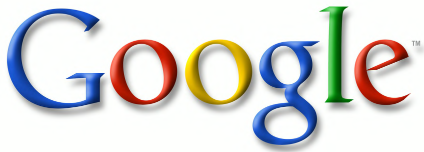
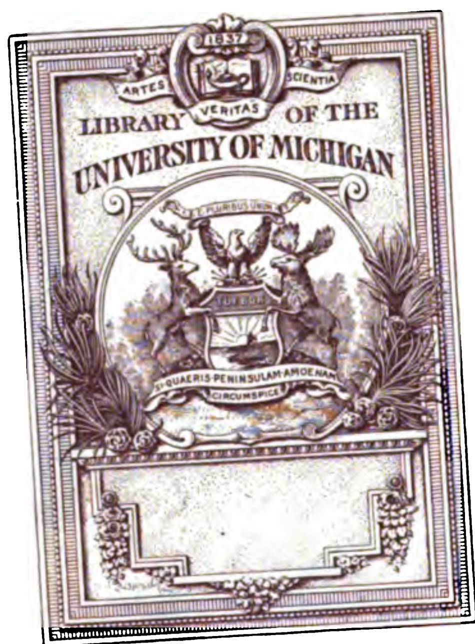
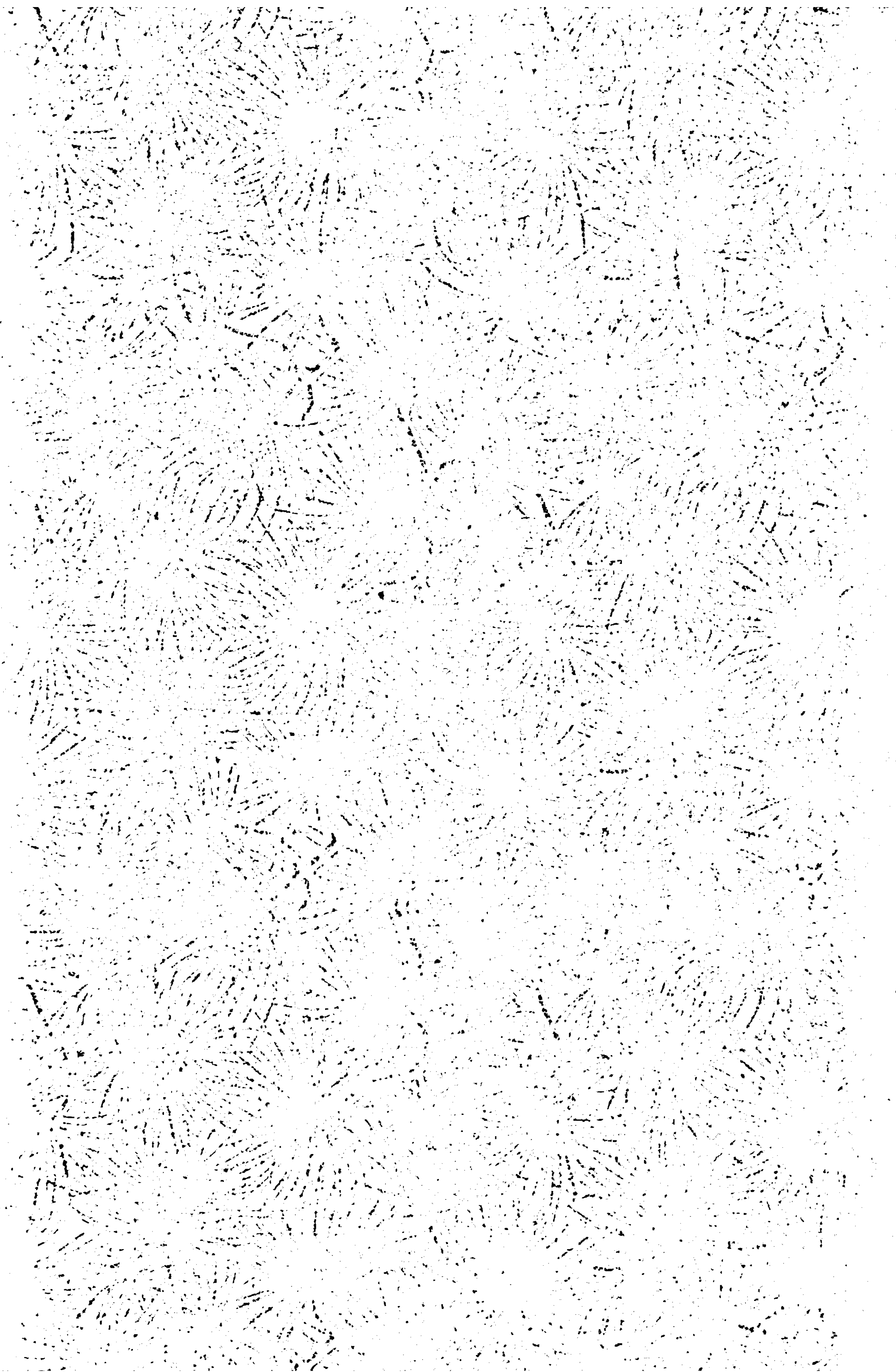
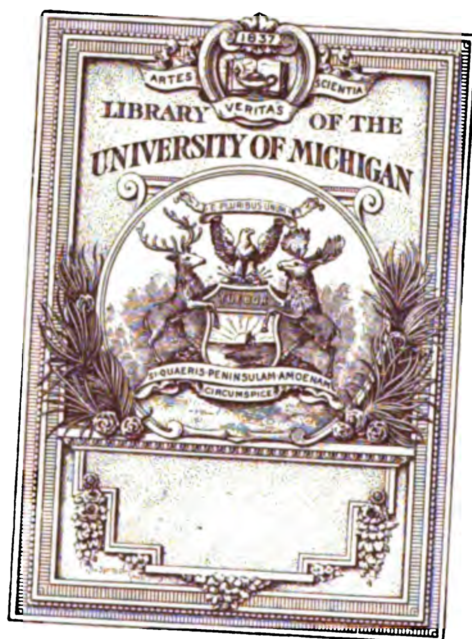
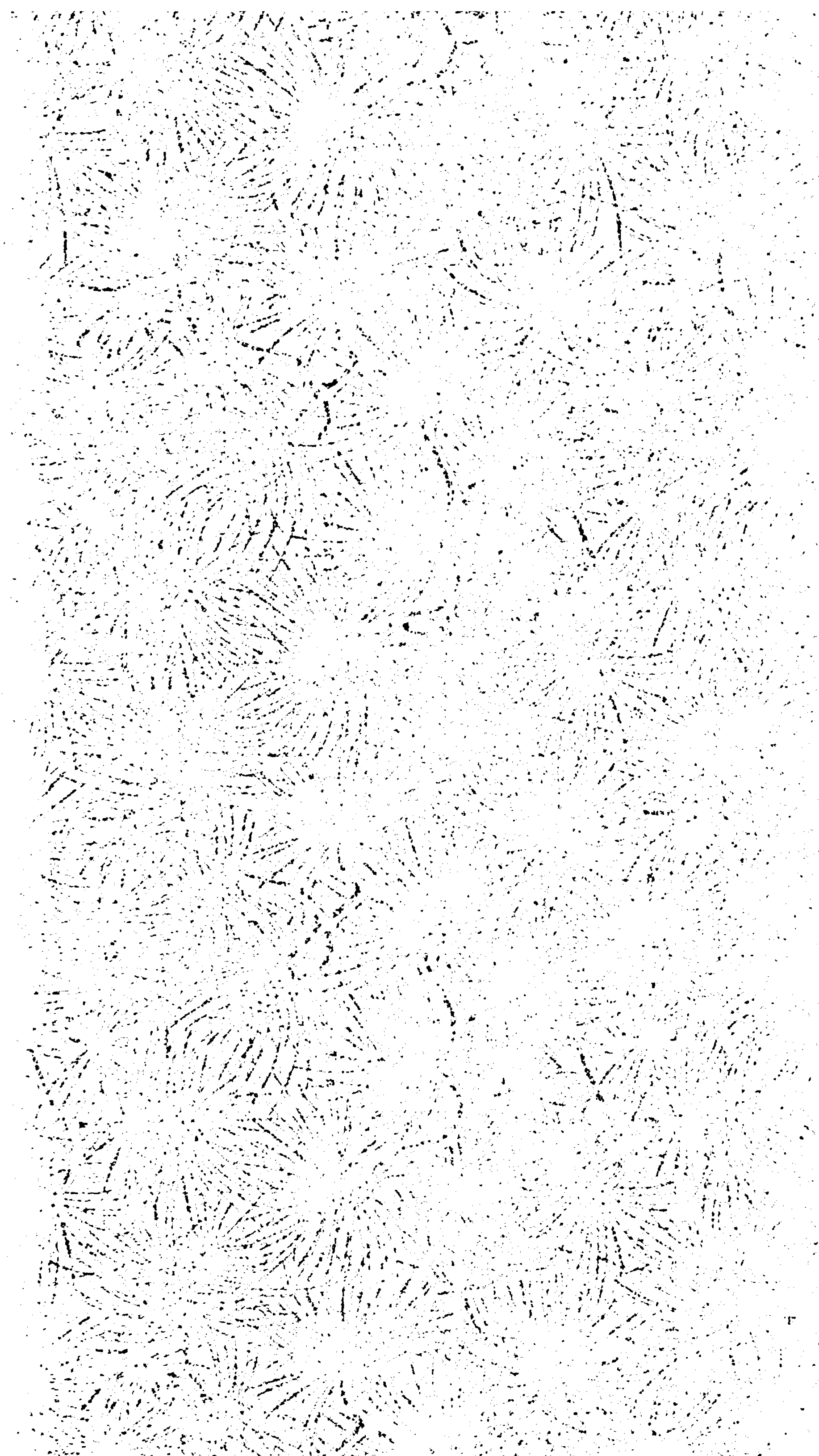

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

ILLUSTRERET NORSK

LITERATURHISTORIE

For videnskabernes vedkommende under medvirken af følgende:

Dr. *E. F. B. Horn*, universitetsstipendiat *A. Taranger*, dr. *Hjalmar Falk*, bureauchef *F. Beichmann*, overlærer dr. *Elling Holst*, dr. *Olav Johan-Olsen*, frk. *Kristine Bonnevie*, prof. *I. H. L. Vogt*, kemiker *Arnold Backe*, universitetsstipendiat *Kr. Birkeland*, observator *J. Fr. Schroeter*, assistent *N. J. Nielsen*, prof. *E. Schønberg*.

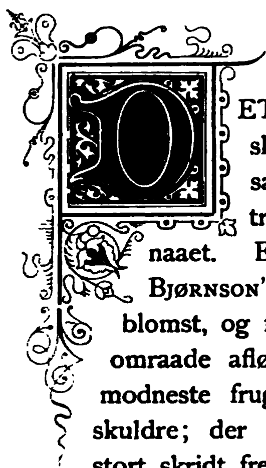
Aktie-Bogtrykkeriet.
(Forhen: Det Mallingske Bogtrykkeri.)
1896.

FEMTE TIDSRUM.

1869—1890.

DEN REALISTISKE PROBLEMDIGTNING.

DET forrige tidsrum betegnede i første række en afslutning, en fuldendelse. Ud fra romantikens forudsætninger naaede det i kunstnerisk henseende et trin høiere, end den foregaaende periode havde naaet. Efter turistskitsen og folkelivsbilledet fulgte den BJØRNSON'ske bondenovelle, den nationale romantiks fineste blomst, og forrige periodes famlende forsøg paa det dramatiske omraade afløstes af det norske historiske drama, romantikens modneste frugt. Det nye stod her som altid paa det gamles skuldre; der var intet brud, ingen voldsom overgang, bare et stort skridt fremover.

Men paa samme tid lagdes grunden til noget nyt. Den gamle retnings kulmination indeholdt spirerne til en ny retning. Datiden var ikke blot fortidens datter, den var ogsaa fremtidens moder. Og det nye, som spirede i stilhed og uklarhed, det var realismen. Literaturen havde lige siden firtiaarene været paa vandring bort fra bylivet hen mod de dybe, kirkestille dale, bort fra nutidslivet hen mod de store, fjerne skikkelser i vor gamle historie. Nu var maalet naaet; men neppe var man fremme, før man saa smaat begyndte at længes tilbage igjen mod virkeligheden, som man var kommen saa langt bort fra. Poesi og skjønhed havde staaet som noget lokkende fjernt; jo fjernere fra «livets prosa», desto bedre. Nu fik man en dunkel følelse af, at denne prosa ogsaa havde sin berettigelse, og famlende og usikkert begyndte man at stræbe hen mod realitet. Romantiken sad endnu som et bind for øinene og hindrede

slægten fra at se nøgternt og klart; men bindet var begyndt at løsne, og forskjellige omstændigheder bevirkede, at det i slutningen af sekstiaarene og begyndelsen af syttiaarene gled helt af. Det kolde, skarpe, ubarmhjertige dagslys afløste romantikens «*beauté de nuit*».

En voldsom indflydelse i denne retning øvede krigen i 1864. Ved den leilighed fik skandinavismen sit grundskud, samtidig med at den raadende opfatning af den europæiske politik begyndte at vakle og ramle overende. Ogsaa den politiske opfatning havde nemlig været romantisk. Politik var ridderlighed; ikke smaalige egoistiske interesser og beregninger bestemte de store staters holdning under en europæisk konflikt, men ridderligheden, retfærdighedsfølelsen. Derpaa beroede de smaa staters tryghed; thi det har jo altid været en ridders pligt at ile de smaa og svage tilhjælp, naar de blev forurettede. Og saa kom krigen. Det lille Danmark blev angrebet af sin overmægtige nabo mod syd, banket og mishandlet og sønderflænget, saa det var en ynk at se paa det. Det var som at se en kjæmpe mishandle en dværg. Og alligevel sad stormagterne med hænderne i skjødet og saa paa! Hvor blev der af ridderligheden, hvor af retfærdighedsfølelsen? Det viste sig, at de bare var smukke talemaader, velklingende paaskud, som det var beleiligt at gribe til, naar ens egne interesser stod paa spil. I virkeligheden var det nok den beregnende egoisme, der var rettesnoren for staternes optræden, som den i det daglige liv saa ofte var det for individernes handlemaade. For os, mændene af en ny generation, klinger alt dette saa sørgelig selvfølgeligt. Men for den slægt, der dengang stod i manddommens første blomstring, var det en stor opdagelse og en bitter skuffelse, der brød et stort stykke ned af deres tro paa verden og ribbede dem for nogle af deres dyrebareste idealer.

Thi egoismen var nok ikke bare de store staters rettesnor; naar det kom til stykket, spillede den akkurat samme rolle inden de smaa folk. Hvor havde der ikke været talt og sunget og drukket champagne og raabt hurra for et enigt Norden! Og hvad var der saa blevet af broderskabet, da løfterne skulde indfries? Blev ikke broder Norge og søster Svea siddende pent hjemme i kakelovnskrogen istedetfor at ile den betrængte danske broder tilhjælp? Broderskabet viste sig at være en klingende talemaade akkurat som

ridderligheden og retfærdighedsfølelsen. Storthingets holdning gjorde et dybt indtryk; med harme blev dets forsigtighed modtaget; det var egennytten, smaaligheden, spidsborgerligheden, den trivielle prosa, alt det, poeterne og ideologerne foragtede, der aabenbarede sig gjennem dets optræden. For enkelte af de mest intense stod denne kloge optræden som en uaftvættelig skamplet paa nationen. VINJE, der paa dette tidspunkt endnu var den mest udviklede i retning af modern realistisk tankegang, tog sagen med ro, ja, han forsvarede enddog storthingets holdning, paa samme tid som hans satyrnatur ikke kunde bare sig for at trække sit bredeste grin op mod studenter-skandinavismen og al dens i 1864 blottede ynkelighed. JONAS LIE, der dengang var politiker paa sin hals, havde vistnok holdt paa stormagternes ridderlighed, men ikke paa broderskabets praktiske konsekvenser. Da Danmark laa der nedhugget og blødende for sin fiendes fod, tog imidlertid ogsaa han ordet for, at det var paa tide at bringe hjælp, og det var hans barnefriske digterhjerte en sorg, at den ikke blev bragt. BJØRNSTJERNE BJØRNSON, der havde levet saa meget i Danmark, nydt saa megen elskværdig imødekommenhed dernede, og som elskede Danmark med en intim personlig kjærlighed, ham var Norges holdning og alt hvad der skede dernede til sjælelig kvide. Han skrev nogle af sine varmeste og deiligste digte, «da Norge ikke vilde hjælpe», og i et privat brev til H. C. ANDERSEN fortæller han, at naar han i denne vanskelige tid har begyndt at beskjæftige sig med «prosaiske» theateranliggender, saa er det «for ikke ganske at gaa op i spænding og tvivl». «Digtning kan der ikke være tale om». Men den, som begivenhederne og skuffelserne gjorde det voldsomste og bitreste indtryk paa, var HENRIK IBSEN. I denne himmelstræbende idealistsjæl havde der altid været en saar fornemmelse af kløften mellem idealerne og virkeligheden; men at kløften var saa stor, saa dyb, saa uoverstigelig, det havde han dog ikke tænkt sig. Han vidste nok, at verden var ussel; men at den var saa ussel, nei det havde han ikke vidst. Og fnysende af indignation, glødende af krænket idealisme gav han sig til at hudflette sin samtids mennesker, trevle dem op, som Per Gynt trevler op jordløgen, og vise verden, hvor blottet for kjerne de var. Det var denne indignationens «sunde bitre styrkedrik» fra 1864, der fremkaldte det store epokegjørende omslag i IBSEN's digtning.

Foran dette omslag gaar der et slags ouverture, en mægtig ouverture, fuld af de dristigste klangvirkninger, enestaaende i sit slags, saa storslagen kraftig i sin eiendommelige blanding af svimlende idealitet og afgrundsdyb menneskeforagt, at hele det nordiske publikum lyttede anspændt og med gysen.

Da Ibsen var kommen til Rom og havde slaaet sig ned der, var det hans første tanke at benytte sine nye klassiske indtryk til at skrive et skuespil om den antike verdens undergang. Han vandrede jo der i «den evige stad» mellem ruiner; det var rimeligt nok, at det blev den antike kulturs undergang, ikke dens blomstring, der kom til at beskjæftige ham. Men jo mere de sidste indtryk fra hjemmet klarnedes og bearbeidedes i hans hjerne, desto nødvendigere blev det for ham at lade oldtiden være oldtid og give sig i kast med selve samtiden. Det paabegyndte «Keiser og Galilæer» blev foreløbig opgivet, og udarbeidelsen af «Brand» begyndte.

«Brand». Henrik Ibsen havde spurgt sig selv, hvori grunden til slægtens usselhed egentlig stak, og svaret var bleven: i brist paa personlighed. Det var viljen, som var skrøbelig. Ingen vovede at ville helt ud, overalt gik man paa akkord med sig selv, med sine medmennesker, med sin gud. Naar det gjaldt at udrette noget, som laa udenfor den daglige dont, sank mennesket sammen i sløv selvopgivelse, idet man sagde til sig selv omtrent som provsten siger til sine sognebørn:

«Og tænk jer om, hvad magter I,
en ringe flok i vråen bårne?
Er I til noget storværk kårne?
Kan I de bundne gjøre fri?
I har jer lille hverdagsdont;
hvad der går over det, er ondt.
Kan eders arm på valen nytte?
I værge skal jer lave hytte.
Hvad vil I mellem falk og ørn?
Hvad vil I mellem ulv og bjørn?
I blev kun overmagtens bytte. —»

Det er, som man ser, det norske standpunkt fra 1864, Ibsen her lader komme tilorde.

Hvad der havde fremkaldt denne ynkelighed, var først og fremst materialismen. Nordmændene var i IBSEN's øine en samling af jordtrælle, af usle kræmmersjæle. Selv i sit gudsforhold tænkte de nærmest paa madfadet:

«Hele eders fadervor
har ej såpas viljevinge,
ikke såpas angstens drøn,
at deraf til himmels når, —
klangfuldt som en røst skal klinge, —
andet end den fjerde bøn!
Den er landets løsen jo,
den er folkets feltråb blevet.
Ud af sammenhængen revet,
ind i alle hjerter skrevet,
ligger den som stormfordrevet
vrag af eders hele tro!»

Men selv denne materialisme var ikke gjennemført, den var smittet af denne stymperagtige vaklen hid og did, denne viljelamme «halvhed», der udmærkede folket:

«Gå blot omkring i dette land,
og hør dig for hos alle mand,
og du vil se, enhver har lært
sig til at være lidt af hvert,
Lidt alvorsslørt til brug i helgen,
lidt trofast efter fædres sed,
lidt lysten efter nadverdsvælgen, —
thi det var samme fædre med, —
lidt varm om hjertet, er det gilde
og sangen runger for det lille,
men klippefaste klippefolk,
der aldrig tog mod stryg og svolk, —
lidt ødsel, når det gjælder løfter, —
lidt hårfin, når han ædru drøfter
det ord, som gaves i et lag
til løsning paa en alvorsdag.*
Dog alt som sagt kun ganske lidt;
hans feil, hans fortrin går ej vidt;
han er en brøk i stort og smått,
en brøk i ondt, en brøk i godt; —
men værst det er, — hver brøkens del
slår brøkens hele rest ihjel »

* Atter et direkte udfald i anledning af 1864.

Saaledes opfattede HENRIK IBSEN det norske folk i aarene nærmest efter den bitre skuffelse fra 1864, og saaledes fremstiller han det i «Brand». Det er et billede, som er mørkere i farven end alt, hvad der hidtil var frembragt; selv WELHAVEN's «Norges Dæmring» bliver forholdsvis lys i sammenligning med dette triste, graasorte billede. Derfor overraskede det ogsaa ved sin fremkomst samtiden ved sin nyhed.

Allerede natursceneriet er nyt. Det er ikke det Norge, vi kjender fra de tidligere digteres skildringer; det er et koldere, tristere, fattigere land. Den foregaaende periodes digtere havde kun fremhævet alt det fine, bløde og yndige i vor natur. Ved at læse deres digte — og skildringer — maatte en fremmed faa den tro, at vi havde en deilig mild sommer næsten hele aaret rundt. Det var næsten altid fine «solvirkninger», der gjorde selv den fattigste plet til «et lille glimrende fabelland», som det heder hos WELHAVEN, det var deilige skov- og fjeldvandringer med graneduft og fuglesang som i ASBJØRNSEN's «Huldreeventyr» eller smukke sommerkvældstemninger, som man kan finde dem rundt omkring blandt JØRGEN MOE's digte. Selv naar stemningen ikke var fuldt saa lys, ophørte den dog ikke at være mild. En saa melankolsk natur som BERNHARD HERRE gik ikke videre end til at skildre høstens tungsind, og en elegiker som A. MUNCH blev staaende ved den korte nordiske sommers vemod. Vor naturs barskhed og fattigdom var der ingen, som skildrede. Naturen var altid lige mild og yndig, hvad enten man besøgte Synnøve paa Solbakken eller Thorbjørn i Granliden. Hvis en digter en enkelt gang vovede sig i kast med vor fjeldnatur, som WELHAVEN i «Eivind Bolt», saa var det væsentlig for at prise det storartede indtryk, høifjeldet gjør; og skildrede man vinteren, som JØRGEN MOE i «En Slædefart» og WELHAVEN i «Traverbanen», saa havde man kun øie for dens magiske skjønhed. Ja, selv IBSEN havde ydet sin tribut til denne forherligelse af norsk natur, idet han i «Højfjeldsliv» havde skildret et blødt og varmt høifjeldsbillede «i glans af guld og rav».

Men tag saa «Brand» frem, og den store forskjel vil straks springe i øinene. Det mærkes, som om man pludselig var bleven flyttet til et andet land, mange breddegrader længer mod nord.*

* HENRIK JÆGER: «Henrik Ibsen 1828—1888» sammenholdt med min bog «Norske forfattere», side 229—30.

Det er i en vestlandsk fjelddal, digtets «handling» foregaar, en af disse trange, dybe, nøgne revner paa vestsiden af den store fjeldmasse, der drager sig gjennem midtpartiet af vort land som en kjæmpemur med bræer af evig is til krone. Fra ødemarkens vildhed, hvor snestormen har hvirvlet omkring ham, naar Brand frem til stupet og skuer ned i dalen, hvor han er født. Der hviler en knugende tyngsel, en isnende solforladthed over skildringen af, hvad han ser:

«Ja, jeg kender mig igen!
Hvert et bådnøst, hver en grænd,
jordfaldsbakken, osets birke
og den gamle brune kirke,
elvekantens olderbuske,
alting kan fra barn jeg huske.
Men jeg tror, at mere gråt
er det nu, og mere smått;
og på berget skavlen hænger
mere yderligt end da,
har af dalens snevre himmel
skåret bort endnu en strimmel,
luder, truer, skygger, stænger, —
stjæler mere sol ifra.»

Folket dernede i dalen lever som i en aaben grav, hvori solen aldrig naar tilbunds; ved midsommertid naar den saa langt som et stykke ned paa den ene bratte, nøgne fjeldvæg; der kan de se den ødsle sin guldglans over stenknauserne — en tre ugers tid, saa er det forbi. Og dalen ligger atter i solforladt graalys med den smale stribe himmel over sig. Alt det, som er fint og skjært, fryser, skranter og dør i denne gravluft, kornet modnes ikke, og misvækst og hungersnød ligger som en forbandelse over dalen.

Det var erindringer fra en studiereise i sommeren 1862, som havde foresvævet Ibsen under skildringen af denne dal. Fra Lom drog han over fjeldet ned til Fortun. Det er udsigten fra høiden ned i Fortundalen, som Brand skildrer i de netop citerede vers. Under sin fortsatte vandring var han naaet op til handelsstedet Hellesylt i Sundelven, hvor han blev nogle dage. Et skred havde taget præstegaarden, og præsten med sin unge hustru og et spædbarn boede paa en gaard, der hang som et fuglerede oppe under fjeldvæggen. Her var de da sikre for skred; «thi,» sagde præstens

hustru, «huset ligger saa tæt ind til fjeldvæggen, at et skred vil gaa over det, uden at røre det.» Her har man det virkeligheds-indtryk, der har frembragt Brands og Agnes's præstegaard. I begyndelsen af tredie handling skildres det ligefrem:

Brand.

— «Jo, her er hvast og koldt;
her bleges skæret på din kind;
det isner i dit veke sind.
Vort hus er ingen trivsel ved;
det ligger midt i urd og sked.

Agnes.

Her ligger det desmere trygt.
Så yderligt har bræen bygt,
at når ved løvspræts-tid den går,
den skrider uden over os,
og præstehuset urørt står,
som inde i en hulfalds-fos.

Brand.

Og sol, som aldrig rækker hid.

Agnes.

Den danser jo så varm og blid
på bergets skulder midt imod —

Brand.

Tre uger ja, — ved sommertid, —
men vinder aldrig til dets fod.»

Men denne trange, solløse fjelddal, den blev for Ibsen's fantasi noget andet og mere end et enkelt norsk landskab. Den blev det typiske norske landskab, et billede af selve Norge; alt det inde-stængte og tunge, alt det fattige og mørke, alt det strænge og glædeløse, alt det, som knuger og isner, samledes her i et symbolsk midtpunkt.

En slig vild og haard natur er den rette baggrund for et sligt folk af jordtrælle; den knuger dem i knæ, slider dem op i kampen for livet, krummer deres ryg og knækker deres vilje. Det bliver en slægt, som skranter, en slægt af forkrøblede individer, ingen mænd med handlekraft, ingen personligheder med vilje. Og saa

stiller Ibsen sin idealfigur, sin legemliggjørelse af mandeviljen, sin Brand midt op i al denne puslingeagtighed, forat læseren rigtig skal føle sig rystet af modsætningen. Brand er alt det, som Ibsen bitrest savnede hos sine landsmænd, og desuden er han et organ for Ibsen's nye tanker, en oprører og en samfundsstormer, hvis rungende malmrøst prøver at skake slægten op af dens døs. Men paa samme tid er han mere end en idealfigur, mere end et organ for digterens ideer. Han er et kjæmpende og søgende menneske, ikke en fuldfærdig personlighed, men en karakter i udvikling, der først langsomt og efter feiltagelser og nederlag vinder frem til fuld klarhed. Han er præst, og derfor er det væsentlig paa det religiøse omraade, at hans kamp mod halvheden og slapheden skal føres. Det er slægtens sløve gudsbegreb, denne snille affældige Gud fader med kalot og maane, han vil fælde. Først har han drømt om at begynde kampen under store forhold, midt i den store støiende vrimmel, hvor de tusinders modstand gav kraft og deres jubel ved den endelige seir en rig løn. Men saa beslutter han at resignere og at kjæmpe kampen i det smaa og stille derhjemme i den fattige trange fjeldbygd. Han bliver præst i den kirke, hvis gud han vil bekjæmpe; men dunkelt føler han modsigelsen i dette; kirken er for liden for hans gud, og han bygger sin store nye kirke. Men bygningen gjør intet fra eller til; det er hele systemet, det kommer an paa. Det er den officielle kristendom, statskirken, som maa rives ned, hvis der skal blive plads for en større, dybere, ædlere religiøsitet. Ud gjennem digtet rettes der stadig voldsommere og voldsommere anfald paa staten og statskristendommen som den helt udviklede personligheds værste fiende:

«Se, staten er hvad knapt De aner
nøjagtigt halv republikaner;
den hader frihed som en sot,
men ynder lighed ganske godt;
dog lighed vindes aldrig, før
hver ujævnhed er nivelleret, —
og det er det, De ikke gjør!
De tvertimod har stærkt formeret
den ujævnhed i syn paa sagen,
som aldrig forhen kom for dagen.
Før var enhver et kirkens led,
nu er han en personlighed;

og det er staten ikke tjent med;
og derfor går det og så sent med
at sammenskrabe ligheds-skatten
samt alle andre samfunds-goder;
thi kirken er ei længer hatten,
som skulde passe alles hoder.»

Istedetfor at være den enkeltes gudsforhold har staten gjort kristendommen til en slags aandelig uniform, et statskirkeligt ekserceerreglement, hvis løsen er:

«for hvermand lige lange skridt,
for hvermand samme takt i foden, —
se, det er maalet for methoden.»

Da Brand kommer til fuld forstaaelse af dette, vrider han kirkedøren i laas og kaster nøglen i elven. Her er ingen forsoning mulig. Enhver officiel kirke er for trang; det er ude i «livets store kirke», hans gud skal dyrkes. Denne kirke er ikke bare en kirke til søndagsbrug; den hvælver sig over manden baade i helligdagens hvile og i hverdagens slid. Men denne kirke er for stor og for fjern for hverdagsmenneskenes syn; de rives vel med i øieblikket; men snart gaar de træt og vender tilbage til det vante liv i den trange, fattige dal, medens Brand ensom og forladt finder sin død oppe i fjeldviddens store iskirke.

Dette storartede stormløb paa staten og statskirken med personlighedskravet som feltraab var Ibsen's eget, ligesaa fuldt som udfaldene mod det norske folk var det. Men i det første tilfælde havde han dog paa en maade direkte virkelighedsindtryk at gjengive. Baade Norge og Danmark havde i det foregaaende tiaar havt en saadan kirkestormer at opvise. Den danske var den betydeligste og mest berømte, nemlig Søren Kierkegaard. Han var theolog og geistlig taler akkurat som Brand, og han endte som denne med et voldsomt angreb paa hele statskirkeinstitutionen; heller vilde han begaa de groveste forbrydelser, erklærede han, end sætte sin fod i en kirke. Han døde midt under kampen. En optræden som hans undlod naturligvis ikke at vække opmærksomhed heroppe hos os, og at Ibsen har kjendt den og delvis fulgt kampens gang, er sikkert nok. Men et stærkere personligt indtryk

havde han dog faaet af den norske kirkestormer, og fra ham har han laant mere end ét træk til sin figur. Det var i IBSEN's egen fødeby, at pastor LAMMERS optraadte; IBSEN kjendte ham personlig, og flere af hans nærmeste hørte til præstens tilhængere. Han var nemlig præst i statskirkens tjeneste akkurat som Brand, havde været det i hele tyve aar, da han kom til Skien. Nidkjært havde han arbeidet «paa at realisere vor Statskirkes Paabud», som det heder i hans afskedspræken. Men tilslut orkede han det ikke længer; han kom til det resultat, at det hele var umuligt. Han søgte sin afsked og holdt en tordnende afskedspræken, hvor han i statskirkens eget hus angreb den paa det aller voldsomste. Kirkerne var komediehuse, og den officielle gudstjeneste var afgudsdyrkelse. Kort tid efter traadte han ud af statskirken og stiftede en «fri apostolisk-kristelig menighed», tiltrods for at han vidste, at disse skridt vilde berøve ham hans pension, det eneste, han og hans familie i øieblikket havde at leve af. Med sin lille menighed drog han ofte ud fra byen og holdt gudstjeneste ude i den frie natur, ude i den «yndige Herrens Dal, hvilken hans Skaberhaand har beredt som en Herrens Hauge» (hans egne ord i afskedspræken). Ligheden mellem ham og Brand er paa mange punkter iøinefaldende baade i stort og i smaat. I det hele taget synes han at have været en mand, der vilde, hvad han vilde, en mand, som levede for de ideer, der beherskede ham, og var rede til at ofre alt for dem, om det saa var det kjære «daglige brød», som ellers er aarsag til saa meget hykleri, saa megen gaaen paa akkord med sandheden og saa megen stymperagtighed i denne sørgelige verden. Det har været en personlighed, en i sit slags helstøbt skikkelse, rigtig en mand efter HENRIK IBSEN's digterhjerte. —

— I denne haarde og mørke bog er der kun et eneste solglimt; men det er til gjengjæld saa smeltende og saa varmt, at det glæder og varmer ens sind lange tider, efterat man har læst bogen. Dette solglimt heder Agnes, Brands hustru, «Hun er det milde forsonende element midt i denne haarde og stridslystne slagfærdighed; hun er som en aaben, varm strøm midt i en tilfrossen elv; al den varme, al den følsomhed, forfatteren sad inde med, har skaffet sig et udbrud gjennem denne skikkelse, og hun virker derfor ogsaa forunderlig betagende i de omgivelser, hvori hun er stillet.

Det hjemmets stille liv, som IBSEN trods al sin sympathi havde taget lidt haardt paa i «Kjærlighedens komedie», har gjennem Agnes faaet fuld opreisning» (H. JÆGER: «Henrik Ibsen 1828—88»).

Da IBSEN var færdig med «Brand», sendte han ikke sit manuskript hjem til Norge. Han var misfornøiet med de norske boghandlerforhold, som han var misfornøiet med de norske forhold overhovedet. Og han havde god grund til at være det. Den norske forlagsboghandel var dengang i sin allerspædeste barndom. To mænd havde vistnok udfoldet en efter omstændighederne fortjenstfuld og betydelig virksomhed. Det var JOHAN DAHL og CHR. TØNSBERG; begge var mænd med initiativ og med frit blik; men de savnede tilstrækkelig kapital til at drive forlagsvirksomheden i stor skala. Forøvrigt var det smaat stel over hele linjen, saa smaat, at det er rent forbausende, at forholdene har udviklet sig saa vidt, som de har gjort i det sidste fjerdedels aarhundrede. Det klinger næsten utrolig, hvor smaa de honorarer var, som forlæggerne udbetalte forfatterne. For «Kjærlighedens komedie» fik HENRIK IBSEN 100 spd., og det var endda et meget gentilt honorar. Stykket blev trykt som nytaarsgave for «Illustreret Nyhedsblads» abonnenter, og bladets eier var dengang ingen mindre end JONAS LIE. Han kneb ikke paa skillingen, naar det gjaldt en fattig kollega. For «Fru Inger til Østråt» og «Hærmændene» havde IBSEN ikke paa langt nær faaet halvparten saa meget. BJØRNSON havde ogsaa her været begunstiget af lykken. Hans første bøger var bleven trykt hjemme i Norge, første oplag af «Synnøve Solbakken» og «Mellem Slagene» i Kristiania, de følgende oplag af disse værker og de tre næste ungdomsarbeider i Bergen. Honorarerne var smaa, og udstyret over al beskrivelse tarveligt. Men under sit ophold i Kjøbenhavn, mens han laa og ventede paa stipendium til sin første udenlandsreise, stiftede han bekjendskab med «Den Gyldendalske Boghandels» fremragende chef, FREDRIK HEGEL; paa hans forlag udkom «Kong Sverre», og dermed var der sluttet en venskabs- og forretningsforbindelse i stor stil; den varede, saalænge FREDRIK HEGEL levede, og er gaaet i arv til hans søn, den nuværende indehaver af firmaet. I seksti-, sytti- og ottiaarene var FREDRIK HEGEL, hvad JOHAN DAHL og TØNSBERG under mindre forhold havde været i de tre foregaaende tiaar. Den kjøbenhavnske boghandler blev Norges

betydeligste og driftigste forlægger, og der var virkelig en tid, hvor det gyldendalske stempel paa en bog gav den et aristokratisk præ i opinionen fremfor bøger, forlagte hjemme i Norge. Til Fredrik Hegel sendte nu Ibsen manuskriptet til «Brand». Den fine og elskværdige gamle herre har selv et par aars tid før sin død fortalt mig, hvor forbauset han blev, da han læste det. Han havde

Fredrik Hegel.

aldrig truffet Henrik Ibsen personlig, kjendte ham ikke engang af navn. Efter læsningen vidste han hverken ud eller ind. En slig himmelstormende poesi, saa vidt forskjellig fra alt, hvad man var vant til, kunde nok sætte en forlægger i forlegenhed; men Hegel's forlegenhed varede ikke længe, han besluttede at forlægge bogen, og fra den dag var der ogsaa knyttet et varigt forretningsforhold mellem ham og Henrik Ibsen, et forhold, hvorpaa ingen af parterne har angret. Et rigeligt honorar, smukt udstyr og en rivende af-

sætning gav allerede i det første aar forbindelsen en glans, som ikke blegnede senere. Da IBSEN var færdig med «Brand», var stipendierne hjemmefra opbrugte, og han gik der i Rom som «en fattig djævel» — hans eget udtryk til nærværende bogs forfatter. Det var lige paa grænsen af sulten baade for ham og hans familje. Og saa med én gang penge for det ene oplag efter det andet, anerkjendelse, berømmelse, en tryg og lys fremtid ovenpaa en halv menneskealders kamp og modgang — det har uden tvivl været et af de behageligste og lykkeligste afsnit i IBSEN's liv. Selv rent udvortes skal de nye forhold have givet sig tilkjende. Han havde tidligere været temmelig skjødesløs med sit ydre menneske. Til den romantiske periodes mange underligheder hørte jo ogsaa den lære, at en ægte kunstner ikke skulde gaa klædt som andre skikkelige mennesker. Blød hat, flagrende lokker, en rask fløielsjakke, hvis man havde raad, eller en fillet frakke, hvis man ikke havde det — det var det traditionelle kunstnerkostume. IBSEN havde i saa henseende været saa «kunstnerisk» som faa. Den dag i dag kan man høre folk fortælle om, hvor fælt han gik klædt i Kristiania i begyndelsen af sekstiaarene, og i førstningen af Romer-opholdet var han den daarligst klædte af hele den skandinaviske kunstnerkoloni. Men en tid efter «Brands» udgivelse viste han sig med én gang forvandlet fra top til taa. Fin fløielsjakke, skinnende hvid vest, guldknappet stok — den elegante, velsoignerede herre fra top til taa. Da han et par aar efter besøgte Kjøbenhavn, var alle mennesker forbausede over hans ydre. Man havde tænkt sig «Brands» forfatter som en lyrisk vildmand med flagrende lokker og rullende øine — og saa stod man ansigt til ansigt med en høflig og tilbageholden herre, der var den personificerede korrekthed fra top til taa. Slig havde ikke kjøbenhavnerne tænkt sig en digterisk verdensstormer; de syntes nærmest, han lignede en grosserer, som PAUL PRY (ɔ: RICHARD KAUFMANN) naivt tilstaar i en brochure, han paa det tidspunkt udgav om HENRIK IBSEN.

Men undergik der en forandring med digterens ydre menneske, saa vedblev i alle fald det indre at være uforandret. Allerede vaaren efter «Brands» fremkomst var han rustet til at sende et nyt polemisk arbeide hjem. Han brød op fra Rom, reiste til Neapel og derfra over til den lille vulkanske ø Ischia.

Stemmen.

Böjgen.

Peer Gynt.

(famler omkring.)

Ikke dödt. Ikke levende. Slimet; taaget.
Ingen Skikkelse heller! Det er som at tørne
i en Dynge af knurrende halvvaagne Bjørne!

(skriger)

Slaa fra dig!

Stemmen

Böjgen er ikke gal.

Peer Gynt

Slaa!

Stemmen.

Böjgen slaar ikke.

En side af manuskriptet til «Peer Gynt».

Stemmen.

Böjgen, Peer Gjynt! En eneste en.
Det er Böjgen, som er saarlös, og Böjgen, som fik Men.
Det er Böjgen, som er död, og Böjgen, som lever.

Peer Gjynt

(kaster Grenen)

Vorget er troldsmürt; men jeg har Nover!

(slaar sig igjennem.)

Stemmen.

Ja, lid paa Noverne; lid paa Kroppen.
Hi-hi, Peer Gjynt, saa rokker dü Toppen.

Peer Gjynt

(kommer igjen)

Utter og fram, det er lige langt;–
üd og ind, det er lige trangt!
Der er han! Og der! Og ründt om Svingen!
Rett som jeg er üde, staar jeg midt i Ringen.–
Novn dig! Lad mig se dig! Hvad er dü for noget?

Dels her, dels over i Sorrent blev »Per Gynt» skrevet i løbet af sommeren 1867.

«Per Gynt» er et fuldstændigt modstykke til «Brand» for hovedfigurens vedkommende. Brand var legemliggjørelsen af de egenskaber, IBSEN savnede hos sin norske samtid; Per Gynt er legemliggjørelsen af de egenskaber, som havde udviklet sig istedet. Brand er personligheden, den hele, stærke mandevilje, slaphedens, halvhedens, karakterløshedens diametrale modsætning; Per Gynt er den personificerede mangel paa personlighed, slapheden, halvheden, karakterløsheden selv. Paa ham passer Brands ord: «Per Gynt».

«Gaa blot omkring i dette land
og hør dig for hos alle mand,
og du vil se, enhver har lært
sig til at være lidt af hvert.

— — — — — — — — — —

Dog alt som sagt, kun ganske lidt;
hans feil, hans fortrin går ei vidt;
han er en brøk i stort og småt
en brøk i ondt, en brøk i godt.»

«Per Gynt» er IBSEN's tredie forsøg paa at paavise aarsagen til «bristen, som margstjal hele dette land». I begge de første forsøg var han kommen til det resultat, at det var det officielle, der bar skylden: I «Kjærlighedens komedie» var det den officielle kjærlighed, kjærligheden som institution, der tog livet af kjærligheden som følelse og gjorde menneskene til smaalige spidsborgere; i «Brand» var det den officielle kristendom, der tilintetgjorde kristendommen som et personligt hjerteanliggende og førte til samme ynkelige resultat for individernes vedkommende. I «Per Gynt» har han faaet øie paa en ny aarsag, og denne aarsag er interessant i literaturhistorisk henseende. Det er tiden, som bærer skylden, og specielt den retning inden tiden, som havde vendt sig bort fra det virkelige liv med foragt og uvilje og søgt erstatning i en drømt og digtet verden. I «Per Gynt» er det hverken mere eller mindre end selve romantiken, som stævnes til doms, og dommen lyder paa, at den har forført slægten til fantasteri og karakterløshed.

Per Gynt er fuldblods romantiker. Den af romantikerne forherligede fantasi er hans stærkeste evne, og han har ved overdreven

brug udviklet den til en styrke, der kuer alle hans øvrige evner og gjør ham til en pjalt. Fra folkesagnenes romantiske verden har Ibsen hentet sin helt. Per Gynt er en sagnfigur fra Vaage i Gudbrandsdalen, og det lille, der fortælles om ham, har Asbjørnsen meddelt i et af sine «Høifjeldsbilleder». Det heder hos Asbjørnsen: «Den Per Gynt var rigtig en for sig selv. Han var rigtig en Eventyrmager og en Reglesmed, Du skulde havt Moro af: han fortalte altid, han selv havde været med i de Historier, Folk sagde skulde være hændt i gamle Dage.» I disse ord har man det løse grundrids, som Ibsen med beundringsværdig finhed har detailleret gjennem sit store dramatiske digt.

Hans Per Gynt er en rigt udrustet digternatur, hvis fantasi overskyller alt, der ligger indenfor dens rækkevidde, med syner og skrøner. Ser han en underlig sky, antager den straks skikkelsen af en statelig hest «med sølvtop og guldsko fire», og han drømmer sig ridende i triumf paa dens ryg som den gildeste af de tusinde, der følger ham. Skal han fælde en gammel furu, bliver det til en staalklædt kjæmpe, som han skal overvinde; han prøver at rive sig løs fra den fantastiske forestilling («Løgn! Det er bare et gammelt træ»); men et øieblik efter er han inde i nye fantasier. Karis gamle kat er hans stolte ganger, Grane, med hvilken han kjører sin døende moder over granklædte moer og islagte fjorde til Soria-Moria slot, hvor Gud Fader har beredt fest til hendes modtagelse; og ridtet over Gjendineggen skildrer han med saa levende farver, at han rives med af sin fortælling og selv tror paa dens sandhed. Der er en flugt og en fart, en glød og en glans over alle hans syner, som kun findes hos en rigt udrustet digternatur (Henrik Jæger: «Henrik Ibsen og hans værker» (1892)).

Det er imidlertid ikke besiddelsen af denne evne, som er Per Gynts ulykke; det er hans misbrug af den. Det er ingenlunde farerne ved den digteriske virksomhed, Ibsen har villet fremstille. Noget saa specielt laa aldeles udenfor hans plan; det er farerne ved, at den digteriske evne, fantasien, misbruges som bedøvelsesmiddel. En dansk forfatter Schack skrev i sin tid en meget interessant bog «Phantasterne»; den handlede om to unge mennesker, der levede saa længe og saa fuldstændig i en digtet verden, at de tabte fodfæstet i den virkelige. En saadan fantast er det,

Ibsen skildrer. I en tidsalder som den romantiske, hvor literaturen havde opøvet den menneskelige fantasi til at tumle sig i fuld frihed, var denne altid beredvillige fantasi et nemt middel at gribe til, naar virkeligheden ikke svarede til ens fordringer. De ønsker, den virkelige verden ikke opfyldte, dem fik man opfyldt i fantasiens rige paa staaende fod. De maal, hvis opnaaelse krævede kamp og anstrængelse i den strenge lovbundne virkelighed, dem naaede man uden kamp og uden arbeide i fantasiens verden. Den modgang og sorg, som virkeligheden lagde paa ens skuldre, dem borttog fantasien i en haandevending, og den sorgfulde drømte sig lykkelig. Per Gynts mor kjender sagen af egen erfaring; hun fortæller om sig og sin søn:

«Vi vidste ikke bedre råd, end at glemme;
for det falder så svært at stå rigtig imod.
Det er så fælt at se skæbnen under øjne;
og så vil en jo gjerne ryste sorgerne af sig,
og prøve som bedst at skyde tankerne fra sig.
En bruger brændevin, en anden bruger løgne;
å, ja! så brugte vi eventyr.»

Og Per Gynt har tidlig lært sin mor kunsten af. Til tak for lærdommen væver han et glimrende ligklæde af fantasteri om hende i hendes sidste øieblik. Hans eneste livsprincip er bleven det bekjendte:

«Nei, nu vil vi sammen snakke,
men bare om løst og fast,
og glemme det vrange og skakke,
og alt, som er sårt og hvast.»

En unggut som han er, da vi lærer ham at kjende i første akt, er han allerede en udlært fantast, der ikke bestiller andet end at drømme sig væk fra virkeligheden. Hans fædrenegaard er forfalden, hans klæder er forrevne, han selv er til spot og latter for bygden; alt det ved han, og han lider under det; men det falder ham ikke et øieblik ind, at det her gjælder for ham at tage fat, for at faa gaarden paa fode igjen, klædningen helet og spotten og latteren til at forstumme. Det vilde være et altfor besværligt og langvarigt arbeide; det vilde kanske koste aar, før han naaede frem, og alt, som koster aar, er ham en skræk. Han kommer meget

lettere og hurtigere til maalet ved at fantasere sig fra det hele; thi i fantasien, der kræves hverken arbeide eller tid; der er tusinde aar som en dag og en dag som tusinde aar. Bestandig stiller virkeligheden ham sit prægtige løsen: «gaa paa!», og bestandig foretrækker han Bøigens slappe «gaa udenom!» Hele den romantiske virkelighedssky er her sammentrængt i en række klare og sikkert formede billeder.

Og saa har man følgerne af dette usunde fantasiliv. Der berettes om en snedker, der hver eneste nat drømte, at han var konge; om dagen var han snedker, men i sine drømme var han konge nat efter nat, saalænge til dette dobbelte sjæleliv forvirrede hans bevidsthed, saa han ikke var paa det rene med, hvad han i virkeligheden var, konge eller snedker. Sindssygelægerne ved at berette, at slige tilfælde slet ikke forekommer saa sjelden i deres praksis. Paa samme maade gaar det Per Gynt: han taber i den grad fodfæstet i virkeligheden, at han ikke kan gjøre forskjel paa, hvad han har oplevet, og hvad han blot har fantaseret sig til:

«Flugt over Gjendineggen,
digt og forbandet løgn!
Opover bratteste væggen
med bruden, — og drukken et døgn;
jaget af høg og glenter,
truet af trold og sligt,
turet med galne jenter; —
løgn og forbandet digt!»

Her er oplevet og drømt blandet sammen, saa han selv ikke ved hverken ud eller ind.

Et saadant fantasteri fører til splittelse af personligheden; det hugger broen over mellem planen og dens gjennemførelse, mellem beslutning og handling. Intet imponerer Per Gynt i den grad, som da han ser gutten hugge sin ene finger af for at slippe fri fra at blive soldat.

Det er en resolut handling, som Per slet ikke begriber. Guttens motiver fatter han let nok; men at han virkelig handler efter dem, det er for Per Gynt det ubegribelige:

«Ja, tænke det, ønske det, ville det med; —
men gjøre det! Nej, det skjønner jeg ikke.»

I disse ord har karakterløshedens, «halvhedens», væsen fundet sit mest prægnante udtryk. Det er den polære modsætning til Brands ideale fordring:

«Det, som du er, vær fuldt og helt
og ikke stykkevis og delt.»

Brands ord peger hen mod personligheden, idet de hævder, at det gjælder at være sig selv; Per Gynts praksis fører derimod til personlighedens tilintetgjørelse i egoismen; her bliver at være sig selv vrængt om til det berømte «at være sig selv nok».

Brand havde hævdet, at hvad det gjaldt, det var at være helt ud sig selv, hvad enten man nu var det paa den ene eller anden maade:

«Lad gå, at du er glædens træl, —
men vær det da fra kvæld til kvæld.»

Men Per Gynt har hverken været det ene eller det andet; fantasteriet har lamslaaet ham, saa han aldrig har turdet vove at handle resolut og energisk hverken i godt eller i ondt. Derfor er han bleven udvidsket, og ligeoverfor slige udvidskede individer opstiller Ibsen sin lære om støbeskeen, en lære, der har enkelte berøringspunkter med J. L. Heiberg's fremstilling af Helvede i den apokalyptiske komedie «En Sjæl efter Døden», dog med den væsentlige forskjel, at Heiberg lader sine udvidskede sjæle fortsætte sit trivielle jordeliv i al evighed i Helvede, medens Ibsen lader knappestøberen støbe dem om, forat de kan begynde livet paany. Det er kun Solveigs kjærlighed, der redder Per Gynt fra at vandre lige lukt i støbeskeen, efterat han for sent er kommen til erkjendelse af, hvor tomt og forspildt hele hans liv har været.

Med Per Gynt har imidlertid Ibsen ikke ment fantasten saadan i al almindelighed og den af fantasteriet udviklede karakterløshed overhovedet. Per Gynt er digterens landsmand, det er datidens nordmand, eller rettere sagt normanden, som Henrik Ibsen dengang opfattede ham. Jeg har i mine to monografier over Henrik Ibsen paavist, hvor nødvendigt det er, at dette synspunkt fastholdes, hvis man skal naa frem til fuld forstaaelse. Uden denne forklaring som nøgle bliver meget i digtet dunkelt, ja ubegribeligt. Det er i egenskab af typisk repræsentant for den norske nation, at

Per i tjerde akts begyndelse bliver stillet sammen med repræsentanter for forskjellige andre nationer, den franske, den engelske, den tyske, den svenske. Hvorfor har ikke IBSEN ogsaa ladet den danske nation blive repræsenteret? Ganske simpelthen, fordi den hele scene er et stærkt maskeret angreb paa den politiske ynkelighed fra 1864. Enhver læser vil mindes, at der tales om Grækenlands kamp mod Tyrkiet. Ogsaa Danmark havde jo ført en heltemodig kamp mod en overmægtig fiende. De forskjellige nationers repræsentanter sidder nede paa den marokkanske kyst og taler om, hvorledes de vil forholde sig ligeoverfor det kjæmpende land. Saaledes havde deres repræsentanter ogsaa siddet i 1864. Det pengegriske England havde bare tænkt paa sine økonomiske interesser, den tyske annekteringslyst havde givet sig tilkjende paa den mest fremtrædende maade, franskmændenes bekjendte «ridderlighed» havde ikke drevet det til mere end til en mat protest, og Sverige havde spillet Jacob von Tyboes latterlige, men uskadelige rolle. Ogsaa i aktens slutning er der flere direkte hentydninger til krigen i 1864. Fellahen med sin kongemumie paa ryggen er en ny satire over svenskernes deklamationer om sin kongemumie, «hjeltakonungen» KARL DEN TOLVTE, med hvem de i 1864 ikke havde udvist andre lighedspunkter end det negative, at de havde været ligesaa døde som han. Og ministeren Hussein — den paaholdne pen udi egen indbildning — latterliggjør alle de intetsigende noter og adresser, der veksledes i hint aar, med et specielt sidehug til den daværende norsk-svenske udenrigsminister, grev MANDERSTRÖM. De sidstnævnte hentydninger er imidlertid saa dunkle, at digterens autentiske meddelelser har været nødvendige for at bringe mig til at faa øie paa dem.

I det hele taget er den IBSEN'ske digtnings forhold til den virkelighed, han behandler, paa dette tidspunkt meget karakteristisk. Det viser, at han befinder sig i en overgangsperiode og endnu ikke har gjort sig fuldt ud rede for forholdet mellem poesien og virkeligheden. I de romantikens høider, hvori han i sin ungdom havde bevæget sig, var fordringerne til sandsynlighed omtrent ophævede. Det vilde være en pedantisk kritik, der lagde sandsynlighedens maalestok paa et arbeide som «St. Hansnatten» eller «Olaf Liljekrans». I de historiske dramer var forfatteren rykket en given

virkelighed betydelig nærmere, og her havde han da ogsaa paalagt sig dens tvang, hvad tidskolorit og psykologisk motivering angaar, uden at lade sig binde af en smaalig hensynsfuldhed ligeoverfor de faktiske historiske begivenheder. Med «Kjærlighedens komedie», «Brand» og tildels ogsaa med «Per Gynt» havde han endelig vendt sig mod sin egen samtid, den virkelighed, hvis egenskaber vi alle kjender indtil de mindste detailler. Paa grund af dette kjendskab er vor kritik meget fordringsfuld ligeoverfor en digtning, der vil vise os vore egne vinduer. Vi vil nok gjerne se disse vore egne vinduer, men saa forlanger vi ogsaa, at det virkelig skal være vore egne vinduer.

Ibsen indtog imidlertid foreløbig et karakteristisk og interessant mellemstandpunkt. Han hentede nok sine emner fra virkeligheden; men paa samme tid løftede han dem op over den, fjernede dem saa vidt fra den, at sandsynlighedskravet blegnede adskilligt i den idealismens og poesiens glans, der var udbredt over billedet. Seet fra nøgternt psykologisk synspunkt er det i regelen ikke mennesker, som fremstilles i disse tre værker, men idealfigurer og karikaturer. Falk og Svanhild, Brand, Agnes, Solveig er saadanne idealfigurer, hvori Ibsen har indkapslet sine rigeste tanker eller sine fineste digterdrømme. Af karikaturer er der ogsaa fuldt op; i «Kjærlighedens komedie» gjør de sig mindre stærkt gjældende, fordi de der danner en hel gruppe af bifigurer, hvoraf hver enkelt ikke løser sig synderlig kraftig ud fra den fælles baggrund. I «Brand» gjør de sig derimod stærkere gjældende; her har Ibsen's trang til slaaende karakteristik undertiden ført ham for langt, saa at sandsynligheden er bleven lidt for meget tilsidesat. Eksempler er provsten og Einar efter hans omvendelse. «Per Gynt» indtager et eget forhold til den virkelighed, der fremstilles. Ibsen har ikke villet skildre sine samtidige landsmænd, som de stod og gik; han har samlet deres i hans øine mest fremtrædende egenskaber i en type, som han saa leverer en fri digterisk fantasi over. Det er virkelighedsdigtning og dog ikke virkelighedsdigtning, en egen bastard, der er betegnende for den overgangsperiode, disse værker tilhører: overgangstiden fra romantik til realisme.

Ogsaa i rent formel henseende har han foretrukket at holde disse værker i et vist afstandsforhold ligeoverfor virkeligheden. Da han begyndte paa «Kjærlighedens komedie», var det hans agt at

skrive stykket i prosadialog; men det jævne moderne sprog, hvori en saadan dialog maatte holdes, forekom ham tilslut for udtryksløst for stykkets poetiske indhold; han opgav sin plan og valgte den af konversationskomedien oftere benyttede form, de rimede femfodede jamber, som han for anledningen tumlede med en originalitet og en færdighed, der er beundringsværdig. I «Brand» og «Per Gynt» valgte han kortere rimede vers og udfoldede her det samme mesterskab i versets og rimets behandling. Allerede denne fornemme og overlegne form stillede disse værker i et kjøligt forhold til virkeligheden; med den fandt IBSEN ikke at burde tage det altfor nøie. Han var ikke bange for at slaa gjækken løs og lægge en person replikker i munden, som en person af den art aldrig vilde have sagt i det virkelige liv. Da Straamand skal anvende sin sjælesørgerlige veltalenhed paa at overtale Anna, siger han f. eks.:

«Og er det så, hvi skal vi da forsage?
sku om Dem i de længst fremfarne dage!
Se Adam, Eva, dyrene i arken —
se liljerne i luften — fuglene paa marken —
de fugle små — de fugle små — de fiske» — —

Her er det ikke selve Straamand, der fører ordet, men HENRIK IBSEN, der har slaaet gjækken løs og i sin overgivenhed peger fingre ad den figur, han selv har skabt. Det samme er tilfældet med den omvendte Einar i «Brand», naar han giver sig selv følgende attest:

«Ved mig der klæber ingen plet;
jeg skyllet er i troens tvætt;
afgneden er hver søleskvætt
på hellighedens vaskebret;
jeg renset har min Adams-ble
ved hjælp af vaktheds banketræ;
jeg som en messesærk ser ud
ved brug af bønnens sæbelud.»

Og lidt iforveien har han fortalt, at han reiser som missjonær «til halenegerlandet», og at han har hastværk, da hans plads «er hos de sorte sjæle». Det er, som man ser, atter forfatteren, der driver løier med den figur, han har skabt. En virkelig komisk selvkarakteristik bruger ikke saa paatagelige midler. Det samme

gjælder ogsaa om enkelte af fogdens og provstens repliker. Hans næste arbeide skulde imidlertid i denne som i adskillige andre henseender vise et betydeligt omslag. —

— I Rom blev han boende til høsten 1868, da han atter drog nordover. Han tog bolig i Dresden, hvor han tilbragte vinteren og den første del af sommeren, beskjæftiget med at fuldføre et nyt dramatisk arbeide. Da han havde fuldført det, foretog han — sommeren 1869 — en reise til Danmark og Sverige; specielt opholdt han sig længere tid i Stockholm, og her var det, at han gjennem et ægyptisk sendebud til kong KARL XV fik en indbydelse fra khediven af Ægypten om at overvære Suezkanalens aabning. Med glæde tog han imod denne indbydelse og begav sig om høsten til Paris og derfra til Marseille, hvorfra han sammen med khedivens øvrige gjæster drog til Ægypten pr. dampskib. Efter en storartet tre ugers udflugt opover Nilen drog selskabet til Port Saïd, hvor aabningshøitidelighederne foregik. Efter paa tilbagereisen at have opholdt sig en tid i Paris, vendte han tilbage til Dresden, hvor han i det følgende aar var vidne til det tyske folks stemninger under den fransk-tyske krig, stemninger, som ikke tiltalte ham synderlig, og som bragte ham til at skrive det skarpe «Ballonbrev til en svensk dame». Reiser.

Det nye skuespil, han havde skrevet, før han i sommeren 1869 drog til Danmark og Sverige, var imidlertid udkommet som bog i september, og medens han opholdt sig i Ægypten, blev det opført paa Kristiania theater, hvor opførelsen fremkaldte en af de mest berømte theaterskandaler, som den i saa henseende særdeles rige norske theaterhistorie har at opvise. Trods dette blev imidlertid stykket en ny succes for forfatteren, og det fortjente at være det. Det var nemlig «De unges forbund», et stykke, der senere er bleven det mest populære skuespil paa den norske nationalscenes repertoire. «De unges forbund».

Med «De unges forbund» indledes en ny æra i vor literaturs saavelsom i vor skuespilkunsts historie. Det er fra dette arbeides offentliggjørelse, man maa datere hele den rige udvikling af moderne skuespildigtning, som har indtaget første plads i syttiaarenes og ottiaarenes literære produktion.

«Da «De unges forbund» fremkom,» heder det i min bog «Henrik Ibsen og hans værker», «var som bekjendt den norske

scene ikke engang et snes aar gammel, og det var ikke mere end ti aar siden, det danske element havde været herskende og toneangivende ved hovedtheatret i Kristiania. Under disse omstændigheder havde udviklingen af et norsk theatersprog havt store vanskeligheder at kjæmpe med, og som følge deraf havde det tidligere ikke lykkedes nogen af vore forfattere at skrive en naturlig modern dialog. Bjørnson havde forsøgt det i «De nygifte»; men det var bleven lyrisk blomstersprog istedetfor naturlig samtale. — — — — Ibsen havde, som netop fortalt, ogsaa forsøgt det, da han begyndte paa «Kjærlighedens komedie»; men tiden var aabenbart endnu ikke kommen;» han opgav det og valgte den metriske form istedet.

I «De unges forbund» holder endelig den naturlige prosadialog sit indtog paa scenen. Disse mennesker taler ikke som digtere, men som ganske almindelige mennesker, og paa samme tid er denne dialog saa rig paa individuelle nuancer for de forskjellige personers vedkommende, at det er en nydelse af første rang at studere den. «Stensgaards opstyltede festtalervæsen, Lundestads seige bondefulhed, proprietær Monsens forcerede svindlerflothed, Daniel Heires skadefryd og madam Rundholmens giftelystne trivelighed, alt er karakteriseret helt ned i det stilistiske.» Her vrøvles, snakkes, skvadroneres, diskutteres, deklameres akkurat som i det virkelige liv. Selv dagligtalens skjødesløsheder har Ibsen vovet at efterligne, naar han lader doktor Fjeldbo snakke om, at man skal «skrive sig lærepengene bag øret». Skrive penge bag øret! Det er stilistisk umuligt. Slig skriver man ikke; men slig taler man.

Og ligesaa ægte som dialogen er, ligesaa tilforladelig er karaktertegningen. Det er hverken idealer, karikaturer eller typiserede omdigtninger, det er mennesker, som gaar omkring i dette stykke.

Punkt for punkt kan man paavise de virkelighedsindtryk, som Ibsen har bygget paa. Selve milieuet, det sted, hvor handlingen foregaar, er formet over barndomsindtryk fra Skien. Kløften mellem kammerherren paa den ene side og Stensgaard og Monsen paa den anden, den uoverstigelige kløft mellem patriciere og plebeiere, mellem nedarvet fornemhed og nybagt raaflothed, mellem aristokratisk tilbageholdenhed og opkomlingens paagaaenhed, mellem gammelmandsagtig sidden paa sin tue tryg i borneret foragt for alt nyt og ungdommelige begavelsers talentfulde jagt efter lykken —

det fandtes altsammen i udpræget grad i IBSEN's fødeby, i hvis omegn flere af landets anseeligste godsbesidderfamiljer boede. Her ligger grunden til, at kammerherre Bratsberg er opkaldt efter det amt, hvori Skien ligger.

Til selve hovedfiguren, den politiske «lykkejæger og rodhugger» Stensgaard har IBSEN hentet virkelighedsindtryk fra andre kanter. Baade fra sit første og fra sit andet Kristiania-ophold havde han erindringer, som her kom ham til nytte.

Den holdning, som «Morgenbladets» daværende redaktør A. B. STABELL indtog omkring 1850, havde allerede dengang vakt IBSEN's indignation og spottelyst. I «Norma eller en Politikers Kjærlighed» fremstillede han ham som en politisk lykkejæger, der friede til to partier paa én gang, akkurat som Stensgaard i «De unges forbund». Severus i dette ungdomsværk er det første udkast til hovedpersonen i «De unges forbund». Under sit andet Kristiania-ophold havde IBSEN havt anledning til at studere norske politikere paa nærmere hold. I «Det norske selskab», hvis viceformand han var, vankede der adskillige af dem. Her var megen fremragende dygtighed at gjøre bekjendtskab med, men ogsaa meget hult frasemagervæsen — «viel Geschrei und wenig Wolle», som manden sa', da han klipte purken, — kort sagt rene pragteksemplarer af mennesker, «der gik halvfærdige omkring og var ét i følelser og stemninger og noget ganske andet i værk og handlesæt», som det heder i Fjeldbos mund om Stensgaard.

Det var indtryk fra disse kredse, der havde dannet udgangspunktet for Per Gynt. Nu gik han lige løs paa selve virkeligheden og skildrede den uden omskrivninger. «Stensgaard, det er Per Gynt som politiker,» har jeg engang skrevet. «Begge er begavede individer, der misbruger sin begavelse, begge lyver for sig selv, som de lyver for andre; ingen af dem «sætter opgaven i at være», men bare i at være sig selv nok; om begge gjælder Fjeldbos ord: «Aanden, karakteren, viljen, evnerne — altsammen hver sin vei. Hvad kunde det føre til, andet end til splittelse i personligheden?»»

«De unges forbund» var et gjennembrud i literaturen; det dannede begyndelsen til en hos os ny literaturgenre, det realistiske nutidsskuespil; det betegnede et nyt forhold til det virkelige liv, et mere nært, end literaturen tidligere havde villet godkjende, og paa

samme tid optog det selve de politiske partikampe til digterisk behandling — kortsagt her var saa meget nyt, at publikum i det første øieblik havde vanskeligt for at orientere sig.

Da HOLBERG skrev «Peder Paars» og sine første lystspil, hed det fortvæk, at han havde portrætteret bestemte personer, og med slet dulgt arrighed fra de formentlig portrætteredes side, med ufordulgt skadefryd fra de andres gav man sig til at pege paa originalerne til de HOLBERG'ske figurer. Det samme oplevede nu HENRIK IBSEN; det var enkelte af oppositionens førere, han havde villet ramme, paastod man; heri var høires skadefryd fuldstændig enig med venstres arrighed. Det hele var hverken mere eller mindre end en pamflet, et skandalskrift, et snigmord, paastod venstre rasende, og høire jublede og frydede sig over, at den store digter havde paataget sig et saa nyttigt arbeide. Selv de, der ikke gik saa vidt, at de stemplede stykket som pamflet, opfattede det dog som et tendensskrift, et politisk partiindlæg, «et ensidigt Partistandpunkt sat i Digt», som KRISTIAN ELSTER skrev i sin anmeldelse. At IRSEN havde snertet begge partier, var der ingen, som havde blik for.

De politiske modsætninger var dengang meget stærke, som næsten bestandig herhjemme. SØREN JAABÆK havde samlet bønderne til en mandstærk fylking, som under JOHAN SVERDRUP's ledelse bekjæmpede konservatismen paa alle omraader. Byernes befolkning stod derimod endnu saagodtsom helt og holdent paa konservativt standpunkt. Men i Kristiania samledes modsætningerne som paa en kampplads. Selve byens fast bosiddende indbyggere, den solide handelsstand, den talrigt repræsenterede embedsstand og deres eftersnakkere i haandværksklassen, var da i endnu høiere grad end nu fiendtligsindede mod alt det liberale væsen. Men inden ungdommen, og specielt inden den akademiske ungdom, havde der dannet sig en ivrig flok af unge «radikalere», der forbandt de europæiske hovedlandes fremskridtsideer med ægte norsk kraftpatriotisme af den gode gamle sort. Denne ungdom tog brandrød forargelse af stykket. Men den hørte ikke til Kristiania theaters faste gjæster. Siden BJØRNSON havde trukket sig tilbage fra theatret, var hele anstalten dem en daarlighed, som de ikke vilde ofre saa meget som penge til en galleribillet paa. Derfor fik «De unges

forbund» løbe af stabelen under forholdsvis fredelige omstændigheder mandag den 18de oktober 1869. Der lød ikke en eneste pibe; men fra en del af tilskuerne kom der en meget kraftig hyssen, da der blev gjort forsøg paa at modtage stykket med bifald. Det hele var en liden uskyldig forpostfætning; men to dage efter blev der andet liv paa tilskuerpladsen. Da var ungdommen mødt frem for at kjæmpe for det, de havde kjært: sit partis fane og sine høvdingers ære; den første var besudlet, den sidste krænket efter deres mening, og sligt skulde ikke ske ustraffet; ikke skulde det ske, at hovedstadens fine portion i fred og ro fik sidde og gotte sig over, at der blev drevet gjøn med alt det, som de — ungdommen — havde kjært og holdt helligt, og derfor kom de mandstærke og slagfærdige. Neppe var tæppet gaaet op, og neppe havde Lundestad aabnet munden for at udbringe sit hurra for 17de mai, før det skingrede løs med en øresønderrivende pibekonsert. Men de, som glædede sig over stykket, lod sig ikke bringe til taushed paa den maade. En vild bifaldsstorm brød løs i hele sin stridslystne vælde. I flere minutter kjæmpedes der den mest bragende og skingrende kamp, og da det syntes at blive værre og ikke bedre, maatte tæppet gaa ned. Et øieblik efter viste regissøren sig paa scenen og opfordrede publikum til at holde sig rolig, saafremt det ønskede forestillingen fortsat. Piberne fandt, at de foreløbig havde gjort sin pligt, og der indtraadte ro, saa de tre første akter og en del af fjerde kunde spilles uden afbrydelser. Men saa kom Bastian Monsens replik om «folket, de, som ingenting har og ingenting er, de, som ligger bundne». Da gav piberne et stort nummer tilbedste paa folkets vegne, og klapperne lagde sine antifolkelige følelser for dagen ved ny jubel. Da tæppet endelig faldt for sidste akt, kom «nachspielet», og det var som sædvanligt det artigste. Kun skade, at theaterledelsen ikke paaskjønnede denne velvillige og uvelvillige assistance. Den var nemlig uelskværdig nok til at slukke gasen. I dybt mørke maatte de sidste fløitetoner hvisles hen og de sidste klapsalver knaldes af; men de stridbareste var endnu ikke fornøiet. Ude i korridorerne blandede pibernes og klappernes lige uharmoniske musik sig vildt med hinanden, indtil den endelig døde hen en stund, efterat musikanterne var kommet ud paa Bankpladsen. — En gammel sætning siger, at alle gode ting er tre. I regelen er

den desværre tvivlsom nok; men hvis theaterskandaler og gadeopløb kan regnes til de gode ting, da synes sætningen at være uafdisputerlig for den norske hovedstads vedkommende. Efter en spagfærdig begyndelse følger der i regelen to voldsomme spektakelaftener; og saa er det slut. Man kan paa slige spektakler godt anvende BJØRNSON's berømte linjer om den vei, sandheden tilbagelægger:

«Begyndte som en susen i kornet i sommerdag
og vokste til en brusen gjennem skovens tag.»

Theaterspektaklerne i anledning af «De unges forbund» dannede i saa henseende ingen undtagelse fra regelen. Ved stykkets tredie opførelse havde theatret ikke blot fuldt hus, det var fuldt som i en velstuvet pakkasse; selv til orkestret var der solgt billetter, saa der ikke var et sted igjen at anbringe publikum paa, saafremt man ikke havde villet gjenoptage den i forrige aarhundrede afskaffede skik at sælge pladse til stolerækker paa selve scenen. Folk var ikke komne forgjæves: spektaklerne gjentog sig; men saa var det ogsaa slut.

Som før er fortalt, var IBSEN khedivens gjæst nede i Ægypten, da «De unges forbund» blev opført paa Kristiania theater. Ved Port Saïd, netop under Suezkanalens aabning, modtog han et brev, der underrettede ham om den modtagelse, hans stykke havde faaet hjemme i Norges hovedstad, og det var intet under, at al den harme, som han havde medbragt hjemmefra, atter kogte op i ham. Indtrykket var stærkt, saa stærkt, at de senere reiseindtryk, ikke engang al den herlige kunst, han saa i Paris, formaaede at udslette det. Da han atter var kommen til ro i Dresden, formede det sig til et digt, det lille af bitterhed og ironi gjennemsyrede «Ved Port Saïd»:

«Østerlands dag
over havnen glittred;
alle jordklodens flag
fra masterne sittred.
Musikens toner
bar frem koralen;
tusend kanoner
døbte kanalen.

Damperne drog
forbi obelisken.
På hjemmets sprog
traf mig nyheders hvisken:
det digt-spejl, jeg pudsed
for mandlige tøjter,
var hjemme smudset
med stænk fra fløjter.

Gift-fluen stak;
det gav mindelser vamle. —
Stjerne hav tak, —
mit hjem er det gamle!
Vi prajed fregatten
fra flodbåds-taget,
jeg svinged hatten
og hilste flaget.»

Hvad der især forargede Ibsen ved denne leilighed, var, at hans arbeide blev opfattet som et indlæg i den politiske strid hjemme. Hvad i al verden brød han sig om det politiske smaakjævl der nordpaa! «Enten svinet æder hunden eller hunden svinet», var ham ligesaa ligegyldigt, som det er Daniel Heire; i hans øine var de to partier alen af et stykke. Nogen synderlig forskjel var det ham umuligt at opdage mellem dem. Det, de sloges om, var pilleri, overfladiske meningsafvigelser; noget dybt afgjørende schisma var der ikke mellem dem. Naar han afbankede en «liberal» frasemager, hed det, at han var bleven konservativ; men han var i virkeligheden saa langt fra konservatisme, at han tvertimod gik og drømte om en hel verdensomvæltning, hvoraf et nyt og bedre samfund skulde fremgaa. Ligeoverfor disse ideer stod de liberales puslerier som forsøg paa at lappe en udslidt dragt som betydningsløse forsøg paa at flytte brikker, naar spillet allerede var redningsløst fortabt:

«Jeg går ikke med på at flytte brikker.
Slå spillet overende, da har De mig sikker.»

Allerede i 1865 havde Ibsen med al ønskelig tydelighed udtalt sig om sit «politiske standpunkt». Samfundet var saa pilraaddent, at det hele snart maatte ramle sammen, akkurat som den antike civilisation gjorde, da den havde overlevet sig selv. Dengang bragte

kristendommen og de fremtrængende barbarer baade ødelæggelsen og fornyelsen med sig; men nu var den bygning, som de havde reist paa det gamles grund, ogsaa faldefærdig; saa faldefærdig, at en ny foryngelsens stund nødvendigvis maatte staa for døren. I digtet «Abraham Lincolns mord» er disse ideer udtalte, og de kommer senere frem paany under en lettere og mindre bitter form i det bekjendte «Ballonbrev til en svensk dame». Digtet blev som bekjendt skrevet under den fransk-tyske krig, og i denne krig saa IBSEN et nyt vidnesbyrd om, at en stor verdensomvæltning stod for døren. Krigens gang viste, at det ikke længer var heltemodet og den geniale førerpersonlighed, der afgjorde et felttog, men mathematiske beregninger. «Herr von Moltkes» seire var IBSEN en torn i øiet, fordi de ikke var andet end «tal i rækker og i rader». Den store taktiker havde «myrdet kampens poesi» ved at gjøre det hele om til et regnestykke, og BISMARCK var paa sit omraade ikke et haar bedre. Han forstod ikke sin tid, anede ikke, at det var efter skjønhed, den hungrede. Som de antike ruiner under IBSEN's Romerophold bragte ham til at sammenligne sin egen tid med oldtidskulturens sidste dage, saaledes bragte nu minderne fra Ægypterfærden ham til at sammenstille tiden med det gamle Ægypten. Nu som dengang var alt stivt, koldt og dødsdømt, fordi personligheden ikke kom til sin ret. Fornægtelse af personligheden vilde nu som da føre slægten fra det virkelige, levende liv til et forstenet mumieliv, der kunde være storartet nok at se til, men som alligevel var saa trøstesløst, fordi det bare var et vidnesbyrd om menneskenes degradation fra individer til masse. En ny tid maatte nu staa for døren, og de store verdensbegivenheder, der nu havde fulgt slag i slag ud gjennem sekstiaarene, var maaske begyndelsen til den store omvæltning.

«Keiser og Galilæer».

Efter krigen indsaa han imidlertid snart, at han havde taget grundig feil; det var ikke det nye rige, men det gamle, som 1870 havde grundfæstet, ikke den frie, stærke personligheds æra, men den uniformerede og disciplinerede statsborgers. Under disse forhold begyndte han atter at beskjæftige sig med den antike civilisations opløsningsperiode. Resultatet blev «Keiser og Galilæer», det kolossale verdenshistoriske dobbeltdrama, som han offentliggjorde høsten 1873. Det er, som bekjendt, den antike verdens

dødskamp under keiser JULIAN, som arbeidet dreier sig om, eller rettere sagt: det er om JULIAN's frugtesløse forsøg paa at vække den antike aand tillive igjen. Antiken var allerede død; et nyt rige var bleven grundfæstet paa dens ruiner, Galilæerens rige, kristendommen. Mystikeren Maximos udvikler i stykket IBSEN's egen opfatning af verdenshistoriens gang. «Der er tre riger,» siger han. «Først er hint rige, som grundlagdes paa kundskabens træ, så hint rige, der grundlagdes paa korsets træ. — Det tredie er den store hemmeligheds rige, det rige, som skal grundlægges på kundskabens og på korsets træ tilsammen, fordi det hader og elsker dem begge, og fordi det har sine levende kilder under Adams lund og under Golgata.» Ligesom IBSEN i 1870 tror Maximos, at det tredie rige staar for døren, og skuffes i sine forventninger.

Det første drama behandler JULIAN's ungdomsliv, indtil hans brud med kristendommen. Han tørster efter sandhed og finder bare løgn og bedrag; han hungrer efter liv og afspises bare med døde formler og tomme ord. Den gamle hedenske visdom er sunken ned til ordkløveri, og den nye kristendom viser sig ikke i anden skikkelse for ham end som præstebedrag. Hoffet har taget kristendommen i sin tjeneste, det fordærvede hof har anerkjendt den, og dens tjenere har da pligtskyldigst gjort den «hoffähig». De største forbrydelser, Julian bliver vidne til, dækkes af den præstelige kappe. Saa siger han sig løs og begynder sin kamp mod kristendommen og for den antike kulturs fornyelse. Om denne kamp handler det andet drama. Naar kampen viser sig frugtesløs og endog fører til et modsat resultat af det tilsigtede, var det, som antydet, fordi det var en kamp for det døde mod det levende. Antiken var død, kristendommen ikke; den var bare falden i en dyb søvn. Nu vaagnede den endelig af dvalen og trængte frem til sin verdensseir over Julians lig. Men engang vil dog alligevel det tredie rige komme. «Om i vore tider eller om hundreder af år, det ved jeg ikke,» siger Maximos; «men ske skal det, når den rette kommer, — han, som skal opsluge baade kejseren og Galilæeren.»

HENRIK IBSEN har — i alle fald tidligere — anseet «Kejser og Galilæer» for sit hovedværk, og det synes ganske naturligt. I digterisk henseende staar det vistnok ikke høiest blandt hans arbeider, heller

ikke i kunstnerisk, men naar talen er om hans verdensopfatning, da er der intet værk, som søger saa nær ind mod midtpunktet. «I intet andet værk har han nedlagt et saadant fond af dybe og originale tanker om verdensudviklingen og dens love.» —

I aarene 1869—77 er «Kejser og Galilæer» det eneste nye arbeide, IBSEN forelægger offentligheden; han udgiver sin bekjendte lille samling ældre og nye digte (vaaren 1871) og besørger gjennemseede udgaver af et par af sine ungdomsværker («Catilina», «Fru Inger til Østråt»); men forøvrigt forholder han sig rolig. Den storartede ouverture var slut, og der var som sædvanlig en liden pause, før tæppet gik op.

Efter ti aars fravær gjensaa IBSEN endelig Norge sommeren 1874. Han blev modtaget paa det mest storartede. Der var fester og fanetog og hyldest paa alle kanter. Det havde været IBSEN's hensigt at slaa sig ned i hjemmet for alvor; men trods al den begeistring, hvormed han blev modtaget, drog han sydover igjen, saasnart sommeren var tilende; han har øiensynlig fundet forholdene for smaa og for snevre. Over Dresden drog han til München, og i denne by tilbragte han de fleste af de følgende aar, indtil han endelig i 1891 vendte tilbage til Norge for alvor. Vinteren 1878—79 og aarene 1881—85 tilbragte han dog atter i Rom, og hver sommer flyttede han til den lille by Gossensasz i Tyrol. I 1875 havde han et øieblik tænkt paa at deltage i det skandinaviske studentermøde i Upsala, til hvilket han i de norske studenters navn havde skrevet en smuk «Sangerhilsen til Sverige»; men han betænkte sig og forklarede senere i digtet «Langt borte», hvorfor han havde betænkt sig. Han syntes, at der var noget gjengangeragtigt ved det hele. Det var «gjenfærd af afdøde tider og mænd», som ruslede om i ynglingeskaren; blandt dem passede han ikke; blandt dem passede i det hele taget ikke en digter; thi digterens kald var ikke at synge gravsange over fortiden; nei, —

«i folkets sind
sangerhvervet er at sjunge
nye tider ind,»

som det allerede hed i hans «Sangerhilsen til Sverige». Som man ser, møder man her i ny form den samme tanke, som vi allerede

har mødt i «Abraham Lincolns mord», i «Ballonbrev til en svensk dame», og i «Kejser og Galilæer». Det er tanken om nutiden som en udlevet tid, som fortidens gjenganger og fremtidens hindring. Det er IBSEN's yndlingstanke, den han atter og atter er vendt tilbage til. Han ynder at iklæde den billeder af død og opløsning: mumier, «gjenfærd af afdøde tider og mænd», «Gengangere», — «liget i lasten». Det sidste udtryk forekommer, som bekjendt, i «Et rimbrev» (1875), et yderst interessant digt, der danner nøglen til hele IBSEN's senere produktion. «Hvad mener Ibsen med liget i lasten? Dermed mener han allehaande afsjælede levninger af fortidens anskuelser, vaner og vedtægter, som menneskeslægten slæber med sig paa sit tog fremad mod nye tider, og som den har vanskelig for at blive kvit. De sidder igjen, snart som fordomme, snart som mangel paa gjennemførthed i tanke, følelse og handlesæt, snart som bevidst hykleri, som det draperi, hvormed egennytte og lave beregninger forstaar at pynte sig. I hvilken form de end optræder, er de den værste hindring for personlighedens udvikling som for al udvikling overhovedet» («Henrik Ibsen og hans værker»). Europas damppaket har stukket tilhavs «med kurs mod nye lande», og passagererne har taget farvel med de gamle tomter; alting tegner udmærket, og dog er der noget i veien:

«midtveis imellem hjemmets land og målet,
det lader jo som farten sakked af,
som al vor freidighed var fra os stjålet.»

Sagen er, at vi seiler med «et lig i lasten», fortidens lig. Dette lig er det, IBSEN's moderne samfundsdramer beskjæftiger sig med; han har studeret det og anatomeret dets forskjellige dele i hele den række af arbeider, som aabnedes af «Samfundets støtter». De ord, som den sovende passager stønner frem, de uhyggelige: «Jeg tror, vi seiler med et lig i lasten», det er HENRIK IBSEN's «Præterea censeo», mottoet over hele den storartede digtervirksomhed, der har gjort ham til en af de faa aander i vor tid, der nævnes i allerførste række over hele Europa.

«Samfundets støtter» aabner som sagt rækken. Her er det hykleriet, som behandles, det hykleri, som officielt hylder nedarvede «Samfundets støtter».

ikke i kunstnerisk, men naar talen er om hans verdensopfatning, da er der intet værk, som søger saa nær ind mod midtpunktet. «I intet andet værk har han nedlagt et saadant fond af dybe og originale tanker om verdensudviklingen og dens love.» —

I aarene 1869—77 er «Kejser og Galilæer» det eneste nye arbeide, IBSEN forelægger offentligheden; han udgiver sin bekjendte lille samling ældre og nye digte (vaaren 1871) og besørger gjennemseede udgaver af et par af sine ungdomsværker («Catilina», «Fru Inger til Østråt»); men forøvrigt forholder han sig rolig. Den storartede ouverture var slut, og der var som sædvanlig en liden pause, før tæppet gik op.

Efter ti aars fravær gjensaa IBSEN endelig Norge sommeren 1874. Han blev modtaget paa det mest storartede. Der var fester og fanetog og hyldest paa alle kanter. Det havde været IBSEN's hensigt at slaa sig ned i hjemmet for alvor; men trods al den begeistring, hvormed han blev modtaget, drog han sydover igjen, saasnart sommeren var tilende; han har øiensynlig fundet forholdene for smaa og for snevre. Over Dresden drog han til München, og i denne by tilbragte han de fleste af de følgende aar, indtil han endelig i 1891 vendte tilbage til Norge for alvor. Vinteren 1878—79 og aarene 1881—85 tilbragte han dog atter i Rom, og hver sommer flyttede han til den lille by Gossensasz i Tyrol. I 1875 havde han et øieblik tænkt paa at deltage i det skandinaviske studentermøde i Upsala, til hvilket han i de norske studenters navn havde skrevet en smuk «Sangerhilsen til Sverige»; men han betænkte sig og forklarede senere i digtet «Langt borte», hvorfor han havde betænkt sig. Han syntes, at der var noget gjengangeragtigt ved det hele. Det var «gjenfærd af afdøde tider og mænd», som ruslede om i ynglingeskaren; blandt dem passede han ikke; blandt dem passede i det hele taget ikke en digter; thi digterens kald var ikke at synge gravsange over fortiden; nei, —

«i folkets sind
sangerhvervet er at sjunge
nye tider ind,»

som det allerede hed i hans «Sangerhilsen til Sverige». Som man ser, møder man her i ny form den samme tanke, som vi allerede

har mødt i «Abraham Lincolns mord», i «Ballonbrev til en svensk dame», og i «Kejser og Galilæer». Det er tanken om nutiden som en udlevet tid, som fortidens gjenganger og fremtidens hindring. Det er IBSEN's yndlingstanke, den han atter og atter er vendt tilbage til. Han ynder at iklæde den billeder af død og opløsning: mumier, «gjenfærd af afdøde tider og mænd», «Gengangere», — «liget i lasten». Det sidste udtryk forekommer, som bekjendt, i «Et rimbrev» (1875), et yderst interessant digt, der danner nøglen til hele IBSEN's senere produktion. «Hvad mener Ibsen med liget i lasten? Dermed mener han allehaande afsjælede levninger af fortidens anskuelser, vaner og vedtægter, som menneskeslægten slæber med sig paa sit tog fremad mod nye tider, og som den har vanskelig for at blive kvit. De sidder igjen, snart som fordomme, snart som mangel paa gjennemførthed i tanke, følelse og handlesæt, snart som bevidst hykleri, som det draperi, hvormed egennytte og lave beregninger forstaar at pynte sig. I hvilken form de end optræder, er de den værste hindring for personlighedens udvikling som for al udvikling overhovedet» («Henrik Ibsen og hans værker»). Europas damppaket har stukket tilhavs «med kurs mod nye lande», og passagererne har taget farvel med de gamle tomter; alting tegner udmærket, og dog er der noget i veien:

«midtveis imellem hjemmets land og målet,
det lader jo som farten sakked af,
som al vor freidighed var fra os stjålet.»

Sagen er, at vi seiler med «et lig i lasten», fortidens lig. Dette lig er det, IBSEN's moderne samfundsdramer beskjæftiger sig med; han har studeret det og anatomeret dets forskjellige dele i hele den række af arbeider, som aabnedes af «Samfundets støtter». De ord, som den sovende passager stønner frem, de uhyggelige: «Jeg tror, vi seiler med et lig i lasten», det er HENRIK IBSEN's «Præterea censeo», mottoet over hele den storartede digtervirksomhed, der har gjort ham til en af de faa aander i vor tid, der nævnes i allerførste række over hele Europa.

«Samfundets støtter» aabner som sagt rækken. Her er det hykleriet, som behandles, det hykleri, som officielt hylder nedarvede «Samfundets støtter».

ikke i kunstnerisk, men naar talen er om hans verdensopfatning, da er der intet værk, som søger saa nær ind mod midtpunktet. «I intet andet værk har han nedlagt et saadant fond af dybe og originale tanker om verdensudviklingen og dens love.» —

I aarene 1869—77 er «Kejser og Galilæer» det eneste nye arbeide, IBSEN forelægger offentligheden; han udgiver sin bekjendte lille samling ældre og nye digte (vaaren 1871) og besørger gjennemseede udgaver af et par af sine ungdomsværker («Catilina», «Fru Inger til Østråt»); men forøvrigt forholder han sig rolig. Den storartede ouverture var slut, og der var som sædvanlig en liden pause, før tæppet gik op.

Efter ti aars fravær gjensaa IBSEN endelig Norge sommeren 1874. Han blev modtaget paa det mest storartede. Der var fester og fanetog og hyldest paa alle kanter. Det havde været IBSEN's hensigt at slaa sig ned i hjemmet for alvor; men trods al den begeistring, hvormed han blev modtaget, drog han sydover igjen, saasnart sommeren var tilende; han har øiensynlig fundet forholdene for smaa og for snevre. Over Dresden drog han til München, og i denne by tilbragte han de fleste af de følgende aar, indtil han endelig i 1891 vendte tilbage til Norge for alvor. Vinteren 1878—79 og aarene 1881—85 tilbragte han dog atter i Rom, og hver sommer flyttede han til den lille by Gossensasz i Tyrol. I 1875 havde han et øieblik tænkt paa at deltage i det skandinaviske studentermøde i Upsala, til hvilket han i de norske studenters navn havde skrevet en smuk «Sangerhilsen til Sverige»; men han betænkte sig og forklarede senere i digtet «Langt borte», hvorfor han havde betænkt sig. Han syntes, at der var noget gjengangeragtigt ved det hele. Det var «gjenfærd af afdøde tider og mænd», som ruslede om i ynglingeskaren; blandt dem passede han ikke; blandt dem passede i det hele taget ikke en digter; thi digterens kald var ikke at synge gravsange over fortiden; nei, —

«i folkets sind
sangerhvervet er at sjunge
nye tider ind,»

som det allerede hed i hans «Sangerhilsen til Sverige». Som man ser, møder man her i ny form den samme tanke, som vi allerede

har mødt i «Abraham Lincolns mord», i «Ballonbrev til en svensk dame», og i «Kejser og Galilæer». Det er tanken om nutiden som en udlevet tid, som fortidens gjenganger og fremtidens hindring. Det er IBSEN's yndlingstanke, den han atter og atter er vendt tilbage til. Han ynder at iklæde den billeder af død og opløsning: mumier, «gjenfærd af afdøde tider og mænd», «Gengangere», — «liget i lasten». Det sidste udtryk forekommer, som bekjendt, i «Et rimbrev» (1875), et yderst interessant digt, der danner nøglen til hele IBSEN's senere produktion. «Hvad mener Ibsen med liget i lasten? Dermed mener han allehaande afsjælede levninger af fortidens anskuelser, vaner og vedtægter, som menneskeslægten slæber med sig paa sit tog fremad mod nye tider, og som den har vanskelig for at blive kvit. De sidder igjen, snart som fordomme, snart som mangel paa gjennemførthed i tanke, følelse og handlesæt, snart som bevidst hykleri, som det draperi, hvormed egennytte og lave beregninger forstaar at pynte sig. I hvilken form de end optræder, er de den værste hindring for personlighedens udvikling som for al udvikling overhovedet» («Henrik Ibsen og hans værker»). Europas damppaket har stukket tilhavs «med kurs mod nye lande», og passagererne har taget farvel med de gamle tomter; alting tegner udmærket, og dog er der noget i veien:

«midtveis imellem hjemmets land og målet,
det lader jo som farten sakked af,
som al vor freidighed var fra os stjålet.»

Sagen er, at vi seiler med «et lig i lasten», fortidens lig. Dette lig er det, IBSEN's moderne samfundsdramer beskjæftiger sig med; han har studeret det og anatomeret dets forskjellige dele i hele den række af arbeider, som aabnedes af «Samfundets støtter». De ord, som den sovende passager stønner frem, de uhyggelige: «Jeg tror, vi seiler med et lig i lasten», det er HENRIK IBSEN's «Præterea censeo», mottoet over hele den storartede digtervirksomhed, der har gjort ham til en af de faa aander i vor tid, der nævnes i allerførste række over hele Europa.

«Samfundets støtter» aabner som sagt rækken. Her er det hykleriet, som behandles, det hykleri, som officielt hylder nedarvede «Samfundets støtter».

ikke i kunstnerisk, men naar talen er om hans verdensopfatning, da er der intet værk, som søger saa nær ind mod midtpunktet. «I intet andet værk har han nedlagt et saadant fond af dybe og originale tanker om verdensudviklingen og dens love.» —

I aarene 1869—77 er «Kejser og Galilæer» det eneste nye arbeide, IBSEN forelægger offentligheden; han udgiver sin bekjendte lille samling ældre og nye digte (vaaren 1871) og besørger gjennemseede udgaver af et par af sine ungdomsværker («Catilina», «Fru Inger til Østråt»); men forøvrigt forholder han sig rolig. Den storartede ouverture var slut, og der var som sædvanlig en liden pause, før tæppet gik op.

Efter ti aars fravær gjensaa IBSEN endelig Norge sommeren 1874. Han blev modtaget paa det mest storartede. Der var fester og fanetog og hyldest paa alle kanter. Det havde været IBSEN's hensigt at slaa sig ned i hjemmet for alvor; men trods al den begeistring, hvormed han blev modtaget, drog han sydover igjen, saasnart sommeren var tilende; han har øiensynlig fundet forholdene for smaa og for snevre. Over Dresden drog han til München, og i denne by tilbragte han de fleste af de følgende aar, indtil han endelig i 1891 vendte tilbage til Norge for alvor. Vinteren 1878—79 og aarene 1881—85 tilbragte han dog atter i Rom, og hver sommer flyttede han til den lille by Gossensasz i Tyrol. I 1875 havde han et øieblik tænkt paa at deltage i det skandinaviske studentermøde i Upsala, til hvilket han i de norske studenters navn havde skrevet en smuk «Sangerhilsen til Sverige»; men han betænkte sig og forklarede senere i digtet «Langt borte», hvorfor han havde betænkt sig. Han syntes, at der var noget gjengangeragtigt ved det hele. Det var «gjenfærd af afdøde tider og mænd», som ruslede om i ynglingeskaren; blandt dem passede han ikke; blandt dem passede i det hele taget ikke en digter; thi digterens kald var ikke at synge gravsange over fortiden; nei, —

«i folkets sind
sangerhvervet er at sjunge
nye tider ind,»

som det allerede hed i hans «Sangerhilsen til Sverige». Som man ser, møder man her i ny form den samme tanke, som vi allerede

har mødt i «Abraham Lincolns mord», i «Ballonbrev til en svensk dame», og i «Kejser og Galilæer». Det er tanken om nutiden som en udlevet tid, som fortidens gjenganger og fremtidens hindring. Det er IBSEN's yndlingstanke, den han atter og atter er vendt tilbage til. Han ynder at iklæde den billeder af død og opløsning: mumier, «gjenfærd af afdøde tider og mænd», «Gengangere», — «liget i lasten». Det sidste udtryk forekommer, som bekjendt, i «Et rimbrev» (1875), et yderst interessant digt, der danner nøglen til hele IBSEN's senere produktion. «Hvad mener Ibsen med liget i lasten? Dermed mener han allehaande afsjælede levninger af fortidens anskuelser, vaner og vedtægter, som menneskeslægten slæber med sig paa sit tog fremad mod nye tider, og som den har vanskelig for at blive kvit. De sidder igjen, snart som fordomme, snart som mangel paa gjennemførthed i tanke, følelse og handlesæt, snart som bevidst hykleri, som det draperi, hvormed egennytte og lave beregninger forstaar at pynte sig. I hvilken form de end optræder, er de den værste hindring for personlighedens udvikling som for al udvikling overhovedet» («Henrik Ibsen og hans værker»). Europas damppaket har stukket tilhavs «med kurs mod nye lande», og passagererne har taget farvel med de gamle tomter; alting tegner udmærket, og dog er der noget i veien:

«midtveis imellem hjemmets land og målet,
det lader jo som farten sakked af,
som al vor freidighed var fra os stjålet.»

Sagen er, at vi seiler med «et lig i lasten», fortidens lig. Dette lig er det, IBSEN's moderne samfundsdramer beskjæftiger sig med; han har studeret det og anatomeret dets forskjellige dele i hele den række af arbeider, som aabnedes af «Samfundets støtter». De ord, som den sovende passager stønner frem, de uhyggelige: «Jeg tror, vi seiler med et lig i lasten», det er HENRIK IBSEN's «Præterea censeo», mottoet over hele den storartede digtervirksomhed, der har gjort ham til en af de faa aander i vor tid, der nævnes i allerførste række over hele Europa.

«Samfundets støtter» aabner som sagt rækken. Her er det hykleriet, som behandles, det hykleri, som officielt hylder nedarvede «Samfundets støtter».

meninger, vaner og vedtægter, skjøndt de i virkeligheden ikke længer er levende i menneskenes indre. Jeg har kjendt en mand, der ikke nærede spor af tro paa «aabenbaret religion»; men ikke desto mindre gik han pent til alters en gang om aaret. Slige hyklere gives der i tusindvis, ja i millionvis, ikke blot paa det religiøse omraade, men paa alle mulige omraader. Og hvad der gjør de former af hykleri, som IBSEN her tager sigte paa, dobbelt kraftige og seiglivede, det er, at det ikke er ude i den store verden, men hjemme i en norsk ravnekrog, han opsøger dem. Ude i den store verden, der er der dog ganske anderledes fart over alt og alle; der faar ikke fortiden i den grad tid til at forsumpe sig i hykleri; men hjemme i en liden norsk smaaby, hvor alt dengang var og tildels endnu er saa stillestaaende som i en gaasedam, der foregaar forsumpningen ganske anderledes storartet. Det er vistnok atter ungdomsindtryk fra Skien og Grimstad, hvorpaa IBSEN har bygget sit milieu; i stort som i smaat er det karakteristisk. De missjonsvenlige damer, den hovne theolog, den gamle dagdriver, der bare gaar omkring og siger «uf!», forretningsverdenens matadorer, der skjælver for den offentlige mening, og anvender alle slags kunstgreb for at føre den bag lyset — allesammen opfylder de enhver fordring til livagtig og naturtro karakteristik. Det hykleri, som IBSEN specielt har taget sigte paa, er det bekjendte, som altid fører det offentlige vel i munden, samfundshykleriet. Hovedpersonerne taler altid om samfundet, om det almindelige bedste, om kjærlighed og omsorg for sine medborgere. Men i virkeligheden er alle disse talemaader kun skjærmbræt for egoismen. Disse velvillige, menneskekjærlige sjæle, der altid er rede til at tage hensyn til andre, kjender inderst inde kun ét hensyn: hensynet til deres egne jeg. De er «sig selv nok» saa godt som noget trold i dovregubbens hal. Som forgrundsfigur har IBSEN taget et rigtigt pragteksemplar af arten. Konsul Bernick er byens første mand, og han fortjener at være det, ikke blot paa grund af sin store intelligens og sin overlegne dygtighed i forretningsanliggender, men ogsaa, fordi han er det lille samfunds største velgjører, den solideste støtte, det eier. Han er ikke blot den, som gaar i spidsen, men han faar endog almennyttige foranstaltninger istand paa egen haand og ved egen bekostning.

Byens park og mange andre gode ting skyldes saaledes ham, og naar han sammen med et par andre af byens pengemænd sætter sig i spidsen for anlægget af en jernbanelinje til byen, falder det ikke nogen ind, at det skulde være egen fordel og ikke byens vel, der var hans og hans medvideres egentlige bevæggrund. Og dog er dette tilfældet; i virkeligheden er det, som han har gjort i anledning af jernbaneanlægget, en meget naturlig ting. I al stilhed har han kjøbt op eiendomme langs linjen, inden han begynder at agitere for den. Det er den ærligste sag af verden; men hvis han vedkjendte sig den, vilde sagen ikke gaa. I samfundets navn vilde misundelsen forpurre det hele; ergo maa han lyve og bedrage i samfundets navn, og han vilde ikke været den udmærkede «samfundsstøtte», han er, hvis han ikke udførte disse manøvrer med virtuositet. For at gjøre tilfældet endnu mere dramatisk kompliceret har IBSEN føiet et moment til. Den pene hæderlige Carsten Bernick, manden med den strenge moral og de rene sæder, har i sine unge dage begaaet den ubesindighed at indlade sig i et intimt forhold til en omreisende dansk skuespillerinde. Hendes mand overrasker parret, og der bliver skandale, en af de rigtig fede skandaler, som en slig smaaby er mindst ligesaa glad i som smaabørn i gjødkalvesteg og dessert om søndagen. En yngre ven er imidlertid elskværdig og letsindig nok til at tage skylden paa sig og forsvinder i den anledning til Amerika. Og Bernick misbruger hans forsvinden. Da der kommer rygter ud om, at den unge forsvundne mand, der har været i firmaet Bernicks tjeneste, har begaaet kassesvig, inden han reiste, modsiger ikke Bernick rygterne, men benytter dem, som man benytter en anden «konjunktur», og redder sig paa den maade ud af vanskeligheder, som kunde have tilintetgjort ham. Paa dette uærlige fundament er det, han har svunget sig op; men netop da han skal slaa sit store slag, jernbaneprojektet, kommer Nemesis i den forsvundnes lignelse og forlanger sin tabte ære tilbage, hvad der driver Bernick lige til forbrydelsens rand under forsøgene paa at redde sig selv og sine planer.

Et samfund, der har slige støtter som konsul Bernick, adjunkt Rørlund, kjøbmand Vigeland o. s. v., er faldefærdigt efter IBSEN's mening. Støtterne er pilraadne, og jo før det ramler, desto bedre.

Her passer slutningsverset af «Abraham Lincolns mord» som fuldgyldigt udtryk for forfatterens inderste tanke:

«Men er det i råddenskabs sumpe vi går,
jeg råber ej ak og ve
over hver en brammende giftblomst, som står
i fylde på tidens træ.
Lad ormen kun hule. Før skallen er tom,
før brister ej væg og tag.
Og lad kun «systemet» få vrængt sig om;
des før kommer hævnen og holder dom
på tids-løgnens yderste dag!»

Men ved siden af at blotte tidsløgnen — alias hykleriet — i sin almindelighed beskjæftigede «Samfundets støtter» sig med en speciel tidsløgn, der netop stod i sin frodigste blomstring herhjemme dengang, stykket fremkom. Den prangede overalt og allevegne, i avisartikler og i bøger, i svulmende festtaler og i jævne samtaler mand og mand imellem. Alt, hvad der var skeet ude i verden i det sidste tiaar, havde gjort et underligt indtryk herhjemme. Det havde skræmt og jaget gemytterne op; pariserkommunen bevirkede her som andetsteds, at man blev ræd alt det nye og uprøvede, som var dukket op ude i de store kulturlande, og hvad der bidrog til at gjøre frygten end kraftigere, var den omstændighed, at mange af de nye ideér begyndte at dukke op herhjemme dristigere og talrigere end nogensinde. Den akademiske ungdom, som læste «Samfundets støtter» med den begeistring, man altid nærer for det, der er som talt ud af ens eget inderste, var ikke den samme, som i 1869 havde pebet «De unges forbund» ud; den var bleven mindre patriotisk sindet og mere «europæisk» for at bruge et i sin tid yndet slagord. Den var ikke synderlig optaget af den hjemlige politik, men saa meget mere af de moderne ideer paa de filosofiske, naturvidenskabelige, æsthetiske og sociale omraader. DARWIN's arvelighedstheori, STUART MILLS positivistiske lære om aarsagsbegrebet, TAINE's kunstfilosofi og mange andre nye sager havde begyndt at vinde indpas blandt de mest interesserede inden den akademiske ungdom, og der gik de vildeste rygter om, hvad disse unge mennesker foretog sig. Da endel unge studenter, hvoraf

næsten alle senere er bleven forfattere eller journalister, tildels af rang, blev enige om at komme sammen én gang om ugen for at diskuttere de spørgsmaal, der interesserede dem, og forøvrigt uden andet program, end at alt kunde diskutteres, gik det straks som en løbeild over landet, at der var stiftet en «atheistforening» inden den akademiske ungdom, og mangen en bekymret fader og moder, der havde en søn ved universitetet, var mere ræd for disse i al ungdommelighed diskutterende mennesker end for alle de andre farer og fristelser, som ellers kunde lægge sine garn ud for deres kjære gut i den tid, han var nødt til at opholde sig i den slemme hovedstad. Mod alt dette nye væsen var det, man raabte vagt i gevær baade paa den ene og paa den anden maade. Hvad skulde vi med alt dette oprørske tankestof ude fra det store, fordærvede Europa? Derude havde man opgivet al moral, al religion, alt det, som var trygt og sundt; men vort samfund var heldigvis ikke saa fordærvet; her hvilede endnu alt paa en tryg moralsk grundvold o. s. v. o. s. v. Som Rørlund tænker og taler i «Samfundets støtter», slig tænkte og talte mange dengang. Men saa kom IBSEN og stemplede det hele som hykleri eller i mildeste form som en illusjon. Vort samfund var slet ikke et haar bedre end samfundene derude, snarere værre; vi besad de samme feil, kanske flere, og vi savnede mange af de goder, som den store verden derude eiede. Skulde vi være ærlige, saa havde vi ingen grund til at hovmode os hverken af vort samfund eller af dets støtter.

— To aar efter kom «Et dukkehjem», der behandlede samfundsstøtten fra en anden side, nemlig samfundsstøtten som ægtemand. I Bernicks forhold til sine nærmeste havde denne side allerede været berørt, men hvad der dengang kun var en karakteriserende bisag, blev i det nye stykke selve hovedpunktet, hvorom alting dreiede sig. «Et dukkehjem».

Allerede i «Samfundets støtter» kom det frem, at blandt de nye ideer, som IBSEN havde faaet kjær, var «kvindesagen». Det var tydeligt, at han ud fra sit eiendommelige synspunkt var kommet til det samme resultat som CAMILLA COLLETT, at kvinden led uret som hustru i det almindelige hverdagsægteskab. Nogen beundrer af STUART MILL skal han ikke have været; men ikke desto mindre syntes han at dele den engelske tænkers opfatning, at kvinden var

et undertrykt væsen. Baade «Samfundets støtter» og «Et dukkehjem» er dramatiske eksemplifikationer til STUART MILL's «*Subjection of women*», uden at det dermed skal være sagt, at det er fra STUART MILL, han har hentet sin opfatning i dette punkt.

Lige fra sin ungdom havde IBSEN været kvindens ridderlige digter; alle de blødeste og mest flatterende farver, han havde paa sin palet, var bleven anvendt paa fremstillingen af hans kvindefigurer. Han havde vistnok fremstillet enkelte haarde, vilde og destruerende kvindeskikkelser — Furia i «Catilina», Hjørdis i «Hærmændene paa Helgeland» —; men han havde altid havt forstaaelsens milde og undskyldende overbærenhed med dem; deres skjæbnesvangre feil var den, at de elskede for høit, og «hvo, som meget elsker, den skal meget tilgives». Men bortseet fra disse faa figurer havde han altid skildret kvinderne med en varme og en sympathi, der stod i den skarpeste modsætning til den maade, hvorpaa han siden begyndelsen af sekstiaarene havde fremstillet mændene. Naar talen var om de sidste, fik hele hans menneskeforagt frit løb, medens han lagde al sin bundne lyrik som glorier om sine kvindefigurers rene og ædle pander. Der er et sted i havescenen af GOUNOD's «Faust», som enhver, der er nogenlunde fortrolig med den berømte opera, vil have i levende erindring. Først synger Faust et deiligt, men spinkelt lidet motiv om maaneskinnet; hele hans følelse overfor Margaretha er ikke mere end en saadan smuk liden maaneskinsstemning; men saa kommer Margarethas svar, saa fyldigt i sin stemning, saa mættet med lykke, ømhed og alt ofrende hengivelse, at Faust bliver ubetydelig ved siden af hende. De to motiver, der er stillet lige op mod hinanden, synes at være sungne lige ud af HENRIK IBSEN's hjerte. Som BYRON havde han den opfatning, at kjærligheden bare var en del af mandens liv, men for kvinden var den hele livet. Det er den gamle gode romantiske opfatning, som endnu den dag i dag — eller rettere sagt den kvæld i kvæld — fører sin populære gjengangertilværelse blandt selskabslivets festtalere i de bekjendte taler for «kvinden», «kvinden som hustru og moder» o. s. v. o. s. v. Den festtale havde HENRIK IBSEN holdt fra skuespil til skuespil og bestandig holdt den slig, at det var en fest at høre paa den. Elina i «Fru Inger til Østråt»,

Svanhild i «Kjærlighedens komedie», Margaretha i «Kongsemnerne», Agnes i «Brand», Solveig i «Per Gynt» — hvem har ikke læst sig varm og glad, naar disse kvinder lagde hele sin sjæls smeltende rigdom for dagen! Man var i sin tid saa vant til at finde disse poesiens kvindelige guldkorn i en ny bog af Henrik Ibsen, at man næsten følte sig skuffet, da der i «Kejser og Galilæer» ikke fandtes mere af dem end den skjønne, men dog saa skitsemæssig antydede Makrina.

I «Et dukkehjem» forherliger han ikke længer kvindens fromhed og offervillighed paa samme maade som før; han beundrer fremdeles disse kvindelige egenskaber i modsætning til mandens egoisme; men han ser paa samme tid i dem en fare for personligheden. Thi ogsaa kvinden skal være en personlighed, et selvstændigt menneske, ikke bare sin mands hustru og sine børns moder. Er hun ikke mere, saa bliver aldrig samlivet et virkeligt ægteskab; manden bliver for meget og hustruen for lidet. De smaa søde lærkefugle, der flagrer omkring i hjemmene og gjør alt for at behage sine herrer, kan være søde nok; men de fører dog ikke en menneskeværdig tilværelse, og derfor gaar saa mange af dem tilgrunde i smaalighed, i forstillelse, i koketteri.

Helmer er en fortræffelig ægtemand, maalt med den gjængse maalestok; han er forelsket i sin hustru endnu efter otte aars ægteskab; han er korrektheden selv i alle sine forhold, og dog er han en slet ægtemand; thi han tænker i grunden kun paa sig selv. Han har aldrig elsket sin hustru, bare fundet det morsomt at være forelsket i hende, og hun har fundet sig i at leve paa denne maade, fordi hun ikke har anelse om, at det kunde være anderledes. Da saa den store, alvorlige opgjørstime kommer, lader Ibsen hende endelig opdage den forfærdelige sandhed, at hun i otte aar har levet sammen med en fremmed mand, og han lader hende (med sin vanlige ubønhørlige konsekvense) forlade hjemmet for paa egen haand at søge at blive et virkeligt menneske og ikke bare advokat Helmers lille ekorn og sanglærke. «Et dukkehjem» var ikke nogen festtale for kvinden; det var en flammende oprørstale til kvinderne, og som saadan blev den forstaaet. Som bekjendt vakte stykket en kolossal opsigt i alle de tre nordiske lande. I løbet af et fjerdingaar udkom ikke mindre end tre store oplag, og der blev skrevet en

hel liden literatur af indlæg for og imod stykkets opfatning af ægteskabet. —

Som ved alle IBSEN's nyere dramatiske arbeider ligger der virkelighedsindtryk til grund for handlingen og karaktertegningen i dette stykke. I en korrespondance fra Kjøbenhavn til «Aftenposten» hed det i sin tid herom blandt andet: «Historien er virkelig, om end ikke i Detaljer, saa dog i Hovedsagen — — . Fru N. N. var gift, hun havde nogle «egne Penge» mellem Hænderne, Manden var noget svagelig, Indtægterne var meget smaa, Skjønhedssansen noget større. Den elskværdige Frue brugte sine egne Penge til Husets Forskjønnelse, men da de slap op, tog hun paa Regninger, og tilsidst skrev hun falske Vexler. Manden, der i Svaghed, Uforstand eller Tillid havde tiltroet hendes «egne Penge» en urimelig Varighed, fik en skjøn Dag alt at vide. Hvad saa? Ja, nu begynder Fortællingernes Løb at divergere, som naar en Elv ved sin Munding deler sig i et Delta. Naturligvis blev Manden vred, naturligvis blev der Tale om Skilsmisse; men nogle sige, at Fruen blev tagen til Naade, efter at de falske Vexlers Beløb osv. var dækket; andre sige, at hun netop bar sig ad som Nora i «Et Dukkehjem» og at hun har forladt Mand (og Børn?), for at de begge skulde kunne finde hverandre.» Saa vidt Aftenpostens korrespondent, citeret efter HALVORSEN i «Norsk Forfatter-Lexikon». En nærmere udredning af, hvad der er «virkeligt» og ikke virkeligt i stykket, kan for tiden ikke gives uden at saare endnu levende personer. —

«Gengangere».

Havde «Et dukkehjem» ved sin dristige slutning vakt et voldsomt røre over hele Skandinavien, saa var det dog intet mod den storm, der brød løs, da «Gengangere» to aar efter udkom. Stykket var ogsaa saa forfærdeligt i sin gigantiske kraft og i sin afgrundsdybe samfundskritik, at læseren næsten mistede pusten. Det er hundrede paa hundrede gange bleven gjentaget, at IBSEN er tvivlens digter, at han altid spørger uden at svare. Her har han sat spørgsmaalstegn ved alt i det moderne samfund. Der er ikke det forhold, som hviler paa fast grund; alt ramler sammen for ens øine og forsvinder i afgrunden. Det er «tidsløgnens yderste dag», som synes kommen, og man har en fornemmelse som under et jordskjælv. Hvorledes var det nu, det hed i «Abraham Lincolns mord»?

«Saa ramled det sammen; cirkus og slot,
templer, kolonners skov,
buer, arkader, alt trampedes småt.»

En saadan verdenshistorisk oprydningsproces er det, man er vidne til i «Gengangere», og altsammen sker indenfor et til det yderste realistisk familjedramas tre akter. Større tankedybde fremsat i en mere fuldendt kunstnerisk form har verdensliteraturen ikke at opvise.

Som i «Et dukkehjem» er det ogsaa her samfundets to hovedhjørnestene, ægteskabet og familjen, det dreier sig om, og i mere end én henseende er «Gengangere» at opfatte som forfatterens svar paa de indvendinger, der var fremkomne mod «Et dukkehjem». Man havde fundet det yderst urigtigt af Nora Helmer at løbe bort fra sin mand og sine børn; selv om det end var saa, at hendes nye syn paa Helmer havde dræbt hendes kjærlighed til ham, havde gjort ham til en fremmed mand i hendes øine, var det hendes pligt at blive; det var hendes pligt som moder, pligt som hustru, pligt som kvinde, pligt som kristen. «Hvad Gud haver sammenføiet, skal intet menneske adskille». Opigjen og opigjen fik Ibsen høre disse sætninger, som om han ikke kjendte dem allesammen forud. Hvad han havde forsøgt, var hverken mere eller mindre end at betvivle deres gyldighed. Han havde prøvet at faa dem sat under debat som problemer, og saa kom de tilbage til ham igjen som dogmer, som hellige, urokkelige sandheder. Saa spurgte han da om igjen, og denne gang var spørgsmaalene slige, at det ikke nyttede at møde dem med dogmer; istedetfor lød der et forfærdelsens og forargelsens skrig.

Det var Noras pligt at blive hos sin mand, selv om deres samliv ikke var noget ægteskab. Vel! Men sæt nu, at hendes mand havde været raa, udsvævende, dyrisk; sæt, hun aldrig havde elsket ham, men var bleven koblet fast til ham, fordi han var «et godt parti»? Selvfølgelig vilde den gjængse opfatning svare, at det var hendes pligt at finde sig i sin skjæbne med kristelig taalmodighed. Men var ikke dette en afskyelig vederstyggelighed, som maatte oprøre ethvert ædelttænkende menneske? Her ser I konsekvenserne af den gjængse opfatning! Er de ikke oprørende? Saaledes blev Nora Helmer til Helene Alving.

Og saa var der bleven talt om børnene. For deres skyld i det mindste burde Nora ikke have forladt sit hjem. Ja, var nu det egentlig saa sikkert? spurgte HENRIK IBSEN. Var nu dette gamle dogme virkelig saa patenteret naglefast? Hvad slags forældre kunde et sligt ægtepar blive for sine børn? Hvad slags hjem kunde deres beboelsesleilighed blive? Lad os atter se lidt paa konsekvenserne! De heder Osvald i «Gengangere», det ulykkelige, markstukne offer for faderens udsvævelser, den stakkels ensomme kirkegaardskandidat, der i virkeligheden aldrig har havt hverken fader eller moder, og som de har gjort den himmelraabende uret mod at skjænke et usselt liv, som han selv ønsker at blive kvit. Slig ser konsekvenserne ud; der har man resultaterne af disse dogmatiske gjengangermeninger, som gjør livet mørkt og spøgelseagtigt. I stykket er disse meninger legemliggjort i Pastor Manders; han er ikke en hykler som konsul Bernick, ikke en skinhellig filur som kjøbmand Vigeland og snedker Engstrand, ikke en arrogant salontheolog som adjunkt Rørlund, ikke et korrekt dusinmenneske som advokat Helmer. Han er dumheden, skikkeligheden og godmodigheden i egen person; han repræsenterer «den intellektuelle magelighed, som lægger sig til ro paa det bestaaendes bløde hynder i den urokkelige overbevisning, at alt det, som er, ogsaa er fornuftigt og rigtigt. Hvis denne magelighed fik raade, vilde verden snart sovne ind i en aandelig døs, og al udvikling vilde ophøre. Derfor er det nødvendigt, at mageligheden stadig forstyrres, at der atter og atter forlanges en dybere begrundelse af en tings berettigelse end den, at den er. Det er nødvendigt, at der spørges, forat menneskeheden ikke skal gives til pris for den flade hverdagsbetragtning, der «i opgavens løsning ser dens ide», som IBSEN ved en anden leilighed har udtrykt sig» («Henrik Ibsen og hans værker»). Ingen anden norsk forfatter har forstyrret denne intellektuelle magelighed saa ofte og saa grundig som HENRIK IBSEN. Men aldrig har han gjort det paa en saa dristig og omfattende maade som i «Gengangere». Derfor har dette arbeide bidraget mere end noget andet til at gjøre ham verdensberømt, og naar hans navn nævnes ude i Europa, nævnes han altid først og fremst som «Gengangeres» forfatter.

IBSEN var i Italien, da «Gengangere» blev skrevet. Det mørke, uhyggelige familjedrama med sin taagegraa nordiske regnveirsstem-

ROYALTY THEATRE.

Lessee - Miss KATE SANTLEY.

DEAN STREET, SOHO, W.

The Independent Theatre of London

(THÉÂTRE LIBRE).

Founder and Sole Manager - J. T. GREIN.

INAUGURAL INVITATION PERFORMANCE

This Evening, Friday, 13th March, 1891, at 8 p.m.

WILL BE PRODUCED FOR THE FIRST TIME IN LONDON,

"GHOSTS,"

By HENRIK IBSEN.

(Translation by W. ARCHER).

For Terms of Membership to the Independent Theatre Society, apply to **Mr. Frank Lindo, 103, Elgin Avenue, Maida Vale.**

Musical Director	... ...	**Mr. JAN MULDER.**
Business Manager	... ...	**Mr. FRANK LINDO.**
Acting Manager	... ...	**Mr. CHARLES HOPPE.**

Theaterprogram fra «Gengangeres» første opførelse i London.

ning er skrevet i det smilende Sorrent, hvor jo ogsaa «Brand» i sin tid var bleven fuldført. Sandsynligvis har IBSEN netop søgt denne modsætning mellem de straalende naturomgivelser og stykkets grundtone for at faa den rette svingkraft i sin aand. Om vinteren opholdt han sig i Rom, og her modtog han efterretningerne om den skjæbne, hans arbeide oplevede hjemme. HALVORSEN bruger det udtryk, at det var «et kritisk uveir», som brød løs, og udtrykket vilde have været træffende, hvis der istedetfor kritisk havde staaet journalistisk eller polemisk. Af virkelig kritik fremkom der nemlig saare lidet, derimod saa meget mere af polemiske angreb paa stykket og dets forfatter. «At en slig allarm vilde opstaa,» skrev IBSEN ved juletider til en dansk forfatter, «var jeg forberedt paa. Har visse af vore nordiske anmeldere ikke talent til andet, saa har de i al fald et ubestrideligt talent til grundig at misforstaa og mistyde de forfattere, hvis bøger de indlader sig paa at bedømme. Men kan det virkelig altsammen være uforstandighed alene? Er ikke en hel hob af disse fordreielser og forvrængninger fremsatte med fuld bevidsthed om deres grundløshed? Jeg synes næsten ikke, jeg kan tænke mig andet.» Det var imidlertid ikke bare kritiken, som protesterede mod stykket; theatrene lukkede sine porte for det, og alle hjem lukkede sig. De huse, hvor det havde forvildet sig ind, før man endnu vidste, hvad det førte i sit skjold, kastede hurtigst muligt den paatrængende gjæst paa døren, og hos dem, der handler med brugte bøger, var der i de nærmest følgende aar fuldt op af guldsnitpyntede eksemplarer at faa for en billig penge. Det var et nederlag over hele linjen. Men allerede nogle faa aar efter fik stykket opreisning, og det paa en yderst dramatisk effektfuld maade. Det paadrog Kristiania theater en ny theaterskandale, og det vistnok den mest larmende, som har været opført i den gamle kasse. Den svenske skuespiller og theaterdirektør AUGUST LINDBERG havde nemlig været intelligent og forretningsdygtig nok til at indse, at der her var baade ære og penge at høste. Sommeren 1883 samlede han et lidet selskab af de disponible svenske kunstnere, som han ansaa bedst skikkede til at udføre de forskjellige roller, og saa satte han stykket i scene paa sin sædvanlige fortræffelige maade. I Helsingborg holdtes et slags generalprøve, der blev en succes baade for stykket og selskabet, og derfra gik turen til Kjøbenhavn,

Stockholm, Gøteborg og endelig til Kristiania, hvor den første opførelse fandt sted paa IBSEN's gamle theater, det dengang endnu eksisterende Folketheater i Møllergaden. Ogsaa her blev det en afgjort succes. Stykket blev opført tretten gange i træk; alle mennesker skulde se det, og af ungdommen blev det modtaget med en stormende begeistring, der maatte have afløb paa en eller anden maade. Afløbet var ikke vanskeligt at finde. Kristiania theater, som ved stykkets fremkomst ikke havde vovet at opføre «Gengangere», havde netop i de dage, stykket blev givet paa «Folketheatret», et meget tarveligt repertoire. Man gav SARDOU's bekjendte rutine- og paradestykke «Dora», en temmelig tvivlsom fransk farce, og en af de bekjendte tyske farcer, som i sin tid nød saa megen popularitet inden den talrigste og i kunstnerisk henseende mest nøisomme del af Kristiania theaters publikum. I tre aftener — selvfølgelig i tre — blev der nu pebet og gjort spektakler. Det var et lurveleven, som jeg aldrig glemmer; jeg har engang senere været tilstede ved et forsøg paa at faa istand en pibekonsert i Kjøbenhavn; men — og dette er paa æresord sagt uden al Bjerkebækianisme — det lille forsøg dernede var rene barnestreger mod, hvad der blev serveret ved hovedkonserten i Kristiania theater. Det var «mislyd», saa det forslog. «Ned med theaterdirektionen!» lød parolen, og neppe var den givet, før det brød løs fra alle theatrets ender og kanter. Barnefløiter, skingrende metalpiber og bukkehorn var de talrigst repræsenterede instrumenter; men fra en af de bagerste loger sendte en solist paa taagelur sine hæse og vemodige «nødskrig foruden ord» ud over forsamlingen. Det var en musik, saa infernalsk gjennemtrængende, at et par tusind forelskede katte ikke kunde have præsteret den fuldkomnere. Efter forestillingen drog piberne i sluttet trop op til LINDBERG, og her var det ikke instrumental-, men vokalmusik, der serveredes. Et «Leve August Lindberg!» besvaredes med rungende hurraer fra hundreder af begeistrede struber; men endnu var de ivrige musikdyrkere ikke færdig. Fra LINDBERG drog toget op til Kristiania theaterchefs privatbolig ved Storthingsplads, og her gaves konsertens sidste sats, der atter var ublandet instrumental; kun var der kommen et nyt instrument til, idet en skare politikonstabler med sine køller optraadte som vældige paukeslagere paa de øvrige orkestermedlemmers

rygstykker. Det var formelig uhyggeligt at høre, hvor godt disse paukeslag klang, medens demonstranterne flygtede til alle sider.

— Allerede et helt aar før disse optøier fandt sted, havde imidlertid Ibsen givet sit svar i anledning af den modtagelse, «Gengangere» havde faaet. Det var et svar, som baade havde neb og klør. I det første øieblik havde han tænkt at svare i form af et slags selvbiografi — «Fra Skien til Rom» skulde den hede —; men planen blev opgivet, inden han endnu var bleven færdig med sine barndomserindringer, og istedetfor blev svaret givet i form af et stort femakts-skuespil: «En folkefiende». Det hele er en stor dramatisk allegori, udført af en stærk aand, der foragter opinionen og gaar lige løs paa den, saasnart den angriber ham. Jeg synes, jeg ser Henrik Ibsen, medens han skrev dette arbeide, der blev undfanget og skrevet med en usædvanlig fart, idet det udkom allerede et aar efter «Gengangeres» offentliggjørelse, medens han ellers siden «Samfundets støtters» fremkomst ufravigelig har ladet to aar hengaa, inden han har sendt ud et nyt arbeide. Han har uden tvivl i denne tid seet ud som en tirret løve. «En folkefiende».

Badelæge dr. Stockmann er efter lange og omhyggelige undersøgelser kommen til det resultat, at vandet ved badet i hans fødeby er yderst usundt, idet det er fuldt af sygdomsspirer i form af bakterier eller infusorier, som man dengang endnu pleiede at kalde menneskeslægtens mikroskopiske arvefiender. Han er fuldt overbevist om, at han gjør en god gjerning ved at paavise denne kjendsgjerning, og han tror fuldt og fast, at alle hans bysbørn vil blive glade, naar han meddeler sin opdagelse, og øieblikkelig søge at afhjælpe manglerne. En slig naiv tro havde kanske Henrik Ibsen ogsaa næret i enkelte øieblikke, da han gav sig ifærd med at eftervise raaddenskaben i det moderne samfund. Men det gaar dr. Stockmann, som det var gaaet Henrik Ibsen: Hans opdagelse vækker forargelse baade hos de kloge og de dumme, baade hos dem, som skjønner, at han har ret, men ikke tør være sig en saa farlig forstaaelse bekjendt, og hos dem, som af bornerthed eller af uvidenhed eller af mangel paa begribelse slet ikke skjønner nogen verdens ting. Da bliver dr. Stockmann ligesaa klart seende, som Henrik Ibsen længe havde været. Allegorien slippes; det er ikke længer badevandet, det gjælder. Dr. Stockmann ser, at der er far-

ligere sygdomsspirer og dødsaarsager i hans fødeby end de ynkelige smaa bakterier. Det er samfundshykleriet, løgnen, som anretter de største ødelæggelser og hindrer samfundet fra at blive friskt og sundt. «Alle vore åndelige livskilder er forgiftede», «hele vort borgersamfund hviler på løgnens pestsvangre grund». Sandhedens og frihedens værste fiender er slet ikke dem, som ligger agterud og lever i en svunden fortids ideer. Det er en liden flok, og denne lille samling af «gamlinger fra en hendøende tankeverden» besørger saa ypperligt sig selv taget afdage. Langt farligere for sandheden og friheden er de, som har opgivet det gamle, og dog ikke tør være sig de nye tanker bekjendt. De danner flertallet, «den forbandede kompakte majoritet». «Flertallet har magten — desværre —; men retten har det ikke. Retten har jeg og de andre få, de enkelte — — de, som har tilegnet sig alle de unge fremspirende sandheder. Disse mænd står ligesom ude mellem forposterne, så langt fremskudt, at den kompakte majoritet endnu ikke har rukket did, — og der kæmper de for sandheder, som endnu er for nybårne i bevidsthedens verden til at ha fåt noget flertal for sig.» Det er fra Stockmanns store tale paa folkemødet, citatet er hentet, et af de dristigste og genialeste eksperimenter, nogen dramatisk forfatter har indladt sig paa. Saa bryder da stormen løs mod den umulige «folkefiende», dr. Stockmann, akkurat som stormen et aar iforveien var brudt løs mod Henrik Ibsen selv. Under den voldsomme valgagitation, der gik forud for det nærmest foregaaende storthingsvalg, var al raahed og alle onde lidenskaber sluppet løs. Selv taageluren var bleven anvendt i den politiske kamps tjeneste, og det mod ingen ringere end Bjørnstjerne Bjørnson. Ibsen lader den nu lyde fra scenen mod folkefienden dr. Stockmann. Det var et pudsigt træf, at den allerede samme aar skulde lyde fra selve tilskuerpladsen og denne gang til Henrik Ibsen's forherligelse, en forherligelse, som han forøvrigt vistnok ikke har sat synderlig pris paa.

«En folkefiende» blev atter modtaget med aabne arme af de nordiske landes hovedscener; men ligeoverfor Kristiania theater — maaske ogsaa ligeoverfor andre scener — tog Henrik Ibsen en ganske pudsig revanche for, hvad der var passeret aaret i forveien: Han forlangte et næsten dobbelt saa stort honorar som det, han

ellers forlangte, og theatret havde selvfølgelig ingen anden udvei end at betale, og takke til. Da hans næste stykke skulde opføres, vendte han tilbage til sine gamle honorarfordringer.

Dette næste arbeide var «Vildanden», et af de mærkeligste «Vildanden». værker, IBSEN har frembragt, et værk, hvori han saa at sige anker hele sin virksomhed og den livsanskuelse, hvorpaa den var bygget, ind til doms, og i et anfald af mismod næsten synes at være tilbøielig til at forkaste det hele. Hvad nyttede det at stille ideale fordringer til menneskene, al den stund de var altfor store stympere til at honorere dem? Hvad nyttede det at kræve sandhed, al den stund menneskene ikke taalte sandheden? «Ta'r De livsløgnen fra et gennemsnitsmenneske, så t'ar De lykken fra ham med det samme,» siger doktor Relling, og i saa henseende er nok, Gud bedre, gjennemsnitsmenneskene i en sørgelig kompakt majoritet.

Gregers Werle er en fætter af Falk, Brand, doktor Stockmann; som dem er han talsmand for sandhedskravet; men han gjør det gjældende paa et snevrere omraade. Hans ven Hjalmar Ekdal holder paa at gaa tilgrunde, fordi hele hans tilværelse er bygget paa en løgn, et bedrageri. Han stiller sig den opgave at aabne hans øine og redde ham. Ekdals ægteskab er ikke, som det skal være, fordi der ikke er fuld fortrolighed mellem ægtefællerne, fordi hustruen har en hemmelighed, som hun har skjult og skjuler for sin mand. Tænk, om sandheden fik kaste sit lys ind i disse tusmørkeforhold, tænk, om disse to mennesker helt ud fandt hinanden og derigjennem løftedes op i en sundere og ædlere sfære, — hun ved at komme ud af løgnen og fortielsen, han ved «at vinde frem til den store tilgivelsens offerstemning»; «for der er da vel ikke noget i verden, som kan lignes med det at ha' tilgivelse for en feilende og løfte hende op til sig i kjærlighed». — Men Gregers Werle har gjort op sit regnestykke uden Hjalmar Ekdals karakterløse ynkelighed og uden hans hustrus aandelige tarvelighed. Istedetfor at skabe lykke gjør han ugagn; det eneste, han udretter er at forstyrre husfreden og fremkalde optrin, der fører den lille Hedvig ind i døden. Nei, menneskene taaler nok ikke sandheden desværre; det er nok bedst at lade dem blive siddende i løgnen. Det er bare en «retskaffenhedstul», som gaar omkring og presenterer den ideale fordring i husmandshytterne.

Er Gregers Werle repræsentant for den IBSEN'ske idealisme, saa er doktor Relling talsmand for hans pessimisme, for hans dybe menneskeforagt. Disse to sider af hans livsopfatning, der ellers har sluttet sig sammen til et karakteristisk hele, staar her som uforsonlige modsætninger ligeoverfor hinanden, og det synes virkelig, som om pessimismen i øieblikket er den stærkeste. Det er ikke Gregers Werle, men doktor Relling, der udtaler stykkets grundanskuelse.

Det opgjør, som IBSEN her anstillede, synes ikke at have været uden indflydelse paa hans senere forfattervirksomhed. Det synes, som om han efter den tid er bleven mindre af den strenge dommer, der i personlighedskravets og sandhedskravets navn altid opsøgte og forfulgte det, som ikke holdt maalet, allerhelst der, hvor alt saa ud til at være i den skjønneste orden. Efter «Vildanden» synes der at være indtraadt et omslag; hans dom over menneskene er ikke saa absolut; det er, ligesom han er bleven tilbøielig til at gjøre virkeligheden indrømmelser. Menneskeslægten er en skrøbelig slægt; intet er, som det burde være, alt er halvhed, ufuldkommenhed; men midt i al skrøbeligheden findes der dog ogsaa spor af det, som er skjønt og ægte. I et guldførende flodleie er sandkornene talrige og guldkornene sjeldne; men det kan dog ikke nytte at nægte deres tilværelse, fordi om ikke hele flodleiet bare bestaar af guldkorn.

Denne nye synsmaade kommer antydningsvis frem i «Vildanden» i den maade, hvorpaa kjærligheden mellem mand og kvinde og mellem forældre og barn fremstilles. Fra Nora Helmers og HENRIK IBSEN's ideale synspunkt er Hjalmar og Gina Ekdals samliv langt fra at være et rigtigt ægteskab, og dog viser IBSEN, at der er noget smukt i dette samliv; thi det er ikke blottet for kjærlighed, selv om denne kjærlighed er aldrig saa ringe og ufuldkommen. De store idealers strenge forfægter er her paa vei til at blive den skrøbelige virkeligheds humane talsmand. Og denne mildhedens og humanitetens aand træder endnu klarere frem i «Rosmersholm» og i «Fruen fra havet».

«Der er kommet en ny sommer i mit sind, et nyt ungdomssyn,» siger pastor Rosmer, og der er ikke tvivl om, at disse ord kan overføres paa HENRIK IBSEN selv. Eller er det ikke et tegn paa en ny sommer, dette, at den aldrende digter, der i mere end et

snes aar havde været optaget af at efterspore menneskelivets usselhed, nu begynder at fremhæve kjærlighedens forædlende indflydelse og skriver dramer til dens forherligelse? Er det ikke nok et tegn paa en ny sommer, dette, at den digter, der stadig havde været paa jagt efter det lave og smudsige, selv hos de tilsyneladende mest uantastelige karakterer, nu giver sig til at fremdrage det rene og ædle hos en karakter som Rebekka West, der kunde synes at være sunken tilbunds i lavhed og smuds, eller alt det fine og noble hos en karaktersvag dranker som doktor Wangel, og alt det fribaarne og storstilede hos en nervesyg morfinist som Ellida, fruen fra havet?» («Henrik Ibsen og hans værker»). —

De er tre kvindeskikkelser, som er hovedpersonerne i de tre IBSEN'ske skuespil, som følger efter «Vildanden», og alle tre illustrerer de hver paa sin maade IBSEN's opfatning. Det er Rebekka West, Ellida Wangel og Hedda Gabler. Det er mennesker, som har sine naturforudsætninger i høist forskjellige egne af Norge. Rebekka West er fra Nordland, og den nordlandske naturs storslagenhed gjenspeiler sig i hendes væsen; Ellida er fra vestkysten, og havets uro og evige skiften danner et grundtræk i hendes karakter; Hedda Gabler er hovedstadsbarnet, produktet af de rolige, af konveniensen bundne livsforhold, der er karakteristiske for det, man kalder selskabet. IBSEN viser alle tres naturbundethed, og han dvæler stærkt ved den; men han tror ikke paa naturbundetheden som noget uovervindeligt. Menneskene kan hæve sig til et høiere standpunkt, kan frigjøre sig fra eller i alle fald gjøre sig til herre over de hemmelighedsfulde magter, som binder dem. Det koster kamp; men netop i kampen ligger det adlende element, som fører fra bundetheden til friheden, fra særfølelsen til den store offervillige samfølelse. I «Rosmerholm» er det kjærligheden, i hvis navn der kjæmpes, i «Fruen fra havet» er det i frihedstrangens navn; i «Hedda Gabler» derimod leveres modstykket; her strander al udvikling, her hæmmes al frigjørelse af personligheden, fordi der intet løsen stilles og ingen kamp kjæmpes.

Rebekka West er fremstillet med de sletteste forudsætninger, «Rosmersholm». hvormed nogen norsk digter har udstyret sin heltinde. Der antydes, at hendes ungdomsliv hjemme i Nordland har været alt andet end udadleligt, og da hun saa kommer sydpaa til pastor

Rosmers hus, gribes hun af en vild, sansedrukken attraa efter at eie denne mand, hvis hustru har aabnet sine døre for hende som sin veninde. Hun kjender intet hensyn, men forfølger sit maal med en ubøjelig energi, der ikke gyser tilbage for noget middel, ikke engang for det sikkert planlagte og konsekvent gjennemførte sjælemord, der driver den ulykkelige Beate Rosmer i Møllefossen. — Og da det er besørget, forfølger hun sin plan videre med den samme vilde energi. Hun ser ikke paa verden med de samme øine som Rosmer; hun lever i en ny, frigjort tankeverden, han i en gammel og bundet. Saalænge han ikke rives løs fra den, vil hun aldrig vinde ham helt — og hun river ham løs og erobrer ham helt for det livssyn, der er hendes eget. Saa uimodstaaelig er hun, saalænge hun endnu virker i overensstemmelse med sin oprindelige natur.

Men det livssyn, hun har bekjæmpet, det har uvilkaarlig øvet sin indflydelse paa hende. Kjærligheden har gjort hende modtagelig, har udviklet hende og løftet hende over i en anden sfære, saa hun tilslut hverken kjender sig selv eller sin oprindelige lidenskab igjen. Før kunde hun bare ofre andre for sig selv; nu indser hun, at der gives noget høiere, det at ofre sig selv for andre; før var det, hun følte, bare «vildt, ubetvingeligt begjær»; nu naar hun frem til «den store, forsagende kjærlighed, som nøier sig med samlivet slig, som det har været,» mellem hende og Rosmer, og gladelig gaar i døden som blodvidne for «den stille kjærligheds» adlende magt. —

«Fruen fra havet». Ellida Wangel er oprindelig ligesaa bundet af sin naturgrund som Rebekka West; men hendes naturbundethed er af en anden art. Der er en vis brutal sundhed over Rebekka, som vi maa tænke os hende, før hun kommer under indflydelse af det Rosmerske livssyn. Ellida Wangels naturbundethed er derimod sygelig; det er et pathologisk nervefænomen af det slags underlige og uopklarede fænomener, som videnskaben først i den senere tid har taget fra de magnetiserende og spiritistiske kvaksalvere og gjort til gjenstand for et systematisk studium. Repræsentanten for denne gaadefulde magt er «den fremmede mand», en skikkelse, om hvis dramatiske tilværelsesret der forøvrigt kan reises tvivl, fordi vi paa theatrets tilskuerplads ikke blot vil se, men ogsaa forstaa, og gjør oprør, naar man forlanger, at vi i et moderne virkelighedsskuespil skal «tage fornuften fangen under troens lydighed». Symbolsk seet

er hans rolle imidlertid klar nok; han er havet, det store, urolige hemmelighedsfulde dyb med dets lokkende og dragende magt over Ellidas syge sind. Det ser en lang stund ud, som om det er en sygehistorie, IBSEN vil fremstille, og en sygehistorie er det jo paa en maade ogsaa; men pointet i historien er ikke selve sygdommen; det er helbredelsen. Hendes situation er den samme som Ballesteds havfrues; hun er strandet inde i en trang bugt fjernt fra det frie aabne hav; men der er den forskjel, siger Ballested, at hans havfrue dør af det, medens menneskene kan akklimatisere sig.

I sit ægteskab er hun ikke lykkelig; hun har ægtet enkemanden doktor Wangel uden kjærlighed, og minderne om hans første hustru, der pleies som et kjært frimureri mellem ham og hans to døtre af første ægteskab, gjør, at hun føler sig som en udenforstaaende, som en, der ikke er rigtig hjemme i sit eget hjem. Hun gaar bare omkring og sturer som en syg stakkel, indtil den fremmede mands optræden endelig giver hende kraft og mod til at forlange sig løst fra alle baand, som binder hende, forat hun i fuld frihed og selvstændighed kan træffe sit valg, naar afgjørelsens time slaar. Og efter megen smertefuld kamp gaar Wangel ind paa hendes forlangende; han indser, at der ikke er anden redning mulig for hende, og saa høit elsker han hende, at han kan bringe det store, tunge offer. Det har aarene og samlivet virket. Hun ser det med jublende undren, og ansigt til ansigt med denne offerstærke kjærlighed forvandles hun; dragningen mod den fremmede mand taber sin magt; i sit hjem øiner hun opgaver, hun ikke har anet, og «i frihed og under ansvar» vælger hun sin mand og sine stedbørn; thi først nu føler hun sig som hans hustru. Nu «kan vi to få leve helt for hinanden — og med fælles livsminder. Dine — så vel som mine.» —

— Den udviklingsmulighed, der udmærker baade Rebekka West og Ellida Wangel, den savner Hedda Gabler. Hvorfor? Ingenlunde fordi hun er mindre rigt udstyret med de betingelser, hvoraf en personlighed skabes, men simpelthen, fordi det milieu, hun tilhører, og som hun helt og holdent har ladet sig binde af, er af en lavere art. Rebekka og Ellida var naturbørn, Hedda er konveniensens barn; Rebekkas udgangspunkt var den vilde Nordlandsnatur, Ellidas vestkystens store hav; men Heddas er bare selskabs- «Hedda Gabler».

salen med alle dens snevre og smaalige hensyn. Hendes høieste ideal er korrekthed, og hendes stadige ledestjerne er «kredsens», «vor kreds's», mening.

Men denne korrekthed, der passer saa godt for damen, den hæmmer hendes udvikling som kvinde, som personlighed. Der er meget i hendes natur, som peger mod frihed og selvstændighed. Hun, som sidder der i ørkesløs kjedsomhed, længes bort fra tomheden, længes mod et livsindhold, længes efter daad, efter magt, efter kraftig og resolut handling. Derfor er det, hun har sligt sværmeri for at gribe bestemmende ind i et menneskes skjæbne. Derfor interesserer hun sig saa levende for Eilert Løvborg.

Damen i hende gifter sig med Jørgen Tesman; den forkrøblede spire til en kvinde, som hun bærer i sig, vender sig mod Eilert Løvborg. Deres eiendommelige forhold er begyndt som «kammeratskab i livsbegjæret»; hun føler et kildrende velbehag ved at faa høre sligt, som en korrekt ung pige ikke maa høre, og Eilert Løvborg, det forranglede professoremne, han kan tilfredsstille hendes nysgjerrighed; thi han har studeret de themaer mindst ligesaa flittig som sit egentlige fag, kulturhistorien. Men da han saa vil forgribe sig paa sin «freidige kammerat», «da der var overhængende fare for, at der vilde komme virkelighed ind i forholdet», da jager hun ham fra sig, da vælger hun som damen, ikke som den kvinde, der tror paa sin magt overfor den mand, som hun elsker og elskes af. «Den aften var det skjæbnesvangre øieblik i hendes liv; her var daaden, som hun drømte om; men hun øvede den ikke; her var friheden, som hun beundrede; men hun greb den ikke; her var modet, som hun saa op til; men hun viste det ikke; her var livsindholdet, som hun savnede; men hun valgte det ikke» («Henrik Ibsen og hans værker»).

Som fru Tesman træffer hun Eilert Løvborg igjen efter aars forløb. Skuffet i sit ægteskab, bedraget for alt det ydre væsen, som var det eneste, der i hendes øine kunde gjort livet som Jørgen Tesmans hustru behageligt, møder hun sin gamle kammerat igjen. Han er bleven saa forandret, at hun næsten ikke vil tro det, og det er en kvinde, som er skyld i forandringen; det er en kvinde, som har havt det mod, hun i sin tid ikke havde, det at række haanden til denne vildstyring og prøve at hæve ham op til den

høie plads, som hans evner anviser ham. Men helt fri som personlighed har den lille Thea Elvsted ikke formaaet at gjøre ham; han har opgivet sine gamle livsvaner, men han er ikke bleven herre over dem; han er bare «en omvendt synder», der ikke tør se fristelsen i øinene af frygt for at falde paany. Dette ser Hedda øieblikkelig og beslutter at vise, at hun endnu er den stærkeste, stærkere end «det lille tossehode» Thea. Thea har bare kunnet omvende ham, hun vil frigjøre ham, gjøre ham stærk og selvstændig, saa han ikke behøver at gaa afveien for et glas punsch eller et ungkarlegilde af frygt for tilbagefald. Det, som hun selv ikke kan naa, fordi konveniensen snører sig sammen om hendes hjerte, det skal han, hendes ungdoms helt, naa: han skal endelig blive en helstøbt personlighed. «Klokken ti — da kommer han altså» (fra det gilde, hun har faaet ham til at deltage i). «Jeg ser ham for mig. Med vinløv i håret. Hed og freidig. — Og da, ser du, — da har han fået magten over sig selv igjen. Da er han en fri mand for alle sine dage.» — Men det viser sig, at hun har taget grundig feil. Eilert Løvborg var i alle fald en omvendt synder under Theas indflydelse; under Heddas bliver han bare paany en falden, saa dybt falden, at han føler sig uværdig til Theas kjærlighed og gaar ud af livet for ikke at smudse hendes rene sjæl til. I den sidste samtale mellem ham og Hedda opdager hun, at hendes magt over ham er for intet at regne mod Thea Elvsteds. Det er Thea, som har inspireret ham til at skrive det manuskript, som Heddas skinsyge tilintetgjør. Thea har gjengivet ham til arbeidet og livet; Hedda kan kun give ham fornedrelsen og døden. Thea, og ikke hun, «har havt sine fingre i en menneskesjæl», Thea, «den søde lille tosse», har alligevel været den stærkeste, fordi hun har havt den evne til at ofre i hengivelse, som Hedda mangler. Hun indser det helt tilslut, og saa bryder hun op fra «livsgildet», der ikke længer byder hende nogen tiltrækning, siden hun har faaet et glimt af en høiere, renere, ædlere verden, altruismens verden, der er stængt for hendes egoisme.

«Sagt i faa ord er stykkets grundtanke denne: selvbestemmelsens freidige ligevægt i nydelsen er vistnok et element i fremtidens kultur; men det er ikke det eneste, ikke det vigtigste heller. — Først gjennem altruismen naaes den frie helstøbte personlighed.

Derfor er det altruismens repræsentant, som «beaander» Eilert Løvborgs udsyn mod «fremtidens kulturmagter», ud mod «det tredie rige», som mystikeren Maximos drømte om, og som HENRIK IBSEN drømmer om den dag i dag. — Som Julian og som Nora, som fru Alving og Osvald i «Gengangere», som Rosmer og Rebekka i «Rosmersholm» er da hovedpersonerne i «Hedda Gabler» fremstillede som børn af en gjærende overgangstid. De tilhører ikke længer den gamle tid, og de er ikke naaet frem til den nye. De kjæmper og lider, splittes, sønderrives og gaar tilgrunde, fordi de paa seiladsen «mod løftets land» ikke kan blive kvit «liget i lasten», fordi med andre ord fortidens rester og fremtidens spirer fører en oprivende kamp i deres indre, den samme kamp, som disse rester og spirer — mere eller mindre udpræget og mere eller mindre bevidst — kjæmper i os allesammen» («Henrik Ibsen og hans værker»).

«Bygmester Solness».

Om denne kamp handler ogsaa HENRIK IBSEN's sidste drama: «Bygmester Solness».

Den bygmester Solness, som vi lærer at kjende i begyndelsen af stykket, er et ægte barn af konkurrencens aarhundrede. Han har intet middel skyet, da det gjaldt at kjæmpe sig tilveirs, og han skyr intet, naar det gjælder at holde sig oppe. Han har knust den gamle Brovik for at faa plads, og han holder den unge nede for at slippe at vige plads. For at naa sit maal nedlader han sig endog til at gaa «skjørteveien», idet han spiller forelsket i Kaja Fosli for gjennem hende at øve indflydelse paa Ragnar Brovik, hendes forlovede.

Det er med andre ord en ægte IBSEN'sk egoistskikkelse, en nær slægtning af konsul Bernick i «Samfundets støtter» og af grosserer Werle i «Vildanden». Som dem ofrer han hensynsløst andre menneskers lykke for selv at naa frem til lykken; som dem tilintetgjør han de svagere med den stærkeres ret.

Men han er alligevel ikke stærk nok. Som Bernick maa han erkjende, at han slet ikke har vundet den lykke, han søgte; den udvendige skal kan se glimrende nok ud; men indenfor er der fuldt op af uro, slet samvittighed, frygt og pinlige tanker.

Han har evnen til at ønske, til at ville i en usædvanlig grad, og han har selv saa store tanker om denne sin evne, at han

tror, hans ønsker gaar i opfyldelse, naar han bare rigtig intens vil, at de skal gjøre det. Og dog sidder han der som en splittet personlighed, et nyt eksempel paa den «halvhed» i tiden, som IBSEN har fremstillet og forfulgt i næsten en menneskealder, fortæret af tvivl som Skule, tiltrods for at han eier Haakon Haakonsens ønskekvist. «Det er det, som godtfolk kalder at ha' lykken med sig. Men jeg skal sige Dem, hvorledes den lykken kendes! Den kendes som et stort, hudløst sted her på brystet. Og så går hjælperne og tjenerne og flår hudstykker af andre mennesker for at lukke mit sår! Men såret heles ikke endda. Aldrig, — aldrig!»

Det er slige udbrud, som overbeviser Hilde om, at Solness er født med en skranten samvittighed. Hvad han trænger, er «en rigtig frodig, struttende sund samvittighed. Så en turde det, en helst vilde.» Men den slags sundhed eksisterer ikke i vore dage. «Jeg tror nu, de fleste er lige så store skrællinger, som jeg, i det stykke,» siger Solness. Nei i oldtiden var det anderledes. De gamle vikinger f. eks.?

«De karene, de havde robust samvittighed, de!» De «sejled til fremmede lande og plyndred og brændte og slog mænd ihjæl og fanged kvinder og beholdt dem hos sig — og bar sig ad med dem, som — som de værste trold.» Og alligevel: «Når de kom hjem igen, saa kunde de både æde og drikke. Og glade som barneunger var de også. Og kvinderne da! De vilde mangengang slet ikke ifra dem igen.» Som man ser, aabnes der her perspektiver bagover gjennem IBSEN's digtning, helt tilbage til «Hærmændene paa Helgeland».

To ting er det, som piner Solness fremfor noget andet. Det er hans gjæld til fortiden og hans frygt for fremtiden.

Han har ønsket, at hans hustrus fædrehjem, «den gamle, fæle røverborgen», skulde brænde ned — og saa brænder den en skjøn dag, om ikke netop paa den maade og under de omstændigheder, som han havde tænkt sig. Ved den brand faar han anledning til at bygge, og det skaber hans lykke som arkitekt. Men det ødelægger hans hjem, berøver ham hans to smaa børn og knuger hans hustru til jorden. «Hun har ikke forvundet det den dag idag. Ikke i alle disse tolv-tretten år.» Daglig ser han hende gaa der og sygne under sorgen over det tabte, og daglig piner dette syn ham.

Det er det hudløse sted paa hans bryst, som han taler om. «Alt det, som jeg nåde til at virke, bygge, skabe i skønhed, i tryghed, i lun hygge, — i storladenhed også — — alt det må jeg gå her og veje op. Betale for. Ikke med penge. Men med menneskelykke. Og ikke med min egen lykke alene. Men med andres også. Den pris har min kunstnerplads kostet mig — og andre. Og hver evige dag må jeg gå her og se på, at prisen blir betalt for mig pány. Om igen og om igen — og altid om igen!» Hans skrantne samvittighed bringer ham her til at misforstaa situationen. Han tror, det er tabet af de to smaagutter, som har knækket hans hustru. Men ligeoverfor de tab har hun lært at bøje sig i resignation. «Snak ikke til mig om de to smågutterne. Dem skal vi bare være glade for. For de har det så godt, — så godt nu. Nei, det er de små tab i livet, som skærer en saa ind i hjertet.» Det er tabet af alle de gamle familjeportrætter og silkedragter, af kniplingerne, smykkerne og dukkerne, som volder hende sorg, kort alle de døde rester fra en svunden tid, hvori hun i sine tanker vedbliver at leve. Hun har ingen glæde over nutiden, intet haab til fremtiden; hun lever kun i fortiden. Hele hendes forestillingskreds er en eneste stor «gravkjælder», som Hilde udtrykker sig, og denne gravkjælder er det, som kaster kulde, mørke og uhygge ind i Solness's tanker.

Det er her en symbolik, som det er værd at lægge mærke til. Har vi i grunden ikke allesammen en saadan gravkjælder? Det er ikke netop dukker og kniplinger og silkekjoler og sligt noget, som vi gjemmer i den. Men alligevel er det ligesaa værdiløse, ligesaa livløse sager, nemlig nedarvede meninger, vaner og vedtægter, som ikke længer er kjød af vort kjød og aand af vor aand, men som vi dog ikke helt har kunnet rive os løs fra. Det er «liget i lasten», som Ibsen skrev om i sit rimbrev fra 1875, eller «Gengangere», som han senere har kaldt disse døde fortidsrester.

Men som deres modsætning staar ungdommen, alt det, som er friskt, varmt og livskraftigt, det, som livet tilhører, og som har fremtiden for sig. Det hører hjemme i det «løftets land», som «Europas damppaket» styrede mod ifølge det nysnævnte rimbrev, i «det tredie rige», som mystikeren Maximos drømte om; det repræsenterer «fremtidens kulturmagter», som Eilert Løvborg filosoferede

over, det er det rosmerske «adelsmenneske» — den frie, selvstændige, helstøbte personlighed. Denne IBSEN's fremtidsdrøm har staaet som en straalende morgensky langt ude i horisonten i hans skuespil. Nu har drømmen taget fast skikkelse; den kommer som ungdommen og banker paa døren, og den slippes ind og fylder hele rummet med friskhed og tindrende glæde, straalende af sundhed og kraft, som den kommer vandrende ned fra fjeldet i sin «fjelduniform». Den straalende morgensky er bleven til Hilde Wangel. «De er ligesom en grycnde dag,» siger Solness til hende. «Når jeg ser paa Dem — da er det, som om jeg så imod solopgangen.»

Hilde Wangel er den mest positive skikkelse, IBSEN har tegnet. Han har vistnok før inkarneret sine idealer i dramatiske personer; men ingen af dem har været saa fuldkomne, saa helstøbte som Hilde. Naar man vil maale, hvad der fattes de andre kvinder i IBSEN's senere stykker, kan man bruge hende som maalestok. Det, som konveniensen havde kuet og ladet forkrøble hos Hedda Gabler — det har hos hende faaet udfolde sig frit og naturligt. Den trang til at vælge «i frihed og under ansvar», der som et sygt barn kastede sig urolig hid og did hos Ellida, den er her frisk og kraftig. Rebekka Wests «fribaarne vilje» blev knækket under lutringsprocessen. Hildes vilje er lutret og adlet uden at blive knækket. Hun respekterer ikke det, som fru Solness med et glimrende udtryk kalder «sin simple pligt». «Å, jeg kan ikke udstå det stygge fæle ordet — for det høres så koldt og spidst og stikkende.» «Varmt og hjerteligt», «godt og hjertevarmt» skal det være baade det, som siges, og det, som gjøres. Hun kan ikke udstaa alt det, som er lavt, smaaligt og usselt. Da hun hører om Solness' opførsel ligeoverfor Ragnar, holder hun sig for ørene og raaber i angst: «Snak da ikke sligt noget! Vil De ta' livet a' mig! Ta' fra mig det, som er mig mere end livet!»

«Og hvad er *det*?» spørger Solness.

«At se Dem stor. Se Dem med en krans i hånden. Højt, oppe paa et kirketårn.» Fru Solness derimod vil, at han skal holde sig «nedenunder, bare nedenunder». «Jeg plejer jo det. Så'n til hverdags,» svarer han.

Som Lona Hessel kom for at rive sin ungdoms helt ud af

løgnen, saaledes kommer Hilde for at hæve «sin bygmester» op af gravkjælderens tusmørke, op af det lave, høit og frit tilveirs, som han stod for hende oppe paa kirkespiret for ti aar siden, og som han senere altid har staaet for hende. At han ikke tør og ikke kan «stige saa højt, som han selv bygger», vil hun ikke tro. Hendes bygmester kan gjøre «det umulige», det er hun vis paa, naar han bare vil — det gjælder bare at drive ham til at ville. Og saa smitter hendes extase ham, bringer ham til at glemme baade sin legemlige og aandelige svimmelhed og driver ham højere og højere op til det høieste punkt — og ned i døden. «Han magted det altså dog ikke». — «Men helt til toppen kom han. Og jeg hørte harper i luften. — Min — min bygmester!»

Den sidste akt foregaar om kvælden. Vi ser «aftenhimmel med solbelyste skyer» i baggrunden. Solness tilhører den synkende dag, der maa gaa under for at give plads for den nye morgenrøde. Men den gaar ikke under i nat og mørke; gryet begynder, i det samme kvælden slutter. Stemningen er den nordiske sommernats' hvor

«Aftnens gyldne, Morgnens røde
Straaler blidt hinanden møde
med et Kys»

— for at citere WERGELAND's bekjendte vers i fri omskrivning. Derfor er der noget saa stort og varmt og forsonende over denne slutning. Det hele er enkelt og afrundet som en græsk tragedie.

Og ligesaa enkel er det nye skuespils struktur helt igjennem. I grunden er der ikke mere end tre personer; de øvrige træder aldeles i baggrunden, ja selv fru Solness spiller ikke nogen synderlig fremtrædende rolle. Stykket er i grunden en dialog mellem Solness og Hilde, men en dialog saa fuld af kraft og glans, at den fængsler mere end de mest «spændende» optrin.

En digter, der kan skrive et stykke som «Bygmester Solness», har ingen grund til at frygte ungdommen; thi han er selv — trods sine aar — i pagt med det friskeste og bedste i denne ungdom, skuende længer frem end de fleste i sin tænkning, ragende høit op over alle i sin kunst. Lad ham end have det tilfælles med sin bygmester, at han har begyndt med at bygge kirker og ender med at

bygge luftslotte for fremtidens prinsesse, han kan dog umulig ligne ham i hans frygt for ungdommen, al den stund hele hans skuespil er en eneste lang lovsang til ungdommens og fremtidens pris.

Hildes digter er ungdommens digter.

«Bygmester Solness» er, som bekjendt skrevet herhjemme i Norge; det er det første IBSEN'ske arbeide, som er bleven til paa norsk grund siden «Kongsemnernes» tilblivelse. I tidsrummet mellem «Hedda Gabler» og «Bygmester Solness» er der da ogsaa foregaaet den forandring i digterens liv, at han har opgivet den frivillige landflygtighed og taget fast bolig blandt sine landsmænd.

Sommeren 1885 besøgte han Norge for anden gang under sin udlændighed. Det var elleve aar, siden han sidst satte foden paa norsk grund, og i disse elleve aar havde meget forandret sig; forholdene var bleven større, friere, lysere; de, som talte med ham, fik indtryk af, at han iagttog fremgangen med levende glæde; det saa næsten ud, som om han var paa vei til at like sig hjemme. Men saa var der ogsaa fænomener, som stødte ham og skræmte ham bort. Især følte han sig ilde berørt af den politiske og religiøse ufordragelighed. Landet havde jo kort tid i forveien gjennemgaaet en voldsom politisk krise, og oprøret i sindene havde endnu ikke lagt sig. Megen fanatisme, meget had og megen personlig forfølgelse følger der jo altid med den offentlige diskussjon i et lidet land; men dengang var det dog værre end vanligt. IBSEN fik anledning til at se det paa nært hold, idet han overvar storthingets debat om «digtergage» til ALEXANDER KIELLAND. Han var alt andet end fornøiet med, hvad han i disse dage fik høre af enkelte af «folkets kaarne». Det saa næsten ud, bemærkede han senere til nærværende bogs forfatter, som om Norge ikke var beboet af to millioner mennesker, men af to millioner hunde og katte. I sit næste arbeide — «Rosmerholm» — hævdede han da ogsaa med styrke fordrageligheden baade ligeoverfor det seirende og det tabende partis fanatisme. Og hvad der gjorde et endnu ugunstigere indtryk, var den feighed, som ogsaa havde udviklet sig saa stærkt under kampen. Paa grund af stridens voldsomhed og farlighed var der mange, som ikke turde være sig sine anskuelser

bekjendt, men krøb i skjul bag en bekvem opportunisme, der aldrig røbede mere, end hvad det ved den givne anledning var hensigtsmæssigt at røbe. I redaktør Mortensgaard i «Rosmerholm» har han skildret en repræsentant for det slags mennesker, og han havde anledning til at studere dem paa nært hold i flere varieteter. Det var vistnok disse iagttagelser, som atter drev ham bort fra Norge og paany holdt ham borte i en række aar.

I juni var han kommen til Kristiania og opholdt sig der en kort tid. Han levede meget tilbagetrukket, søgte næsten ingen, men var naturligvis oversvømmet af alleslags visitter. Fra Kristiania drog han til Trondhjem, hvor han blev hyldet af en stor arbeiderprocessjon; og derpaa gik reisen nedover langs kysten til Molde. I den lille turistby med de vidunderlige naturomgivelser slog han sig til ro for sommeren. Tidlig paa høsten brød han op og drog sydover. I Bergen stansede han en kort tid for at friske op gamle minder. Theatret, der ikke havde undergaaet store forandringer siden hans instruktørtid, prøvede netop hans «Fru Inger til Østråt», og det har uden tvivl været med en egen følelse, han overvar og ledede en af prøverne. Fra Bergen gik turen rundt kysten tilbage til Kristiania, og her slog han sig atter ned for en kort tid. Det var her, det indtryk fæstede sig, som han senere paa aaret gav form i det lille digt «Stjerner i lyståge», det første digt, han paa mange aar havde skrevet. Han minder om verdensrummets kaotiske lystaagemasser, der med tiden fortætter sig til en stjerne, og saa sammenligner han Norge med en saadan lystaage:

«Lystågen tror jeg paa, skjønt uden orden,
kaotisk løst, den tumler sig i Nord;
jeg tror, den er på samlings-lovens spor
en lysrig stjerne i sin første vorden.»

Studenterne besluttede at bringe ham sin hyldest i form af et fanetog; men han afslog at modtage dem, hvad der fremkaldte en skarp strid baade inden studenterverdenen og i pressen. Da den rasede, var IBSEN allerede paa veien sydover. Efter et ophold i Kjøbenhavn drog han til München, hvor han bosatte sig for vinteren. Hans «Gengangere» var netop begyndt at gjøre sin runde gjennem Tyskland; et kuld af yngre tyske forfattere, der stod i

oppositionelt forhold til de ældre retninger i tysk literatur, anerkjendte i ham sin lærer og mester, og blandt det store publikum var hans ry i hurtig stigning. I Berlin talte man endog om en hel «Ibsen-menighed», saa talrig og begeistret var den skare af beundrere og beundrerinder, der samledes, hvergang et arbeide af ham skulde gaa over en af Berlins scener. Festforestillinger og banketter til hans ære blev afholdt ved flere leiligheder. Særlig gjorde berlinerne storartet stas for ham ved hans to besøg i Berlin (1887 og 89). Det var anden behandling end den, han havde faaet hjemme, da han ikke vilde modtage studenternes fanetog.

Da han i 1887 atter besøgte de nordiske lande, var der ikke tale om at sætte foden paa norsk grund. Han tilbragte sommeren i den lille by Sæby paa Jyllands østkyst, lidt søndenfor Fredrikshavn, og da hans hustru drog op til Norge, flyttede han til selve Fredrikshavn, hvor han blev til september. I midten af maaneden stak han saa lige over Kattegat til Gøteborg og derfra videre til Stockholm; ogsaa her blev han hyldet ved en storartet fest, hvorved han holdt en kort tale, der i sammentrængt form giver hans egen opfatning af sin digtervirksomhed. Ud paa høsten var han igjen i München, hvor han om vaaren feirede sin sekstiaars fødselsdag. Ogsaa paa denne dag blev han «ensom langt borte». Det var kun gjennem telegrammer, breve, bøger og avisartikler, at hans landsmænd fik leilighed til at bringe ham sin hyldest i anledning af dagen.

I München indrettede Ibsen sig, som om han agtede at slaa sig tilro der. Under hele sin udlændighed havde han altid levet paa feltfod, altid paa en vis maade med kufferten ved haanden. Enten havde han holdt til i hôteller, eller han havde leiet fuldt monterede leiligheder, hvori ikke en eneste gjenstand tilhørte ham undtagen de malerier, der prydede væggene. Nu monterede han derimod sin egen leilighed; hans hustru og han gjorde efter tredive aars ægteskab indkjøb, som om de var et nygift par, der netop skulde til at sætte bo.

Men det blev nu alligevel ikke München, der fik den ære at være det sted, hvor digteren endelig slog sig til ro paa sine gamle dage. Sommeren 1891 lod han sine møbler pakke ind og stuve bort, og derpaa drog han atter paa langfærd nordover. Han dreves

af trang til at se det nordligste Norge, «Midnatsolens land», som alle fremmede reisende talte og skrev med slig begeistring om, og som han, nordmanden, slet ikke havde seet. Saa stod han da atter en skjøn sommerdag i Kristiania efter seks aars fravær, og derfra gik turen til Trondhjem og videre nordover helt op til Nordkap. Da han kom tilbage til Kristiania fra denne udflugt, slog han sig ned i Kristiania for resten af sommeren. Maaned efter maaned gik, og folk begyndte allerede saa smaat at undres paa, om det virkelig skulde være hans hensigt at slaa sig ned for vinteren. Jo, det var virkelig hans hensigt; det blev klart ud paa høsten, da han flyttede ind i sin store elegante leilighed paa Victoria terrasse. «Jeg kan lige saa godt have mit hovedkvarter i Kristiania som i München,» erklærede han; «jernbanerne fører mig jo paa kort tid, hvorhen jeg vil.» Men jernbanerne har i de tre aar, som er forløbne siden dengang, slet ikke ført ham nogetsteds hen. Saavidt jeg ved har han ikke engang været udenfor byen; selv hans sædvanlige sommerreiser er ophørte. I sommeren 1892 havde han ikke tid at reise, da han holdt paa at skrive «Bygmester Solness». «Jeg holder i grunden ikke sommerferie oftere end hver anden sommer,» sagde han dengang. «Hver anden sommer skriver jeg et skuespil; hver anden sommer reiser jeg.» Men sidste sommer, der altsaa skulde være en reisesommer, hed det som svar paa mit spørgsmaal om, hvor han agtede sig hen: «Jeg agter at blive i Kristiania; Kristiania er en meget behagelig by om sommeren. Disse velsig-

Henrik Ibsen

nede turisthotel-værelser, hvor væggene er saa tynde, at man hører hver lyd, dem synes jeg ikke om. Jeg har det bedst der, hvor jeg er: frisk luft, rummelig plads o. s. v.» Det lader altsaa til, at han efter tredive aars omflakken endelig er kommen til ro i forhold, der tiltaler ham. Han har indrettet sig, som om han var hjemme; han hører allerede til en af hovedstadens faa seværdigheder, en Kristiania-personlighed, som alle kjender og ser op til med ærbødighed. Med en omskrivning af sit bekjendte digt «Brændte skibe» skrev han for et par aar siden:

»Mod snelandets hytter
fra solstrandens krat
red hjemløs en rytter
hver eneste nat.

Nys steg han af hesten,
fandt åben hver dør.
Kanske hjemløse gæsten
kunde kommet lidt før?»

At han har slaaet sig saa fuldstændig til ro, viser bedst, at han har besvaret spørgsmaalet bekræftende.

— Hvis man en dag klokken 12 vandrer fra Karl Johans gade ud over Drammensveien og bøier af ved Victoria terrasse for at følge fortauget langs dette imponerende bygningskompleks, saa kan man være omtrent skraasikker paa, at man møder en ældre herre, der langsomt og forsigtigt bevæger sig indover mod byen. Det er Henrik Ibsen. Den langsomme, forsigtige gang, det hvide haar og skjæg, og de skarpt-rynkede træk bærer bud om, at han nærmer sig syttiaarsalderen. Forøvrigt er han frisk og kjæk; legemet har ikke mistet sin kraft og ansigtet ikke sin energi, om end alderen har mildnet udtrykket adskillig. I sin paaklædning er han soigneret til det yderste; ingen overdrivelser, men en gjennemført elegance præger hele hans person fra øverst til nederst. Han fortsætter sin langsomme gang indover mod byen; de smaa, forsigtige skridt fører ham ned igjennem Karl Johans gade; snart hilser han paa en forbigaaende, altid med udsøgt høflighed, snart stanser han og veksler nogle ord med en bekjendt; ret som det er, stanser han foran et butikvindu og studerer de udstillede gjenstande med grundig omhu. Grand hôtels læsesal er hans første station; senere

gaar vandringen videre ned gjennem Karl Johans gade med afstikkere ved de huse eller sidegader, hvor han har noget at udrette. Ved to-halv-tre tiden ser man ham staa udenfor Grand hôtel og vente paa sporvognen, der bringer ham næsten helt hjem. Dette gjen-

Ibsens første bolig i Kristiania.
(Efter fotografi taget for «Ill. norsk literaturhistorie».)

tager sig hver dag saa regelmæssig paa klokkeslettet, at man næsten kunde stille sit uhr efter ham.

Paa Victoria terrasse bebor han en prægtig række værelser, der vender mod syd og vest. De ligger i første etage; nedenunder i den høie kjælderetage er der butiker og et konditori. Fra den rummelige, lyse entré føres man ind i en stor salon, monteret i en streng og noget høitidelig smag, der giver et karakteristisk indtryk

af eieren. Her er intet modernt koketteri, alt er roligt og værdigt. Rundt omkring paa væggene er der anbragt en hel del malerier. Heller ikke her er der noget modernt; de fleste af billederne er italienske renaissancebilleder, som Ibsen selv har opsnuset og kjøbt

Ibsens nuværende bolig i Kristiania.
(Efter fotografi taget for «Ill. norsk literaturhistorie».)

under sine gjentagne ophold i Italien. Flere af dem er særdeles gode, et enkelt — portræt af en sorthaarct mand i sort dragt — endog fortrinligt. Ibsen er ikke lidet stolt af sin samling, og specielt er han glad i det sorte portræt og fortæller fornøiet om, hvilket glimrende coup han gjorde, da han opdagede det i et afsidesliggende italiensk osteri og kjøbte det af værten tiltrods for, at det dengang var saa tilsmudset og tilklinet, at man knapt nok kunde

se, hvad det skulde forestille. Indenfor den store salon, og med de store fløidøre aabne mod denne, ligger spisestuen, der er holdt i samme alvorlige stil. Indenfor til høire ligger IBSEN's arbeidsværelse, et lidet rum med et skrivebord lige ved vinduet. Det er slet ikke flot udstyret i nogen henseende, og det eneste, som IBSEN med stolthed viser den besøgende, er et lidet udskaaret skab i tysk renaissancestil, en perle af træskjærerkunst, der staar saa høit, at den er en HENRIK IBSEN værdig. Forbauset spørger man, om det virkelig er muligt for digteren at arbeide i et saa lidet rum; han, der trænger lys og luft — specielt det sidste — mere end de fleste mennesker, maatte føle sig trykket i dette lille rum omtrent som en kanarifugl, over hvis bur man har lagt et lommetørklæde. Men IBSEN smiler og fortæller, at han benytter hele leiligheden, naar han arbeider. Han sidder ikke stille ved sit skrivebord, naar han undfanger sine værker; han vandrer rastløst omkring fra stue til stue, gjennemtænkende hver ny replik mange gange, inden han gaar hen til skrivebordet og skriver den ned. Han er peripatetiker, mens han arbeider. Og trods denne ambulerende tilværelse arbeider han raskt, naar han først er kommen igang. Men det tager lang tid, inden han kommer til det punkt, at han sætter sig til skrivebordet. Jeg har engang havt den lykke at være daglig sammen med ham i en række dage, medens han holdt paa at forberede et af sine arbeider — «Fruen fra havet». — Han skrev ikke en linje, tror jeg. Han gik bare og konstruerede og tænkte over sit emne. At spørge han, hvad han holdt paa med, vilde have været dumt; jeg tror neppe, han vilde taget et sligt spørgsmaal naadig op. Men en ting kunde jeg skjønne paa mangt og meget, og det var, at det var noget med havet, som beskjæftigede ham. Bestandig kom han i sine samtaler tilbage til havet; bestandig fandt man ham om morgenen, naar han gik sin morgentur — det var under hans ophold i Jylland — staaende nede ved stranden og stirre ned i sjøen; han kunde staa slig og stirre i halvtimevis, og saa kunde han senere, naar vi mødtes ved middagsbordet, pludselig og umotiveret begynde at tale om det, han havde seet dernede paa bunden, begynde at tale om alt det underlige liv, som rørte sig dernede, om krabber og «korstrold» og om eremitkrebs, som havde puttet sin forsvarsløse bagkrop ind i det tomme sneglehus til en *buccinum undatum.*

Henrik Ibsen

Henrik Ibsens arbeidsværelse.

Henrik Ibsens salon.

Og alt livet dernede, det var bare en underlig variationen af livet oppe paa jorden blandt menneskene. Han var i den tid saa helt gaaet op i disse forestillinger, at han uvilkaarlig kom ind paa dem i tide og utide. Mens han holdt paa at lægge grundmuren til «Rosmersholm», var jeg ogsaa sammen med ham — dengang nede i München. Maupassants «Bel ami» var netop udkommen; han havde ikke læst bogen — han læser overhovedet ikke meget —; men hans hustru havde læst den, og jeg havde havt den med som jernbanelekture. En debat opstod mellem fruen og mig om den gamle bankierfrues kjærlighed, og uden at nogen af de debatterende vidste det, fik IBSEN styret denne debat derhen, at det blev det endnu uskrevne dramas kjærlighedsforhold — Rosmers og Rebekkas —, som blev samtalens gjenstand. Vi to debattanter sad og talte, som man taler efter et aftensmaaltid; IBSEN sad og arbeidede, han prøvede sine intentioner, lagde mærke til, hvorledes de virkede. Slig kan han holde paa i maanedsvis, prøve, veie, vrage, inden han sætter pen paa papiret. Han er for stor og selvstændig til at benytte sig af andres tanker; men paa samme tid er han stor nok til at have et aabent øre for, hvad andre siger, og optage det til diskussion i sin tanke.

Om ingen anden nordisk forfatter — ikke engang om LUDVIG HOLBERG — eksisterer der en saa omfangsrig literatur som om HENRIK IBSEN. Han har været fortolket, kommenteret, kriticeret, biograferet mangfoldige gange paa alle de europæiske hovedsprog, og saa langt fra, at der er nogen aftagen i denne interesse, synes det tvertimod, som om den aar for aar er i stigende. Her skal kun de vigtigste værker nævnes. Paa norsk foreligger der to arbeider om ham. Det er de ovenfor citerede HENRIK JÆGER: «Henrik Ibsen 1828—1888. Et literært livsbillede» (Kbhv. 1888) og HENRIK JÆGER: «Henrik Ibsen og hans værker. En fremstilling i grundrids» (Kra. 1892). Den første af disse bøger er ogsaa udkommen i en tysk, en engelsk og en amerikansk udgave. I Danmark leverede GEORG BRANDES en karakteristik af IBSEN allerede i slutningen af sekstiaarene. Den har faaet plads i hans «Æsthetiske Studier» (Kbhv. 1868). I begyndelsen af ottiaarene skrev han en ny karakteristik, der findes i «Det moderne Gjennembruds Mænd» (Kbhv. 1883). Paa svensk har man: ROBINSON (ɔ: O. O. U. v. FEILITZEN): Bibliografi.

«Ibsen och äktenskapsfrågan» (Stockh. 1882) og to værker af den finske literaturhistoriker, dr. VALFRID VASENIUS, nemlig hans doktordisputats «Henrik Ibsen's dramatiska digtning i dess första skede. Estetisk-kritisk undersökning» (Helsingfors 1879) og «Henrik Ibsen. Et skaldeportræt» (Stockh. 1882). Det første af disse værker er et meget grundigt arbeide, bygget paa omfattende kildestudier i norske bibliotheker og arkiver. Af tyske fremstillinger nævnes følgende: L. PASSARGE: «Henrik Ibsen. Ein Beitrag zur neuesten Geschichte der norwegischen Nationalliteratur» (Leipzig 1883), HERMANN BAHR: «Henrik Ibsen» (Wien 1887), LEO BERG: «Henrik Ibsen und das Germanenthum in der modernen Literatur» (Berlin 1887), OTTO BRAHM: «Henrik Ibsen. Ein Essay» (Berlin 1887), EUGEN HENRICH SCHMITT: «Henrik Ibsen als psychologischer Sophist. Ein Zeitbild» (Berlin 1889), EMIL REICH: «Henrik Ibsen's Dramen. Sechzehn Vorlesungen» (Dresden und Leipzig 1894), L. ANDREAS-SALOMÉ: «Henrik Ibsen's Frauengestalten» (Berlin 1892); den sidste bog er ogsaa udgivet paa norsk af fru HULDA GARBORG (Kra. 1893). Af engelske værker fremhæves: G. BERNHARD SHAW: «The quintessence of Ibsenism» (London 1891), PHILIP H. WICHSTEED: «Four lectures on Henrik Ibsen» (London 1892). En samling parodier paa IBSEN's nyeste dramer — oprindelig offentliggjorte i vittighedsbladet «Punch» — er udkommet under titelen «Mr. Punch's Pocket Ibsen by F. ANSTEY. With Illustrations by B. PATRIDGE» (London 1893), oversat paa norsk (Kra. 1893). Paa fransk er udgivet: CHARLES SAROLEA: «Henrik Ibsen, sa vie et ses oeuvres!» (Paris 1891), AUGUST EHRHARD: «Henrik Ibsen et le théâtre contemporain» (Paris 1892), RENÉ DOUMIC: «De Scribe à Ibsen» (Paris 1893) — IBSEN omhandles side 315—349. I JULES LEMAITRES «Impressions de théâtre», 5te og 6te serie, findes essays om IBSEN og opførelsen af hans skuespil i Paris («Vildanden», «Hedda Gabler», «Gengangere», «Et dukkehjem»). Af arbeider paa andre sprog kan nævnes: L. v. ENGESTRØM: «Henrik Ibsen, poeta norwegski-Szkic literacki» (Warszawa 1875), J. H. RØSSING: «Henrik Ibsen» (Haarlem 1887), EMMANUEL de BORN: «Henrik Ibsen en zijn werk» (Gent 1893), A. BOCCARDI: «La donna nel'opera di Henrik Ibsen» (Milano 1893). — Desuden er der — baade paa norsk og andre sprog — udkommet en hel del smaapiecer om et enkelt eller enkelte af IBSEN's arbeider.

I begyndelsen af 1875 sendte BJØRNSON omtrent samtidig to nye dramatiske arbeider hjem til Norge. Begge var overraskelser. Bondenovellisten og sagadramatikeren, der kort før sin afreise hjemmefra havde udgivet arbeider som «Sigurd Jorsalfar» og «Brudeslaatten», fremtraadte nu som nutids-dramatiker. Baade bondedragten og sagatidskostumet var kastet, og hans personer bar tidens eget træk, talte som tilskuerne, følte som tilskuerne og havde glæder og sorger af samme art som deres. Vi behøvede ikke at oversætte deres følelser for at gjøre dem til vore egne; de var vore egne fra første færd af. Den vei, som IBSEN havde betraadt i 1869 med «De unges forbund», den vei var nu ogsaa BJØRNSON slaaet ind paa. Det var en literaturhistorisk begivenhed, og folk følte det; i alle fald følte ungdommen det levende, det kan jeg bevidne af egen erfaring. Slig som disse to stykker blev studeret og diskuteret rundt omkring paa studenterhyblerne! De bragte os ind paa hundreder af praktiske spørgsmaal, spørgsmaal fra det daglige liv, som vi aldrig havde tænkt os muligheden af, at literaturen skulde bringe os ind paa, vi, som var vokset op i den tro, at literaturen var noget fjernt og fremmed, at det skjønne var noget, som var stort og langt borte, for at tale med Dina Dorph i «Samfundets støtter». Bjørnson.

«Redaktøren, skuespil i fire handlinger», er det ældste af de to arbeider — efter hvad HALVORSEN oplyser, skal det være skrevet i Florents —. Og selv om man ikke vidste, at det var det ældste, kunde man slutte sig til det af indre kjendemærker. Det staar den ældre BJØRNSON'ske digtning betydelig nærmere end «En fallit» baade fra indholdets og formens side. Naar man nu læser det, gjør det et besynderligt indtryk; for nutiden er det allerede bleven noget, som ligger fjernt, og dog var det for atten aar siden saa aktuelt, at theatret nægtede at opføre det, medens pressen beskyldte forfatteren for at have skrevet en pamflet og ikke et digterisk arbeide, akkurat som den nogle aar i forveien havde sagt om IBSEN i anledning af «De unges forbund». «Redaktøren».

IBSEN's arbeide har vist større levedygtighed end BJØRNSON's. Hvad kan være grunden dertil? Den maa vistnok søges deri, at IBSEN fra et mere alment synspunkt fremstiller mere almene fænomener. BJØRNSON's arbeide er derimod stærkere farvet af det tidspunkt, da det blev til. Vi møder repræsentanter for forskjellige

tidsstrømninger, som dengang endnu spilte en stor rolle, men senere har ophørt at gjøre det. Det er et arbeide fra en overgangsperiode saavel i nationens som i digterens udvikling.

Men netop denne omstændighed, der har gjort det mindre populært i publikums øine, giver det særlig interesse i literaturhistorisk henseende. Det giver et anskueligt billede af sin tid og af sin digters daværende aandelige habitus. Som «De unges forbund» dreier det sig om politik, om kampen mellem høire og venstre. IBSEN havde som hovedfigur taget en type, som talte mange repræsentanter inden datidens venstre. BJØRNSON har taget en høiretype. En figur som redaktøren var dengang en umulighed inden venstrepartiet, allerede af den simple grund, at venstre — trods sin majoritet i storthinget — var et parti, hvis presse ikke øvede tilstrækkelig social indflydelse til at kunne terrorisere publikum. Seet i sin almindelighed er stykkets motiv fortrinligt; det dreier sig jo nemlig om den ødelæggende og demoraliserende virksomhed, som en indflydelsesrig presse kan udfolde, naar den ledes af mænd, der uden hensyn bruger sin magt til det yderste. Fra dette synspunkt seet er forfatterens standpunkt humanitetens og fordrageligdedens, og den gamle doktor i stykket hævder det med styrke og klarhed. Han paastaar, at politiken har let for at dræbe menneskeligheden i politikerne. «Til politiken nu til dags dur alene de, hvori alting er bleven forhærdet. — Ja, se her! Her ligger et smukt eksemplar af en forstening. Det er et stykke palme-blad af den amerikanske art; den er funnet aftrykt i Spitsbergens sten-lag. Jeg har selv skænket eder eksemplaret, så jeg kænner det. Sådan må man blive for at holde is-stormene ud! Da gør de ingen skade. Men Deres bror (ɔ: den døende venstrepolitiker Halvdan Rejn): — i ham levede ænnu hele den susende, syngende palme-skog; over ham kom vejr-skiftet for tidligt.» Men dette gjør Harald Rejn om til kun at gjælde det partis politik, som redaktøren kjæmper for. Det er kun den «politik, som i sit væsen ikke er vor, og som hærjer vor gode menneskelighed.» Humanitetens standpunkt ligeoverfor denne politik, det er ikke — som Evje og doktoren — at ville holde sig udenfor, men at tage parti mod den, at bekjæmpe den af al magt. «I føler ikke kal til at virke for at få den bort,» siger Harald til Evje og doktoren; «men hvorfor vil I da hindre

den, som dertil føler kal? I klager over det, som er, — og understøtter det, og forener eder mod den, som vil bekæmpe det.» I denne debat er det Harald, som drager af med seiren. Men i virkeligheden er Haralds fordragelighed ikke meget større end redaktørens. Den sidste er blot langt mere aktiv i sin forfølgelse af modpartens mænd. Redaktøren rakker dem ned i sin avis og lader sin galde gaa ud over enhver, der ikke betragter og behandler dem som fuldstændige skoggangsmænd; men Harald finder det forkasteligt, ja slet at holde hans blad, og han hævder endog, at det er en umoralsk handling at omgaaes ham. «Enhver,» hævder han, «som holder eller skriver i eller skaffer oplysning til et blad, som er ondt, han yder det onde hjælp. Enhver, som fræmdeles har vænlig omgang med den mand, der ødelægger vor offentlige moral, yder ham hjælp.» Disse ord er ingenlunde en ensidig udtalelse, der staar for Haralds egen regning. I den ligger en del af stykkets moral, og naar den i stykket ikke klinger som et udbrud af fanatisme, beror det paa stykkets hele standpunkt, med andre ord: paa den maade, hvorpaa lys og skygge er bleven fordelt mellem de to partiers repræsentanter.

Saa fjernt som end «Redaktøren» i mange henseender ligger vor tid, ligger stykket endnu dog saa nær, at man ikke godt kan berøre dets politiske grundsyn uden at resikere at sætte partilidenskaberne i bevægelse. At fælde en objektiv historisk dom er endnu vanskeligt, og selv om det skulde lykkes en ærlig stræben efter objektivitet at fælde en saadan dom, vilde den uden tvivl blive appelleret af begge parter. Literaturhistorikeren befinder sig i virkeligheden her i samme uheldige stilling som konsul Evje i stykket: han resikerer at faa knubs fra begge sider. Det kan imidlertid ikke afholde mig fra at gjøre forsøget. Jeg fordrer kun et, det, at man her, som overalt ellers i dette værk, skal respektere mine ærlige og ihærdige bestræbelser for at holde alle personlige sympathier og antipathier borte. «En kritiker ved nutildags, at hans personlige anskuelser intet har at betyde,» siger Taine et sted, som tidligere ofte blev citeret. Det er naturligvis umuligt at holde sit personlige standpunkt aldeles udenfor; men for en kritiker er det dog lettere end for de fleste andre mennesker. Sagen er, at han i kraft af sit studium er nødsaget til at studere og gjennemleve saa

mange forskjellige individuelle standpunkter, at han uvilkaarlig faar en vis mistillid til hvert enkelt standpunkt; istedetfor at sværge til dets absolute gyldighed bliver det hans lidenskab at naa til forstaaelse af dets relative berettigelse. «At forstaa alt er at tilgive alt,» siger et fransk slagord, der paa en glimrende maade angiver kritikens opgave; men at tilgive alt, det er ensbetydende med ikke ubetinget at hylde noget. En kritiker, der tager parti, kan være en glimrende polemiker og en fortrinlig forkjæmper; men en virkelig historisk kritiker er han ikke.

I «Redaktøren» vil en upartisk betragtning neppe kunne undlade at finde lys og skygge en smule vilkaarlig fordelt. Der blev i sin tid sagt om «De unges forbund», at det var «et ensidigt partistandpunkt, sat i digt»; jeg vil ikke sige, at dette passer paa «Redaktøren»; men det passer dog bedre paa «Redaktøren» end paa «De unges forbund». Bjørnson var for udpræget i sine anskuelser, til at han helt ud kunde sætte sig ind i en modstanders tankegang og forklare den i digterisk skikkelse; han havde selv været for meget midt oppe i slagsmaalet, følte endnu altfor stærk svien af de hug og stød, der var faldt, til at kunne yde fuld retfærdighed mod dem, fra hvem stødene kom. Den, som kunde hugge slig, støde slig, forfølge slig, han maatte være et slet menneske, den legemliggjorte ondskab og hadefuldhed, en tænderskjærende og galdespyende djævel, der boltrede sig i bagvaskelse og personlig forfølgelse som i sit rette element. Ligesom tilfældet var med Stensgaard ved «De unges forbunds» fremkomst, paastodes der, at Bjørnson til sin redaktør i en utilbørlig grad havde brugt levende model. Herimod protesterede Bjørnson, da beskyldningen kom frem for offentligheden. Det var «en tendentiøs løgn», erklærede han. «I flere lande end mit hjemland har jeg iagttaget den journalist-type, som her er skildret. Dens særkjende er at handle ud af en grænseløs, af lidenskab idelig bevæget egoisme, der bruger skræmselens middel, og det saaledes, at dels gjøres den skikkelige samtid ræd for alle fri bevægelser, og dels hvert enkelt individ gjennem hensynsløs forfølgelse. Da jeg vilde skildre denne type, tog jeg selvfølgelig meget af den repræsentant for samme, som jeg bedst kjendte; men som enhver kunstner, der vil faa en hel type ud, maatte jeg søge denne sammen fra dens forskjellige aabenbaringer.» Bjørnson hævdede

altsaa, at han ikke havde brugt «levende model» anderledes, end det var enhver forfatter tilladt; men han benægter jo ikke, at han i det hele taget har brugt levende model, og indrømmer endog, at han har «taget meget» af den repræsentant for typen, som han bedst kjendte. At det er til «Morgenbladets» daværende redaktør, der her sigtes, er kjendt i vide kredse. — Det gamle «Morgenblad», der, som tidligere fortalt, i A. B. STABELL's yngre aar havde sluttet sig ivrig til oppositionen, var efter 1850 bleven mere og mere konservativt, indtil det under STABELL's høit begavede, til yderlighed konservative efterfølger endte med at forfølge alt, der smagte af opposition eller reformlyst. Den form, hvori dette skeede, var som bekjendt yderst skarp, voldsom og hensynsløs, og der var tre omstændigheder, der gav disse i aller høieste grad «fulminante» artikler en uhørt udbredelse. For det første var i regelen det hele bygget paa et nøgternt grundlag af saglighed, fra hvilket forfatteren med usvigelig sikkerhed afviste alle modpartens ord og gjerninger som fraser og humbug. Dernæst besad bladet dengang en egenskab, som ikke kan vurderes høit nok, og som vor senere stramme politiske partiorganisation næsten har tilintetgjort: det var absolut uafhængigt. Det forsvarede f. eks. den daværende regjering med næb og klør; men dette forhindrede ikke, at et af dens medlemmer en skjøn dag kunde faa en alvorlig afhøvling, saafremt han paa et eller andet punkt havde forgaaet sig. I saa henseende fandtes der ikke persons anseelse. Hertil kom saa den tredie aarsag til bladets magt; det var den stil, hvori dets artikler blev skrevet. Medens SCHWEIGAARD's logiske forkjærlighed for de tørre kjendsgjerninger stod som redaktørens ideal, naar det gjaldt sagen, stod WELHAVEN's bidende sarkasme — bevidst eller ubevidst — som hans forbillede, naar det gjaldt personen og formen. Og han var en værdig discipel af sit polemiske bysbarn. Det var i regelen grovt skyts; men projektilerne var udmærket forarbeidede, og de rettedes med en uforfærdet og vild sikkerhed, der ikke havde noget høiere ønske end at ruinere hele fiendens armé paa én gang. Folk var i sin tid ræd for denne journalistik, som de var ræd for eksploderende bomber: ve den, som var indenfor skudvidde! Men man kunde heller ikke lade være at fryde sig over den glimrende færdighed, hvormed skytset haandteredes, — saasnart det bare blev rettet imod

andre end en selv. Det er dette sidste faktum, som har givet Bjørnson idéen til konsul Evje, der morer sig saa kostelig over redaktørens spydigheder, men skjælver som et aspeblad og kryber som en hund, saasnart han erfarer, at turen holder paa at komme til ham. Forøvrigt er der lidet i Bjørnson's skuespil, der har med de virkelige forhold at bestille. Det hensynsløse i optræden, det yderliggaaende i synspunkterne og det sylhvast tilspidsede i formen har hans redaktør tilfælles med den virkelige; men forøvrigt har Bjørnson's fantasi gaaet sine egne veie, og specielt naar det gjælder forklaringen af de psykologiske forudsætninger, underlæggelsen af de bevægende motiver, synes disse veie ikke altid at have været de tækkeligste. Men det maa til forstaaelse heraf ikke glemmes, at Bjørnson mere end de fleste andre i aarevis havde været skive for bladets angreb, og at hans fremstillings forcerede præg har en naturlig forklaring i en længe opsamlet harme baade paa egne og andres vegne.

Er redaktøren malet sort i sort, saa er til gjengjæld hans modstandere malet med en pensel, der bare er dyppet i rosenrødt og guld. Det er de tre brødre Rejn, som repræsenterer modparten. Den ældste broder Håkon er maalstræver og «bonde»; han hører til det Grundtvigske «hjertefolk» og har en kone hjemme, der omtales som et rent vidunder af fromhed, høisind og visdom. Læseren faar en yderst respektstridig lyst til at gjøre kvalm i anledning af dette fraværende vidunder af folkelighed og hjertelighed, som han ikke faar anledning til at se nærmere efter i sømmene, da hun maa blive hjemme, fordi «ho inkje godt kann sleppa laus frå dei små.» Er der her et stænk af sentimentalitet, saa er der endnu mere af samme sort i fremstillingen af den anden broder Halvdan, der ikke karakteriseres som stort andet end som et brystsvagt offer for redaktørens forfølgelser, og som tilslut dør af blodstyrtning paa grund af en infam artikel, redaktøren har skrevet om ham. Det hele gjør et altfor lavet indtryk til at virke overbevisende og et altfor vekt til at virke tiltalende. Naar Bjørnson lader redaktøren blive saa dybt rystet over dette dødsfald, der skal opfattes som et politisk mord, da forekommer det mig, at han lader ham falde ud af stilen. Hvis redaktøren virkelig havde været saa hensynsløs, som han er i det meste af stykket, vilde han sandsynligvis have taget det

hele med en vis ro og søgt dødsaarsagen i den forfulgtes skrøbelige konstitution, ikke i forfølgelsens heftighed. «Politik og brystsvaghed passer ikke sammen — hvad fanden vilde han paa den galei?» vilde en slig kyniker sandsynligvis have bemærket. Smukt og kraftigt er derimod den tredie broder Harald fremstillet — det er en mandig skikkelse, der udmærker sig ved en tryg og tillidvækkende bredskuldrethed baade i legemlig og aandelig henseende. Og rørende fint er hans forlovede, Gertrud, tegnet; det er en af disse yndige unge kvinder, som Bjørnson altid har havt sin styrke i at tegne, ligefra dengang han skrev «Synnøve Solbakken», til han nylig i «Nyt tidsskrift» offentliggjorde sin lille fortælling «Mors hænder».

Den modtagelse, «Redaktøren» fik, var alt andet end gunstig. Kristiania theater, der dengang ledede af svensken Ludvig Josephson med Hartvig Lassen som æsthetisk raadgiver, forkastede stykket, og det samme gjorde det kgl. theater i Kjøbenhavn. I Stockholm blev det opført paa Stjernstrøm's nys aabnede «Nya teatern»; men det gjorde ikke synderlig lykke. Paa det gamle «norske theater» i Møllergaden i Kristiania, hvor baade Ibsen og Bjørnson i sin tid havde været direktører, huserede dengang en svensk theaterdirektør Hafgren, der havde rasket sammen et sekondtheater-personale dels af norske, dels af danske kræfter. Han bemægtigede sig uden videre stykket og bragte det til opførelse; men med denne opførelse kunde Bjørnson selvfølgelig ikke være tjent, og han lod derfor nedlægge protest mod den. Ikke desto mindre blev stykket spillet af det Hafgren'ske selskab; men udførelsen var saa miserabel, at den kun gav stykkets modstandere vand paa sin mølle. Ifølge Halvorsen skal det ogsaa være bleven opført i Gøteborg og paa enkelte tyske scener, uden noget sted at have vakt synderlig opmærksomhed.

Ligesaa uheldig som Bjørnson var med dette arbeide, ligesaa «En fallit». glimrende var den succes, han opnaaede med det kort efter skrevne og omtrent samtidig offentliggjorte «En fallit». Det var et genialt greb, der paa samme tid var ligesaa dristigt som lykkeligt. Her var der for det første ikke spor af noget, som kunde give de politiske kamphaner anledning til at hakke øinene ud paa hinanden. Det var et helt og holdent neutralt emne, behandlet paa en neutral maade. Og paa samme tid var det baade dristigt ved sit stofvalg og interessant ved sin behandlingsmaade.

Det er ofte bleven fremhævet til ære for BALZAC, at han har indført pengene i den franske literatur. Med «En fallit» gjorde BJØRNSON den samme gjerning for den norske literaturs vedkommende. Og det var en saa meget dristigere gjerning, som denne vor literatur hidtil næsten gjennemgaaende havde udmærket sig ved en romantisk idealisme, der betragtede alle det virkelige livs foreteelser som sig ikke blot komplet uvedkommende, men endog absolut fiendtlige. Virkeligheden var prosa; her kom nu den mest «prosaiske» af al virkelighed, en handelsmands økonomiske stilling, og krævede plads i literaturen og paa scenen som literært og dramatisk berettiget. Alle de ærværdige æsthetikere af den gamle skole steilede og korsede sig; men publikum havde for en gangs skyld et friere blik, og stykket blev en triumf for BJØRNSON.

Fra hvilken kant BJØRNSON har hentet stoffet til sit stykke, ved jeg ikke; men det er slet ikke umuligt, at de økonomiske vanskeligheder, «Norsk Folkeblad» i sin tid havde at kjæmpe med, før han gik over fra at være dets redaktør til at blive dets eier, har givet ham visse ideer om økonomisk vederheftighed og uvederheftighed, der senere har ledet ham ind paa themaet. Sikkert er det, at han behandler sit emne med en sagkundskab, der virker forbausende hos «Synnøve Solbakkens» forfatter. Havde det endda været JONAS LIE, der havde behandlet et sligt thema, kunde man have fundet det let forklarligt; han kjendte jo til slige forhold fra sin sagførervirksomhed, og han har senere behandlet dem gang efter gang i sine fortællinger; men BJØRNSON havde staaet udenfor alt sligt; han gjaldt for at være den høitstræbende og høitflyvende digter, der ikke bekymrede sig om andre jordiske ting end de politiske spørgsmaal. Det virkede derfor i 1875 ikke mindre overraskende, end det i sin tid vilde have virket, om LUDVIG HOLBERG havde skrevet en «tragoedie» om Axel Thordsøn og skjøn Valborg.

Som bekjendt dreier stykket sig om, hvorvidt en kjøbmand har moralsk ret til at fortsætte en forretning, naar han ikke længer eier saa meget, at han kan tilfredsstille alle sine kreditorer i tilfælde af, at han stanser. Stykkets forudsætning er, at dette er umoralsk, er svindel, og saa fremstiller da BJØRNSON, hvilken indflydelse dette har paa mandens hele væsen, paa hans hjem, hans familje — kort

paa alt, der omgiver ham. Det er et udmærket og gjennemført billede, tegnet naturlig og med simple midler.

Første akt er en indledning, der med liv og fart klargjør hele situationen for læseren. Vi ser den nervøse og forpinte konsul Tjælde staa skjælvende paa afgrundens rand, overbevist om, at han er redningsløst fortabt, hvis han ikke kan dupere hovedstadens bankmænd endnu en gang, saa de diskonterer hans veksler. Der er hans hustru, træt og udslidt af alle de middager og flotte selskaber, som hun maa arrangere, forat den ydre glans skal holdes vedlige, endnu trættere, fordi hun aner sammenhængen uden at vide den, og trættest, fordi hendes mand gaar omkring og skjuler sandheden for hende. Der er den ældste datter, den stolte Valborg, som livet i det rige hjem har gjort kold og haard, og som dog er saa rig paa muligheder, at de bare trænger en anledning for at komme til gjennembrud, og endelig har man lille Signe og hendes forlovede, den ifølge Bjørnson i et rigt hus uundgaaelige løitnant.

Allerede i begyndelsen af akten er der en scene, som er beundringsværdig i dramaturgisk henseende. Valborg og Tjælde kommer op at disputere om en netop falleret husven; Tjælde forsvarer ham, medens Valborg angriber ham i de stærkeste udtryk. Tilsyneladende tales der om en udenforstaaende, og dog dirrer der saa megen uro i hver replik, at tilskueren med en gang faar en levende fornemmelse af det uveir, der nærmer sig. Et af de farligste dramaturgiske eksperimenter har Bjørnson her løst paa en glimrende maade. Ikke mindre fortræffelig er opstyret i anledning af den ventede Kristiania-rigmands forestaaende ankomst fremstillet. Affattelsen af listen over, hvem der skal indbydes til middagen, er en perle; den strutter af liv, fart og godt humør. Og saa endelig Tjældes slutningsmonolog, der afslører hele stillingen: «Ja kunde jeg nu med alt mit komme over, — så ingen anede det! Denne frygt og spænning ved nat og dag! . . . Denne uklarhed, disse påfun, denne fordølgelse, dette spil — å! Men nu står jeg jo i et nyt! Denne væmmelige modtagelse — —! Ja, ja, ja, det, jeg vil, har altid to sider; — det, jeg beregner, fem værdier; jeg omgås mennesker og ting som i en drøm! — Men dette må være siste gang — siste forstillelse — slut! — det er jo bare hjælp,

jeg trænger til, — og nu får jeg den! — — Ja, får jeg den også? Se, det er sagen! — — Kunde jeg fra nu af, — å, kunde jeg få smage en eneste nats god søvn og vågne igæn en morgen uden angst! Gå til bords og være fri, komme en kvæld hjem og være færdig! — Kunde jeg atter få stå på noget, som jeg turde kalle mit, — trygt hen, mit, mit, mit, — å, det er næsten ikke til at tro på, — jeg er blet for ofte skuffet!» — Ikke mindre fortræffelig i sit slags er anden akt — det store middagsgilde. — Dramaturgisk seet lider den vistnok af den mangel, at den ikke bringer handlingen et skridt frem; men hvem glemmer ikke denne mangel, naar han til erstatning faar et saa glimrende mellemspil som denne middagsscene med dens overdaadige lune! Den kraftigste kontrastvirkning opnaaes ved sceneforandringen, hvor advokat Berent optræder og det store opgjør foretages. Dog — det var ikke min hensigt at gjennemgaa «En fallit» akt for akt. Lad mig heller prøve paa at forklare, hvad det var for nyt, dette stykke bragte ind i vor literatur.

Jeg har allerede fremhævet, at det introducerede pengene paa den norske nationalscene; men det gjorde en ting, som var vigtigere: det lod tæppet gaa op for hjemmet, det dannede norsk nutidshjem. Hverken i «Kjærlighedens komedie» eller i «De unges forbund» var der et hjem; enkefru Halms løkke paa Drammensveien var bare et samlingssted for en kreds af bekjendte, og enkemanden, kammerherre Bratsberg aabnede kun sit kontor og sine selskabsværelser for de besøgende. I «Brand» var der et hjem, men et hjem, som det ideale krav lagde sin isnende og tilintetgjørende haand paa, og i «De nygiftes» første akt var der ogsaa et hjem, men et forstenet. Det var først med «En fallit», at hjemmet holdt sit indtog paa scenen, hjemmet med dets sorger og glæder, med dets kampe og med dets ømhed. Bag hele den store klingende kamp om pengespørgsmaalene laa følelsen for hjemmet som en dyb, dirrende undertone. Derfor var stykket i sin grundtone saa ægte nordisk, saa germanisk. Det har været en af grundene til, at det har faaet hjemstavnsret i Tyskland og slet ikke blev forstaaet i Frankrig, da det for en tid siden blev opført der. Som bekjendt protesterede Bjørnson mod opførelsen i Paris; han vilde heller introduceres for det franske theaterpublikum med et andet af sine arbeider. Det var klogt og rigtigt af ham; thi det, som giver «En

fallit» dets charme, den fine nænsomme følelse for hjemmet, den kan ikke overføres til et for franskmænd forstaaeligt sprog. —

— I forhold til «De unges forbund» repræsenterer forsaavidt «En fallit» indførelsen af et nyt element i literaturen, som det tilhører en anden genre inden nutidsdramaet. «De unges forbund» var et udpræget lystspil; «En fallit» tilhører derimod den genre, som de æsthetiske theoretikere har givet navnet det borgerlige drama. Ved stykkets fremkomst mindede en af Kristiania-kritikerne om Kotzebue, og manden havde forsaavidt ret, som genren var beslægtet; der var bare den ikke uvæsentlige forskjel, at «En fallit» var skrevet af en digter, «Menschenhass und Reue» og alle de andre Kotzebue-iader derimod ikke. Som bekjendt kom «De unges forbund» til at staa alene i hele periodens produktion. Det var det eneste lystspil, den frembragte, og er endnu den dag i dag det eneste virkelige lystspil i den norske literatur. Det blev det borgerlige drama, som dominerede inden periodens rige dramatiske literatur. Ibsen slog ind paa genren med «Samfundets støtter» og har senere dyrket den med den for hans naturel eiendommelige stærke tendens mod det tragiske; Bjørnson har ogsaa dyrket den i alle sine senere dramatiske arbeider med undtagelse af «Geografi og kjærlighed», der staar midt mellem lystspillet og farcen; men Bjørnson har ifølge hele sit væsen benyttet formen paa en lettere og lysere maade. Der har vel været tragiske konflikter og tragiske udgange ogsaa i hans arbeider — f. eks. i «Kongen», i «Over ævne»; men i regelen har det humoristiske element spillet en fremtrædende rolle ved siden af det alvorlige, dog ingensinde i saa høi grad som i «En fallit», der udmærker sig ved et større fond af humor end noget andet dramatisk værk i den norske literatur. Ogsaa her har man en af grundene til, at «En fallit» ikke har fundet anklang i Frankrig; thi humor er et ægte germanisk begreb; franskmændene har ikke engang et ord, der kan betegne det. «Vi mangler ordet, fordi vi mangler tingen,» siger Taine etsteds i sin engelske literaturhistorie.

— Men netop disse egenskaber, der gjør «En fallit» umulig for et fransk publikum, har betinget stykkets lykke baade i de nordiske lande og i Tyskland. Baade Kristiania theater og det kgl. theater i Kjøbenhavn, der begge havde forkastet «Redaktøren», ilede med at antage og opføre «En fallit», og det viste sig, at de

stod sig godt paa den affære. Paa Kristiania theater har stykket gaaet omtrent halvhundrede gange, paa det kgl. theater i Kjøbenhavn omtrent firti gange. Der er en skjæbne, som ikke mange skuespil oplever under vore smaa nordiske forhold. — Men i Tyskland gjorde stykket endnu større lykke. Der blev det en begivenhed inden theaterverdenen og gjorde med et slag sin digter til en berømt mand. Paa et tysk theater — den kongelige talescene i

Bjørnsons fødested.

München — har det oplevet det fleste antal opførelser, som det overhovedet har oplevet — over 60 gange, fortæller Halvorsen — og der gaves vel neppe i syttiaarene en eneste tysk scene af nogen betydning, som ikke bragte «En fallit» til opførelse.

Hvis man vil forklare denne kjendsgjerning, er det ikke nok at henvise til den ægte germaniske grundstemning, der har præget det hele arbeide. Den spillede vistnok en stor rolle. Af de norske skuespil, hvis opførelse paa udenlandske scener jeg har overværet, er der intet, jeg har seet blive modtaget med den forstaaelse som

«En fallit» i München. Ikke en eneste replik klikkede. Enkelte repliker gjorde endog en langt større virkning end herhjemme i Norge. Jeg glemmer ikke den bragende jubel, der brød løs i Münchens Residenz-Theater — det stilfulde gamle lille theater ved siden af «Hofschauspielhaus», hvor de kgl. skuespillere opfører det slags stykker, som ikke stiller store fordringer til udstyr — jeg glemmer som sagt ikke den bragende jubel, der brød løs, da Valborg kom med repliken: «Hvert rigt hus har sin løitnant. Der gik vor.»

Aulestad i Gausdal.
(Efter «Ny ill. Tidende» 1882, nr. 33.)

Repliken indeholdt en del overdrivelse, naar det gjaldt norske forhold; i militarismens hjemland var den derimod helt sand og faldt derfor i ganske anderledes god og oparbeidet jordbund end herhjemme. En enkelt skuespiller, Ernst Possart, har ogsaa bidraget sin part til den popularitet, stykket har vundet over hele Tyskland. Jeg har seet ham spille Mefistofeles, Manfred og mange andre af de store roller paa en for en fremmed usmagelig maade; men jeg har sjelden seet saa godt spil som hans advokat Berent i «En fallit». Han elskede rollen, betragtede den som en af sine glans-

roller og har stadig givet den ved sine talrige gjæstespil rundt om i Tyskland og Østerrig. Allerede for ti aar siden havde han — ifølge HALVORSEN — spillet rollen over to hundrede gange, og i en samtale, jeg engang havde med ham, betroede han mig, at han havde det ærgjerrige ønske engang at faa anledning til at spille akvokat Berent for et norsk publikum. Det er et ønske, som beklageligvis ikke er gaaet i opfyldelse.

Den lykke, «En fallit» gjorde, var ikke mindst velkommen for BJØRNSON i financiel henseende; han tjente glimrende paa sit stykke, om han end paa grund af den literære eiendomsrets mangel paa legal beskyttelse langt fra tjente saa meget, som han kunde og burde have tjent. Det gjorde ham en smule sangvinsk med hensyn til de økonomiske fremtidsudsigter. I Kristiania eiede han en villa langt ude i Munkedamsveien (se side 631) med vakker udsigt ud over fjorden og øerne; men han vilde ikke bo i Kristiania længer, og allerede inden han var vendt tilbage til Norge, havde han kjøbt den store landeiendom Aulestad i Gausdal, hvor han senere har havt sit hjem, naar han har opholdt sig i Norge. Med denne eiendom havde han fra først af dristige planer; han vilde bebygge det hele i gammelnorsk stil, et overmaade kostbart foretagende, som heldigvis blev forpurret — man fortæller paa grund af en Kristiania-rigmands forestillinger. — Sommeren 1875 vendte han hjem til Norge og tog straks sin nye eiendom i besiddelse. Aulestad ligger ikke langt fra den bekjendte folkehøiskole i Gausdal. CHRISTOPHER BRUUN og KRISTOFER JANSEN var dengang dens mest fremtrædende lærerkræfter, og sammen med dem og flere dannede BJØRNSON deroppe snart et helt centrum for de nationale og folkelige interesser. Under disse forhold var det, «Kongen» blev skrevet.

«Kongen». «Kongen» er et af de mærkeligste udslag af syttiaarenes realistiske problemdigtning, ligesaa doktrinær i sin ide som digterisk rig i sin udførelse.

Doktrinarismen stikker deri, at kongedømmet opfattes som umuligt, som syndigt; det kan ikke tilfredsstille nutidens krav, selv om dets repræsentant aldrig saa gjerne vil. Bag det hele stikker en freidig kulsviertro paa republiken som den eneste mulige moderne statsform. Kongedømmet bidrager til individernes moralske og intellektuelle forsumpning; værst er det for kongen selv, hvis han

er et virkeligt menneske med intelligens og følelse; løgnen og humbugen, der følger med hans stilling, vil grave sig ind i karakteren og gjøre ham letsindig og karakterløs. Men ogsaa hans omgivelser vil smittes af den samme løgn og humbug. Præsterne vil i ham se troens værn, krigsmagtens repræsentanter opfatte ham som fædrelandets styrke, grossererne som nøglen for sin kasse og embedsstanden som det eneste sikre bolværk med tidens demokratiske

Manuskript af Bjørnson.

tendenser. Saa anstiller da forfatteren et forsøg paa at forbinde kongedømmet og demokratiet, d. v. s. at rive det løs fra alle de nævnte snevre alliancer og knytte det til det, som er friskt og ungt og ædelt i samfundet. Han lader kongen selv blive demokrat, lader ham bryde med adel og embedsstand, lader ham vælge frisindede mænd til sine raadgivere og prøve paa at indgaa ægteskab som en anden borger, altsaa efter sin tilbøielighed, uden at spørge om rang og stand. Men forsøget mislykkes komplet. Det hele

ender som en tragedie, der koster kongen, hans elskede og hans bedste ven livet. «Er Problemet fyldestgjørende løst?» spørger GEORG BRANDES i sin fortræffelige karakteristik af BJØRNSON. «Er det slette Resultat ikke i altfor høi Grad betinget af Kongens daarlige Fortid og svage Karakter?» Det er hans mening, at svarene maa gaa stykket imod, og heri har han utvivlsomt ret. Men han skynder sig ogsaa at tilføie, at «Stykkets Værd beror ikke herpaa, men paa de Dybder, til hvilket det naar ned, paa den friske Ynde, der hviler over dets Elskovsforhold — man erindre Stedet, hvor Alting skjælver for Kongens Blik — og paa det rige, sprudlende Vid, der bærer Dialogen.» Intet røber i virkeligheden bedre BJØRNSON's digteriske rigdom, end at han ud af alle disse abstrakte politiske betragtninger har kunnet redde saa megen poesi. Man skulde tro ham paa vei til at lave et allegorisk sidestykke til sine «Foredrag om Republiken» — og saa har han i virkeligheden skrevet et digterværk af høi rang, fraseet de pletter, som den altfor stærkt fremtrædende tendens hist og her har afsat. Til disse pletter regner jeg for min part mellemspillene; de støder mig allerede af den grund, at de gjør et stilløst indtryk. De skal spille en lignende rolle i stykket som koret i den græske tragedie; men mellem koret og tragediens personer var der dog altid organisk sammenhæng; her er det umuligt at opdage nogen. Det gjør et forvirrende indtryk, naar man i det ene øieblik skal være paa en almindelig modern maskerade, dernæst mellem aander i skyerne og saa atter paa et ganske almindeligt jernbanemøde, hvor man diskutterer saa praktiske ting som jernbanevognenes udstyr. Slig tumler man hele tiden omkring mellem himmel og jord, saa man tilslut for ikke rent at tabe fodfæstet føler trang til at tilraabe forfatteren: «Vi har ikke noget imod, at du fremstiller dine ideer — tvertimod! —; men lad dem blive kjød og blod; eller selv om du ikke vil gaa saa langt, selv om du lader dem fremtræde i tendentiøs nøgenhed, saaledes som du har gjort i kongens store enetale i sidste akt, saa lad dem da i alle fald ikke bryde rammen i stykker og sværme omkring til alle verdenshjørner. BYRON's «Kain» er et digterisk storværk, AUGIER's «Giboyers søn» er det ogsaa; men det gaar ikke an at blande begge stilarter sammen i ét værk. Det er ligesaa stilløst, som det vilde være, om du skrev en poetisk fortælling, hvis

kapitler afvekslende var holdt i stil à la Peder Paars og i stil à la «Salomos høisang»! Dertil kommer saa, at disse mellemspil i regelen er tunge og ugjennemsigtige i formen. BJØRNSON fandt det selv senere nødvendigt at skrive et nyt — fjerde — mellemspil for at hindre misforstaaelse af et af de tidligere. Han skriver herom i en anmerkning: «Det andet mellemspil har forekommet mange dunkelt; jeg har erfaret, at dette kommer af, at man har mistydet mine udtryk «tro» og «tvil», som havde jeg taget disse begreb dogmatisk. Hertil var forsaavidt ingen grund, som mellemspillene i hele sin forudsætning er udenfor de dogmatiske forestillingers figurer og sceneri. For fremtidig at hindre denne misforstaaelse har jeg nu givet modsætningen til den verden, hvori andet mellemspil bevæger sig, saa at dette og det ny fjerde herefter kan indbyrdes forklare og fuldstændiggjøre hverandre.» — Jeg maa aabent bekjende det sørgelige kjætteri, at det i mine øine vilde have været heldigere, om BJØRNSON havde sløifet de tre gamle mellemspil istedetfor at forøge dem med et fjerde. Og tænk, om han saa havde prøvet at indarbeide de ideer i mellemspillene, som staar i organisk forbindelse med selve skuespillet! Da var der maaske bleven et fuldendt kunstværk ud af det hele. Som det nu er, er det en skitse, storartet, ja genial i sit anlæg, paa sine steder mesterlig i udførelsen, men dog til syvende og sidst ikke andet end en skitse.

Paa vaarparten 1877 var «Kongen» udkommen. Om høsten «Magnhild». samme aar kom fortællingen «Magnhild». I visse henseender havde «Kongen» ikke været nogen overraskelse for læseverdenen; man viste paa forhaand, at BJØRNSON var republikaner og udpræget frihedsven i politisk henseende. Lang mere overraskende kom «Magnhild»; af denne fortælling fremgik det tydelig nok, at det ikke blot var en ny kunstform, BJØRNSON havde tilegnet sig under sin sidste udenlandsreise, men at ogsaa et nyt livssyn holdt paa at bryde gjennem hos ham.

«Magnhild» er forsaavidt en bondenovelle, som en del af staffagen er bønder; men disse bønder er ikke lig bønderne fra «Synnøve Solbakken». Allerede det landskab, der omgiver dem, er et andet. Her er hverken solbakker eller granlier; vi befinder os i den trange, solløse fjelddal, som vi kjender fra «Brand»; her er tungt og fattigt; her kjæmpes haardt for livet, som skredet alligevel tager. Det

er ikke saa sort som i «Brand», men dog langt dystrere end i BJØRNSON's tidligere bondenoveller. Og selve folket er ogsaa mørkere skildret. Skydsjenten Rønnaug, der samler penge langs landeveiene til sin Amerikabillet, er en ny figur i BJØRNSON's galleri af bønder, og her har han grebet sider hos befolkningen, som staar i diametral modsætning til dem, han tidligere havde dvælet ved. Bondenovellernes forfatter var bleven kjed af «bondeforgudelsen» og var ikke bange for at sige det. Han fik da ogsaa høre ilde for sit frafald af dem, der endnu ikke var kommen ud over den. ARNE GARBORG optraadte som deres talsmand i sit maalstræverblad «Fedraheimen»; men BJØRNSON blev ham ikke svar skyldig. Han paastod, at vi havde «underholdt en altfor stor bondekultus»; nu gjælder det at fremholde baade for bønderne og os selv «de store brøst, de daarlige eftersygdomme af forladthed, slet behandling, armod og uvidenhedens hovmod, som grasserer iblandt dem. Med skrydet faar det have slut.»

Men denne side af «Magnhild» var ikke den, som vakte mest opmærksomhed og forargelse. Kjærnepunktet i fortællingen var den i vor literatur nye opfatning af ægteskabet, som den indeholdt. Det var ikke som hos HENRIK IBSEN virkelighedens afstand fra det ideale ægteskab, det dreiede sig om; det hele var taget ganske anderledes faktisk og praktisk. BJØRNSON's udgangspunkt var dette: Forat samliv mellem mand og kvinde skal være et sædeligt ægteskab, var det ikke nok, at det blev indviet af en præst. Der krævedes mere; der krævedes først og fremst, at ægtefællerne havde gjensidig agtelse, gjensidig sympathi for hinanden; manglede dette, saa var samlivet et usædeligt forhold, selv om præsten havde velsignet det. Og i saa fald krævede sædelighedskravet, at forholdet opløstes; den kvinde, som hengav sig i et sligt forhold, ikke værgede sig mod alle tilnærmelser, ikke rev sig løs, men «lod sig glide», — hun savnede renhed, sædelighed. Det er dette, der i BJØRNSON's (og læserens) øine stiller Magnhild saa himmelhøit over den straalende fru Bang. Magnhild bliver viet til Skarlie næsten uden at vide, hvorledes det hele er gaaet for sig; hun flytter ind i hans hus; men hans hustru bliver hun ikke, bare hans husbestyrerinde; den kamp, hun kjæmper for at hævde sin personlighed, adler hende og forfiner hende. «Uskylden i Deres Sjæl,» skriver Tande til hende, «var i Deres særegne Skæbne bleven til en Sædelighed, der hos Dem fremfor

hos nogen, jeg har mødt, forkynde sig som en Magt. Den var saa meget skjønnere, som den ikke var sig sine Ytringer bevidst. Den aandede af hver Rørelse i al Deres bange Kejtethed. Det Menneske ved Deres Side, som ikke var rent, gjorde De afskyeligt. De lærte selv den frafaldne, hvilken Skjønhed Sædelighed ejer.» Selv hendes kjærlighed til den unge musiker, der paa sit dødsleie skriver disse ord til hende, forandrer intet i denne henseende; den gjør hende kun træt, indolent, apathisk for en tid, saalænge til hendes norsk-amerikanske veninde, den forhenværende skydsjente Rønnaug kommer farende som et friskt pust fra store forhold, river hende løs og fører hende med sig over havet. — Og som hendes modsætning opstiller saa Bjørnson fru Bang; han udstyrer denne kvinde med en hel række udmærkede egenskaber, med elskværdighed, hjertensgodhed, ynde, skjønhed, aand — og dog staar hun uendelig langt under Magnhild, fordi hun er svag paa det punkt, hvor Magnhild har sin styrke. Hun elsker ikke sin mand, og dog lever hun sammen med ham; hun elsker Tande og staar i kjærlighedsforhold til ham, og dog vedbliver hun at være kaptein Bangs hustru; hun har ingen fast grund at staa paa; hun glider og synker som en viljeløs ting, og trods al hendes overlegenhed falder der et skjær af komik over hende, da hun ruller bort i sin store reisevogn, omslynget af sin fede kapteins arme. Fra et tredie synspunkt belyses spørgsmaalet gjennem Rønnaug. Hun begynder i landeveisgrøften; men lykken, kjærligheden, alt det, der er friskt og sundt og djærvt i hendes natur, hæver hende, og trods sin alt andet end pletfri fortid staar hun som en tiltalende figur i billedet, da hun vender tilbage fra Amerika som den rige Mr. Charles Randons hustru og lille Harrys moder. Figuren er skildret med Bjørnson'sk kraft og lune, og den staar uden noget sidestykke i vor literatur.

Bag denne nye opfatning af kvindens stilling i ægteskabet ligger der en ny opfatning af det, som man engang kaldte «kaldet», «bestemmelsen». Fra alle kanter faar Magnhild høre, at hun har et «kald», en «bestemmelse» i verden, fordi hun paa en saa vidunderlig maade blev reddet fra skredet. Hun plages af al denne snak om et kald, og hun aner slet ikke, hvad det er for et kald, der er hendes; først da hun forlader hjemstedet, lærer hun, at hun ikke har levet forgjæves; hun har ikke løst én opgave, men flere; den

magt, der udgik fra hendes personlighed paa grund af hendes renhed, har øvet sin indflydelse, og det arbeide i husflidens tjeneste, som hun uden nogen dybere mening har sat i gang, har været til velsignelse for mange. BJØRNSON vil, for at bruge hans egne ord i et svar til en af stykkets anmeldere, vise, «at vor «bestemmelse» er mer end en, er mangebladet». «Dette tænkte jeg mig kunde blive til trøst for mange.»

Stilen i «Magnhild» betegner ogsaa et nyt skridt i BJØRNSON's udvikling; den er djærvere og naturligere end i nogen tidligere fortælling af BJØRNSON. Vistnok er den ikke fri for BJØRNSON'ske besynderligheder. Saaledes heder det f. eks. om kirkeklokkens klang under en begravelse en vinterdag, at «ned fra den gamle Trærønne paa Taget skar Klokken med Skrig i Skrig», og om Magnhilds indtryk af Skarlies sange fortælles der, at «mens hun nynnede dem, slog Skogfarverne sammen i eet Billede; og dette havde hun aldrig før opdaget. Det tætte, stærke i Trækrone over og under Trækrone, hele Fjældvæggen opover, ligesom overvældede hende; Elvesusen drog.» Det er ægte BJØRNSON'sk gongorisme af den gode gamle slags. Hvor han maler i billeder, maler han i regelen saa slaaende, at en ser det hele lyslevende for sig. Saaledes naar det heder om den skotske vise, som Skarlie synger, da han og Magnhild efter brylluppet kjører fra præstegaarden gjennem skoven den kolde vinteraften: visen «fulgte som en tungsindt Fugl fra den ene under Sneen ludende Furu til den anden». Eller naar det heder om den fede blonde, rundhodede præstefrue, der altid broderer: «man skulde tro, hun var en tyk Edderkop med et lidet rundt Hoved, som hængte sit Spind over Stoler, Borde, Senger, Slæder, Vogner.» Et sligt billede maler bedre end den bedste beskrivelse.

«Det ny system». — Det næste arbeide, BJØRNSON fuldførte, var femaktsskuespillet «Det ny system». Allerede høsten 1878 var det færdigtrykt; men forfatteren lod oplaget blive liggende et helt aar hos forlæggeren, inden han lod det sende ud i verden. Som grund angav forfatteren — i en artikel i en svensk avis —, at det var hans agt at skrive en serie af tre skuespil, og af dem skulde mindst to offentliggjøres paa én gang. Ved siden af denne grund har vel ogsaa hensynet til de tyske theatre spillet en rolle. Var stykket først udgivet paa norsk, kunde enhver tysk oversætter og enhver mindre

samvittighedsfuld theaterdirektør annektere det — akkurat som de havde gjort med «Samfundets støtter», der i sin tid var bleven oppaa fire forskjellige Berlinertheatre. Her har man grunden til, at den første tyske oversættelse — besørget af ADOLPH STRODTMANN — bærer aarstallet 1878, medens originaludgaven først saa lyset høsten 1879. Men de tyske theaterdirektører, der havde havt saa megen glæde af «En fallit», følte ikke synderlig lyst til at give sig i kast med dette tyngre og langt mindre taknemmelige arbeide. Ifølge HALVORSEN's «Forfatter-Lexikon» har det kun været opført i Berlin og Wien. I den første by gik det paa Residenz-Theater allerede i december 1878 og blev — ifølge samme kilde — «senere oftere spillet». I Wien opførtes det paa det af HEINRICH LAUBE dengang ledede Stadttheater i marts 1879. Jeg kom netop til Wien morgenen efter den første opførelse og glædede mig paa forhaand til at overvære den anden; men i de uger, jeg opholdt mig i den glade keiserstad «an den schönen, blauen Donau» ventede jeg forgjæves; den anden opførelse kom aldrig; kritiken og publikums kjølige holdning havde slaaet stykket ihjel med ét slag. — Paa nogen nordisk scene blev «Det ny system» heller ikke opført i de nærmest følgende aar. Til Kristiania theater indleverede BJØRNSON ikke sit stykke, og theatret gjorde heller ikke noget skridt for at erhverve det for scenen. Først adskillige aar senere — i 1886 — kom stykket endelig frem for hovedstadens theaterpublikum og viste sig at besidde større tiltrækningskraft, end direktionen havde forudseet. Det oplevede nemlig 33 opførelser i løbet af 7 sæsoner. — Som grund til, at theaterdirektørerne «betænkte sig to gange», inden de gav sig i kast med «Det ny system», anfører BJØRNSON i den nys nævnte artikel til et svensk blad, at stykket «er overmaade vanskeligt at spille, thi det søger sin interesse udelukkende i det psykologiske, og det har en halv ironisk slutning, altsaa ingensomhelst opmuntring til bifald.» Om disse grunde end ikke har været de eneste, turde de i alle fald have været de vigtigste.

Stykket «søger sin interesse udelukkende i det psykologiske», siger BJØRNSON, altsaa ikke i det dramatiske. Her er et minimum af dramatisk spænding i handlingen og endnu mindre af ydre dramatisk effekt. BØRNSON har forsmaaet begge dele. En idé har optaget ham helt og holdent paa den tid, stykket blev til, og denne

idé har han givet kjød og blod i form af en stor og livfuld allegori. Ideen var den, som han allerede høsten 1877 i en tale i det norske studentersamfund havde udtrykt med formelen «at være i sandhed». IBSEN havde netop i de dage udgivet «Samfundets støtter», der jo ogsaa handlede om fortielsens og hykleriets ødelæggende indflydelse. En stærk aand har netop paastaaet, at vi lider af dulgt kjæltringskab herhjemme, sagde BJØRNSON i sin tale; det troede nu han ikke; hvad vi led af, var mangel paa mod til at være sande. Vi turde ikke bekjende de tvivl, vi nærede; vi turde ikke engang vedstaa den overbevisning, vi havde, saafremt den stred mod den almindelige mening. Det løsen, som først og fremst maatte stilles os, det var «vær i sandhed!» Det gjaldt paa alle omraader.

I «Det ny system» har han taget dette løsen for sig, ladet en ung mand stille det som sit paa et enkelt omraade og vist, hvorledes det vil gaa under gjennemførelsen af det. Den ydre ramme, indenfor hvilken det hele bevæger sig, har han hentet fra norske jernbaneforhold, som han forresten har behandlet med stor digterisk frihed, saaledes at ingen person og intet bestemt system blivet rammet.

Generaldirektør Riis har indført et nyt system i jernbanebygningen og er bleven en mægtig mand paa det. De fleste ingeniører holder paa systemet, og de, som ikke gjør det, lader alligevel, som de holder paa det; det gaar jo ikke an at opponere mod den almægtige generaldirektør, der holder alles fremtid i sin haand. Da kommer den unge Hans Kampe hjem fra sit lange studieophold i udlandet, og trods alle advarsler, trods alle paamindelser om, hvor meget han resikerer, og hvor liden udsigt han har til at vinde seier for sandheden, blotter han i en bog systemets mangler med ubønhørlig mathematisk nøiagtighed. I det første øieblik lider han nederlag paa nederlag; men BJØRNSON's optimisme fornægter sig ikke: han tror helt og fast paa sandhedens evne til at seire ved egen kraft; først vækkes der diskussjon, og saa falder den ene efter den anden fra det patenterede system, indtil generaldirektøren staar der alene som en slagen mand, der ikke engang selv længer tror paa sit eget system. Der kan her peges paa en ganske oplysende modsætning mellem dette stykke og IBSEN's «En folkefiende», der paa det klareste lægger de to digteres opfatning af menneskene og samfundet for dagen. Hos IBSEN er det sandhedens forfægter, der

lider nederlagene og ender i isolerethed; hos BJØRNSON er det sandheden, som seirer, og usandhedens repræsentant, der ender i isolerthed. Menneskene vil ikke vide af sandheden, mener IBSEN; de taaler den ikke, de hader og forfølger den dels af uvidenhed, dels af bornerthed, dels af egoisme. BJØRNSON mener derimod, at sandheden ikke har nogen fiende i menneskene; det gjælder blot aabent og ærlig at forkynde den; lad den end vække modstand; den vinder dog terræn fod for fod og tilsidst hel seir. Det er den samme tanke, som han allerede i 1874 havde udtalt i en af sine digte:

«Foragtet af de store, men elsket af de små, —
sig er det ikke vejen, som det nye må gå?
Forrådt af dem, som vagt burde være, just af dem, —
sig, er det ikke sådan, at en sanhed står fræm?

Begynner som en susen i kornet sommer-dag
og vokser til en brusen gænnem skovenes tag, —
intil at havet bærer med torden-røst den hen,
da intet, intet høres uden den, uden den.»

Allerede før «Det ny system» saa lyset, havde BJØRNSON baade ladet opføre og trykke et senere skrevet dramatisk arbeide, fireaktsskuespillet «Leonarda». I april 1879 opførtes det paa Kristiania theater og gjorde megen lykke; tidlig paa høsten kom det i boghandelen og gjorde i dette og det følgende aar sin runde over nordiske og tyske scener. I Norge gjorde som sagt stykket lykke og fremkaldte ikke nogen meningsudveksling af betydning. I Danmark derimod stod der en heftig kamp om det, saa heftig, at der ikke har været kjæmpet saa voldsomt om noget norsk stykke i Kjøbenhavn, siden kampen stod om BREDAHL's «Tronfølgen i Sidon». BJØRNSON havde indleveret sit stykke til det kgl. theater, men fik det forkastet. Theatrets daværende censor, CHR. K. F. MOLBECH, havde leveret en yderst nedsættende censur, der hverken fra formens eller fra indholdets side tilfredsstillede de fordringer, man har ret til at stille til et sligt officielt aktstykke. Havde han havt anelse om, hvad der vilde følge efter, havde han neppe jasket sig fra sit hverv paa den maade. Da stykket kom i boghandelen, blev der protesteret i den danske presse mod det kgl. theaters forkastelse af flere af det saakaldte literære venstres mest fremtrædende mænd, og følgen var, at den daværende kultusminister, der ikke var blottet

«Leonarda».

for sympathi for den nye retning i literaturen, forlangte, at theaterchefen skulde offentliggjøre MOLBECH's censur. Offentliggjørelsen gav anledning til et voldsomt sammenstød mellem den nye og den gamle skoles mænd, og MOLBECH fik sit pas grundig paaskrevet tiltrods for, at han havde forsvarere som C. PLOUG, E. BØGH og P. HANSEN. Men han slap ikke dermed. Ulykkeligvis havde han nylig begaaet en yderst tarvelig folkekomedie, der netop kom til opførelse midt under striden. At et theater, der forkastede et saa poesirigt arbeide som «Leonarda», kunde vove at opføre et saa banalt produkt som «Faraos Ring», vakte stærk indignation, og det blev da ogsaa grundig udpebet baade ved den første og de følgende opførelser. Fra nu af var Leonarda-striden bleven en partistrid; der var ikke længer en kamp om stykket; det var udelukkende en kamp mellem den gamle og den nye skole i dansk literatur med BJØRNSON's navn virkende som en samlende og begeistrende fane paa den ene side, som en irriterende rød klud paa den anden. Folketheatrets daværende direktør ROBERT WATT vilde ikke have været den dygtige og praktiske leder, han var, hvis han ikke havde indseet, at det under disse omstændigheder vilde lønne sig glimrende at fiske i rørt vand. Tre maaneder efterat «Faraos Ring» var bleven udpebet paa det kgl. theater, bragte han «Leonarda» til opførelse paa «Folketheatret», en kjærkommen anledning for MOLBECH's meningsfæller til at tage revanche — hvad de ogsaa gjorde med alvor og grundighed. — Kristiania theater havde været saa fornuftigt ikke at opføre «Faraos Ring»; men ogsaa heroppe havde MOLBECH's censur vakt forargelse, og man greb den første den bedste anledning til at lægge den for dagen. Da MOLBECH's populære skuespil «Ambrosius» i Oktober 1879 atter kom til opførelse, blev det hilset med en pibekoncert, der ikke gjaldt stykket, men dets forfatter og hans censur over «Leonarda».

Hvis man ikke tog BJØRNSON's fremskudte stilling i det literære og politiske liv med i betragtning, vilde hele den voldsomme Leonarda-strid være omtrent ubegribelig. I sig selv er nemlig stykket et meget uskyldigt arbeide, der ikke giver anledning til nogen demonstration hverken i den ene eller i den anden retning. Det er et stemningsfuldt kjærlighedsdrama, der i en mild form taler tolerancens sag ligeoverfor den almindelige dømmesyge og bornerthed.

Repræsentanterne for de magter, stykket drager tilfelts mod, er paa ingen maade malt med skrigende farver. Hovedrepræsentanten, biskopen, er helt igjennem en hædersmand, og hans sneversynthed er langt fra større, snarere mindre, end den almindeligvis er i virkeligheden. Han er ingenlunde blind af fanatisme; fordommen har bare gjort ham mindre klartseende, og han er intelligent nok til at indse sin feiltagelse og ærlig nok til at tilstaa den og angre den, saasnart han lærer de mennesker, han paa forhaand har dømt, nærmere at kjende. Han dømmer kun efter skallet, saalænge han ikke kjender kjærnen — en skjødesynd, som de fleste mennesker har, ikke mindst folk i hans stilling; men han har evne til at frigjøre sig fra den, en evne, som meget faa har, og som hæver ham op over det almindelige gjennemsnitsniveau.

Hvad selve kjærlighedshistorien i stykket angaar, da er det ikke en tilfældighed, at SCRIBE's «*Bataille des dames*» («Naar damer fører krig») et sted nævnes. Der er en vis udvortes lighed, men kun en udvortes. I begge tilfælde er en ung mand stillet mellem to kvinder, der begge elsker ham, en ung og en ældre. Men dermed ophører ogsaa al lighed. SCRIBE spinder sit stof sindrigt ud til en indviklet sammenslynget intrigekomedie; BJØRNSON lægger sit rask og ligefrem tilrette i nogle faa lyrisk bevægede scener. Der er udmærkede materialier til en dramatisk knude; men netop som den skulde strammes, hugges traadene over. Derfor virker sidste akt noget pludselig og uforberedt. I det hele taget synes BJØRNSON at have vanskeligt for at skrive slutningsakter, og i adskillige tilfælde har han ikke været fornøiet med dem selv, men har senere foretaget større eller mindre omarbeidelser. Saaledes har han baaret sig ad med «Sigurds anden flugt», «Det ny system», «En hanske», «Geografi og kjærlighed». I «Leonarda» vilde en omarbeidelse af sidste akt ikke være tilstrækkelig. Der maatte vistnok skrives en hel ny akt mellem tredie og fjerde. Tager man stykket som det er — og det bør man jo gjøre — fremtræder det som en række kraftig og rask udførte tableauer af stor scenisk virkning og af betagende lyrisk skjønhed. Noget skuespil efter den traditionelle opskrift er det ikke; men ikke desto mindre har det vist, at det har evne til at fængsle fra scenen, og det er dog til syvende og sidst hovedsagen. Naar modstanderne i sin tid stemplede det hele som afjasket effektjageri,

da gjorde de sig skyldig i en uretfærdighed; thi hvad der i første øieblik bare saa ud som brud paa en hævdet form, var i virkeligheden en med fuld bevidsthed valgt ny form, og forfatteren var derfor i sin fulde ret, naar han i et dansk blad besvarede beskyldningen, som han gjorde: «Jeg skal oplyse, at emnet har jeg baaret paa i mange aar, og har det i denne tid undergaaet en udvikling med mig selv. Jeg havde det ogsaa længe under arbeide; thi jeg saa at med det simpleste maskineri vilde det her lykkes bedst; men netop dette krævede en desto nøiagtigere behandling af hver enkelthed. Jeg har aldrig skrevet et stykke, hvori jeg nøiere har veiet hvert ord.»

-- De nærmest følgende aar tilbragte Bjørnson dels paa reiser, dels optaget af politisk agitation som taler og journalist. Allerede i høsten 1878 gjorde han en liden udenlandsreise; han drog nemlig over Kjøbenhavn gjennem Tyskland til Paris, hvor der netop afholdtes en stor verdensudstilling; han studerede kunsten paa udstillingen og fik nye indtryk fra Théâtre francais, hvor specielt Sarah Bernhardt inponerede ham i Alexandre Dumas' dengang nye stykke «Den fremmede». — Et aar efter tilbragte han længere tid i Tyskland. Efter tilbagekomsten havde han ikke tilbragt stort mere end et halvt aar hjemme paa Aulestad, før han fik indbydelse til at komme til Bergen og holde tale ved Ole Bull's begravelse. Fra Bergen drog han saa i følge med Fru Bull og hendes familie over til deres hjem i Amerika, og derfra drog han rundt paa foredragsreiser, indtil han i mai maaned 1881 vendte tilbage til Norge.

Baade mellem og efter disse reiser optraadte han stadigvæk som taler og journalist. Hans bidrag til den offentlige diskussjon i pressen er enorme i antal, og i hin tid gik der ikke en uge, uden «Dagbladet» eller «Verdens Gang» indeholdt flere bidrag fra hans haand. Paa forskjellige steder holdt han foredrag om republiken, af hvilke han i 1880 udgav et uddrag under titelen «Af mine Foredrag om Republiken». Efter tilbagekomsten fra Amerika holdt han talen ved Wergelandsmonumentets afsløring. Den politiske situation var dengang saa tilspidset, at det blandt modpartiet vakte den stærkeste indignation, at Bjørnson skulde holde festtalen. Festkomitéen sprængtes i den anledning, og alle de i nærheden af monumentet liggende rigmandsboliger demonstrerede mod taleren ved at have sine rullegardiner nedrullede under afsløringen. Næste aar var

valgaar, og valgprogrammet var rigsretstiltale mod ministeriet. Paa det udfald, som valget fik, øvede BJØRNSON stor indflydelse; han skrev ikke blot tordnende artikler i aviserne, men han drog rundt land og strand som folketaler, ildnede de overbeviste og styrkede de vaklende ved sine djerve ord. Da valget var færdigt, trak han sig tilbage. Han havde i disse bevægede aar lagt den digteriske produktion næsten fuldstændig paa hylden. Nu følte han trang til at gjenoptage den; men for at kunne gjøre det uforstyrret maatte han bort fra den hjemlige kampplads, hvor statsmagterne nu stod rustede mod hinanden for at udkjæmpe det sidste voldsomme slag i det lange felttog. Høsten 1882 brød han med sin familje op fra Aulestad og drog til Paris, hvor han bosatte sig.

Vistnok vedblev han ogsaa fra verdensstaden at følge den hjemlige kamps gang med levende interesse, og ret som det var maatte han i form af en avisartikel give sit ord med i laget; men der levnedes ham dog ogsaa tid og ro til digterisk produktion, og allerede et aars tid efter bosættelsen i Paris kunde han sende to dramatiske arbeider hjem: «En hanske» og «Over ævne».

Allerede i «Leonarda» havde BJØRNSON berørt det vrange i, at samfundet holder én moralsk maalestok for mænd og en anden for kvinder. En mands forgaaelser bliver der seet gjennem fingrene med; om de end er noksaa aabenbare, bliver han ikke af den grund udelukket af det gode selskab. En kvinde derimod behøver blot at have skinnet imod sig, eller hun behøver endog blot at have et moment i sit liv, som hun ikke vil lægge aabent for alverden — straks er hun «tvivlsom», «tvetydig», social umuligt. Et subjekt som general Rosen vanker overalt; en kvinde som Leonarda skydes derimod for glug. — I «En hanske» optager han denne dobbelthed i bedømmelsen til fornyet behandling; denne gang lægges dog ikke vægten paa det sociale, men paa det moralske. «En hanske».

Som CAMILLA COLLETT i anden række af «Sidste Blade» fordrede han én moral for mænd som for kvinder, og i modsætning til «Kristiania-bohêmerne», der dengang allerede var begyndt at dukke op i horisonten, vilde han ikke, at kravene til kvinden skulde slappes, men tvertimod, at fordringerne til manden skulde skjærpes. Alle — undtagen bohêmerne — var enig om, at den vordende hustru og moder burde være, hvad man med et yderst uheldigt

udtryk kalder «en ren kvinde». Bjørnson vilde, at det samme krav skulde stilles til den vordende ægtemand, og indførte i den anledning benævnelsen «den rene mand». Det kunde være et fortræffeligt emne til at skrive en afhandling om eller holde et foredrag over — det sidste gjorde jo ogsaa Bjørnson nogle aar senere —; men til dramatisk behandling var det neppe videre skikket. Her var den fare for haanden, at det realistiske tendensdrama kunde føre ud i det abstrakte diskussjonsdrama, og det kan vel neppe nægtes, at Bjørnson ikke helt ud har undgaaet faren. Men diskussjonsdramaet er altid af underordnet værd baade som drama og som diskussjon — som drama, fordi meningsudvekslingen let bliver saa abstrakt, at den kommer til at savne baade psykologisk og dramatisk interesse, og som diskussjon, fordi det er en person — forfatteren —, der fører ordet fra begge standpunkter, tiltrods for at han i regelen tilhører det ene. En slig diskussjon kan umulig blive alsidig og frugtbar; det er omtrent som at spille kort «med sig selv». I slige kortpartier har den ene part i regelen svært let for at vinde, og i diskussjonsdramerne er det mærkeligt, hvor overlegen den ene part altid er, og hvor underlegen den anden. Spørgsmaalene bliver saa simple, saa lidet komplicerede; alting synes saa selvfølgelig, saa soleklart — naar man bare kunde være sikker paa diskussjonens grundighed og alsidighed.

Svava Riis er forlovet med Alf Christensen, en brav ung mand, som hun elsker høit, og som besvarer hendes kjærlighed. Men han har staaet i et kjærlighedsforhold til en anden kvinde, før han lærte Svava at kjende, og Svava faar dette at vide. For de fleste uerfarne kvinder vil en saadan opdagelse være smertelig; den vil fremkalde taarer og scener; men det hele vil ende med tilgivelse og forsoning; han vil maaske tabe noget af den glorie, der før stod om hans hoved som fuldkommenheden i egen person; men det er godt, at denne glorie blegner jo før jo heller; et ægteskab bør ikke begynde i morgenrødens skyer; det bør have fast fod i virkeligheden. Men Svava vil nu engang ikke finde sig tilrette i virkeligheden; den kjærlighed, han har skjænket en anden kvinde, før han lærte hende at kjende, den betragter hun som en personlig fornærmelse mod sig, som en krænkelse af sin værdighed som kvinde — et høist mærkværdigt ræsonnement, der ikke bliver mindre mærk-

værdigt derved, at forfatteren synes at dele det med hende. Alf bliver vist døren, faar en handske kastet i ansigtet, og først i de sidste replikker antydes der muligheden af en forsoning langt ind i en blaa fremtid. Man synes vistnok, at denne Svava maa være et høist excentrisk og hysterisk væsen; men det er ingenlunde forfatterens mening, at hun skal opfattes saa. Svava er kvinden, som hun burde være; de almindelige kvinder er slappe, skrøbelige; hun er den stærke, det store eksempel til efterfølgelse; var der mange som hende, da vilde mændenes moral blive bedre. Kan gjerne være, og det skal villigt indrømmes, at det ikke kunde skade, om kvinderne i almindelighed var lidt strængere i sine fordringer, end de er. Det vilde uden tvivl bidrage til at hæve det moralske niveau. Men for meget er for meget. Det er smukt, at digterne peger paa idealerne; men naar det gjælder saa praktiske og hverdagslige spørgsmaal som i dette tilfælde, da gjør en altfor hysterisk anvendelse af den ideale maalestok vistnok mere skade end gavn. Det bidrager kun til at udvikle hysterien, overjordiskheden, en usund idealisme, og paa samme tid fremkalder det let spot over det, som ikke skulde spottes, medens den sunde fornuft trækker paa smilet ad al denne overjordiskhed. For mange var det vistnok et befriende ord, da Arne Garborg's «Ungdom» kom seilende i «En hanskes» kjølvand og med et bredt, men sundt grin drev gjøn med hele handskemoralen. Og saa kom jo ogsaa den saakaldte bohêmebevægelse. Det var en noksaa pudsig pendent, saa beklagelig den end var, seet fra et ethisk synspunkt. Overdrivelserne i den ene retning svarede fuldkomment til overdrivelserne i den anden. Realismen, den virkelige realisme, ikke den tendentiøse, vilde føle sig fristet til at tilraabe de to yderligheder med abekatten i Andersen's eventyr: «Lad os nu være mennesker!» Og naar alt kommer til alt, var det kanske ikke saa dumt et ord endda. Det afviser rigtignok fordringen til os stakkels syndige skabninger om at være engle; men det anerkjender ikke derfor, at vi skal være svin.

Ved sin fremkomst vakte «En hanske» ikke nogen stærk opmærksomhed, og der reiste sig ingen nævneværdig diskussjon om stykket. «Et dukkehjem» og «Gengangere» var gaaet forud og havde vænnet publikum til en ganske anderledes kraftig indledning, naar en eller anden side af forholdet mellem de to kjøn skulde

diskutteres. Ved sin fremkomst naaede stykket heller ikke frem til theatret; i «Morgenbladet» førtes der en kort skriftveksel om, hvorvidt det burde opføres eller ikke, og theaterdirektionen syntes foreløbig at have sluttet sig til den anskuelse, at det ikke burde opføres. Først efterat digterens søn var bleven knyttet til theatret som sceneinstruktør, kom stykket til opførelse i oktober maaned 1886; senere har det gaaet over scenen 38 gange.

Rigtigt liv i diskussjonen kom der først, da «Fra Kristianiabohêmen» i 1885 havde seet lyset, og fra nu af stod «hanskemoralen» og «bohêmemoralen» en tid lang skarpt mod hinanden. Det var vistnok denne situation, der gav stødet til, at Bjørnson umiddelbart efter sin hjemkomst fra Paris gjentog og supplerede sine anskuelser i det paa en mængde steder under stærk tilstrømning holdte foredrag «Engifte og mangegifte». Et slags afslutning fik striden i en voldsom polemik mellem Bjørnson og dr. Georg Brandes; den udartede til et rent personligt kjævleri, hvori citater og referater af privatbreve, som de stridende havde vekslet, spillede en mindre tækkelig rolle.

«Over ævne».

Samtidig med «En hanske» havde Bjørnson ogsaa et andet skuespil under arbeide, og det udkom to maaneder efter «En hanskes» offentliggjørelse. Det var «Over ævne». Paa titelbladet betegner skuespillet sig som «første stykke»; det er imidlertid ikke nogen del af et større arbeide, men et afsluttet hele. Benævnelsen «første stykke» sigter kun til en plan, som Bjørnson dengang nærede, og som han nu skal have gjenoptaget for endelig at realisere den. Han vilde i en række af hinanden fuldstændig uafhængige stykker behandle det, som var «over evne» paa de forskjellige omraader i det moderne samfund. Til en begyndelse vendte han sig mod det religiøse omraade. Kristendommen var «over evne»; dens krav kunde ikke fyldestgjøres, dens idealer ikke realiseres. Den, som var nærmest ved at naa maalet, tog feil, naar han indbilte sig, at det var hans tros styrke og hans bønners kraft, der gjorde udslaget; aarsagen var simpelthen at søge blandt visse fænomener, som læren om nervernes sygdomme beskjæftiger sig med. Og for at vise, at hans fremstilling er anerkjendt af videnskaben, henviser Bjørnson paa sidste side af sit skuespil til to franske lægers arbeider. Det tager sig unægtelig lidt pudsig ud paa sidste side af et skue-

spil at læse en henvisning til et lærd værk om nervesystemet og til et bind kliniske studier over hysterien; men det er ogsaa det eneste ved hele stykket, der har et stænk af pedanteri og abstrakt refleksion. Forøvrigt er den abstrakte idé omsmeltet i levende dramatisk skikkelse med en friskhed og en kraft, der stiller dette lille toakts skuespil paa en af de fremste pladse blandt det realistiske problemdramas frembringelser.

Pastor Sang er stykkets hovedperson, en høist eiendommelig og interessant skikkelse, der staar paa en plads for sig selv i det lange galleri af præstefigurer, som dette tidsrum har forøget vor literatur med. Humbugmagere, hyklere, fanatikere, skjørhoveder, madstrævere, beregnende politikusser — et eller flere slige træk har i regelen været det mest fremtrædende i disse literære præsteportrætter. Men Sang er en helt ud ærlig mand; han er mere end det: han er en barnlig sjæl, et stort, godt barn, hvis fromme øine vendes mod himmelen i urokkelig tro og hengivelse. Han er udrustet med hypnotisørens evne i en usædvanlig grad, og i kraft af denne evne gjør han «mirakler», helbreder syge, der gjælder for uhelbredelige, ja vækker endog nyt liv, der hvor døden allerede synes at have grebet sit sikre bytte. Og han bliver ikke hovmodig over sin magt, han misbruger den ikke; han ved jo, at det er en naade, Gud skjænker ham, fordi han tror og beder uden afladelse. Hvis nogen fortjener at kaldes en kristen, saa er det han; ikke blot hans tro, men hele hans liv er en bogstavelig legemliggjørelse af kristendommen. Han sætter hele sin sag i Guds haand, han trodser de største farer og har ikke øie for de smaa bekymringer. Alt, hvad han eier, har han givet bort til de fattige. «Han tok, hvis han fik lov, det siste, vi ejede, — det, vi skulde leve af i morgen!» siger hans hustru. «Gud vil nok gi' igen; for han har befalt os at gøre det så.» — «Når der er slikt uvejr, at de erfarneste sjøfolk ikke vil ut i et fartøj, æn sige i præstens storbåt, — da vil han afsted i en liten færing, han, — kanske med det vesle barnet sit i bakskotten! Han har sat over fjællene i tåken og gåt der i tre døgn uten at smake vått eller tørt. De ledte efter ham og førte ham fræm til folk. Og så vilde han uken efter atter i tåken gøre samme rejsen! Det var en syk, som væntede ham.» Om han taaler det? «Han tåler alt. Han sovner in som et træt

barn og sover, sover, sover. Så vågner han, spiser og begynner på en frisk. Han er aldeles utenfor; for han er aldeles uskyldig.» I almindelige omgivelser vilde en saadan personlighed ikke finde plads; med fin og sikker følelse har derfor BJØRNSON stemt den ind i de vilde og storslagne naturforhold oppe i det nordligste Norge. «Naturen her er jo selv utover alle rimelige grænser. Vi har nat næsten hele vinteren. Vi har dag næsten hele sommeren — og da solen over horisonten både nat og dag. Du har set den om natten? Vét du, at bak hav-dunsterne synes den tre, somme tider fire ganger saa stor som ellers? Og farve-virkningerne af den over himmel, hav og bærg? Fra stærkeste rød-glød til fineste, sorteste gul-hvitt. — Og farverne i nordlyset over vinterhimmelen! Skønt de er mere dæmpede, så er der igen en så vill tegning i dem og en uro, et uendeligt skifte! Og så de andre natur-vidundre! Fugle-flokker på millioner; «fiskestimer som fra Paris til Strassburg», som en man har skrevet. Du ser disse fjæll, som går like bent op af havet? De ligner ikke andre fjæll. Og hele Atlanterhavet bryster sig på dem. — Folkenes forestillinger er naturligvis derefter. De er grænseløse. Deres sagn, deres æventyr er som at staple det ene land op på det andre land og så begynne at trille is-fjællene fra nordpolen på dem.» I slige forhold passer en skikkelse som Adolf Sang ind; han er i slægt med denne natur; man mærker det allerede paa den skildring, han giver af den solblanke vaarmorgen efter langvarigt regnveir, som han giver i det første øieblik, han viser sig paa scenen: «Nu har vi skælt og smælt paa dette vedholdende, forfærdelige regn og frygtet for fjæll-ras og skred — og alskens ulykker . . . Og så har regnet bare gjort et stor-værk af velsignelse! Da jeg endelig idag så sol og gik ut . . . å, for en flora, jeg møtte! Jeg har aldrig set make til iår! Jeg kom op i en rigdom af duft og farve, du, . . . ja, jeg kom med en gang i slik stemning, at sandelig syntes jeg ikke, det var skam at gå og træde ner det græs, som stod og gav en så megen glæde. Og så gik jeg til side og fant mig en sti, og derfra gik jeg og så ner i de våte øjnene. Slik trængsel der var blant dem, du! Slik selvopholdelses-drift i trængselen! Slik attrå! De minste forsøkte at strække hals mot solen, de også. Så åpne, så forslukne! Sandelig var ikke somme så tidlig på færde, at jeg tror, de skælmer sender støv på frieri, før

dagen er omme! Jeg så nogle humler allerede! De visste ikke, hvor de skulde hen i alle de duft-strømme! For det ene tusen duftede og lokkede hidsigere æn det andre tusen, og der var tusen ganger tusen. Ja, nu går det for sig. Er der ikke individualitet i denne million-mangfoldighed også! Å, der er!» Det storslagne og det mægtige, det friske og det overvældende i Sang's natur, det finder gjenklang deroppe, det faar en ramme af poesimættet skjønhed, medens de under mindre vilde forhold let kunde miste sin glans og streife over mod det parodiske. — I grunden har Sang bare én scene i stykket, den i første akt, hvor han kommer hjem fra morgenturen og erfarer, at hans børn ikke længer deler hans tro, og at han altsaa alene maa bede til Gud om søvn og sundhed for sin syge hustru. Alligevel fylder han skuepladsen hele stykket igjennem; han er overalt og allevegne tilstede, i hustruens fortællinger, i børnenes samtaler og i præsternes diskussjon. Det har lykkedes Bjørnson at fylde sit stykke saa helt med ham, at læseren faar en levende følelse af den magt, der er i hans personlighed. Miraklet og han, han og miraklet strømmer gjennem stykket som to inderlig forbundne forestillinger. Og da det saa tilslut viser sig, at det store mirakel med hustruen ikke var andet end en voldsom nervekrisis, der ikke førte til liv og sundhed, men til døden, da er det ogsaa ude med al hans styrke. Han har levet saa helt og saa fuldt i troen, at det første streif af tvivl, der trænger ind i hans sjæl, dræber ham. Derfor bliver stykkets slutning saa vidunderlig gribende. Under klokkeklang og lovsang af tusinder røster synes troen at feire sin største triumf; miraklet, det af alle savnede mirakel, er bleven lyslevende; men det er kun et øieblik. Miraklet viser sig at være en voldsom nervøs overanstrængelse, og tvivlen stikker hovedet frem mellem troens ramlende tempelruiner. «Men dette var ikke meningen —? Eller —? — — Eller —?» siger Sang, idet hans hjerte brister. Og i disse «eller? — eller?» er alt sagt. Troens jublende triumfhymner forstummer; kun kirkeklokken klinger fremdeles, dog ikke længer som en signende indvielse, men som en ensom gravklokke over det, som var «over evne», baade over miraklet, dets troende repræsentant og dets tvivlende offer. I den grad har tankerne her iført sig kjød og blod, at der ikke er nogen rest tilbage. Den logiske konklusjon af forfatterens tanke-

gang er bleven omskabt til den mest gribende dramatiske virkning. —

«Geografi og kjærlighed». — Skjønt jeg derved gjør et brud paa den kronologiske rækkefølge, maa jeg her omtale det sidste dramatiske arbeide, Bjørnson til dato har frembragt: treakts-lystspillet «Geografi og kjærlighed». Det blev udgivet i 1885 og samtidig opført paa de nordiske hovedscener. I Kristiania gjorde det megen lykke; ogsaa i Kjøbenhavn slog det godt an, tiltrods for at forfatterens modstandere ved den første opførelse gjorde et spagfærdigt tilløb til at faa en pibekonsert i stand.

«Geografi og kjærlighed» er et temmelig viltert lystspil, der bevæger sig tæt ind mod farcens grænser. Alligevel er det baaret af en dyb og ægte bjørnsonsk grundtanke, der hævder det en fuldstændig jævnbyrdig stilling mellem Bjørnson's øvrige værker.

Bjørnstjerne Bjørnson har engang karakteriseret sig selv som «hjemmets digter», og man kommer uvilkaarlig til at huske paa denne selvkarakteristik, naar man ser eller læser «Geografi og kjærlighed». Hjemmet med dets lune, stilfærdige poesi, med dets inderlighed og fortrolighed, bygget paa gjensidig kjærlighed og agtelse, med dets fine hensyntagen og med dets bornerthed optager en overordentlig stor plads i hans digtning.

Hvorledes den unge pige udrives af barndomshjemmet og bliver centrum i et nyt hjem («De nygifte»), hvorledes en usund virksomhed kan undergrave familjelivets fred og lykke («En fallit»), hvorledes løgn kan virke opløsende paa et hjem («Det ny system») — slige emner har Bjørnson behandlet med forkjærlighed. Det værste, han fra sit standpunkt kan lade redaktøren sige om sig selv, er: «Jeg skal intetsteds, det vil sige hjem,» og den mildeste dom, han kan fælde over professor Thurmann i «Geografi og kjærlighed», fordi han gjør nar af ægteskabet og familjelivet og «kvindfolka», det er den, at han er en kyniker. Mindre kan ikke gjøre det; thi hjemmet er helligt, og det er en profanation at spotte det.

Ligesaa konsekvent som Ibsen er i at hæve personligheden, den enkelte, til skyerne, ligesaa konsekvent er Bjørnson i at forherlige hjemmet og familjen. Han nærer den mest urokkelige tro paa familjelivets betydning, og han har bekjendt denne sin tro atter og atter. Det er denne bekjendelse, han har gjentaget i sit farceagtige

lystspil «Geografi og kjærlighed». I mandens fagbundne travlhed, i hans ivrige syslen med sit arbeide har han opdaget en ny fare for hjemmet. Han viser, hvorledes selv denne i og for sig yderst agtværdige form for egoisme kan virke sprængende og opløsende; men dette paaviser han til syvende og sidst for at faa anledning til at demonstrere hjemmets nødvendighed. Idet mand og hustru gaar hver sin vei, bringer de sig selv og sit barn ud paa et skraaplan, hvorfra der ikke gives anden redning end den at vende tilbage til hinanden. I personlighedskravets navn lader IBSEN hustruen forlade sit hjem for at arbeide sig frem til klarhed og selvstændighed paa egen haand; i hjemmets navn fører BJØRNSON de adskilte ægtefolk atter i hinandens arme.

Saaledes som BJØRNSON har taget opgaven, er den altfor sammensat til at kunne løses i et drama; det er stof til en roman, ikke til et skuespil. Idet ægtefællerne skilles, falder handlingen fra hinanden. Manden staar som centrum i én handling, hustruen som centrum i en anden; datteren kommer til som heltinden i en episode. Der bliver ingen rigtig enhed, ingen rigtig dramatisk sammenhæng i stykket. Ovenpaa to akter i den lyseste dur fulgte en akt i moll med en slutningsakkord, der atter var i dur. Ved at omarbeide tredie akt har det vistnok lykkedes BJØRNSON at gjøre betydelige forbedringer i saa henseende; men han har kun formaaet at gjøre det ved at ofre enkelte af de fineste intentioner, han oprindelig havde havt.

Efter «Geografi og kjærligheds» oprindelige form at dømme synes BJØRNSON ikke at have megen tro paa kvindelig modstandskraft, naar den ikke har hjemmets moralske støtte. Baade fru Karen og Helga holder paa at falde i hænderne paa en meget banal «forfører», og det fremholdes udtrykkelig, at aarsagen er mangelen paa et hjem. For at forherlige hjemmet har BJØRNSON ikke taget i betænkning at sætte et lidet spørgsmaalstegn ved den kvindelige dyds patenterthed. Men læseren — eller tilskueren — føler sig ikke rigtig overbevist. Han føler ikke situationens farlighed i scenen mellem Karen og maleren Henning, tiltrods for den gjenlaasede dør — dertil er hun altfor overlegen og han altfor banal og altfor lidet dreven i forførelsessporten. En mand, der opgiver det hele forsøg, saasnart «gjenstanden» begynder at græde,

kan ikke være farlig. Og endnu mindre overbevist føler man sig om den fare, hvori Helga skal være stedt. At en ung pige af god familje har et stævnemøde i en park midt paa lyse dagen, er en saa hverdagslig begivenhed, at man slet ikke kan tage situationen saa tragisk, som personerne paa scenen tager den. Man forstaar fru Karens forfærdelse, psykologisk motiveret som den er af den situation, hvori hun selv netop har været; men man deler den ikke, saa meget mindre som vi har herr «forføreren» vel forvaret under laas og lukke. — Karaktertegningen er her som ellers en af Bjørnson's stærkeste sider. I Tygesen, Thurmann og Malla har han tegnet et kløverblad af komiske figurer med en saa sund virkelighedssans og et saa uimodstaaeligt lune, at det er en lyst at gjøre deres bekjendtskab. Den eneste figur, som er stedmoderlig behandlet, er maleren Henning. Det er en slet og ret theaterfigur uden individuel karakteristik. Det skal være en ung kunstner af bohêmeretningen; men Bjørnson synes at have seet sig saa forarget paa selve retningen, at han har glemt at studere dens repræsentanter til sit stykke. Jeg antager, at de herrer bohêmer ikke har følt sig synderlig trufne, men tvertimod har været enige om at le Henning ud som en topmaalt «idiot» for at anvende et af deres smagfulde yndlingsudtryk.

Siden Bjørnson i 1872 skrev sin sidste bondenovelle, saa det en lang tid ud, som om han næsten helt havde opgivet den fortællende form for digtning. «Kaptein Mansana», — den halvt som et reiseminde fortalte «skitse fra Italien» — (1875) og «Magnhild» (1877) var de eneste fortællende arbeider, han i et decennium frembragte. Paa samme tid offentliggjorde han ikke mindre end syv dramatiske arbeider, til dato hele hans vægtige bidrag til den realistiske problemdramatik. Det syntes, som om den dramatiske form i lang tid har staaet for ham ikke blot som den naturligste, men som den eneste udtryksmaade for de nye synsmaader, der i dette tidsrum lidt efter lidt havde erobret ham. Hvad enten det var fra det politiske, det religiøse, det sociale omraade, han hentede sine emner, bestandig antog det dramatisk form. I det sidste tiaar har imidlertid Bjørnson atter vendt sig mod fortællingen; det væsentligste,

over alle dem, som havde saar, eller som skulde dø. Jeg saa iblandt dem kjærlige, fine sjæle, som derved gjorde det høieste og skjønneste, som de vidste, ligesom hine Ægyptens præstelæger, der bød syge og døende trylleformler som det stærkeste mod døden og lagde paa saarene et lægemiddel, hvoraf det meste var mystiske symboler.

Men jeg saa *alle* livets forhold, selv de friskeste, overstrøede af støvlaget, og det at ville fri dem at være verdens værste eller eneste oprør, der ganske vilde bryde selve forholdene itu.

Og da jeg blev trættere, og det veg fra mig, mens det nylig oplevede dukkede frem igjen; da hørte jeg det grangivelig græde inde i et snestøv, som ikke længer faldt; det var gutterne, jeg hørte. De græd saa sart, de klagede saa bittert; medens vi kjærligt bar dem fra støv til mere støv — — —

Jeg kom gjennem skogen og kjørte op langs ved den til stationen. Da jeg deroppe reiste mig og kastede endnu et blik udover træerne, var de klart overstraalede af maanelyset. Skogen laa storladen i sin snepragt.

Det majestætiske i synet slog mig nu, — og billedet kom anderledes frem.

. . . En drøm ud over alle folk, opkommen uendelig længe før al historie, i bestandig ny skikkelse, hvoraf hver betegnede undergang af en tidligere, og altid saa, at den yngre laa lettere over virkeligheden end den næst forrige, skjulede mindre af det levende friere aandedrag, — til de sidste rester engang skulde dampe bort i luften. Naar skal det ske?

Det uendelige bliver altid igjen, det uforstaaelige med det; men det dækker ikke længer livet. Det fylder det med ærbødighed; men ikke med støv.

Jeg sad atter i slæden, og den ensformige dur af bjælden gjorde, at søvnigheden kom. Og saa begyndte atter gutternes graad at synge for mine øren sammen med bjælden. Og jeg maatte i min træthed til at tænke mig,

En side af «Støv»,
som fortællingen var trykt i «Nyt tidsskrift», med Bjørnsons egenhændige rettelser til andet optryk («Bibliothek for de tusen hjem»).

han har frembragt i dette tidsrum, er to romaner og et par mindre fortællinger.

«Støv». Hans første tilbagevenden til fortællingen fandt sted i det lille arbeide, hvormed han aabnede første hefte af det af professorerne ERNST SARS og OLAF SKAVLAN i ottiaarene udgivne «Nyt tidsskrift». Ogsaa det var fortalt som et slags reiseindtryk, fordringsløst, jævnt, uden spor af romankunster. Saa liden, som fortællingen var, var den dog fyldt af vidtrækkende tanker. Den udkom omtrent samtidig med «Gengangere», og i visse henseender havde den samme erinde som den store dramatikers mesterværk. Selv de to titler betyder i dette tilfælde det samme. Hvad IBSEN kaldte «gjengangere», det kaldte BJØRNSON «støv». «Med støv», heder det i fortællingen, «tænker jeg nærmest paa det, som har været, men nu er opløst, og som fyger om og lægger sig paa ledige pladser.» Overført paa det sjælelige omraade betyder det ideer, sædvaner, vedtægter, som har været levende engang, men som nu bare gjør ugagn, idet de ligger døde og tunge igjen og kvæler alt, der er friskt og ungt og sundt. Ligesom IBSEN fæster BJØRNSON hovedsagelig sin opmærksomhed paa, hvilken skade dette «støv» eller disse «gjengangere» kan tilføie den unge slægt, som tager dem i arv. IBSEN behandler arven i sin helhed, ikke blot den aandelige, men ogsaa den rent legemlige. BJØRNSON tager derimod bare fat i en enkelt del af arven, en bestemt kreds af religiøse forestillinger. For ham er disse forestillinger støv, og de gjør menneskene uskikkede til at leve livet, idet de svækker deres virkelighedssans. Det er skadeligt, mener BJØRNSON, at fortælle smaabørn, at naar et menneske dør, saa bliver det til en liden deilig engel med vinger paa og faar det meget herligere, end de levende mennesker har det. Sligt «forstyrrer virkeligheden for dem. — Naar De lærer børnene, at livet her er ingenting mod livet hisset, at det at være synlig er ingenting mod det at være usynlig, det at være menneske ingenting mod det at være engel, det at leve ingenting mod det at være død —, saa er det ikke veien til at lære dem at se rigtig paa livet eller til at elske livet, faa livsmod, arbeidskraft, fædrelandskjærlighed —». I disse ord har man fortællingens grundtanke, og indenfor den knappe ramme er den gjennemført med digterisk finhed og overlegen kunst. Den maade, hvorpaa de to smaagutter prøver

at praktisere de lærdomme, de har faaet, er saa ægte i sit rørende barnlige enfold, og ikke mindre skjøn er skildringen — eller rettere sagt skildringerne — af sceneriet, det vinterlige skovlandskab med dets eventyrfagre drys af skinnende hvidt snepudder. En slig skildring er der ingen anden norsk forfatter, som kan gjøre BJØRNSON efter. —

«Det flager i byen og paa havnen».

To aar efter «Støvs» fremkomst (i 1884 altsaa) udgav saa BJØRNSON sin første roman, «Det flager i byen og paa havnen», en svær bog paa henved 500 sider. I dette værk har BJØRNSON nedlagt sine ideer om ungdommens opdragelse saaledes, som de havde udviklet sig under læsningen af moderne filosofiske og pædagogiske skrifter. Opdragelsen har to hovedopgaver, begge baade af forebyggende og af opbyggende art; den ene er at formindske eller tilintetgjøre arvelighedens slette følger og øge dens fordele, den anden at udrydde uvidenhedens farer og gjennem kundskab styrke individets selvagtelse. At baade intellektuelle og moralske anlæg er arvelige, er en kjendsgjerning; men de er kun arvelige som anlæg, som disposition. Opdragelsen har i hvert enkelt tilfælde den store opgave at træffe et udvalg af de arvede dispositioner, modarbeide de skadelige og fremelske de gode. Forsaavidt er opdragelsen ikke andet end anvendt Darwinisme. Den mandlige hovedperson i romanen er af forfatteren fremstillet som en levende illustration til denne lære. Tomas Rendalen er den sidste ætling af en gammel vildmandsslægt, hvis mange gale streger ned gjennem tiderne skildres omstændelig paa fortællingens første nitti sider. Forfædrenes voldsomme liv har degenereret slægten, saa deres efterkommere i regelen enten bliver sindssyge eller henfalder til den raaeste brutalitet og de vildeste udsvævelser. Men paa samme tid er ikke alle gode egenskaber tilintetgjorte hos slægten. Der er megen fantasi, megen tætbygget energi og megen mandig uforfærdethed i behold. Tomas Rendalens fader, John Kurt, er en ægte vildstyring i stil med sine forfædre. Han bander som en plankekjører og lever som et svin. Uvorren som han er, skyr han ingen verdens ting, ikke engang skandalen, den han giver en god dag. Foruden alle sine øvrige umulige egenskaber har han ogsaa en mangel paa sindsligevægt, der undertiden gjør ham til bytte for en til afsind grænsende heftighed. Sammen med alt dette bliver slægtens gode egenskaber af

underordnet betydning, skjøndt de er tilstede, de ogsaa. Denne vildmand faar en skjøn dag det indfald at forgabe sig i en lærerinde, et ungt, forstandigt og resolut menneskebarn, der netop er kommet hjem til sin fødeby. Hun er alt andet end smuk, og hun afviser hans tilnærmelsesforsøg paa den tydeligste maade; men ingen af delene gjør noget indtryk paa ham. Han har nu engang sat sig i hovedet, at hun skal blive hans hustru, og han giver sig ikke, før hun falder tilfode og lader ham faa sin vilje. Deres ægteskabelige lykke er af kort varighed; snart kommer alle hans slette egenskaber frem; men hun gaar ikke afveien for dem; hun optager modig kampen og forsvarer sig til det yderste, selv da det kommer til det vildeste haandgemæng. Heldigvis befrir døden hende hurtig fra ham, og hun sidder igjen som enke paa den gamle familje-ejendom med sin lille søn, den vordende arvtager baade til eiendommen og til de daarlige slægtsegenskaber. Disse egenskaber kjender hun altfor godt af egen sørgelig erfaring, og al hendes digten og tragten gaar nu ud paa at udrydde dem eller i alle fald hæmme deres udvikling hos den unge Tomas. Om hvorledes hun bærer sig ad dermed, handler bogens tredie afsnit, der udgjør omtrent en femtepart af det hele arbeide. Blandt de midler, hun griber til, er ogsaa oprettelsen af en pigeskole, hvor hun lader sin søn faa sin undervisning trods hans saarede guttestoltheds heftige protester. Dermed vil hun kue hans arvede tendenser til at optræde som selvhersker og skabningens herre.

Hendes forsøg paa at faa istand en «ren-kultur» af slægtens gode egenskaber lykkes vistnok ikke fuldstændig. Et febrilsk væsen, en vis hensynsløs paagaaenhed i optræden og en heftighed, der pludselig kan bryde løs som en tordenbyge om sommeren, er egenskaber, som han beholder; men alt det raa og lave i slægtens natur bliver holdt nede; hun modarbeider det med utrættelig energi, og da han selv kommer til skjæls aar og alder, har hun lagt et saa godt grundlag, at han paa egen haand kan bygge videre. Det, han har erfaret om sin slægt, har skræmt ham, og han er stadig paa vagt mod sig selv, forat arven ikke skal faa bugt med ham. En slig degenereret slægt har efter hans mening ikke ret til at fortsætte sin tilværelse gjennem nye led; det er dens pligt at forsvinde fra jorden. Drømme om kjærlighed, om en hustru, et hjem er der-

for noget, som han ikke tør hengive sig til. Istedet samler alle hans fremtidsdrømme sig om skolen, moderens skole; at bringe den op til en modern mønsterskole bliver hans livsmaal, som han stadig har for øie, baade mens han ligger inde i hovedstaden og studerer til reallærereksamen og senere under fleraarige studiereiser i udlandet. Han kommer hjem, overtager skolen, indfører en hel del nye ting og aabner saa sin virksomhed med en dundrende programtale, der sætter hele den lille by paa ende af forbauselse og forargelse. I denne tale heder det blandt andet: «Den vigtigste kunskab for mænnesket er at lære at skøte sig selv; og den næst vigtigste er at lære at skøte sit afkom. — Disse Herbert Spencers ord er snart hele værdens program. Før dette også blir det vigtigste for skolen, får de andre fag heller ikke sit rette sted i opgaven og den deraf afhængige ordning. Men at lære at skøte sig selv, lære at skøte sit afkom, — der er et sædeligt mål og er det eneste middel, der her kan brukes som grunlag. Får du i tidlig alder tilstrækkelig kunskab om, hvorledes dit legeme er sammensat og arbejder; og får du vite helt ut, hvorledes du kan gagne eller skade det, og gennem dig dem, der skal fødes eller bli afhængige af dig, — så er denne din viden ikke alene din sikreste vogter, hvis du vil bruke den; men den gir dig i regelen også viljen til det. Ansvarsfølelse vækkes stærkere af kunskab æn af noget annet. Men så må kunskaben ikke gives for sent. Jeg behøver ikke at sige, at den alminnelige skole gir så altfor lit' — og gir den ikke, som den skal. Man må vite, hvorfor den gives. Man må være åpenhjærtig, ingående; slet intet skjule; netop det, som nu alminnelig skjules, er det vigtigste. Jeg taler om overgangs-alderen, Vét barnet, hvad det er, som da begynner, og hvorfor det begynner, — jeg mener kunskaben fullt ut? Vét det, hvilke fristelser da vil komme, eller hvorfor de vil komme? Har det lært, hvormed disse skal møtes? Har det lært, hvorledes det i den tid kan bygge betingelser for sundhed og derigennem for karakter, for godt humør, for lykke? At af denne tid altså afhænger det følgende liv, ja, det følgende afkom? Er dette lært således, at kunskaben har brænt sig in i barnets vilje? Har de fag, jeg før nævnte, her løpet til af al ævne med det, som netop nu, netop her kunde lede fantasien på ædle spor, styrke forsættet, begejstre? For barn, især unge

piger, kan begejstres. — — Ikke alle barn trænger samme fortrolighed, opsigt, behandling; enkelte trænger aldeles ingen. Men at de fleste trænger, — jeg spør trøstig denne forsamlings egen erfaring. De har alle engang været unge og har havt kammerater.»

De sidste tre femteparter af romanen har til opgave at belyse den side af opdragelsen, som Rendalen har fremhævet i sin tale; det er ikke længer opdragelsens forhold til arveligheden, det gjælder; det er dens forhold til den sort uvidenhed, som gaar under det smukke navn blufærdighed. Standpunktet er, at denne blufærdighed er falsk og skadelig, at den i overgangsalderen gjør de unge svage og usikre, saa de let bukker under for fristelser, som de vilde have staaet imod, hvis de havde havt kundskab. Tora Holms historie er det illustrerende eksempel, som Bjørnson fremstiller. Uden klarhed over sig selv, uden nogen forstaaelse af, hvad det er, som begynder at røre sig i hendes indre, bliver den unge pige et let bytte for den rutinerede libertiner, marineløitnant Fürsts energiske efterstræbelser, og først da det er forsent, kommer forstaaelsen og kundskaben gjennem miss Halls foredrag. Hendes sørgelige historie optager de sidste halvandet hundrede sider af bogen.

Der er bleven sagt, om «Det flager i byen og paa havnen», at den lugter altfor meget af pædagogik. I et brev til sin ven dr. Edvard Brandes udtalte i sin tid J. P. Jacobsen følgende om den:

«Hvor jeg er ked af de Problemer under Debat, som f. Eks. Det flager, saadant noget Vaas at ville lave en Roman paa Spørgsmaalet om en udvidet Undervisning i Fysiologi i Pigeskolerne! men det er jo da ogsaa bare Overtro, at Bogen handler derom; kun er det en meget udbredt Overtro, Forfatter, Anmælder og Publikum er enige om at dele. Det er næsten utroligt, hvor lidt det er gaaet over i Romanens Blod. Tag og sæt i Stedet, at de i Fru Rendalens Skole lærer Maalstræv i Stedet for Norsk, eller Verdenshistorie sét fra et venstre Synspunkt, eller enhver anden Ting, som Folk i Almindelighed ikke kan lide, og se, om det vilde gøre den aller mindste Forandring i de Agerendes Psykologi. End ikke den rent udvortes Handling i Bogen behøvede at forandres med en Tøddel, og saa den Arvelighed! hvor den er dumt benyttet og ikke benyttet» (Breve fra J. P. Jacobsen, meddelte af Edvard Brandes, «Tilskueren», 1886, side 852).

Dette er imidlertid ikke retfærdigt; thi vistnok dreier næsten hele romanen sig om opdragelse og skolevæsen, og vistnok har det været forfatterens hensigt med den at drive progaganda for sine ideer paa dette omraade; men dette fremtræder kun punktuelt i sin nøgenhed; i det store og hele er ideerne smeltet sammen med en digterisk fremstilling af høi rang. Bjørnson er en theoriernes mand, en doktrinernes mand, om man vil, og han er ivrig som faa i at fremholde sine theorier og doktriner, man kunde næsten fristes til at sige: baade i tide og utide. Men paa samme tid er han den rige, frodige digternatur, der overdækker selv de aller tørreste theorikviste med poesiens yppigste løvværk og blomsterflor. Lad end være, at en skikkelse som Tomas Rendalen er lidt vel meget af et eksempel paa en opdragelsestheori; han er dog alligevel skildret med en saa intens virkelighedssans, at han bliver levende for læseren. Lad end være, at der er lidt for meget skolesnak i bogen; det, som digterisk taget træder i forgrunden, er dog ikke skolen og dens methode, men de mennesker, som færdes i skolen. Efter det afsnit, der ender med Rendalens programtale, følger der et nyt — det fjerde —, der begynder saaledes: «Nu tænker den forstandige læser: dette blir beskrivelsen af en skole. Og jeg er enig i, at så burde det være. Men livets logik er ikke altid vor, og vi får holde os til livets.» Det vil hverken sige mere eller mindre, end at theoretikeren Bjørnson nok har havt lyst til at levere et slags pædagogisk utopi; men digteren har været stærkere end theoretikeren, og istedetfor skolebeskrivelsen faar vi den nydeligste skildring af en flok unge pigers liv og færden. Dette afsnit af romanen — «General-staben», som det kaldes — er uden sammenligning dens mest vellykkede. Med smilende sympathi, med den fineste og mest elskværdige forstaaelse skildrer Bjørnson disse unge piger; han kjender deres hemmeligheder, ved at fortælle om deres stormende venskabsforbindelser og deres indbyrdes jalousi, om deres ædleste og reneste følelser som om deres smaa svagheder og barnagtigheder; han er med dem baade i sorg og i glæde, baade i alvor og leg, baade naar de gløder af begeistring for store formaal, og naar de i al stilhed stjæler sig til at lege med de dukker, som de officielt er vokset fra. Det er fra først til sidst en skildring saa fin, saa fuld af ynde og elskværdighed, at man bliver let og glad

om hjertet ved at læse den og gribes af beundring for den aandelige ungdomsfriskhed hos forfatteren, der saa sent som i hans to og femtiende aar lader ham optræde som den unge piges ridderlige og forstaaelsesfulde digter. —

En ny fortællende digtekunst havde imidlertid skudt frem herhjemme. Lie, Elster, Kielland havde skabt den norske nutidsfortælling, i sit indhold et tro billede af vor egen tid med dens problemer og konflikter, i sin form beslægtet med den moderne franske roman, specielt med den lettere og mere fintbyggede skikkelse, Daudet har givet den, mindre med Flauberts og Zolas massive omstændelighed og aller mindst med brødrene Goncourts kunstneriske raffinement. Med «Det flager i byen og på havnen» indtog den gamle bondenovellist sin plads blandt disse nye norske fortællere. Han var den bredeste, den omstændeligste blandt dem, men ogsaa den vægtigste og den frodigste. Kunstnerisk taget var han med «Det flager» endnu ikke naaet helt frem i første række; det skede først med hans næste roman «På guds veje».

«På guds veje».

«På guds veje» (1889) hører til det ypperste, Bjørnson har skrevet. Romanen har vistnok flere pletter, saaledes specielt den overflod af sygehistorier, der fylder sidste afsnit, saa man undertiden ikke ved, om det er en fortælling eller en lægejournal, man læser. Her er det ikke en digter, men en doktor, der har ført pennen, og da Bjørnson vel neppe kan forudsættes at være synderlig stiv hverken i chirurgi eller i andre lægevidenskabelige discipliner, tør man vistnok gaa ud fra som givet, at han her bogstavelig talt har «sendt bud efter doktoren». Hvad der ikke gjør disse sygehistorier mere interessante, er den omstændighed, at kuren altid lykkes, saasnart Kallem optager kampen mod sygdommen. Med Kristen Larsens mavekræft og med Ragnis lungetuberkulose er der selvfølgelig intet at gjøre; der maa sygdommen have sin gang, og Kallem gjør ikke engang forsøg paa at binde an med den; men ellers gaar han freidig i kamp mod, hvad det skal være, og han drager altid ud af kampen som seierherre. Selv sadelmager Pedersens drikkesyge, ja om det saa er Aunes delirium, kureres i en braavending af hans hypnotiserende blik. Lidt mindre vilde have gjort et stærkere indtryk. Ogsaa paa et andet punkt gjør kundskaben sig bred paa kunstens bekostning. Det er i den for-

øvrigt saa bedaarende yndige skildring af Ragnis vandring i skoven. Skildringen vilde have været en juvel af alleradleste art, hvis den ikke var plettet af en hel del latinske plantenavne, en feil, der er saa meget besynderligere hos BJØRNSON, som han et par aar i forveien havde paatalt den hos en anden forfatter. Man maa vistnok være ganske dreven i botanik for at faa den fulde nydelse af denne skildring — men gaar man saa til en botaniker og spørger om hans indtryk, saa ryster han paa hovedet og siger, at han slet ikke har faaet noget indtryk; dertil er han bleven altfor meget forstyrret af de botaniske feiltagelser, der udmærker skildringen. Gudbevares, siger han, de latinske navne er rigtige, forsaavidt som vor flora eier planter af det navn, og de norske navne, der staar ved siden af, er ogsaa rigtige; men undertiden hænder det, at BJØRNSON forbinder et latinsk og et norsk plantenavn, der intet har med hinanden at gjøre. Det latinske navn er navnet paa én plante, det norske navnet paa en anden. Saaledes paastod i alle fald en bekjendt norsk botaniker under en samtale, jeg havde med ham om dette parti af BJØRNSON's roman.

Men disse og et par andre smaapletter i «På guds veje» har dog lidet eller intet at sige; de spiller en forsvindende rolle i det udmærkede totalindtryk, bogen gjør. Ideen er her ikke saa speciel som i flere andre af BJØRNSON's arbeider. Det er en idé, som har almen gyldighed og taler til det rent menneskelige i os. Som i «Leonarda» er det ufordrageligheden, det dreier sig om, ufordrageligheden i dens forskjellige mest fremtrædende skikkelser.

Først og fremst ufordrageligheden, naar det gjælder andres overbevisning, saafremt den er forskjellig eller modsat ens egen. Her kommer dømmesygen og forfølgelseslysten saa let i bevægelse, især hos folk, der har flertallet paa sin side. I regelen indbilder de sig, at det er «retfærdighedens» erinder, de gaar, og saa er det bare intolerancens og fanatismens.

Dernæst ufordrageligheden, naar det gjælder andres privatliv. Intetsteds har dømmesygen og forfølgelseslysten saa frit spillerum som her, og intetsteds har de et lavere udspring. Det er paa bagtalelsernes, sladdersøstrenes, byrygternes og de anonyme breves territorium, man befinder sig. Og hvad bagtalelsen har begyndt, det fortsætter snerperiet og bornertheden. Man nyder sin egen

udadlelighed ved overlegent at betvivle andres; man fryder sig over sin egen moralske ophøiethed ved at «boycotte» dem, som sladderen har sat sit stempel paa. Det hele udføres med den største lethed og præcision; det gaar som en dans, og der er ingen forhindringer, der hæmmer farten, al den stund man jo i regelen slet ikke kjender nærmere til de mennesker og de forhold, man rask væk dømmer og forfølger. I Bjørnson's roman dør den kvindelige hovedperson af det; hun var for fin, for tendre til at kunne taale al denne kolde raahed.

Ragni Kallem er en af de fineste kvindeskikkelser i norsk digtning; hun er tegnet saa ømt og saa nænsomt, at hvert eneste træk i billedet giver sympathi. Vistnok er hendes ubehjælpelighed og rædhed fra først af lidt for stor, specielt i scenen paa det glatte føre, hvor hun bærer sig ad, som om det at «skride» var omtrent ensbetydende med at begaa selvmord; men selv i ubehjælpeligheden er der en frisk, fin barneynde, der erobrer og vækker medlidenhed. Uden denne ubehjælpelighed vilde hun ikke have ladet sig binde til den ødelagte kjødmasse, som hun er gift med, og uden denne samme barnlige ubehjælpelighed vilde hun heller ikke have ladet Kallem tage styret over sig saa helt, som han gjør, idet han river hende ud af det usle ægteskab, sender hende til Amerika for hendes udviklings skyld og gjør hende til sin hustru, saasnart den nødvendige ventetid er omme. Som et lykkeligt par vender de tilbage til Norge og slaar sig ned i den lille oplandsby, hvis sygehus Kallem har kjøbt. Men neppe har de sat foden indenfor byens grænser, før ufordrageligheden og raaheden begynder at undergrave deres tilværelse. Kallems egen svoger og barndomskammerat, præsten Tuft, ja selv hans egen søster, gaar i spidsen for den moralske nedrakning og den sociale forfølgelse. Den stakkels lille Ragni, der elsker Kallem over alt paa jorden, kan ikke gjøre et skridt, uden at det bliver udlagt som utroskab og letsindighed. Man kan jo ikke vente andet af en fraskiit hustru, der har giftet sig paany med en af sin første mands logerende. Som en til døde jaget liden fugl tyr Ragni ind i sit rede og udaander sin rene sjæl uden nag mod dem, der har forbitret hende livet, saa hun ikke kan leve det længer. I en saa mild og kjærlig form har neppe nogen anden forfatter advaret mod ufordrageligheden og dømmesygen.

Men dette er kun én side af bogens opgave; egentlig dreier den sig om kampen mellem to modsatte livsanskuelser. Repræsentanterne for disse livsanskuelser er de to barndomskammerater Tuft og Kallem. Tuft er præst, Kallem læge. Den ene fægter for dogmerne, den andens religion er lægens kamp for livet og sundheden mod døden og sygdommen. Livet som det høieste. Den «dogmeredne» præst holder paa at stivne ind til en tør og streng fanatiker, og modsætningen mellem ham og den «fritænkerske doktor» bliver stadig mere udpræget — indtil frygten for den syge søns liv til slut lærer endog ham, at ikke troen, men livet er det første. Menneskene glemmer det saa let. «En glemmer det i sit store stræv, en annen i sin kampiver, en tredje i sin bakvændthed, en fjærde i sin egen visdom, en femte i sin vanegang og alle har vi mere eller mindre lært galt om det.» «For spurte jeg nu dere, som hører mig,» siger præsten Tuft fra prækestolen, «så, just fordi jeg spurte fra dette sted, vilde I alle tankeløst svare: «troen er det første!» — «Nej, så sannelig, om den er. Sit over dit barn, der det ligger i åndenød på livets ytterste rand; eller se din hustru gli efter barnet ud til denne ytterste rand, ute av sig selv av angest og nattevåk, — da lærer kærligheden dig det, at livet er det første. Og aldrig efter denne dag skal jeg først søke gud eller guds vilje i nogen formel av ord, i et sakramente, eller i nogen bok eller på noget sted, som var han først og fræmst der; nej, først og fræmst i livet, — livet som det vinnes fra dødsangestens dyp, i lys-sejren, i hengivelsens ynde, i det levendes samfun. Guds øverste tale til os er livets; vor højeste dyrkelse av ham kærligheden til det levende. — — — Aldrig mere skal ordene bli det øverste for mig, ikke heller tægnene; det skal livets evige åpenbaring være. Aldrig mere skal jeg fryse fast i en lære; men la livsvarmen løse min vilje. Aldrig skal jeg dømme mænnesker efter dogmer utav forrige tiders retfærd, når den ikke holder kærlighedens mål i vor. Aldrig for gud! Og det fordi jeg tror på ham, livets gud, hans uavlatelige åpenbarelse i livet.» — Det er ganske mærkeligt at se denne forherligelse af livet paa lærens bekostning dukke op ved slutningen af en literaturperiode som den, der havde frembragt «den realistiske problemdigtning». Hvilken rolle havde ikke dogmer og doktriner spillet i denne periode! Og saa kommer pludselig en af dens aller

første mænd og bryder en lanse for livets rigdom og frodighed mod lærens indstivnede tørhed! Intet viser tydeligere end dette, at perioden nærmede sig sin afslutning, at dens udgangspunkt ikke længere tilfredsstillede, at man var begyndt at længes mod noget nyt, noget rigere, mangfoldigere, mindre retlinjet. «Graa, kjære ven, er alskens theori, og grønt er livets friske træ», heder det i GOETHE's «Faust». «På guds veje» viser, at man var begyndt at blive træt af det graa, at man atter var begyndt at sværme for det friske grønne. At det var fra BJØRNSTJERNE BJØRNSON, denne forherligelse af livet kom, var ganske naturligt. Allerede et helt tiaar i forveien havde han været inde paa det thema. En af hans salmer — den anden — er hverken mere eller mindre end en begeistret hymne til livet. Jeg citerer et par af dens prægtige strofer:

«Ære det evige forår i livet,
som alting har skabt!
Opstandelsens morgen det mindste er givet,
kun former går tabt.
Slægt føder slægt,
stigende ævne den når;
art føder art
i millioner af år.
Verd'ner forgår og opstaar.
— — — — — — — — — — — — —

Evigheds afkom og frø er vi alle.
Tankerne har
rødder i slægternes morgen; de falle,
spørsmål med svar,
fulle af sæd
over den evige grun;
derfor dig glæd,
at du en svindende stund
øgede evigheds arv.

Bland dig i livs-fryden, du, som fik være
blomst i dens vår,
nyde et døgn til det eviges ære
i menneske-kår;
yde din skærv
in til det eviges hværv,
liden og svag
ånde et eneste drag
in af den evige dag.»

Som digterværk betragtet er «På guds veje» gjennemtrængt af en intens stemningsfylde, der røber, at BJØRNSON's digteraare endnu kan sprudle frem i hele sin friskhed. En figur som Ragni er et mesterværk; ogsaa Kallems søster er glimrende fremstillet. Mændene staar ikke fuldt saa levende for en; men det er dog djærvt og omhyggelig udførte karakterhoveder, som man bevarer levende i sin hukommelse. Ypperst af alt er skildringerne af landskab og situationer. Fra det brusende hav borte paa Vestlandet, hvor fortællingen begynder, bevæger den sig over paa østlandsk grund og naar sit naturskildrende midtpunkt i det inderste indre af Norge, disse store, stille, hemmelighedsfulde østlandske naaleskove, der ligesom danner landets lønkamre. BJØRNSON forstaar at male det altsammen, omendskjøndt han naar aller høiest, naar han bevæger sig paa østlandsk grund. — En skildring som den, der gives af en liden oplandsby under et voldsomt snevejr, er klassisk. Træk for træk bygger den sig op til et billede, som ætser sig ind i ens hjerne med uudslettelig styrke:

«Det var usædvanlig som det snedde; ikke med stjærner, men med store flak, det ene jaget det andre. Hadde det ikke været stilt, så vilde det været umuligt at finne vej. Lygterne sure, skjæret nådde knapt utover lys-kærnen, og rundt om ingen lyd. Regnen har lyd, og den har lanskab, sneen gæmmer alt bort, aldrig kan et mænneske bli så alene som ini et snefall. Kallem hadde ikke engang følge av en gærdesgar, hilstes ikke på av en sten ved vejen, intet af træerne i haven bøjde sig for ham; han så dem ikke mere, de var indsvøpt og sænt væk. Kirken stod der ænnu, men omdannet til en stejnrøjs med en hvit stav op i. Han og kærka, og kærka og han, sa'n; der var ingen andre. Husene nere i gaten drog sig tilbake; de sat og gjorde sig om til troll med labber foran; engang havde disse labber været trap. Og ner i fjæren ved strangaten lå et par båter kvælvte; de lignet hvite elefanter til hvile. Sjøen et snehav; men unnerligt nok, øen hadde kastet loss og var drevet væk; den sås ikke mere. Efter almanaken var der full måne, og ikke mørkt heller, skønt også månen var sned væk fra denne forgjorte værden.»

Men er dette udmærket, saa er skildringen af et foreningsbal i en saadan liden norsk indlandsby om muligt endnu fortrinligere. Jeg har prøvet at læse den op for at studere dens virkning paa andre end mig selv, og jeg har bestandig faaet mit eget indtryk bekræftet, at der her ikke er et ord, som slaar klik; den er meget vanskelig at læse, fordi oplæseren maa stanse næsten mellem hver sætning, hvis han vil blive hørt af sine tilhørere, i den grad slaaende og latter-

vækkende er hvert eneste træk i billedet. Den maa citeres i sin helhed som en af de ypperste prøver paa BJØRNSON's malende stil:

«Et bal i en liten norsk inlansby er særeget. Damer og herrer, som kunde høve et fint pariserbal, glir let avsted mellem unge mænnesker, som går tungt til det daglige og aldrig har lært kunsten, men trør takten ærligt i et ufortrødent arbejdslag. Mæn i kjole, mæn i frakke, kvinner i utringet baldragt, kvinner i jævn sort helkjole, somme ældre, somme rent unge, alle på sin egen vis med morro for sin egen part. — Like fra Kallem var så uheldig at falle in i restaurationen eller i nærheden av den og derved i den punschelugt og tobaksrøk, som han hadet, var han grætten og så sort. Men her i balsalen foran så megen frejdig selvstændighed fortok det sig. Her valset to forbi, han i frak, hun i mørk ulkjole, lukket med lås; de holdt hværandre traust, de stoppet ikke, men blev ved at tvinne, alvorlige og sindige. Dér strøk forbi dem en lang lyslet gut i run-trøje, væntelig en ung sjøman, som var hjæmme i julen; han førte en kone på over firti, utvilsomt hans egen mor; hun kunde være med i en ordentlig merssejlskuling ænnu, hun. Der en kænt jærnbaneman med opadvændt åsyn, en tyn fyr i sort kjole, som hoppet med skiftevis hælling av kroppen; trødde han på højre fot, så hældet han til højre, og trødde han på venstre fot, hældet han til vænstre, bestandig i den samvittighedsfulleste takt og så glad, så pipende jærnbaneglad; hun, som han danset med, lo hele tiden, men ikke som hun var unselig, langtfra, hun moret sig. Og de blev ved at danse, og var oppe igæn, straks de havde sat sig. Dér fejet en handelsman forbi, straks efter en officer, bægge udadlelige med friske unge balklædte damer; dernæst et galt mænneske med lang hårdusk og et stort sort fruentimmer. De raste fræm gænnem midten av den lange balsal, op og ner, folk var rædde og for avvejen som for hæster. Der snudde et tårn forbi, et bredt, runt, højt tårn med en liten spinkel dame, der stod op efter ham som en stige. Oventil rørte tårnet sig ikke, bare snudde; om de hadde sat øverst op en tallerken suppe, vilde den ikke ha skvulpet over med én dråpe. Så kom der to, der holdt hænderne ut som sejl, to høje mænnesker, og tok derved en plass som for tre jævne par. Men det syntes at være hævdet balsæd, at alle hadde ret til såmegen plass, de årket at ta, og al den fart, de bare ønsket, og til det lag og den bunad de selv kæret om. Her danset hvær for sin egen rægning, og ingen for at danse, alle for at more sig.»

I de fem aar, som snart er forløben, siden «På guds veje» udkom, har BJØRNSTJERNE BJØRNSON intet andet nyt offentliggjort end et par fortællende smaastykker i den nye række af «Nyt tidsskrift», det specielle organ for det BJØRNSON'ske standpunkt i politiske og literære spørgsmaal. Selv har han som bekjendt i disse aar atter deltaget i de politiske kampe med hele sin energi; men paa enkelte punkter — specielt i de unionelle spørgsmaal — har han røbet en trang til at gaa sine egne veie uden at lade sig binde af et fastslaaet partiprogram. Endelig syntes trangen til ny literær produktion atter at blive stærkere end de politiske interesser, og efterat han havde feiret sin

sekstiende fødselsdag den 8de december 1892, brød han i 1893 op fra hjemlandet og drog ud paa en længere udenlandsreise, dennegang ikke til Paris, men til Rom, hvor han endnu opholder sig, sysselsat med nye literære arbeider. Alderen synes endnu ikke at have sat synderlig dybe mærker hverken i hans ydre eller indre menneske, saa der er al grund til at haabe, at denne fremstilling af hans liv og forfattervirksomhed med tiden vil tiltrænge et betydeligt supplement. —

«Nye Fortællinger».

Netop som dette ark skal trykkes, er der i boghandelen kommen et bind nye fortællinger fra Bjørnson's haand. Det indeholder de to smaastykker fra «Nyt tidsskrift»: «Mors Hænder» og «Een Dag», desuden «Et stygt Barndomsminde», der for nogle aar siden stod i «Dagbladets» Julenummer, og endelig en før utrykt større fortælling: «Absalons Haar». Den sidste vække for tiden stærk forargelse, fordi den med temmelig hensynsløs nærgaaenhed skildrer personer og begivenheder, der for nogle faa aar siden vakte adskillig opsigt i Kristiania. Der kan desværre neppe være mere end én mening om, at Bjørnson i dette tilfælde har overskredet den grænse, hvor privatlivets fredlyste omraade begynder. — Men ser man bort fra dette, indeholder fortællingen meget udmærket. Den er skrevet med robust kraft, kanske paa enkelte punkter lidt for robust. Men grundtanken er fin og ægte Bjørnson'sk. Den peger paa farerne ved at give driftslivet altfor løse tøiler. Sanseligheden er det Absalon-haar, hvori fortællingens helt holder paa at blive hængende. Hans lykke, hans arbeidskraft, hans livsopgave, alt holder paa at blive fortæret, fordi han ikke formaar at lægge baand paa sig selv. Kun selvbeherskelsen baner veien til livets høieste og ædleste maal. — «Mors Hænder» er en liden perle, og «Een Dag» indeholder blandt andet en skildring af et vinterlandskab, der i fantasifuld pragt hører til det ypperste, Bjørnson har frembragt. Ogsaa her fremstilles forelskelsen som unge sansers beruselse. Den baner ikke vei til lykken og skjønheden; thi den giver intet reelt udbytte; virkeligheden skuffer paa det ynkeligste, og individet staar ribbet og tilintetgjort tilbage.

I mindre tilspidset skikkelse er det variationer over tankegangen i «En hanske», de «Nye Fortællinger» indeholder.

Slutnings-karakteristik.

Medens IBSEN omtrent udelukkende har optraadt som dramatisk forfatter lige fra sin debut for fire og firti aar siden og til denne dag, og medens JONAS LIE kun har bevæget sig med afgjort held paa fortællingens omraade, har BJØRNSON dyrket alle digtekunstens hovedarter, baade drama, fortælling og lyrik, og paa alle disse forskjellige omraader har han frembragt saa udmærkede ting, at det er meget vanskeligt at afgjøre, hvor han har naaet høiest. Skal man ikke desto mindre prøve at bestemme, hvor centrum i hans omfattende begavelse egentlig ligger, saa tror jeg, man kommer til det resultat, at det er at finde paa den fortællende digtnings omraade. Hans evne til at karakterisere personerne er større end hans evne til at lade dem karakterisere sig selv gjennem sin tale. Det kommer vistnok deraf, at hvad han ser, gjør et skarpere og ejendommeligere indtryk paa hans fantasi end det, han hører. Farveindtryk og lysindtryk spiller en større rolle i hans arbeider end i nogen anden norsk forfatters, og han besidder en ualmindelig udpræget evne til at finde malende ord for slige indtryk, ord, der paa samme tid fængsler læserens opmærksomhed ved sin intense kraft og ved sin friske oprindelighed. Saa fremtrædende er denne evne hos ham, at han endog undertiden overfører et lydindtryk til et synsindtryk for at gjøre det rigtig levende — saaledes naar han paa det før omtalte sted i «Magnhild» sammenlignede Skarlis skotske vise med «en tungsindt fugl», der fulgte slæden fra træ til træ paa slædefarten gjennem skoven — eller som naar han i sit foredrag om det sixtinske kapel sagde, at «bassen rullede sort henover». Ogsaa for flere af hans personer — Magnhild f. eks. — gaar toner let over i billeder. I slige som i mange andre ting kommer en forfatter uvilkaarlig til at skabe de skikkelser, han digter, i sit eget billede.

Det kan ikke nægtes, at undertiden er BJØRNSON's forsøg paa at male med ord en smule kunstlede; der gjælder især om hans tidligere arbeider, og han fik da ogsaa paapakning for det baade af VINJE og andre kritikere. Han fik høre, at han gjorde forsøg paa at naa stilistisk naivetet, og at disse forsøg ikke altid lykkedes, først og fremst, fordi de ikke var originale; de røbede nemlig adskillig paavirkning af H. C. ANDERSEN. En brøkdel af sandhed var der i det; men heller ikke mere, og selv de mest pedantiske blandt BJØRNSONS kritikere har ikke kunnet undlade at beundre den male-

Bjørnstjerne Bjørnson

riske kraft, hvormed han forstaar med faa ord at brænde et billede ind i læserens indbildningskraft. Fynd er hans væsen som stilist, og fynd bestaar af to egenskaber: korthed og kraft. Begge forenedes først i hans fornyelse af sagastilen; senere har de fundet hinanden i en stil, der er helt personlig og paa samme tid saa original, at en side BJØRNSON'sk prosa let kan kjendes fra alle andre forfatteres. Det er den mest djærve, den mest firskaarne stil i Norges land; den strutter af sundhed og mandig styrke.

Det er denne fremstillingsevne, der har stillet ham saa høit som fortæller. Hans pen forstaar virkelig den sjeldne kunst at fortælle; jævnt og endefremt tager han fat paa sit stof, jævnt og endefremt lader han det udvikle sig for læseren. Ingen kunstige slyngninger, ingen romanagtig spænding; begivenheder og situationer følger hinanden i logisk rækkefølge; der er noget ved den hele fortællemaade, der minder om den store episke kunst, som vi kjende fra de gamles heltedigte.

Som dramatiker har han en udpræget sans for den dramatiske karakter og for den virkningsfulde scene. Han kan naa op til de mest gribende virkninger, som overhovedet kan naaes — i «Over ævne» f. eks. —; ogsaa paa det komiske omraade har han ikraft af sit humor en stor evne til at vække tilskuernes latter baade i fremstillingen af karakterer og scener. Hvad der kan indvendes mod hans dramatiske digtning er væsentlig, at den indre struktur undertiden er noget løs, udviklingen noget brudstykkeagtig. Episoder og intermezzoer spiller en altfor fremtrædende rolle. Det gjælder selv hans bedst byggede skuespil. Saaledes f. eks. «En fallit». Den i og for sig saa fortræffelige middagsscene er saaledes intet andet end en episode, der staar uden dybere forbindelse med handlingen. og sidste akt minder om et af den gamle romans slutningskapitler, der havde den opgave at underrette læseren om, «hvorledes det gik siden». Om hvilken forstyrrende rolle mellemspillene spiller i «Kongen», er der før talt. Ofte er der ogsaa noget tableaumæssigt ved de BJØRNSON'ske akter. Man faar ikke udviklingen, men dens færdige resultat — saaledes f. eks. i «Leonarda», hvor Hagbarts og Leonardas kjærlighed først præsenteres i fuldt udviklet stand for bagefter at faa sin psykologiske motivering. Ogsaa her har man undertiden en følelse af, at BJØRNSON gjennemtænker sit sujet episk, og at han

først under udarbeidelsen griber dets enkeltheder med den dramatiske energi, der har gjort ham saa populær som skuespilforfatter.

Ogsaa som lyrisk digter staar BJØRNSON i første række. Der er vel ikke mange normale mennesker i landet, som ikke kjender «Ja, vi ælsker dette landet». «Enhver Bondepige i Landet kjender «Bor jeg paa det høje Fjeld,» skal JOHAN NORDAHL BRUN engang have ytret med stolt selvfølelse. BJØRNSON kan gaa endnu videre; han kan trygt paastaa, at hans sang kjendes af hvert eneste menneske i Norge. Den tilhører ikke noget parti, ikke nogen landsdel, ikke nogen stand. Den er Norges sang slet og ret. Selv BJØRNSON's politiske modstandere synger den stadig med begeistring ved sine festlige sammenkomster. Den har detroniseret alle andre fædrelandssange. Ogsaa flere andre af BJØRNSON's nationale sange har vundet frem til at blive det hele folks eiendom: «Der ligger et land mod den evige sne» — skrevet samme aar som «Ja, vi ælsker dette landet» (1859) — «Jeg vil værge mit land» — indlagt i «Fiskerjenten» — «Den norske sjømand» — skrevet til en regatta i Stavanger (1868). Deres styrke er en sund og kraftig fædrelandskjærlighed, der udstraaler varme og begeistring uden paa noget punkt at henfalde til de gamle fædrelandssanges brautende «stortalenhed». Særdeles heldig er BJØRNSON ogsaa i selskabssangen og leilighedssangen. I hans digtsamling findes der ikke mindre end henved et snes sørgedigte, diverse bryllupssange og flere andre leilighedssange. Han har skrevet sang til festen for fædrenes minde, «Skål-sang for Ejdsvolds-mændene», forskjellige festsange for studenterne og en hel del sange til bekjendte personligheder ved festlige leiligheder. Leilighedssangen, der ellers pleier at stilles paa en saa underordnet plads, spiller i det hele taget en ganske fremtrædende rolle i hans lyriske produktion, og i regelen maa man være ham taknemmelig, fordi han har bevaret disse øieblikkets børn fra forglemmelse ved at optage dem i sin digtsamling. Han eier nemlig i en sjelden grad den evne at kunne finde et stort samlende udtryk for øieblikkets stemning. Hans sang ved de norske studenters fakkeltog til professor WELHAVEN, efterat han havde taget afsked, kan tages som et eksempel paa, hvor høit han kan naa paa dette omraade. — Strofer som disse:

graae Haar,
Kjerlighed gjør atter Vaar.
Om di ser,
at det sner,
det, di saa'de, groer af Leer.
I vor Bøn
har dei Søn,
i din Datter og dins Søn.
Hvert et Skud,
som gik ud,
findes dei igjen hos Gud.

du aandede deri; blev et Kjerlighedsmærke,
~~[illegible]~~ saa stort og lyst
paa mit glade Bryst,
og som mine Tanker
som Tanker de skande
af ~~vidne for~~ Tilbøie til Verden: det gav hans ~~Bud~~ Sjæl
som skjænkede sin Kjerlighed om hans Liv!

*

* *

Telegram

til en aldrende Kvinde

(udgjør med Adresse og Underskrift 30 Ord)

Over dit Haar

«Lyt nu, du ludende sanger,
tonerne strømmer tilbage!
Varmt om dit sinn
ungdommens glade falanger
under dit vindu dem jage
jublende in.
Hjærternes gænlyd sig gynger
højt i det blå,
i det solsitrende blå,
hvori din sølverne tone den slynger.

Smiler du ikke ved målet,
du, som i vintren har vugget
forårets tekst?
Alt, hvad dit mod har bestrålet,
alt, hvad dit mismod har dugget,
nu har det vækst,
ranker sig op om din skulder,
fyller din favn, —
fanger i roser dit navn,
fanger din digtnings den koglende hulder» —

— strofer som disse er med rette bleven beundret som noget af det ypperste i nordisk leilighedsdigtning. Ogsaa flere af hans sørgedigte er af udmærket skjønhed, kraft og stemningsrigdom, saaledes digtet til A. O. Vinje ved hans hustrus grav og fremforalt det prægtige sørgekvad over Ole Gabriel Ueland med dets storstilede begyndelse:

«Det har arbejdet længe
og stille slægt på slægt,
før sådan kraft kan sprænge
århundreds vane-vægt.

Hvad bondens bund kan bære,
skønt sjælden der blev såd,
det er vor folke-ære, —
og har vor fræmtid spåd.»

Sangen er da overhovedet Bjørnson's stærkeste side som lyriker; han naar høiest, naar han kan sige vi. Men ogsaa i den personlige lyrik har han mange gange naaet det mesterlige. Personlig lyrik i ordets aller strængeste forstand synes ikke egentlig at ligge for ham. Det er sjelden han har følet trang til at finde form for en rent personlig stemning. Derfor spiller ogsaa den erotiske lyrik

en saa underordnet rolle mellem hans digte; de faa, som findes, er nærmest af en skjelmsk, halv spøgefuld karakter. Hans digt til «Den blonde pige» slutter med, at hun naturligvis ikke tror et ord af alle de begeistrede ting, han siger hende, og han synes i virkeligheden at være ganske vel tilfreds med ikke at blive taget paa ordet. Og endnu mere betegnende er slutningen af det smukke «O, vidste du bare!»:

«To øjne, to øjne kan flætte en snare,
men den, som vil vidre, får ta' sig i vare!
O, vidste du bare!

Ja, dersom du anede sligt,
jeg gik her og skrev dig et digt,
at netop det bølgende fløj
didop, du står yndig og høj.
Men ser du, den kunskab, den bør vi nok spare,
jeg længer vil fare, dig Himlen bevare, —
O, vidste du bare!»

En lyrisk elsker, der afslutter sin erotiske stemning med en saa klog beslutning, forstaar i alle fald den kunst at tage erotiken fangen under fornuftens lydighed. Mere umiddelbart grebet af stemningen er han i «Stævne-mødet» («Aftnen er stille»); men selv her er det mere landskabet end kjærligheden, det hele dreier sig om. Den elskede bliver ikke stort mere end en vakker staffage. Overhovedet: hvis Bjørnson har skrevet stærkt personlig følte erotiske digte — og det har digteren af «Holder du af mig, holder jeg af dig» uden tvivl gjort — da har han ikke givet offentligheden del i dem.

De stemninger, der kommer tilorde i hans personlige lyrik, er af en mindre privat natur. At det berømte udtryk for ubestemt ungdomslængsel mod det store og fjerne, ud over de høje fjelde, ikke oprindelig er bleven skrevet som et udslag af Arnes, men af Bjørnson's egen stemning, turde være nogenlunde sikkert, og det samme gjælder vel ogsaa digte som Øyvinds sang («Løft dit hoved, du raske gut!») og Fjæld-sang («Når du vil på fjældesti») — begge af «En glad gut». Begge er friske, kjække ungdomsstemninger, der er som sungne lige ud af Bjørnson's sunde hjerte. Ikke mindre frisk og karakteristisk er det lille «Jeg vælger mig april», skrevet til en dansk kalender, hvori hver maaned blev be-

sunget af en særskilt digter. Hvor ægte BJØRNSON'sk er ikke dette valg af den maaned, hvori «det gamle faller» og «det ny får fæste»:

«Jeg vælger mig april,
fordi den stormer, fejer,
fordi den smiler, smelter,
fordi den ævner ejer,
fordi den kræfter vælter, —
i den blir somren til.»

Dette drag af sund freidighed er et gjennemgaaende drag i BJØRNSON's personlige lyrik. Selv hvor det er modgang eller et øieblikkeligt mismod, der har inspireret ham, klinger den tillidsfulde freidighed tilslut igjennem. Jeg behøver blot at hervise til »I en tung stund»:

«Vær glad, når faren vejer
hver ævne, som du ejer:
Jo større sag,
des tyngre tag,
men desto større sejer!
Går støtterne i stykker
og vænnerne får nykker,
så sker det blot,
fordi du godt
kan gå foruden krykker. —
— Enhvær,
Gud sætter ene,
han selv er mere nær.»

I mangt et mismodigt menneskes tunge stunder har dette lille digt virket styrkende som overførelsen af kjærnesundt blod i en sygs aarer.

En særegen plads i BJØRNSON's lyriske digtning indtager de arbeider, der nærmest svarer til det, man i gamle dage kaldte ballader og romancer. De er særdeles talrige og meget afvigende i præg. Enkelte har er ren episk karakter — f. eks. «Han fik ej lov til at lægge ud» («af Fiskerjenten») — andre meddeler et episk indhold i en lyrisk bevæget form — «Ingerid Sletten», «Dulgt kjærlighed»; atter andre er rent lyriske, udtryk for en digtet persons følelser i en given situation — «Synnøves sang» f. eks. — og endelig er der en dramatisk bevæget monolog som det storslagne «Bergliot». Blandt disse digte findes flere af den BJØRNSON'ske digtnings fineste og ædleste frembringelser.

I omfang staar ikke BJØRNSON's lyrik i forhold til dens indre værd. I 1870 udgav han en samling «Digte og sange»; den udkom ti aar senere i «rettet og øget udgave». Det er til dato hans eneste digtsamling.

Bibliografi. Om BJØRNSON er der selvfølgelig skrevet en mængde biografier i inden- og udenlandske presseorganer. Det ligger imidlertid udenfor dette arbeides ramme at opregne slige mindre arbeider, og jeg maa derfor indskrænke mig til at henvise til HALVORSEN's udførlige fortegnelse i «Norsk Forfatter-Lexikon». En udførlig karakteristik har GEORG BRANDES leveret i sin bog «Det moderne Gjennembruds Mænd»; af BJØRNSON-artikelen i «Norsk Forfatter-Lexikon» udgav HALVORSEN i 1885 et suppleret og med portrætter og prospekter forsynet separataftryk under titelen: «Bjørnstjerne Bjørnsons Liv og Forfattervirksomhed aktmæssig fremstillet» (Kra. 1885). Endelig kan nævnes: «Bjørnstjerne Bjørnson og den nyere norske Poesi» af JOHAN VIBE (Kra. 1876). En større monografi over BJØRNSTJERNE BJØRNSON sagdes at være under opseiling til hans sekstiaarige fødselsdag (1892). Den har imidlertid endnu ikke seet lyset.

Jonas Lie. **Jonas Lie** nedstammer paa fædrenes side fra norske fjeldbønder. Havets og kystens digter har sit slægtsudspring fra fjeldgaarden Storeli i Drøjlierne paa nordsiden af Dovre. Gaarden grænser lige op til vilde højfjeldet. Herfra drog digterens oldefader ud i verden for at søge lykken. Til det haarde, slitsomme liv hjemme i fjeldbygden gjorde hans helbred ham mindre skikket; men til gjengjæld havde han faaet et hoved, som var særdeles vel udrustet, og det hjalp ham frem. I Trondhjem fik han plads paa et fogedkontor, og her gik det ham, som det gaar Jon Sunde i en af JONAS LIE's «Otte Fortællinger»: fra den mest underordnede stilling svang han sig hurtig op til at være kontorets første mand. Og han stansede ikke, før han var bleven den første mand i hele byen. Han blev sagfører, senere raadmand og tilsidst politimester i Trondhjem, samlede sig formue og øvede saa stor indflydelse paa byens anliggender, at han gik under navnet «kongen i Trondhjem». Ved tilblivelsen af den bekjendte trønderske adresse fra februar 1814 skal han have spillet hovedrollen og var i det hele taget en ivrig tilhænger af en

forening med Sverige under en fri forfatning, noget, der selvfølgelig ikke skadede hans anseelse, da foreningen virkelig kom istand. Sine politiske anskuelser og sympathier skal han ogsaa have ført i pennen, dels i form af bidrag til det Adler-Falsenske grundlovsudkast, dels som satirisk-politiske viser.

At denne greie, klare juristnatur blev stamfader til en række jurister, er ikke saa underligt; underligere er det at finde en digter som Jonas Lie blandt hans efterkommere. Selv mener imidlertid Jonas Lie, at ogsaa det kan forklares.

Hans bedstefader spillede ingen anden rolle i slægten end den at sætte overstyr den formue, «kongen i Trondhjem» havde samlet, og hans søn, digterens fader, synes at have været stamfaderen op af dage. Han slog ogsaa med held ind paa den juridiske bane, forfremmedes fra embede til embede og døde i 1881 som pensioneret sorenskriver, almindelig anerkjendt for den sjeldne energi og dygtighed, hvormed han havde røgtet de embeder, der efterhaanden var bleven ham betroet. — Men var han fremragende paa sin kant, saa var hans hustru det ikke mindre paa sin. Hendes moder var fra Helgeland, og gjennem hende antager Lie, at der er kommen finneblod ind i slægten. Gjennem hende er der kommen fantasi ind i den klare juridiske logik. Hun skal have været en sjelden dannet dame, ivrig interesseret for sprogstudier, for historie og for literatur, ualmindelig belæst og ikke blottet for produktiv evne i digterisk retning.

I 1832 flyttede ægteparret til Modum, hvor Mons Lie var bleven underretsprokurator, og her blev deres søn Jonas født den 6te november 1833. Længe blev han imidlertid ikke paa sit fødested, der heller ikke var det rette sted til udvikling af en digterindividualitet som hans. Ganske anderledes bestemmende for ham blev det, da faderen i hans femte aar blev forflyttet til Tromsø som byfoged. Her levede Jonas det meste af sin barndom, og her modtog han de indtryk, som senere gjorde ham til Nordlands specielle digter.

I «Den Fremsynte» har Jonas Lie givet en skildring af den nordlandske naturs «jætteforhold», «forhold mere for fantasien, eventyret og hazarden, end for den jævne forstand og den sikre virken.» Her blev han lukket ind i eventyrets verden; her fandt alt det romantiske og fantastiske i hans naturanlæg rigelig næring, medens

alt det praktiske og greie i Lie-slægtens anlæg blev trængt tilbage.

Om sine guttedage der nordpaa har JONAS LIE ved flere leiligheder fortalt. Han dvæler med særlig forkjærlighed ved sine rige friluftsoplevelser. Udenfor skoletiden gik hele dagen «som i en sus af morro». Der var saa mangfoldige ting at glo paa, saa mange vidunderlige eventyr og sagn og fortællinger at høre paa, saa megen leg og morro at deltage i, at der aldrig blev tid til at lære de kjedelige lekser ordentlig. Ja, for lekserne var kjedelige, endog kjedeligere end prygl og slette karakterer. Faderen, det juridiske lys med sin glimrende eksamen, moderen med sin mangesidige dannelse og sin store kundskabstørst, havde ingen grund til at glæde sig over sandheden af den bekjendte sætning, at æblet ikke falder langt fra stammen, naar de iagttog sin kjære søns boglige fremgang. Hvis man skal nævne et menneskebarn, der har været den mest diametrale modsætning af et skolelys, saa maa det blive JONAS LIE efter hans egen yderst fornøielige skildring — «Lidt fra Gutteaarene» — at dømme.* Saalænge han gik i «abc-skolen», tog han det hele med uforstyrreligt flegma. Skoleveien var ikke længer, end at den kunde tilbagelægges paa ti minutter; alligevel brugte han et par timer til den, skjøndt han gik hjemmefra i betids. Ulykken var, at han «havde det

Jonas Lie's forældre.

*) «Illustreret tidende for børn», II, side 259—64.

med at maape og glo og falde i Staver over alt, hvad han saa». Og hans lærerinde lod ham «maape og glo», saa meget han lystede; «en saadan unbefangen Troskyldighed gik det ikke an at begegne hverken med Lug eller Bank eller Skammekrog». — Men senere fik piben en anden lyd; fra abc-skolen kom han over i «vekselskolen», et slags fællesskole for gutter og piger. Her fik han en lærer, der forstod den kunst at sætte sig i respekt, og da JONAS LIE viste sig uforbederlig, «var der jo bare Kroppen at holde sig til». «Han skræmte sig ind i vort Blod, og min Følelse var simpelthen Rædsel». Stort likere blev det ikke, da han kom ind paa middelskolen. Her fik han den senere bekjendte Vestnæs-præst, O. T. KROHG — «Morgenbladets» «L(ille) T(heodor)» — til lærer. «Han var paa engang baade min Forfærdelse og min Fortryllelse. Hvor han slog! — Og hvor han var morsom! — — Ingen kastede Snebold eller rendte paa Ski som han, ingen fortalte og gav os Greie paa alt muligt og vidste at aftvinge den mindste Ting Interesse som han. Og norsk Stil! — det var rene Fornøielsestimer.» Mindre fornøieligt blev det, naar en uforberedt synder blev trakteret rundelig med ørefiker eller spanskrør. «Spanskrør af L. T., det vilde sige gule og blaa Render over Ryggen i otte Dage. Men dermed var da ogsaa Affæren opgjort uden Nag fra nogen af Siderne.» Tilslut indsaa forældrene, at det ikke gik paa denne maade; gutten var og blev umulig paa skolebænken; der var ingen anden raad end at lade ham slippe for videre plagerier og faa følge sin lyst til at gaa tilsjøs. Men almindelig sjømand skulde han ikke blive; mindre end marineofficer kunde ikke gjøre det. Tolv aar gammel blev han derfor sendt til sjøkadetinstitutet i Fredriksværn, hvor han blev et aars tid som aspirant, indtil han blev kasseret for nærsynthed. Ogsaa her modtog han indtryk, som mange aar senere har givet stof til digterisk bearbeidelse. Faderen var imidlertid bleven forflyttet til Bergen som sorenskriver i Søndhordland. Han tog gutten hjem og satte ham ind paa Bergens latinskole. Han stod tilbage for sine klassekamerater i kundskaber og blev af de gløgge Bergens-gutter opfattet som en underlig en, der ikke var slig som andre folk; det hævede just ikke hans aktier; men saa var der to andre ting, som gav ham anseelse: han var udmærket flink til at slaas, og saa havde han seet mere end de bergenske hjemmefødninger og kunde

fortælle om det, han havde seet og oplevet, med livlige farver. Det gav popularitet, skjøndt de mere skeptiske tilhørere følte sig overbevist om, at han løi. Paa denne tid begyndte han ogsaa at skrive digte — under paavirkning af den æsthetiserende tendens, som udstraalede over klassen fra gamle LYDER SAGENS personlighed. Men hans lyriske udgydelser vandt ikke tilstrækkelig paaskjønnelse. Klassens anerkjendte digter og æsthetiker var ikke ham, men LORENTZ DIETRICHSON. En anden af hans skolekamerater, meteorologen professor MOHN, har fortalt mig en liden skoleerindring, der paa den pudsigste maade viser, hvor lidet selv en lærer forstod den unge LIE's væsen. Det var mathematiklæreren, den for sin hidsighed og for sin mangel paa docentevne bekjendte overlærer L. En gang prøvede læreren paa sin alt andet end greie maade at gjøre LIE begribelig en eller anden geometrisk læresætning. LIE forstod ikke et ord; tilslut blev læreren rasende, ruskede eleven i luggen og udbrød: «Nei, der findes da slet ikke spor af imagination hos dig, gut!» JONAS LIE uden spor af imagination! Værre falliterklæring kunde vel neppe en pædagog give sig selv. — Det gik ikke bra paa Bergens skole heller. Efter fire aars skolegang blev JONAS taget ud af skolen i slutningen af 1850 og sendt ind til HELTBERG's studenterfabrik i Kristiania, forat han af den gamle bekjendte mester kunde faa den sidste afhøvling i de klassiske studier. Saa meget hang der igjen efter skolegangen, og saa meget liv og anskuelighed var der over HELTBERG's kundskabsmeddelelse, at han efter et halvt aars forløb blev student med haud. Det var jo i en forholdsvis rimelig alder; han havde nemlig endnu ikke fyldt sit attende aar.

Det beror paa en feiltagelse af ARNE GARBORG, naar han i sin fortræffelige bog om JONAS LIE fortæller, at ikke blot BJØRNSON, men ogsaa IBSEN hørte til hans skolekamerater hos HELTBERG. IBSEN — saavelsom VINJE — havde forladt skolen et halvt aars tid, før LIE kom ind paa den. Deres bekjendtskab har vistnok udelukkende været et kafébekjendtskab, og det har været ganske flygtigt. Allerede i LIE's første russedage forlod nemlig IBSEN Kristiania for at overtage sin post ved Bergens theater. Det har vel heller ikke været meget rimeligt, at den betydelig ældre og langt mere modne IBSEN har givet sig synderlig af med en uklar og umoden rus, som LIE dengang var. En anden sag var det med BJØRNSON; han

var jo Lie's skolekamerat og bare et aar ældre. Som saa mange andre stod Lie øieblikkelig færdig med den mest udelte beundring for den vordende digterhøvdings fremtidige storhed; og dermed var venskabet sluttet. Uden videre blev han indrulleret i den kreds af «Bjørnsonianere», der allerede dengang samlede sig om det unge geni; — «naturligvis var der en Kreds, siden der er Tale om Bjørnson», bemærker Garborg. Bjørnson gav imidlertid rigeligt vederlag for Lie's hyldest. Hvad ingen anden havde seet, opdagede han, nemlig at Jonas Lie var digter. «Jeg gik der i Kristiania som ung Student,» fortæller Lie i et brev til Bjørnson, «uudviklet, dunkel og uklar som et Slags poetisk Seer, en nordlandsk Skumringsnatur, der i visse Maader skimtede, hvad der rørte sig i Tiden, men utydeligt i Tusmørket som gjennem en Vandkikkert, — og jeg mødte en ung, klar, færdigformet Kraft med Nationens nye Dag, dens blaa Viljestaal i Øinene og dens lykkeligt fundne nationale Form — slagfærdig ligetil Pennespidsen! — Jeg glo'de og kopede betaget og tog ombord dette nye over hele Rælingen; — her var Land, det følte jeg, faste Former, noget andet end Skumring og Fantasitaage, — noget at digte paa!» Og Bjørnson skimtede hos Jonas Lie nordlys i det underlige tusmørke; han «hjalp og ledede og fandt Guldkorn der, hvor andre for det meste saa Vrøvl eller kanske en halv Skrue løs.» Mens Lie «gik paa Vildspor, jagende efter det aandelige kraakesølv, hvormed Tidens gode Hoveder dengang brillerede», lærte Bjørnson ham og murede ind i ham atter og atter, at det var, hvad han kunde eie af «Enfold og Inderlighed» — netop i det, som han holdt for at være «bare Graastein» — at han maatte søge, hvad han «havde at bygge med i sin Digtning». «Det var det Glimmer af Billeder, der ligger rundt den mægtige Wergelandske Digtnings Guld, som havde beført en beslægtet Natursans i mig. Og det var dette, du med aarelangt aldrig svigtende Taalmod og Hjerte for min Udvikling hjalp mig til at faa skallet af.»

Garborg, som citerer disse udtalelser, gjør opmærksom paa, at alt dette om «Enfold og Inderlighed» er romantikens program. Deri har han selvfølgelig ret; men «Enfold og Inderlighed» er ikke bare romantikens program; det er poesiens overhovedet. Enfold — det vil sige friskhed, umiddelbarhed —, inderlighed — det vil sige intensitet; — uden disse to egenskaber er det umuligt at blive en

stor digter. Det program, BJØRNSON opstillede for JONAS LIE, var godt nok, naar det kom til stykket; kun var fortolkningen af det vistnok lidt for meget paavirket af den romantiske retning i tiden. Og det viste sig da ogsaa, at det ikke i øieblikket formaaede at bringe JONAS LIE til klarhed, som ogsaa trænges, hvis enfoldet ikke skal havne i enfoldighed og inderligheden ikke i taaget føleri. Hvad programmet udrettede, var at styrke LIE i troen paa hans digteriske evne. Foreløbig vedblev han at svæve om i drømmenes taagede verden. Han læste ikke synderlig, bare gik omkring og var den vordende digter. Sin andeneksamen tog han først to aar efter studentereksamen, og den var langt fra at være glimrende. Jurisprudensen, som han derpaa i henhold til familjetraditionen gav sig i kast med, blev heller ikke ekspederet synderlig fort. Først fem aar efter andeneksamen gik han op og fik haud illaudabilis. Men endelig synes han at have taget sig sammen. Et halvt aar senere meldte han sig atter til eksamen, og denne gang forlod han eksamen med et laudabilis i lommen. Efter en kort virksomhed som kopist i revisjonsdepartementet slog han sig ned paa Kongsvinger som overretssagfører og giftede sig i 1860 med sin kusine THOMASINE LIE, en søster af den berømte pianistinde ERIKA NISSEN. Begyndelsen af «Et samliv» — den elskværdige skildring af det nygifte pars lykke, der betragter alt, hvad der tilhører udenverdenen, som forstyrrende elementer — bærer stærke mærker af at være bygget over erindringer fra LIE's egne hvedebrødsdage. Det unge par havde været forlovet i flere aar — saa meget herligere var det at sætte fod under eget bord og være alt for hinanden. Ingen af dem anede vistnok dengang, at den unge fru THOMASINE engang i frem-

Thomasine Lie.

tiden ikke blot skulde blive mennesket JONAS LIE's, men ogsaa digterens halvdel, hans høitskattede medhjælp i det literære arbeide. Foreløbig indskrænkede hun sig til at løse sin opgave som hustru og husmoder, ligesom han væsentlig indskrænkede sig til at skjøtte sin sagførervirksomhed, der snart blev saa betydelig, at han havde fuldt op at bestille.

I de vingerske skogtrakter var der en stærk rørelse, dengang LIE begyndte sin virksomhed deroppe. Trælasten stod i høi pris, og der spekuleredes som følge deraf i skog og i last med feberagtig iver. JONAS LIE var saa heldig at blive repræsentant for et par af hovedstadens banker — takket være A. B. STABELLS magt og indflydelse —; og dette skaffede ham med én gang en fremskudt stilling i distriktet. Alle vilde selvfølgelig gjerne staa sig godt med to mægtige pengeinstituters repræsentant i en periode, da pengene spillede en saa overvældende rolle, og JONAS LIE var som følge deraf efter kort tids forløb et slags centrum i forretningslivet deroppe. Han tjente penge i mængdevis og levede et behageligt liv i selskabelig henseende. Overalt var han feteret paa grund af sin personlige elskværdighed og som følge af sin indflydelse. Grundtrækkene i hans liv i disse aar er fremdeles de samme, som vi kjender fra «Et samliv».

Men længe varede det ikke, før det begyndte at trække op til uveir over JONAS LIE's solblanke lykke. Den storartede forretningsrørelse, der omgav ham paa alle kanter, var for voldsom til at være sund. Det gik over fra at være solide spekulationer til at blive vild svindel og endte i en voldsom krise, vistnok den voldsomste, vort forretningslivs historie har at opvise. JONAS LIE havde ikke formaaet at holde sig udenfor; da det store mandefald inden distriktet begyndte, faldt han ogsaa. Alt, hvad han havde erhvervet, strøg med og han stod tilbage med to tomme hænder og en gjæld af henved en million kroner. Det var altsaa trods al hans energi, trods al hans arbeidsdygtighed og trods al hans foretagsomhed det endelige resultat af hans virksomhed som sagfører og forretningsmand. Hans juridiske karriere var afsluttet for bestandig; enhver anden udsigt syntes stængt — og han var fem og tredive aar og havde hustru og tre barn at forsørge. Efter almindelig menneskelig opfatning var det som et vrag, han i høsten

1868 drev ind til hovedstaden. Men JONAS LIE var ikke knækket, end sige knust; han havde lidt et nederlag, et forfærdeligt nederlag; men han havde endnu ikke opgivet haabet om at seire. Og pennen var det vaaben, hvormed seiren skulde vindes. «Skal man blive Noget tilgavns her i Verden, maa man offre Kaldet sin hele, udelte Kraft,» havde han skrevet i fortalen til sin første lille samling «Digte»; det havde han hidtil ikke gjort ligeoverfor sit forfatterkald; men nu skulde det gjøres. Han vilde helt og holdent vie sig til literaturen, og med sin pen vilde han erobre midlerne til at betale den gjæld, han var kommen i, og som pinte hans ærlige sind saa saart. En million kroner! Det minder næsten om BALZACS og WALTER SCOTT's kolossale planer for at dække sin gjæld, og det er i grunden dristigere end begges, naar hensyn tages til de tarvelige forhold, hvorunder en norsk forfatter arbeidede for tredive aar siden. Det klinger næsten utroligt, saa vildt er det i sin fantastiske sangvinitet; men ARNE GARBORG fortæller det, og der er ingen tvivl om, at han har sin oplysning fra god kilde. Og én ting er sikker — det har jeg fra aller paalideligste hold —, den nemlig, at JONAS LIE i mange aar virkelig, saa vidt evnen rak, prøvede at realisere sin plan. Hans afdøde forlægger FREDRIK HEGEL har hovedrystende fortalt mig det, engang vi kom ind paa spørgsmaalet om vore store digteres økonomi, og han fór ikke med noget sludder, den gamle herre. Jeg troede, at LIE drev paa med den vanvittige sport endnu, indtil GARBORG's bog oplyste om, at fornuftige folk endelig har faaet ham til at «opgive det umulige». «Hvad det har kostet ham at opgive denne Livsillusjon, derom tier Historien.»

Afbrudt sin forfattervirksomhed havde han ikke trods alt det arbeide, han havde været overlæsset med under sit ophold paa Kongsvinger. Han havde vedligeholdt et ganske livligt samkvem med hovedstadspressen og hovedstadsliteraterne. «Illustreret Nyhedsblad», BOTTEN-HANSEN's fortjenstfulde ugeblad, havde han staaet i levende forbindelse med; han havde ydet det økonomisk støtte ved at kjøbe det og som dets eier udbetale rundeligere honorarer, end man dengang var vant til, og han havde leveret en hel række bidrag til bladet, endel digte, men fornemmelig en række politiske oversigter over den europæiske politik under den dansk-tyske krig. De havde vakt adskillig opsigt baade paa grund af sin eiendommelige form og ved

de politiske synsmaader, der kom tilorde i dem. Han havde allerede i 1860 deltaget med hæder i vor hjemlige statholderstrid og her hævdet selvstændigheden som princip i vor nationale politik, som han senere forfægtede nationalitetsprincipet i den europæiske. Nærmere om disse artiklers indhold og form kan man læse i syvende kapitel af ARNE GARBORG's bog. Det giver en klar og interessant oversigt. Og endelig havde han i 1866, netop som krisen holdt paa at bryde løs oppe i «Glommendalen», udgivet sin første digtsamling, et lidet uanseeligt bind paa 80 sider.

«Digte».

Bogen vakte ikke videre opmærksomhed, og den røbede da heller ikke paa noget punkt, at det var et stort og eiendommeligt digtertalent, som havde frembragt den. Trods sine 34 aar havde JONAS LIE endnu ikke fundet sig selv. I den fortale, der aabner samlingen, stempler han sit forhold til literaturen som «de snare Gjæsterollers», og følgen heraf var den, at hans «poetiske Production oftere har været betinget af en udvortes Foranledning.» Der er bryllupssange, nytaarsdigte, syttendemaisange, sørgedigte og lignende. Enkelte af dem er vakre — saaledes f. eks. sørgedigtet over A. B. STABELL der begynder med følgende vers:

Ungdomsportræt af Jonas Lie.

«Der tyndes snart for Kjæmpetræ'r
I gamle Norges Masteskog,
Nys Dødens Øx, som hugger der,
Et fagert Malmtræ tog.

Men efter Træets store Rod
Staar Pladsen øde nu og bar —,
Et Hjem, som læn't til Stammen stod,
Det sørger for sin Fa'r.»

Der er noget af det WERGELAND'ske tonefald i ordene; noget særlig JONAS LIE'sk er der ikke. Endnu mindre selvstændig klinger hans digt ved halvhundredeaarsfesten den 17de mai 1864. Det er omtrent, som man hørte en af de gode gamle poeter fra hurrapatriotismens dage:

«Idag det gamle Dovre staar
Med Elvens Harpe stem't mod Skulder,
Og Fossens hvide Strenge ruller
I Kvad, og Folkets Maisang gaar.

Et Norges-Drapa Skalden slaar,
En Sang ved Oldtids Marmorminde,
— Snehætten med sin hvide Tinde —
Henover Gubbens Strenge gaar.»

Det bedst kjendte digt i samlingen er det lille «Penséen», der pleier at repræsentere JONAS LIE i anthologierne.

Forøvrigt er der adskillige digte baarne af en blød religiøs stemning og enkelte politiske sange, der røber forfatterens varme begeistring over foreningen med Sverige og stærke tro paa de nordiske folks store fremtidsopgaver. Alt i alt er samlingen en net liden bog; men der er intet, som slaar ned i læseren, saa han beholder et kraftigt, blivende indtryk. —

Med denne literære «fortid» var det, han i høsten 1868 bosatte sig i Kristiania for at leve af sin pen. Det var jo ikke en virksomhed af de særlig iøinefaldende; den havde ikke indbragt ham det slags anerkjendelse, som let kan gjøres i penge, idet den aabner avisernes spalter og alle forlæggeres kasser. Han maatte nøie sig med det beskedneste af alt beskedent, en liden plads i «Morgenposten», et organ, væsentlig kjendt for sin overflod paa beretninger om mord og ulykker og for sin alt andet end vellugtende sværte. Den sidste egenskab havde i folkemunde skaffet det øgenavnet «Sværta», medens benævnelsen «Kjøkkenbladet» angav den dannelsessfære, inden hvilken det fornemmelig søgte sin læsekreds. Her skrev JONAS LIE en artikel om ugen og modtog det glimrende honorar af 12 kroner for hver artikel. Da «Dagbladet» fra 1869 begyndte at udkomme, besørgede han dets udenlandske artikel, og endelig skrev han den skandinaviske artikel i «Norsk Folkeblad». Det var ikke

arbeide, der kunde ernære en enkelt person, endsige en hel familje. En lærerpost i norsk ved HELTBERG's studenterfabrik skulde bøde lidt paa det; men JONAS LIE var neppe særlig skikket til at give den dressur, som kaldes undervisning i norsk stil; han søgte at vække sine elevers interesser for tidens almene spørgsmaal; men lære dem, hvorledes en norsk stil retteligen burde laves, hvis den skulde finde naade hos de strenge herrer professorer, der fungerede som censorer ved studentereksamen — det forsømte han —, og det var jo netop dette, som var hovedsagen paa en studenterfabrik. Efter et par maaneders forløb maatte han slutte. —

Men midt under alt dette havde han i al stilhed gaaet og syslet med en bog, og da den endelig var færdig, var hans lykke gjort. Den udkom i december 1870 paa den GYLDENDAL'ske boghandels forlag og oplevede i løbet af et halvt aars tid hele tre oplag. Senere er den udkommet i oplag efter oplag og hører til de mest kjendte bøger i den norske literatur. Hvem har ikke læst «Den Fremsynte eller Billeder fra Nordland»?

Alle de kjære barndomserindringer fra Nordland havde længe beskjæftiget JONAS LIE, og det havde været hans plan at benytte dem til en bog. Men paa hvilken maade det skulde ske, stod ham endnu ikke rigtig klart. «Den Fremsynte».

Her som saa ofte ellers var det et ubetydeligt indtryk, der endelig gav det stød, som satte hele det opsamlede stof i bevægelse. En eftermiddag vinteren 1868—69 — netop som hans egen situation var paa det aller vanskeligste — gik han hjemover fra skøitebanen. Oppe i en af Voldgaderne — det ældste Kristianias tarveligste gader — lagde han mærke til et vindu, «som stirrede saa ensomt og hemmelighedsfuldt ned fra en Husmur». — «Hvem boede der inde? Hvem tændte Lampen der? Hvad kunde det være for en Historie om Ensomhed og Skibbrud, som kanske nu digtede sit sidste Kapitel der bag disse tarvelige Gardiner? Tilsidst var den Mand, som sandsynligvis ikke levede der, bleven til David Holst, den melankolske Fremsynte fra Nordland» (GARBORG).

Hvorledes gik det til, at JONAS LIE af saa lidet kunde digte ud saa meget? Det gik simpelthen saaledes til, at forfatteren lagde til af sit eget. Den ubekjendte bag det ensomme vindu var ikke det

hele sujet, kun en del af det; den anden og vigtigste del var bygget paa, hvad JONAS LIE selv havde følt og seet og oplevet.

Hvor meget er der af JONAS LIE selv i denne David Holst? Der er ikke saa lidet, som man skulde tro. For det første har de tilfælles kjærligheden til Nordland og dens modsætning: ringeagten for de smaalige forhold sydpaa. Bogens andet afsnit, skildringen af «Nordland og Nordlændingen», foregives at være skrevet af David Holst; men der er ikke et ord i det, som dengang ikke stod for JONAS LIE's egen regning. Det kunde for den sags skyld godt have været trykt særskilt i et blad eller tidsskrift med JONAS LIE's eget navn under. Man mener maaske, at JONAS LIE vilde have brugt mindre stærke farver, hvis han havde skrevet for egen regning. Men deri tager man storlig feil; Nordlands pris havde bredet sig langt stærkere i bogen, havde han faaet raade; der skal have været langt mere og langt kraftigere sager af den sort i hans manuskript; men da hans hustru fik læse det, indsaa hun straks, at det var for meget af det gode, og JONAS LIE's begeistring maatte finde sig i at blive beklippet af hendes fine saks. Han fandt sig i det og stod sig paa det, skjøndt hun klippede ganske alvorlig løs. Den endelige bog skal kun være omtrent halvparten af det oprindelige manuskript.

David Holsts Nordlands-begeistring, som vi nu kjender den, har altsaa ingenlunde været stærkere end JONAS LIE's egen, og begges ringeagt for forholdene sydpaa er ogsaa vistnok aldeles kongruent. «Hvor graa og mat er ikke denne Verden hernede, hvor smaa og smaalige mod, hvad jeg har tænkt mig, baade Mennesker og Forholde! — — Jeg var i Eftermiddag med nogle Venner ude og fiskede paa Fjorden —. — Vi sad i en fladbundet, bred styg Baad, som de kaldte «Pram», en Indretning, der ligned en Vadskebalj og fiskede den ganske Eftermiddag i noget grumset Vand paa faa Alens Dybde med et spædt Snøre tilsammen ialt 7, syv Hvittinger — og saa roede man da tilfreds iland! Jeg befandt mig næsten vammel; thi lig denne Pram uden Kjøl, hvorpaa den kan ligge en Cours, uden Sejl, der ikke engang anstændigt kan tænkes sat paa den, uden Sjøgang, hvilket den ikke vilde taale, og lig denne grumsede, graa, bølgeløse Sjø udenfor Staden med nogle faa smaa Hvittinger i — synes mig igrunden hele Livet hernede. Det har ikke i nogen Henseende andet at byde end saadanne smaa Hvittinger.»

Der er to følelser, der aabenbarer sig i de citerede ord; den ene er rent personlig, den anden tilhører tidsalderen. Misfornøielsen med de smaa forhold her sydpaa var naturlig hos en mand, der foreløbig havde «seilet sin skude paa grund» i disse vanskelige farvande. Modet, hvormed han havde taget fat, har vel undertiden svigtet udover den lange, triste vinter, og da har han været grebet af stemninger som den, hvori han digtede en hel historie om en forladt og forspildt tilværelse ud af et lidet, ensomt kvistvindu i Voldgaden. En saadan liden fattig krog blev da hele byen for ham; Kristiania, det var det kvistvindu, bag hvilket hans egen tilværelse sygnede hen.

Men der er ogsaa noget alment, noget for hele tidsalderen karakteristisk i denne ringeagt for de omgivelser, hvori han levede. Det er et nyt udslag af romantikens gamle virkelighedsforagt. Det liv, som omgav dem, havde i romantikernes øine ikke andet at byde end slige smaa hvittinger som dem, David Holst taler om. Det var ynkeligt, smaat, fattigt altsammen. Nei, bort fra det hele, bort mod det fjerne, det store, det fantasi-æggende. Poesien havde tidligere søgt ly oppe i de kirkestille dale; Jonas Lie anviste den et nyt tilflugtssted, det store, vidunderlige eventyrland, som kaldes det nordlige Norge. Her havde Fantasus sit egentlige hjem, her var der frit spillerum for store syner og dristige drømme. Jonas Lie's første fortællinger erobrede romantiken dens sidste provins i Norge, paa samme tid som de opdagede et nyt stykke land for literaturen. Det første er deres literaturhistoriske, det sidste deres blivende betydning.

«Den Fremsynte» er da romantikens sidste barn i den norske literatur. Den bærer moderens træk; men moderen er bleven gammel, og man mærker det paa barnet. Bogen handler jo om den af romantiken besungne fantasi; men der er intet af den freidige, ungdomsfriske forherligelse af denne evne, som vi kjender fra Oehlenschläger's ungdomsdigtning, heller intet af den bitre hudfletning af fantasien som fantasteri, som karaktersvaghed, der har faaet sit mest prægnante udtryk i Ibsen's «Per Gynt». «Den Fremsyntes» behandling af fantasien er hverken panegyrisk eller polemisk, det er hverken en lovsang eller en satire, det er bare en nøgtern sjælehistorie, en sygehistorie. Heri ligger det nye ved

bogen. Den handler om fantasien som sygdom, som abnormitet i sindet, som visionær tilstand, der er i nær slægt med den fuldt udviklede sindssygdom.

David Holst har arvet fremsyntheden af sin moder, der ender som vanvittig; allerede som gut har han syner; han ser ved flere leiligheder en «høi, bleg Dame — sort klædt, med en staaende hvid pibet Halskrave»; «hun saa saa venligt paa mig og rakte ligesom henimod mig en vild Tjørnerose, som hun havde i Haanden.» Og det er ikke blot dette syn, som forfølger ham. Han ser ulykker, som sker langt borte, i det øieblik de indtræffer, ja, han ser endog ulykkesspaaende syner, før selve ulykken indtræffer, saaledes f. eks. da han paa ballet hos lensmanden pludselig ser Susanne som lig, netop som hun i hele sin ungdom og sundhed danser forbi ham.

Lie kjendte beslægtede fænomener af egen erfaring; han havde selv havt en rem af huden i sin ungdom, selv været plaget af fantasifostre, der havde staaet for ham med en klarhed og skarphed, som om de var realiteter. Hans sunde natur reddede ham imidlertid fra at blive et offer for denne sygelighed. David Holst derimod beholder den hele sit liv; den tager vistnok ikke overhaand, fører ikke ud i vanvid, men melder sig dog fra tid til anden og gjør ham til denne stille, forskræmte natur, som stikker sig bort i en afkrog og lever og dør der i trofast vedhængen ved minderne fra barndommen og den første ungdom, det eneste punkt i hans tilværelse, da han stod i et direkte forhold til selve livet.

Men skjøndt «Den Fremsynte» handler om en syg mand, gjør bogen dog ingenlunde indtryk af at være en sygehistorie. Her er intet af den moderne psykologiske romans optrevlen af abnorme sindstilstande; intet raffinement i retning af pikanterier og finesser. Det hele er saa enkelt, saa fordringsløst; men netop derfor virker det ogsaa saa stort, saa betagende i hele sin mystiske taagede høitidelighed. «Stille, drømagtigt løfter Virkeligheden sig af sit Gjænge, og hun er der, denne hvide Gaade, som kommer og svinder, er ikke og er, et Bud fra en ukjendt Angstens Verden» (Garborg).

Med hvilken rørende nænsomhed er ikke den stakkels ulykkelige skildret! Der er næsten, som om Jonas Lie gaar paa taa rundt om sin helt for ikke at forstyrre ham. En medfølelse med helten som den, der slaar læseren i møde fra «Den Fremsynte», kjender

jeg ikke fra nogen anden bog; saa dæmpet og diskret er den, saa øm og saa mættet med tilbagetrængt medfølelse, at man næsten skulde tro, det var en let blød kvindehaand og ikke en tung mandsnæve, der havde ført pennen.

Og hvor prægtig staar saa ikke Susanne i al sin friske kraft som modsætning til sin stakkes, syge ven! Det er en ny skikkelse i vor literatur, en skikkelse, som Jonas Lie senere har varieret paa mangfoldige maader.

I Bjørnson's og Ibsen's tidligere digtning havde det gamle ideal af kvindelighed hersket; kvinden var den svage, den bløde, den ømme, den, som «kunde bare græde» og elske og ofre alt for den elskede i ubegrænset beundring for hans styrke, hans storhed, hans geni, hans ubetingede overlegenhed. Synnøve Solbakken, den lille blaa blomst med taaredug i øiet, Audhild, Sigurds tilbederske, der takker for hver dag, hun faar slaa følge, og finder det saa naturligt, at hun en skjøn dag bliver ladt alene tilbage, Margaretha i «Kongsemnerne» med sin ubegrænsede kjærlighed og sin ubetingede hengivenhed ligeoverfor sin store Haakon, Agnes i «Brand» og Solveig i «Per Gynt», ja om det saa var Svanhild i «Kjærlighedens komedie» — allesammen bøiede de sig for manden i villig anerkjendelse af, at han var den overlegne, den, som der maatte sees op til. Svanhild, der fra først af ser saa langt klarere og sundere end Falk, maa dog tilslut «med stille, kjærlig forundring» udbryde:

«Hvad kraft er dog i dig, du stærke træ,
som står i vindfaldsskogen rank og frodig,
som står alene, og som dog har læ
for mig —?»

Læ trængte de allesammen, disse kvinder, noget at støtte sig til, noget at klynge sig til. Og naar disse forfattere en sjelden gang skildrede kraftige, viljestærke kvinder, faldt der øieblikkelig et skjær af dæmonisk vildskab over fremstillingen. Husk blot paa Furia i «Catilina», Hjørdis, Halte-Hulda, Frakark.

Men Jonas Lie kjender en anden kvinde, en kvinde, som er manden overlegen i viljestyrke, i handlekraft, uden derfor at være hverken ukvindelig eller vild. Hun klynger sig ikke til manden; men hun støtter ham; hun følger ham ikke, men hun leder ham; det er hende, som har initiativet, fordi hun er den stærkeste. Hun er den kjække,

den djærve, den friske; han den svage, den forsagte, den syge. Naar man har læst bogen tilende, staar hendes skikkelse for en i straalende skjønhed og sundhed, og man er halvveis betagen af den forelskelse, som fylder David Holst, idet han dvæler ved hendes billede. Susanne i «Den Fremsynte» er en af de smukkeste unge piger i vor literatur, netop fordi hun er saa sund, saa ukunstlet og saa kraftig.

Efter Lie's mening er det hende, som redder David Holst fra at blive et offer for de arvede dispositioner i sindet; i ethvert fald er det hende, som gjør, at vi faar en kjærlighedshistorie istedetfor en sygehistorie, et i al sin enkelhed gribende billede af unge hjerters elskov. Denne kjærlighed er den ungdommeligste i vor literatur; den begynder paa skolebænken og faar en brat afslutning, da de elskende er i nittensaarsalderen. Det er vor literaturs «Romeo og Julie», med den forskjel, at renaissancens glød er dæmpet, og at der har lagt sig en fin dis af nordlandsk sommertaage, et let stænk af en nordisk vaarnats bævende tungsind over det hele. Den, som læser denne simple og rørende historie, uden at faa en fugtig glans i øinene, han har aldrig følt, hvad ungdom og kjærlighed er. «Den i al Ubetydelighed sværmerisk deilige Kjærlighedshistorie overgaaes ikke af noget i vor Litteratur, forsaavidt angaar inderlig Livsens Varme og Kraft,» siger Garborg. «Jeg ved ingen, der saaledes som Lie faar frem netop det unge i Følelsen —: den indtil Taarer inderlige Hengivelsestrang, der, samtidig kjæmpende med en vis nyfødt, mimoseagtigt sensibel Selvfølelse, giver disse første Forelskelser deres ubeskrivelige Charme, deres rørende Ynde, hævet og forhøiet ved en ganske let Nuance i det naiv komiske. Man maatte være betydelig gammel, om man ikke skulde kunne læse sig ung igjen, illuderes helt ind i Situationen med dens megen bævende Bekymring og sitrende hede Fryd.»

Den omstændighed, at «Den Fremsynte» er historien om en barnefrisk kjærlighed og en syg elsker, har uvilkaarlig ført Jonas Lie til at stille et problem i bogen. Fortællingen er ikke bleven til for problemets skyld — saaledes som med adskillig anden problemdigtning —, men problemet melder sig uvilkaarlig, som det vilde melde sig i det virkelige liv under lignende omstændigheder. Og problemet er et problem, som virkeligheden allerede dengang

stillede hver eneste dag, medens literaturen først senere tog det op til behandling i hele dets vidde og bredde. Kjærlighed mod arvelighed er det, som her dukker frem i literær skikkelse for første gang. Hvor langt gaar kjærlighedens ret, hvor er det punkt, hvor den maa vises tilbage i moralens navn og bøie sig i underkastelse for arvelighedens magtsprog? Spørgsmaalet stilles praktisk og greit i bogen; men det diskutteres ikke; «problemet» er der; men det «sættes ikke under debat». Der gjøres ikke engang forsøg paa at løse det i sin helhed; der prøves kun at levere et svar paa et enkelt af de spørgsmaal, det indeholder, og saa forsvinder det; det dør med Susanne.

Den gamle huslæge repræsenterer den moderne videnskabs opfatning af spørgsmaalet. David Holst har arvelig disposition til vanvid; ergo bør han ikke gifte sig. Kjærligheden vil udvikle dispositionen hos ham selv; han bør undgaa den, ikke blot for sin egen skyld, men ogsaa for efterslægtens. Men Susanne er af en anden mening; hun tror, at netop siden David er syg, bør de holde trofast sammen; netop kjærligheden er det, som kan redde ham, og Lie giver hende ret for David Holsts eget vedkommende. «Min Kjærlighed til Susanne har, som hun med saadan Forvisning sagde mig, været den Sundhedsbrønd, som frelste mig fra det Yderste — Vanvidet,» lader han sin helt skrive. «Naar Uroen var over mig og jeg vildsomt gik om i Mark og Skov, kom det altid til et Punkt, da jeg saa hende i sin hvide Dragt svæve forbi et Stykke fra, undertiden kom hun endog mildt henimod mig, og da var Krisen for denne Gang over.» Forøvrigt giver fortællingen intet bidrag til spørgsmaalets besvarelse; Susanne drukner, og dermed er det hele forbi. —

Det nye sceneri, det stænk af romantik, som laa over selve stoffet, den rørende lille kjærlighedshistorie, den enkle, stilfærdige og dog saa stemningsmættede stil, altsammen forenede sig om med et slag at gjøre «Den Fremsynte» til en literær begivenhed og dens forfatter til et af de navne, som der for fremtiden maatte regnes med. — Allerede nogle faa maaneder efter bogens fremkomst fik Jonas Lie et stipendium paa 250 spd. for at bereise Nordland og andre fjernere egne af landet og gjøre studier til fortsat forfattervirksomhed. Og inden han endnu var begyndt at gjøre brug af dette stipendium, fik han et nyt paa 400 spd. til et studieophold i

udlandet. I juli og august 1871 bereiste han saa hele kysten og slog sig specielt ned for længere tid paa forskjellige steder i Nordland. Her var der ikke en eneste side af livet, som han ikke prøvede at sætte sig ind i. Han studerede finnelivet og fiskeribedriften, handelsforhold og folketraditioner, levemaade og folketyper — alt med den samme interesse. Og da han saa endelig var vendt tilbage til Kristiania med «nyt Mod og Lyst og friske Kræfter til at virke», som det hed i hans indberetning, var det kun for at træffe forberedelser til at drage ud paa den anden stipendiereise. Allerede i slutningen af september brød han op med sin familje og seilede til Amsterdam; derfra gik reisen videre gjennem Holland, Belgien, Frankrig til Marseille og derfra atter sjøveien til Civita Vecchia. I midten af oktober slog han sig ned i Rom i en liden leilighed i Via Gregoriana. Reisen havde slugt halvparten af stipendiet, og han maatte derfor indrette sig yderst økonomisk for at kunne klare sig nogenlunde, uden at trække altfor store veksler paa Hegel's bekjendte elskværdighed, naar det gjaldt at forstrække sine forfattere med forskud. Fru Lie hjalp trolig til at spinke og spare. Istedetfor at spise paa osterierne som de andre fremmede lavede hun maden hjemme, og endda holdt hun ikke tjenestepige tiltrods for, at der var fire smaa børn i huset. En slig energi overvinder alle vanskeligheder. Aaret efter fik Lie sit stipendium fornyet, og dette beløb i forbindelse med honoraret for de bøger, han skrev, satte ham istand til at blive boende i Rom i flere aar.

Det første, han skrev efter at være kommen til ro i Rom, var en indberetning om sin stipendiereise rundt den norske kyst. Derpaa gav han sig i færd med en større Nordlands-fortælling «Tremasteren «Fremtiden» eller Liv nordpaa» og en samling mindre «Fortællinger og Skildringer fra Norge». Begge bøger udkom samtidig (decbr. 1872).

«Tremasteren «Fremtiden»». Arne Garborg bemærker i anledning af «Tremasteren «Fremtiden» eller Liv nordpaa»: «Og Gud ved, om ikke hans følgende Roman, *Tremasteren Fremtiden*, delvis er skreven som en Art Regnskabsbilag, der skulde dokumentere, at Stipendiet var vel brugt? — Lie er Jurist og Juristers Søn og tager det saare alvorligt med det regnskabsmæssige.» Et sligt spørgsmaal reiser sig uvilkaarlig hos læseren, naar han nu læser bogen, og selv om det ikke er berettiget

Fortæl-
nger og
ildringer
Norge».

ud
slo
lan
vec
han
me
bag
vir
for
i
til
Fr
mi
Vi
ha
sig
be
m
fo
m
at
va
be
ha

er
p
m
ta
(c
aste-
Frem-
den».
ti
R
s.
L
r
l:

i en saa tilspidset form, er der dog uden tvivl noget berettiget i det. Jonas Lie havde digtet «Den Fremsynte» paa stemninger og erindringer fra barneaarene. Nu havde han gjort «studier» baade af handelsforhold og fiskerforhold og finneforhold — og studierne skulde benyttes. «Tremasteren «Fremtiden»» blev et slags geografisk, ethnografisk roman, hvor det geografiske og ethnografiske lægger det stærkeste beslag paa interessen. Skildringerne af livet nordpaa er interessante og giver karakteristiske billeder; men menneskene, som lever dette liv, kommer ligesom til at træde i baggrunden; der bliver noget i mindre god forstand romanagtigt over fremstillingen, og den vakre, men temmelig tyndt spundne og altfor lange traad, der vikler sig om Martin Jonsens og Edels kjærlighed, er ikke stærk nok til helt at bære interessen. Noget kraftig tag i læseren formaar bogen ikke at gjøre, og den gjorde det heller ikke, dengang den fremkom, skjøndt Nordlands-skildringernes nyhed selvfølgelig øvede sin tiltrækning. Det gik her Jonas Lie, som det ofte gaar forfattere, der debuterer med en eiendommelig og livskraftig bog: den anden bog bliver bare som et slags mat efterklang af den første.

«Fortællinger og Skildringer fra Norge».

Ganske anderledes interessant og betydelig var «Fortællinger og Skildringer fra Norge». Her var ikke Jonas Lie længer udelukkende Nordlands digter; han var allerede bleven kystens i det hele taget, og de bedste skildringer i samlingen var fra vestkysten, fra Bergens stift. «Søndmørsottringen» er karakteristisk i saa henseende. «Der levede paa Søndmøre,» siger Garborg, «et Folkesagn om store Fiskebanker, der skulde ligge langt ude i Havet. Fædrene havde kjendt dem og fisket der; men efter Sortedødens Tid var de blevne glemte. Folk troede ikke længer paa Sagnet; «Havbroen» var blevet til gammel Overtro. Men omkring 1870 blev Havbroen gjenfunden. — Det var noget for Lie. Et Eventyrland ude i Havtaagen, mistet og forsvundet i Nedfaldstider, levende videre i Drøm og Sagn, til det af en ny og større Tid gjenopdagedes, — noget mere lokkende kunde ikke tænkes. Saa meget mere som Havbroens Historie til syvende og sidst egentlig var Norges.... Folket i Drøm og Sagn tager Skikkelse i den gamle geniale Særling og Baadbygger Per Skodje, og det hele bliver til en Historie om Geniets Kamp midt i en forstaaelsesløs Verden. I Per Skodje feirer Lie for første Gang sin kjæreste Helt: Opfinderen, det praktiske Geni, der

dreven af sin Idé som af en Galskab, nede i Almuelivets Stilhed kjæmper sin ubemærkede, ulønnede Kamp for en knap begreben Stortanke. I ham personificeres Folkets egen aarhundredelange Kamp for at skabe sig en Tilværelse. Efter tusind Feilforsøg og Nederlag og mangfoldig spottet af den fornuftige Hverdagslighed seirer han, personlig gaaende under, og det spottende Folk tager nu velfornøiet Frugterne af hans Livs Stræv. Ved Baadbyggerens Side staar hans Hustru, den eneste, som helt forstaar ham og tror paa ham, saa hun i det afgjørende Øieblik endog vil ofre Livet for hans Tanke. Vi har her i Grundtræk LIE's ideale Ægteskab. Men egentlig er Marit selve den norske Kvinde, allegorisk personificeret. Hun er ikke vakker, men «har et Par mærkelige Øine»; hendes Sind er rent og enfoldigt; hun har et Hengivelsens Mod uden Grænser for den, hun har sat sin Lid til, og hendes Hjerte er det prøvede Guld. Det er Tidens høie Kvindeideal i en fattig Fiskerkones Skikkelse.»

Ikke mindre karakteristisk JONAS LIE'sk er «Nordfjordhesten». Lad end være, at den i enkelte henseender ikke er fri for at minde lidt om den BJØRSON'ske bondenovelle; men selve skildringen af den raske lille hesterace og dens specielle repræsentant i fortællingen er en ægte JONAS LIE'sk perle, og dens eier er ogsaa en ægte JONAS LIE'sk skikkelse. Denne unge mand, der drager ud i verden for at erobre den pige, han elsker, kjæmper sig frem til rigdom, men bliver haard under kampen for saa tilslut at tine op i det øieblik, han vinder kampens pris — det er en figur, som JONAS LIE oftere har varieret, og han havde allerede gjort et forsøg i den retning i Martin Jonsen i «Tremasteren «Fremtiden»». — Blandt bogens øvrige skildringer indtager stykket om den bekjendte hvalfanger SVEND FOYN en fremtrædende plads, selv om man ikke vil være enig med GARBORG i, at det er bogens «bedste stykke». —

«Lodsen og hans Hustru». To aar efter (1874) kom JONAS LIE med en ny stor fortælling, «Lodsen og hans Hustru». Det var ikke længer en «Nordlandsfortælling», heller ikke en kystfortælling, men en sjøfortælling, der behandlede sjøfolkenes liv baade hjemme under vore egne breddegrader og ude paa de lange farter. Der er i bogen fuldt op af skildringer fra livet ombord, og de udmærker sig ved liv og kraft, selv om der efter sjøfolks dom skal være ikke saa lidet at indvende

mod den sjømandskundskab, JONAS LIE paa enkelte punkter lægger for dagen. En saadan samling indvendinger er virkelig bleven fremsatte paa prent fra kompetent hold («Nyt tidsskrift», III). Men det var dog ikke i første række de vekslende billeder fra sjølivet, der betingede den lykke, bogen i sin tid gjorde, skjøndt de selvfølgelig har været medvirkende de ogsaa. Hovedinteressen knyttede sig vistnok om den tunge og alvorlige ægteskabshistorie, hvis hovedpersoner titelen angiver. Salve Kristiansen, den vordende lods, elsker som ung sjømand den vakre Elisabeth og agter at forlove sig med hende, saasnart han vender hjem. Men hun lader sig i hans fravær blænde af en ung, vakker sjøofficer og er paa vei til at blive hans, da tanken paa Salve bringer hende til at afbryde forbindelsen. I sin harme er Salve imidlertid atter gaaet ud paa de lange reiser og tumler nu vildt omkring mellem den internationale bærme af sjøfolk, som undertiden kan samles ombord i skuder, der gaar i oversøisk fart. Da han langt om længe vender tilbage, bliver Elisabeth hans hustru; men episoden med marineløitnanten bliver stikkende som en braad i hans sjæl og gjør deres ægteskab ulykkeligt; først efter ti aars forløb kommer det til fuld forstaaelse mellem ægtefællerne, og det solskin, fortællingen har savnet, bryder endelig frem.

I virkeligheden er da «Lodsen og huns Hustru» et slags moderne norsk ægteskabsroman i sjømandsdragt, og den opfatning af ægteskabet, hvorpaa den er bygget, er væsentlig den samme, som vi senere kjender fra BJØRNSON's og IBSEN's værker: ubetinget hengivenhed, ubetinget fortrolighed, ubetinget tillid er de nødvendige forudsætninger for et sandt og lykkeligt ægteskab efter alle de tre digteres mening. Intet uopklaret punkt maa der være mellem ægtefællerne; den mindste dunkle plet er nok til at fordunkle samlivets lykke. Kjærligheden er en plante, der ikke kan trives uden i det fulde klare dagslys.

— Sine indtryk fra Italien benyttede JONAS LIE efter hjemkomsten i et par digteriske arbeider, den dramatiske digtning «Faustina Strozzi» og fortællingen «Antonio Banniera», der blev offentliggjort i et slags dansk-norsk «Musenalmanach», som 1875 blev udgivet i Kjøbenhavn under titelen «Fra Fjeld og Dal». — Intet af disse to arbeider hører til hans mere fremtrædende frembringelser.

I det hele taget var det, som om JONAS LIE's digterskib gik for sagtnet fart i tiden efter hans hjemkomst fra den italienske stipendiereise. Det var et af det slags slaphedsperioder, som ofte indtræder efter den første produktions feber. I dette tilfælde var perioden saa meget farligere, som den lidt efter lidt antog karakteren af en krisis. JONAS LIE var 37 aar, da han debuterede med «Den Fremsynte»; nu var han allerede et stykke inde i firtiaarene, altsaa i en alder, da de fleste forfattere har naaet sin middagshøide og mange allerede er begyndt at dale. Da JONAS LIE begyndte, var endnu det förrige tidsrums digtning saa godt som eneraadende i literaturen, og nu var — i løbet af en seks-otte aar — en hel ny literatur ifærd med at vokse frem. Med «Samfundets støtter» havde IBSEN fortsat i den retning, han var slaaet ind paa med «De unges forbund»; BJØRNSON havde fuldstændig «forandret signalerne» og stod nu som «En fallits», «Magnhilds» og «Kongens» digter. Og endelig kommer ALEXANDER KIELLAND, væver, elegant og modern med en fin duft af fransk parfume over sig. Og paa samme tid susede det overalt i luften med stærke, unge vingeslag af nye ideer, darwinisme, positivisme og Gud ved hvor mange andre slags -ismer, saa en ærlig mand kunde blive ganske tummelumsk af det.

JONAS LIE maatte have fuld greie paa alt dette, inden han drog videre. Foreløbig stillede han sig i en afværgende stilling mod alt dette nye, og naar det alligevel engang imellem blev ham for nærgaaende og for paatrængende, gjorde han et lidet udfald — til stor forargelse for ungdommen, der i slutningen af syttiaarene var paa vei til at betragte ham med samme øine, hvormed A. MUNCH et tiaar i forveien var bleven betragtet. Var det mine erindringer og ikke en literaturhistorie, jeg skrev, kunde jeg fortælle adskilligt om en meget ung kritikus, der paa dette tidspunkt var efter JONAS LIE gang efter gang som en sint liden «gneldrebikje».

JONAS LIE var dengang den betydeligste, for ikke at sige den eneste betydelige af de nyere digtere, der var bosat i Kristiania. Han blev en del feteret, og der blev trukket adskillige veksler paa ham som leilighedspoet. For et ungdommeligt og mindre klartskuende blik saa det en kort tid ud, som om han var paa vei til at blive velbestaltet digter for det Kristiania, som har sit paa det tørre. Saaledes blev i alle fald hans foredrag om «Idealisme og

Materialisme» og hans fortælling «Thomas Ross» opfattet fra ungdommeligt radikalt hold.

Foredrag om «Idealisme og Materialisme».

Hans to foredrag om «Idealisme og Materialisme» dreiede sig ikke om disse to modsætninger, saaledes som en strengt filosofisk begrebsbestemmelse opfatter dem. Materialismen blev populært opfattet som vantro og prosa, idealismen som tro og poesi. Den unge pige, der «ler ad Kjærlighed og Kildevand», Priesz og Simonsen, et par bekjendte Kristiania-mordere fra sekstiaarene, ja selv idealistiske tænkere som RASMUS NIELSEN og EDVARD VON HARTMANN blev karakteriserede som materialister, fordi de ikke troede «paa én eneste fuldkommen Gud eller én eneste fuldkommen Sandhed». Egentlig talt var det tidens «vanart og dybe fordærvelse», som JONAS LIE drog tilfelts mod, og han begik den i det slags felttog yderst almindelige taktiske bommert at ville bringe altfor mange hoveder under én hat. Tidens Leandere fik indtryk af, at «Den Fremsyntes» forfatter holdt paa at tage tjeneste hos Jeronimus. Men de gode herrer Leandere var fuldstændig paa vildspor. Det var en kamp i digterens eget indre, der havde bragt ham til at tage ordet, et forsøg paa at værge sig mod det nye, som kom saa braat og saa voldsomt. Selv hin kritiske «gneldrebikje» havde en følelse af det, naar han i det kritiske referat af det første foredrag sluttede med følgende ord: «Stærkt og smukt udtalte digteren, at individet ikke skulde tage standpunkt ligeoverfor disse spørgsmaal i kraft af det tomme autoritetsprincip, men i kraft af personlighedens indre kampe, som følge af frit valg.»

«Thomas Ross».

Aaret efter udkom fortællingen «Thomas Ross», det digteriske sidestykke til foredragene om idealisme og materialisme. Det var et direkte angreb paa det nye, der holdt paa at bryde ind ude fra Europa, og angrebet var specielt rettet mod de nye literære og sociale foreteelser. De fandt ikke naade for JONAS LIE's øine, og han gav dem en saa grundig afhøvling, som han var istand til.

Helten i fortællingen er en ung norsk digter, der vender hjem fra en stipendiereise i udlandet. Istedetfor at virke udviklende og forædlende paa ham har denne reise bare gjort ham skade. Han er bleven blændet af en hel del udenlandsk flitter; han har faaet en glassplint i øiet, som bevirker, at han ikke længer ser klart, ikke længer føler ægte. Hans gamle sværmeri, frøken Katharina Linstow,

ser med «bitter Bedrøvelse», hvor sørgelig skakkjørt han er bleven; hun repræsenterer det hjemlige standpunkt, det gode gamle prøvede, som alle de nymodens indfald ikke kan rokke. Hun er hovedpersonen i den hjemlige leir, korrekt, dyb og nobel i enhver henseende. Men der er ogsaa en anden leir, et slags udenlandsk Kristiania-koloni, hvori den glimrende, men lavttænkende Annie Wilkens fører scepteret. Mellem disse to leire lader JONAS LIE sin helt vakle efter hjemkomsten, indtil han endelig efter en række oplevelser faar øie paa, at det udenlandske selskab kun har ført ham paa afveie, medens han skylder det hjemlige alt det bedste, han eier og har haab om at komme til at eie. Særdeles upartisk har JONAS LIE ikke været, naar det gjaldt at skifte sol og vind mellem de to leire. Paa den ene side letsindighed, nederdrægtighed, blaserthed og utøilede lidenskaber. Paa den anden side kjærlighed, taalmodighed, offervillighed og stræbsomhed — kort alt det, som godt er.

Det var netop paa dette tidspunkt, da striden om det patenteret hjemlige og alt det nye, uprøvede europæiske stod paa sit skarpeste. HENRIK IBSEN havde givet sin opfatning i «Samfundets støtter». Nu kom JONAS LIE som talsmand for det stik modsatte standpunkt. Bogen vakte forøvrigt ikke synderlig opmærksomhed, der reiste sig ingen diskussjon om den, skjøndt den blev temmelig skarpt angrebet fra enkelt hold. Den hører som de øvrige JONAS LIE'ske frembringelser fra disse aar til de døde punkter i hans forfattervirksomhed, og medens de fleste af JONAS LIE's øvrige bøger har oplevet oplag efter oplag, har «Thomas Ross» som sin forgjængerske «Faustina Strozzi» og sin efterfølger «Adam Schrader» maattet nøie sig med at komme ud i ét oplag.

«Adam Schrader». «Adam Schrader» var forresten en meget bedre bog end «Thomas Ross». Den vilde ikke saa meget, og derfor opnaaede den mere. Adam Schrader var ikke som Thomas Ross en syndebuk for det Europa, som holdt paa at komme; han var en god Kristianiatype, en repræsentant for «det Kristiania, som gaar», en lidt indtørket kombination af departementsmand og gammel ungkarl, der imidlertid ikke har faaet tid til at tørke saa længe, at hans oprindelige sunde følelse er bleven tilintetgjort. Ogsaa han er stillet mellem to kvinder ved det badested, han besøger, en elegant og overfladisk dame, der harmonerer udmærket med den skal, han har erhvervet sig, og en

jævn, frisk sund natur, der svarer til kjærnen i ham selv. Og saa sund er kjærnen, at den sidste seirer og vinder ham helt og gjør ham til en mand, der fylder sin plads i verden.

Der er allerede i «Adam Schrader» et stort skridt gjort henimod det nye, som JONAS LIE havde bekjæmpet. Det er ikke frit for, at der findes udfald mod romantiken i bogen, specielt udfald mod romantikens opfatning af kvinden. Paa dette punkt var JONAS LIE allerede fuldt grebet af tidens nye opfatning, og han brød en lanse for den af sin inderste overbevisning.

Men med «Adam Schrader» havde JONAS LIE endnu ikke indhentet sine to store samtidige i literaturen herhjemme. Baade IBSEN og BJØRNSON var rykket langt længere frem, og publikum giver altid palmen til den, som «slaar rekorden». Derfor blev JONAS LIE atter den tabende. «Problemdigtningen havde sin Glanstid,» siger GARBORG, «det knaldede med Samfunds- og Moralspørgsmaal overalt: Kvindens Ret, Ægteskabets Betydning, Dogmatikens Indflydelse osv. Det var nødvendigt og godt; Ottiaarenes litterære Storme var den April, der skulde feie væk svært meget Aandstull og saaledes forberede en — forhaabentlig kommende — Skjønhedssommer. Men LIE's rolige, endnu altfor dæmpede Stemme kunde ikke bli hørt i en slig Tid. Det har været onde Dage for ham, baade som Kunstner og som Menneske. Hvert nyt Forsøg var et nyt Nederlag, og Aviserne kappedes om at sige ham Ubehageligheder.» De fortalte ham, at han i grunden vist bare var journalist; fortællinger kunde han i alle fald ikke skrive — og saa forsøgte han sig som dramatiker, idet han skrev «Grabows Kat». Saa fremstiller i alle fald GARBORG situationen. Jeg for mit vedkommende har et andet indtryk af den. Der laa ingen selvopgivelse i «Grabows Kat» fra romanforfatteren JONAS LIE's side; der laa freidig trodsende selvtillid mod alle dem, som paastod, at moderne kulturforhold var han ikke manden til at beherske i digterisk form. Han var «Nordlandsfortæller» og «sjønovellist» — punktum. I den gryde, hvori hans «Fremsynte» havde været med at fiske de syv hvittinger, havde han intet at gjøre. Der blev han selv mat og slap som en af de syv hvittinger. Nei, ud til sjøs igjen maatte han atter; der hørte han hjemme — mente kritikerne. Men JONAS LIE var af en anden mening; det nye stofomraade, som literaturen havde grebet, det

«Grabows Kat».

havde ogsaa fængslet hans interesse; han vilde ikke tilbage til de primitive lods- og fiskerforholde; han vilde have tidens eget rige pulserende liv i sin digtning; og naar han saa, hvilke triumfer hans to ældre kolleger, IBSEN og BJØRNSON, høstede gjennem sine sceniske værker, saa opstod den tanke naturlig hos ham, at paa dette omraade var det, at slaget skulde staa; her var det, at seiren skulde vindes, den seier, som slog fast, at han ikke bare var «sjønovellisten» og «Nordlands-forfatteren», men digteren, den udviklingsdygtige, forvandlingsrige digter som begge de andre. Derfor var det, han skrev et nutidsskuespil, og tilmed hentet sit stof fra et af de høieste kulturomraader: kunstnerverdenen.

Men den opfatning, som prægede hans stykke, var endnu bunden en smule til gammel romantik. Den unge kunstner, som er helten i hans skuespil, var en kunstner af den art, at ingen af datidens unge kunstnere vilde vedkjende sig ham — og de protesterede da ogsaa med sædvanlig kunstnerisk kraftighed baade offentlig og privat. JONAS LIE havde fremstillet den tekniske dygtighed i kunsten som et elegant lapseri (Orning); følelsesmennesket Carl Witt, der maler paa grundlag af sin stemning og sin forelskelse — han var geniet, der naaede det høieste, medens selv den bedste af de andre bare drev det til at blive brugbarheder. Det er den gamle OEHLENSCHLÄGER'ske opfatning af geniet som lykkens kaarne yndling, der her gaar igjen i norsk literatur, for sidste gang til dato — hvis den da ikke muligens vil dukke op paany i den nærmeste fremtid, der synes at være tilbøielig til at reagere mod alt, som var hævdede «sandheder» indtil for faa aar siden.

— «Grabows Kat» blev atter et nyt angrebspunkt mod JONAS LIE fra den side, som var ungdommens. Specielt var det, som sagt, malerne, der dennegang tog forargelse. Tænk at komme til en ung «realistisk» maler fra det herrens aar 1880 og indbilde ham, at kjærligheden kunde blande farverne paa hans palet og lede hans penselføring! Det var jo som at vifte med et rødt flag lige for næsen af en sint okse. — JONAS LIE's skuespil blev opført paa Kristiania theater, hvor det oplevede 7 opførelser. Det kgl. Theater i Kjøbenhavn refuserede det, medens det i Stockholm gjorde en vis lykke, idet det gik hele 18 gange over scenen. I det store og

hele taget havde Jonas Lie ikke megen glæde af dette sit indfald i dramatikernes land.

— Jonas Lie havde da gjort det ene forsøg efter det andet «Rutland». paa at erobre sig et nyt felt for sin digtning, og bestandig var forsøgene mislykkede. Saa vendte han tilbage til sjøfortællingen og vandt atter en seier med «Rutland». Det var den ægte gamle Jonas Lie, frisk og freidig og sund som ingensinde før — bare med et stærkere drag af humor, end hans tidligere arbeider havde lagt for dagen. Det træder klart frem allerede i første kapitel, den prægtige skildring af «Rutland» i storm, da jomfru Een viser sig som det uforfærdede menneske, der kan tage et karstag, naar det gjælder, selv om det skulde være i en saa uvant ting som en rorpind. Og det følger læseren ud gjennem hele bogen, hvis grundfarve er lys, selv om der trækker smaa uveirsbanker op en gang imellem.

«Rutland» er en gammel skude, der farer i fragtfart paa kysten, en af det slags gamle gemytlige kasser, som dampskibstrafiken nu omtrent har fortrængt. Dens fører, skipper Kristensen, er en ægte sjøulk i den gode gamle stil, solid og selvsikker ombord, mistroisk og klodsed iland. Jomfru Een, der følger med en ladning flyttegods, som han fragter sydover for en forflyttet embedsmand, erobrer hans hjerte ved sin resolute optræden, og der bliver et par af de to. De seiler trofast sammen aar ud og aar ind, og nogen alvorlig knude paa traaden kommer der først, da Sønnen Bernt vokser til. Men selv denne konflikt løses paa det heldigste, og fortællingen ender kjærnesundt og elskværdig, som den var begyndt. Det er kraftige og eiendommelige typer af folket, Jonas Lie her har skildret, og bogens skildringer af livet ombord og i land hører til det ypperste, Jonas Lie i den retning har leveret. De kritikere, der havde hævdet, at Jonas Lie væsentlig var Nordlands fortæller og sjønovellist, syntes ved denne leilighed at have faaet vand paa sin mølle, og med den elskværdighed, der let griber den, som tror at have faaet ret, hilsede de ham velkommen tilbage til «sit egentlige omraade». «Der siges om danskerne,» blev der skrevet, «at havet er deres vei til ros og magt. Den modtagelse, «Rutland» fik baade af publikum og kritik, maatte overbevise Jonas Lie om, at det samme kan siges om ham.»

«Gaa paa!» Han næste arbeide var atter en sjøfortælling; men i denne var der saa meget nyt, at den betegner et slags gjennembrud og fortjener en udførligere omtale.

«Gaa paa!» skildrer, hvorledes en gammel slægt, der er kjørt fast i traditionelt uføre, atter kommer i fart igjen og gaar fremover istedetfor at staa stille. Da gamle Jan Juhl i Aafjorden dør, har den

Portræt af Jonas Lie.

gamle slendrian bragt familjen saa vidt, at den er nær ved at gaa fra gaard og grund. Men da er det, fortællingens helt, den unge Rejer Jansen Juhl, finder paa at bryde med skikken for at redde fædrenegodset. Skjøndt Aafjorden ligger inderst ved fjordbunden, beslutter han at drage ud til havet om vinteren for at deltage i vaarsildefisket. Bønderne rundt omkring, der er ligesaa fastvoksede i gamle vaner som Juhleslægten, ved ikke, hvad de skal tænke om

dette brud paa god gammel skik; men af respekt for slægten drager de med. — Det gaar en stund godt paa fisket, og de fattige husmænd tjener penge, der i deres øine repræsenterer hele kapitaler; men det gaar dog ikke saa godt, som den ungdommelige Rejer Juhl havde ventet. De par hundrede daler, der udgjør hans part af udbyttet, er ikke nok til at redde fædrenegaarden, og da han faar efterretning om, at hans søster har reddet den ved at gifte sig med en gammel, rig kreditor, saa beslutter han ikke at vende hjem fra fisket, men at drage ud i verden for at arbeide sig frem. Blandt de mennesker, hvis bekjendtskab han gjør paa fisket, er en ung styrmand; han skaffer ham plads som kok ombord i det fartøi, han farer med, og saa bærer det da ud i den vide verden. — Hvad Rejer Juhl oplever, og hvad han maa gjennemgaa, hvad han ser og hvad han hører, skildres saa meget udførlig. Under et vinterophold i Fredriksværn, hvor han læser til styrmandseksamen, forelsker han sig i «kanonerens» datter, som han forlover sig med, da han endelig er bleven styrmand. De gifter sig, og da de har lagt op endel penge, drager de til Aafjorden for at bringe liv og bevægelse i den døde masse der. Det lykkes dem at oparbeide en stor sildebedrift og at bringe de sløve og fattige Aafjordinger til at tænke og arbeide. Da Rejer Juhl dør, staar der en voksen søn færdig til at tage fat, hvor faderen slap, en søn, som har lært, at menneskenes lykke ikke bestaar i seig vedhængen ved det nedarvede, men i energisk, ufortrødent arbeide for fremgangen.

Fortællingens ledende tanke er baade sund og kraftig. Med sikker haand retter Jonas Lie et angreb mod alt det døde og overlevede, som stagnationen udvikler, og peger ud mod de større forhold som den eneste hjælper og læremester for de smaa. I denne forstand danner «Gaa paa!» en direkte modsætning til «Thomas Ross», der paa et andet felt hævdede en afvigende opfatning. Der er frisk energi over fortællingens tankegang, og denne energi har meddelt sig til dens enkelte partier. Skildringen af livet under vaarsildefisket er en perle af første rang.

Det mærkeligste ved fortællingen er og bliver imidlertid opfatningen. Den viser paa det klareste, at Jonas Lie var paa vei til at gaa over til de nye synsmaader, han tidligere havde stillet sig afværgende imod. Skildringen af livet og forholdene i Aafjorden

er i saa henseende meget betegnende og fortjener at citeres som et karakteristisk literaturhistorisk aktstykke til belysning af omslaget:

«Fra Hammernæsset skar den Bygd, som kaldes Aafjorden, sig afsides og forgjemt østover ind imod Høifjeldet, først som et Stykke trang Fjordarm, men oppe i Annexerne omrandet af skavlede Blaafjelde.

Her fandtes ikke blot gamle Sagn og Slaatter og Ølboller med Indskrifter og gamle mærkelige Stabure med Snitværk, men ogsaa et helt indestængt, gammelmodigt Folkefærd med forvoxede store Træk og udprægede Forstandsansigter, — stadig i hinanden indgiftede Slægter! En Frenolog vilde hos Kvinderne have fundet et «Søk» eller Indsænkning i Forhovedet lig indsunkne Tagaase efter lange Tiders Tryk.

Oppe i Fjeldbækkene gik Ørreten forældet og storho'det — Hovederne saa svære som en Trediedel af Kroppen og med Moseknuder paa —, fordi Ungdommen aldrig fiskede, og Arten manglede Fornyelse! I de trange Revner og Afkroge af Sæterlider, der alle led af formegen Skygge og forlidet Sol, gik Kjørene kummerlige og smaa med skarpe Hofteben, — Produktet af hundredaarig Sultefodring og luftløse Fjøs! Saagodtsom hver tredie Ko var en- eller stubhornet, — Racens Alder gjorde dem hornskjøre. Folket mente, det kom af, at de stangedes om Beitet med de Underjordiskes Kjør. Her skræmte Budejerne hverandre paa lyse Sommerdagen med, at Børn pludselig forsvandt under Dørhellen, med «Tussen», eller fortalte om, hvordan det havde let og fniset ad dem fra Skogholterne, og hviskede ængstelige om Staal og Vigsel mod Troldskaben.

Endogsaa Hestene saa graa og lange og gamle ud i Hovedet; de drog sig hjulbenede frem fôran Kjærrer, der gik paa knarrende, svære Træhjul, hvori Axerne sad faste og drejede sig rundt med — ligesom paa Abrahams Tid! Ja, lige til Griseslaget syntes alt her at have lidt af Indgifte, — langbenede, langtrynede, magre og forfølgelsessyge, som de foer lig pilsnare Hurtigløbere omkring mellem Husene. De syntes egnede til direkte at levere de jernhaarde, spegede, harske, ti-tyve Aar gamle Skinker, der hang som Klenodier paa Staburene.

I denne Bygd var Primstaven endnu intet overvundet Kalenderstadium. Man inddelte i al Ro fremdeles Aarets Gjerning efter den, baade «Haaballen» og «Vinterdag», og mange lagde samvittighedsfuldt Baadene op nede i Fjordfjæren ved «Helgemesseleite» første November, «da Sjøfarten skulde ophøre».

Den nedre Ende af Dalen skulde egentlig, som mange af dens Brødre paa de Kanter, have endt med et stængende Ferskvand; thi en saadan Bygd har Trang til et Laas. I dets Sted havde den faaet sig tildelt en liden trang Fjordarm, der fortsatte sig ud i den store Fjord og endte i det vide Verdenshav — langt, langt udenfor Bygdens Idékreds!»

En skildring som denne viser paa det klareste, hvor stort et omslag der var foregaaet i vor literatur i løbet af den sidste halve menneskealder. Thi det, som Jonas Lie her gjorde sig lystig over — hvad var det andet end den samme idyl, som Welhaven og Jørgen Moe havde prist i sine digte, som Bjørnson havde forherliget i sine bondenoveller, og som Jonas Lie selv engang havde havt saa megen

sympathi for. For «Gaa paa's!» forfatter var stilstanden stilstand, overtroen overtro og sløvheden sløvhed. I de gamle digteres tid havde stilstanden, overtroen og sløvheden været poesi i kraft af sin formentlige umiddelbarhed, sin uberørthed af kulturens forstyrrende elementer, sin idylliske skjønhed. Efter den nye opfatning fandtes poesien kun der, hvor livet pulserede stærkt og rigt; efter den gamle begyndte den først der, hvor livet og bevægelsen endte.

Og saa er der endnu en ting, som fortjener at lægges mærke til ved denne Jonas Lie'ske fjelddal. Selv seet i det nye lys havde den slægtninge i literaturen. Ibsen havde skildret den i «Brand», Bjørnson i «Magnhild». Den var bleven som et symbol paa alt det, som var indelukket og forældet herhjemme. Den første, der havde havt tag i den, var Vinje — i hans skildring af livet blandt de gamle storbønder i Vaage, specielt af den bekjendte storthingsbonde Ole Haagenstad og hans gaard. Ibsen havde skrevet som den indignerede idealist, Bjørnson havde indskrænket sig til at give et dystert naturbillede, Vinje i oplysningens navn fæstet et reiseindtryk til papiret. Nu kom Jonas Lie endelig og lagde veien om den samme dal, som han skildrede med praktisk greihed og med frigjort humor. Han bragte det fuldstændigste og morsomste billede ud af det hele. Og for ham som for hans forgjængere — og for helten i hans fortælling -- gik veien herfra ud i den aabne moderne verden — ud til det aabne «vide Verdenshav — langt, langt udenfor Bygdens Idekreds.»

Medens Jonas Lie var beskjæftiget med «Gaa paa!», gjorde han et sommerbesøg hjemme i Norge. Han tilbragte et par maaneder i nærheden af Arendal, og her blev den i Hamburg paabegyndte fortælling fortsat og afsluttet. Tidlig paa høsten drog han til Paris, hvor han i de sidste tolv aar med enkelte afbrydelser har havt sin bolig. Her har han og hans hustru skabt sig et hjem, der af alle Paris-besøgende skandinaver prises i de varmeste udtryk for den gjæstfrihed og den hjertelighed, man der møder.

Da han flyttede ind i dette nye hjem, havde han atter to stolte literære seire at se tilbage paa. Hans mod og hans selvtillid var atter vokset, og han maatte atter give efter for trangen til at forsøge sig paa nye omraader. Det nye frie syn, han havde faaet,

fristede, den nye kunstanskuelse, der ogsaa dag for dag vandt større styrke i ham, drog i samme retning. Til en begyndelse skrev han den prægtige lille fortælling «Slagter-Tobias», der ved sin fremkomst i «Nyt tidsskrift» vakte stor opsigt og med en gang stillede JONAS LIE som en af de ypperste talsmænd for den bevægelse inden literaturen, som da stod paa sit høidepunkt.

Fire aar tidligere havde ALEXANDER KIELLAND debuteret som forfatter, og i disse fire aar havde han stadigvæk «spillet fattigdommen» — akkurat som irlænderen i hans novellette «Siesta»; han havde behandlet themaet med en masse variationer snart i en stor roman, snart i en liden novellette, snart rørende følsom, snart grinende ironisk. Fattigdommen stod dengang paa dagsordenen, og KIELLAND var dagsordenens digter. Alle de fortrykte og forkuede, alle de, som led uret, alle de, som havde det ondt i verden, var i begyndelsen af ottiaarene særlig gjenstand for den fortællende literaturs opmærksomhed, og denne opmærksomhed deltes i høi grad af det mere eleverede venstresindede publikum, der i disse aar i hovedstaden repræsenteredes af enkelte nydannede kredse, hvor parolen blev stillet og tonen angivet.

Skjønt fraværende fra hjemmet var JONAS LIE ogsaa bleven grebet af den nye bevægelse, og i «Slagter-Tobias» gav han den et eiendommeligt og karakteristisk udtryk. «Slagter-Tobias» er en Nordlandsfortælling som «Den Fremsynte» og som «Tremasteren «Fremtiden» »; men det er ikke længer en begeistret fremstilling af naturens storslagenhed eller en lovsang over menneskenes kamp mod de vilde naturmagter. Det er en stilfærdig og jævn beretning om fattigdom og modgang under trange forhold, et hjertesaart suk over, at brødet hænger saa altfor høit for mange herhjemme i vort fattige land, saa Amerika bliver den eneste redning ud af nøden og elendigheden. Tobias kjæmper tappert og fortvivlet for at undgaa at falde fattigkassen til byrde, men da han alligevel ikke klarer kampen, saa kjøber fattigkassen Amerika-billet til ham og hans talrige familje og sender ham afsted for at blive ham kvit. Det sidste, JONAS LIE fortæller om Slagter-Tobias, er hans afsked fra Norge, da han skal gaa ombord i Amerika-baaden inde ved byens brygge. «Et helt følge af bygutter skreg og hujede om dem som maager om en seiestime.» Det er meget tidlig paa vaaren, sneen ligger endnu

blød og kram i gaderne, og saa sender bygutterne en regn af store faste sneballer i ryggen paa Slagter-Tobias og specielt i bagskottet paa hans lappede skindbukser. Da saa Slagter-Tobias «sig forsigtig om med et rapt Blik og et Skakkast med Hovedet; — det var et skjævt Underansigt, en Mund, der ligesom bed sig fast fra Siden af med Jæxlerne i et sidste lidet Søm! Han dækkede blot lidt for et Par af de Smaa, som stod mest udsat i Baaden. — Ja der er Hjerter i slige Smaagutter. — Smæld! sagde det i Skindbuxerne . . . Smæld! Smæld! . . Det var Fædrelandets Farvel til ham!» — Som man ser, har tonen faaet et vist bittert, aggressivt præg. Men denne tone var tidens.

I JONAS LIE's næste fortælling, «Livsslaven», kom dette endnu stærkere frem. Fortællingen har enkelte ydre berøringspunkter med ALPHONSE DAUDETS store roman «Jack», og da nærværende bogs forfatter i en anmeldelse altfor stærkt fremhævede disse lighedspunkter, offentliggjorde JONAS LIE et svar, der giver et værdifuldt bidrag til fortællingens tilblivelseshistorie. Det heder i dette svar: «Livsslaven».

«Ideen til «Livsslaven» har jeg havt, alt fra jeg boede hjemme i Kristiania. Den er taget lige ud af Virkeligheden og er, forsaavidt Moderen, Barbro, angaar, som man for Penge og gode Løfter skiller fra sit eget Barn og gjør til Amme for andres, — en direkte Protest mod et System, som existerede hjemme inden min Erfaringskreds, og som vel ogsaa existerer i enhver anden stor Stad. At det er en af Menneskeværdighedens øverste og hellige Love, der her krænkes, det anser jeg for utvivlsomt, skjønt jeg ved jo nu fra større og anderledes overciviliserede Forhold, at der er dem, som kan gaa endnu videre og lade menneskelige Ammer opdie Hundehvalpe. Ja, hvad kan ikke forsvares! Dette har ogsaa sit System. — Og hvad Ammens forladte og overgivne Søn angaar, saa kom Ideen til hans Livsførelse mig virkeligt nok ihænde i Skikkelse af en stakkars, bortsat, vetskræmt Gut, der skreg og i al «Retfærdighed» mishandledes i Kjælderetagen i samme Hus, hvor jeg boede i Kristiania. Det gik saa vidt, at vi maatte tage os af ham og sammen med andre sørge for ham. — De Par Sommere, jeg havde ligget ved Grefsens Bad, har jeg tillige seet og hørt nok om Fabrikpigernes Leben og Forhold, noget, som jeg dog dennegang kun har berørt med en yderst let Haand. — Jeg ser, man paa andre Steder beskylder Bogen for Pessimisme. Men, skulde ikke den Ide være noksaa berettiget, at tage sig for at eftervise Ansvaret, hvordan det kan gaa et saadant af sin Mor og Far svigtet og overgivet Barn i en streng Verden, — selv med den gode Natur, som han i dette Tilfælde har arvet efter sin oprindelig retskafne og brave Landsens Mor.

Skulde ikke et saadant Udklip af Virkeligheden — i kunstnerisk Form — være gyldig Gjenstand for Literaturen, — saa var den lidet værdt at fare med, og jeg gjorde da bedst i at nytte min juridiske Examen til at søge mig ind i Tolden, saaledes som et Stavangerblad har foreslaaet for vore Digtere.»

Man ser af disse ord, hvor helt og ubetinget JONAS LIE var bleven greben af den nye retning. Han forsvarer sin bogs beret-

tigelse med, at den hævder sin plads inden den realistiske problemdigtning. Den er realistisk; thi dens ide «er taget lige ud af Virkeligheden», den er «et Udklip af Virkeligheden», og dette «Udklip» er «en gyldig Gjenstand for Literaturen», fordi det behandler et samfundsspørgsmaal, der har praktisk betydning. Hele problemdigtningens trang til at polemisere, agitere og reformere har nu fyldt «Den Fremsyntes» digter saa helt, at han ser hele literaturens betydning deri. Hvis ikke dette var en digteropgave, nu vel, saa kunde han ligesaa gjerne kaste sin pen og «søge sig ind i Tolden».

Endnu mere programmæssig udtalte Jonas Lie sig nogle maaneder efter i et «literaturbrev» til en anden anmelder. I dette brev gjorde han udførlig op sit forhold til den moderne — franske — romanliteratur, og opgjøret var himmelvidt forskjelligt fra det, han havde leveret i salig Thomas Ross's dage. De tyske, franske og russiske literaturer var «eruptive»; de sendte sin «tændende Gnistregn af nye Ideer og luende Folkekrav til Jordens fjerneste Kroge». «Den stærkere anglo-amerikanske Race, der har staaet under sundere og mere uhæmmede Frihedsudviklinger og mere tror paa Bæredygtigheden af sine Samfundsgrundlag, forlanger ogsaa den moralske Feiekost i alle Forhold og Samfundsgrundlagene uden Sky undersøgte, granskede og eftergravede.» Det var dette, han vilde være med paa at besørge.

De unge naturalistiske theoretikere fandt ikke Jonas Lie's skildring af norsk forstadsliv naturalistisk nok. Den var for overfladisk, for udvortes, for flatteret. Jonas Lie burde, vær saa god, se at have sig hjem og studere naturen. Hertil svarede han klart og overlegent: «Hvad angaar den Ytring, at jeg burde hjem og studere, saa er det ikke netop for Øieblikket min Mening. Efter i nogle og treti Aar at have levet og færdets paa de forskjelligste Steder i mit Fædreland og dertil saa praktisk nær Forholdene, som kun sjelden falder i en Literats Lod, turde jeg vel endnu sidde inde med Virkelighedsindtryk nok. Men, hvad man kan eie af Stof, det kan man efter min Erfaring ikke altid slibe og udforme hjemme.»

Jonas Lie havde for sit personlige vedkommende næsten ubetinget ret; det har hans senere forfattervirksomhed bevist. Der er noget eget ved disse norske «realister»; maaske stikker det deri, at

de er begyndt som romantikere. De taaler aldrig den virkelighed, de skildrer, lige ind paa livet af sig; de maa altid have den paa en vis afstand. Gustave Flaubert reiste til Afrika for at gjøre studier, da han vilde skrive en roman fra det gamle Karthago, Emile Zola har i maanedsvis besøgt kulgruber, strygerier, modemagasiner, brændevinskneiper, alt eftersom den roman, han holdt paa med, fordrede det. Men vore norske realister har altid stillet sig i et andet forhold til virkeligheden. De har skrevet paa et indtryk, en erindring, undertiden endog bare paa en flygtig stemning, aldrig paa grundlag af ferske virkelighedsstudier, gjorte i anledning af den enkelte bog. Deraf en vis friskhed og raskhed over den norske roman, som skjød frem i ottiaarene. Men deraf ogsaa undertiden en vis løshed og en vis ensformighed. Undertiden faar man en følelse af, at de af mangel paa nye indtryk gjentager sig selv. Og Jonas Lie danner ikke nogen undtagelse i saa henseende. I hvor mange af sine fortællinger har han saaledes ikke behandlet den økonomiske krise, som han selv havde studeret paa aller nærmeste hold i sin Kongsvinger-periode! Og hvor mangfoldige gange har han ikke varieret den stærke, kjække, rolige, kloge, klare kvindetype, som han vistnok har havt anledning til at «studere» paa endnu nærmere hold? Som sagt, lidt ensformighed kan under et saadant udlændigheds-forhold til virkeligheden ikke undgaaes.

Men saa er der paa den anden side en stor fordel ved denne maade at tage realismen paa. Den kommer aldrig til at virke som dødvægt, som overflødig ballast. Det gjør den undertiden baade hos Flaubert og Zola, især hos den sidste, hvor «grundigheden» engang imellem breder sig saa svært, at der bliver trangt om plads for læserens interesse. I den norske roman faar man derimod et friskt virkelighedsindtryk, tilstrækkelig detailleret til at vække læserens indbildningskraft til selvvirksomhed, og dog ikke saa detailleret, at han gaar træt.

Et glimrende eksempel i saa henseende er Jonas Lie's næste bog, «Familjen paa Gilje». Bogen er bygget over barndoms- og ungdomserindringer, og med den rammede endelig Jonas Lie en pæl gjennem det gjængse kritiske spøgelse, der gik rundt og paastod, at han bare duede til at være sjønovellist og Nordlands-digter. Her havde han behersket et stof fra sin egen kultursfære og be- «Familjen paa Gilje».

hersket det paa en maade, der gjorde bogen til en begivenhed paa det literære julemarked i 1883.

Da fortællingen fremkom, blev det fremhævet, at der var en vis lighed mellem den og CAMILLA COLLETTS «Amtmandens Døttre». Ligheden var virkelig tilstede, og den var mere end udvortes. Begge fortællinger skildrede livet inden embedsstanden paa landet for et halvt hundrede aar siden, og begge tog parti for kvinderne, «Amtmandens Døttre» hovedsagelig for de stakkels unge piger, der blev kastede bort i fornuftpartier, «Familjen paa Gilje» ogsaa for husmoderen, den fortræffelige «Ma», der sled sig op i et evigt stræv for at holde huset i orden.

Hvad der gjorde LIE's bog saa overordentlig populær inden publikum, var den ualmindelig ægte lokalfarve og tidskolorit, den bar. Der var ikke den embedsmandssøn eller embedsmandsdatter over tredive aar eller deromkring, som ikke kjendte sine egne barndomsindtryk igjen i disse jævne «interieurer» fra firtiaarene. Hvem af dem havde ikke med fryd og bæven afventet den store begivenhed, naar føringslæsset kom fra byen med juleindkjøbene, og alle de deilige sager blev pakket ud; hvem havde ikke frydet sig som ved en stor, glædelig begivenhed, naar der kom en fremmed gjæst tilgaards, og hvor mange havde ikke staaet frysende og nyfigne oppe i trappen til soveværelserne og lyttet anspændt til tallerkenklir og bægerklang, efterat de var bleven kommanderet tilsengs med sin grød og melk i livet, inden de voksne begyndte sit solide aftensmaaltid! I den tid, da bogen var ny, var det ikke vanskeligt at træffe folk, som med fugtig glans i øinene forsikrede, at da de læste «Familjen paa Gilje», var det akkurat, som om de levede sin egen barndom om igjen. Og selv vi, som ikke havde oplevet den virkelighed, der laa bag fortællingen, selv vi følte, hvor troværdig og ægte dette billede var tegnet. Der var ikke en farve, som virkede falsk, ikke en linje, som syntes fortegnet. Alt var ægte, god, solid, jævn kunst, slig kunst, som altid beholder sin værdi i et lands literatur, fordi den giver mere end en stemning, fordi den giver et helt billede af eiendommelige kulturtilstande og livsforhold.

Naar GARBORG paastaar, at «først med «Familjen paa Gilje» seirer JONAS LIE helt, ogsaa i Publikum» — da er det imidlertid

at sætte situationen paa spidsen. I publikum havde Jonas Lie seiret, allerede med «Den Fremsynte» og senere med «Lodsen og hans Hustru», med «Rutland» og med «Gaa paa!» Ogsaa kritiken havde villig og ærbødig ydet ham sin hyldest som en af vore aller betydeligste digtere. Hvad han til alles overraskelse og glæde havde lagt for dagen med sin nye fortælling, det var, at han havde flere strenge paa sit instrument, hvad det tidligere ikke havde lykkedes ham at overbevise nogen om. Nu var der ikke længer tvivl om, at han var en modern fortæller af høi rang, den modneste, solideste og ypperste, som norsk literatur eiede. Den femtiaarige digter var med en gang bleven ung paany for det literært interessede publikum, og man imødesaa med glæde og forventning, hvad fremtiden vilde bringe fra hans haand.

Hans næste arbeide, «En Malstrøm», (1884) var ogsaa et kulturbillede fra en svunden, om end noget nærmere mod nutiden liggende tid. Det var ikke et stilllebensmaleri fra en embedsgaard i firtiaarene; det var en dramatisk bevæget skildring fra pengekrisernes dage i femti- og sekstiaarene, en periode, da mangt et gammelt forretningshus, der havde nydt anseelse i flere generationer, ramlede overende, en tid, da overspekulationen, ruinen som en malstrøm hvirvlede mangen en hæderlig gammel familje ned i afgrunden, slugende alt, rigdom, lykke, fred, og blot efterladende nogle usle vragstumper som minde om ødelæggelsen. Hovedpersonen i fortællingen, ham er det, som styrer den gamle familjeskude lige lukt i malstrømmens gab, og selv flyder han op som vragstump, som en stakkars forkommen smaaby-døgenicht, hvis eneste beskjæftigelse er at ro ombord i dampskibene, som anløber byen, og lade sig traktere med et par glas portvin, mens de ligger der paa havnen. Det er en mesterlig skildring, og den behandler sit emne baade med indgaaende forstaaelse og med et vist stilfærdigt lune, der viser, at Jonas Lie havde lært at se paa slige kritiske forhold med den overlegenhed, som afstanden i tid giver. «En Malstrøm».

Efter denne udflugt paa de sociale og økonomiske omraader vendte Jonas Lie i sin næste roman tilbage til spørgsmaalet om kvindens stilling i hjemmet og samfundet. I «Familjen paa Gilje» havde han rakt kvindesagens forkjæmperinder sin lillefinger og et par fingre til, og de havde med begeistring grebet begge hans «Kommandørens Døtre».

hænder. Men JONAS LIE var nu engang ikke kvindesagstalsmand paa den maade, som de doktrinære kvindesagsmennesker vil have det; han saa paa det hele anderledes, større, mere menneskelig, end almindeligt var, og det var i menneskelighedens, ikke bare i hunkjønnets navn, han havde vakt sympathi for «Ma». De, som ikke forstod det dengang, de maatte faa forstaaelsen, da «Kommandørens Døtre» udkom.

Bogens egentlige tema er to unge pigers udvikling. Det er to søstre, døtre af kommandør Witt ved orlogsværftet i en norsk orlogsby. Erindringer fra kadettiden i Fredriksværn giver fortællingen dens udmærkede lokalpræg. Begge søstrene gaar tilgrunde, fordi konveniensen stiller sig imellem dem og de mænd, de elsker.

Den yngste maa ikke faa sin fætter, fordi han bare er en simpel sjømand. Han omkommer som fører af en petroleumsskude, og saa lever hun et ensomt liv, langt borte fra den søn, hun i al stilhed har bragt til verden nede i Tyskland. Den ældste er forelsket i en marineløitnant, der elsker hende igjen. Men baade hendes bror og hendes veninder siger hende, at hun er for fri ligeoverfor ham, og saa bliver hun kunstlet, knibsk og kold, indtil hun skræmmer ham væk. Efter hans flugt surner hun lidt efter lidt, indtil hun ender som en gammel skarptunget pebermø, der intet har at leve for.

Det er da konveniensens indblanden i de erotiske forbindelser, JONAS LIE her beskjæftiger sig med, og med den ægte digters varmhjertethed kjæmper han mod konveniensen og til forsvar for kjærligheden, den evigunge, vaarfriske kjærlighed mellem mand og kvinde, som kvindesagens forkjæmperinder altfor ofte gjorde den feil ikke at tage med i sine kloge beregninger.

Det bedste ved fortællingen er skildringen af den ældste datter, Cecilie. Det er et stort og omhyggeligt karakterbillede, udført med betydelig psykologisk detaljkjendskab. Hvorledes hun fra at være den friske attenaarige pige bliver en gammel tør jomfru, er fortræffelig, om end noget bredt fremstillet, og især har LIE faaet udmærket frem, hvorledes hendes kvikke slagfærdighed i konversationen lidt efter lidt gaar over til at blive en utækkelig skarphed, der skræmmer folk bort fra hende. Det er et fænomen, grebet lige ud af livet. Hvem har ikke seet den proces foregaa? Den

feterede unge skjønhed er kvik, aandrig og pikant; herrerne flokkes om hende; hun glæder dem ved et blik eller et smil, og hun morer dem ved sine gode svar; men i stilhed er der en af dem, som hun omfatter med al den varme, hun eier — og han stødes bort af de samme egenskaber, som fængsler de andre. Og saa gaar hun og venter og længes og bliver bitter af savn og skuffede forhaabninger. Det er baldronningens tragedie; den bestaar i at blive feteret af alle og ikke elsket af nogen.

Hvem bærer skylden for, at det gaar slig? Er det opdragelsen, er det konveniensen, eller er det individet selv? Hver bærer sin del af ansvaret, synes Jonas Lie at mene; men mest skyld lægger han dog paa konveniensens skuldre. Den er det, der gjør den unge dame gaadefuld og unaturlig, saafremt hun ikke eier en personlighed, som snak og taktløse formaninger ikke bider paa.

Det er det, den yngre søster har. Men hendes skjæbne bliver alligevel ikke mindre sørgelig. Hendes historie er den unge, friske kjærligheds tragedie i et samfund, der spørger mere efter stand og formue end efter følelsens styrke og ægthed. Og hendes lod som moder er maaske noget af det tungeste og bitreste, som kan hænde en kvinde af det saakaldte gode selskab: den at leve som en fremmed for sit eget deilige, elskede barn, være nødt til at fornægte sin ømmeste følelse af hensyn til folks dom. Det er derfor, at slutningen af «Kommandørens Døtre» er saa gribende vakker, der, hvor den unge moder ligger og dør og bare er en snil tante til sin unge søn, som er kommet hjem til dødsleiet, budsendt af tante Cecilie, der endelig er naaet saa langt i forstaaelse, at hun gribes af søsterens skjæbne og føler, at hun alligevel trods skammen og døden og alt har staaet i et sandere og mere reelt forhold til livet og lykken end hun selv, den kloge, forsigtige baldronning, hvis følelse lod sig skræmme i et musehul af tarveligt folkesnak og taktløse formaninger.

Hvad Jonas Lie skildrer i sin næste fortælling, «Et Samliv» (1887), er et ægteskab, som ægteskaber er flest, og hvad han vil have frem gjennem sin skildring, det er, at et saadant almindeligt ægtepar lever slet ikke sammen i aandelig henseende; de lever bare hver for sig. «Et Samliv».

Det er imidlertid det fortræffelige ved Jonas Lie, at han sjelden

eller aldrig moraliserer; han er kunstner helt ud i fingerspidserne. Han fortæller simpelthen et saadant ægteskabs udviklingshistorie fra fjorten dage efter brylluppet til sølvbryllupsdagen, fortæller den ganske, som den er, uden stadig at være paa vagt efter, om dette eller hint træk staar i forbindelse med grundtanken eller ikke. Han synes sjelden eller aldrig at have nogen hensigt, bare en opfatning; han vil ikke generalisere, bare individualisere. «Et Samliv» udmærker sig derfor ved den samme friskhed, der har udmærket alt det bedste, han har skrevet. Fortællingen er saa fin og saa underholdende, at man føler et stort velbehag ved at læse den. Hvor udmærket er ikke det nygifte pars lykke skildret i det første kapitel, og hvor sikkert og vakkert er ikke naturbaggrunden givet!

Jonas Lie har altid en bestemt lokalitet for øie, naar han skriver, skjøndt han ikke altid nævner stedet ved navn. I «Kommandørens Døtre» var det Fredriksværn, som blev skildret, i «Et Samliv» er det Kongsvinger. Enhver, der har besøgt den lille by med dens fæstning og dens kuperede terrænforhold, omslyngede af den store sving, som Glommen netop her gjør, vil hurtig orientere sig i bogen, og de økonomiske forhold, som under fortællingens udvikling kommer til at spille en rolle, er ogsaa Kongsvinger-forhold fra den tid, da Jonas Lie selv holdt til deroppe.

Det er som sagfører og sagførerfrue paa Kongsvinger, at fortællingens unge ægtepar lever. Deres liv begynder i pur erotik og idyl. Smaaskyer trækker op i horisonten; men de fordeler sig hurtig. Saa kommer det første barn, en søn, og i ham faar huset en ny herre. Papa maa være saa god at gaa stille for ikke at forstyrre hans søvn; til tak forstyrrer han baade papas og mamas nattero ved sine vokale øvelser. Mama gaar og bærer og bysser til langt paa nat, og forat hun ikke skal blive rent ødelagt, maa papa assistere, naar det varer for længe. Om dagen er han praktiserende sagfører med stadig voksende forretninger, om natten vikarierende barnepige. — Forretningen vokser, og familjen med. En liden herre kan være besværlig nok i et hus; to er selvfølgelig endnu besværligere. Man kommer ind fra sit kontor efter dagens stræv; man venter at finde en hyggelig stue og aftensmaden paa bordet. Istedetfor finder man «Lilleguts» legetøi spredt ud over gulvet og «Lillemors» strømper slængende i sofaen. Og spørger

man saa efter aftensmaden, erfarer man, at de smaa bader. Klokken bliver ni, og endnu er der ingen aftensmad; saa taber man taalmodigheden og gaar over i klubben for at faa sig lidt at leve af. Slig begynder samlivet, og saa udvikler det sig paa en saadan maade, at titelen bliver ironisk. Disse ægtefolk lever slet ikke «et samliv», men hver for sig, hver i sin egen verden, hun i sit hjem, optaget af dets mange gjøremaal, han paa sit kontor, optaget af sine mangehaande forretninger baade som sagfører og tømmerspekulant. Han er lige paa nippet til at gaa tilgrunde i denne spekulationens tid, som Lie skildrer med selvoplevelsens troskab. Da bekjender helten alt for sin hustru, og de finder endelig hinanden igjen paa sin sølvbryllupsdag. «Jeg mener, det er med Ægtefolk som med Dyrene; Vorherre har nægtet dem Talens Brug. De kan forgaa ved Siden af hinanden!» siger hun. Og han svarer lidt efter: «Kanske er det mig, Du, som har været en — Tosk — rigtig en Tosk . . . Du har ikke havt det godt med mig, du heller, ser jeg, Stakkar . . . Men, — jeg kom saa mangen Gang med Hjertet fyldt, — paa min Vis, — for at lægge Hodet ind til dig og faa Udløb for en Bekymring eller Glæde; — og saa havde Du ikke Tid eller var optaget af saameget andet. — Saa vænner man sig til at gaa der alene . . . Og paa den Maade faar man sit Samliv ruineret, Du!»

Det fortræffelige ved skildringen af disse to karakterer er dens jævne tilforladelighed. Det er paa ingen maade undtagelser hverken i godt eller ondt; det er mennesker, slig som de staar og gaar rundt omkring os. — Og der er tillige en anden egenskab ved fortællingen, som virker særdeles tiltalende. Det er den upartiskhed, hvormed forfatteren skildrer begge parter. Han tager ikke parti for eller imod nogen af dem. Han viser tvertimod rolig og lunt, at hvis der er noget, begge er fælles om at bære, saa er det skylden for, at de ikke bærer livets byrder bedre sammen. Sagføreren er i mange stykker et mønster af en mand, arbeidsom, tro, kjærlig og forstandig; men han deler ikke med hende, og han savner evnen til den selvopgivelse i det smaa, som kræves, saafremt det store skal vindes. Og hun savner den samme evne; hun er ikke hensynsfuld, ikke selvopofrende nok. Og saa bliver hun med tiden for meget af en svag moder og for lidet af en stærk hustru. Hun

er ikke fri for at være lidt af, hvad man paa godt østlandsk kalder «en jaale» baade i sit forhold til sin mand og til sine børn; men en del af skylden for dette er igjen hans; thi hvorfor har han ikke givet hende anledning til at vokse ved hjælp af hans fortrolighed? Hendes liv er bleven let og tomt, fordi han har holdt hende udenfor det alvor, som giver indhold.

«Majsa Jons». Efter «Et Samliv» fulgte «Maisa Jons» (1888) og «Onde Magter» (1890), begge omfangsrige fortællinger, der indtager en smuk plads i den lange række af JONAS LIE'ske frembringelser, om end ingen af dem hører til hans ypperste eller mest karakteristiske. «Maisa Jons» skal være bygget over barndomserindringer. Dens heltinde og titelfigur er en sypige, en ganske jævn sypige, der tilbringer sit liv med at sidde ude og sy hos pene familjer. Et saadant stilfærdigt, beskedent væsen lægger de fleste af os ikke mærke til i virkeligheden; men JONAS LIE har lagt mærke til hende og omsluttet hende med saa varm interesse, at han har skrevet en hel bog om hende. JONAS LIE udmærker sig ved en urokkelig «Urtro paa Livet og Livets Styrke,» siger GARBORG, og det er denne tro, som har gjort ham til Maisa Jons' digter. «Maisa Jons har netop noget af hin uslidelige, trevlede Livets Seighed, der hun sidder et helt Liv og bare syr og syr, trods alt ikke givende sig op, krybende langs Jorden som Eneren bare for at redde Existensen og Haabet. LIE maatte skrive om det, vise frem, hvor megen Livsens Ægthed og Værdi der kan ligge i noget saa fuldstændig overset, et Væsen, som Hverdagen med sit Vrøvl og sin Tomhed bare bruger til at træde paa og nedtræde. Og hans Maisas Historie — særlig den første Del, til det Punkt, da hun maa opgive sin lille Kjærlighed til Studenten — blev beundringsværdig ved fin Iagttagelse og virkningsfuld Fremstilling af det smaa.» —

Medens JONAS LIE i sommeren 1887 sad nede i Paris og arbeidede af alle livsens kræfter paa «Et Samliv», havde den danske forlægger af «Juleroser» undfanget den ide, at hans blad skulde bringe en række nordiske sagnfigurer fremstillede i billeder og tekst af nordiske forfattere og kunstnere. Som bladets norske redaktør var jeg med paa at gjennemføre planen, og et af de første skridt, jeg gjorde i den anledning, var at skrive til JONAS LIE og bede ham fortælle «Julerosers» læsere noget om «Draugen». Det var en dristig

idé; thi JONAS LIE havde nu saa længe været borte fra alt nordlandsk spøgeri, at han muligens slet ikke var oplagt til at beskjæftige sig med sligt. Efter en tids forløb kom der imidlertid et manuskript, ledsaget af foranstaaende brev.

Manuskriptet danner nu i omarbeidet skikkelse indledningen til den første samling af JONAS LIE's «Trold», og det aabnes af en tankegang, der har præget baade begge disse bøger og fortællingen «Onde Magter». Det er neppe tvivlsomt, at JONAS LIE hin vaagne nat er kommen ind i en tankerække, der har gjort ham det til en nødvendighed at skrive den lille skitse, selv om den store fortælling maatte hvile en dags tid af den grund. Det hed i denne skitse:

«At der er Trold i Mennesker, véd enhver, som har lidt Øje for den Slags. De ligger inde i Personligheden og binder den som urørligt Fjeldstykke, lunefuldt Hav og ustyrligt Vejr, — store og smaa Ubeister, — fra det enkelte vældige Bjerg- eller Havtrold, der kan lægge sig med sin Vilje ind i Livsstrømmen, til Nøkken, Alven, Tomtegubben eller Nissen, der huserer og sætter sine lunefulde Indfald, Pudser og Krumspring ind i Folk. — Engang, jeg kjørte i Slæde gjennem en Skog, skvat Hesten for en stor, skræmselsfuld Stenblok, der laa og kég frem i Maaneskinnet under en troldagtig voxet Bjerkelug. Siden har jeg mødt den igjen i en gammel Jurist, — et forunderlig træet Ansigt, Øjne som to mat overtrukne Glansstene, en forunderlig sikker Dømmekraft, utilgjængelig for at ta Indtryk, Form eller Farve af andre, Omgivelserne blaaste af ham som Vejr og Vind; Forstanden saa tusenaarig sténsikker, der snød ingen eller intet den, — de fik før slaa ham ihjel end flytte hans Dom; han var bare en Viser. — Troldskaben lever paa dette Stadium inde i Menneskene som Temperament, Naturvilje, Explosivkraft. — Det er egentlig et Skridt længere fremme og over dette, naar den lever som Angst — Mørke- og Spøgelserædsel. Angsten er Menneskehedens første Arbejde i Følelsen for at skille sig fra og løfte sig ud af det elementære og følges af alskens Kunster og manende Midler for at tvinge det under sig. — Og hvor langt dette Troldestadium følger Mennesket ogsaa ind i det civiliserede Liv, vilde være en ganske nyttig og belærende Paavisning, maaske ogsaa en noget overraskende. Tilværelsens Angst, det store ubekjendte om os, som er Grundlaget ogsaa for vor religiøse Følelse, skifter uophørlig Ham og Navne efter de forskjellige Oplysningstrin. Den lever hos den mystiske Experimentalist som Borddans, Aandebanken og den Slags, og hos Lærde under højtklingende videnskabelige Betegnelser som den «fjerde Dimension», der fortiden halvt er blet den Pulterkasse, hvori man putter alt det, man ikke kan forklare sig. Der er nok adskilligt i vort oplysnings- og kultursikre Liv, der vilde sprække ligesom Troldskaben for en klar Solstraale» (citeret efter «Juleroser» (1887), næsten ordret gjengivet i indledningen til den første Samling «Trold»).

Hans næste nutidsroman blev da ogsaa en skildring af troldskaben, de «Onde Magter» i mennesket, og den troldskab, som han her specielt tog sigte paa, var misundelsen, den kraftige, livs- og «Onde Magter».

arbeidsdygtige opkomlings misundelse ligeoverfor den fine og fornemme repræsentant for en gammel familje. Opkomlingen har styrken, lykken, alt paa sin side — undtagen den fornemhed i følelse og tankesæt, som bevirker, at han trods alt altid føler sig som undermaalsmanden og bruger sin magt til den andens skade og ruin. Men trods alt dette er «Onde Magter» ikke nogen saar og bitter bog; den er præget af den elskværdighed, som udmærker omtrent alt, hvad JONAS LIE har skrevet. Alt det friske og sunde i opkomlingen har JONAS LIE's sympathi, og han fremdrager det med glæde; han forklarer ham og forstaar ham. Han er ikke et trold, men der er trold i ham.

«Trold». Og aaret efter tog digteren dette emne op til ny behandling i en ny form. Det troldelige i menneskene og det menneskelige i troldene — det var temaet for hans første tylvt eventyr «Trold», som det blev temaet for den anden tylvt, der fulgte et aar efter.

JONAS LIE's eventyr er ikke eventyr, som brødrene GRIMM's eller ASBJØRNSEN's og MOE's er det. De tyske eventyrfortællere og deres norske efterfølgere holder sig saa nær til den givne folketradition som muligt. JONAS LIE giver derimod folketraditionen en god dag; har han en bestemt folketradition at holde sig til, saa gjengiver han den ikke saa stenografisk som muligt; han optager den helt og holdent i sit indre, gjør den til kjød af sit kjød, aand af sin aand og poesi af sin poesi. Eventyret — eller sagnet — kan være stort nok i sine konturer og farver; ved at passere gjennem JONAS LIE's digtersjæl og faa form af hans kunstneraand bliver det større og rigere.

Jeg kjender ikke mange bøger i norsk literatur, som jeg har læst med større fornøielse end disse to «Tylfter» eventyr. Saa megen storslagen fantasi, saa megen lys humor og saa megen sund verdenserfaring finder man sjelden samlet i to smaa bøger. Det har hændt mig gang paa gang — hvad der sjelden hænder en literær professjonist —, at jeg har taget en af disse samlinger frem for at kige lidt i den og saa er bleven siddende og læse eventyr efter eventyr, indtil jeg var færdig med hele bogen. Blandt disse to tylfter eventyr er der næsten et helt snes digteriske mesterværker, og det er et beklageligt vidnesbyrd om, hvor lidet vore sceniske kunstnere følger med, at ikke en flerhed af disse eventyr staar paa

Paris Bartholomæiaften d. 23. Aug 1887.

Kjære Hr. Cand. Jæger!

Midt i haarde Arbeide med min Bog, der tar al den Kraft jeg har og holder mig i Spænding for hver Dag paa, hvad der skal lykkes mig, — faar jeg ikke Tid og ledig Tanke til at besvare Deres Brev saa straks som De ønskede. En Nat, som jeg laa og tænkte paa denne min Synd kom jeg til at se omtrent hvad jeg kunde ville skrive om Dramaer, hvilket nu følger Dem indlagt. Det skulde meget glæde mig, om jeg derved har lettet Dem paa en Kant af Deres [illegible]. Med mange Hilsener Deres venskabeligt hengivne

Jonas Lie.

Brev fra Jonas Lie.

(Gjengivet i 2/3 størrelse.)

deres oplæsningsprogrammer. Her er perler for den raffinerede tekniker, for den lyrisk anlagte alvorsmand saavel som for humoristen. Her er noget af alt og noget for alle.

Det er et høist uensartet selskab, man træffer paa i disse to bøger. Her er høvdinger fra sagatiden og moderne sangerinder, stortrold fra skog og fjeld og hav og smaafolk fra by og land, ørne og høner, troldkjærringer og pyntede koketter, alt om hinanden i rig og broget mangfoldighed. Men der hersker en stor forbindende grundstemning over det altsammen, og grundstemningen heder JONAS LIE. Hans elskværdige, menneskekjære humor har forbundet det altsammen til en krans af poesi, som savner sidestykke.

En gruppe for sig danner de «eventyr», hvor naturbaggrunden — landskabet — er udgangspunktet. Her er der en magt og en kraft i foredraget, som enhver for poesi modtagelig læser maa gribes og imponeres af. Som slige eventyr kan nævnes «Andværs-Skarven» i første samling — med den deilige slutning — og «Moskenæsstrømmen», «Memurugubben» o. fl. i anden samling. Her er storslagen natur storslagent personificeret; her er hav og høifjeld, midnatssol og brusende elvestryg ført over i eventyrets verden paa en saadan maade, at læseren bevarer det store indtryk af naturstemningen, paa samme tid som han har glæde af, hvad der fortælles, som et barn af et virkeligt eventyr.

Og som diametral modsætning til disse naturbilleder er der en række skildringer af det jævne menneskeliv, holdt i en saa frisk og humoristisk freidig stil, at de virker betagende netop derigjennem, at de gjør hverdagsligheden ny og naiv. Jeg nævner som eksempler «Slærka og Ladda», «I Borge Syssel og Skyld Herred», — begge af første samling — og «Det gaar, saalænge Hyssingen rækker» — af anden. — I disse smaahistorier er der noget, som minder mig om enkelte af GOTFRIED KELLER's «Schweitzernoveller», uden at jeg her kan indlade mig paa en nærmere redegjørelse for, hvori berøringspunkterne bestaar.

Og saa er der humoristiske historier af en anden art, en lys, barnefrisk driven-gjøn-med enkelte haarkogte ideer, som var bleven grebne med begjærlighed af smalsporede intelligenser i samtiden og anlagt og tillæmpet saa inderlig smalsporet, at JONAS LIE følte trang

til at sige: «Nei, lad os nu være mennesker!» Og han sagde det ogsaa paa en saadan maade, at han fik al sund sans paa sin side. Enhver, der har læst anden samling af «Trold», husker «Et Hønsehode»; det er et mesterligt lidet stykke modern samfundssatire, holdt i den for JONAS LIE eiendommelige eventyrstil.

Fælles med folkeeventyrene har JONAS LIE's eventyr det, at baade trold, dyr og mennesker optræder som helte i dem. Dyrene sjeldnest og da undertiden benyttede i alvorlig fremstilling — saaledes i «Hunørnen», — anden samling —, en nydelig liden forherligelse af moderkjærligheden. Men ogsaa her blander alvor og humor sig i regelen sammen paa en karakteristisk maade. «Et Hønsehode» (II) er alt nævnt; «Legen i Kraakelunden» (I) kan tjene som et endnu mere oplysende eksempel. Naar JONAS LIE vil give sin menneskeforagt frit løb -- og selv han er ikke helt fri for den —, da synes han at have en vis forkjærlighed for at klæde sine mennesker i dyreham. Menneskene i hans eventyr er i regelen bare dumme, naragtige og tankeløse; noget ondt er der ikke i dem; og troldene er personificerede naturscenerier, snart smeltende deilige, snart gigantisk storslagne. De gamle grækere talte om at vælte Pelion paa Ossa, det ene høie bjerg paa det andet. JONAS LIE's fantasi har udført det kunststykke i enkelte af samlingens eventyr. —

En særegen plads i samlingerne indtager efter min opfatning det sidste eventyr i anden samling: «Kværnkallen». Her er samvittighedsnaget og den sjælelige vildelse givet med en kraft og en betagende vildskab, der er udslag af den høieste psykologiske forstaaelse. Disse kværnkallens vers, som ikke er kværnkallens, men fossedurens, de maler og maler og snurrer sig ind i Thore Skytters forvildede sanser, saa man mærker, hvorledes vildelsen stiger vers for vers, indtil det ender med, at han kaster sig paa hovedet i fosseglupet, hvor hans ulykkelige elskede før har søgt havn. En fremragende oplæser, der havde intelligens nok til at forstaa det psykologiske moment og smidighed nok i organet til at gjengive naturforudsætningen, vilde kunne faa det til at gaa koldt ned ad ryggen paa sine tilhørere ved oplæsningen af dette grandiose eventyr, der er saa fornemt og saa diskret i sin kunst. Det er at haabe, at dette eventyr ikke bliver JONAS LIE's sidste. Den, som har skjænket sit lands literatur to slige samlinger trold-

historier, han har vel endnu ikke sagt sit sidste ord paa det omraade. Foreløbig har imidlertid Jonas Lie ladet troldene være trold; istedetfor har han leveret en ny moderne roman, i mange henseender den betydeligste og uden sammenligning den mest dramatiskbevægede, han har skrevet. Det er «Niobe», der ud-

Jonas Lie.

kom i slutningen af 1893, kort efterat forfatteren havde fyldt sit sekstiende aar.

«Niobe». Læseren erindrer det græske sagn om Niobe, Tantalos' datter, der var saa stolt over sine børn, at hun satte sin moderlykke høiere end Letos, Apollons og Artemis' moders. Til straf dræbte Apollon og Artemis alle hendes børn. Allerede titelen paa Jonas Lie's bog røber da, at det er forholdet mellem forældre og børn, den behandler. Det er et tema, som Jonas Lie ofte har været

inde paa i sine fortællinger; her er det taget op som hovedmotiv, som fortællingens alfa og omega. —

En «nutidsroman» kalder JONAS LIE sin bog paa titelbladet, og denne benævnelse antyder ogsaa en karakteristisk egenskab ved den. Den ungdom, som fremstilles, det er ungdommen fra idag; for ti aar siden eksisterede der ikke en saadan ungdom; om ti aar vil den kanske allerede være en saga blot. Det er ungdommen fra et aarhundrede, som synger paa sit sidste vers. JONAS LIE har ikke meget tilovers for denne ungdom; han finder den sørgelig skakkjørt, og han synes at mene, at feilen dels har sin grund i opdragelsen, dels i selve tidsalderens eiendommelige karakter. Det er vistnok som talt lige ud af forfatterens eget hjerte, hvad doktor Baarvig etsteds bemærker: «Man har en Følelse af noget unormalt dimmigt over det hele. — Absolut en almindelig Hjernesvækkelse i Tiden — med Udslag i alskens Nervesygdomme . . . . Kunde ha Lyst til at være ung igjen og ta fat paa den Sag, — faa den lagt ordentlig i Dagen . . . En Følge vistnok af, at der i vor ene Slægts Levetid er gjort en saa overvældende Mængde af indgribende Opfindelser og Opdagelser, at Hjernen ikke formaar at ta imod og fordøje det . . . Konsekventserne af hvert enkelt saa vidtrækkende forandrer i den Grad Mulighederne og Begreberne, at først en næste Generation og kanske én til, som er født i den ny Civilisation, magter at indforlive sig i det . . . Om vi med engang fik daglig Postgang til Mars, — vi vilde ikke forbauses mere end en Halvtime og ha vænnet os til det paa en Uge. Vi har ikke Tid til at tænke ud Følgerne for ny Stød paa Hjernen . . . En hel ny Kulturepoke, der falder som et Skred over Slægten . . .»

Det er med andre ord bôhemernes, dekadenternes, spiritisternes, dynamitattentaternes og spekulationssvindelens tidsalder, som skildres.

Hvert af doktor Baarvigs børn — med undtagelse af de to yngste — repræsenterer sit karakteristiske tidsfænomen. Den ældste søn er skogspekulant i stor modern stil, hvad der giver JONAS LIE anledning til atter engang at variere sit gamle tema om skoghandel og skogsvindel. Den anden søn er en ustadig lediggjænger, der lider af kunstnerindbildninger, men mangler den udholdenhed, der er den første betingelse for at drive det til noget i kunsten som paa alle andre enemærker. Den ældste datter falder i hænderne paa

en spiritist og bliver hans viljeløse redskab, og hendes søster er paa vei til at blive en almindelig bygdeflane. Kun af den yngste gut og den yngste pige ser det ud til, at der med tiden kan blive sunde, arbeidsdygtige mennesker.

Paa grund af alle disse personer, der hver har sin egen sfære og sin eiendommelige udviklingshistorie, bliver der paa enkelte punkter noget spredt, uroligt og brudstykkeagtigt; men alligevel har JONAS LIE med stø haand holdt traadene sammen, saa de stadig flettes strammere og strammere, indtil de endelig overhugges af den voldsomme slutningsscene, da fru Baarvig, den stakkels moderne moder Niobe, sprænger sig selv og sine tre ældste fortabte børn i luften. Der er i denne slutning en voldsom tragisk effekt, som gjør et uvant indtryk hos JONAS LIE. Man skulde tro, det var katastrofen i et IBSEN'sk familjedrama og ikke slutningen i en LIE'sk fortælling, man læste. Og selve grundtanken har ogsaa noget tilfælles med det IBSEN'ske grundsyn. Denne dvælen ved overgangstidens forfeilede mennesker, der er viede til undergang, den træffer man ogsaa hos IBSEN i arbeide efter arbeide, om den end hos ham fremtræder paa en anden maade. —

Sidste besøg i Norge.

— Medens JONAS LIE holdt paa med udarbeidelsen af denne sin sidst udkomne bog, vendte han atter efter lang tids fravær paa besøg hjem til Norge. Han slog sig ned med sin familje i nærheden af Kristiansand, og her tilbragte han sommeren og høsten, indtil han var færdig med sit arbeide. — Den 6te november feirede han sin sekstiaars-fødselsdag, ved hvilken leilighed han modtog en mangfoldighed af beviser paa, hvor høit han var skattet som digter blandt sine landsmænd. Han er for tiden den norske forfatter, hvis popularitet har den største udbredelse ikke blot i Norge, men ogsaa i Danmark og vistnok ogsaa i Sverige. BJØRNSON er et stridsspørgsmaal, om ikke for andet saa paa grund af sin politiske optræden; IBSEN er for tung, kræver for store forudsætninger til at blive det store publikums digter; KIELLAND var i sin tid altfor udfordrende og er nu bleven for taus. Men JONAS LIE er manden; han er aldrig udfordrende, aldrig for tung, aldrig partimand. Han er altid kunstneren, der former sit stof i klare, virkelighedsmættede billeder, altid den elskværdige fortæller, der ser paa menneskene med et lyst, venligt blik, selv om han er nødt til at ryste paa

hovedet af deres færd, altid livets og haabets freidige talsmand, selv om det engang imellem kan se noksaa mørkt ud. Han har den rette barnlighed, som digteren og kunstneren har saa vanskelig for at bevare i vor tid, den barnlighed, som ser friskt og umiddelbart paa tingene. «Den, som i en oplyst og høit dannet tid stræber efter at blive en stor digter, maa begynde med atter at blive et barn,» siger MACAULEY etsteds i sin afhandling om MILTON. JONAS LIE har ikke behøvet at stræbe efter det — en stræben, som vel ogsaa i regelen vil være temmelig frugtesløs —; han var det fra først af og har aldrig ophørt at være det. Han er netop i ordets bedste betydning en digter efter folkets hjerte, og det skylder han sin virkelighedstroskab, sin sunde sans, sin friskhed og sin klare, billedformende fantasi.

Da han kort tid efter fødselsdagen besøgte Kristiania, var der ikke ende paa den jubel, hvormed han blev modtaget. Fester og fakkeltog, fakkeltog og fester. En hel del af byens mere fremtrædende mænd gav en stor fest til hans ære; studenterne komplimenterede ham med taler, jubel og fakkeltog; men det mest imponerende tog, det var arbeidernes fakkeltog, der en mørk søndagsaften drog til hans bolig i Grand hôtel for at hylde sjømændenes og fiskernes, «Livsslavens» og «Maisa Jons'» digter. Den aften laa hele den aristokratiske Karl Johans gade i et brandrødt flammeskjær, som gjorde et yderst samfundsomvæltende indtryk, naar man tænkte paa, at det var arbeiderne, som kom anstigende. Men det brandrøde var bare en lysvirkning, ikke en tendens. I fredelig og taknemmelig elskværdighed kom de norske arbeidere for at hylde sin fredelige og elskværdige digter.

Og ikke mindre smukt var det at se den akademiske ungdom hylde ham. Han havde netop sagt et alvorsord til ungdommen i sin sidste, dengang endnu ikke udkomne fortælling; men selv om denne da havde været kjendt, var ungdommens hyldest ikke bleven mindre. Det alvorsord, han havde sagt, det var nemlig ikke sagt i bitterhed og mangel paa sympathi af en mand, der var bleven gammel. Det var sagt i sundhedens og ungdommens navn, et friskt varsko mod det, som var sygt og gammelmandsagtigt blandt de unge. Saa sandt som ungdom er perfektibilitet, udviklingsdygtighed, saa sandt er JONAS LIE endnu en af de yngste og fri-

skeste kræfter i den norske literatur. I et brev, jeg engang modtog fra ham, skrev han de ord, at enhver ny bog fra hans side var et forsøg paa at spænde nogle tommer høiere, end han tidligere havde formaaet. Overskuer man hans udvikling, vil man se, at disse forsøg næsten bestandig har lykkedes. Og den dag i dag staar han som det modtagelige, det udviklingsdygtige, det forvandlingsrige digtergemyt, som den, i hvem tidens puls endnu banker. Dette blev ham sagt i mange former og variationer under hans korte ophold hjemme. Og det var ikke almindelig fest- eller jubilæumssmiger. Det var baade ment og sandt. —

— Da JONAS LIE atter forlod Kristiania, var han vistnok træt af hyldest og festligheder; men han naaede dog ikke længere end til Kjøbenhavn, før der fulgte et efterspil af nye ovationer. Ogsaa danskerne vilde være med at hylde den forfatter, som for tiden var den mest læste i Danmark, landets egne forfattere ikke undtagne, blev der sagt dernede. — Ved nytaarstid var han og hans familje endelig kommen hjem i fred og ro til sin gamle bekjendte bolig i Paris.

«Digte». — En bog af JONAS LIE maa endnu nævnes. Det er hans nye samling «Digte», der udkom i 1889. Den indeholder et udvalg af de lyriske frembringelser, der har flydt fra hans pen i en menneskealder. Det ældste digt i samlingen er fra hans to og tyvende aar; de sidste fra hans fire og femtiende. I sit «Forfatter-Lexikon» anfører HALVORSEN denne bog ikke paa dens kronologiske plads, men umiddelbart efter og i forbindelse med den samling digte, hvormed JONAS LIE i 1866 debuterede som bogudgivende medlem af samfundet. Paa den uindviede kan det let gjøre et misvisende indtryk, som om LIE's «Digte» (1889) forholdt sig til digtsamlingen fra 1866 paa samme maade, som de nye og forøgede udgaver af HENRIK IBSEN's «Digte» eller BJØRNSON's «Digte og sange» forholder sig til de oprindelige udgaver. Forholdet er imidlertid et andet; det er ikke et suppleret optryk af første samling; det er saagodtsom helt og holdent en ny. Af samlingens henved hundrede digte er der ikke mere end syv, som er kjendt fra første samling, og selv flere

af disse har faaet gjennemgaa en ganske radikal omkalfatring. Det fra anthologier bekjendte digt «Solveig» har saaledes faaet en ny motiverende indledningsstrofe; omvendt har digtet ved A. B. STABELL's død mistet et par af sine strofer, og det digt, der i den nye samling bærer titelen «Nytaarsnat», og som i den første hed «Det svundne Aar», har mistet ikke mindre end fire af sine syv strofer, to i begyndelsen og to i slutningen, medens de resterende tre midtstrofer er anbragt i omvendt orden, saaledes at den, som stod først, staar sidst, og den, som stod sidst, først. Ogsaa i det nys nævnte sørgedigt over A. B. STABELL er der foregaaet en saadan, om end mindre radikal omflytning.

Disse omkalfatringer giver nøglen til en karakteristisk egenskab ved JONAS LIE som lyriker. Der er i regelen ikke nogen fast bygning i hans digte; hver strofe er ikke et underordnet led af det hele; det er en selvstændig frembringelse, der synger sit parti i det store fælleskor. Eller rettere sagt: JONAS LIE's strofer er — især naar det gjælder festlige anledninger — som en række varmhjertede festtalere, der alle har ordet i sin magt. Det er i grunden ligegyldigt, hvem der først faar ordet og hvem sidst — alle bidrager de dog hver paa sin maade til festens forherligelse. Et illustrerende eksempel herpaa, som en samtidig, der skriver literaturhistorie, ikke bør glemme at notere, oplevede de indviede i 1881, da Wergelandsmonumentet skulde afsløres. JONAS LIE havde skrevet sin kjække, friske kantate, og JOHAN SVENDSEN skulde komponere den. Han likte teksten fortræffelig; men han syntes bare, at den skulde endevendes, saa at begyndelsen blev slutningen og slutningen begyndelsen. Og jo mere han tænkte over sagen, desto sikrere følte han, at dette var den eneste vei, som kunde gaaes, hvis han skulde faa den musikalske stigning frem, som han nu engang ønskede og forlangte af sig selv at faa. Endelig — efter mange overveielser og betænkeligheder — skrev han til JONAS LIE og gjorde det modige spørgsmaal, som kun en musiker af JOHAN SVENDSEN's rang kunde tillade sig overfor en digter som LIE, om han ikke fik lov til at foretage den generalomvæltning at gjøre begyndelse til slutning og slutning til begyndelse. Han gruede for svaret; men han fik det mest elskværdige «vær saa artig!» tilbage, og ingen af dem, som læste kantaten, da den var bleven uddelt paa Eidsvoldspladsen,

havde anelse om, hvilken radikal omkalfatring der var foregaaet. Dette selvfølgelig ikke meddelt til forkleinelse for Jonas Lie som lyrisk digter; det er kun fortalt for at illustrere den selvstændige poetiske virkning, der er tilsigtet med hver enkelt strofe eller hvert enkelt afsnit i hans digte.

Der ligger heri et fortrin og en feil, et fortrin i stemningsfylde og en feil i kunstnerisk sikkerhed. Jonas Lie er saa rig, at naar hans lyriske sluser aabnes, saa øser han ud af sit overflødighedshorn hulter til bulter; den sikre, beundringsværdige gjennemarbeidelse, som udmærker hans fortællinger, har han sjelden naaet som lyrisk digter. Jeg vil nævne et lidet eksempel, og det et fra et digt, der vistnok er et af hans dybest følte, som det er mig et af de personlig kjæreste. Det har ingen overskrift og lyder saa:

«Mig lokked den larmende Ære,
et Navn med den prangende Klang, —
nu ønsker jeg ikkun at bære
blandt Sandhedens bølgende Hære
om blot et Frø i min Sang . . .
Mér end en glimrende Stjerne
i Nathimlens Dunkelhed, —
et Led af din tænkende Hjerne,
o, kjæmpende Menneskehed.

Enhver opmærksom læser vil beklage, at et saa vakkert digt plettes af en billedfeil som den i næst sidste linje: «et Led af en Hjerne»; — der er ingenting, som heder saadan.

Men trods det, at man undertiden støder paa slige stilistiske feil, er Jonas Lie's anden samling «Digte» en bog, der erobrer ham en smuk plads blandt Norges lyriske digtere. Her er stemning, her er fart, og her er i mange af digtene en ægte nordisk klang, der virker saa meget mere tiltalende, fordi den aldrig gjør indtryk af at være tilstræbet, altid af at falde naturlig. Og paa samme tid er der undertiden et stænk af folkevisetonen, der virker betagende ved sin som naturfølelse bundne romantik. Jeg citerer det prægtige indledningsdigt til «Rutland» som eksempel:

«Tankerne længes, og Vingen fly'r
kløvende Storm og Taage,
vil mod Landet bag Nordhavs Sky'r,
spejder som skarpsynt Maage
langt, langt ude fra vilde Hav.

Sætter sig paa et stengraat Skjær,
som gjennem Sjørok stejler, —
kanske findes der Runer der,
Kjøl af en gammel Seiler
langt, langt ude i vilde Hav.

Kanske staar og en krøblet Bjerk
der med en Fugl, som synger,
synger en Sang saa høj og stærk,
at Modet i Brystet gynger
langt, langt ude paa vilde Hav.

Vist saa fandt jeg en krøblet Bjerk,
men ingen Fugl, der synger; —
laved' en Lur af Næverværk,
blæser, hvad Hjertet tynger,
langt, langt ude fra vilde Hav!»

Hvilken romantisk havstemning er der ikke i dette digt. Jeg for min part kan ikke læse det uden uvilkaarlig at komme til at tænke paa et par af Arnold Bøcklins fantastiske havmalerier, som enhver, der har besøgt grev Schack's galleri i München, vil have i levende erindring.

Der klinger Nordland gjennem det citerede digt, og Nordlandsstemning er der ogsaa i adskillige andre af Jonas Lie's digte, undertiden som her i en om folkevisen mindende tone, undertiden i en lysere og freidigere form, der har et gjenskin af Petter Dass over sig. Intet er naturligere, end at Nordlands to eneste digtere maatte møde hinanden, selv om der laa to aarhundreder imellem dem, og Jonas Lie har da ogsaa med dyb og umiddelbar forstaaelse skrevet et digt til sin forgjængers ære, holdt i hans «Dalvises» eget versemaal — og mesterlig holdt, som følgende to slutningsvers viser:

Underlig Land! Du forglemte!
Manden, som tog paa at klemte,
nidkjær os forlysted

i Brystet, —
han hed Peder Dass;
han ej fór med Fjas
eller Vis og Vas,
som fik Løbepas;
men som Verden skrider
og lider,
steg og Nordlandssolen omsider.

Nordlænding agte paa Tiden,
at Du kan bli levendes i den; —
ej staa i Stranden
som Manden,
Strømmen fór afsted,
Baaden hans og med!
— saa Du ej faar sé
alskens Fremmede
bære fra Dig Fisken
til Disken,
mens Du piber fattig som en Sisgen.»

Iblandt de sidste digte i JONAS LIE's samling er der endelig enkelte, hvori den livsvisdom, han gjennem sit lange og bevægede liv har tilegnet sig, kommer til udtryk. Her findes tanker, der ligger bag hans fortællinger som en stille underdønning, udbrud fra en alvorlig søgende sjæl, der ikke kan finde en passende plads i systemernes tvangsarrest. Der er det underlige ved denne digtsamling, at den begynder med en noksaa ordinær anvendelse af de dengang gjængse religiøse termini og mod slutningen har et lidet, tungsindigt spørgende digt som dette:

«*Stemning*.

Forundret sidder saa jeg her
paa Jordens trange lille Skjær
iblandt de andre Fugle,
og lytter fremmed lidt paa hver;
her synger op saa mangen Stær
og tuder mangen Ugle.
De ivrer hver, som véd de alt
— men ingen har mig end fortalt,
hvorfor vi alle hid er dalt,
vi stakkars, stakkars Fugle!»

I anledning af JONAS LIE's sekstiaars-fødselsdag udgav ARNE GARBORG en omfangsrig bog om digteren: «Jonas Lie, en Udviklingshistorie af Arne Garborg» (Kr.a 1893). Det er et lærerigt kildeskrift, for en stor del bygget paa autentiske meddelelser fra JONAS LIE og hans nærmeste, specielt fra sønnen, den unge forfatter ERIK LIE. Ogsaa tidsskriftet «Samtiden» udgav i anledning af jubilæet et JONAS LIE-hefte. Forøvrigt henvises til HALVORSEN's «Forfatter-Lexikon», der leverer en lang fortegnelse over biografier og karakteristiker fremkomne i blade og tidsskrifter. Bibliografi.

Kristian Elster udgav sin første novellistiske bog i 1879, og inden hans næste arbeide havde forladt trykkeriet, var han afgaaet ved døden. Først da dette arbeide udkom, fik man klar forstaaelse af, hvilken rig digterindividualitet literaturen her havde tabt. Saalænge han levede, havde man vel været tilbøielig til at anse ham for «en begavelse», men rigtignok bare for en halvveis forfeilet begavelse, som var bleven stanset i væksten af vanskelige forhold. Thi KRISTIAN ELSTER var ved sin død ikke længer nogen «haabefuld ungdom». Han havde allerede fyldt sit firtiende aar og havde i næsten et tiaar levet bortgjemt og glemt i en afkrog af landet, fjernt fra hovedstaden, det eneste sted i Norge, der har en snev af «kulturcentrum» ved sig. Sagen var, at hans udvikling havde været ualmindelig langsom og besværlig dels paa grund af beskaffenheden af hans anlæg, dels som følge af de forhold, han levede under. Over hans billede hænger der et sørgeflor, og den, som skal skrive hans karakteristik, faar den opgave at skrive et stykke af de smaa forholds pinlige tragedie. Hans livsskjæbne var nemlig et sligt fattigt stykke norsk tragedie; det var de smaa forholds bekymringsfulde hverdagstragedie, han led. Kristian Elster.

KRISTIAN MANDRUP ELSTER blev født den 4de marts 1841 i Namdalen, hvor faderen dengang var foged. Han var altsaa ikke mere end vel en seks-syv aar yngre end BJØRNSON og LIE og omtrent lige saa meget ældre end ALEXANDER KIELLAND. Opvokset i en tid, da det gamle lakkede mod sin slutning, medens det nye endnu ikke havde begyndt at vise sig, gjennemlevede han hele overgangstidens gjærende uklarhed og anelsesfulde uro. Det be-

gyndte allerede, da han som 18—19-aarig unggut skulde vælge sin livsstilling, og fortsattes siden næsten hele hans liv igjennem.

Fra Namdalen var faderen bleven forflyttet til Søndfjord som sorenskriver, og her vokste KRISTIAN ELSTER op, indtil han femten aar gammel blev sendt ind til Kristiania for at frekventere Nissens skole med det maal at blive optaget paa Krigsskolen. Hans øine var imidlertid ikke stærke nok, saa den plan maatte opgives. Saa skulde

Kristian Elsters portræt.
(Efter et fotografi, taget under hans ophold i Giessen.

han læse til examen artium; men der blev ikke stort af læsningen. ELSTER var allerede begyndt at faa literære interesser, og hvis det havde været samtidens norske og udenlandske literatur, han skulde have gjort rede for ved eksamensbordet, og ikke de græske og romerske klassikere, saa havde han vist greiet sig bedre end nogen af sine kamerater.

Nitten aar gammel skrev han et skuespil, «Fra Fjorden», som han indleverede til Kristiania theater, og kort tid efter meldte han

sig som debutant. Kielland ved at fortælle, at han «fik ros for sit stykke af kyndige mænd, og den enstemmige dom om ham som skuespiller efter prøverne var, at han havde et stort scenisk talent. Alligevel tog hans sit stykke tilbage, da han fik læse det igjen, fordi det ikke længer tilfredsstillede ham. Og da sæsonen begyndte og han skulde debutere for alvor, trak han sig tilbage.» Saa tog han atter fat paa studierne, men med saa liden lyst og energi, at da han tre og tyve aar gammel gik op til examen artium, blev han rejiceret ved den skriftlige prøve i latin. Efter dette nederlag kastede han sig over journalistiken som ivrig forkjæmper for sekstiaarenes ultranationale ideer. Men en journalistisk virksomhed af den art kunde dengang ikke føde sin mand, og da han alligevel maatte se til at faa noget at leve af, reiste han ned til forstakademiet i Giessen for at uddanne sig som forstmand.

Efter at have taget eksamen dernede i 1868, vendte han tilbage til Kristiania og tog atter fat paa journalistiken; han skrev theaterkritiker, literære karakteristiker og smaafortællinger samtidig med, at han i stilhed forberedte større arbeider. Men sygdom hindrede ham fra at fuldføre dem.

Han var medarbeider af «Norsk Folkeblad» og «Aftenbladet». I det sidste blad redigerede han en tid romanfeuilletonen, og han har æren af at have indført forfattere som Turgénjew, Spielhagen, Fritz Reuter for det norske publikum. Saaledes skal han ifølge Halvorsen have oversat Turgénjew's «Helene», «Rudin» og «Mumu», Spielhagen's «Problematiske naturer» og flere af Fritz Reuter's historier for «Aftenbladets» feuilleton. I bogform vilde disse oversættelser kunne have indbragt ham en pen liden indtægt; men de norske boghandlerforhold var dengang af den art, at der ikke kunde være tale om sligt. Det var danskerne, som i de følgende aar tog pengene og æren for oversættelsen af disse forfattere.

I begyndelsen af 1873 tilbragte han nogle maaneder i Kjøbenhavn, hvor han var meget sammen med forfatteren Rudolf Schmidt, en af redaktørerne af tidsskriftet «For Idé og Virkelighed», hvis medarbeider Elster var.

Efter at være vendt tilbage til Norge tilbragte han sommeren hjemme i Søndfjord, samtidig med at han søgte om et af de bekjendte smaa reisestipendier af det Schäfer'ske legat. Et saadant

reisestipendium paa 5—600 kroner med forpligtelse for stipendiaten til et længere ophold i udlandet hører ikke netop til de ting, som hænger saa uopnaaelig høit selv for temmelig middelmaadige folk; men ELSTER fik det ikke. Og saa besluttede han endelig at benytte sig af sin forstvidenskabelige uddannelse. Høsten 1873 søgte og fik han pladsen som forstassistent i Søndre Trondhjems amt med bolig i byen Trondhjem. Lønnen var 1200 kroner om aaret, og paa denne indtægt giftede han sig aaret efter. Det var smaat stel for en fin literær begavelse. Han vedblev at være sygelig, og hans virksomhed som forstmand var meget anstrængende. Der blev hverken tid eller kraft tilovers til synderligt arbeide i literær retning. Fire aar senere offentliggjorde han dog i et tidsskrift en fortælling, som viste, at hans talent havde udviklet sig langsomt og i stilhed. To aar senere lagde han sidste haand paa «Tora Trondal», et arbeide, som han havde havt liggende næsten færdigt fra slutningen af sekstiaarene. Han udgav sin fortælling med store betænkeligheder; thi den var i tidens løb bleven ham halvveis fremmed, saa skrev han i et brev til nærværende værks forfatter; men han følte sig meget opmuntret af de anerkjendende udtalelser om bogen, som han modtog fra literaturkjendere, paa hvis dom han satte pris. Han var saa beskeden, saa usikker i sin tro paa egen evne, at selv det svageste udtryk for anerkjendelse var nok til at glæde ham. Saa villig som han var til at anerkjende andres arbeide, saa kritisk var han, naar det gjaldt ham selv, og derfor var hver eneste liden solstraale af anerkjendelse saa kjærkommen og saa styrkende for ham. I den stemning, som de rosende udtalelser om «Tora Trondal» havde sat ham, gik han ivei med at skrive «Farlige Folk», og med den bog kom hans talent endelig til gjennembrud. Men saa var ogsaa hans saga ude. En lungebetændelse vandt paa tre døgn en let seir over hans svage kræfter. Da «Farlige Folk» kom ud, læste man bogen med den vemodige følelse af, at vor literatur paa samme tid havde faaet og mistet en betydelig digter, og denne blanding af glæde over en seir og sorg over et tab lagde ogsaa sin glans over bogen og gjorde folk mere klarsynte for de store fortrin, som den trods sine mangler eiede.

Det vilde være umuligt at forstaa, hvorledes den samme forfatter, som i 1877 udgav «Tora Trondal», i 1881 kunde frembringe et arbeide som «Farlige Folk», saafremt man ikke vidste, at der i virkeligheden ligger næsten et decennium mellem de to arbeider. Ikke saa at forstaa, at «Tora Trondal» er et daarligt arbeide — meget, som gjør lykke hos vort publikum, staar langt under denne fortælling. Men maalet med den maalestok, som «Farlige Folk» gav os i hænderne, var «Tora Trondal» mindre betydelig. Da ELSTER skrev «Tora Trondal», havde han endnu ikke formaaet at rive sig løs fra sin læsning i udlandets fortællende literatur. Paa samme tid, som der i den lille fortælling findes meget, som han selv har seet og følt, findes der ogsaa meget uselvstændigt. Det konventionelle spiller endnu en rolle i forfatterens fremstillingsmaade. «Tora Trondal».

Fortællinger stiller en eiendommelig og rigt udrustet kvindenatur midt mellem to mænd. Den ene er fin, livlig, men paa samme tid overfladisk og karakterløs; den anden eier viljestyrke og daadskraft bag et tungt, kantet og uslebent ydre. Fortællingen dreier sig altsaa om en modsætning, som ofte blev behandlet af datidens forfattere, naar de vilde skildre den overgangstid, som en stor del af Europa gjennemlevede omkring midten af dette aarhundrede, modsætningen mellem handlingens mand og ordets ridder af den bedrøvelige skikkelse. Fra tysk, russisk og fra dansk literatur var denne modsætning vel kjendt. Det er karakteristisk, at det bliver ELSTER, overgangstidens sent udviklede barn, som kommer til at behandle den i vor literatur, umiddelbart efterat en anden norsk digter havde kredset rundt om den (i «Brand», «Per Gynt» og «De unges forbund»). ELSTER's behandling er hverken blottet for originalitet eller finhed; men den eier dog ingen af delene i tilstrækkelig grad til at kunne afvinde læseren dybere interesse. Modsætningen er altfor abstrakt til at være fængslende og altfor kontradiktorisk til at være psykologisk troværdig. Eiendommeligt for «handlingens mand» hos ELSTER er, at han er prest; ellers pleiede han jo som bekjendt at være læge eller ingeniør. Jeg antager, at den nærmeste aarsag til denne eiendommelighed er at søge i IBSEN's «Brand», som kom ud nogle aar, før ELSTER begyndte paa «Tora Trondal». Trods det geistlige ornat og trods mange gode og selvstændige enkeltheder gjør figuren indtryk af at være konventionel. — Bedre

er præstens modsætning tegnet, den veltalende jurist, hvis æsthetiske sværmeri for folket opløser sig i had og ringeagt, saasnart den æsthetiske demokratisme afløses af den politiske. Der er nedlagt et stykke af vor intellektuelle udviklingshistorie i denne figur; men alt det gode, som udmærker den, kommer ikke til sin fulde ret, idet det ogsaa her er sammenfiltret med konventionelle træk.

Paa en vis maade kan man sige, at samme problem ogsaa er oppe i «Farlige Folk»; men her træder det frem under en videre horisont og i kraft af en dybere psykologi. Her er det ikke længer rent logiske modsætninger, som staar ligeoverfor hinanden i form af to personer. De logiske modsætninger er ophævede, og i stedet træder en fin psykologisk forbindelse af dem i en og samme person. Mellem de to omtalte figurer i «Tora Trondal» og helten i «Farlige Folk» er der et vist fjernt aandeligt slægtskab; han forener dem i sig paa samme vis, som livet altid forener, hvad tanken adskiller. Det er dette, som giver Elster's bog dens psykologiske sandhed og dybde. — Og om «Farlige Folk» tillige har en videre horisont, saa er det af følgende grund: det er ikke længer bare den æsthetiske og den politiske demokratisme, de nationale «raabarkede» bestræbelser og den universelle dannelse, som staar imod hinanden; det er noget langt betydeligere. Det er de moderne friheds- og fremskridtsideer, som de har udviklet sig i de moderne kulturlande i modsætning til den reaktionære indskrænkethed, som endnu i Elster's dage gjennemgaaende beherskede de norske forhold. I skildringen af den lille norske by, hvor fortællingens handling er henlagt, har Elster givet et mesterligt billede af forholdene, som de dengang var. Der er den pietistiske del af befolkningen med sin stille, fordringsløse bornerthed; der er ridderne af pengeskrinet, hvis gyldne stormægtighed holder enhver livsytring nede, som kunde forstyrre den magelighed, hvori de nyder sine erobringer; der er den saakaldte «intelligens», som er bleven bitter, slap og fordærvet af at være pengeridderens drabelige vaabendrager og sidde tilbords med ham for at krydre hans maaltid. Enhver, som har havt anledning til at bruge sine øine bag kulisserne, vil kjende disse tre grupper af populære aktører, der bestandig fordeler alle rollerne mellem sig, og hvis man ikke kjender dem, saa kan man lære dem at kjende i «Farlige Folk». Kristian Elster har studeret dem ud

og ind, og han skildrer dem som en mester. Hver eneste figur i dette galleri af baggrundsfigurer er en individualitet; ingen af dem er typer i den forstand, at de skulde være abstraktioner, og dog er de saa typiske, at man næsten synes, man skulde kunne sige, naar og hvor man har havt den ære at træffe dem.

Midt mellem disse hæderlige borgere har forfatteren anbragt sine «farlige folk». Den ene af dem er en gammel oppositionelt anlagt kjøbmand, som paa grund af sin dygtighed og sin hensynsløse energi har kjæmpet sig frem til en uafhængig stilling, dog ikke uden at have samlet en god portion bitterhed og heftighed underveis. Hans søn er den anden af de «farlige folk»; det er en ung læge, som vender hjem til sin fødeby efter at have flakket meget omkring i udlandet. Denne unge mand er romanens hovedperson. Under et tidligere ophold hjemme har han foruroliget byens brave borgere med sin veltalenhed og sine frisindede ideer. Da han intet kan udrette, reiser han imidlertid sin vei paany, og byen aander atter frit, medens den gamle kjøbmand sidder og venter paa, at sønnen skal komme hjem igjen og optage kampen paany. Men dette haab gaar ikke i opfyldelse, da sønnen endelig kommer. Han er bleven træt og blaseret; den gamle kamp vil han ikke tage op igjen, eftersom han finder alt i en saadan forfatning, at det ikke lønner umagen at spilde sine kræfter paa noget saadant. Slig som han nu er, begynder han at finde naade for byens øine. Han ansees ikke blot for at være uskadelig, han faar endog lov til at gjælde for at være interessant, og han begynder at faa adgang til de «bedste kredse». Men hele denne herlighed er af kort varighed. Han gjør bekjendtskab med en ung pige af en pietistisk familje, og mellem disse to udvikler der sig et eiendommeligt forhold. Han fængsler hende og støder hende fra sig paa samme tid ved at udtale anskuelser, som hun altid har hørt karakteriserede som forfærdelige; han føler en eiendommelig tilfredsstillelse ved at udtale sig for hende, og gjennem kjærligheden til hende styrkes han til at gjenoptage den kamp, som han engang agtede at opgive. Den maade, hvorpaa byen nu kaster sig over den unge mand, aabner fuldstændig hendes øine for, under hvilke forhold hun har levet, og hun slutter sig til den forfulgte som hans forlovede. Det ser et øieblik ud, som om den bevægelse, helten faar sat i gang, skulde

faa overtaget; men de tre slags borgere, jeg ovenfor har karakteriseret, danner en hellig alliance mod ham, og dette i forening med tilstødende omstændigheder tilintetgjør de «farlige folks» farlighed. Ikke engang forlovelsen bliver af varighed; den tilintetgjøres gjennem en kvinde, som helten tidligere har staaet i et slags forhold til. Dette sidste parti af fortællingen er svagt, fordi det er romanagtigt i mindre god betydning; men saa er til gjengjæld de tre første fjerdedele saa udmærkede, at det kan maale sig med det bedste, vor literatur eier af fortællekunst.

«Solskyer». Selve romanen saavelsom de omstændigheder, hvorunder den saa lyset, vakte lysten til at lære Elster's tidligere frembringelser nærmere at kjende. Allerede samme aar, som Elster døde, og «Farlige Folk» udkom, blev der udgivet et udvalg af hans ældre fortællinger under titelen «Solskyer. Udvalgte Fortællinger» (Kbhv. 1881). Samlingen indeholder fire fortællinger, først den fortælling, som forfatteren havde offentliggjort i et tidsskrift 1877 — efter den har samlingen sit navn —; dernæst et folkelivsbillede i bondenovellens stil, saa en fortræffelig fortælling fra forfatterens sidste levetid og endelig en karakterskildring, som er skrevet i begyndelsen af syttiaarene uden tidligere at være offentliggjort. Om denne fortællings historie ved Rudolf Schmidt at oplyse følgende: Elster's «Hang til sky at trække sig tilbage i sig selv er ogsaa Grunden til, at «Kjeld Horge» først har seet lyset efter Elster's Død. Han sendte mig i Februar 1871 denne Novelle tilligemed «En Korsgang» [udvalgets nys nævnte folkelivsbillede i bondenovellestilen] og bad mig, saafremt jeg vilde optage en af de to Fortællinger i «For Idé og Virkelighed», da at indsende den anden til et nærmere betegnet Blad. «En Korsgang» blev med Redebonhed optaget i Tidsskriftets Marts-Hefte; men «Kjeld Horge» vragedes, skjøndt vedkommende Blad visselig har trykt meget ringere Sager. «Jeg havde selv en Følelse af, at det skortede paa den rette Fantasimagt,» skrev Elster i den Anledning til mig og lagde stilfærdig sit Manuskript til Hvile uden at tænke paa at faa det trykt andetsteds.»

Det udvalg, hvori denne fortælling endelig saa lyset, blev besørget af Alexander L. Kielland og af ham forsynet med en kort biografisk indledning. Det viser os flere interessante faser af Elster's langsomme udvikling; men det burde have været fyldigere,

Hr. H. Jæger

De undskylder, at en
dem ukjendt Mand falder med
Døren ind i Huset og takker
Dem for Deres grundige og
smukke Afhandling i „Nordisk
Tidsskrift" om Fru Collett.
Jeg blev i Qvinden først
ret opmærksom paa denne
Enfoldighed eller begyndte i det-
paa først ret at interessere
mig for hende ved at opdage
Virkelsen, stor Indflydelse hun
har haft paa de norske Kvin-
der, der overhovedet lever et Huus-
liv og som giver sig af med den

Side af et brev fra Kr. Elster.
(Originalen i modtagerens eie.)

ligesom karakteristiken gjerne kunde have været mere udtømmende. KIELLAND reserverer sig forøvrigt i indledningen, idet han forklarer, at hverken udvalget eller hans biografiske skitse gjør større literære fordringer. Det havde imidlertid slet ikke skadet, om fordringerne havde været større — tvertimod. Nu faar man ikke et tilstrækkelig fyldigt indtryk af ELSTER's tidligste forfattervirksomhed. Det vilde havt literær interesse at faaet med arbeider af ELSTER fra sekstiaarene, den tid, da han var som stærkest paavirket af BJØRNSON og vandrede i hans fodspor. Ligeledes vilde det have været af interesse at have faaet et udvalg af hans bidrag til aviser og tidsskrifter. Der findes blandt dem adskillige læseværdige ting, som man nu maa opstøve paa bibliothekerne — saaledes f. eks. hans interessante afhandling «Om Modsætningen mellem det vestlige og østlige Norge», trykt 1872 i «For Idé og Virkelighed» og kort tid efter udgivet i særtryk i anledning af «Tusindaarsfesten til Minde om Norges Samling som Rige». I 1881 havde der været stemning inden publikum for en slig samling. Nu er det forsent. —

— «De, der er sin egen lykkes smede, er sjelden guldsmede, men grovsmede,» har en dansk forfatter engang skrevet. KRISTIAN ELSTER var ikke grovsmed. Der er noget forsagt, noget beskedent over hans skikkelse; han hørte ikke til dem, som forstod at gjøre sig gjældende, end mindre til dem, som forstod at trænge sig frem. Han trak sig beskedent tilbage. Der var heri baade en styrke og en svaghed, en styrke, forsaavidt som det røber en fintfølende og fornem natur, der ikke liker at puffes og stødes i den larmende mængde, en svaghed, forsaavidt det røber en mangel paa tiltag, der vistnok dybest inde havde sin grund i sygelighed. At han ikke har baaret denne egenskab uden at være sig den bevidst, viser tydelig nok hans fortællinger. De handler næsten alle om styrke og svaghed, om evne til at gribe resolut ind i tilværelsen og om mangel paa denne evne.

Slige beskedne, passive naturer naar aldrig frem til lykken. Det er næsten, som om der hviler en vanskjæbne over alt, hvad de foretager sig. ELSTER havde adskillige gange grund til at beklage sig over en saadan vanskjæbne. To gange søgte han stipendium; begge gange blev han forbigaaet. Første gang tog han forbigaaelsen som en meget naturlig ting. «Jeg kan ikke beklage

mig over utilbørlig Behandling,» skrev han til RUDOLF SCHMIDT . . . «Min Sygelighed og min Udviklingsgang har stadig hindret mig i at udfolde en saadan Produktivitet, at den kunde vække nogen videre Opmærksomhed; men ikke desto mindre er det saa, at jeg, selv om jeg skulde komme til at udfolde nogen større Virksomhed og have Held med mig, dog under de nuværende Forhold maatte gjøre Regning paa en meget sen Fremkomst heroppe.» Ogsaa den anden gang fandt han sig i sin skjæbne med taalmodighed. «Jeg fik intet Stipendium,» skrev han til GEORG BRANDES, «og faar vist heller aldrig noget. Dette er nu ganske vist slemt nok, forsaavidt som jeg herved afskjæres fra den Uddannelse, som erhverves ved at besøge de store Kulturlande. Derimod forekommer det mig, at jeg med Ro kan finde mig i den Dom om mig som Forfatter, der ligger i en saadan Afvisning. Den Udtalelse, jeg ved denne Leilighed har faaet fra Dem ligesom fra H. IBSEN, har i al Fald for mig en ganske anden Værdi end den Anerkjendelse, der bliver En til Del ved at man erholder et offentligt Stipendium.» Saa rolig og resigneret tager han sin vanskjæbne; men den havde ikke desto mindse afsat en del forstemthed og bitterhed i hans sind; det mærker man i «Farlige Folk». Og denne forstemthed fik ikke anledning til at blive opløst; først efter hans død kom populariteten.

Blandt dem, der sluttede sig til anerkjendelsen, var ogsaa det norske storthing, der i 1882 bevilgede hans enke en aarlig pensjon, stor 800 kroner.

En kort og træffende karakteristik af ELSTER har GEORG BRANDES givet i anden samling af sine «Essays» («Fremmede Personligheder»). Han paaviser her, at den uheldige slutning i «Farlige Folk» skyldes laan af et motiv fra TURGENJEW's «En adelig rede» og tilføier derpaa: «Det er sikkert ikke tilfældigt, at han er kommen til at laane et Motiv fra TURGENJEW. Noveller som «Solskyer» eller «En fremmed Fugl» røbe et Slægtskab med den store Russers Syns- og Fortællemaade. ELSTER's Kvindeskikkelser, det vil sige hans unge Piger, hans Heltinder, der har saa megen Sjælsadel og saa liden Kultur, saa megen Enthusiasme og saa liden selskabelig Ynde, saa megen Sandhedskjærlighed og en saa fin, usanselig Erotik, der endelig alle har en Baggrund af norsk Kystlandskab til Folie, er i Slægt med TURGENJEW's simple, sanddru unge russiske Piger. Han

nærmer sig i sine bedste Fortællinger TURGENJEW ved sin beundringsværdige Evne til at fremvirke en Naturstemning, ved sit indtrængende Studium af det sjælelige i dets Nuancer og ved Fortællerens fine og melankolske Selvironi. Iøvrigt ligger der naturligvis imellem disse to Personligheder hele det Svælg, der skiller en fattig norsk Autodidakt, der er afhængig af Smaastads-Autoriteter med Hensyn til Spørgsmaalet om en Gang i sit Liv at faa Paris og London at se, fra en fornem Russer af den ældste Adel, med en fyrstelig Formue, og som fra sin tidligste Ungdom af har levet i Samkvem med Alt, hvàd Europa paa hans Tid har frembragt af Interessant og Udmærket.»

En af de korteste og mest lysende forfatterbaner i vor literatur er ALEXANDER KIELLAND's. Tredive aar gammel skriver han sin første bog og indtager med én gang plads blandt vore aller ypperste forfattere. Omtrent firti aar gammel dypper han sin pen for sidste gang og bliver kort tid efter velmeriteret borgermester i sin fødeby. Kan hænde, at KIELLAND endnu en Gang kan faa «en poetisk Raptus»; men foreløbig siges han at betragte sin forfattervirksomhed som afsluttet. Til en redaktør, der ifjor praiede ham efter et bidrag til et julenummer, sendte han som svar det lakoniske brevkort: «Jeg skriver ikke mere.» Alexander Kielland.

Der er noget Alkibiadesagtigt ved denne pludselige dukken op i literaturen som en moden kunstner og denne lige saa pludselige forsvinden midt i den bedste og kraftigste manddomsalder. Der er noget fornemt, noget aristokratisk, noget ægte KIELLAND'sk ved det. Hvor mangen en forfatter kan paa dette punkt maale sig med KIELLAND? Her er en selvbeherskelse i resignationen, som næsten er uden sidestykke.

ALEXANDER LANGE-KIELLAND tilhører en gammel slægt af handelsmatadorer. I vort demokratiske nybyggerland har de fleste mennesker ikke mere end to «ahner», hvis livsforhold de kjender nærmere til; KIELLAND har hele fire. Hans tipoldefader kom fra gaarden Kielland i Sogndal til Stavanger, hvor han for henved 150 aar siden tog handelsborgerskab og blev grundlægger af det anseede hus JACOB KIELLAND & SØN. I over et aarhundrede var dette

hus «et af Byens merkantilt saavelsom socialt ledende Handelshuse». En sønnesøn af husets stifter giftede sig med en datter af digteren JENS ZETLITZ, og et af deres børn, JENS ZETLITZ KIELLAND, blev digterens far. Hans mor var en datter af provst ALEXANDER LANGE, sogneprest til det store, nu delte Asker præstegjæld ved Kristiania, en fremragende og anseet geistlig, der i sin tid blev tilbudt Tromsø bispestol, men afslog at modtage den. Efter ham er det, at digteren er opkaldt.

ALEXANDER LANGE KIELLAND blev født i Stavanger den 18de februar 1849 som tredie barn i et rigt og lykkeligt hjem. $6^1/_2$ aar gammel kom han ind paa Stavanger latinskole, hvis bænke han sled i hele tolv aar. Den vakre, livlige gut har øiensynlig ikke aspireret til at blive noget skolelys, og naar man ved, paa hvilken tør og aandløs maade undervisningen dengang blev drevet, kan man godt forstaa, at han følte sig alt andet en vel der. I flere af hans romaner spiller erindringer fra skolen en rolle, og det er tydeligt nok, at han ikke omfatter den med sympathi. Puget, tvangen, pedanteriet har øiensynlig irriteret ham, vakt trods og oppositionslyst hos ham. En kjæk gut og en doven skoleelev synes for ham omtrent at have staaet som synonymer. Allerede i hans første roman skildres skolen og dens lærere som noget kjedeligt noget. Elevernes tanker er langt borte, og lærerens er heller ikke der, hvor de skulde være. «*Avoir — avant — avu,*» siger eleven, «*avoir — avant — avu,*» plaprer læreren aandsfraværende efter gang paa gang, indtil det endelig gaar op for ham, at det er sludder — hvorpaa straffeprækenen følger. Det lille karakteristiske træk er «grebet lige ud af virkeligheden»; det skal være indtruffet ved Stavanger latinskole, inden ALEXANDER KIELLAND endnu havde forladt skolen. I det berømte intermezzokapitel i «Skipper Worse» (kap. V) er der atter et lidet hib til skolen. Det heder her ægte KIELLAND'sk: «Naar de blege og usunde Ynglinge i øverste Klasse kom halende til Skolen med sine døde Læs af græske og latinske Bøger, med sine Tanker langt Pokker ivold i forsvundne Kulturer, Hjernen fyldt med Grammatik — den ene Halvdel med Reglerne, den anden med Undtagelserne — og de saa paa sin Vei mødte en Flok Ganejenter, som gik hjem efter at have staaet i Silden den halve Nat, saa kunde det vel hænde sig, at de muntre Piger stak

Hoderne sammen og lo. — — — Mange af dem var paa Alder med de lærde Herrer eller yngre; alligevel var de saa overlegne, de lo saa himmelhøit af de halvt lystne, halvt foragtelige Blik, de fik. De lærde Herrer følte det kanske en Smule. Men de fandt Opreisning i plebs plebis eller semper varie et mutabile eller en lignende klassisk Vittighed.»

Det var allerede dengang tydeligt, at ALEXANDER KIELLAND ikke var nogen beundrer af den saakaldte klassiske dannelse, og det kom endnu tydeligere frem, da han skrev sin roman «Gift». Her er det først og fremst den lærde skole, han trækker sin kaarde mod, og han bruger den med en ilter heftighed, der af lutter kampiver undertiden slet ikke rammer. Naar der dvæles ved, hvor sørgelig tidlig de stakkels skolegutter maa ud af sine varme senge for at komme tidsnok paa skolen, naar den lille Marius dør af latinsk grammatik og mumler den udsøgte form «*monebimini*» i sit dødsøieblik, da har læseren lidt ondt for at lade være at trække paa smilebaandet, paa samme tid som han finder dette had til den lærde skole særdeles interessant som et bidrag til forfatterens karakteristik.

Der er noget velgjørende friskt ved disse ALEXANDER KIELLAND's angreb paa den lærde skole. Angrebene har været oppe i tiden; fremragende mænd har angrebet den klassiske dannelses enevælde i den høiere undervisning og hævdet livets ret paa skolens bekostning. A. M. SCHWEIGAARD begyndte, HARTVIG NISSEN fortsatte, og siden har en anden udmærket skolemand, KNUD KNUDSEN, med sin vanlige utrættelighed rettet angreb efter angreb mod den klassiske undervisning. Bevægelsen har ført til en omorganisation af vort skolevæsen, og det er næsten bleven en modesag blandt frisindede mennesker at benegte de klassiske studiers berettigelse i skolen. Det velgjørende ved KIELLAND's angreb paa denne dannelse er, at det hele hos ham ikke udspringer af en doktrin, men af en følelse, eller rettere sagt af to følelser, en medfødt og en erhvervet. Han, den lykkelig stillede patriciersøn, tænkte tilbage paa sine skoledage med skræk; som et aag og som en pine stod de for ham. Det var slid, tvang, trældom og intet andet; det var indgreb i den begunstigedes rettigheder til at blive liggende i sin varme seng om morgenen og læse, hvad han selv fandt for godt,

istedetfor at puge «*monebimini*». Men paa samme tid var det noget mere, noget betydeligere og værdifuldere. Det var digterens kjærlighed til livet og virkeligheden, hans had til alt, som var livsforladt, hans kjærlighed til folket, det, som kjæmper og arbeider, hans had til alt, som efter hans mening bare var skadelige snylteplanter paa det store demokratiske samfund. Aristokraten og nydelsesmennesket i hans natur gaar her broderlig haand i haand med hans demokratiske overbevisning, og denne mærkelige forbindelse er ikke enestaaende i hans produktion. Den har præget en stor del af hans arbeider og udgjør en af hans mest iøinespringende eiendommeligheder som forfatter. —

— Fra skolen kom ALEXANDER KIELLAND i 1869 til universitetet. Trods sin lange skolegang og sit lette hoved fik han ikke nogen god eksamen. Han slap fra det med et haud illaudabilis. Og til anden eksamen var han ikke flittigere. Denne i sin tid saa underlig komplicerede eksamen kunde man lære meget af, hvis man vilde læse en smule hjemme og passe sine forelæsninger. Alt, som hed naturvidenskab, var en lukket bog for os, da vi blev studenter. Her var der en aabning at faa; fysik, kemi, astronomi, alt kunde vi faa et gløt ind i, om vi vilde, og det var interessant at faa det; vi, som tog det nogenlunde alvorlig, vi lærte og vokste paa det; men der var dem, som ikke brød sig om det, men betragtede rusaaret som et slags lykkeligt rekreationsaar ovenpaa skolens slæb og slid. KIELLAND, der havde følt sig saa ilde paa skolen, maatte selvfølgelig nærmest tage sagen paa den sidste maade. Han fik atter et haud. — Saa begyndte han at studere jus; det var vel neppe af særlig interesse for de juridiske discipliner, at han valgte dette studium; men et studium skulde man jo engang vælge, og jurisprudensen var vel i dette som i saa mange andre tilfælde den udvei, man greb til, naar udprægede interesser ikke drog i andre retninger. I de nærmest følgende aar delte KIELLAND sig mellem studierne og selskabeligheden. Han hørte til de studenter, som ikke behøvede at spare paa skillingen, og han havde en flok venner, med hvem det samme var tilfældet. De førte et hyggeligt og behageligt liv som en liden clique akademisk *jeunesse dorée* og var velseede gjæster i hovedstadens bal- og selskabssale. At der stak en vordende forfatter i den elegante unge student, var der ingen af

hans omgivelser, som havde anelse om. Særlig literære interesser lagde han ikke for dagen; han skal have været en ivrig beundrer af Heinrich Heine; ogsaa Søren Kierkegaard's værker skal han have fordybet sig i med en vis forkjærlighed; forøvrigt var hans læsning temmelig spredt og tilfældig. Han deltog heller ikke synderlig i det egentlige studenterliv. De ideer, som i slutningen af sekstiaarene beskjæftigede studenterverdenen, synes ikke at have gjort synderlig indtryk paa ham. Maalstrævet og de øvrige nationale og folkelige tendenser lod ham uberørt, og da han i slutningen af 1871 forlod universitetet efter at have afsluttet sine juridiske studier, var han neppe udpræget i nogen bestemt retning.

Efter hjemkomsten til sin fødeby løste han bevilling som underretssagfører; men nogen virksomhed som saadan skal han ikke have drevet. Han foretrak at gaa over i praktisk bedrift, idet han kjøbte Malde teglværk ved Stavanger, og som teglværkseier levede han nu lige til 1881, altsaa indtil han allerede havde erhvervet sig et populært navn som forfatter. Omtrent samtidig med teglværkskjøbet giftede han sig med sin forlovede fra studenterdagene, Berte Ramsland, datter af en Stavanger-kjøbmand.

Desværre kjender man intet til hans udvikling i disse aar. Men den maa udgjennem syttiaarene have skudt rask vækst, og navnlig synes den nye danske literatur, der skjød frem efter 1870, at have øvet indgribende indflydelse. Læsning af samtidens franske romanforfattere har vistnok ogsaa spillet en rolle. Det synes at være kommen til et gjennembrud i hans udvikling omkring begyndelsen af 1878. Han skrev enkelte smaaskitser, som han offentliggjorde anonymt i «Dagbladet», og nu synes med ét den literære tilbøielighed at have bemægtiget sig ham med uimodstaaelig styrke. Han vilde ikke længer sidde der paa sit travle teglværk; ud maatte han for at se og lære. Trods faderens bestemte protest brød han op fra Stavanger vaaren 1878 og drog til Paris, hvor han blev under den store verdensudstilling. Her traf han Bjørnstjerne Bjørnson, som han læste sine første novelletter for, og som straks ydede ham sin varme anerkjendelse.

Hans første skitser havde vakt opmærksomhed i literære kredse. De udmærkede sig ved en elegant lethed i formen og et rammende vid, der forstod at harcellere uden at blive grov. Der var en

verdensmandstone over det hele, som dengang var noget komplet nyt i vor literatur. Der var noget fransk i hele maaden at skrive paa, som gjorde indtryk paa os unge, der dengang sværmede for fransk fortællekunst, ikke mindre for det yndefulde i DAUDET's smaafortællinger end for det kraftige, virkelighedsmættede i ZOLA's romaner.

Saa fulgte det lille «proverbe» «Paa Hjemveien», en eiendommelig og opsigtvækkende frembringelse, der gjorde indtryk ved en vis haard hævden af ideer, som ikke var bleven hævdet før herhjemme. Det var theologerne, det gik ud over, og specielt over den gjængse lære, at man skal være overbærende mod den feilende, selv om denne ikke gjør ærlige forsøg paa at rette paa feilen.

Og saa kom vaaren 1879 ALEXANDER KIELLAND's første bog, hans «Novelletter». Jeg har ikke noget personligt indtryk af, hvorledes de i første øieblik virkede paa læseverdenen; thi jeg var dengang langt borte fra Norge; men da jeg et halvt aar efter atter begyndte at færdes mellem hovedstadens publikum, fik jeg en følelse af, at indtrykket var henrykkelse. Det var noget saa elegant og fint og soigneret over det hele, en ung modern mands lyrik, ikke serveret direkte og brutalt, men diskret og halvt for spøg. Digterne, som man havde havt iblandt sig i den sidste menneskealder, havde været et slags vildmænd, der altid havde staaet udenfor det saakaldte gode selskab, et slags utilregnelige kraftmennesker, hvis privilegium det havde været at sige sandheden lige ud, selv om den kunde virke stødende, et slags idealistiske mastodonter og megaterier, der repræsenterede en antediluviansk verden, som ikke var af denne verden, men som man dog maatte beundre, fordi den var saa skjøn og saa høi og saa ædel. Trods al politisk indignation gjaldt dette BJØRNSTJERNE BJØRNSON, der kjæmpede midt oppe i dagens kamp herhjemme, ikke mindre end HENRIK IBSEN, der i gjennemført idealisme holdt sig «ensom langt borte». Men saa kom denne unge, elskværdige mand og sagde enkelte af de gamle og nogle nye «sandheder» paa sin egen maade. Og maaden var saa ny, saa pikant, at den maatte erobre. Det virkede paa mange som et slags balkonversation, hvor en elskværdig herre forstaar at fængsle ved nye synsmaader og en ny maade at fremsætte dem paa. Hvor de gamle digtere dundrede og rasede, der konverserede «Novelletternes» forfatter let og elegant, og om alle slige farlige themaer

havde man i det gode selskab lov til at konversere, men ikke til at dundre og rase. Naar socialismen meldte sig i «Balstemning», og det truende hed, at gulvet dirrede under millioners had, saa var der ikke noget farligt i det, ikke noget aggressivt, ikke noget agitatorisk. Det var bare — en balstemning, som man kanske selv havde følt i et mindre veloverveiet øieblik. Og saa blev som sagt den unge, elskværdige forfatter taget til indtægt for «det gode selskabs» trang til pikanteri.

Men dette var en sørgelig misforstaaelse fra «det gode selskabs» side. KIELLAND havde havt en anden hensigt med sin lille bog end at gjøre visse moderne ideer pikante og «salonfähige». Han havde havt den udmærkede idé at naa de store formaal i den lille form, og hvor klar han paa dette tidspunkt har været over, hvad han selv vilde og — dengang — kunde, det fremgaar af et brev, som HALVORSEN har været saa heldig at faa fat i, og som han citerer i sit «Forfatter-Lexikon». I mai 1879 sendte KIELLAND sine «Novelletter» til en af sine venner, og i følgeskrivelsen heder det: «Vistnok er det lidet, men det er i det Smaa, jeg skal hjælpe. Thi jeg er ingen drabelig Kjæmpe; du vil aldrig komme til at se mig svingende et Sværd i Spidsen for nogetsomhelst. Jeg ligner mest de blødagtige Marquier i de franske Romaner, om hvem kun deres nærmeste Venner vide, at de føre en sikker og smidig Kaarde, naar det kniber. Kaarden er mit Vaaben, og med den fusker jeg, — i de store buldrende Kampe er jeg ganske tilovers. Lad os ikke strides om, hvad der er størst, — det mindste er stort nok, naar det bare hjælper. Men jeg vil ikke skjule, at efter min Opfatning kan et lidet kvast Stik anbragt med en behændig Haand i sin Virkning æqvivalere med et drabeligt Dommedagsslag. Smaa Stik strør jeg i hvad jeg skriver; du vil mærke dem og — jeg haaber — glæde dig. Der kommer snart mere; jeg er i Farten, og det synes at gaa let.»

Og let gik det. Allerede aaret efter var ALEXANDER KIELLAND «Garmann & Worse». færdig med sin første roman. Den lille «blødagtige» franske marqui havde grebet et tungere vaaben end kaarden og førte det med medfødt elegans. Den gamle stavangerske «patriciersøn», der havde staaet i aarrækker som chef for et teglværks arbeidere, havde allerede tidlig faaet øie paa en stor og skjæbnesvanger modsætning

i det moderne samfund, modsætningen mellem arbeidsherrer og arbeidere, modsætningen mellem de lykkelige, som laa i sine bløde senge den nat saa lang, og dem, som aldrig havde hvilet paa andet end halm og straa, modsætningen mellem dem, som havde smag for østers og champagne og tilfredsstillede denne smukke smag, og dem, som i hele sit liv ikke oplevede en anelse om, hvad østers og champagne var, modsætningen mellem dem, som levede paa solsiden, og dem, som var dømt til at leve paa skyggesiden, modsætningen mellem det, som var fint og dog kunde være simpelt, og det, som var simpelt og dog kunde være fint, modsætningen mellem smaa kaar og gode kaar, mellem armod og velstand, modsætningen mellem dem, som danser paa gulvet, og dem, som bevirker, at dette selvsamme gulv «dirrer af millioners had», modsætningen mellem dem, som bliver begravet under salmesang og klokkeklang, og dem, der bliver puttet i jorden som et «fattiglig», omtrent som man putter en hensovet kat i jorden, bare med den forskjel, at præsten i sit første tilfælde siger nogle pene ord ved graven. Og om disse modsætninger dreiede ALEXANDER KIELLAND's første roman sig. Sypigen, den stakkels, lille søde Mariane, blev den ene pol, hvorom bogen dreiede sig; og «gamle konsulen» blev den anden pol. Det var ikke elektriske poler, som det siden blev i KIELLAND's fortællinger. De stødte ikke fra hinanden, de tilhørte bare hver sin del af verden. Den eneste dag, da de mødte hinanden ligesom rent tilfældigvis, det var den dag, da begge blev begravet, og derfor blev ogsaa dette kapitel bogens glanskapitel, det, som gjorde det dybeste og bedste indtryk paa os, som dengang var unge. — De, som nu — femten aar efter — er unge, de paastaar, at sligt som det, vi oplevede dengang, ikke havde noget at betyde. Det var bare typer, ikke mennesker, KIELLAND førte frem for publikum; kan hænde de har ret i enkelte — senere — tilfælde; men naar det gjælder Mariane og gamle konsulen og Onkel Richard og skipper Worse o. s. v., o. s. v., da skal det siges, at de har uret. Blandt hele den mangfoldigheds mangfoldighed af forfattere, som har dukket op siden den tid, findes der til dato ikke en eneste, som har virket slig paa sin samtid, som ALEXANDER KIELLAND virkede, dengang han gav ud «Garmann & Worse». Det var et gjennembrud, som skede med «Garmann & Worse», et kraftigt udbrud af en ny

styrke i literaturen, en glæde og en lykke for alle dem, der liker det, som er friskt og kraftigt. HALVORSEN's forfatterleksikon har et langt citat om, hvilken begivenhed «Paa Hjemveien» var, da det kom ud i «Nyt norsk tidsskrift». Det er digtning fra forfatterens side, ikke historie. Novelletterne var en begivenhed, og den var ikke liden; «Garmann & Worse» var en begivenhed og det en stor. Ikke blot i én, men i mange henseender. Vi havde dengang ikke læst en modern norsk roman; det af vor egen tids liv, som literaturen havde foreviget, det havde vi hidtil faaet serveret tvunget ind i den dramatiske forms tvangstrøie. Men saa kom KIELLAND med sin roman, og den virkede, som om den var fyldt af hele livets rigdom og frodighed. Scenen nede i vinkjælderen mellem konsulen og onkel Richard, hvor virkede den ikke bedaarende paa os, ikke blot fordi den var saa elskværdig i udførelsen, men nærmest fordi den var saa ny ved sit indhold eller sit stof. Hvilken skuespilforfatter i verden, selv ikke den største, skulde kunne lave en slig scene, saa poetisk og saa «blottet for dramatisk effekt»? Den, som har læst den en gang i sit liv, glemmer den ikke.

Og saa var det stilen og sproget, — let og flot og elegant. De, som ikke var født i Stavanger, kunde ærgre sig over, at forfatteren undertiden i sin sprogform præsenterede altfor mange visitkort, stemplede i den by, som bergenserne kalder «Mortepompernes by». Naar han f. eks. bruger formen: «jeg liger ikke dette» (dansk: «jeg lider det ei»; norsk: «jeg liker det ikke»), saa er han Stavangermand, og man læser hans bog paa stavangersk, ikke paa norsk. Men dog var der selv i sproget et vist norsk tonefald, som gjorde, at vi, som havde øre for det, læste bogen med glæde.

Lige efter «Garmann & Worse» fulgte saa en samling «Nye Novelletter» og «For Scenen», en samling af tre dramatiske arbeider, bestaaende af det før nævnte proverbe «Paa Hjemveien», det tidligere — februar 1880 — paa Kristiania theater opførte proverbe «Det Hele er Ingenting» og «Hans Majestæts Foged, Lystspil i to Akter», en omarbeidelse af et treaktslystspil, der i december 1879 havde gaaet paa Kristiania theater uden at gjøre lykke trods JOHANNES BRUN's udmærkede udførelse af titelrollen. — KIELLAND var med ét slag bleven saa populær, at begge disse samlinger trods

«Nye Novelletter» og «For Scenen».

sin mindre betydelighed fandt en rivende afsætning, saa nye oplag maatte foranstaltes efter kort tids forløb.

«Arbeidsfolk». Vaaren 1881 kom der en ny roman fra ALEXANDER KIELLAND's haand, «Arbeidsfolk», en blodig og bidsk satire over embedsstanden i hovedstaden, specielt over den i regjeringskontorerne ansatte del af denne embedsstand, der beskyldtes for dovenskab, humbug og sluskeri. Fortællingens udgangspunkt er en sag om en liden blak hoppe, som en vestlandsk bonde fører; han faar ikke ret paa thinget derborte i vest, og saa havner tilslut sagen i et af regjeringskontorerne, hvor den bliver liggende aarevis i «Chaos», det pulterkammer, hvor man kaster alt, hvad der ikke haster med, ind. KIELLAND giver en skildring af departemental dovenskab og departementalt sluskeri, som vistnok i sin tid har været delvis sand, men aldrig mere end delvis. Departementerne var jo i sin tid berygtede som arnesteder for dovenskaben. Folk, som ikke gad bestille noget, men som alligevel trængte en liden aarlig sum at leve af, og folk, der havde andre interesser, men trængte en liden ekstraskilling ved siden af for at leve, gik ind i departementerne og sad der uden at bestille mere end det aller høist nødvendige. Om morgenen, naar de kom paa kontoret, læste de sine aviser. Saa ruslede de en tur ud i byen for at besørge sine private forretninger, hvad enten disse bestod i at spise lunsch eller gaa paa redaktionskontoret med notiser o. s. v., o. s. v. Kom de igjen — og de samvittighedsfulde kom naturligvis igjen — saa var det for at sidde ved sin pult og se meget flittig ud, medens deres flid i virkeligheden ikke kom staten tilgode; det kunde være en videnskabelig afhandling, en avisartikel, et aarsopgjør for en skrædder — gud ved, hvad de beskjæftigede sig med; men kontorets forretninger var det sjelden eller aldrig. «Fra vort kontor gaar aldrig noget ud,» lader allerede HENRIK IBSEN kopist Styver erklære, og der gik vistnok ikke saa meget «ud» fra departementskontorerne dengang, som der strengt taget burde have gaaet. Der var indtil for et snes aar siden i alle fald en saga inden publikum om departementalt sluskeri og departemental dovenskab, som vistnok mere end noget andet har bidraget til bondeoppositionens paastand paa «embedsværkets forenkling». Men paa samme tid som der var en masse dødpunkter i regjeringskontorerne, var der ogsaa en del trofaste arbeidshester, som ud-

rettede alt det, deres kolleger forsømte; det var rene *«queue du plomb»*, som en franskmand vilde kalde dem for, og de greiede de løbende forretninger. Hvad deres mindre samvittighedsfulde kolleger havde puttet i «Chaos», kom dem selvfølgelig ikke tillast. Dette i sin tid vistnok troværdige sagn om departementalt sluskeri kom KIELLAND desværre noget for sent til at benytte. Forholdene i regjeringskontorerne havde i mellemtiden forandret sig ganske betydelig; de, som vilde frem, de maatte arbeide; de, som ikke vilde arbeide, blev forbigaaet. Netop paa dette felt havde man oplevet en mangel paa respekt for anciennetetshensyn, som var enestaaende. Fliden og arbeidsdygtigheden havde feiret storartede triumfer; man havde oplevet forfremmelser, der vakte kolossal opsigt, og de havde ikke fundet sted i kraft af protektion, som i mange andre officielle tilfælde, men i kraft af dygtighed. KIELLAND's skildring af de departementale forholde kom derfor noget forsent til at være et datidsbillede. Men vittig var den, og den sved paa det hold, hvor den rammede.

Forøvrigt er bogen helt igjennem en skildring af «embedsværkets» moralske og sociale raaddenhed; alt er bedærvet; alt er hult; intet er sundt og friskt. Man faar et indtryk som af, at det var en skildring af den russiske, ikke af den norske embedsstand, forfatteren leverede.

Men bogen er skreven med stor kunst, stor indignation og stor intensitet. Den giver paa adskillige punkter ypperlige billeder af livet i hovedstaden, selv om man undertiden ikke kan lade være at ærgre sig over, at billederne i tendentiøs hensigt er en smule fortegnede. «Arbeidsfolk» hører i kraft af sin intensitet til ALEXANDER KIELLAND's betydeligste bøger.

Allerede samme aar fulgte en ny Stavanger-fortælling: «Else, en Julefortælling». Den udkom i november 1881, og andet oplag var allerede færdigt fra trykkeriet i december samme aar. Hvis der var nogen, som i det første øieblik havde ladet sig lokke til at kjøbe bogen af den pene titel «en Julefortælling», saa varede det ikke længe, før det var forbi. Det var ganske andre interesser end julens, ganske andre stemninger end julestemningen, der havde bragt forfatteren til at skrive bogen og betingede den levende interesse, hvormed publikum modtog den. Det hele førte vistnok ud i skil-

«Else».

dringen af en juleaften, af det vrimlende liv i gaderne, de pelsværksklædte damers faren rundt i de stærkt oplyste, overfyldte butikker for at besørge de sidste indkjøb, klangen fra kirkeklokkerne, som ringede freden ind, o. s. v., o. s. v. Men saa gjorde forfatteren her, som han saa ofte havde gjort: han vendte billedet om paa vrangsiden og viste sine læsere fattigdommens, forkommenhedens og forbrydelsens juleaften. Det er indbrudstyvenes og deres medhjælpere, de «faldne kvinders» juleaften, som udgjør det egentlige point i juleskildringen. De benytter julekvælden til at gjøre et stort indbrud, og under dette ender den sørgelige livshistorie, som KIELLAND i de foregaaende kapitler har fremstillet. Præstens præken paa første juledag danner saa den skjærende afslutning paa det hele. Det er KIELLAND's gamle tema, modsætningen mellem fattigdom og forkommenhed paa den ene side og velstand og bornerthed paa den anden, der her er varieret paa en ny maade, og varieret med stor effekt. —

«Else», fortællingens titelfigur, er en frisk og vakker ung pige «af folket». Ikke uden en vis sentimentalitet lægger forfatteren en duft af roser om hendes skikkelse, en sentimentalitet, der forresten steg til lattervækkende affektation, da en anden norsk forfatter i en anmeldelse paastod, at han havde fornummet rosenduften af figuren, længe før KIELLAND var kommen saa langt i sin skildring, at han havde nævnt den. De herrer digtere kan undertiden være et høist besynderligt folkefærd, selv naar de indbilder sig at være fuldblods realister.

Else er imidlertid fremstillet som en prægtig ung pige, brun og stærk og livsglad og sund. Hun er paa vei til at finde kjærlighedens lykke hos en af sine lige, en arbeider, ung og sund som hun selv; men arbeidsherren kaster sine øine paa hende, og uden vilje, uden rigtig at vide, hvad der foregaar, falder hun som offer for hans efterstræbelser. Og siden gaar det fort nedover bakke med hende, saa fort, at hun, endnu ung, ender sit liv i indbrudstyvenes og de sunkne kvinders selskab. Det er en tragedie, som foregaar hver dag, og KIELLAND har skildret den med en saadan stemningsfylde og digterisk bevægelighed, at alle maatte blive grebet af den, saafremt de ikke paa grund af doktrinære forudsætninger faldt paa at glo sig blinde og forargede paa den tilspidsede

samfundskritik, som stak frem fra punkt til punkt i hele fortællingen. En varm anerkjendelse fik KIELLAND fra en præst i Stavanger, der nogle aar senere skulde optræde som hans udprægede modstander, nemlig LARS OFTEDAL, der dengang endnu var en størrelse ikke blot inden sin engere kreds, men en størrelse, hvis ord havde vægt for mangfoldige over det ganske land. Han skrev i sit blad «Vestlandsposten», at han vilde «vække Medmenneskers Opmærksomhed for de slaaende, straffende, piskende Sandheder, som her bydes os.» «Hr. KIELLAND's moralske «Straffen» og «Mørbanken» ianledning Samfundets «Medskyldighed» i den «Vrimmel» af umoralske Kvinder, som skal findes hos os, — den bør vi agte paa,» siger Hr. OFTEDAL, «og ikke indbilde os, at vi ere færdige med ham og kunne ryste saadant af os med den hoverende Bemærkning, at han (KIELLAND) skal være en Positivist, en Fornegter, en Vantro.» * Senere blev det som bekjendt fra samme hold netop «den hoverende Bemærkning, at han skal være en Positivist, en Fornægter, en Vantro», som gjorde udslaget.

Begyndelsen af ottiaarene var i det hele taget ALEXANDER KIELLAND's mest produktive periode. Der var bare et halvt aar mellem «Arbeidsfolk» og «Else», og allerede et halvt aar efter den sidste bogs fremkomst udgav ALEXANDER KIELLAND en ny roman, «Skipper Worse», i literær og kunstnerisk henseende den ypperste større fortælling, han har skrevet. «Skipper Worse».

«Skipper Worse» beskjæftiger sig med den vestlandske pietisme, en trangsynt, men ikke trangbrystet religiøs bevægelse, der har havt sin egentlige hovedstad i ALEXANDER KIELLAND's fødeby lige fra dens stifter, HANS NILSEN HAUGE's dage. Den har sine tilhængere i de saakaldte lavere lag, de lag, der ifølge KIELLAND's afstamning stod ham fjernt og fremmed, i alle fald saa fjernt og saa fremmed, at deres mange skrøbeligheder i almenmenneskelig henseende ikke vakte hans indignation, slig som tilfældet var, naar han tog fat paa folk af sin egen kultursfære. Og dog stod de ham i egenskab af vestlænding og specielt som Stavanger-mand saa nær,

* Oppe paa landsbygden, hvor dette skrives under et sommerophold, har jeg ikke adgang til at fornye bekjendtskabet med Oftedals mærkelige artikel og citerer den derfor efter Halvorsens uddrag i «Norsk Forfatter-Lexikon».

at han havde et fortroligt kjendskab til dem. For et menneske, der lever paa disse kanter af landet, er det i det hele taget næsten umuligt ikke at lære dem at kjende, disse «læsere» eller «bønnemænd», som folk der vest i sin tid og paa sine steder ogsaa pleiede at kalde dem.

KIELLAND kjender dem grundig og skildrer deres liv og færden med en blanding af sympathi, forstaaelse og mild ironi, der virkede høist overraskende paa læseverdenen. Man var vant til ganske anderledes krydrede sager fra «Novelletternes», «Arbeidsfolks» og «Elses» forfatter. Hovedpersonen i fortællingen er skipper Worse, en prægtig halvgammel sjøulk, der kommer hjem fra langreis, lægger op og i ørkesløsheden forgaber sig i en ung pige af læserfolket. Den unge pige bryder sig slet ikke om ham; hun har skjænket en ung bondefødt lægprædikant sit hjerte. Men hendes moder, der er et levende eksempel paa, at gudsfrygt er nyttig til alle ting, baade denne verdens ting og de tilkommende, finder, at skipper Worse er en mand, som bør tages, og saa tvinger hun datteren til at tage ham. Skipper Worse er forelsket op over begge ørene i sin unge, deilige hustru og lader sig lede ind i «de helliges» samfund, hvor han befinder sig omtrent, som en sjøfugl ude fra det frie hav vilde befinde sig i en gaasedam. Han føler sig uvel; men han kan ikke rive sig løs; hans vinger er klippede, og saa omkommer han langsomt, idet hans hustru, der er bleven haard og stram, skræmmer ham med alle de forestillinger om helvedes pøl og pine, der staar til hendes og hendes trosfællers raadighed, naar det gjælder rigtig at knække livsmodet og livskraften i et menneske, der er kommen indenfor deres tryllering uden at høre til de udvalgte.

«Skipper Worse» er i psykologisk henseende et fortrinligt arbeide; ogsaa fra kompositionens side staar det høiest blandt de større arbeider, KIELLAND har leveret. Derom var kritiken enig allerede ved bogens fremkomst, og den dom, som dengang blev fældet, er ikke bleven appelleret, end sige underkjendt senere. Den dag idag ansees «Skipper Worse» som den fortrinligste blandt ALEXANDER KIELLAND's større frembringelser.

I Norge havde KIELLAND's arbeider været modtaget med blandede følelser. Den skarpe satire over de hjemlige forhold havde

vakt forargelse hos mange, og ligesaa begeistret som anerkjendelsen havde været fra enkelte hold, ligesaa skarp og nedsættende havde dommen været fra andre, tiltrods for at ingen faldt paa at benægte tilværelsen af det store fortællertalent, der aabenbarede sig i disse fortællinger, baade i de store og i de smaa. I Danmark havde dommen derimod hidtil været ganske anderledes enstemmig anerkjendende. De forhold, den norske forfatter behandlede, var saa fjerne og saa fremmede for den danske læseverden, at den brod, som var i behandlingsmaaden, den stak ikke; den virkede bare som et kildrende pikanteri. I sit «essay» over ALEXANDER KIELLAND har GEORG BRANDES karakteriseret KIELLAND's stilling til det danske publikum paa en maade, der gjør indtryk af at være træffende. Den nye skoles forfattere i Danmark — og dermed mener han sig selv, SCHANDORPH, HOLGER DRACHMANN, J. P. JACOBSEN o. s. v. — de havde banet veien uden at erobre det store publikum, fordi de synsmaader, de hævdede, og den maade, de skrev paa, endnu havde været altfor ny, altfor lidet stemmende med det tilvante. Men netop som det ikke længer var nyt, netop som det holdt paa at blive noget, man var paa vei at vænne sig til, kom denne unge nordmand og høstede der, hvor de danske havde saaet. Han blev i Danmark det soignerede publikums yndlingsforfatter, baade fordi de emner, han behandlede, var saa pas langt bortliggende, at de ikke stødte danske læseres personlige fornemmelser, og fordi den maade, han behandlede dem paa, var saa pikant og soigneret.

«To Novelletter fra Danmark».

Det viste sig imidlertid, at det danske publikum var ligesaa ømskindet som det norske og vel saa det, saasnart det var dets eget skind, der blev stukket af den hvasse KIELLAND'ske stilet. I slutningen af 1882 udgav KIELLAND en bitte liden bog under titelen «To Novelletter fra Danmark». Den ene af disse novelletter, — «Karen» —, der før havde været offentliggjort i «Nyt tidsskrift», var «uskyldig»; men den anden — «Trofast» —, der drev gjøn med visse danske, specielt kjøbenhavnske, forhold, vakte megen indignation. Den blev i den danske presse karakteriseret som «en Karikaturtegning, men ikke noget virkeligt Billede af Forhold og Tilstande i Kjøbenhavn», og erindrer jeg ikke feil, blev der endog talt om misbrug af den danske gjæstfrihed — akkurat som der i Tyskland var bleven talt om HENRIK IBSEN's misbrug af den tyske,

dengang han i sit «Ballonbrev til en svensk dame» under den tysk-franske krig lagde en vis mangel paa sympathi for dagen ligeoverfor Tyskland og dets meriter paa fransk jordbund.

Forresten maa det medgives, at KIELLAND farer lidt haardt med danskerne. Allererede det, at han lader alle sine personer, lige fra fantekjærringen til kulgrossereren, bære navnet Hansen, er en spøg, som man godt kan tænke sig, at patriotiske danske af den vidt forgrenede familje Hansen ikke vilde tage videre naadig op. Men dette er dog for intet at regne mod den forbindelse, som han lader hundehaderen, kandidat Viggo Hansen, paavise mellem den danske nationalkarakter og den bekjendte danske hunderace. «Skulde der ikke være noget for vor Nationalkarakter høist eiendommeligt i dette, at just vi hos os have frembragt denne ædle Hunderace: de berømte, ægte danske Hunde?» spørger kandidaten. «Dette stærke, bredbrystede Dyr med de svære Labber, det sorte Svælg og de frygtelige Tænder, men saa godmodigt, uskadeligt og elskværdigt, — minder det ikke om den berømte, uopslidelige danske Loyalitet, der aldrig har mødt Uretfærdighed eller Mishandling med andet end evigt svingende Haler, Maven paa Jorden og slikkende Tunge? Og naar vi beundrer dette Dyr dannet i vort eget Billede, er det da ikke med en Art vemodig Selvros, vi klappe det paa Hovedet: du er dog en god, trofast, rigtig en stor, rar en!» Ligeoverfor den slags nærgaaenheder var der mange danske, der i sit stille sind tænkte det samme, som grosserer Hansen for anledningen siger til sin gjæst kandidaten: «Hør, Hr. Kandidat Hansen! — jeg vil ikke undlade at gjøre Dem opmærksom paa, at i mit Hus er der visse Ting, som — — —».

«Trofast» er en vittig liden satire over kjøbenhavnernes sværmeri for hunde. KIELLAND synes at høre til de mennesker, som ikke kan udstaa hunde, og han har øiensynlig følt sig uvel ved alt det lurveleven, som hundene ugenert faar lov at drive paa gader og offentlige pladse i Kjøbenhavn. Det har ogsaa ærgret ham at se, hvorledes man i rige kjøbenhavnske hjem dægger for hundene, næsten som om de var det allervigtigste medlem af familjen. Men aller mest har de saakaldte «pladshunde» forarget ham, store, glubske bæster, som kul- og trælastgrosserere slipper løs paa sine oplagstomter om natten for at beskytte sin dyrebare eiendom.

Skulde en eller anden forfrossen stymper falde paa den formastelighed at ville stjæle nogle stykker kul i nattens mulm og mørke, saa kan en saadan forbrydelse let blive straffet med livet; thi pladshunden giver ingen pardon. En saadan historie om en gammel fattigkjærring, der stjæler kul, indtil hun bliver revet ihjel, er det, som udgjør kjærnen i KIELLAND's fortælling. Det er atter et indlæg i processen mellem fattigdom og rigdom.

«Karen», den anden af de to novelletter fra Danmark, er en rørende liden historie om kvindelig uerfarenhed og mandligt letsind, et tema, som KIELLAND flere gange har varieret, finest og lettest i novelletten «Præstegaarden», den sidste blandt de «Nye Novelletter», skarpest i «Else». — Opvartningspigen i Krarup kro, den stakkels Karen, hvis altfor intime kjærlighedsforhold til den vakre, gifte postfører ender i den dybe, vandfyldte torvgrav, er en figur, som KIELLAND har tegnet med finhed og ynde. Det hele er saa nænsomt og diskret fortalt og lader dog intet tilbage at ønske i tydelighed. Her er hverken for meget eller for lidet; derfor virker fortællingen som et helstøbt lidet kunstværk.

Fra denne udflugt til de danske sletter vendte KIELLAND tilbage til sin fødeby. Han gjorde det baade literært og personlig. Efterat han i 1881 havde trukket sig ud af sin virksomhed som teglværkseier, bosatte han sig i Kjøbenhavn, og her blev han boende i to aar. Først i 1883 vendte han tilbage til Stavanger, og omtrent samtidig udkom den før nævnte roman «Gift».

Kritiken havde saa ofte beskyldt KIELLAND's frembringelser for at indeholde farlige giftstoffe. Der havde endog været sagt, at der burde staa det sædvanlige giftmærke paa dem. Det synes, som om han paa harcellas har optaget tanken, idet han selv skrev det afskrækkende ord «Gift» paa sin bogs titelblad. Men bag denne tilsyneladende titelbladsharcellas ligger der en dybere tanke, bogens grundtanke: Giften, det er alle de, efter KIELLAND's mening, døde og usunde ideer og kundskaber, der meddeles den opvoksende slægt som sund og nærende aandsføde. Hvad IBSEN havde kaldt gjengangere — rigtignok i videre betydning —, hvad BJØRNSON samtidig havde betegnet som støv, det stempler KIELLAND et par aar senere som gift. Meningen er den samme; det er bare udtrykket, som er bleven stærkere, mere udfordrende, mere aggressivt. «Gift».

«Gift» er et slags pædagogisk roman akkurat som BJØRNSON's «Det flager i byen og paa havnen»; men der er den forskjel, at BJØRNSON væsentlig kjæmper for en ny opdragelse, KIELLAND indskrænker sig til at bekjæmpe den gamle. Forskjellen er nu forresten ikke saa væsentlig. Der blev i sin tid talt og skrevet meget om positiv og negativ forfattervirksomhed, om digtere, som bare rev ned, og om andre, som byggede op. Men forat man kunde bygge op, maatte der først rives ned; det sidste var en ligesaa nyttig og positiv gjerning som det første, hævdede KIELLAND. Ruinerne maatte fjernes, tomten maatte ryddes, før der kunde blive plads for en ny bygning.

Det er to sider af opdragelsen, som KIELLAND specielt drager tilfelts mod: den klassiske og den kristelige, den lærde skoles og religionsundervisningen, især konfirmationsforberedelsen og konfirmationen. Begge virker skadelig paa den menneskelige frihed og selvstændighed, den første ved at gjøre menneskene til pughester, den sidste ved at gjøre dem til hyklere. Resultatet bliver, at der opdrages en slægt af forkvaklede autoritetstroende, der ikke eier en trevl af selvstændighed. —

«Fortuna». — Hans i slutningen af 1884 udgivne roman «Fortuna» var et slags fortsættelse af «Gift», forsaavidt som de samme personer tildels forekommer i begge arbeider. Men temaet var dog et andet, forsaavidt som det her var en stor økonomisk svindel, det dreiede sig om. For Stavanger-folk skal efter sigende skildringen baade af forhold og personer have været meget gjennemsigtig, og mere end én af de indfødte har erklæret, at det var den letteste sag af verden at skrive en nøgel til bogen, noget, som selvfølgelig ikke vilde være heldigt, da KIELLAND her, som ellers, har benyttet baade modeller og virkelighedens situationer med den frihed, der er enhver forfatters ret, saalænge han ikke ligefrem lægger an paa at angribe, skade eller saare bestemte personer. Romanen udkom omtrent samtidig med JONAS LIE's «En Malstrøm» og blev stillet en smule i skyggen af denne bog, der i visse henseender behandlede et beslægtet emne.

Begge disse KIELLAND's sidste romaner var yderst polemiske og paagaaende. Det var ikke længer den franske marquis' «smaa Stik»; det hele havde stærkt nærmet sig de «drabelige Dommedagsslag»,

som han ved begyndelsen af sin forfatterbane havde erklæret ikke laa for ham. Opholdet i Danmark og omgangen med «Det unge Danmarks» forfattere havde vistnok øvet sin indflydelse paa ham, og desuden var det jo ogsaa herhjemme paa det tidspunkt en stridens tid, da modsætningerne mellem de to kjæmpende livsanskuelser havde antaget sin mest yderlige form paa grund af den tilspidsede politiske situation. Det var jo i rigsretsperioden, den store, voldsomme slutningsscene i den mangeaarige kamp om, hvem der skulde have det afgjørende ord at sige her i landet, stortingsflertallet eller kongen og hans raad. Denne kamp gjorde al diskussjon, enhver privat saavelsom offentlig udtalelse mere tilspidset, og den øvede ogsaa en betydelig indflydelse paa literaturen. ALEXANDER KIELLAND vilde ikke have været ALEXANDER KIELLAND, hvis han ikke under saadanne omstændigheder havde hugget lidt hvassere til, end han maaske ellers vilde have gjort.

Det parti, som havde hans sympathi, seirede, og alting var en stund herlighed og glæde. Ulven og lammet græssede fredelig ved hinandens side uden at huske paa, at der var forskjel. Men det norske venstreparadis fra 1884, det var af ligesaa kort varighed som hint gamle paradis, hvorom vi læser i første Mosebog. Hvem der var slangen, vedkommer os ikke her; men «kundskabens træ paa godt og ondt», — det blev ALEXANDER KIELLAND's digtning. Der var en del — og det en stor del — af de nye paradisbeboere, der fandt dette træ og dets frugter kostelige; men der var ogsaa en del, som fandt dem bedske at smage. Og saa blev ALEXANDER KIELLAND et slags prøvesten, der kom til at vise, at den seier, som var vundet, var vundet paa et altfor bredt og uensartet grundlag, og altsaa ikke var nogen rigtig seier. Det var to slags mennesker, som havde vundet denne seier ved at slutte sig sammen. Det var de pietistiske lægmænd, der var bleven demokrater af religiøse grunde; tanken om «selvstyre» i kirkens anliggender havde med konsekvens ført dem til at forlange «selvstyre» ogsaa i statens. Men saa var der en anden fylking, der ikke bare var demokrater, men moderne frisindede i europæisk forstand, for hvem de lavkirkelige i grunden var en daarlighed og de høikirkelige en forargelse, folk, der hyldede og aabent vedkjendte sig ideer og synsmaader, som deres politiske forbundsfæller fandt vederstyggelige og ugudelige.

Det store schisma havde været der fra først af, men fordækt. Det var digterne, der skulde bringe det for dagen og bringe det frem til et kampspørgsmaal, der endnu den dag i dag spiller en rolle i vort offentlige liv.

Digtergage. I begyndelsen af 1885 ansøgte BJØRNSON og JONAS LIE om digtergage til ALEXANDER KIELLAND. «Hans Adkomst til at oppebære Digtergage af sit Folk forekommer os ligesaa sikker, som at det vilde være uretfærdigt, at andre har, hvis ikke ogsaa han faar.» Paa stilen synes man at mærke, at det har været BJØRNSON, som har affattet andragendet. LIE har kun givet det sin tilslutning. Andragendet blev efter vanlig forretningsorden oversendt gage- og pensionskomiteen, og af dens ni medlemmer fandt ikke mindre end otte, at det ikke burde indvilges, og deres motivering blottede det store schisma paa den tydeligste maade af verden. Staten burde efter deres mening, erklærede de i sin indstilling, ikke understøtte og derigjennem anerkjende «en Forfattervirksomhed, som ialfald tildels formenes at staa i Modsætning til de inden Nationen herskende moralske og religiøse Begreber.» Den eneste af komiteens medlemmer, der var af en anden mening, var formanden, den gamle frisindede grundtvigianer HALVOR BENTSEN. Han fandt, at KIELLAND burde have «digtergage» akkurat som IBSEN, BJØRNSON og LIE.

Det var lige før stortingssessjonens slutning, og valgene stod for døren. Enkelte af «det rene venstre» fandt, at denne sag ikke burde splitte det samlede venstreparti lige før valgene; men stemningen baade i og udenfor tinget var altfor ophidset til, at et sligt forslag kunde vinde anklang, og det kom ikke frem under debatten. Et andet forslag blev istedetfor fremsat af daværende rektor STEEN. Det søgte at gaa klar af vanskelighederne ved at foreslaa en henvendelse til regjeringen om at træffe de nødvendige forføininger til beskyttelse af den literære eiendomsret, og inden dette kunde ske, skulde man for det kommende budgetaar bevilge KIELLAND 1600 kroner «som Erstatning for Tab paa Grund af manglende Beskyttelse for den literære Eiendomsret». Debatten var skarp og interessant; specielt brugte det senere saakaldte «moderate venstre» anledningen til at markere sin uoverensstemmelse med de mere radikale elementer inden partiet. Der laa heri vistnok et politisk schack-

træk, der skulde bringe bønderne paa samme side ved det forestaaende valg. Pastor OFTEDAL, «Elses» begeistrede anmelder, optraadte nu som KIELLAND's erklærede modstander og stemplede hans digtning som farlig for kirken og samfundet. En anden taler af det samme parti udtrykte sig endnu skarpere. Forgjæves blev der kjæmpet tappert af «Kiellandssagens» tilhængere. Høire forholdt sig taus og havde øiensynlig sin fornøielse af spliden; den daværende SVERDRUP'ske regjerings medlemmer sad tause som stensfinxer, hvis gaade ingen kunde gjætte. BENTSEN's forslag faldt; STEEN's forslag om bevilgning af 1600 kroner for budgetaaret blev forkastet med en knap majoritet; KIELLAND fik ingen statsunderstøttelse, og det samlede venstres saga var ude. Under valgkampen stod der en voldsom strid mellem venstre og de moderate. Stortingsmajoritetens holdning ligeoverfor den populære digter havde vakt stærk indignation blandt hans talrige beundrere, en indignation, som allerede dagen efter voteringen fik sit udtryk gjennem en indbydelse til en nationalsubskription, udstedt af de to liberale foreninger i Kristiania. Paa folkemøder og valgmøder blev tingets holdning ogsaa stærkt klandret, og i det hele taget spandt ikke «de moderate» synderlig silke af sin optræden. De kom tilbage efter valgene som en ubetydelig fraktion, der ingen selvstændig indflydelse kunde øve. Det eneste, de havde udrettet, var at markere sin stilling som selvstændig fraktion, og det var jo i og for sig en sag, som var al ære værd.

Efter det nye stortings sammentræden kom «Kiellandssagen» frem paany, idet BJØRNSON indsendte et nyt andragende — denne gang uden JONAS LIE's underskrift. De moderate bekjæmpede bevilgningen endnu heftigere end det foregaaende aar; men ikke desto mindre gik STEEN's gamle forslag — denne gang gjenoptaget af en anden repræsentant — igjennem — rigtignok med en saa absolut lighed i stemmetallet paa begge sider, at det blev præsidentens stemme, som afgjorde udfaldet. Høire havde atter været taus under debatten; regjeringen havde kun brudt tausheden for gjennem ministerchefen at erklære, at den agtede at bevare sin taushed. Regjeringen havde vanskeligheder nok at kjæmpe med alligevel, om den ikke skulde tage parti i en bitter strid blandt dens politiske meningsfæller i tinget, hed det.

Aaret efter blev bevilgningen til ALEXANDER KIELLAND ikke fornyet, og følgen deraf var, at BJØRNSTJERNE BJØRNSON frasagde sig sin digtergage, hvad han tidligere havde truet med at gjøre, saafremt KIELLAND ikke ogsaa fik. Dermed var «Kiellandssagen» foreløbig bragt ud af verden. En endelig løsning af situationen lykkedes det som bekjendt først ministeriet STEEN at faa istand. Det gjorde KIELLAND til borgermester i Stavanger, og den herved forsonede BJØRNSON havde nu intet imod at faa sin digtergage tilbage. Saaledes endte da tilsidst denne underlige politisk-literære krig, der staar uden sidestykke i verdensliteraturens historie og kun kan tænkes mulig i et land, hvor literaturen har spillet en saa fremtrædende rolle som i Norge i den sidste menneskealder.

KIELLAND havde imidlertid ikke «ligget paa latsiden», medens kampen varede. I november 1886 udgav han samtidig to nye arbeider, en fortælling og et lystspil i tre akter.

«Sne». Fortællingen «Sne» er fra polemikens side et af hans kraftigste arbeider. Det er et indlæg i striden om de anskuelser, han hyldede, et indlæg, der fører striden over paa modpartens eget gebet ved at angribe disse anskuelsers mest fanatiske modstandere. Det er atter en præst, som er hovedpersonen, en myndig og haard mand, der bruger sin pen til i høirepartiets hovedorgan at forfølge anderledestænkende med vild fanatisme. Med al respekt for de mange udmærkede partier af fortællingen og med al reservation ligeoverfor billedets forhold til virkeligheden — et forhold, som først en fremtidig literaturhistoriker kan tage under behandling — forekommer det mig dog, at det hele smager vel stærkt af et politisk indlæg. Problemdigtningen var ifærd med at spinkles mere og mere ind til «indlæg» i den staaende kamp. Den var paa vei til at blive et slags skjønliterær journalistik, hvorpaa store kræfter blev spildte.

«Tre Par». Af en ganske anderledes fredelig, men ogsaa mindre opsigtvækkende karakter var lystspillet «Tre Par». «Tre Par» er ALEXANDER KIELLAND's indlæg i det dengang brændende bohêmespørgsmaal. Han havde skrevet til «Kristiania-bohêmens» forfatter og udbedt sig et eksemplar af hans bog; men da han havde faaet den og læst den, sendte han en skrivelse, der temmelig utilsløret sagde, at han ikke var enig, at han vilde forbeholde sig ret til at se paa sagen paa en anden maade, at han i grunden angrede paa at have

henvendt sig til «Bohêmens» forfatter, da afstanden mellem dem var saa stor og forstaaelsen saa liden. Saa skrev han «Tre Par», og dette skuespil er ogsaa et indlæg i spørgsmaalet om forholdet mellem de to kjøn. Her er det ægteskabet, det gjælder, og specielt den mulighed, at ægtefolk ikke er patente, fordi om præsten har lyst sin velsignelse over dem. Det kan jo hænde, at den gode frue eller den høist ærværdige ægtemand bagefter kommer paa andre tanker og forgaber sig ikke blot i unge pigebørn, hvad der endnu synes at burde kunne gaa an, eftersom skilsmisse er en retslig anerkjendt institution i Norge, men endog i gifte koner — hvad der ikke har saa let for at gaa an, saasom forholdet da faar en firedobbelthed, som det har sine vanskeligheder at regne med. KIELLAND tager sagen let, gemytlig og humoristisk. Der er ingen glød, ingen lidenskab i hans ægtemænd, der forelsker sig i andre damer end sin egen hustru. Det er bare en smule forelskelse, en smule flirtation; og paa den anden side er det heller ikke farligt for damerne. De gaar bare omkring og smaabeundrer andre herrer end deres respektive ægtemænd, og der bliver ikke nogen ulykke, ingen tragedie ud af det hele. Livet har paa dette felt store og vanskelige konflikter. KIELLAND vil ikke vide noget af vanskelighederne; han tager sagen gemytlig. Og saa har han sat en rigtig ægte kvindesagsdame ind i sit stykke, en underlig beregnende en, der ræsonnerer saa koldt og praktisk, som om hùn var selve den hovedbog, hun fører paa grosserer Sandbergs kontor. Da KIELLAND skrev dette skuespil, har han vistnok endnu været grebet af kvindesagen, og han har med en vis sympathi behandlet en kvinde af den art, som dengang gjaldt for at være «Fremtidens Kvinde». Ironien og satiren kan imidlertid ikke skjule sig. Da der bliver talt om frøken Svendsen som fremtidens kvinde, siger en af ægtemændene: «Gud bevare vore Sønner!» Og i dette udbrud ligger KIELLAND's reservation ligeoverfor det hele væsen. Paa samme tid, som han har ofret til kvindesagsbevægelsen og gjort kur til den ved at fremstille en kvinde efter dens tilhængeres hjerte, har han havt sine reservationer, og dem var han ikke længe om at komme frem med. Hans næste arbeide, skuespillet «Bettys Formynder», vakte den voldsomste forargelse i den leir, som havde modtaget frøken Svendsen og de «Tre Par» med jubel og glæde.

«Bettys Formynder».

I «Bettys Formynder» skildrede nemlig ALEXANDER KIELLAND frøken Svendsens komplette modsætning. Betty er ikke nogen stram principfast kvinde; hun er det vistnok officielt, forsaavidt hun er kommen under indflydelse af kvindesags-forkjæmperinden, frøken Ragna Nyhus; men der er mere følelse, mere natur i hende, end de andre regner paa, og hun bryder igjennem hele humbugen og bliver sund, frisk og kjæk, hvad ingen af hendes omgivelser havde ventet. Stykket behandler Kristiania-forhold fra det tidspunkt, da det udkom, og det er høist forbausende, at KIELLAND, der levede saa fjernt fra Kristiania-livet, har kunnet tage situationen saaledes paa kornet, som han har gjort. Der var dengang i hovedstaden en gruppe mennesker, som man kunde kalde «det venstre, som morer sig». Det var sammensat af tre elementer; først var det malerne, der nylig havde kjæmpet en stor og heldig kamp for at faa indflydelse paa de kunstneriske spørgsmaal i hovedstaden. De var naturligvis venstre og blev feterede som foregangsmænd overalt, hvor de optraadte. Saa var det kvindesagens forkjæmperinder; de gik i hælene paa malerne, beundrede dem og feterede dem og gjorde alt muligt for at holde sig tilvens med dem. Der var et koketteri med malerkunstens repræsentanter, som undertiden kunde være noksaa komisk at se paa for den, der tog sagen rolig og betragtede det hele som tilskuer. Og saa var der et tredie element, de nybagte venstrepolitikere. Rigsretten og den seier, som venstre i den anledning vandt, havde bevirket, at det ikke længer var saa farligt at være venstremand; før havde venstre bare bestaaet af «folk, som ingenting har og ingenting er», som det hed i «De unges forbund»; nu var venstre med en gang bleven et «salonfähigt» parti, og der var unge juridiske ærgjerrigheder, som spekulerede i venstre, akkurat som der tidligere havde været unge ærgjerrigheder fra det samme fakultet, der havde spekuleret i høire. Tiltrods for, at KIELLAND levede fjernt fra hovedstadslivet, tog han dog disse tre grupper paa kornet og rammede dem i centrum i «Bettys Formynder». Han gjør nar af alt det «malersnak», som vi dengang led under; han har i Ragna Nyhus en kvindesagskvinde, der maa siges at være fuldblods, og endelig har han i hendes bror advokaten en repræsentant for den seirende venstreungdom, der indbildte sig, at nu var der baade magt og anseelse at vinde paa den kant, saafremt man

bare kunde faa støtte af kapitalen, den ækle kapital, der i de fleste tilfælde havde begaaet den fadaise at slutte sig til høirepartiets mænd og lade venstre i stikken.

KIELLAND har seet paa disse forskjellige tidsfænomener med en vis bidsk lattermildhed. Han pisker og spotter, saa det svier; stort indhold er der ikke bag disse figurer; han nøier sig med at opløse deres tomhed under deres vilde jagt efter Bettys formentlige million, og saa lader han dem løbe med et velrettet slutningsspark. Hans Betty falder ikke i hænderne hverken paa sin veninde, kvindesags-forkjæmperinden, eller paa sin juridiske konsulent venstreadvokaten eller paa sin «maleriske» fætter; hun bliver en brav mands brave hustru og giver alt det høitravende og affekterede præk om kvinderettigheder, om tidens krav, om kunstens opgaver o. s. v. en god dag. Hun har ganske anderledes forstaaelse af det produktive arbeide, som udrettes hjemme i Møllevigen, og hun finder langt mere skjønhed i det «madstræv», som der foregaar, end i alle høitflyvende ideer tilsammen. Der er ogsaa unægtelig kommen poesi over madstrævet, saaledes som KIELLAND lader møllemester Hermansen skildre det:

«Naar jeg staar i Møllen — helst om Aftenen, og Vandhjulet plasker udenfor og Stenene durer ovenpaa, og Melet falder ned i Sækken min — blødt og varmt at føle paa som Barnekinder, — da siger jeg til mig selv: nu staar du i Spidsen — Hermansen! — du begynder! — — Se Kornet paa Marken — først grønt, saa gult, — det er vakkert; men det er da bare Hestemad. Men se, naar Vandhjulet har plasket og Stenene duret, og Melet falder hvidt og varmt i min Haand — da er det Menneskemad; her begynder Menneskets Liv; jeg holder i min Haand Brødet, Begyndelsen til alt; Brødet for de Smaa, som begynder at tygge, og Brødet, som sidst slipper Manden foran den sorte Sult; derfor — Frøken Betty! er der for mig noget helligt ved Melet.»

Og KIELLAND og hans Betty er enig med møllemester Hermansen og giver alle de overspændte ideer en god dag. Møllen og melet seirer, og de fortjener at seire, fordi mølleeieren, Bettys formynder, er det eneste virkelige menneske blandt den flok, der færdes rundt om den formodede millionarving.

At dette stykke var yderst respektstridigt mod enkelte toneangivende kredse, behøver jeg ikke at henlede opmærksomheden paa. Specielt følte kvindesagens forkjæmperinder sig fornærmede i

Ragna Nyhus's skikkelse, og det hed da ogsaa, at KIELLAND havde «forraadt» den moderne kvinde. Mindre kunde ikke gjøre det. —

«Sankt Hans Fest». — En endnu mere bestemt adresse havde KIELLAND's et par maaneder (novbr. 1887) senere udgivne fortælling: «Sankt Hans Fest». Den var nemlig hverken mere eller mindre end en tak for sidst til LARS OFTEDAL, der havde været KIELLAND's ivrigste modstander i «Kiellandssagens» dage.

Ved bogens fremkomst skrev jeg blandt andet følgende:

«Da spørgsmaalet om digtergage til ALEXANDER KIELLAND første gang kom til behandling i stortinget, var det et af hans egne bysbørn, som nedlagde den kraftigste protest mod dens bevilgning. Pastor LARS OFTEDAL, der lader til at være en mand, som forstaar, hvad penge betyder her i verden, vilde ikke, at staten skulde yde noget bidrag til en digter som KIELLAND. Man skal ikke tage børnenes brød og give det til hundene.

Senere er som bekjendt det Kiellandsk-Oftedalske schisma bleven større og større; det har fremkaldt en stor revne i det før saa enige venstreparti, og de to navne er bleven som to fiendtlige faner, under hvilke bitre modstandere flokkes til kamp mod hinanden. Begge faner har faaet sine flænger i kampen. OFTEDAL mistede sin plads paa stortinget ved sidste valg — for maaske næste gang at vende saa meget frygteligere tilbage — og KIELLAND fik ingen digtergage. Selv den «erstatning», han i to aar midlertidig havde modtaget, blev jo paa sidste ting taget fra ham. Saaledes er da for øieblikket hr. OFTEDAL «skjønt overvunden en seirherre», og han er vist ikke den mand, som ikke forstaar at presse «seirens sødme» ud til sidste draabe.

Men en liden smule malurt skal der nu altid følge med i denne elendige verden. Det er den, ALEXANDER KIELLAND har brygget ham i sin nye fortælling, og det er saamænd en saa kraftig dosis, at den uden tvivl kommer til at rive den vestlandske præst slemt i halsen.

«Sankt Hans Fest» er nemlig ikke nogen fortælling i dette ords almindelige betydning; det er først og sidst en politisk pamflet, saa blodig, at den staar uden sidestykke i vor literatur. Efter at have vist synderen frem og præsenteret ham saa tydelig, at ingen kan tage feil, lader den harmfulde forfatter en hel hagl af svidende

piskeslag suse nedover ham, og han fører sin svøbe med saadan hensynsløshed, at man formelig faar medlidenhed med det stakkels prygleobjekt, saa liden sympathi man end paa forhaand kan have for ham. Det eneste, som beroliger os nogenlunde, er, at forfatteren gang efter gang forsikrer, at angjældende har «en god seig Hud, som kan vare længe.»

Fortællingen foregaar i den samme vestlandske by, hvori de fleste af KIELLAND's fortællinger foregaar. Vi kjender lokaliteterne omtrent, som vi havde boet der, og vi kjender de fleste af personerne. Vi har truffet dem før i KIELLAND's bøger.

Det er efter den store krise, som blev skildret i «Fortuna». Al forretningsvirksomhed ligger nede, og der er stille og dødt paa alle kanter. Den gamle selskabelighed er rent forbi; byen er lamslaaet, og det er kun paa klubben, at nogle faa glade sjæle samles og holder gemytligheden gaaende.

Hovedmanden for denne lille bande er bankkasserer Thomas Randulf, og forøvrigt bestaar den af amtmandens fuldmægtig og den unge Christian Fredrik Garmann, som nylig er kommen hjem fra udlandet og har sluttet sig til de to andre, fordi de er de eneste af byens folk, som ikke er umulige.

Da det bliver for varmt i klubben, kommer de sammen om aftenen i Garmanns pavillon, og her lusker Abraham Løvdahl sig til dem som fjerdemand. Helten fra «Gift» og «Fortuna» er bleven svært glad i et glas eller tre-fire, siden vi sidst saa ham; men da han arbeider i en kristeligsindet avis, tør han ikke være sig bekjendt, at han færdes blandt disse folk, og maa derfor ad bagveie smyge sig til en andel i varerne fra den gode Garmannske kjælder.

Som de en kvæld sidder sammen en uges tid før Sankt Hans aften, faar en af dem den idé at prøve at faa istand en Sankt Hans fest for at se at sætte lidt liv i byen. De nedsætter sig øieblikkelig som festkomité, og næste dag begynder forberedelserne.

I begyndelsen gaar det fortræffelig. «Saalænge Livet gik sin Gang med Hverdags Fart, havde hver nok med at fægte sig igjennem de daarlige Tider; og Haabet om lysere Dage var langt ude i Fremtiden. Men Udsigten til en glad Dag strax — ligesom forlods viste sig at være noget, som passede for alle; og i Løbet af et Par Dage blev der fler og fler, som mente, de kunde vel altid

unde sig en liden Fornøielse den ene Aften.» Festen, der skal være en billig folkefest med dans og fyrværkeri, bliver et populært samtaleemne i byen. Dens popularitet vokser i den grad, at bankchef Christensen, der skal have «sin store, bløde Næse» op i alt muligt, finder det hensigtmæssigt at trænge sig ind i festkomitéen, idet han tager den nye popularitetslystne amtmand med paa slæbetaug.

Men netop som forberedelserne er bedst igang, kommer præsten Morten Kruse, ogsaa kaldet Morten Bagstræver, hjem fra en prækereise, og fra nu af er han centrum i fortællingen.

Han er bleven en ganske anden mand, siden han mistede sine penge ved «Fortunas» og Carsten Løvdahls fallit. «Han var altid vant til at tænke sin Fremtid under øgende Velstand — nu var han bare henvist til sit Præstekald, som ikke bragte ham stort.» «Helt fra den Tid, da han som en liden fed Dreng handlede i sin Fars Krambod, havde han været den, som havde noget, og alle de andre maatte pent komme til ham med deres Skillinger for at faa. Nu var han med et Slag sat udenfor i den foragtede Skare, som ingenting havde — hverken Hus eller Krambod eller fulde Skuffer eller Bankbog.» — «Han følte, at han blev koldere og koldere, eftersom det øgte i ham — Hadet mod alle, som havde noget; han følte, hvordan Kulden gik ind i hans Prækener, og han saa, at Menigheden frøs af ham, og at Kirken blev tom.» Han følte stundom en stærk lyst til at tage bladet fra munden og sige dem besked, alle disse rige folk, alle disse fine folk, hvis liv laa over hans eget; men han stansede allerede ved det første ord; thi det sprog, han prækede i, var ikke hans eget, men de «fine Folks». Hjemme hos hans forældre var der bleven talt, som der snakkes paa gader og stræder. I skolen og ved universitetet havde han lagt sig til et dannet sprog; men han følte sig ikke helt hjemme i det, og dette bidrog ogsaa til at gjøre hans prækener kolde. Nei, skulde han sige dem besked, maatte han tale sit eget sprog. Han øver sig hjemme i sit kontor, og paa en bibellæsning anstiller han sin første prøve med nogle fattighuskjærringer og tjenestepiger som tilhørere. «De for op af Søvne den lille Forsamling; og de gamle Koner begyndte at skjælve. Thi hans Stemme var bleven saa stærk; og desuden var det deres eget Maal, han talte; det lød, som naar sinte

Mandfolk buldrer løs uden Omsvøb — saaledes som de kjendte det hjemmefra; og derfor syntes det dem mere ind paa Livet og mere alvorligt ment.» Fra nu af er hans lykke gjort. Folk strømmer i mængdevis til hans prækener og opbyggelser, og han knuger sine tilhørere ned med simple, haarde ord; men de taaler det af ham, fordi han taler som en af deres egne. Tilstrømningen vokser i den grad, at der ikke er plads for alle, hverken i kirken eller i bedehuset — indtil han en dag raaber: «Hvorfor mon vi perser os sammen her som Sauer? Kom, lad os bygge Herren et nyt Hus! Du har vel lidt Spiger? — og du har vel lidt Maling? — og du derborte i Krogen, du har vel nogle Planker tilovers for Jesu Kristi Skyld? Og se Kvindfolkene! Mon ikke de ogsaa har lidt tilovers? — Se, hvor fine de er! — se for Baand og Blomster og Knapper og Fjær! — Eller mon de tror, det ikke er saa farligt med Sjælen, naar bare Kroppen er fint udstafferet?» — Hvem kjender ikke stilen igjen fra Oftedal's reisebreve og opraab?

Bedehuset bliver bygget, og der bliver bygget mer. Asyler og instituter og opfostringshuse reises, bogtrykkerier og aviser grundlægges. Morten Kruse staar snart i spidsen for en stor og mangesidig bedrift. Pengene strømmer ind i kassen, der styres af hans kone, og han lader dem rolig strømme ud igjen; thi «han kjendte sin Kone, og skjønt der aldrig var talt om det, tænkte han nok, at naar Pengene havde passeret gjennem Fredrikkes Skrin, var de vel ikke sporløst forsvundne.»

Denne tilslutning gjør Morten Kruse til en mægtig mand, og da hans hensynsløshed mod overordnede og embedsbrødre stiger ved hans indflydelse, maa biskop Sparre ud og sondere, om han ikke vil danne en fri menighed. «Visselig var det overmaade beklageligt med en saadan Splittelse i Kirken. Men kristelig Erfaring havde ikke desto mindre lært, at man paa den Maade hurtigst faar Lederen udmattet og Bevægelsen dæmpet.» Men det vil ikke Morten Kruse indlade sig paa. «Hvorfor skulde han gaa ud af en saa god og fuld Krambod som Statskirken?» Hans lære afveg ikke paa noget punkt fra statskirkens, og hverken han eller hans tilhængere havde nogen trang til at løsrive sig fra den. De brydde sig ikke om dogmatiske uenigheder, ei heller tvivl; thi alt samlede sig i at høre og følge ham; og i ham var der ingen tvivl. Jo mere lykken fulgte

ham, desto mere overbevist følte han sig om, at Gud var med ham; hans freidighed steg; han følte sig saa tryg, «som om han havde Gud i Lommen».

Men da han har faaet denne store magt, begynder han at føle, at det alligevel ikke er nok. Han vil tilveirs, naa det høieste, en mand kan naa i sit land og i sin samtid.

Men saa var der det uheldige, at han var begyndt at tage de smaas parti og angribe de store. Det gjælder at finde en ny formel, og den gamle professor Løvdahl, som nu bestyrer Kruses blindeinstitut, hjælper ham til en saadan. Det er ikke længer de smaa og store, de fattige og rige, venstre og høire, som staar imod hinanden; det er de troende og de vantro. Der er løsenet fundet. Ved hjælp af sine talrige medhjælpere begynder Morten Kruse at forberede sin indtrædelse i det politiske liv, og det middel, han først og fremst bringer i anvendelse, er den økonomiske krig. «Det sømmer sig ikke i et kristent Land, at nogetsomhelst forblev i Hænderne paa de Vantro — intet Stykke Brød for de smaa Hunde!» Men de trange tider «gav selv de smaa Stykker Brød et Værd, som gjorde Menneskene lettere at skræmme og billigere at kjøbe.» Saaledes har Kruse og hans «Kaniner» — et af KIELLAND for leiligheden opfundet navn paa OFTEDAL's tilhængere — fundet et nyt virkefelt, hvor de arbeider utrættelig og med fordel. «Høiere og høiere steg Præsten Kruses Magt, indtil han red Landet som en Mare.»

Efter denne skildring af præsten optages saa atter traaden i fortællingen. «Kaninerne» melder den hjemkomne præst, at man omgaaes med planer til en fest i byen. Morten Kruse tager det med ro; han kjender sin magt, og han ved, at han med lethed skal faa det hele til at gaa i stykker uden at behøve at gjøre et skridt i den anledning. Fra sit kontor dirigerer han jo hele byen, og oprørerne skal nok være nødte til at komme til ham. Først kommer Constance Blomberg, datter af klubværtinden, der har overtaget beværtningen ved festen. Hun vil spørge, om præsten vil udlaane nogle borde og bænke fra en af sine mange anstalter; men Morten Kruse tordner løs om helvedes pøl og pine; han bebreider hende i udtryk fra gaden — for ikke at sige fra rendestenen — baade de skrøbeligheder, hun har, og synder, hun slet ikke har begaaet. Han

giver sig ikke, før han har fremkaldt et hysterisk graadanfald, der knækker hendes sidste modstand. Saa kommanderer han hende i bibellæsning næste morgen, og dermed er hun færdig. Hun er bleven et bytte for ham og hans «kaniner».

Og en efter en kommer de festlystne den samme vei, saasnart det rygtes, at præsten Kruse ikke liker festen og ikke vil laane borde og bænke til den. Bankchef Christensen er ræd for sin indflydelse og specielt for sin stortingsfuldmagt ved næste valg. Han bekvemmer sig til at søge præsten og indgaa et kompromis, der nødsager ham til at desavouere festkomitéen. Amtmanden følger i hælene paa bankchefen, ja selv kjøbmand Ellingsen, der har svunget sig op fra gadegut til stor kolonialhandler, og som har glædet sig til at skaffe gadegutterne en glad dag, bliver nødt til at trække sig tilbage, forat ikke præsten skal røve hans kunder fra ham. De mindre indflydelsesrige medlemmer i festkomitéen bliver ganske simpelthen straffede; politibetjent Iversen mister en del af sine indtægter, og hans døtre, der driver modehandel, en del af sine kunder; hattemager Sørensen kastes som formand i arbeiderforeningen, og bankkassereren og fuldmægtigen bliver opsagt fra sine poster. Men Abraham Løvdahl maa skrive imod festen i bladet, og tilslut ved madam Blomberg ingen anden redning end at lade præsten overtage al den mad, hun har indkjøbt. Han kan bruge den til en opbyggelig fest, han vil holde Sankthansdag til indtægt for sit blindeinstitut. Saaledes er da oprørsforsøget knækket, og Morten Kruse staar stærkere end nogensinde, færdig til ved næste valg, sammen med en af sine overkaniner, at indtage en plads i thinget. Thi bankchefen skal kastes trods sine indrømmelser; det har allerede paa forhaand været afgjort. —

— Som politisk pamflet er «St. Hans Fest» fortræffelig; den er skreven med et bidende vid, der rammer sin gjenstand haardt og sikkert. Der er noget saa overlegent i den maade, hvorpaa slagene føres, at man kommer til at tænke paa papa VOLTAIRE's hudflettende skrivemaade. Som fortælling kan man derimod ikke give den en saa ubetinget anerkjendelse. Det er ikke ganske berettiget at sætte et samtidigt menneske lyslevende ind i en fortælling og give ham til pris for latteren. Det er i alle fald ikke nogen rigtig nobel taktik; thi den angrebne staar værgeløs. LARS OFTEDAL

kan forsvare sig mod de angreb, som rettes mod LARS OFTEDAL, men han kan ikke forsvare sig mod angrebene paa Morten Kruse.»

— Saaledes skrev jeg dengang; det var, før den store OFTEDAL'ske fruentimmerskandal kom op, en skandal, der gjorde LARS OFTEDAL til en knækket mand som offentlig personlighed og afslørede ham som en mere end almindelig fræk humbugmager paa det præstelige omraade. I skildringen af den magt, præsten Kruse øver over Constance Blomberg, ligger der hos KIELLAND en antydning af, at han — KIELLAND — har hørt og vidst mere, end han vilde sige om denne gudhengivne mands forhold til sine medkristne af det andet kjøn. Har han her siddet inde med oplysninger, eller har han gjættet sig frem? I begge tilfælde har det vist sig, at han havde ret, mere ret, end han gjorde krav paa, da «St. Hans Fest» udkom i 1887.

I det hele taget er det en interessant og mærkelig kamp, den, som har været udkjæmpet derborte i Stavanger mellem byens to mest fremtrædende personligheder. Vaabnene, som har været brugt, har ikke altid været af det fineste staal; men den ene part — ALEXANDER L. KIELLAND — har dog brugt de bedste vaaben, og skjønt han synes at have brugt dem med nobel diskretion — en maade at kjæmpe paa, der i regelen desværre ikke fører til seir —, er det dog ham, der staar med seirens palme i hænderne. Hans modstander er bleven jaget ud af det betydningsfulde præsteembede, han havde opnaaet. KIELLAND er bleven borgermester i den by, som han i sine bøger har sagt saa mange sandheder og grovheder. Det vilde være frydefuldt, om det altid gik saa godt og retfærdig til i verden. Men KIELLAND synes nu engang altid at have været lykkebarnet, og det er en stor og desværre en sjelden lykke at faa retten, selv om man har den. Om femti eller hundrede aar vil kampen derborte i den underlige lille vestlandsby blive et interessant emne for en dalevende literaturhistoriker, og da kan det hænde, at en eller anden ung mand tager doktorgraden paa «Alexander Kielland og Lars Oftedal», et tema, som vi i vor tid ikke tør røre ved uden med ganske lette hænder.

Alexander L. Kielland

Et aars tid efter «Sankt Hans Fest» udkom «Professoren» (1888), KIELLAND's kraftigste og bedste skuespil. I fremstillingen af de to kvinders kjærlighed til hovedfiguren er der en skjønhed og en glød, som ikke lod nogen ane, at ilden var lige ved at slukne paa KIELLAND's esse. «Professoren».

I 1889 kom det første vidnesbyrd om, at han ikke længer helt ud følte sig fyldestgjort af det, han kunde udrette som digter. Han blev redaktør af en liden avis i sin fødeby, «Stavanger Avis», som den kaldte sig. Naar man kjender de tarvelige forhold, hvorunder en saadan liden provinsavis arbeider, vil man finde stillingen som dens leder lidet misundelsesværdig; men KIELLAND har neppe overtaget ledelsen for stillingens skyld; det har snarere været for at øve politisk indflydelse. Det stærke politiske drag, der havde gaaet gjennem hans digtning, var ikke bleven svagere med aarene; tvertimod. Hans sidste fortællinger — «Sne» og «Sankt Hans Fest» — havde jo paa sin vis været fuldstændige politiske indlæg i novellistisk forklædning. Det var ganske rimeligt, at en natur som hans følte lyst til at kaste forklædningen og udvikle sine politiske anskuelser og sine meninger om de andre partier direkte. Det var dette, han gjorde, da han overtog redaktionen af «Stavanger Avis». Men til at være politisk journalist manglede ALEXANDER KIELLAND en betingelse: partidisciplin, evnen til at lystre, naar kommandoen lød. Denne mangel var en udmærket egenskab baade hos digteren og mennesket ALEXANDER KIELLAND; men den var mindre priselig hos redaktøren af samme navn. Han begyndte meget energisk som talsmand for det yderste venstre, leverede en række indlæg i forsvarssagen, der senere udkom i bogform — han stillede sig selvfølgelig paa de saakaldte forsvarsnihilisters og fredsvenners standpunkt —, og han leverede ogsaa i løbet af aaret 1889 en række andre artikler dels om nationale, dels om stedlige spørgsmaal; men han synes hurtig at være bleven træt af det hele, og efter et aars virksomhed som bladets leder overlod han stillingen til sin redaktionssekretær. Senere har han atter aflagt en visit i hovedstaden, gjort en tur til Danmark og foretaget en længere udenlandsreise med Middelhavet som maal, indtil han endelig er havnet i sin stilling som borgermester i sin fødeby.

Hans forfattervirksomhed har i disse aar været indskrænket til et minimum. Kun en eneste ny bog af nogen betydning har seet lyset fra hans haand.

«Jakob». Det er fortællingen «Jakob», der udkom vaaren 1891. Det er atter paa stavangersk grund, KIELLAND bevæger sig. Hvad han skildrer, er en smaastadparvenus udvikling. Han følger ham, fra han som bondegut kommer vandrende paa sin fod til byen for at søge beskjæftigelse, til han staar der hyldet og frygtet som byens mægtigste mand. Stavangerfolk havde atter fuldt op at fortælle om, hvilke modeller KIELLAND havde brugt. Og der er ikke tvivl om, at han har havt virkelighedsindtryk at holde sig til. Naar fortællingen ikke desto mindre i sin helhed gjør et saa lidet troværdigt indtryk, er grunden vistnok den, at de virkelighedsindtryk, som her er søgt sammensveitsede, oprindelig har været for uensartede. Det er ikke den samme person, der møder os i fortællingens første og sidste partier. En ung fyr med de forudsætninger, som vi lærer at kjende i begyndelsen, kan umulig drive det saa langt, som Jakob gjør i slutningen af fortællingen. Der skal mindst to, om ikke flere generationers byliv til at skabe en slig figur som matadoren Jakob, og det forundrede mig derfor ikke, da jeg engang hørte en Stavangermand paastaa, at KIELLAND til sin «Jakob» har benyttet træk fra to Stavanger-figurer, far og søn.

«Mennesker og Dyr». Den sidste bog, KIELLAND har leveret, bærer den meget lovende titel «Mennesker og Dyr». Den er udelukkende en samling af smaastykker, korrespondancer og avisartikler. En særlig plads blandt dem indtager de i sin tid til «Dagbladet» skrevne «Jæderbreve», der udmærker sig ved sin fine naturfølelse, og ikke mindre fremtrædende er de velkjendte epistler fra «lodsoldermand Laurits Boldemann Seehus», vor gamle bekjendt fra «Skipper Worse» og «Arbeidsfolk».

Arne Garborg. Sin bog om JONAS LIE har **Arne Garborg** kaldt «en Udviklings Historie». Naar engang hans egen historie skal skrives, bliver det ogsaa en udviklings historie, en udvikling ikke saa lang i tid, men længere i afstanden mellem udgangspunktet og det foreløbige yderpunkt. ARNE GARBORG begyndte længere borte fra det moderne

literaturstandpunkt end nogen anden norsk forfatter, og hans udvikling har skridt for skridt ført ham til standpunkter, som har repræsenteret det mest yderliggaaende moderne Europa i literær henseende. Og han er ikke stanset hermed. Selv det aller nyeste nye, dekadentpoesien og *fin de siècle*-stemningerne har hos ham fundet sympathisk anklang, om han end ikke for sit persönlige vedkommende har kunnet slutte sig helt til dem. Han er en bevægelig, kritisk anlagt natur, der aldrig slaar sig tilro paa et erhvervet standpunkt, men stadig stræber videre, altid rastløs, altid kriticerende, aldrig helt ud tilfreds.

Denne den mest radikale blandt vore moderne forfattere er født i et snævert pietistisk bondehjem, og han var mange aar om at frigjøre sig fra barndomsindtrykkenes indflydelse. Han er født den 25de januar 1851 i Thime præstegjæld paa Jæderen, og faderen var en gammel skolelærer, der hørte til de mest yderliggaaende tilhængere af den vestlandske pietisme, som siden HANS NIELSEN HAUGE's dage har havt saa sikkert fodfæste i de fattige bygder der vest. Den gamle GARBORG's strenghed gik saa vidt, at han ikke blot forbød gutten at lege — det var at tjene djævelen —, men endog at gaa paa skole; — det var ogsaa at gaa i djævelens sold. Begyndelsen af «Bondestudentar» med hele dens tunge, indestængte atmosfære af pietisme vilde vist neppe have virket saa ægte, hvis der ikke havde været meget selvoplevet i den. En smule undervisning fik han dog, dels af faderen, dels i bygdens omgangsskole, og da han høsten 1865 var bleven konfirmeret, gjennemgik han et kortvarigt kursus ved en lærerskole, som netop afholdtes i hans hjembygd, og blev saa omgangsskolelærer i nærheden af Stavanger. Han var dengang omtrent seksten aar gammel. Fra sit syttende til sit nittende aar besøgte han saa Holts seminarium, hvor han fik en særdeles god afgangseksamen sommeren 1870. Kort efter fik han plads som folkeskolelærer i Risør, og her begyndte han at slaa sig paa journalistiken, idet han med sin tyveaarige halvdannelse begyndte at udgive et blad, som bar den stolte titel «Lærerstandens Avis». Avisen interesserede ham mere end lærerstanden; snart opgav han sin post i Risør og drog til Stavanger, hvor han sammen med en bogtrykkersvend fik grundlagt et lidet bogtrykkeri og saa slog sig ned som redaktør og bladudgiver. Det gik imidlertid

smaat med forretningen, og saa pakkede han resolut sine typer og øvrige bogtrykkergreier ned og drog til Tvedestrand, hvor han oprettede en lokal avis, «Tvedestrandsposten». Men heller ikke her blev han længe. Allerede i begyndelsen af 1873 finder vi ham i Kristiania, hvorhen han var draget for at forberede sig til examen artium. Han havde lidet eller intet at leve af; men hans energi svigtede ham ikke et øieblik. Han tjente lidt paa at skrive i aviserne, og et efter omstændighederne stort coup gjorde han i slutningen af 1873, da han udgav en liden brochure om Henrik Ibsen's netop udkomne dobbeltdrama «Keiser og Galilæer».

Det var netop paa det tidspunkt, da Norges dannede publikum beskjæftigede sig som mest med Ibsen. «Brand», «Per Gynt», «Digte» og «De unges forbund» havde gjort ham til en populær gaade, og «Keiser og Galilæer» gjorde gaaden større, uden at gjøre populariteten mindre. Man studerede og studerede paa alle disse dybsindigheder, som man ikke rigtig forstod, fordi man ikke havde nøglen til dem. Kritiken i aviserne gav ikke synderlig veiledning; men saa kom denne anonyme herr «G.» med sin brochure og forsøgte i et let og behageligt sprog at give en veiledning til forstaaelse af Ibsen's vanskelige digtning. Den unge mand talte som den, der havde myndighed, med en vis let raskhed, der viste, at han ikke i sine skolelærerdage havde dyrket journalistiken forgjæves. Hans lille bog blev læst som et lidet kritisk vidunder, og den oplevede det hos os for et kritisk arbeide omtrent enestaaende held at komme ud i andet oplag. Havde man vidst, at det var en ung seminaristisk artianer, der havde skrevet den, havde den neppe vakt slig opsigt; men nu havde man ikke anelse om, hvem forfatteren var, og nysgjerrigheden gjættede i øst og vest uden foreløbig at komme til noget resultat. Da det endelig var bleven bekjendt, hvem der var forfatteren, stod Garborg allerede i begreb med at underkaste sig studentereksamen, og den glans, hvormed han absolverede denne, bidrog ogsaa sit til at forøge de store forhaabninger, man nærede til ham.

Hans grundsyn paa livet var endnu pietistisk farvet, og de pietistiske kredse nærede haab om i ham at faa en drabelig forkjæmper for den gode sag. Umiddelbart efter artium kom han i forbindelse med bestyreren for studenterhjemmet i Kristiania, P. L.

HÆREM, og denne, der nylig havde faaet nogle ligesindede rigmænd til at kjøbe «Aftenbladet» for gjennem dette organ at drive propaganda for en moderat kristeligsindet politik, skaffede GARBORG et slags maanedlig stipendium, stort 80 kroner, mod at han efter behag skulde levere artikler til «Aftenbladet». GARBORG tog sin forpligtelse meget alvorsfuldt; han leverede en hel række artikler, hvori han med stor iver bekjæmpede alle de nye retninger i tiden. I en hel serie artikler angreb han de moderne tankeretninger fra kristeligt synspunkt; han leverede et forsvar for, at universitetet havde nægtet GEORG BRANDES adgang til at holde forelæsninger i et af dets høresale, og han angreb BJØRNSON'S «Kongen» med stor styrke. I det hele taget stod han yderst fiendtlig mod alt det nye i literaturen, langt mere fiendtlig end JONAS LIE, der dengang netop befandt sig i sin Thomas Ross-periode. Det forlyder, at han efter anmeldelsen af «Kongen» ad privat vei fik et tilbud om et reisestipendium; han nægtede imidlertid at modtage det; han havde vistnok allerede en følelse af, at de forudsætninger, hvorpaa det blev tilbudt ham, ikke var synderlig holdbare for hans vedkommende; og den samme følelse har vistnok ogsaa bidraget sit til, at han opgav sin behagelige, om end ikke særdeles indbringende stilling i «Aftenbladet» og selv grundede et blad, der begyndte at udkomme fra høsten 1877. Det var «Fedraheimen, eit Vikeblad aat det norske Folket», — «Organ,» siger HALVORSEN, «for den nationale Reisning i sproglig og literær Kultur og for en Politik, der laa længer til Venstre end det daværende «Aftenbladet».» Der er i disse ord angivet to punkter,

Garborgs ungdomsportræt.

som skilte GARBORG fra «Aftenbladet»: politiken og maalstrævet. GARBORG var allerede dengang ivrig «venstremand»; han holdt paa JOHAN SVERDRUP og JOHAN SVERDRUP's politik med liv og sjæl. Han var «venstremand» af den gamle skole; han holdt paa folket, «folket i valg», som det lidt efter hed. Og folket var endnu «bonden». Selv bonde, var han bondens talsmand og troede fuldt og fast paa, at Norges fremtid laa i bondens haand. Han var med andre ord en af de gamle lyriske venstremænd, som man endnu kunde træffe i syttiaarene, og som voldte baade høire og de moderne «europæere» saa megen forargelse. Mange af de unge «europæere» blev i politisk henseende høirevenlige bare af forargelse over, hvor megen gammel romantik der endnu ulmede hos disse nationalfølelsens repræsentanter. Og saa var det maalsagen; ogsaa den virkede romantisk, idet den fornægtede udviklingstanken i sine theoretiske forudsætninger. De dannede klassers talesprog og det norske skriftsprog, det var ikke norsk, men dansk, eftersom det havde faaet sit præg ved indflydelse fra dansk under den lange forening med Danmark. Norsk var kun gammelnorsken og dens moderne efterkommere landsdialekterne. At bydialekterne trods al sin formentlige vanart og dybe fordærvelse ogsaa var gammelnorskens efterkommere, blev ikke erkjendt. Maalstrævet var det eneste saliggjørende. Der var imidlertid skeet en mærkelig forandring med maalstrævet. Det konstruerede IVAR AASEN'ske landsmaal, som ingen havde kunnet beherske med sikkerhed undtagen den lærde sprogforsker selv, var bleven opgivet. GARBORG's nærmeste forgjænger, den mangesidig begavede, for tidlig afdøde O. J. FJØRTOFT, havde hævdet dialekterne paa «landsmaalets» bekostning, og nu indtraadte der lidt efter lidt et sprogligt anarki i maalstrævernes leir, langt værre end det, som hersker og endnu længe vil vedblive at herske i det norske skriftsprog. Enhver skrev, som han vilde. GARBORG var maalmand med liv og sjæl og er det den dag i dag; det er en af de faa tankeretninger, som han ikke har opgivet under sin udvikling, omendskjøndt han selvfølgelig opfatter og begrunder sagen anderledes nu, end han gjorde for sytten aar siden. I 1877 udgav han en udførlig begrundelse af maalsagens berettigelse under titelen: «Den ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevægelse. Et Forsøg paa en omfattende

Redegjørelse, formet som polemiske Sendebreve til Modstræverne.» Den fremkaldte en grundig afhandling af den lærde filolog, professor JOH. B. STORM og bragte GARBORG ind i en hidsig polemik med HARTVIG LASSEN, der forsvarede det norske skriftsprog baade med neb og klør. GARBORG respekterer ikke den sprogudvikling, som har foregaaet i de norske byer og i den norske dannede befolknings tale og skrift siden reformationen. Det dannede norske by- og skriftsprog er dansk, helt og holdent dansk, eller i alle fald bedærvet dansk. Fællesliteraturen er ikke nogen norsk, men en dansk literatur; GARBORG leverer uden videre HOLBERG, TULLIN, WESSEL og det norske selskabs digtere ud til danskerne. Og ikke nok med det: ogsaa den norske skriftsprogliteratur efter 1814 er unorsk. WERGELAND og WELHAVEN, ASBJØRNSEN og MOE, BJØRNSON og IBSEN, altsammen var dansk. For ikke bondefødte øren har disse digteres sprog et ægte norsk klangpræg, for WELHAVENS vedkommende dog kun i digte, skrevne efter det nationalromantiske gjennembrud hos ham. For GARBORG derimod var der intet særligt norsk ved dette sprog; det var daarlig dansk. Og det K. KNUDSEN'ske dansk-norske maalstræv var der i grunden ikke nogen mening i. Han var i den grad doktrinær maalstræver, at han, selv efter at være bleven paavirket af naturalismen, lod alle personerne i sine romaner tale «maal», tiltrods for at mange af dem var byfolk, der i virkeligheden udtrykte sig paa en anden maade. Efter «Mannfolks» fremkomst (1886) gjorde jeg ham baade offentlig og privat opmærksom paa denne modsigelse, og han indrømmede, at den var tilstede, medgav endogsaa, at det var en feil, og lovede bod og bedring, hvad han i virkeligheden ogsaa har holdt. «For eftertiden lader jeg byfolk snakke bymaal og landsfolk landsmaal,» sagde han i en samtale, og han har som sagt holdt principet, med undtagelse af i fortællingen «Hjaa hu Mor», hvor han omgik det ved at foranstalte to udgaver, en paa maalet og en paa «dansk». Senere har han offentliggjort flere bøger, der kun er udkomne paa skriftsproget, som han behersker med beundringsværdig stilistisk mesterskab, et mesterskab, som han i 1877 ikke vilde være sig bekjendt, idet han paastod, at han skrev dette «fremmede» sprog med stor vanskelighed, hvad der bragte HARTVIG LASSEN til at give ham en humoristisk kompliment for hans fortræffelige stil. —

I «Fedraheimen» leverede GARBORG en mængde artikler om alle de spørgsmaal, som var oppe i tiden, og specielt vakte han venstres opmærksomhed ved sine politiske artikler. Han viste sig som en slagfærdig journalist, der gavnede sit parti som faa af sine kolleger, og det var vistnok til belønning for disse hans politiske meriter, at hans partifæller i aaret 1879 skaffede ham en plads som kopist i statsrevisjonen. Nogle aar senere blev han første suppleant til statsrevisorstillingen, og da en af statsrevisorene kort efter døde, rykkede han op til dennes eftermand, en stilling, som stortinget gjenvalgte ham til i 1886. Han var altsaa nu en økonomisk uafhængig mand, der ikke behøvede at skrive for at leve. I 1882 havde han ansøgt stortinget om et reisestipendium af statskassen for sin literære uddannelses skyld, og han havde ivrige forsvarere i stortinget, men ogsaa ivrige modstandere. De sidste var de talrigste og drog efter langvarige kampe af med seiren. Efter at være bleven statsrevisor behøvede han ikke at søge om stipendium; han kunde selv betale sin reise. I vaaren 1884 gjorde han en kort tur til Paris, og fra høsten 1885 til vaaren 86 tilbragte han tiden i udlandet. Først boede han længere tid i nærheden af Dresden, og derfra drog han til Paris, hvor han tilbragte vinteren. Her kom han i forbindelse med JONAS LIE, til hvis ivrigste beundrere han siden hører.

Det var imidlertid ikke bare hans journalistiske virksomhed, der havde skaffet ham den fremskudte position, han allerede i begyndelsen af ottiaarene indtog. Det var ogsaa hans digteriske frembringelser. Allerede tidlig var han begyndt at optræde som digter. Det første lille hefte, han udgav, var en samling polemiske digte, der under titelen «Smaa-stubber af Alf Buestreng» fulgte med som tillægshefte til «Lærerstandens Avis» (Tvedestrand 1873). Senere havde han stadig syslet med poetiske arbeider dels i bunden, dels i ubunden stil. «Fedraheimen» bragte fra tid til anden baade fortællinger og digte fra hans haand; et par af disse hans første fortællinger fik siden plads i hans «Forteljingar og Sogur» (nemlig «Av laak Æt» og «Seld til den Vonde»). Det er bondenoveller i gjængs stil, bare mørkere, vildere, uhyggeligere end de BJØRNSON'ske. En større nutidsfortælling saa ogsaa lyset i «Fedraheimen». Det var den senere som bog udkomne «Ein Fritenkjar», skrevet 1878, udgivet som bog 1881. Det er en høist mærkelig bog, der med

en gang viser GARBORG fra en helt ny side. Det er ikke længer den GARBORG, der kort tid i forveien havde bekjæmpet alle de nye ideer paa de religiøse, moralske og literære omraader. Det er en mand, der selv stiller sig paa de bekjæmpede ideers side og med flammende indignation rykker i marken mod alle hindringer for deres seir. Det er en omvendt, der bruger al sin kraft til at bekjæmpe det standpunkt, han tidligere har forsvaret, og fører kampen med den hos nyomvendte vanlige friskhed, forbitrelse og fanatisme. Fortællingens helt, Eystein Hauk, er «fritænker», et ord, som endnu dengang ikke var gaaet af brug. Men han er paa samme tid theolog og rasende forelsket i en rettroende præstedatter. Selv er han søn af en provst. Situationen er til at fortvivle over, og hans kammerat Breide ved ikke andet raad at give ham end at skyde sig en kugle gjennem hovedet, hvis han ikke kan faa præstedatteren ud af tankerne paa en mindre voldsom maade.

«Ein Mann i dette Landet,» siger vennen, «som ikkje hev den «rette Trui», maa finna seg i aa vera heimlaus. Han er utstøytt av Samfundet og hev ikkje Rett til aa draga nokon med seg. Men aa gifta seg med ei Prestedotter, — det var aa draga heile det trongsynte Samfunds Hat og Illska og Forkjettring og Inkvisisjon like inn i si eigi Stova. Det var aa gjera heile Livet sitt til ein einaste skjerande Misklang. Alt det, du elskad, maatte ho hata og vera rædd; alt det, ho elskad, var for deg Lygn.» Den anden mener, «at det vilde vera ein Vælgjerning aa draga henne ut or den myrke Prestestova . . . ut i friskare Luft, ut i Livet . . . og so læra henne aa tenkja.» Men vennen ler: «Altso umvenda henne —? Stakkars Gut. Du kann læra ein Saud ganga paa tvo og ein Bjønn dansa Halling; men læra eit norskt Kvinnfolk tenkja, det slepp du. Vaart kjære Samfund hev sytt for det. Kvinnfolket vaart forstend seg ikkje meir paa Logik enn Krabben. Vitet deira er likso forunderlegt som Chignonarne, dei gjeng med, og Tankarne deira er som ein tysk Polka.»

Eystein Hauk tror ikke sin vens mørke ord; han tvivler ikke paa, at det skal lykkes ham at vinde Ragna helt; men hendes far præsten er det en anden sag med. Taler han ærlig ud til ham om sin tro, saa faar han aldrig Ragna; han maa altsaa lyve. Men det orker han ikke, og saa søger han da at komme væk fra fortryl-

lelsen ved at ty til rangelen. Han kymbler og gjør damebekjendtskaber; men disse damebekjendtskaber er ogsaa karakteristiske for forholdene. Deres moral er ikke af den mest patente slags, men deres tro er det. Den ene, en frue, er baade hans elskede og hans sjælesørger paa en gang. Hun kysser og prædiker omvendelse i samme øieblik. Den anden, en ung pige, lader sig paavirke af hans opfatning og tror, at det ikke er saa farligt at synde en liden smule, al den stund der ikke er nogen straffende dommer deroven over skyerne. Men hvis der var det, saa — ja, bare hun kunde være rigtig sikker paa, at der ikke var det!

Men disse kvinder tilfredsstiller ikke Eystein. Ragna staar for ham som noget ganske anderledes fint og vakkert. Han vil vinde hende, vinde hende for sig og sit livssyn, gjøre hende til en frigjort kvinde, der elsker ham og deler hans opfatning. Og han vinder hendes kjærlighed, men ikke hendes tanker. Det viser sig snart. Hun ser paa livet paa sin maade, han paa sin. Begge har villet omvende hinanden, og begge har gjort et mislykket forsøg. Den søn, de faar, gjør ikke forholdet bedre. Skal han opdrages i hendes eller i hans tro? Han giver tabt og opgiver derved sønnen. Saa kommer det op, at han anonymt har skrevet offentlig og i disse sine skriverier hævdet anskuelser, som hans hustru, hans far og hans svigerfader er enige om at finde forfærdelige. Det ender med, at han staar mutters alene, idet selv hans hustru forlader ham for at vende hjem til sin gamle far. Saa bryder han op fra Norge og slaar sig ned i Paris, hvor han kjæmper sig gjennem livet som forfatter og journalist. At han faar efterretning om sin hustrus død, gjør ham ikke mere lysten paa at vende tilbage. Han bliver i Paris, til han er bleven en gammel mand. Da han endelig kommer hjem til Norge, er hans søn bleven præst, altsaa en fremmed for ham. De træffer hinanden og forstaar ikke hinanden. Saa dør han af sorg, og hans egen søn holder en dundrende dommedagspræken ved faderens grav.

Saa haard og bitter er GARBORG's første moderne fortælling; man skulde tro, at der laa mange aars bitre erfaringer bag den bog, og saa var den dog skrevet af en mand, der kort tid i forveien havde bekjæmpet det standpunkt, han nu smykkede ud med ungdommelig lyrik. Alt det rankvokste og frisindede i GARBORG's

natur havde her givet sig udslag. Det var ikke, som der er bleven sagt, «forfatterens livserfaring», som her kom til orde. Han havde jo ikke havt synderligt af erfaringer i den retning, som hans fortælling pegede imod. Det var derimod et medfødt frisind, en radikal oppositionslyst, der saa, hvorledes minoritets-standpunkterne kuedes, og tog deres parti, selv om han endnu ikke helt ud delte deres meninger. Han var oppositionel og modsigelseslysten; han vilde ikke indrulleres i det gjængse og gjæve majoritetskorps, og derfor protesterede han, kraftig og voldsomt. Han var maaske endnu ikke «fritænker»; men han tog «fritænkernes» parti, fordi de var i minoritet, og fordi han fandt, at de led uret.

Som statsrevisor viste GARBORG sig at være en mere end almindelig dygtig og brugbar mand. Flere af hans kolleger opfattede sin stilling som en sinecurepost og bestilte ingenting. GARBORG tog sagen religiøst, og han arbeidede med jernbaneregnskaber og andre talstørrelser slig, at vi, hans venner, der undertiden besøgte ham i statsrevisjonen, fik indtryk af, at han var gaaet over til regnskabs- og revisorvæsenet og havde lagt literaturen paa hylden.

Imidlertid havde han dog skrevet sin store roman, «Bondestudentar», det bedste, han efter min mening til dato har gjort. Det var en underlig bog, en blanding af fin psykologi, statsøkonomi og politik, som virkede forunderlig, netop fordi standpunktet var saa nyt. Det store publikum blev mere imponeret af det nye ved «Trætte Mænd». Det lille literære publikum blev mest imponeret af GARBORG, dengang han overraskede læseverdenen med sin mærkelige bog «Bondestudentar».

«Bondestudentar» er en bog, der gaar ud fra falske forudsætninger. Den gaar specielt ud fra den falske forudsætning, at der gives to slags nordmænd i Norge, nogle by-nordmænd, som med anstand kan bære kjole og hvidt slips, og nogen land-nordmænd, som ikke med anstand kan optræde i dette vanskelige kostume. Over hele verden vil der som bekjendt være folk, som kan optræde anstandsmæssig i en selskabsdragt, og over hele verden vil der, som bekjendt, ogsaa være folk, som ikke kan det. ARNE GARBORG har vel i sin tid følt, at han ikke kunde det, og saa har han skyldt

«Bondestudentar».

paa sin bondeafstamning, akkurat som han skyldte paa den, da det gjaldt sproget. Han gaar ud fra, at der er to racer i Norge, en klodset bonderace og en let, flot byrace. Det er umuligt at bringe disse to under én hat; thi bonderacen vil gaa tilgrunde, blive, hvad man paa dansk kalder pjaltet, hvis den forsøger at slaa ind paa byracens enemærker. Hans helt er netop en saadan overløber. Han begynder i fattige bondeforhold og ender som pen theolog med briller og alle mulige andre forsøg paa at gjøre sig salonfähig. GARBORG vil, at dette forsøg paa at gaa over til en fremmed kultursfære skal gjøre angjældende til et daarligt menneske. Og han giver sin renegat den bedste attest i saa henseende. Hans helt bliver mere og mere af en stymper, og GARBORG dænger ham til med sin dybeste foragt, en foragt, der stiger fra kapitel til kapitel, og hvis stigning egentlig er bogens komposition; thi denne stigning er dens eneste stigning. Forøvrigt er «Bondestudentar» en bog, som har en enestaaende plads i vor literatur, ikke paa grund af sine specielle poetiske egenskaber, men paa grund af det tankeindhold, som var i den. Der er i bogen en rigdom af nye og interessante ideer, som vækker og fængsler læseren. Dens ledende tanke er at vise, hvor falsk det er, at Norge, der burde være en arbeidsstat akkurat som Schweitz, holder paa at blive en embeds- og politistat akkurat som Tyskland. Daniel Brauts udvikling — det er udviklingen bort fra arbeidet henimod dovenskaben og det uniformerte bureaukrati. Denne udvikling er skildret med stor psykologisk forstaaelse og med en ironi, som røber en stærk sans for det komiske. Rigtig frigjort er dog denne sans endnu ikke; dertil er GARBORG altfor forarget over sin helts stymperagtighed.

Daniel Braut sidder hjemme paa sin faders lille gaard og gjælder for at være et opvakt hoved. Paa skolen faar han høre, at menneskene maa arbeide saa haardt for at livnære sig — maa «æde sit brød i sit ansigts sved» —, fordi Adam og Eva aad af kundskabens træ. Han maa selv hjælpe til med gaardsstellet, og han synes, det er haardt at arbeide. Hvor godt har ikke præsten og de andre embedsmænd det! De sidder rolig og magelig i sit kontor med piben i mundvigen, akkurat som om syndefaldet slet ikke kom dem ved. Tænk den, der var saa lykkelig at kunne blive som en af dem! Daniel lærer præstens kapellan at kjende og be-

Arne Garborgs portræt.

gynder at læse med ham. Hans lærer er romantiker fra huldreromantikens periode med en farve af Grundtvigiansk folkelighed. Naturligvis skal gutten læse latin og blive student; men det gaar smaat med kundskabsmeddelelsen fra lærerens side. Istedetfor positive kundskaber meddeler han sin elev bare «aand», løse romantiske udsyn over verden og livet. Men faderen bliver paa sønnens vegne grebet af den samme forfængelighed og ærgjerrighed, der har bragt Daniel til at stunde bort fra bondestanden, og sætter hele sin tilværelse ind paa at «holde sønnen frem», som det heder. Og sønnen bliver holdt frem efter fattig leilighed, skjøndt faderen ruinerer sig paa det. Med smaa hjælpemidler kommer Daniel ind til Kristiania og faar plads paa «gamle HELTBERG's» studenterfabrik, en anstalt, som GARBORG giver en ypperlig skildring af, omendskjøndt han ikke kjendte den af selvsyn. HELTBERG var nemlig død, da GARBORG kom ind til hovedstaden for at læse til artium; men traditionen var endnu saa ung og frisk, at han har kunnet samle et rigt materiale, der var omtrent ligesaa godt som selvoplevelser.

Daniel bliver student og deltager i russelaget, der skildres med mesterlig naturtroskab. Den, der for et snes aar siden selv var rus og deltog i et af de larmende, umulige russelag, vil kjende taler og situationer igjen paa hver eneste side. Den filosofiske professors russetaler tilhører — i alle fald efter min erindring — et lidt senere stadium, og da de studenterkuld, hvortil GARBORG og nærværende bogs forfatter hører, blev «Minervas sønner», var A. O. VINJE ikke længere taler i russelagene af den gyldige grund, at han havde ophørt at leve; men GARBORG har lagt handlingen nogle aar længere tilbage i tiden. Derved har han faaet VINJE med, og skjønt han vistnok aldrig har hørt VINJE tale, har han dog paa basis af VINJE's skrifter lavet en VINJE-tale, der gjør det mest tilforladelige indtryk. Og indimellem fremstilles saa glæden over vel overstaaet eksamen, ærgrelsen over en slet karakter i et enkelt fag, unge menneskers fyld og dill og tull med impressionistisk mesterskab.

Saa følger Daniel Brauts studenterliv. Det er fattigdom, sult og dovenskab. Længe før KNUT HAMSUN skrev sin bog om, hvorledes man sulter, har GARBORG i denne bog leveret sultens fysiologi og psykologi, og han har efter min mening gjort det bedre end HAMSUN, fordi han har sat det mindre paa spidsen og gjort

det mindre udtværet. Der er en skildring af en vandring ned fra Hægdehaugen, som er uforglemmelig. Selv om der er gaaet ti aar, siden man sidst læste den, husker man hvert træk igjen, akkurat som om man selv havde oplevet det. —

— Romanen bliver mere og mere et kulturbillede fra slutningen af sekstiaarene og begyndelsen af syttiaarene. Den vilde ikke været det, hvis ikke Garborg havde ladet sin bondestudent gjøre bekjendtskab med O. J. Fjørtoft og hans omgivelser.

O. J. Fjørtoft var en mand, der spillede en underlig rolle i Kristiania paa den tid. Han hyldede alle de meninger, som gjaldt for at være umulige. Oprindelig stod han i sambaand med de romantisk-folkelige mænd; men han skilte sig fra dem, fordi de forekom ham altfor sentimentale og hysteriske. Deres radikalisme var ham ikke radikal nok, og saa gik han sine egne veie. Som maalstræver brød han med det Ivar Aasen'ske landsmaal og hævdede dialekternes berettigelse. Det Grundtvigianske «hjertefolk», der dengang spillede en rolle, drev han gjøn med. Han var fanatisk fritænker og radikal venstremand; paa de første socialistmøder, der afholdtes i Kristiania, optraadte han som ivrig tilhænger af socialismen sammen med en dansk sadelmagersvend og blev haanet og udleet. Sammen med et par — senere som politikere bekjendte — venner udgav han tidsskriftet «Fram» — det navn, hvorunder han optræder i Garborg's bog —, og her tumlede han sig rigtig af hjertenslyst. Han var en flammende sjæl, der brændte op af sin egen indre glød, en ensom fanatisk troende, der levede i fattigdom, elendighed og kamp mod alle, paa samme tid som han privat var det elskværdigste og godmodigste menneske af verden. Som anseet manuduktør i de mathematiske andeneksamensfag blev han søgt af de unge studenter, og han behandlede sine elever paa en saadan maade, at de blev hans venner og gode kamerater, selv om de ikke delte hans opfatning. Som en saadan elev taler jeg i dette stykke af egen erfaring.

Naar han ikke havde elever, tilbragte han tiden paa en liden billig kafé, et godt stykke ud i Møllergaden og ikke langt fra hans bolig i Torvgaden. Her samledes hans venner og meningsfæller om ham, en blandet bande af bondestudenter, der alle havde det tilfælles, at de var yderst fattige og yderst radikale. Her blev der

filosoferet og politiseret og revolutioneret over en lav sko, og FJØRTOFT var sjælen i det hele; han var kredsens bedste hoved og dens skarpeste pen.

Det er i denne kreds, at GARBORG slipper Daniel ind; men Daniel passer ikke i kredsen; han er for feig til at turde vedkjende sig dens farlige anskuelser, og i grunden saa deler han dem ikke heller; i grunden har han slet ikke nogen meninger — dertil er han for uselvstændig og for usikker. Det er derfor heller ikke troen, men sulten, som driver ham til den venlige og hjælpsomme theolog, der tager sig af ham, en figur, hvori datidens læsere med lethed gjenkjendte et let tilsløret portræt af studenterhjemmets afdøde bestyrer. Denne hjælper ham, og han glider mere og mere bort fra sine gamle omgangsfæller i den FJØRTOFT'ske leir, glider over i theologernes arme og tilsidst ind i den politiske reaktions. Alt dette snak om frihed og sligt noget var i grunden bare talemaader; her var saamænd frihed nok herhjemme, naar bare folk havde bedre raad, end de har. Penge er det, som mangler, og da han ikke vil være blandt de manglende, saa forlover han sig med en gaardbrugerdatter. Vistnok er hun baade gammel og styg og lidet tækkelig; men hun har mynt, og det er hovedsagen. For hendes penge læser han til theologisk eksamen, og fortællingen slutter med de bedste udsigter for hans ydre menneske og fuldstændig selvopgivelse af hans indre. Saaledes udvikler i dette tilfælde en norsk bondegut sig til kongelig norsk embedsmandsspire. Og om ikke udviklingen er helt og holdent typisk, saa har den i alle fald meget typisk ved sig. —

O. J. Fjørtoft.
(Efter en tegning af M. Skeibrok.)

— I 1885 udgav GARBORG en samling noveller under titelen «Forteljingar og Sogur». Han var nu bleven saa anseet som forfatter, at han med lethed baade fik en god forlægger og et godt honorar for sit manuskript, noget, han tidligere ikke skal have gjort. Som før nævnt indeholder samlingen flere bondenoveller, der før havde været offentliggjorte i «Fedraheimen». Desuden findes der et par fine smaahistorier — «Hemn» og «Stordaad», begge to perler, hver i sin genre. Men samlingens egentlige glansnummer er dog den lille skøieragtige historie, hvori GARBORG paa den mest respektstridige maade af verden gav sig til at le BJØRNSTJERNE BJØRNSON og hans «hanskemoral» lige op i ansigtet. «Forteljingar og Sogur».

Helten i denne skøieragtige historie er forstassistent Jens Carlstad, en meget moralsk, forlovet ung mand, der ikke desto mindre en skjøn dag kommer i skade for at lade sig «friste over sin formue» af en vakker ung bondejente, som han træffer ude paa landsbygden. Han gribes af dyb anger, holder lange selvbebreidende prækener, men vedbliver ikke desto mindre at gaa til stævnemøde og synde paany. Elsker han da ikke sin egentlige forlovede? Jo, gud bevars, det gjør han. «Han holdt av Jenny og sette Pris paa henne. Ho var eit Aandsmenneske; fin, bleik, interessant; god Upplæring, Pianoforte, Tysk, Engelsk, Fransk, Kunstsans, Sans for Poesi og for Naturen.» Det var jo noget ganske anderledes storartet end denne lille bondejente, som bare bestaar af latter og sanser. Det forarger ham, at hun ikke har ligesaa slet samvittighed som han, og saa giver han sig til at præke moral for sin samvittighedsløse medsynderinde saa længe, til hun belønner ham med en ørefik. Skjønt dette krænker ham dybt, forhindrer det ham ikke fra atter at nærme sig pigebarnet, og de er atter gode venner en stund, indtil han atter begynder at præke og faar sig en ny sansekage, «og det ein god og varm ein». De skilles atter som uvenner. Men kort tid efter faar Jens Carlstad sendendes en pakke fra sin dannede forlovede, og pakken indeholder «En hanske» af BJØRNSTJERNE BJØRNSON, og samtidig kommer der et brev fra samme dame, der i den grad er bleven imponeret af Svavas store og gode handlinger, at hun forlanger fuldt lys over de dunkle punkter i hans fortid. Saa bliver han en smule oprørsk, og saa svarer han med

at stille det samme forlangende til hende. Det er nemlig ikke frit for, at hun har synes om en anden mand, før hun lærte ham at kjende, omendskjønt det naturligvis har været i al dyd og anstændighed, forsaavidt som en nordisk «forlovelse» med sine halve eller trekvarts intimiteter virkelig kan siges at være i al dyd og anstændighed fra et strengt moralsk standpunkt seet. Den moralske Jenny sender sin uforskammede forlovede et opslagsbrev og forlover sig senere med en moden kavaller paa 38 aar, der forsikrer hende, at hun er hans første kjærlighed. Bondejenten gifter sig med en anden, mindre moralprækende beundrer, og Jens Carlstad finder trøst hos en pyntelig og ærbar enke, der foruden sin pyntelighed og ærbarhed ogsaa eier en portion ungdom endnu og en portion penge ved siden af. Det kan jo aldrig skade at tage disse to gode portioner med ved siden af pynteligheden og ærbarheden og dyden og alt det andre, som Anne Malene desværre ikke havde.

I sin karakteristik af GARBORG filosoferer GEORG BRANDES over denne lille fortælling paa en saadan maade, at det fortjener at hidsættes som et betegnende vidnesbyrd om, hvad der dengang paa visse hold var oppe i tidens mest yderliggaaende intelligenser. Han siger: «Der er heri et Glimt af den samme Reaktion som i STRINDBERG's «Dydens Løn». Meningen turde uden digterisk Indklædning være den: Der er intetsomhelst vundet ved stadigt at spænde Kyskheds-Fordringen endnu og endnu en Grad højere. Den Kunst at fordre Kyskhed er ikke stor. Det er ikke af Kjærlighed til Lasten, at modne Mænd ryste paa Hovedet deraf. Det er, fordi de vide, at skrøbelig Dyd altid er mangefold naturligere og sundere end unaturlig Last, og som Menneskeheden nu en Gang er udviklet, er det imellem disse to, at Valget i Regelen staar. Lad Opdragelsen ved naturlig og utilsløret Fremstilling af Kjønsforholdene gjøre sit til at tvinge Drifterne indenfor naturlige Grænser; men lad os ikke indbilde os, at de lade sig undertrykke eller udrydde, uden at Mennesket bliver defekt eller fordummet. Askesen, som den for Øjeblikket næsten alene øves af det store Flertal blandt de højere Stænders ugifte Kvinder, er en Ulykke, en naturstridig Ting, et Offer, som mange Gange bringes en værdiløs Fordom. Driftlivet er og bliver Jordbunden for Fantasiens og Skjønhedens Blomst ikke mindre end for giftige og stinkende Væxter. Kjøbes aandelige For-

trin stundom for dyrt med et Offer af Renhed og Uskyld, saa kan den virkelige Renhed ikke mindre end den blot tilsyneladende ogsaa kjøbes altfor dyrt, naar den medfører tærende Savn og al Goldhedens og de kvalte Længslers Bornerthed. — Themaet er et saadant, som bedre egner sig til digterisk end til ligefrem Behandling; thi enhver Forfatter vil helst undgaa direkte at udtale sig om et Spørgsmaal, hvis Behandling i anden Tone end den moraliserende let stempler den Paagjældende som en frivol eller usædelig Person. Vil en Digter imidlertid tage det op, saa tør han ikke nøies med som Garborg her blot at lege lidt med Emnet og tjatte lidt ad de alt for selvsikre Moralister; han maa gribe om Livsproblemet med fuld og mandig Alvor, ikke le cynisk, men slaa et Slag.»

Det er en underlig udtalelse den sidste. Garborg var allerede kommen til det punkt, at han drev gjøn med de altfor stramme problemer, som tumlede sig i literaturen. Her faar han ros, fordi han driver gjøn med visse problemer, og paa samme tid faar han skrub, fordi han ikke er ligesaa stram paa den modsatte side, fordi han ikke griber alvorlig og mandig nok om «livsproblemerne». Slige spørgsmaal var det af hensigtsmæssighedshensyn vanskeligt at behandle direkte; derfor var det saa godt at have digterne. De kunde smugle sin opfatning ind paa folk, hvis de bare greb kraftig nok om «livsproblemerne». Man skulde næsten tro, at digterne var en smuglerbande, der lurede det ind i landet, som folk formentlig havde brug for. Det er en yderste konsekvens af problemdigtningens standpunkt, et standpunkt, som G. Brandes er altfor overlegen en aand til at ville hævde i sin almindelighed, men som han dog for anledningen synes at være kommen i skade for at indtage.

Brandes's udtalelse var et indlæg i den store strid mellem «hanskemoral» og «bohême-umoral», som dengang laa i luften. Et aars tid efter Garborg's samlings offentliggjørelse udkom Hans Jæger's «Fra Kristiania-bohêmen», der behandlede spørgsmaalet paa sin egen barokke vis. Her manglede ikke den literære dristighed, der talte ligefrem om disse materier; her var der tvertimod for meget af ligefremheden, forsaavidt ærligheden i udtalelser paa mange steder slog over i raahed og brutalitet. Samtidig arbeidede ogsaa Arne Garborg paa en bog, der behandlede lignende emner

fra en beslægtet sfære. Hos Garborg som hos Hans Jæger blev det akademiske og kunstneriske proletariat i Kristiania gjort til gjenstand for fremstilling, og for en fremstilling, der søgte at lægge en vis sympathiens glans over disse personer, blottet for ironi, som den næsten gjennemgaaende var.

«Mannfolk». Arne Garborg havde holdt paa med sin bog i længere tid; han var næsten færdig med den, da «Fra Kristiania-bohêmen» saa lyset, og han foretog en voldsom omarbeidelse. Den har vistnok neppe berørt tankegangen, men vel bogens tone, der maaske derved er kommen til at ligge nogle streget lavere, end den ellers vilde have ligget. Hans Jæger's bog havde vakt opsigt, dels paa grund af sin hensynsløse ligefremhed, dels paa grund af den skjæbne, der rammede den, idet den som bekjendt blev konfiskeret som usædelig og blasfemisk og indbragte sin forfatter en langvarig fængselsstraf, der vakte intens forargelse hos alle oppositionelt anlagte mennesker. Mon ikke dette har øvet sin indflydelse paa den tone, hvori Garborg's bog er holdt? Hvis ikke Hans Jæger's bog var bleven konfiskeret, havde maaske Garborg's havt et mindre udfordrende præg. Disse «Mannfolk», som man træffer i Garborg's bog, er i alle fald gjennemgaaende raaere og tildels mere grisede, end mandfolk i gjennemsnit er. Jeg talte med en norsk professor om bogen kort efter dens fremkomst, og han sagde: «Hvis dette er tonen blandt den norske akademiske og kunstneriske ungdom, da gud bevare mig for den norske ungdom.» Jeg søgte dengang at imødegaa ham; jeg er nu nærmest tilbøielig til at give ham ret. Det maa siges, at bohêmebevægelsen, der var problemdigtningens yderste konsekvens, proklamerede en utilsløret raahed, som virkede ligesaa kjedsommelig som stødende. Havde bare autoriteterne ladet det hele seile sin egen sø, saa havde der neppe blevet nogen bevægelse; men autoriteterne gjorde reklame for bohêmen ved at sætte politiet paa den, og politiet øver aldrig nogen heldig indflydelse paa literaturen. At Garborg har optaget hansken og sendt en udfordring tilbage i «Mannfolk», er bare en formodning. Men at en mand, der samtidig udgav en i sin tid meget omtalt bog, havde optaget udfordringen, ved jeg med vished.

Christian Krohg og «Albertine». Den udmærkede maler Christian Krohg havde under et ophold i udlandet — jeg tror i Belgien — skrevet en fortælling om et

emne, som han tidligere gjentagne gange havde behandlet i malerisk form. Det var historien om en fattig liden sypiges livsskjæbne. Han havde først malt hende i barnlig ungdommelighed, siddende indslumret over den fine dames kjole ud paa morgensiden, medens lampen endnu brændte, og graalysningen brød ind gjennem det nedrullede gardin. Det var et prægtigt billede, der vakte stemning og kanske holdt et lidet, diskret foredrag i arbeidervenlig retning. Saa kom ALEXANDER KIELLAND's virtuosmæssige variationer over temaet fattigdom contra rigdom, og han malede sin sypige paany, ikke længer ung, ikke længer stemt ind i en blød, blaa morgenstemning, der frydede øiet, men skjærende skarpt som et socialistisk foredrag. Saa laa han som sagt nede i Belgien en sommer uden at have anledning til at male, og saa skrev han om dette sit motiv en fortælling, der skulde forfølge den fattige sypiges historie, ikke en brav hæderlig sypiges, som den, JONAS LIE senere skildrede i «Majsa Jons», men et stakkels svagt, forskræmt barns, som gik tilgrunde, fordi hun ikke havde modstandskraft nok. Bogen var skrevet, da forfatteren kom hjem til Norge; men bohêmens triumfer gjorde et saa stærkt indtryk paa forfatteren, at han skrev en stor del af den om og tilføiede partier og kapitler af en saa kras natur, at politiet atter fandt sig beføiet til at skride ind med konfiskation o. s. v.

GARBORG, hvis «Mannfolk» udkom omtrent samtidig, henvendte sig til autoriteterne og spurgte, om de ikke vilde være saa venlig at konfiskere hans bog ogsaa. Men det allerede svagelige og vaklende JOHAN SVERDRUP'ske ministerium vovede ikke at gaa løs paa den blandt bønderne populære maalstræver-høvding, og saaledes opnaaede ikke ARNE GARBORG den glæde at blive konfiskeret og sat under tiltale for sin bog.

At det bare var raahed, som kom tilorde i denne korte og voldsomme bohêmebevægelse, der kunde rive selv et ypperligt hode som ARNE GARBORG's med sig, vilde være taabeligt at sige. Det var en voldsom og ungdommelig protest mod snerperiet paa det erotiske omraade, et snerperi, der hævdede det officielle og tildels fornægtede, tildels fordømte aabenbare størrelser, som man i dette tilfælde desværre var nødt til at regne med. De pene folk fornægtede dem, som om de slet ikke eksisterede. BJØRNSON indrøm-

mede deres tilværelse, men fordømte dem rask væk, indlod sig ikke paa at forstaa dem, forklare dem og søge deres grund i dybere liggende sociale fænomener, men brugte bare sin store moral- og problemmættede tordenkile til at knuse dem. IBSEN var taus og interesseløs — hans tanke bevægede sig ikke i den retning —, KIELLAND, der endnu dengang var en størrelse, man regnede med, trak sig aristokratisk tilbage. Den eneste af de store, som gav sin besyv med i laget, og som derved kom til at sige et sundt og forløsende ord, var JONAS LIE.

«Jeg laa i Paris dengang [da «Fra Kristiania-bohêmen» udkom],» fortæller ARNE GARBORG i sin bog om JONAS LIE, «og var efter Læsningen af JÆGER's Bog temmelig grætten. Var det ikke som om Fyren havde lagt an paa at skræmme Opinionen bort og lokke Politiet til? Jeg havde selv i nogle Aar syslet med Spørgsmaalet; men paa denne Bog vilde det være umuligt at ta et Slag. Det gjaldt bare at redde, hvad reddes kunde. Saa vandred jeg op til LIE en Kveld. Endnu mens jeg stod i Entreen og tog af mig, kom han derud, bleg og betaget. «Det er en forfærdelig Bog,» sa han. «Den er skreven med Revolveren for Panden . . . Der har denne stakkars Mand sat ind hele sin borgerlige Existens, hele sit Liv bare for at faa sagt, skreget ud, al denne Rædsel, som vi andre naturligvis var for pene til at røre ved. Det er et Nødraab, — et Raab fra den dybeste og styggeste Livets Nød, et Rædselsskrig fra dem, som synker . . . et Storværk er det. Den, som selv har Sønner, som er ude og skal prøve at svømme i dette Verdens Hav . . . aldrig har jeg vidst eller set dette slig . . . Det maa ryste hver Far og Mor lige ind i det inderste.»» — — — «Det var nærmest som et Stykke afsløret Liv, Bogen greb ham,» fortsætter GARBORG, «mindre som Kunstværk; — dens Retning var ialfald ikke hans. «Sligt noget, som at vi skulde have Interesse af at faa opskrevet 100 enkelte Livshistorier med deres Detaljer og forskjellige Façoner, er Tøv,» (skriver han privat om en anden Bog*); «det gjælder om at gi alle de hundrede i én, — og det er Kunst, Aandens Greb i Materien.» Han nævner her *L'Oeuvre*» [EMILE ZOLA's fortrinlige kunstnerroman], «hvor Maleren, som tilslut hænger

* Sandsynligvis Garborgs egen bog «Mannfolk».

sig, egentlig ønsker et Maleri saa stort som hele Paris, for i sin naturalistiske Iver at faa hele Byen med de 100,000 Bygninger og 2,350,000 Mennesker ind i det,» — og fortsætter: «Det er noget af dette, der nu skal gjennemgaaes hjemme, tror jeg; men at løfte Virkelighed op af Virkelighederne, — det er Kunst.» «Som Livsafsløring havde imidlertid JÆGER's Bog sin aller alvorligste Berettigelse,» tilføier GARBORG belærende. Ja, gudbevar's, fra problemdigtningens standpunkt! —

— GARBORG blev vistnok ikke sat under tiltale for sine «Mannfolk»; men bogen havde en anden virkning, der i øieblikket berørte ham meget ubehagelig: den berøvede ham hans stilling som statsrevisor. Han var stortinget for yderliggaaende, og ved næste statsrevisorvalg samlede han ikke nok stemmer; han blev bare suppleant. Han var altsaa atter henvist til at leve af sin pen, noget, han aldrig havde følt sig rigtig skikket til, og som han nu havde saa meget mindre mod paa, som han netop paa dette tidspunkt stod i begreb med at gifte sig med sin forlovede, den senere som oversætterinde bekjendte HULDA GARBORG. — ARNE GARBORG lod sig imidlertid ikke skræmme; høit oppe i Østerdalen, inde paa fjeldvidderne østenfor Tønset, havde han i sine statsrevisordage kjøbt sig en liden hytte, hvori han havde tilbragt sine sommerferier. Her førte han sin unge hustru op, og her oppe i ødemarken boede de baade vinter og sommer. Det var et friskt og nervestyrkende liv, om det end ikke altid var udelt behageligt. GARBORG har selv skildret det i sin bog «Kollbotten-brev». Det er skildringer af hans hus- og familjeliv deroppe paa fjeldvidden, paa enkelte punkter af en for bynerver noget stødende intimitet, men i regelen prægede af et saa friskt humor, at man læser om alle disse dagligdagse smaating med stor fornøielse. Pragtfulde er skildringerne af den storslagne natur deroppe. Der er her en magt og en bredde i foredraget, som gjør GARBORG til en af vore ypperste naturskildrere. «Kollbotten-brev».

«Kollbotten-brev» udkom høsten 1890. Men allerede aaret i forveien havde GARBORG udgivet en ny roman «Hjaa ho Mor», og mellem denne og «Mannfolk» ligger hans skuespil «Uforsonlige».

«Uforsonlige» er vokset frem af den stemning, som den politiske forfølgelse fra stortingets side satte ham i. Det er forfølgelsen af den aabne, uforbeholdne meningsudtalelse, det dreier sig om. Stym- «Uforsonlige».

perne og stakkarne, de, som bare tager hensyn til, hvad der er hensigtsmæssigt, aldrig til, hvad der er sandt, dem er det, som triumferer paa de ærlige sandhedsforfægteres bekostning. Tanken er, som man ser, ikke egentlig ny; men den er formet med et kraftigt lokalpræg og en træffende tidskolorit, der bevirkede, at satiren sved der, hvor den rammede. Det var vistnok denne satirens lokale natur, der bevirkede, at Kristiania theater ikke opførte stykket; man fandt, at det var altfor politisk til at interessere det store publikum, en opfatning, hvorom der dog kunde være delte meninger.

«Hjaa ho Mor».

«Hjaa ho Mor» eller «Hos Mama», som bogen heder i den samtidig offentliggjorte norsk-danske udgave, er en stor, bredt anlagt fortælling, der skildrer en ung butikjomfrus liv i Kristiania. Den forfølger hendes oplevelser og udvikling saa at sige tomme for tomme og giver interieurer af livet i forskjellige kredse af hovedstadens forretningsverden, der synes at udmærke sig ved stor virkelighedstroskab. Jeg for min part kan imidlertid ikke frigjøre mig fra det indtryk, at fortællingen lider en smule af en feil, som ikke saa sjelden forekommer i slige naturalistiske romaner: den er en smule langtrukken; man bliver i længden lidt træt af disse livsbilleder fra hvidevareforretninger, bagerbutiker o. s. v. — saa meget mere, som hverken heltinden eller hendes skjæbne formaar helt ud at fængsle interessen. —

— Fra Kollbotten brød Garborg endelig op og drog til udlandet. Han slog sig ned i Tyskland, hvor hans værker havde skaffet ham beundrere og venner blandt det yngre naturalistiske kuld af forfattere. Berlinerselskabet «Freie Bühne» tildelte ham endog under opholdet dernede en ganske betydelig præmie, der vistnok kom særdeles vel med. Mindre liberal var man hjemme, idet stortinget nægtede ham en understøttelse. Men dette vakte indignation hos hans venner inden det norske publikum, og en sum penge blev subskriberet ad privat vei, ved hvilken han blev sat istand til at sysle med større arbeider, uden at være nødt til at skrive avisartikler og andre smaasager for at leve fra dag til dag. Specielt var bergenserne ivrige ved den leilighed. Endelig fandt ogsaa stortinget en form, hvori det kunde yde Garborg en støtte, uden at det fik udseende af, at det anerkjendte hans anskuelser. Det bevilgede nemlig en aarlig sum til forfatterstipendier under den stiltiende for-

udsætning, at en del af beløbet indtil videre hvert aar skulde tildeles GARBORG. Saa har ogsaa siden været gjort. Takket være disse omstændigheder har GARBORG i den senere tid kunnet ofre sig helt og holdent for sin forfattervirksomhed uden økonomiske bekymringer. Han har tilbragt vinteren dels i Tyskland, dels i Italien, dels i Kristiania. Fra tidlig paa vaaren til sent ud paa høsten holder han til oppe paa sit gamle yndlingssted Kollbotten, hvor han har indrettet sig et rigtig literært fjeldmandshjem, efter alle beskrivelser at dømme.

Han har i de sidste aar leveret to store romaner.

«Fred» er en ægte GARBORG'sk fortælling, en eneste lang psykologisk analyse, hvis opgave det er at fremstille alle en hjernes tilstande fra det øieblik, at de første religiøse anfægtelser trænger ind, til det hele ender i vanvid og selvmord. Titelen «Fred» er tildels ment ironisk, idet bogen viser, at den fred, som hovedpersonen Enok søger, den finder han slet ikke der, hvor han søger den. Dels ligger der vel ogsaa et drag af livstræthed bag titelen; freden kan ikke livet skjænke; det er en af dødens kostelige skatte. Enok faar ikke fred, før han ligger paa bunden af tjernet. «Sunnanvinden strauk yver Vatne med sin linde Sus. Og det sutla og skvala so koseleg og so smaatt . . . sutla, skvala . . . sutla . . . skvala . . .» I al sin enkelhed er der her en stille lovsang til døden, den stille, tause moder, der taget det trætte barn i sine forbarmende arme og bysser det ind i den evige hvile. «Fred»

Men forøvrigt er ikke «Fred» en dødens bog; det er netop livet og livets ret, den hævder, ligeoverfor dem, der glemmet livet af skræk for døden og dommen. Enok Haave er en saadan stakkels ulykkelig, der gaar tilgrunde som følge af religiøse grublerier.

Det er vestlandsforhold og vestlandsnatur, «Fred» skildrer, vistnok næsten gjennemgaaende forhold, omgivelser og personligheder fra GARBORG's egen hjembygd. Lokalpræget er stærkt og ægte; en slig omhyggelig og paalidelig skildring af norsk bondeliv eksisterede ikke tidligere. Men lystelig er denne skildring ikke. Det er mørke, smaa, indknebne forhold, der skildres; der lægger sig som et tryk for ens bryst under læsningen, og selv om GARBORG ødsler aldrig saa mange ord paa at skildre naturens og naturlivets skjønhed der vest, lykkes det ikke at faa trykket til at forsvinde.

Efter læsningen har man en følelse af at have tilbragt lang tid i en mørk, lav stue med indestængt luft.

Forholdene er, som sagt, smaa og ligger langt tilbage. Forbedringer paa agerbrugets og fædriftens omraader er endnu ikke begyndt at trænge ind for alvor. Det er ikke frit for, at de vakte anser slige ting som slaamaskiner og kunstig gjødning for djævelens skindbarlige paafund. Kundskaben er liden, raaheden stor; fristeren har frit spil med mange; men saa er der en flok udvalgte, som har reist sig mod ham og tjener herren af al sin evne. Til dem er det, Enok Haave kommer til at høre. Han begynder med det forsæt at ville omvende sig og blive et guds barn; men der kommer altid noget i veien, snart er det en bytur, snart er det et bryllup, som han er nødt til at deltage i. Det bliver opsat fra dag til dag, indtil ranglefanten Napoleon Storbrekkes pludselige død skræmmer ham op, saa han overfaldes af den vildeste djævlerædsel og i brændende bønner banker paa naadens port uden at kunne finde fred. Indtil han endelig, forfulgt af de vildeste djævle- og dommedags-hallucinationer lige til vanvidets rand, pludselig synes, at han faar tag i en haand med et naglegab i. «Endeleg hadde Gud forbarma seg. No hadde han fengje Svar! — eit Teikn so visst, at han aldri turdte tvila. Ein uendeleg Fred strøymde inn i hans pinte Bryst. Heile hans Hug glødde i Bøn; alt, som i han var, loga i Bøn; Synd, Angest, Tvil og Naud braana og brann upp i denne Straum av Eld; han bad kje med Ord, men med sjølve sitt heite Hjarta.»

En tid lang har Enok virkelig fred; han indretter sig efter guds vilje i stort som i smaat, og han er lykkelig, fordi han fuldt og fast tror, at denne vilje stadig aabenbares ham. Han maa altsaa høre til de udvalgte, til dem, som djævelens argelist ikke kan naa. Mindre lykkelig er hans hustru og hans børn; det nye evindelige læseri og alle de andre ting, han finder paa, plager og piner dem i aller høieste grad.

Freden er imidlertid heller ikke for hans vedkommende af lang varighed. Anfægtelserne tager fat paany; gud vil ikke vide noget af ham; han har slaaet sin haand af ham; han straffer og hjemsøger ham uafladelig med sin vrede. Hver eneste modgang — den være stor eller liden — bliver til en saadan straf fra oven, til et

vidnesbyrd om, at han er fortabt og fordømt til den evige død. Bare han kunde lade være at tro. De, som hverken tror paa himmerige eller helvede — som doktoren og lensmanden —, de har det godt. Men til deres ligegyldighed kan han ikke naa. Hans forpinte sjæl flagrer rastløst rundt om de samme forfærdelige tanker, til det sidste spor af klarhed er slukket, og galskaben og døden kommer.

Det er denne udvikling, som GARBORG skildrer med en psykologisk indsigt i slige sjælelige fænomener, der røber, at han har gjort grundige studier. Undertiden forekommer det unægtelig læseren, at der er kommet lidt for meget med af disse studier. Hele 350 sider analyse af religiøs hysteri! Lidt mindre kunde unægtelig have gjort det! Men saa er der jo ogsaa indimellem partier af en noget lysere og lettere art. Naturskildringerne spiller som sagt en stor rolle; de aabner næsten hvert eneste kapitel, friske, vakre skildringer af veir og vind og luft og hav og planteverden og fugleliv der vest.

En mesterlig figur er endelig Fante-Thomas. Ingen anden norsk forfatter har skildret en repræsentant for omstreiferfolket med sligt lune og slig forstaaelse som GARBORG i dette tilfælde.

Men der var i mellemtiden kommen nye retninger frem i literaturen, som GARBORG var bleven opmærksom paa. Den saakaldte dekadentliteratur havde aabent og djærvt brudt med naturalismen, angrebet dens theori om virkelighedstroskaben som kunstens høieste maal og sat den personlige stemningsfylde i stedet. GARBORG følte sig i grunden lidt uvel ved dette nye; det interesserede ham, og han studerede det med stor omhu; men han var ikke rigtig fornøiet for sit personlige vedkommende. Nu havde han endelig vundet sig en fast og sikker kunstnerisk form, og saa blev denne form med en gang kasseret og erklæret for aflægs. I en række artikler, han skrev om et angreb paa naturalismen, som to svenske forfattere offentliggjorde for fire aar siden, udtalte han denne sin misfornøielse med en vis paa komisk virkning beregnet grættenhed. Men han var dog ikke den, som vilde blive staaende ved en kunstform, hvis ensidigheder han var begyndt at indse. Hans sidste roman har intet med naturalisme at bestille. Det er «Trætte Mænd».

ikke en række brede virkelighedsskildringer sammenbundne af en psykologisk udvikling. Det er, som bekjendt, en samling dagbogsnotiser, stemningsudbrud, refleksioner, noterede oplevelser — tilsyneladende saa tilfældige, som slige notiser i regelen er, men dog tilsammen givende et billede af en modern mands udviklingshistorie, en udviklingshistorie fra en tidsalder, som er træt, og som synger paa sit sidste vers. Der er adskilligt, som tyder paa, at «Trætte Mænd» tildels er bygget over selvoplevelser. I alle fald er forholdet til religionen vistnok et gjennemlevet standpunkt for Garborg's vedkommende. Jeg har faaet tag i et ungdomsdigt, der røber dette, og jeg begaar neppe nogen utilgivelig indiskretion ved her at citere nogle strofer af det, saa meget mindre som de kaster et interessant lys over «Trætte Mænd». Digtet heder «En Fritænkers stille Timer», og her er fem af dets otte strofer:

«Ak, vidste jeg bare en eneste Kvist
At hvile min vaklende Fod paa!
En Grundvold sikker og uden Brist
At bygge mit bævende Bod paa!
Ak, vidste jeg bare den Ting paa Jord,
Som Sindet fik samle og styrke,
En eneste Ting, som var ren og stor
Og maned min Kraft til Yrke!

— — — — — — — — — —

Ja, var der en Sag, som var værd mit Blod,
Hvor skulde det livsrødt springe,
Hvor skulde jeg juble, naar Tro og Mod
I Kampen hæved min Bringe.
Jeg slang overbord baade Liv og Lyst
Og takked min Gud for Striden,
Og fik jeg saa der et Saar i mit Bryst,
Da kunde jeg hvile siden.

Nu vimrer min Sjæl i det øde Rum
Og daaner i Tomhedstumlen.
Jeg er som en Blære af skvættet Skum,
Som Stormen har hævet mod Himlen.
Jeg fryser til Rim og smelter til Vand
Og er ikke nogen af Delene.
Jeg kjender i Sindet den tærende Brand,
Som engang skal pine Sjælene.

Jeg tror paa Vorherre og nægter ham dog,
Jeg beder og bander tillige,
Jeg gaar næsten kvalt under Syndens Aag
Og nægter dog Satans Rige.
Jeg trodser om Dagen, naar Solens Flom
Sig vælder om Skogens Klædsel,
Jeg skjælver om Natten for Herrens Dom
Og gyser for Helveds Rædsel.

— — — — — — — — — —

Saa lad da gaa gjennem Skodde og Strøm,
Kompas og Ror har jeg misted,
Ei ser jeg Fyrtaarn i Nattens Drøm,
Mit Anker forlængst er bristed.
Nu vel! jeg ved intet Maal, ingen Havn,
Lad drive for Strøm og Fjære.
I Livets Bog har de sat mit Navn,
Et Spørgsmaal og intet mere.»

Digtet tilhører GARBORG's ungdomstid; det fremgaar tydelig nok af formen. De religiøse anfægtelser, han dengang har lidt under, synes ikke at have været synderlig dybe; det er ikke en «fritænker», som har skrevet disse vers, saaledes som overskriften vil have det; det er en troende, som har sine svage øieblikke, hvor troen er sunket ned til et lavmaal, og tvivlen til hans forfærdelse reiser hovedet i veiret.

Hvorom alting er, han havde forudsætninger for at skildre den «trætte mand», der fører ordet i hans bog, som ingen anden af vore forfattere. Denne tilbagevenden til kristendommens trøstefulde favn fra verdens tomhed, den havde han vistnok momentant oplevet, selv om hans udvikling i sin helhed havde gaaet i en anden retning end de «trætte mænds».

Det var jo desforuden et tidsfænomen, som han analyserede og skildrede. Han var vistnok den første nordmand, der med grundighed havde sat sig ind i den moderne, fra Frankrig udgaaede, literaturbevægelse, der under høist forskjellige former er fremtraadt som en protest mod naturalismen. Han havde studeret den, og han respekterede den. Først sent og med store betænkeligheder havde han sluttet sig til den retning, som var den herskende i sytti- og ottiaarene. Hans udvikling havde gjort ham mere klarsynt end

de fleste, og hans skarpe logik havde givet ham syn for svagheder, som mange andre lukkede øinene for. Det var først oppositionen, som drev ham til at tage helt og holdent parti for den nye retning, og det var trangen til en fast kunstform, glæden over at finde den, som en tid lang gjorde ham til denne retnings ubetingede tilhænger. Da professor L. DIETRICHSON 1882 i studentersamfundet indledede en diskussjon om naturalismen med et skarpt angreb paa den nye retning ud fra den gamle skoles standpunkt, da optraadte ARNE GARBORG som retningens forsvarer og forfægtede dens sag med alle de filosofiske argumenter, der stod til hans raadighed. Men ti aar senere var han ikke længer saa ivrig i tjenesten. Da havde hans udvikling ført ham derhen, at han indsaa det snevre og det mangelfulde i det gamle standpunkt; hans ubestikkelige intelligens havde ikke ladet ham komme til ro paa naturalismens haarde hynder, og alt det, der var poet, stemningsmenneske i ham, grebes af de nye fordringer til lyrik, poesi, skjønhed i literaturen. Han vilde imidlertid ikke været den satiriker, han er, hvis han helt og umiddelbart havde givet efter for denne trang til noget nyt og fyldigere. Og derfor blev det ikke den livsfriske, udviklingsdygtige trang til noget nyt og rigere, han skildrede i sin bog; det blev den syge, den udlevede, den, som var bleven træt under den periode, som var tilbagelagt, den, som anede det forjættede land, men aldrig naaede det, fordi veien gjennem naturalismens ørken havde været for tung og for anstrengende, den, som slog sig paa salmesang og klokkeklang istedetfor paa skjønhed og livsglæde.

GARBORG's «Trætte Mænd» er en mærkelig bog. Noget saa haabløst livstræt skal man lede længe efter. Alt i livet er tomhed og forfængelighed — *vanitas*, *vanitatum vanitas*. Intet har blivende værd, intet kan give det længtende menneske en tryg følelse af lykke og tilfredshed; intet kan gribe ham helt og fuldt; han er og bliver en stakkar, der altid bare kommer i halve forhold til livet. Saa bliver religionen hans eneste trøst, og kirken fanger hans trætte sjæl og skaffer den den fred og lise, som livet ikke kan skaffe. Og alt dette er fremstillet i dagbogsform, en form, der i regelen virker trættende, men som her er saa aandrig, saa pikant, saa aforistisk tilspidset, at den fanger den intelligente læsers opmærksomhed allerede paa første side og holder den fast, til det er slut, uden et

øieblik at glippe. For det store publikum er «Trætte Mænd» ikke nogen interessant bog; dertil er den for refleksionsmættet, for lidet romanagtigt, det vil sige for lidet fyldt af spændende handling og begivenheder. For literære kjendere er det derimod en nydelse at læse den, og man kan læse den op igjen og op igjen, blade i den, læse lidt hist og lidt her — man bliver ikke træt af den. —

— Ifjor havde ARNE GARBORG en ny, omfangsrig bog færdig; «Jonas Lie». det var hans livsskildring af JONAS LIE, der udkom i anledning af den berømte digters sekstiaars fødselsdag. ARNE GARBORG havde lært JONAS LIE at kjende i Paris, og saa forskjellige som de to personligheder var, havde dog JONAS LIE's hele væsen gjort det stærkeste indtryk paa GARBORG. Ligeoverfor IBSEN havde han altid havt visse indvendinger at gjøre, indvendinger, der paa et tidligere udviklingstrin ikke altid havde været blottede for ensidighed og misforstaaelser. En række artikler, der bar titelen «Digterdrømme om Synd», kan anføres som eksempel. Ligeoverfor BJØRNSON var GARBORG's kritik og oppositionslyst tidlig paa færde. Det var begyndt allerede i syttiaarene, da GARBORG skrev nedsættende anmeldelser af «Kongen» og «Magnhild». I anledning af den sidste anmeldelse dekreterede BJØRNSON, at GARBORG ikke duede til at være kritiker; han var filosof og burde ikke kaste sine udmærkede evner bort paa noget, som han ikke forstod sig paa. Senere fandt imidlertid GARBORG's kritiske virksomhed naade for BJØRNSON's øine, og han hævede ham til skyerne, omtrent som om han var den eneste, der forstod sig paa bøger hertillands. Men dette venskabelige forhold var ikke af lang varighed. Snart blev der et nyt schisma i anledning af bohêmebevægelsen og hanskemoralen. Og siden har forholdet ikke været godt. Det myndige i BJØRNSON's personlighed og optræden, det bydende høvdingevæsen, der udmærker den store digter, baade naar han taler, og naar han skriver, har let for at vække oppositionelt anlagte naturers oppositionslyst, og GARBORG hører til dem, som har «taget afstand», selv om han ikke har gjort det saa skarpt og demonstrativt som enkelte af sine meningsfæller. Ogsaa naar det gjælder BJØRNSON, hører han altsaa til protestanterne.

Men ligeoverfor JONAS LIE staar han paa en ganske anden maade. Den beskedne, elskværdige digter har aldrig vakt hans

oppositionslyst, bare i al stilhed erobret ham; han har glædet sig over hans væsens eiendommeligheder, studeret dem med sympathi og prøvet at se dem i sin sammenhæng, saaledes at han fik et helt billede baade af mennesket og digteren ud af det. Tiltrods for at hans bog om JONAS LIE udkom som et slags jubilæumsskrift, er der dog over den intet af det bestilte, officielle præg, som ellers saa ofte pleier at udmærke jubilæumsskrifter. Det er en bog, der fra først til sidst er skrevet *con amore*, og man faar et levende indtryk baade af den forfatterpersonlighed, der skildres, og den, der skildrer, baade af, hvad der knytter ARNE GARBORG til JONAS LIE, og hvad der skiller dem fra hverandre. En eneste indvending kunde der være at gjøre mod bogen, den nemlig, at JONAS LIE's politiske anskuelser og deres udvikling gjennem aarene har faaet lov til at disponere over en altfor stor plads. —

— I den sidste tid har GARBORG gjenoptaget sin virksomhed som journalist, idet han sammen med en anden maalstræver har begyndt udgivelsen af bladet «17de Mai», et slags sidestykke til «Fedraheimen». Hans redaktørvirksomhed kan dog neppe være synderlig stor, saasom han det meste af aaret opholder sig oppe i «Kollbotten», langt borte fra bladets udgivelsessted, og kun i de mørkeste vintermaaneder giver gjæsteroller i Kristiania.

De to sidste tidsrums øvrige forfattere.

I den sidste menneskealder har den norske literatur taget et kolossalt opsving. Ligesom der rundt SHAKESPEARE staar en hel kreds af mindre talenter, saaledes staar der en mængde forfattere rundt de store, som er skildret i det foregaaende. Mange af dem vilde maaske have spillet en fremtrædende rolle og vundet popularitet i en periode, der ikke havde været saa rigt udstyret med literære førsterangskræfter. Nu maa de nøie sig med en beskeden plads i skyggen, og derfor faar den omtale, literaturhistorien kan skjænke dem, ogsaa være kortfattet og beskeden.

L. Dietrichson.

Ældst blandt dem, som fortjener at nævnes, er **Lorentz Henrik Segelcke Dietrichson,** professor i kunsthistorie ved Kristiania universitet. Han er som før nævnt skolekamerat og samtidig af JONAS LIE. Der er ikke engang to maaneder imellem dem. L. DIETRICHSON er nemlig født i Bergen den 1ste januar 1834 som søn af bankbogholder FREDRIK DIETRICHSON. Den lille LORENTZ var nok kommen adskillig for tidlig til verden, og tynd og spinkel har han vedblevet at være sit hele liv igjennem. Men i det lille, spinkle legeme har der været en energi og en livskraft, som mangen en kraftigere udrustet natur kunde misunde ham. Allerede paa skolebænken ytrede hans livlige bergensernaturel sig paa en saadan maade, at han blev et af klassens lys, der fuldstændig fordunklede klassekameraten JONAS LIE. L. DIETRICHSON var digter og æsthetiker paa sin hals, inden han endnu havde pløiet igjennem det reglementerede pensum af VERGIL's «Æneide», og han forbausede sine skolekamerater ved en literær og æsthetisk viden, der formelig gjorde dem maalløse. Den gamle lærer LYDER SAGEN gjorde det slags kundskaber populære i klassen, og LORENTZ var som følge deraf et lys, som alle saa op til. Han kom ogsaa meget fort til at spille en rolle i studenterverdenen, da han i 1853 var kommen ind til Kristiania og havde taget sin artium. Efterat han det følgende aar havde taget andeneksamen, begyndte han vistnok at studere theologi; men dette studium forhindrede ham ikke fra at deltage i studenterlivet af hjertens lyst, og han havde ikke været student

længe, før han var velkjendt samfundsmedlem og populær studenterpoet. Som saadan deltog han i flere sangertog, hvis historiograf han var, og til et af dem — sangerfesten i Bergen 1863 -- leverede han sin senere saa populære sang «Nys seiled vi en solblank Time», en sang, der endnu den dag i dag hører til de norske sangforeningers faste repertoire.

Lorentz Dietrichson.

Det vilde imidlertid ikke gaa med theologien; literaturen drog ham stærkere, og saa opgav han da helt og holdent det theologiske studium for at vie sig til literære studier og literær virksomhed. I slutningen af 1857 udgav han et romantisk digt i kjæmpevisestil og med kjæmpevisemotiv, hentet fra den bekjendte folkevise om Olaf Liljekrans, et motiv, som Henrik Ibsen omtrent samtidig behandlede i dramatisk form. Dietrichson's digt blev af en daværende kritisk autoritet — M. J. Monrad — hilset som en literær begivenhed; men nogen egentlig opsigt vakte det ikke. Det var jo i en streng kritisk periode, det fremkom, en periode, hvori langt betydeligere begavelser blev ugleseede og nedrakkede, naar de præsterede et digterisk arbeide. Under saadanne omstændigheder bidrog Dietrichson neppe til at forøge sin anseelse inden den akademiske verden ved udgivelsen af sit romantiske digt.

Aaret efter — 1858 — skulde der oprettes en stipendiatpost i nordisk literatur ved Kristiania universitet. Der meldte sig ikke mindre end fire ansøgere, og blandt dem var den fire og tyveaarige Lorentz Dietrichson yngstemand. Den ti aar ældre, senere saa

anseede literaturhistoriker HARTVIG LASSEN var blandt konkurrenterne; men hverken han eller DIETRICHSON fik posten. En tredie mand, C. BANG, blev foretrukket, om med rette eller urette er det vanskeligt at afgjøre, da de til konkurrancen indleverede afhandlinger ikke er trykte undtagen for LORENTZ DIETRICHSON's vedkommende. DIETRICHSON's afhandling om «Læredigtet i Nordens poetiske Literatur» røber, at for hans vedkommende var forbigaaelsen i alle fald ikke umotiveret. Bogen udmærker sig ved en hos en saa ung forfatter meget forklarlig mangel paa modenhed. For DIETRICHSON var imidlertid nederlaget i denne konkurrance en begivenhed af betydning; han mente, at han intet havde at udrette som kritiker og literaturhistoriker herhjemme, og saa brød han resolut op for at søge sig et nyt virkefeldt. I 1859 drog han til Upsala, hvor han lod sig immatrikulere som student, og allerede vaaren 1861 fik han en ansættelse som docent i nordisk literatur ved Upsala universitet. I hele fjorten aar var han nu knyttet til Sverige, forsaavidt han ikke opholdt sig i udlandet. Det gjorde han dog en ikke liden del af tiden. Saaledes har han navnlig tilbragt flere aar i Rom, væsentlig beskjæftiget med kunsthistoriske studier, ligesom han senere paa de samme studiers vegne har foretaget meget omfattende reiser baade i Orienten og Occidenten.

Der foregik nemlig den vigtige forandring med LORENTZ DIETRICHSON under hans ophold i Sverige, at han lidt efter lidt opgav literaturen og slog sig paa kunsten. Helt opgav han naturligvis ikke sin selvstændige produktion; men den traadte dog lidt efter lidt mere i baggrunden, og den literaturhistoriske forfattervirksomhed blev saa godt som helt og holdent opgivet for den kunsthistoriske.

I begyndelsen af sekstiaarene var han endnu væsentlig literaturhistoriker. Han udgav saaledes en «Indledning i Studiet af Danmarks Literatur i vort Aarhundrede» (1860) og to aar senere en lignende bog om den svenske literatur samt endelig i 1866—69 de to bind, der bærer titelen «Omrids af den norske Poesis Historie», hans betydeligste frembringelse som literaturhistorisk forfatter. Men allerede inden dette værk var afsluttet, var han bleven ansat som lærer i kunsthistorie ved «Fria Konsternas Akademi» i Stockholm, og som saadan udfoldede han en omfattende virksomhed, specielt med det maal for øie at ophjælpe den svenske kunstindustri. Den

virksomhed, han paa dette feldt udfoldede, drog tilslut hans landsmænds opmærksomhed hen paa ham, og i 1875 blev han hjemkaldt, idet stortinget bevilgede ham gage som ekstraordinær professor i kunsthistorie. Siden har han med megen energi virket herhjemme, og specielt har han gjennem populære foredrag virket meget for at vække kunstsansen hos det store publikum.

Ved siden af har han udfoldet en rig virksomhed som kunsthistorisk forfatter. Til vor nationale kunsthistorie har han leveret flere betydelige bidrag, saaledes den omfangsrige monografi over ADOLPH TIDEMAND, den lille oversigt over «Den norske Træskjærerkunst, dens Oprindelse og Udvikling» og endelig det store værk om «De norske Stavekirker», hans sidste større frembringelse. Ogsaa til den almindelige europæiske kunsthistorie har han leveret bidrag — saaledes specielt «Christusbilledet. Studier over den typiske Christusfremstillings Oprindelse, Udvikling og Opløsning», et værk, der er grundet paa mange aars studier og iagttagelser rundt om i de forskjellige landes kirker og samlinger.

Som digter har han vakt størst opmærksomhed med skuespillet «En Arbeider», der i begyndelsen af syttiaarene gjorde sin runde baade over nordiske og tyske scener. Dets helt er GEORGE STEPHENSON, lokomotivets opfinder. Ogsaa det polemiske digt «Kivle-Slaatten, Thema og Variationer over et norsk Folkesagn», vakte i sin tid en vis opsigt. Det dreiede sig om vore hjemlige kunstforhold, som den varmt interesserede forfatter fandt alt andet end tilfredsstillende. Det var altsaa et slags «Norges Dæmring» paa det kunstneriske omraade. Endelig har DIETRICHSON leveret en hel del lyriske digte i aarenes løb. Siden han i 1859 under pseudonymet JØRGEN LATINER udgav et lidet hefte «Samfundsviser og Sange», har han imidlertid ikke foranstaltet nogen samling af sine lyriske frembringelser. De er spredt rundt i blade og tidsskrifter.

Fra sine reiser har DIETRICHSON leveret en hel række skildringer, der er samlede i tre bind under titelen «Fra min Vandringstid» og tilegnet hans hustru, malerinden MATHILDE DIETRICHSON, der har været hans stadige reisekamerat.

Endelig kan det noteres, at DIETRICHSON i den nærmeste fremtid agter at udgive en samling erindringer under titelen «Svundne

Tider». Endel af dem har allerede været offentliggjorte som feuilletoner i «Morgenbladet».

Kristofer Janson har for en stor del gjennemløbet den samme udvikling som tidsrummets store forfattere. Han blev før KIELLAND's fremtræden regnet med som den fjerde i rækken af vore betydelige forfattere og oppebar som saadan «digtergage». Senere har han trukket sig mere tilbage fra literaturen, idet han siden begyndelsen af ottiaarene og indtil nylig har virket som præst for en unitarisk menighed i Nordamerika. Enkelte bøger har han dog sendt hjem, og de viser, at han i mangt og meget er bleven en anden, end han var, dengang han begyndte sin forfattervirksomhed. Kristofer Janson.

Den i sin tid saa ivrige maalstræver er ikke bondefødt som de andre fremragende maalstrævere. Han er født i en by og tilmed i den by, som har faaet ord for at være den mest kosmopolitiske i Norge. Heller ikke hans familjetraditioner førte tilbage til bondestanden. Paa fædrene side var familjen af flamsk oprindelse, paa mødrene side af tysk. Hans far var en anseet kjøbmand i Bergen, hvis forretning, saavidt jeg ved, endnu drives af en af KRISTOFER JANSON's brødre. Hans mor var datter af den bergenske biskop NEUMANN.

I en gammel, karakteristisk kjøbmandsgaard paa Strandgaden i Bergen blev KRISTOFER NAGEL JANSON født den 5te mai 1841. Medens han gik i en af de øverste klasser paa latinskolen, udkom BJØRNSON's «Synnøve Solbakken», og denne fortælling kom til at øve en afgjørende indflydelse paa hans livs retning. Før havde han som ægte bergensk kjøbmandssøn af udenlandsk afstamning seet med ringeagt paa de nationale og folkelige bestræbelser; fra nu af var han «Bjørnsonianer» og norskhedsmand med liv og sjæl, og længe varede det ikke, før han ogsaa blev maalstræver, tiltrods for at han kort tid i forveien havde skrevet nidviser mod maalstræverne. Allerede, da han i 1859 blev student, optraadte han i russelaget som taler paa hardangermaal til stor henrykkelse for VINJE, der var tilstede og siden roste ham i «Dølen», hvor russetalen blev trykt. Det førte til personligt bekjendtskab mellem de to maalvenner, og dette bidrog selvfølgelig kun til at styrke JANSON

i hans begeistring. Han skrev vistnok endnu digte og viser paa bysprog; men da han var færdig med andeneksamen, lagde han i vei med en fortælling, og den var paa maalet. Fortællingen hed «Torgrim»; den blev først mange aar senere trykt og viste sig da at være en ægte bondefortælling i den Bjørnson'ske stil. Forfatteren erklærer ogsaa selv i sin fortale, at det er «Synnøve Sol-

Kristofer Janson.

bakken», som har inspireret ham, og da han i 1872 udgav den, forsynede han den derfor med følgende tilegnelse: «Til Bjørnstjerne Bjørnson med Takk fyre det han gav meg og det norske Folk».

I de følgende aar skrev han fortællingen «Han Per og ho Bergit» og «Liv», den første i bondenovellens lettere, den anden i dens alvorlige stil. Efterat han sommeren 1865 havde taget theo-

logisk eksamen, udgav han hjemme i Bergen de to nysnævnte fortællinger under fællestitelen «Fraa Bygdom». Bogen gjorde lykke og fortjente at gjøre det. Tiltrods for at originaliteten ikke var synderlig stor, var det dog to friske og talentfulde ungdomsarbeider, som stod adskilligt over, hvad der i almindelighed bydes af literært debutarbeide.

Endnu samme vinter skrev han skuespillet «Jon Arason», et historisk drama i den da herskende historisk-dramatiske stil. Han udgav det dog ikke med det samme, men først i 1867, kort tid efter, at han havde offentliggjort sin temmelig omfangsrige samling «Norske Dikt», der udkom i Bergen i slutningen af 1866. Der er tildels kjække og friske stemninger i denne digtsamling, og enkelte af dem har vundet megen sympathi baade hos vore musikere og hos publikum; men saa udmærker til gjengjæld mange af dem sig ved en vis tyngde i refleksionen, en vis om Welhaven mindende æsthetiseren i forholdet til naturen, der ikke passer rigtig godt til den folkelige sprogform, hvori det hele fremtræder. Indholdet minder læseren om én kultursfære, formen om en anden, og dette er ikke heldigt for digtenes totalvirkning.

En tid efter udgivelsen af sin første bog drog Kristofer Janson ud paa en længere udenlandsreise. Som søn af en velstaaende kjøbmand behøvede han ikke at vente, til hans bøger skaffede ham gode honorarer, eller til staten bevilgede ham et reisestipendium. Han drog straks afsted, først til Holland og Paris, siden til Italien, hvor han slog sig ned for vinteren i Rom. Her skrev han en ny fortælling, men udgav endnu ikke hverken den eller «Jon Arason». Ogsaa i denne henseende gav hans økonomiske uafhængighed ham en begunstiget stilling; han behøvede ikke at ile til en forlægger med sine manuskripter, inden blækket endnu var bleven rigtig tørt; han kunde lade dem ligge i længere tid, gjennemgaa dem paany gang efter gang og gjennemarbeide dem omhyggelig, inden han slap dem fra sig. Saaledes gik det til, at «Jon Arason» først udkom i 1867, og den i Rom skrevne fortælling «Han og Ho» først i 1868, det samme aar, hvori han udgav to andre fortællinger, den lille «Ei Slaastkjempa» og «Marit Skjølte», en ny stor bondenovelle i den gjængse stil, dog med den forskjel, at den er noget tyngre og mørkere i sit præg end den Bjørnson'ske

bondenovelle. Hovedfiguren i fortællingen har mere tilfælles med moderen i HENRIK IBSEN's «Brand» end med mødrene i de BJØRNSON'ske bondenoveller.

Fra Bergen var det, han sendte disse arbeider ud, og til Bergen var han vendt tilbage efter sin udenlandsreise. Maalbevægelsen havde vundet stærk sympathi i den gamle hansestad, og KRISTOFER JANSON blev et af centrerne i den bergenske «maalreisning». I 1868 udgav han et ægte maalstræverprodukt, «Han og Ho», et underligt sammensurium af en fortælling, der hævdede landsens dyd paa byens letfærds bekostning. Det var en af de sidste udløbere af gammelromantiken, og forsaavidt er den interessant og fortjener at bemærkes. «Han» er student og gaardbruger og nærer et dybt had til bykulturen, hvori han ikke ser stort andet end flaneri og flauhed. «Hun» er præstedatter af den kategori, der i regelen stemples som «gudsord fra landet», naar de en skjøn dag kommer ind til byen for at lære folkeskik. Hun er som en frisk nyperose, før hun forlader sit landlige hjem; men bykulturen forvandler hende snart paa den aller sørgeligste maade, og da hun efter et aars fravær atter vender hjem, er hun bleven smittet af hele bylivets fordærvelse, forsaavidt hun ikke tænker paa andet end baller og fjas. Men der er god bund i hende, og lidt efter lidt lykkes det «studenten» at løsrive hende fra alt det overfladiske væsen og vinde hende helt for en dybere og idealere livsanskuelse. — Som fortælling betragtet er bogen noget af det mest langtrukne, man kan tænke sig; det er ikke en fortælling, men en række samtaler, eller korrektere sagt en række monologer, hvori studenten udvikler sine anskuelser om forskjellige spørgsmaal, som dengang stod paa dagsordenen mellem mennesker med et vist idealt præg. Hun spiller omtrent samme rolle, som den underordnede person spiller i Platons dialoger: hun er bare et slags foranledning, et udgangspunkt, et springbræt, som giver et vist liv i tankeudviklingen — intet mere. Selve ideerne er ikke meget originale; man kjender dem alle fra før, og de har kun sin interesse som gjengangere af den romantiske retnings tanker, en af de aller sidste typiske gjengangere, som denne retning havde at opvise i norsk literatur. Allerede for et snes aar siden, da jeg læste denne bog for første gang, virkede den underlig gammeldags paa et ungt menneske, og nu er det rent rart at tage

den frem og læse den paany. Den gjør et indtryk, som en antikvitet gjør. Man synes, det er interessant at se noget saa antikveret; for tyve aar siden blev man forarget over enkelte ideer, som man i sin ungdommelighed fandt gammeldagse og taabelige. Nu læser man bogen med den fornøielse, som historikeren altid har ved at møde et karakteristisk fortidsstadium. Der staar et sted tidligere i denne bog et citat af ANDREAS MUNCH, hvori han udvikler, at hele bylivet driver poesien paa flugt. JANSON's «Han og Ho» er som skrevet lige ud af A. MUNCH's hjerte. Det er i grunden ikke andet, hele fortællingen handler om. Eller rettere sagt: i grunden handler den om mere. Det er ikke længer bare poesien, som ikke faar «Plads paa Livets Scene, hvor knirkende Maskiner tage fat». Det er idealiteten, den fine, noble følelse, alt det, som er fint og vakkert. Det hører nu hjemme ikke «dybt i de inderste, de mørke Skove», hvor A. MUNCH anviste poesien sit «Paulun», ikke engang blandt bønderne, de ufordærvede norske bønder, som literaturen havde havt det saa travelt med, men bare paa landsbygden, selv om repræsentanterne for landbefolkningen ikke var bønder, men studenter og præster.

Aaret efter, at denne fortælling havde seet lyset, anmodede CHRISTOFER BRUUN JANSON om at overtage en plads som lærer ved den af BRUUN ledede folkehøiskole i Gudbrandsdalen. KRISTOFER JANSON fulgte kaldelsen og drog østover. Hans hele grundtvigiansk-farvede livssyn gjorde, at han med glæde overtog denne gjerning; han var folkehøiskolelærer med liv og sjæl, og da skolen efter nogle aars forløb blev nedlagt, drog han til Danmark for at studere folkehøiskolevæsenet dernede. Det var imidlertid ikke CHRISTOPHER BRUUN's mening at slutte sin folkehøiskole; den skulde kun flyttes fra selve Gudbrandsdalen til sidedalen Gausdal, og her optog JANSON atter sin lærervirksomhed. Senere flyttedes skolen til et andet sted i Gausdal lige i nærheden af BJØRNSON's nyerhvervede eiendom Aulestad, og her slog JANSON sig ned for alvor, idet han byggede sig en villa og indrettede sig, som om han skulde blive der for levetiden. Som før bemærket, var Gausdal dengang en tid lang en fuldstændig koloni for «folkelige» og grundtvigianske kolonister. BJØRNSON's mægtige skikkelse repræsenterede det egentlige centrum. Rundt om ham stod den stilfærdige, præstelig anlagte CHRISTOPHER

BRUUN, den bløde, næsten feminint følsomme KRISTOFER JANSON, det bevægelige Vestlands-temperament FRITS HANSEN og flere. Det var en rede, hvor venstrepolitik og andre «folkelige» tendenser havde en fortræffelig udrugningsanstalt, og modstanderne, specielt «Morgenbladet», var da ogsaa stadig paa vagt mod Gausdal-folket og gav snart den ene, snart den anden det glatte· lag, ret som det var. Men gausdaliternes enighed varede ikke længe. Selve chefen, BJØRNSON, begyndte snart at skille sig ud. Han blev radikalere og radikalere; i de politiske spørgsmaal var der endnu samhold en stund; men i de religiøse blev schismaet større dag for dag. BJØRNSON, der i sit digt til JOHAN SVERDRUP havde erklæret, at han stod «paa barnetroens grund», følte mere og mere, at denne grund svigtede under hans fødder. Først begyndte han sin bekjendte kamp mod djævletroen, og siden førtes han skridt for skridt bort fra kristendommen mod det konsekvente fritænkeri. CHRISTOPHER BRUUN blev sin gamle overbevisning tro, medens JANSON indtog en mellemstilling, der gjorde ham opholdet i Gausdal mindre behageligt. Efter i 1876 at være bleven bevilget «digtergage» drog han ud paa en længere foredragsreise, først til Sverige, siden til forskjellige norske byer og endelig til Nordamerika. I mellemtiden mellem den første og den anden af disse foredragsturnéer havde han opgivet sin stilling som lærer ved BRUUN's folkehøiskole. Fra Amerika vendte han hjem paa sommerbesøg vaaren 1880; men Amerika havde allerede fanget ham saa fuldstændig, at han senhøstes samme aar drog over paany, og da han et halvt aars tid efter vendte tilbage, var det kun for at bryde sine høisædestolper op og gjøre sig færdig til at drage over mod «det fjerne Vesten» for alvor. Hans religiøse overbevisning havde undergaaet betydelige forandringer, og om han end ikke, som BJØRNSON, helt havde opgivet kristendommen, stod han dog ikke længer «paa barnetroens grund». Han havde sluttet sig til unitarismen, og det var vistnok med stor personlig tilfredsstillelse, han havde modtaget en opfordring fra en unitarisk menighed af amerikanske skandinaver om at slaa sig ned blandt dem som deres præst. JANSON reiste og tilbragte nu en hel række af aar derover. Det ser ud, som om han paa dette tidspunkt betragtede sin virksomhed som norsk digter afsluttet; thi i et brev til stortingets præsident frasagde

han sig i begyndelsen af 1882 sin digtergage. Gammel kjærlighed ruster imidlertid ikke, i alle fald ikke altid. Kort tid efter, at han havde frasagt sig digtergagen — i slutningen af samme aar —, udgav han en omfangsrig bog, der bærer titelen «Vore Bedsteforældre. Optegnelser om Tilstandene i Danmark og Norge fra 1790—1815». JANSON angiver sig paa titelbladet kun som samler og udgiver; men der er ikke tvivl om, at han er optegnelsernes egentlige forfatter. Han har studeret de historiske aktstykker, som var forhaanden, i alle fald de mest tilgjængelige af dem, og paa grundlag af dette studium har han saa lavet et slags historisk-romantisk fortælling, der med en vis frihed fremstiller forhold, personligheder og begivenheder i den skildrede periode. Bogen har alle de feil, som historiske romaner pleier at have: den er ikke rigtig historie og ikke rigtig roman. Den i den skildrede periodes forhold indviede læser ærgrer sig undertiden over slemme feiltagelser i tegningen af historiske personer, — jeg havde nær sagt rene fortegninger, hvis ikke det ord let kunde misforstaaes paa grund af en af sprogbrugen hjemlet dobbelt betydning. Saaledes er «Det norske Selskab» og dets medlemmer skildrede paa en maade, som udmærker sig ved altfor stor digterisk frihed; den med disse literære personligheders liv og virken fortrolige læser har, ret som det er, vanskelig for at kjende dem igjen. Imidlertid maa det indrømmes, at bogen i det store og hele taget giver et godt og korrekt billede af det liv, som levedes i Norge for et hundrede aar siden, og som folkebog har den sin ubetingede berettigelse, idet den giver et livligt og fængslende billede af den ligesaa interessante som bevægede periode af Norges historie, hvorunder landet efter fire hundrede aars national søvn atter vaagnede til følelsen af sine pligter og rettigheder som selvstændigt land. Det maa derfor betegnes som heldigt, at bogen senere er udgivet som folkebog paa «De tusen hjems» forlag; i denne skikkelse vil den løse en opgave iblandt befolkningen, den opgave at vække interesse for fædrenes gjerning og den historiske udvikling i vort land, som «folket, der lever med mig paa en dag», desværre i regelen har saa lidet greie paa.

I Amerika har KRISTOFER JANSON udgivet endel bøger, specielt prækener, men ogsaa digteriske arbeider. Det vilde imidlertid her føre for langt at omtale disse værker. I det hele taget maa jeg

give afkald paa den fornøielse at omtale den norsk-amerikanske literatur. Vi har forfattere — som RASMUS B. ANDERSON og HJALMAR HJORTH BOYESEN — derover, vi har dygtige journalister, der under de nye forhold søger at klargjøre og fastholde den nationale forbindelse mellem sine amerikanske landsmænd og moderlandet. Det er et tema, som kunde fortjene et særegent kapitel i en norsk literaturhistorie; men det maa desværre her overspringes, forat ikke værket, der allerede har antaget større dimensjoner end oprindelig paatænkt, skal svulme op til en uforholdsmæssig størrelse.

Fra Amerika sendte imidlertid KRISTOFER JANSON hjem til sin gamle danske forlægger — FR. HEGEL — et par bøger, der indtager en egen plads i norsk literatur. Det er «Præriens Saga. Fortællinger fra Amerika» (Kbhv. 1885) og «Nordmænd i Amerika» (Kbhv. 1887). I disse bøger skildrer han med liv og fart det til Amerika udflyttede Norges liv og færden. Han viser, hvorledes de gamle nationale egenskaber gaar igjen i de nye forhold, hvorledes de er bleven farvede og omformede af de nye. Det er i det hele taget to bøger til at faa forstand af, to bøger, der lærer en at se baade typens ubevægelighed og omgivelsernes indflydelse, tildels paa en kostelig humoristisk maade. Fortællingen «En Bygdekonge» er i saa henseende efter min mening en perle, skjøndt enkelte andre mener, at den er for tendentiøs, idet de vil finde, at unitarierpræsten har været altfor partisk mod de to kjæmpende lutherske kirkesamfund derover. —

Endelig er KRISTOFER JANSON i forrige aar vendt tilbage til Norge, og det synes, som om det atter er hans mening at leve iblandt os. Han har i vinter reist rundt og holdt en række unitariske foredrag, hvad der atter har gjort den stilfærdige mand til et tvistens æble inden den norske presse, og han har endvidere efter en kort Europa-reise slaaet sig ned en mils vei fra sin fødeby for der at fuldende en ny fortælling. Saa beretter i alle fald aviserne. Den tre og femti aar gamle forfatter, der i sin tid har udfoldet en saa stor produktivitet, at knapt halvparten af hans mange bøger her er nævnt, kan maaske endnu komme til at udfolde en virksomhed, der vil være til ære for vor literatur og til glæde for vort literært interesserede publikum. Enkelte digte, han i den senere tid har offentliggjort, synes i alle fald at tyde paa, at hans følelse er

ligesaa bløđ og varm, som den var, da han for næsten tre decennier siden begyndte sin forfattervirksomhed.

Kristian Gløersen er den tredie i rækken af de forfattere, som tilhører den IBSEN-BJØRNSON'ske periode, uden at være naaet saa høit op, at de indtager en selvstændig stilling som LIE, KIELLAND og GARBORG. Han er endog nogle aar ældre end KRISTOFER JANSON, idet han er født den 7de april 1838. Hans forfattervirksomhed begyndte imidlertid adskillig senere end JANSON's, idet han fra først af næsten helt og holdent var skolemand med enkelte literære anfald. I 1858 var han bleven student og havde derpaa givet sig i kast med det theologiske studium, som tilfældet var med de fleste mere ideelt anlagte naturer dengang. I slutningen af 1865 blev han theologisk kandidat, og efter en tids lærervirksomhed i Kristiania drog han til Hamar, hvor han oprettede en pigeskole. Hans fader var sognepræst til det ikke langt bortliggende Elverums præstegjæld, og det var saaledes vistnok familjehensyn, der drev ham til at slaa sig ned netop paa denne kant af landet. Sin skole paa Hamar bestyrede han til 1874, da han blev udnævnt til almuskoleinspektør paa Tromsø; aaret efter fik han en høiere aflagt lærerstilling deroppe. Efter fire aars ophold dernord drog han atter sydover og slog sig ned i Kragerø, hvor han var bleven ansat som bestyrer af den kommunale pigeskole. Hans politiske anskuelser bevirkede imidlertid, at han efter nogle aars forløb kom paa kant med den lille bys ledende mænd, og resultatet var, at han i sommeren 1882 forlangte sin afsked som bestyrer af den kragerøske pigeskole. Senere har han levet og virket som literat i Kristiania. Kristian Gløersen.

Hans første fortælling udkom i Kjøbenhavn 1877 under titelen «Sigurd». En underlig fortælling, theologisk i sit præg som JANSON's «Han og Ho»; men alligevel med et oprørsk sving, der dengang vakte en vis opsigt. Det var en ung guts opdragelseshistorie, KRISTIAN GLØERSEN skrev, og han skrev den med en intensitet, der viste, hvilket dybt had han havde til alt, som hedte pietisme. Jeg har ikke læst bogen, siden dengang den udkom; men jeg husker endnu levende, hvilket indtryk det gjorde paa mig, da jeg læste om lærerens maade at behandle den unge gut paa ud fra et kriste-

ligt standpunkt. Siden har vor literatur jo faaet ganske anderledes kraftige og haarreisende sager i den retning; men KRISTIAN GLØERSEN har taget têten og har paa en dannet og fin maade klaget over, hvor ondt skolegutter kunde blive behandlede af pietistiske lærere, og jeg har det personlige indtryk, at hans ord har virket dybere og længere end ALEXANDER L. KIELLAND's angreb paa skolen, fordi han lærte «monebimini» og var nødt til at staa op vinterdag klokken syv om morgenen. GLØERSEN havde bare ikke den samme prestige som ALEXANDER L. KIELLAND. Han havde mindre talent, og dernæst var han theolog, og han behandlede sit thema som theolog. Han havde forgabet sig i SØREN KIERKEGAARD og det i den grad, at han fyldte sin bog med en hel del KIERKEGAARD'ske aforismer. Hans helt var da ikke, som JANSON's «student» i «Han og Ho», en Grundtvigianer; det var en discipel af SØREN KIERKEGAARD; JANSON havde sit sværmeri, GLØERSEN havde sit, og den sidstes var maaske ligesaa godt som den førstes, med den eneste forskjel, at JANSON traf et heldigt tidspunkt og et standpunkt, som havde mange tilhængere og vedblev at have det, saaledes at hans bog i hans hustrus «oversættelse» er kommet ud i syv oplag, medens GLØERSEN's store, tunge bog bare opnaaede en *succès d'estime*. I 1880 leverede GLØERSEN en ny stor fortælling, «En Fremmed»; den gled temmelig sporløst hen; derpaa leverede han et par smaabøger væsentlig indeholdende reiseerindringer. KRISTIAN GLØERSEN har nemlig to sværmerier. Herhjemme i Norge er han sportsmand — især jæger, men ogsaa fisker paa sin hals, og saa er han ved siden deraf troende Italiareisende, en af de sidste ætlinger af den næsten uddøde race af kunstnere og forfattere, der troede, at alt det, som hedte talent, maatte passere via Rom for at

Kristian Gløersen.

blive til noget; han har paa de mangfoldigste maader forherliget sine romerske dage eller maaneder, og da han var bleven chikaneret bort fra sin skole i Kragerø, og venstremajoriteten i den anledning bevilgede ham et stipendium, drog han til Italien, et land, som han senere atter har besøgt, paa egen bekostning. Hans fortælling «Laura» stillede ham en tid paa det sorte bret herhjemme; den var efter det pene publikums mening for dristig og for slem. Men hans «Dagligdags» (1886) holdt et øieblik paa at skabe ham en stilling som forfatter. Det var en udmærket bog, den bedste, KRISTIAN GLØERSEN har skrevet, og BJØRNSTJERNE BJØRNSON, der er stor digter nok til at være lydhør for sligt, greb øieblikkelig anledningen til at sige GLØERSEN en kompliment paa grund af hans bog. Han roste den som det udmærkede arbeide, den var. Efterpaa kom romanen «Strømskavl», der behandlede en gammel nobel familjes selvopløsning, fremkaldt af de nye tiders tankesæt.

Siden har KRISTIAN GLØERSEN ikke været rigtig med. En haard sygdom nødsagede ham til at gjøre en længere udenlandsreise som patient, og efter hjemkomsten har han ikke kunnet fortsætte den stort anlagte forfattervirksomhed, han i sin tid havde begyndt. Han har været redaktør af «Skilling-Magazinets Tillægsblad», og han har senere fundet et felt, som han har dyrket med stor ihærdighed, nemlig jagt- og sports-feltet. Paa dette omraade har han i de sidste aar leveret flere bøger, og hans zoologiske kundskaber er saa grundige, at man paa dette omraade kan vente sig noget interessant fra hans haand.

Blandt det ældre kuld maa ogsaa **Nordahl Rolfsen** nævnes. Nordahl Rolfsen.
Han er født i Bergen 1848 som efterkommer af den gamle digterprælat JOHAN NORDAHL BRUN, hvis navn han har faaet i daabsgave. Student 1866, tog han efter andeneksamen fat paa det filologiske studium; men enten det nu var flidens lidenhed eller de literære interessers storhed, — saa blev NORDAHL ROLFSEN gaaende i Kristiania uden at blive rigtig hverken til fugl eller fisk, hverken digter eller filolog. Han beklædte en tid lang den bekjendte stilling som «lærer ved en pigeskole», og han skrev digte — saaledes f. eks. det vakre digt over «de uberømte døde», skrevet til en fest for fædrenes minde, en af de mange gode sange, som disse fester i sin tid fremkaldte. — Engang i begyndelsen af syttiaarene udgav

Rolfsen en liden samling fortællinger og digte, der bar titelen «Under Sneen». Titelen var baade karakteristisk og ominøs; det lille, smukke lyriske talent, som skjulte sig og undertiden tittede stjaalent frem i disse strofer og linjer, det havde endnu ikke rigtig frigjort sin spireevne fra vinterkulde og sne, og det vedblev foreløbig at staa «under sneen», forsaavidt som ingen lagde videre mærke til det. — Da den nationale scene i Bergen blev gjenoprettet i 1876, drog Rolfsen tilbage til sin fødeby, hvor han blev ansat som elevinstruktør ved det nye theater. Efter at have opgivet denne stilling levede han en tid i Bergen som privatiserende lærer og skribent, indtil han omkring 1890 vendte tilbage til hovedstaden, hvor han for tiden er beskjæftiget med udgivelsen af en omfangsrig læsebog for folkeskolen. Som selvstændig forfatter har han blandt andet leveret et par større dramatiske arbeider. Det første, «En Valkyrie», gjorde ikke lykke hverken ved opførelsen i Kjøbenhavn eller i Kristiania; det andet derimod, eventyrkomedien «Svein Uræd», blev en succes paa Kristiania theater og oplevede ikke mindre end 59 forestillinger i løbet af et par sæsoner. Det havde paa enkelte punkter, især i første akt, truffet den norske eventyrstil, skjøndt det i sin helhed var holdt i en altfor mørk tone. Nogen egentlig literær værdi havde det forøvrigt ikke; det var nærmest en række tableauer, et forsøg paa at levere et slags nationalt udstyrstykke. Det bedste var de indlagte sange, der atter stemplede Rolfsen som det lille, ikke meget frugtbare og ikke meget betydelige, men ikke destomindre ubestridelige lyriske talent.

Wilhelm og Frithjof Foss.

Blandt det ældre kuld maa endvidere regnes brødrene **Wilhelm** og **Frithjof Foss**. Den første af dem (født 1820) har optraadt som lyrisk digter («Digte» 1877); den anden (født 1830) udfoldede i begyndelsen af sekstiaarene en ligefrem kolossal produktivitet som novelleforfatter. Alene i aarene 1861 og 1862 udgav han ikke mindre end fem novellistiske arbeider, hvoraf de to endog bestod af to dele. Det var imidlertid en mere omfangsrig end tung literær bagage, Frithjof Foss — eller Israel Dehn, som han kaldte sig paa titelbladet af sine bøger — førte med sig. Efter at have vakt en vis opsigt i øieblikket blev hans frembringelser hurtig glemte for gedignere sager.

— Idet jeg gaar over til de øvrige forfattere, som har optraadt

efter 1857, ved jeg ikke bedre maade at ordne dem paa end efter det «fag», hvortil de især har holdt sig. —

Lad os begynde med lyrikerne! Lyriken.

En tid lang saa det virkelig ud, som om lyriken holdt paa at dø ud i Norge. Efter den sangrige tid i firtiaarene og femtiaarene blev det med en gang saa forunderlig tomt og øde for sangfugle paa det norske parnas. De gamle forstummede, og de nye digtere dyrkede i regelen andre og større kunstformer end det lyriske digt. Det blev bare et enkelt digt nu og da, som flød fra IBSEN's, BJØRNSON's og LIE's penne; og da saa den realistiske problemdigtning endelig trængte sig helt frem i forgrunden, da var det rent forbi med lyriken. Fra at have været dronningen mellem den norske literaturs frembringelser blev den degraderet til at være Askepot og nød som saadan al den ringeagt, som en stakkels liden Askepot pleier at nyde. Et illustreret blad, der i den sidste halvdel af syttiaarene udkom i Kristiania — det dengang af KR. WINTER-HJELM redigerede «Ny illustreret Tidende» —, erklærede aabent, at det ikke kunde nytte at indsende digte til redaktionen, da de ikke vilde blive optaget i bladet. Og selv en versets og rimets mester som HENRIK IBSEN erklærede offentlig, at han fuldstændig havde slaaet haanden af den metriske form. Nu skulde virkeligheden ind i literaturen, og da maatte verset ud. En digter som ALEXANDER KIELLAND har saavidt mig bekjendt ikke leveret mere end et eneste lidet digt i metrisk form; alt, hvad han har eiet af stemning, har han søgt at presse ind i sin prosaform — og det en prosaform, der lægger mere an paa at være livfuldt malende end lyrisk bevæget. Den saakaldte poetiske prosa var nemlig ligesaa ilde anskreven som verset, og vel saa det. Sligt egnede sig bare for opløbne skolegutter og unge studenter, der var grønne nok til endnu at faa anfald af poetiske maaneskinssværmerier i anledning af sine flygtige balforliebelser.

Alligevel var der et par forfattere, der omkring 1880 debuterede som lyriske digtere, og hvis senere forfattervirksomhed væsentlig har været viet lyriken. Den ene var **Kristofer Randers** (født 1851), der i 1879 udgav sin første digtsamling under titelen «Med Lyre og Lanse». Den anden var **Theodor Caspari** (født 1853), der 1880 udgav en samling «Polemiske Sonetter». Begge titler er

betegnende; man mærker, at det er en polemisk og kritisk periode, de to digtere tilhører. RANDERS optræder i sin samling langt dygtigere som lansesvinger end som lyrespiller. Der er ingen bløde, smeltende toner i hans spil; det klinger kraftig, greit og — lidt haardt. Den mand, som havde skrevet den digtsamling, greb ikke efter pen og papir, fordi stemningen tog ham; han bearbeidede den først i en klar, rolig hjerne og slap den saa endelig løs i en sikker, fastbygget skikkelse. Af alt det, der samtidig nede i Danmark sang og summed og graad og rased og jubled og klang i den nogle faa aar ældre HOLGER DRACHMANN's første digtsamlinger, var der her ikke spor. Det var ikke melodien, men linjen, der stod for RANDERS som det høieste; han sang ikke, han tegnede. Det var plastiske, ikke musikalske frembringelser. RANDERS's næste digtsamling, «Vaarbrud» (1880), var vistnok noget mere umiddelbar i sin lyrik; men for at være «erotiske Stemninger» var dog selv de temmelig formelt beherskede. Sine «Tunge Timer» støber han om til sonetter, et vidnesbyrd baade om hans evne til at lave lette vers og om, hvad jeg ovenfor har antydet, at hjertets følelser hos ham omsatte sig til hjernevirksomhed. Senere har den polemiske side af hans første forfattervirksomhed mere og mere faaet overtaget. Han er i sine digte bleven polemiker og politiker, en mand, der i skarp og klar versform kan sige sin mening om politiske modstandere og sige den saa tilspidset og godt, at de, som deler hans anskuelser, bliver begeistrede, medens de mindre eleverede blandt dem, som ikke deler dem, bliver forargede og skjælder hans digte ud som rimede redaktionsartikler. Lad nu end være, at indholdet ikke altid skiller sig saa meget fra det, man er vant til at træffe i pressen, — det vilde alligevel være heldigt, om pressen i sin prosa kunde fremføre sine meninger paa en saa fint formet og velstøbt maade. Som polemiker og digterisk politiker er KRISTOFER RANDERS endnu et stridens æble. Men naar de stridsspørgsmaal, der har bragt ham til at glemme lyren og svinge lansen, engang — maaske i en ikke fjern fremtid — er «bleven en saga blot», da vil man respektere den korrekte og sikre form, hvori han har formet sine tanker.

Ingen norske lyrikere staar hinanden saa nær som KRISTOFER RANDERS og THEODOR CASPARI; de er begge to polemikere og kriti-

kere i metrisk form, og den ene har havt sin væsentlige styrke i at polemisere mod politikens nye mænd, medens den anden har vendt sin polemik hovedsagelig mod literaturens koryfæer. Pudsig nok begyndte disse to aandsbrødre med at tørne sammen. Da CASPARI udgav sine «Polemiske Sonetter», der var et voldsomt angreb paa IBSEN'S og BJØRNSON'S forfattervirksomhed, var KRISTOFER RANDERS endnu ikke klar over sig selv og sin position ligeoverfor det nye i literaturen og i det offentlige liv. Han indbildte sig endnu at staa «paa venstre fløi», og det var ikke længe, siden han

Kristofer Randers og **Theodor Caspari.**

i «Nyt norsk tidsskrift» havde skrevet en varm, anerkjendende anmeldelse af BJØRNSON'S «Kongen». Dette CASPARI'S angreb paa de to store digtere bragte RANDERS i harnisk, og han udgav som modskrift en liden række polemiske sonetter, der paa en kraftig og grei maade protesterede mod CASPARIS'S angreb. Han fik bank af de ældre for dette sit produkt, blandt andre af HARTVIG LASSEN, der syntes, at CASPARI havde truffet sømmen paa hovedet, og at RANDERS'S «Tilsvar» var yderst ubeføiet. Senere gik imidlertid RANDERS over til den nye retnings modstandere, og de to digtere vandrede en tid lang haand i haand, dog med den forskjel, at RANDERS lidt efter lidt har indtaget et standpunkt, der laa temmelig diametralt

borte fra det, han først havde hævdet, medens derimod CASPARIS lyrik lidt efter lidt er bleven mindre polemisk.

Nedstammende fra indvandrede udlændinger — faderen var den fremragende theologiske professor CASPARI, en til protestantismen omvendt tysk jøde, der paa grund af sin store lærdom var bleven indkaldt til Kristiania universitet; moderen er en tysk dame — havde THEODOR CASPARI i begyndelsen vanskelig for at skrive et norsk sprog af en saadan art, at det klang hjemlig i vers. Allehaande udenlandske ord, tysk og fransk og latin og græsk, summede i kosmopolitisk broderlighed omkring i hans vers, og han tog sine rim, hvor han fandt dem; frembød der sig ikke et norsk lige i øieblikket, saa greb han et fra de mange fremmede sprog, der stod til hans store kundskabsrigdoms raadighed. Og endnu mere fremmed virkede selve tonen i hans første arbeider — og især i hans aller første —; der var noget tysk akademisk over det hele, noget, der bar præget af, at han stod paa den GOETHE-SCHILLER'ske klassicismes standpunkt og vilde føre de to store mestere i marken mod vore hjemlige digtere; de tyske var absolute, evig-gyldige forbilleder.

Siden har imidlertid THEODOR CASPARI udviklet sig i en retning, der lidt efter lidt har ført ham bort fra den polemiske lyrik over til, hvad jeg vilde kalde den lyriske lyrik. Han har begyndt at synge om norsk natur, om vaar- og sommernætter tilfjelds, om skjønhedsindtryk fra solefaldstid og om ensomme erotiske scener paa tømmerhyttebrisken en stille sommernat, naar man sidder og kysser det kjæreste, man har i verden, og saa en uforskammet fyr kommer og banker paa døren og spørger, om der er husly for natten. Alt sligt har THEODOR CASPARI i sine senere digte behandlet med et vist frisk humor. Han er 41 aar gammel; men han er skiløber om vinteren, turist om sommeren og jæger om høsten. Dette har givet hans lyrik en friluftsfriskhed, som undertiden kan være betagende i sin stemningsfylde. Her er et enkelt eksempel som prøve:

Vaarnat.

Sjoa drømmer stilt bag Grene,
Maanen strør sit blanke Sølv over Kve;
reis dig, Ragnhild! Vaagn, du vene!

Gjækkende
i Knækkene
gaar Bækkene afsted.

Reis dig, Ragnhild! Stille bare!
væk ikke med Laasen Orren til Spil!
Skræm ei væk den vesle Hare,
sætter sig
og retter sig
og undres, hvad jeg vil.

Hvad jeg vil? — Vil i dit brune,
viddefriske Øie sænke min Harm,
vil i Vaarens Stund, den lune,
tage dig
og drage dig,
du fagre, til min Barm.

Hvad jeg vil? — men hvor du skjælver.
Ræddes du for Nattens legende Vind.
Høit sig Himlens Kirke hvælver,
vinkende
staar blinkende
for Altret Nautgardstind.

Hvad jeg vil? — Vil Bruden hente.
Længtende jeg lytter efter dit «Ja».
Altrets Stjerneblus er tændte.
Veneste
og eneste,
saa hviske du det da.

Efter disse to forfattere kom **Per Sivle** som en ny lyriker, der har erhvervet sig en plads blandt vore digtere. Ogsaa han har med forkjærlighed dyrket den politiske lyrik og har paa dette felt skabt sig en egen form, hvis hovedeiendommelighed er den, at han vælger situationer og personer af vor gamle historie som det springbret, hvorfra han kaster sig over i moderne politiske og patriotiske tanker. Der er megen kraft og megen fart i PER SIVLE's vers, og der stikker utvivlsomt et stykke af en folkesanger i ham; hans fædrelandskjærlighed er flammende og glødende, og han kan finde udtryk for den, der undertiden har en umiddelbar friskhed, som er sjelden i en saa reflekteret tidsalder som vor. En liden

samling af sine politiske digte har han iaar udgivet under titelen «Noreg». Det er fra det politiske standpunkts side den diametrale modsætning til RANDERS's politiske digte. — Forøvrigt har PER SIVLE ogsaa vundet anerkjendelse som fortæller. Født høit oppe paa en fjeldgaard paa overgangen mellem Voss og Sogn — i nærheden af den berømte Stalheimsklev — har han i sin barndom levet fjeldbondens ensomme liv; — det var, før turisttrafiken tog saa voldsomt opsving dervest — og han har fortalt om dyrene derhjemme paa den lille gaard med en kjærlighed og forstaaelse, som ingen har fundet udtryk for siden A. O. VINJE's dage. En liden roman, der skildrede forhold i Drammen, hvor han i nogle aar var redaktør af en venstreavis, staar ikke paa høide med hans øvrige frembringelser.

I de sidste aar er der ogsaa dukket op andre lyriske digtere iblandt os. Først kom **Nils Collett Vogt**; han debuterede med en samling kjække, klingende vers, der røbede ikke saa liden paavirkning af HOLGER DRACHMANN. Efter at have aflagt en temmelig aggressiv visit paa fortællingens omraade er han atter vendt tilbage til lyriken og har i sin sidste digtsamling præsteret noget værdifuldt. Der er livsglæde, livsmod, ungdomskraft og ungdomstrods i hans sidste digte. Han er livets og livsglædens freidige sanger i en tid, da alt det sorte og tunge har virket som et rugende mørke i literaturen. Der er enkelte af hans digte, som uvilkaarlig minder mig om de hornsignaler, hvormed borgvægterne i WAGNER's «Lohengrin» hilser den gryende morgen.

Vilhelm Krag har ogsaa gaaet i skole hos HOLGER DRACHMANN. Han har ogsaa lært versets musik af den udmærkede danske lyriker; hans strofer synger og klinger, saa det er en lyst; men nogen dybere selvstændighed er der endnu ikke i dem. Han er endnu en ganske ung mand, og ungdommen har jo fra gammel tid privilegium paa at forholde sig «nachempfindend» til ældre frembringelser. Det kan hænde — og det har hændt —, at man i et digt af VILHELM KRAG har følt mindelser om IBSEN's «Per Gynt», om GOETHE's «Faust» og om — gamle fader HORATS's oder, og ligeledes har kritiken fremhævet, at der var fuldt op af reminiscentser i et eventyrdrama, han for et par aar siden udgav. Ja, de videstgaaende kritikere har endog villet hævde, at det var ad literær omvei, et stykke

som hans vakre og stemningsfulde enakter «De gamles juleaften» var bleven til. Jeg vil ikke benægte, at der kan være noget sandt i disse bemærkninger; men de beviser ingenting mod VILHELM KRAG's talent som forfatter, al den stund han allerede har udfoldet en noksaa omfangsrig offentlig produktivitet i en alder, da «papirets digtning hører pulten til» — for at citere HENRIK IBSEN's «Kjærlighedens komedie». Forhaabentlig vil VILHELM KRAG kunne udvikle sig til en lyriker af rang; han har i alle fald mange betingelser for at kunne det.

Det nyeste nye paa den norske lyriks omraade er **Sigbjørn Obstfelder**. Han tilhører den aller moderneste skole i literaturen. Symbolismen og alt det andet besynderlige, som Frankrig i den sidste tid har frembragt som protest mod en altfor nøgtern og altfor virkelighedsbundet retning i kunst og literatur, har i ham fundet sin første fuldblodsrepræsentant paa norsk grund. Han kan skrive ting, der udmærker sig ved stemningens pragt og fylde; men i næste øieblik kan han ogsaa begaa ting, som bringer selv den blot nogenlunde klarhjernede læser til at raabe paa sund sans, omtrent som man raaber efter politi, naar nogen gjør «kvalm i gata». Baade han og VILHELM KRAG hører jo strængt taget ikke hjemme her, hvor der skulde sluttes med den periode, som jeg nærmest betragter færdig 1890; men de skal dog nævnes med, forat selv en læser i nutiden skal faa forstaaelsen af, at det «gamle er forbigangent», selv om alt endnu ikke «er bleven nyt».

Der er i det hele taget en underlig uro i vor literatur for tiden. De unge vil ikke anerkjende de gamle, og dog har de selv ikke paa noget punkt leveret noget, der har blivende kunstnerisk værd; enkelte af de unge raser mod de gamle store forfattere og finder, at de har gjort sine sager slet; men klarhed over, hvad de selv vil, og hvad de selv kan, det savner man.

Et pudsigt eksempel herpaa har man i **Knut Hamsun**, der vel maa betragtes som den betydeligste prosafortæller, vor literatur har frembragt, siden ALEXANDER KIELLAND og ARNE GARBORG optraadte som forfattere. KNUT HAMSUN er en mærkelig forfatterpersonlighed, og hans liv er — tiltrods for hans forholdsvis unge alder — saa eventyrlig bevæget, at der kunde skrives en sensationel roman om det. Han har efter sigende været fisker og grøftegraver, slaattekarl,

… har læst til middelskoleeksamen i Kristiania … i «Sult» sulter, og han har gjort en tur til … …hed, mod og paagaaenhed derover i «det … Saa kommer han hjem og laver en bog om … dristig, freidig og fordømmende. Den var … og paa et kjendskab, der vistnok var meget udvortes; men den udmærkede sig ved en friskhed og freidighed, der gjorde indtryk paa en del af publikum. GEORG BRANDES hilsede forfatteren som en ny kraft i literaturen, og denne hilsen modtog han senere fra flere kanter. Saa kom hans bog «Sult», hvoraf begyndelsen tidligere havde været offentliggjort i et dansk tidsskrift. Det var en høist mærkværdig bog, en i det uendelige gjentagen optrevling af en sultende ung mands følelser og fornemmelser. Der var partier i den, som virkede med selvoplevelsens uhyggelige magt, og paa samme tid var der afsnit, som bragte en med Kristianiaforhold nogenlunde fortrolig læser til at ryste paa hovedet og sige: «Sludder, dette har aldrig passeret!» Der var partier saa intenst og saa genialt skrevne, at hvert ord stod som meislet ind i læserens bevidsthed, — og paa samme tid var der longører og gjentagelser, der virkede yderst trættende. I kunstformen var der noget, som mindede om DOSTOJEWSKI, i stilen paa enkelte punkter ting, der ledede tanken hen paa MARK TWAIN og andre af de saakaldte amerikanister. Men KNUT HAMSUN vilde officielt ikke have noget

Knut Hamsun.

hverken med de russiske eller de amerikanske forfattere at skaffe; han var KNUT HAMSUN — weiter nichts. Ganske korrekt var nu denne paastand ikke; det kan gjennem aktstykker bevises, at den ikke var det; men interessant var den, forsaavidt man fik indtryk af, at HAMSUN havde fundet en for sig eiendommelig form, og denne form proklamerede han kort tid efter som den eneste gyldige i literaturen. Alt, hvad IBSEN, BJØRNSON, KIELLAND og LIE havde skrevet, var bare skildring af typer; den «psykologiske digtning», den begyndte egentlig først med KNUT HAMSUN; nu var en ny periode indledet. Men den nye periode har siden ikke vist sig meget ny. Den har slaaet ind paa typedigtningens og pamfletternes omraade i en grad, som ingen af de tidligere norske digtere har gjort. KNUT HAMSUN har baade som kritiker og forfatter betegnet noget nyt i den norske literatur; men dette nye er absolut ikke af det gode. Det er en underlig parvenuhovenhed, der tager sig saa meget besynderligere ud, som man ikke er vant til at se parvenuerne optræde aggressivt paa literaturens omraade. Hvad der her er sagt, kan jo ikke gjælde som literaturhistorie; det er bare et personligt indtryk af en samtidig, der kanske ser sortere, end fremtiden vil se. Men det bliver fremtidens, historiens, sag, ikke min.

Det synes forøvrigt, som om den ting at skrive fortællinger og noveller er bleven saa vel indexerceret her tillands, at selv smaatalenter kan præstere noget præsentabelt. Vi har herhjemme to à tre hundrede ikke ubegavede malere, hvoraf man kan slutte et af to: enten at vi nordmænd maa være en usædvanlig begavet nation i malerisk retning, — eller at det maa være en noksaa let sag at levere et nogenlunde antageligt billede af en skovinteriør, en stueinteriør eller hvad det nu skal være, naar det blot ikke er den store figur- og landskabskunst, den, som vore bedste kunstnere har dyrket og dyrker. Saaledes paa literaturens omraade ogsaa, og især paa fortællingens. For en menneskealder siden var en norsk fortælling et rent særsyn; de fleste, som indlod sig paa at skrive det slags ting, var rene klodsmajorer, og hvad de præsterte, var da ogsaa derefter. I de sidste ti aar synes det imidlertid at være bleven en let sag at skrive fortællinger. En vis form er slaaet fast, og indenfor den givne ramme er det ikke vanskeligt at bevæge sig med teknisk færdighed. Det er ingenlunde meningen at ville frakjende

alle disse roman- og novelle-skrivende forfattere selvstændigt talent; men det forekommer mig, at de mangen gang har fundet formen altfor let, — og det gjælder ikke blot de mindre fremragende af dem; selv de bedste gjælder det. Der er jo en hærskares mangfoldighed af novelleskrivende medmennesker, som med større eller mindre held har prøvet at gjøre sig gjældende i de sidste ti-femten aar.

Ældst blandt dem er **John Paulsen**, en forfatter, der for hundrede aar siden vilde have spillet en rolle som publikumsskribent, men som nu har maattet nøie sig med en beskednere stilling, fordi store literære kræfter som IBSEN og BJØRNSON havde overtaget førerskabet i literaturen. Han begyndte som ung bergensk kontorist med at skrive lyriske digte og nationale fortællinger. Det var BJØRNSON'S ungdomspoesi, som klang igjen. Saa drog han, hjulpet, saa vidt jeg ved, af bergenske mæcenater direkte fra det lille kontor til udlandet, til München, hvor han lærte HENRIK IBSEN at kjende, og derfra til Italien, hvor han blev en ivrig tilhænger af naturalismen. Han var en af de første, der indførte naturalismen i nordisk literatur; men han slog ikke igjennem som naturlist; — dertil var hans naturel altfor blødt, altfor lyrisk, og hans naturalisme fik som følge deraf et altfor overdrevent lyrisk præg. Hans «Marguerita» var en velment bog; men den gjorde ingen lykke; publikum var ikke med, og det værste af alt var, at man ikke kunde bebreide publikum dets mangel paa «ikke-med-væren», saasom og eftersom man havde en vis følelse af, at forfatteren selv ikke havde været rigtig med. — Senere har JOHN PAULSEN leveret en hel række bøger, hvoraf ingen egentlig har stillet sig i breschen for literære principer. Han er en forfatter, der har et let og behageligt fortællertalent, og han har i aarenes løb brugt det med en vis virtuositet, saaledes at han har hævdet en plads paa bogmarkedet, selv om det under nutidens hyperkritiske forhold ikke altid har lykkedes ham at hævde en plads i literaturen. JOHN PAULSEN er en af de tragiske skikkelser, som en liden literatur under en stor literaturperiode kan frembringe. I Frankrig vilde han have været millionær som GEORGES OHNET, der ikke har mere talent; i Tyskland vilde han have været en rig mand og velseet hos alle forlæggere og tidsskriftudgivere. I Norge er han en ulykkelig, der lever i skyggen, fordi han er saa uheldig, at den tidsalder, han tilhører, eier større og anderledes kraftig støbte per-

sonligheder end ham. Der har været enkelte vidnesbyrd om, at han er bleven bitter. Det vilde være naturligt; men paa samme tid er det saa forklarligt, at man ikke bør blive bitter paa en historisk lov. JOHN PAULSEN's historie — det er de underordnede talenters historie, de talenters, som er begavede nok til at kunne udrette noget, og dog ikke saa begavede, at de kan udrette noget, som staar paa høide med det bedste, tiden kjender. JOHN PAULSEN's historie som forfatter — det er historien om epigonerne, om dem, som med færdighed synger de gamle sange om igjen og stadig drømmer om nye sange — uden at kunne finde melodien. Alle JOHN PAULSEN's senere bøger viser, at melodien har han ikke fundet. Han er en flittig og dygtig skribent; han har ideer, og han er ikke blottet for form; men alligevel har han aldrig forstaaet at gjøre sig gjældende — trods hele den lange række af bøger, som han i løbet af et snes aar har skrevet. Men netop paa grund af al denne modgang er JOHN PAULSEN en forfatter, som man maa skjænke sin ubetingede sympathi.

Kristofer Kristofersen er ogsaa en af de epigoner, som trods en vis begavelse ikke naaede frem til at blive noget selvstændigt i literaturen. Han hørte til den FJØRTOFT'ske leir i begyndelsen af syttiaarene, og efterat han senere var bleven redaktør borte i en smaaby paa Søndmørskanten, vedblev han at dyrke minderne fra sine studenterdage. Han var først og fremst journalist, og han overraskede verden, da han pludselig optraadte med en samling fortællinger fra den smaaby, hvori han havde levet som redaktør. Det var en kritisk liden samling, en samling, der ikke lukkede øinene et eneste øieblik for alt det ravnekrogsagtige i en saadan liden norsk smaaby og paa samme tid havde humoristisk fylde nok til at se alt det pudsige i det rette lys. Disse «Ravnekrogsbilleder» var virkelige «billeder», der gav karakteristiske bidrag til forstaaelsen af en enkelt del af vort land, der tidligere ikke havde været «under digterkniven», for at anvende et udtryk, som let kan falde en ind, naar talen er om den periode, hvori den naturalistiske problemdigtning dominerede. Senere skrev KRISTOFER KRISTOFERSEN en hel række af fortællinger, der skaffede ham et vist navn som forfatter, uden paa noget punkt at give ham den prestige, der kunde bringe ham frem i første række. Han var en dygtighed som forfatter og dertil

en ivrig venstremand; hans dygtighed var imidlertid ikke saa stor, at den kunde stille ham udenfor partierne og forsone modstanderne med hans venstrestandpunkt, og hans begavelse var heller ikke saa stor, at han som digter og forfatter kunde hæve sig over dagens strid; — hans fortællinger var altid i større eller mindre grad bundet af den. Efter at have været redaktør af en venstreavis i Fredriksstad drog han til udlandet med offentligt stipendium — og døde netop, som han havde tænkt at begynde sin forfattervirksomhed for alvor. De bøger, han har frembragt, er ikke desto mindre saa vidt betydelige, at de vil blive nævnt paa en udførligere maade, naar en vordende literaturhistoriker skal behandle det tidsrum af norsk literaturudvikling, som her kun ganske kursorisk kan blive omtalt.

Kristofer Kristofersen.

En komplet modsætning til Kristofer Kristofersen var **Kristian Winter-Hjelm**, eller som han i de senere aar skriver sig: Winterhjelm, der i ottiaarene pludselig optraadte som roman- og novelleforfatter under pseudonymet Johannes Norman efter tidligere at have virket som kritiker og journalist i Kristiania. Han var grundlægger og en tidlang redaktør af «Ny illustreret Tidende», paa samme tid som han var medarbeider i «Morgenbladet». Siden nedsatte han sig i Stockholm som korrespondent til forskjellige norske og danske aviser, og det var under sit otium fra denne virksomhed, at han udgav en række fortællinger — store som smaa — der er aarsag til, at han bliver nævnt i en norsk literaturhistorie. De var allesammen skrevne med en vis stilistisk lethed og med et ikke ringe kjendskab til de norske hovedstadsforholde, selv om man undertiden kunde finde, at letheden var lidt for stor og kjendskabet en smule udvortes. Winter-Hjelm, der har boet i Sverige i en hel

række af aar, synes forøvrigt helt at have opgivet sin virksomhed som norsk novelleforfatter, hvad der i grunden maa beklages, da han i enkelte af sine arbeider havde intentioner, som var al ære værd.

Ogsaa P. **Rosenkrantz Johnsen** udgav i ottiaarene en række novellistiske arbeider, hvoraf flere slog godt an inden læseverdenen. Han er født i Bergen den 10de oktober 1857. Som ganske ungt menneske fik han en post paa et handelskontor over i Grimsby; men efter syv aars ophold i England drog han hjem til Norge, hvor han forberedte sig til middelskoleeksamen og artium. Da han havde underkastet sig den sidste eksamen (1883), lagde han studierne paa hylden og viede sig helt til journalistisk og literær virksomhed. Siden 1887 har han været knyttet som fast medarbeider til «Dagbladet» i Kristiania, og det synes i de senere aar, som om hans journalistiske virksomhed mere og mere har slugt den literære. Hans omfangsrigeste og betydeligste arbeide er «Kaptein Appenæs's datter, en sjøfortælling» (Kra. 1889).

Et ganske net lidet talent, der tidlig forlod den literære skueplads, var **August Balle** (født 1862). Han udgav som medicinsk student en samling smaa fortællinger under titelen «Unge damer», skrev saa et par skuespil, der ikke naaede længere end til manuskriptets form, og opgav saa baade literaturen og livet, efterat hans læge havde erklæret ham for at være tæringspatient.

Blandt det yngste kuld af forfattere er der ikke mindre end fem, som med forkjærlighed har slaaet sig paa romanen og novellen. Det er JACOB HILDITCH, GABRIEL FINNE, THOMAS P. KRAG, HANS AANRUD og HANS KINCK. **Jacob Hilditch** har allerede udfoldet en ret anseelig produktivitet som novelleforfatter. Det er lette og rask skrevne smaafortællinger; heldigst er han, naar han gjengiver det brede østlandske folkehumor, der i ham har en god repræsentant. Ogsaa **Hans Aanrud** holder sig til de mindre former og har sin force i den humoristiske fremstilling af østlandsk folkeliv. De andre tre forfattere har et vestlandsk præg. **Thomas P. Krag** holder sig fortrinsvis til havet og kysten. Det er fra Kristiansandskanten, han med forkjærlighed henter sine motiver, og det lykkes ham ofte at lægge en egen tung stemning fra hav og skjær over dem. **Kinck** synes foreløbig at have valgt Bergens stift som sin domæne, og

Gabriel Finne skildrer vestlandsk kulturliv med et tydeligt bergensk grundpræg. Alle de her nævnte forfattere befinder sig imidlertid endnu ved begyndelsen af sin udvikling, og det er altfor tidlig til at opgjøre sig nogen mening om, hvad deres fremtid kan bringe. Jeg indskrænker mig derfor til at henvise til HJALMAR CHRISTENSEN's bog «Unge nordmænd», hvori den unge forfatter allerede paa det nuværende tidspunkt har forsøgt at karakterisere sine samtidige, et forsøg, der vistnok kan synes en smule forhastet, men som dog neppe kan skade. —

Ved siden af de nævnte er der adskillige andre unge forfattere, som med større eller mindre held har forsøgt sig paa romanens og novellens omraade. Jeg nævner den underlige syge og skakkjørte «anarkist» **Arne Dybfest**, der søgte døden, før han endnu var kommen til klarhed over, hvad han kunde og vilde som forfatter, **Bernt** og **Erik Lie**, to begyndere, der begge har vakt et slags opmærksomhed, **Peter Egge**, der har forsøgt sig i den naturalistiske bondeskildring, o. fl.

Paa maalet har der ogsaa udviklet sig en hel literatur i den senere tid; meget af denne literatur har imidlertid kun interesse for maalstrævere. En utvivlsom talentfuld maalforfatter har man dog i **Jens Tvedt**, der gjennem en række skildringer fra Vestlandet har erhvervet sig en smuk plads blandt vore yngre forfattere. Han er meget beundret i maalmændenes leir; han fortjente at være mere kjendt og yndet ogsaa udenfor denne sfære.

— Ogsaa jagt- og naturskildringen har været dyrket i de to sidste perioder af vor literaturhistorie. Ældst blandt vore jagtskildrere efter ASBJØRNSEN var den meget produktive forstmester **J. B. Barth** (født 1822, død 1892). Han har leveret flere samlinger skildringer fra sine talrige jagtudflugter rundt omkring i de forskjellige egne af landet. Ogsaa **Sophus Aars** (født 1841) har vundet et navn som forfatter af skildringer fra jagten og dyrelivet. Det samme er tilfældet med oberst **N. J. Gregersen** (født 1840) o. fl. I de senere aar har KRISTIAN GLØERSEN og J. B. BULL leveret en række bidrag til denne gren af literaturen. —

— En forfatter burde ovenfor have været nævnt. Han tilhører nemlig det ældre kuld af de sidste perioders forfattere. Det er **Konrad Dahl**, født 1843, theologisk kandidat 1866, senere fængselspræst, først i Bergen, nu ved Akershus strafanstalt. Han vakte første gang publikums opmærksomhed ved «Løven, Fortælling fra en Finmarksfjord» (Kr.a 1874) og har senere leveret en række net og smagfuldt fortalte novellistiske arbeider. Hans sidste, netop udkomne bog skildrer en forbryders livsudvikling med den sympathi og forstaaelse, som man kan vente hos en varmhjertet personlighed, der i mere end tyve aar har arbeidet paa at gjøre forbryderne til mennesker.

Endvidere maa jeg nævne de forfatterinder, der har dyrket den fortællende literatur i de to sidste perioder.

Ældst blandt denne ganske talrige skare af skrivende kvinder er **Adolphine Marie Colban** (født 1814). Hun var gift med ultradanomanen, adjunkt Colban, der døde allerede i 1850. Som hans frue udførte hun en række oversættelser fra fransk, og senere drog hun til Paris, hvor hun slog sig ned for alvor, og hvorfra hun i en lang aarrække sendte korrespondancer hjem til «Morgenbladet». I Paris vandt hun «Adgang til de høieste Selskabskredse, de napoleonistiske og legitimistiske Saloner, saavelsom til de literære, kunstneriske og videnskabelige Kredse» (Halvorsen). Vinteren 1883—1884 opholdt den gamle dame sig i Rom, og her døde hun den 27de marts 1884. I 1873 og 1875 udgav hun to samlinger noveller; senere fulgte fortællingerne «Jeg lever» (1877), «En gammel Jomfru» (1879), «Cleopatra» (1880) og «Thyra» (1882). Det er jævne, tækkelige arbeider, der, uden at besidde særdeles fremtrædende literær selvstændighed, udmærker sig ved en vis lethed og eleganse i formen, — en naturlig følge af forfatterindens lange og fortrolige kjendskab til fransk sprog og literatur. —

— **Magdalene Thoresen** er ikke norsk, men dansk af fødsel. Hun er nemlig født i Fredericia den 3die juni 1819; men et snes aar gammel kom hun til Norge, og her blev hun gift med enkemanden pastor Hans Conrad Thoresen, Henrik Ibsen's senere svigerfader. Efterat hun i 1858 var bleven enke, offentliggjorde hun sin første bog, «Digte af en Dame», der udkom anonymt med den unge Bjørnstjerne Bjørnson som udgiver. I 1863 fulgte saa en

samling «Fortællinger» og aaret efter «Signes Historie». Senere har hun i aarenes løb leveret en hel række arbeider, de fleste fortællende og skildrende, men enkelte ogsaa i dramatisk form. Det er mere end en tilfældighed, naar BJØRNSTJERNE BJØRNSON var den, der stod fadder ved hendes literære daab; thi den BJØRNSON'ske fortælling har øvet en stærk og afgjørende indflydelse paa hendes frembringelser. Baade i formen og i stofvalget mærker man paa det tydeligste BJØRNSON'S indflydelse. Men det, hun skriver, har et mørkere og vildere præg end de BJØRNSON'ske frembringelser. Det er det vestlandske Norges vilde og storslagne natur, hun med forkjærlighed vælger til sceneri for sine fortællinger, og det er vilde og voldsomme karakterer, vilde og voldsomme optrin, hun fremstiller i disse omgivelser. I det hele raader der en mørk og vild uhygge over meget af det, hun har frembragt; hun elsker de voldsomme konflikter og de tragiske udgange. Ogsaa Nordland har hun skildret i et par af sine bøger («Fra Midnatsolens Land»). Blandt hendes skuespil opnaaede i sin tid «Inden Døre» en vis scenelykke baade i Kristiania og Kjøbenhavn, uden i længden at formaa at holde sig paa repertoiret. I de senere aar har MAGDALENE THORESEN atter slaaet sig ned i sit fødeland.

Magdalene Thoresen.

Produktive novelleforfatterinder er endvidere **Elise Aubert** og **Elisabeth Schøyen**. Begge to har i en aarrække dyrket den saakaldte damenovelle; især har fru AUBERT vundet publikums gunst. Det samme var en tidlang i endnu høiere grad tilfældet med den pseudonyme forfatterinde **Marie** (ANTOINETTE MEYN), der i sytti- og ottiaarene leverede en anselig række fortællinger med et vist religiøst grundpræg. Nogen dybere digterisk værdi eier disse frembringelser ikke. Hun har senest udgivet et par bøger under pseudonymet HOLGER BIRCH.

Et uroligt literært naturel er **Laura Kieler**, født i Norge, men bosat i Danmark. Hun debuterede som ganske ung pige med en bog, der bar titelen «Brands Døtre», og senere har hun forsøgt sig paa forskjellige literære omraader, snart med skildringer fra det yderste Norden, snart med modern samfundssatire i dramatisk form. Et bestemtere præg hviler der over **Alvilde Prydtz's** frembringelser; hun holder sig til den novellistiske nutidsskildring, som under hendes behandling i regelen faar et vist mørkt præg. Hun er den mest «realistiske» af de hidtil nævnte kvindelige forfattere, men overtræffes i saa henseende langt af **Amalie Skram**, den danske forfatter ERIK SKRAM's norskfødte hustru. Hun tilhører i sine bøger den yderste naturalistiske fløi. Født i Bergen og opvokset der skildrer hun forholdene i sin fødeby med stor kraft og anskuelighed, men ogsaa undertiden med en vis tendens mod det krasse. Hun er et ubestrideligt literært talent og fører den mandigste, den mest haandfaste pen, nogen norsk dame til dato har ført. I det hele taget er hun et af de djærveste og mandigste talenter i nynorsk literatur.

Amalie Skram.

Mærkelig nok har der i den dramatiske literatur hidtil ikke vist sig nogen kraftig eftervirkning af IBSEN's og BJØRNSON's virksomhed. En grund hertil har uden tvivl været, at de norske theaterforhold er saa smaa. Et skuespil kræver en scene, og der er kun to nationale scener i hele Norge. At vinde indpas paa nabolandets scener er ikke let, og at naa frem til de udenlandske theatre er en udsigt, som en ung mand i regelen ikke bør regne med, saafremt han ikke er meget sangvinsk. I vore dage lever de fleste forfattere ikke blot for at skrive; de skriver ogsaa for at leve, og de vælger derfor nødig en kunstform, der i regelen bringer et saa usikkert udbytte. Paa samme tid er der ingen literaturform, der bringer sin forfatter en saa haandgribelig succes og en saa rigelig indtægt — om lykken er god; men det synes, som om de fleste af vore yngre forfattere ikke har det sangvinske mod, der sætter alt ind paa ét kort i haab om at tage hele gevinsten hjem. De foretrækker det sikre for den usikre dristighed, foretrækker fortællingens jævne middelvei for dramaets pendelsvingninger mellem de to yderpunkter: succes eller fiasko. Og saa er der et andet moment, der vistnok maa tages med, naar man skal forklare, hvorfor IBSEN og BJØRNSON ikke har dannet nogen skole blandt sine landsmænd. Dramaet er ikke længer tidens kunstart; hele denne trang til at faa alle livets smaa momenter ind i literaturen, som naturalismen har bragt til gyldighed, denne trang til at faa alle de allerfineste smaa sjælerørelser hos individet noteret og beskrevet, — det har dramaet vanskelig for at tilfredsstille. Fortællingen og romanen har plads for sligt, skuespillet ikke, — saafremt man da ikke er en mester i dramatisk teknik som HENRIK IBSEN, der har skabt sig en egen form for at finde rum for det, han havde at fremstille. Hvorom alting er: den unge slægt interesserer sig ikke for skuespillet og bryder sig ikke om at studere dets teknik. Naar den en sjelden gang vover sig i kast med dramatiske opgaver, røber den en mangel paa forstaaelse af, hvad scenen kræver, som undertiden kan være noksaa iøinefaldende. Et eksempel skal jeg anføre som illustration til det her sagte, nemlig den unge romanforfatter GABRIEL FINNE's enaktsskuespil «Uglen». Det er et lidet stykke, skrevet med utvivlsomt talent, en fin og sikker analyse af en sjælessyg mands udvikling bort imod sindsforvirringen, som den fremkaldes primært af

samvittighedsnag, sekundært af drik. Det er et udmærket stof til en novelle; men paa scenen vil det virke besynderlig, fordi forfatteren lader den syges hallucinationer fremtræde for publikum som kjød og blod. Slig har man gjort i gamle dage. Banquos gjenfærd i SHAKESPEARE's «Macbeth» er jo et verdensberømt eksempel; men dengang «Macbeth» blev skrevet, da troede man paa spøgelser og gjenfærd og sligt. Nu ved man, at det er hallucinationer, delirier, og tilskueren vil ikke være ligesaa gal som den agerende, — hvad han maa have en følelse af at være, idet ogsaa han ser disse syner og hører dem tale, som om de virkelig eksisterede. Hvis forfatteren af «Uglen» havde været dramatiker, havde han med nogle faa pennestrøg forvandlet disse skikkelser til virkelige hallucinationer, og han havde derigjennem kunnet opnaa langt større scenisk virkning, end han nu har opnaaet.

Gustav Adolph Dahl.

— Ikke desto mindre har der været endel forfattere, der har dyrket den dramatiske form med en vis forkjærlighed. Blandt dem maa som den første — om end ingenlunde som den betydeligste — nævnes den for nogle aar siden afdøde **Gustav Adolph Dahl**, født 1855 i Vestby ved Kristiania, det samme præstegjæld, hvor JOHAN HERMANN WESSEL's vugge i sin tid stod. Underligt nok kunde DAHL med en vis sandhed anvende første linje af WESSEL's bekjendte gravskrift over sig selv om sin egen person og bringe den i forbindelse med forbogstaverne i sine egne navne:

«Han ingenting bestille G. A. D.»

skal han nemlig i sin tid have citeret, og der var, som sagt, en vis sandhed deri. Levende interesseret for skuespilkunst og theatervæsen, selv en ypperlig studentersamfundskomediant, der altid gjorde stormende lykke, naar studentersamfundets theaterpersonale optraadte

offentlig, og endelig baade i kraft af medfødte anlæg og i kraft af sin theatererfaring udstyret med et klart blik for, hvad der var scenisk virkningsfuldt, — sad han inde med en sjelden række betingelser for at frembringe noget dygtigt og brugbart paa den dramatiske literaturs omraade. I 1879 udgav han et treakts skuespil «Eva», der under den ændrede titel «Fru Faber» blev opført paa Kristiania theater 1881. Det var et meget respektabelt begynderarbeide, der vakte en vis opsigt og bevirkede, at man knyttede visse forhaabninger til hans fremtid som dramatisk forfatter. Men forhaabningerne blev skuffede. Et lidet enakts skuespil, «Ungt blod», var det eneste, han senere leverede. Ved siden af skrev han nogle fortællinger rundt omkring i blade og tidsskrifter, og saa blev han uhelbredelig syg og døde efter et par aars sygdom.

En langt mere robust begavelse er G. A. DAHL's ven og kamerat **Gunnar Heiberg** — født i Kristiania den 18de november 1857, student fra 1874 —. Han har vistnok heller ikke udmærket sig ved nogen imponerende produktivitet; men han har dog ganske anderledes forstaaet at gjøre sig gjældende. Han debuterede som forfatter paa en noget extravagant maade. I 1878 udkom der nemlig i Kristiania en liden bog, der bar den høist mærkværdige titel «Kants Fornuftkritik og En soirée dansante». Hvad i alverden havde Kants fornuftkritik med en dansende soirée at bestille? De havde i virkeligheden ikke noget at bestille med hinanden i bogen. «Kants Fornuftkritik» var en analytisk fremstilling af den Kantske filosofi, skrevet af HANS JÆGER, og «En soirée dansante» var et digt af GUNNAR HEIBERG. Det var det mærkeligste literære agglomerat, man kunde tænke sig, og bogen vakte derfor ogsaa en vis, mindre smigrende opsigt som en underlig fremtoning. Hele seks aar forløb, inden GUNNAR HEIBERG igjen lod høre fra sig — noget, som var værd at nævne da. Saa udgav han sit skuespil «Tante Ulrikke» (Kjøbenhavn 1884). Det var bygget over begivenheder, der havde sysselsat Kristiania ti aar i forveien, og havde den allerede dengang afdøde FJØRTOFT til helt. Det blev ikke opført paa theatret i Kristiania, og da forfatteren kort tid efter dets antagelse ved Bergens theater blev udnævnt til sceneinstruktør ved denne kunstanstalt, tog han sit stykke tilbage eller undlod i alle fald at

opføre det i de seks aar, han var knyttet til Bergens theater som sceneinstruktør.

At være sceneinstruktør i Bergen er et arbeide, som helt og holdent optager sin mand. Et stykke gaar i regelen ikke mere end tre à fire gange, og sceneinstruktøren har da det hverv at iscenesætte og indstudere et nyt stykke hver eneste uge. Der spilles nemlig kun tre, høist fire gange om ugen, og naar der ikke spilles, er der prøver ikke blot om formiddagen, men ogsaa om eftermiddagen. Henrik Ibsen havde i sin tid som instruktør ved Bergens theater været forpligtet til at levere et nyt stykke til hver 2den januar, theatrets stiftelsesdag; i den korte tid, Bjørnson havde indehavt stillingen, havde han ingenting leveret, og han havde heller ikke havt nogen forpligtelse i saa henseende. Fra hans dage i den første bergenske nationale scenes tid til Gunnar Heiberg's ansættelse havde ingen dramatisk forfatter været knyttet til den bergenske scene som instruktør, og Gunnar Heiberg gik helt op i sin instruktørvirksomhed, lagde det dramatiske forfatterskab helt og holdent paa hylden. Han syslede vistnok med planen til et nyt dramatisk arbeide; men alvor blev der ikke af det, før han havde forladt Bergens theater. I sommeren 1888 drog han fra Bergen og slog sig ned paa Hvidingsø ude i skjærene ved Haugesund, og her blev hans længe paatænkte og forberedte skuespil «Kong Midas» skrevet i løbet af et par maaneders tid. Det blev en literær begivenhed, der med et knald skaffede forfatteren en fremtrædende plads i norsk literatur. Ungdommen var allerede begyndt at opponere mod de ældre forfattere; specielt havde meget i Bjørnstjerne Bjørnson's fremtræden vakt oppositionslysten; her kom den frem paa en temmelig direkte maade. Det var en ny aand og en ny

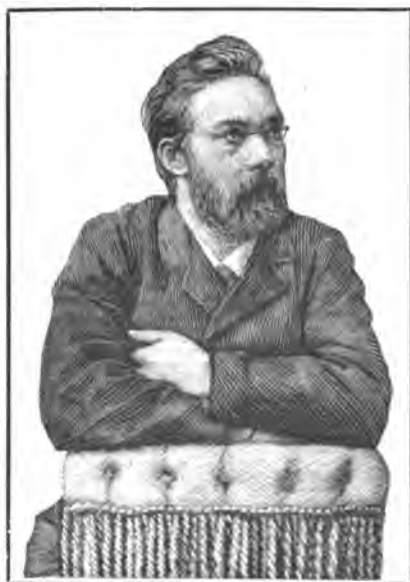
Gunnar Heiberg.

Rosenkrantz Johnsen.

John Paulsen.

Per Sivle.

Nordahl Rolfsen.

tid, som aabenbarede sig i dette stykke, og den kom til orde paa en temmelig kras og voldsom maade. Paa enkelte punkter virker «Kong Midas» som en pamflet; men stykket er skrevet med stor dramatisk kraft, der gjorde GUNNAR HEIBERG til en af de størrelser, man regner med. I Kjøbenhavn blev «Kong Midas» opført paa det kgl. theater og oplevede der en succes, som ingenlunde helt og holdent var fremkaldt af det personlige moment i stykket. I Kristiania virkede derimod det personlige moment paa den maade, at stykket ikke blev antaget til opførelse. Kristiania theater har i det hele taget været en hensynsfuld kunstanstalt; den har ikke villet opføre BJØRNSON's arbeider, naar han har været altfor aggressiv mod «Kongen», «Redaktøren» og andre. Nu tog ledelsen konsekvensen, idet den nægtede at opføre et stykke, der var altfor aggressivt mod BJØRNSON. «Der gaar en nemesis gjennem livet,» heder det i «Kjærlighedens komedie», og at den ogsaa undertiden gaar gjennem literaturen, det er «Kong Midas's» historie vistnok et slaaende eksempel paa. «Kong Midas» blev alligevel opført i Kristiania. Den svenske direktør LINDBERG, der havde forstaaet at exploitere «Gjenganger»-forkastelsen ved Kristiania theater, forstod nu ogsaa at gjøre et nummer af «Kong Midas»-forkastelsen og oplevede derigjennem en ny succes som gløg theatermand.

Senere har GUNNAR HEIBERG ikke rigtig formaaet at forsvare den rekord, som han slog med «Kong Midas». Han har skrevet et par stykker, der har været opført i Kjøbenhavn. Det ene af dem blev selv af hans beundrere stemplet som et misgreb; det andet, «Balkonen», har i enkelte kredse vakt megen begeistring og i andre megen opposition. Paa en upartisk læser virker det underlig forceret; det er et tilreflekteret kunstprodukt, der søger at erstatte den digteriske umiddelbarhed med en vis brutal kraft; men læseren oprøres over brutaliteten og savner umiddelbarheden. Det skulde være glædeligt, om denne store, men en smule skakkjørte begavelse snart helt kunde finde sig selv.

En robust og yderst eiendommelig fremtoning paa det dramaturgiske omraade dukkede for et par aar siden op med **Jacob B. Bull.** Født i 1853, student fra 1872 og theologisk kandidat fra 1876 havde han gaaet lige fra det theologiske eksamensbord ind i dagspressens tjeneste. Et nyt, billigt dagblad og et nyt vittigheds-

blad var han med om at stifte og havde en tidlang afgjort held med sig som journalist og aviseier. Lidt efter lidt begyndte hans interesser imidlertid at antage et høiere, mere literært sving. Han kjøbte den illustrerede avis «Folkebladet» og omdannede den med stor dygtighed til et smukt illustrationsblad i modern stil, det flotteste og bedste, vor illustrationspresse til dato har at opvise. Vanskeligheder af forskjellig art bevirkede imidlertid, at BULL maatte trække sig tilbage fra sine avisforetagender, og nu kastede han sig resolut over literaturen. I al stilhed og beskedenhed havde han beilet til den hele tiden; han havde offentliggjort enkelte fortællinger i den BJØRNSON'ske stil, leveret en række digte og endel fortræffelige parodier i sit eget vittighedsblad. Og i flere aar skrev han paa en vældig tragedie, der skulde behandle hverken mere eller mindre end — JEANNE D'ARC. Parodist og tragedieforfatter, trykkerieier, bladudgiver, versemager og beundrer af pigen fra Orleans!

Hans store tragedie blev ikke modtaget af theatret og fører den dag i dag manuskriptets ubemærkede tilværelse; men saa slog JACOB B. BULL atter resolut om, drog fra «den høie stil» lige lukt ind i realismen, fra den historiske heltetragedie lige bardus ned til sin egen samtid. Han havde stirret sig forarget paa det IBSEN'ske drama. Han følte sig oprørt over IBSEN'S maade at benytte arvelighedstheorien paa i sine skuespil, og han havde sat sig i hovedet, at arvelighedslæren, som IBSEN fremstillede den, absolut maatte formindske menneskenes ansvarsfølelse. Og saa huggede han da løs paa IBSEN — og tildels ogsaa paa BJØRNSON — i sit skuespil «Uden Ansvar». Helten i dette stykke, en i bund og grund reduceret alkoholist, slaar om sig med IBSEN'ske repliker og slagord til undskyldning for sin forkommenhed, indtil han tilslut driver det saa vidt, at han skyder hele skylden for sin elendighed over paa de literære frembringelser, der har været hans aandelige næring. At en slig stymper gaar i hundene, er selvfølgelig ene og alene hans egen skyld; det er ligesaa lidt IBSEN'S og BJØRNSON'S, som det var GOETHES, at endel skjørhovede personer gik hen og begik selvmord, efterat «Werthers Leiden» var udkommet. Men BULL tror sig sikker i sin sag, og han kjæmper som den vrede Akilles mod den moderne digtning. Det er det mærkelige ved denne kamp, at dens form er saa

Jacob Hilditsch.

Vilhelm Krag.

Hjalmar Christensen.

Thomas P. Krag.

Bernt Lie.

Gabriel Finne.

H. E. Kinck.

Hans Aanrud.

stridende mod dens ide; Bull drager tilfelts mod den moderne tendensdigtning og præsterer selv et stykke modern tendensdigtning; han bekjæmper realismen i poesien og har selv valgt en form saa yderlig «realistisk», at den overtræffer alt, hvad vor literatur i den retning har at opvise, naar man undtager bohêmeliteraturens excesser. En abort, deliriumsscener, drankersyge, ligtog — altsammen drager han resolut frem for aaben scene, og han gjør det med en hensynsløs energi, som er literær interessant. Han kjender ikke frygt og tager ikke hensyn. Men han tager heller ikke hensyn til scenens krav og den sceniske rammes grænser, ikke i «Uden Ansvar» og endnu mindre i sit næste stykke, «Alvorsmænd», der var et angreb paa bohêmeretningen. Her har han ladet sin indignerede pen løbe saa fort og flyde saa rigelig, at theatret ikke kunde følge ham, og da det kom til prøver paa Kristiania theater, maatte der foretages grundige strygninger og omkalfatringer, inden det gik i orden. Ikke desto mindre faldt «Alvorsmænd» til jorden, medens «Uden Ansvar» havde oplevet et slags succes baade paa grund af sin tendens og af sin eiendommelige vilde naturalisme. Senere har forfatteren holdt sig borte fra scenen; han har skrevet en samling moderne eventyr, hvoraf flere er ligefrem fortræffelige og røber et betydeligt og originalt digterisk talent, og, som før nævnt, en samling smaafortællinger og jagtskitser fra Østerdalen, der ogsaa gjør hans talent al ære. Der er ikke tvivl om, at han som forfatter er en kraft, men en naturkraft, der trænger tid, inden den bliver, hvad den synes at kunne blive.

Blandt andre, der har forsøgt sig som dramatiske forfattere, kan nævnes **Vetle Vislie, Holger Sinding** og denne bogs forfatter. Den sidstnævnte har allerede for ni aar siden opgivet sin dramatiske forfattervirksomhed efter at have skrevet nogle smaastykker, der blev ganske velvillig modtagne af publikum. Trods denne velvillige modtagelse afbrød forfatteren sin virksomhed paa dette omraade; den var oprindelig kun fremkaldt af det intime forhold, han som ung literat kom i til Kristiania theater som dettes artistiske konsulent. Vetle Vislie og Holger Sinding har derimod vistnok bevaret sin forkjærlighed for theatret; den første har dyrket det alvorlige moderne samfundsdrama, medens den anden efter et par høitidelige

ungdomsforsøg helt og holdent synes at vilde slaa sig paa den aller letteste af de lettere genre: «revuen» og «lokalfarcen».

Otto Valseth maa ogsaa nævnes blandt vore theaterforfattere. Han debuterede med en fortælling, der gjorde lykke. Den hed «Forskruede». Saa blev han en i den lange række af bergenske theaterinstruktører, og hans korte ophold bag lamperækken var vistnok aarsag til, at han slog sig paa dramatisk forfattervirksomhed. Han har leveret nogle lystspil og farcer, der med større eller mindre held har gaaet over vore scener. Men samtidig har han ogsaa fortsat sin produktion som fortæller. Sammen med HOLGER SINDING redigerer han for tiden en vittighedsavis i Kristiania.

Blandt det aller yngste kuld af forfattere er der endelig et par, der har vendt sine øine mod scenen, nemlig **Hjalmar Christensen** og **Vilhelm Krag**. Den første synes nærmest at være kritiker, den anden lyriker. Over HJALMAR CHRISTENSEN's dramatiske frembringelser raader der en vis logisk tørhed, en mangel paa livsfylde, en forkjærlighed for abstrakte principmodsætninger istedetfor menneskelige livskonflikter. I VILHELM KRAG's to smaastykker er derimod alt lyrik, strømmende og drømmende lyrik; men for det ene stykkes vedkommende — «De gamles juleaften» — har i alle fald denne fundet vei til publikums hjerte, og hvem ved, om ikke forfatteren, saafremt han lærer scenens teknik nærmere at kjende, engang kan komme til at præstere noget godt paa det lyriske dramas omraade.

I grunden er det noksaa underligt at afslutte en oversigt over de sidste perioders literatur med en fremtidsveksel paa en dramatisk lyriker i vorden. Men denne fremtidsveksel, den er udstedt af udviklingen. Der er klart for enhver, at en literaturperiode for øieblikket væsentlig er afsluttet, at de gamle literære stormestre snart har sagt sit sidste ord, at ungdommen vil gaa sine egne veie, bryde nye baner; men endnu er det ikke klart, om veien bærer opad eller nedad. Noget stort, kraftigt, epokegjørende talent har de unge endnu ikke frembragt. De vil nok gjerne tage afstand fra det gamle, har fuldt op af moderne ideer paa det literære omraade snart i retning af «psykologisk digtning» á la PAUL BOURGET, snart i retning af symbolisme og nyromantik; men ingen har endnu været mand for at finde det forløsende ord og den fængende form. Døren til det gamle er endnu ikke lukket; døren til det nye er

endnu ikke aabnet. Den epokegjørende personlighed er endnu ikke fremstaaet; foreløbig er der bare nogle smaa tilløb til noget nyt og nogle smaa frafald fra det gamle.

Men at en stor og rig literaturperiode nærmer sig sin afslutning med stærke skridt, det staar klart, og derfor er det ogsaa et saa heldigt tidspunkt at afslutte en norsk literaturhistorie paa. Den kan afsluttes med glæde over, hvad fortiden har bragt, og med haab om, hvad fremtiden kan bringe.

VIDENSKABERNES LITERATUR

I DET NITTENDE AARHUNDREDE

Theologi.

Af Garnisonsprest Dr. philos. **E. F. B. Horn.**

---

e, der gaa til Læsningen af efterfølgende Udsigt over den norske Theologis Historie siden 1814 med Forventning om at finde betydningsfulde Foreteelser, maa berede sig paa en Skuffelse. Kredsen af dem, der interessere sig for videnskabelig Forskning, er ringe, hvorfor ogsaa større Skrifter af saadan Art have Vanskelighed for at finde Forlæggere. Hvad der er udkommet hos os, er paa Undtagelser nær mindre Bøger, eller det er optaget som Bidrag i theologiske Tidsskrifter, der periodevis have seet Dagens Lys. En anden Omstændighed har ogsaa udøvet sin svækkende Indflydelse paa den strengt videnskabelige Produktion, og det er den, at vort Folk, skjønt i det Hele religiøst interesseret og ikke lidet hengivet til Grublerier over vanskelige Spørgsmaal, dog i overveiende Grad er praktisk anlagt, hvorfor ogsaa det religiøse Liv for en stor Del mest rører sig paa andre Omraader, der kræve udadvendt Virksomhed, Møder og Deliberationer af kirkelig-politisk Natur, saasom Forandringer i Kirkelovene, de administrative Spørgsmaal, Forholdet til Dissentere, Missionsarbeidet, o. s. v. Disse Anliggender have i en Række af Aar i høi Grad lagt Beslag paa Kræfterne, hvilket igjen kan paavises at have sin Støtte i et voksende Demokrati ogsaa paa det kirkelige Omraade. Trangen til bedre Forstaaelse mellem Prester og Lægmænd har i Forbindelse med den stigende Anseelse, som Lægprædikantvirksomheden har opnaaet, tillige bevirket en kjendelig Bestræbelse efter at popularisere Theologien, der ikke altid har været til dens Gavn. Dygtige Geistliges Kræfter blive ogsaa gjerne altfor meget optagne af ydre Gjøremaal, til at de kunne faa synderlig Tid

tilovers til theoretiske Studier. Man vil hos os neppe finde Navne paa Theologer, der i den Grad have brudt nye Baner eller fremkaldt en eller anden karakteristisk Bevægelse, som f. Eks. GRUNDTVIG eller S. KIERKEGAARD i Danmark. Under den hele Periode vil det vise sig, at det fornemmelig er tydsk eller dansk og i den seneste Tid engelsk Indflydelse, som har givet vor Theologi sit vekslende Præg, saa at man ikke maa vente at faa læse om nogen theologisk Virksomhed af særdeles original Natur.

I. Den ældste Tid fra 1814 til omtrent 1834.

Den merkeligste Personlighed i vort kirkelige Liv ved Aarhundredets Begyndelse var utvivlsomt den bekjendte Bondeprædikant HANS NIELSEN HAUGE, født 1771 i Tune i Smaalenene, Søn af gudfrygtige Forældre, der trods Geistlighedens hyppige Henfaldenhed til halv-rationalistiske Anskuelser søgte at bevare de kristelige Traditioner fra gammel Tid. Den unge Hauge var en begavet og belæst Bondegut, der ved eiendommelige Livsførelser kom til en meget sterk og dyb religiøs Opvækkelse, hvorefter han følte sig opfordret til at ofre sig for Arbeidet paa at vække Folket til Syndserkjendelse. Dette tog sin Begyndelse 1796. Han udgav efterhaanden adskillige populære Skrifter, mellem 1796 og 1804 ikke mindre end 14, hvoriblandt en fuldstændig Epistel- og Evangeliepostil, «Den kristelige Lære» (Kjøbenhavn 1800). Han holdt Opbyggelsesmøder næsten i hver Krog af Landet og stiftede under dette et Broderskab eller en Vennekreds, der efterhaanden fik Navnet «Haugianere». Selv led han ikke lidet under Geistlighedens Bestræbelser for at standse hans Virksomhed, der vel ikke ganske var uden Farer og i ethvert Fald ikke korrekt efter den dagjældende Lov, nemlig Konventikelplakaten af 1741, som forbød saadanne gudelige Forsamlinger. Han maatte gjennemgaa mange og det temmelig haarde Medfarter, blev fængslet 1804 og slap ikke løs før 1811 mod Kaution. Hans Helbred led et stort Knæk, ligesom han var økonomisk ruineret. Da han kom løs, havde han imidlertid samlet sig saamange Venner, at de kunde sikre ham en sorgfri Alderdom ved at indkjøbe til ham en Gaard i Aker, hvor han boede til sin Død i 1824. Sine Erindringer fra sine mange Reiser og Vandringer har han samlet i sit «Testamente til mine Venner». — Hauges Liv og Virksomhed har været beskrevet af Flere, sidst af Prof. Dr. BANG, hvis Skrift maa ansees som det grundigste og udførligste, skjønt af Enkelte betragtet som ensidigt. Han har ogsaa havt sine Modstandere, og lige ind i vor Tid er den skarpe Polemik om hans Person og Virksomhed ikke forstummet, idet Enkelte med Styrke have haandhævet, at Geist-

ligheden paa Hauges Tid ikke var saa rationalistisk, ligesom Hauges og Haugianernes Liv langt fra uden Pletter. Trods disse ulige Domme om Haugianismen har den alligevel af de Fleste været anerkjendt som et Salt inden vor Kirke, hvorved den har været bevaret fra Forraadnelse, indtil bedre Tider oprandt.

Hans Nielsen Hauge.

Medens disse Haugianere gjennem lange Tider førte en tilbageskræmt Tilværelse, saa at deres opbyggelige Møder kuns kom til Faas Kundskab, levede Geistligheden under ganske andre Forholde. Den theologiske Uddannelse var vistnok en Tid meget liden. Man havde i Begyndelsen efter vort Universitets Oprettelse (1811) kun én theologisk Professor, Svend Borchmann Hersleb, født 1784, fra 1814 Professor i Theologi ved vort Universitet. Han har forfattet en Bibelhistorie, der var meget yndet, især for sit ypperlige Sprog. Senere kom Stener Johannes Stenersen, født 1789, fra 1818 Professor. Han har forfattet kirkehistoriske Arbeider og en i sin Tid meget benyttet Religionslærebog for lærde

Skoler, en latinsk Kommentar til Korintherbrevene. Begge disse vare vistnok anseede Mænd, men de have ikke havt større videnskabelig Betydning, om de end havde store Fortjenester af at bekjæmpe den fade Rationalisme. Studiet laa i det Hele nede, og de fleste Studerende forberedede sig kuns kort og lidet indgaaende til deres geistlige Virksomhed. Haugianismen havde endnu liden Indflydelse paa Geistligheden, der i Regelen betragtede den som et farligt Sværmeri. Nogen dybere religiøs Opvækkelse blev det heller ikke i det Hele til blandt Presterne, da Haugianerne med sit sukkende, ængsteligt tilbagetrukne Væsen og sit trangsynte Livsblik snarere indgav Skræk for det Alvor, der omgav dem. De Geistlige, som i hine Tider gav en Smule Bidrag til vor Theologi, havde ofte ligesaameget sin Dygtighed paa andre Omraader. Flere af dem vare gode og ivrige Patrioter, Medlemmer af Rigsforsamlingen eller af Storthinget. De sørgede ogsaa med Varme for sine Sognebørns Fremgang i alskens nyttig borgerlig Bedrift, underviste begavede Bondegutter til Skolelærere, vare i Modsætning til Haugianerne joviale Selskabsmænd, kunde forfatte ikke blot Prædikener og Salmer, men tillige muntre Selskabssange. Blandt Geistlige fra denne Periode kan nævnes JOHAN NORDAHL BRUN, født 1745, død 1816 som Biskop i Bergen. Denne Mand nød overmaade stor Anseelse paa Grund af sin geistlige Veltalenhed og sin udpræget kristelige Forkyndelse. Han har udgivet en Samling «Hellige Taler». Han har endogsaa forfattet Skuespil og i den Tid meget yndede Selskabssange. — Af andre geistlige Talere, hvis Prædikener ere udkomne i Trykken, kan merkes NIELS STOCKFLETH SCHULZ, født 1780, død som Prest i Trondhjem 1832. Hans Prædikensamling, der dengang rostes meget, udkom i 1823. Forøvrigt opnaaede han stor Anseelse som Storthingsmand, saa at han flere Gange fungerede som Præsident. — De fleste Skrifter fra den Tid af populær-theologisk Indhold vare dog i Regelen lidet vækkende. De betonede for det Meste altfor svagt Omvendelsen, det store Afgjørelsespunkt i et Menneskes Aandsliv. Men de udøvede alligevel nok sin gavnlige Indflydelse i moralsk Henseende, iallefald i Retning af at kultivere Sæderne. En Type for en ægte norsk Prest af den bedre Sort fra hin Periode var NILS HERTZBERG, født 1759, død 1841 som Provst i Hardanger. Han var en ægte patriarkalsk Skikkelse, høitanseet Prædikant, der ogsaa udgav mange Prædikener, ivrig Patriot, en Oplysningens og Fremskridtets Mand paa alle Omraader. Se om Welhaven.

Den naive Sammenblanding hos hin Tids Geistlighed af Orthodoksi og «Aufklärung», Aandelighed og Verdslighed, Politik og Kristendom, Religiøsitet og Kraftpatriotisme kunde i Længden ikke holde sig. Det maatte paa en eller anden Maade komme til et Brud, saa at Kristendommen ogsaa

fremviste den Side, at den stod i Modsætning til Verden. Presterne kunde dog ikke undlade at træde i skarpere og utvetydigere Opposition mod alt det Slappe, Sløve og moralsk Slette i Sognet. De maatte ikke holde sig fornemt borte fra «de Stille i Landet», fra Haugianerne og fra Herrnhuterne, der ogsaa havde nogen om end temmelig svag Udbredelse. — Et Fremskridt i den Retning udgik fra Grundtvigianismen, der fra Danmark af fik ikke liden Indflydelse paa vor Kirke.

II. Grundtvigiansk Indflydelse fra omtrent 1834.

Da Grundtvig med saa stor Aandsmyndighed og Originalitet optraadte mod Rationalismen og den hele fladbundede Moraltheologi, der aldrig lod Kristendommens inderste Kjerne komme til Udfoldelse, kunde det ikke undgaaes, at Bølger fra denne mægtige Bevægelse forplantede sig fra Danmark til Norge. Flere af de mere fremragende Geistlige hos os og tillige endel Professorer, saasom Stenersen og Kaurin, død som Biskop i Bergen, heldede ikke lidet til Grundtvigianismen, om de end ikke gik saavidt, at de hyldede den saakaldte «kirkelige Anskuelse», hvilken Grundtvig fra 1826 opstillede som et Slags Enighedssymbol. Større Magt fik Grundtvigianismen hos os ved Pastor Wexels.

VILHELM ANDREAS WEXELS, født i Kjøbenhavn 1797, Søn af en der boende Nordmand, tog i 1818 theologisk Eksamen i Kjøbenhavn med Udmerkelse, blev 1819 Kateket ved vor Frelsers Kirke i Kristiania, i 1846 resid. Kapellan sammesteds og virkede i denne Stilling til sin Død 1866. Han var i høi Grad en kristelig udpræget Personlighed med et alvorligt, ærefrygtindgydende Væsen, overmaade anseet som Taler og med stor Indflydelse i vide Kredse, fornemmelig inden Hovedstadens dannede Befolkning. Han vedkjendte sig efterhaanden sin dybe Enighed med Grundtvig ligetil at acceptere «den kirkelige Anskuelse», for hvilken han opnaaede ikke ringe Tilslutning saavel blandt Theologer som blandt Lægfolk. Han kan siges at være den, der har indført Grundtvigianismen hos os og tillige givet den en Tillempning efter vore Forholde. Det dansk-patriotiske, chauvinistiske Tydskerhad hos Grundtvig tog han ikke med, heller ikke i synderlig Grad dennes Begeistring for Hedenold, for Odin, Thor og Balder. Derimod forstod han at skatte det dybere, kristelige Moment i Grundtvigs Virksomhed. Sandsen for «det levende Ord», for Sakramenternes grundlæggende Betydning, for den dybe Mystik og Inderlighed, hvortil disse Mysterier henvise, var hos Wexels overmaade sterk og gav hele hans Optræden og Vidnesbyrd et eiendommeligt Præg, der en Tid virkede som en Surdeig i vort aandelige Liv. Wexels var ikke Politiker, hel-

ler ikke i synderlig Grad Videnskabsmand. Med N. TRESCHOW kom han i en literær Feide i Anledning dennes Skrift «Kristendommens Aand» (Kra. 1828). Her viste han sig vistnok som filosofisk underlegen. Men han besad den personlige Inderligheds Fortrin, ligesom han forstod som Faa at føre sin Tilhørerkreds ind i det kristelige Livs stille, hellige Dyb. Heri bestod netop den ældre Grundtvigianismes Fortrin. Kristendommen fik ved den en mere distinkt Form.

Wexels har udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed, væsentlig af populær Art. Hans «Andagtsbog for Menigmand», udgivet af «Selskabet for Andagtsbøgers Udbredelse» 1826, oplevede til 1866 elleve Udgaver, tilsammen 120 000 Eksemplarer, og blev oversat paa Lappisk og Grønlandsk. Senere har han udgivet «Kristelig Huspostille» i 2 Bind. Ny Udgave i 1862. I 1846 udgav han «Udsigt over Jesu Liv», 2den Udgave 1846, i 1853 «Foredrag over Pastoraltheologien». Et større Arbeide er hans «Forklaring over det nye Testamentes Skrifter» i 4 Bind fra 1837 til 1854, ny Udgave fra 1849 til 1862. Han har ligeledes forfattet en Bibelhistorie for Børn, udgivet en Salmesamling, hvortil han selv har ydet Bidrag. Mest Opsigt vakte hans Skrift: «Aaben Erklæring til mine Medkristne om min Anskuelse og Bekjendelse angaaende Kristi Nedfart til Helvede og Muligheden af en Omvendelse efter Døden», Kra. 1845, navnlig inden haugianske Kredse, hvor Bogen blev optagen med megen Uvillie. De ivrigste Haugianere og Lægprædikanter lode sig forlyde med, at Wexels der forkyndte den farligste Vranglære. W.s Mening havde kun været den, at Hedninger, som ikke havde hørt om Kristus her paa Jorden, kunde faa høre om ham nede i de Dødes Rige, hvor efter 1 Petr. 3, 18 Kristus jo havde været og prædiket. Haugianerne derimod opfattede i sin Iver W.s Bog derhen, at han vilde lære en Mulighed for

Vilhelm Andreas Wexels.

Alle at kunne omvende sig efter Døden, hvilket vistnok havde kunnet være farligt nok at forkynde.

Dette Skrift blandt meget Andet bevirkede et Brud mellem Grundtvigianere og Haugianere, der fra Først af stod hinanden saa nær. De Betingelser, som den af Wexels med saamegen Dybde og Inderlighed forkyndte Kristendom besad til at forene Geistlighed og Lægfolk, kom paa Grund af dette Brud ikke til sin Ret. Da senere fra Femtiaarene af en stor religiøs Vækkelse indtraadte over det hele Land, blev denne i det Hele uafhængig af og kom tildels i Opposition mod Grundtvigianismen. Hertil kom ogsaa den Omstændighed, at Wexels i høi Grad fremhævede det kirkelige Embede som eneberettiget til Ordets offentlige Forkyndelse, hvilket Haugianerne ikke kunde erkjende. Den grundtvigske Retning har efter Wexels' og hans Venners Død vedligeholdt sig, men er efterhaanden kommen mere og mere bort fra sin oprindelige Stilhed og Indadvendthed. Modsætningen til Pietismen har gjort sig sterkere og sterkere gjældende. Mere og mere har den senere Grundtvigianisme hos os fraterniseret med Verden, interesseret sig for Politik mere end for Theologi, ivrigt begunstiget Demokratiet og Venstrebevægelsen. Denne voksende Sekularisering af en oprindeligt religiøs Retning kan tildels tilskrives den Omstændighed, at al Kristendom formentes at være indesluttet i «det lille Ord af Herrens Mund» (Daabsbekjendelsen), saa at denne Gren af moderne Grundtvigianisme kan se med Ligegyldighed paa, at Skriftens Autoritet undergraves; thi «Bibelen er jo ikke Guds Ord». Efterhaanden har derfor den moderne Grundtvigianisme mundet ud dels i Fritænkeri, dels i Venstrepolitik. Digteren Bj. Bjørnson har gjort denne Bevægelse, og Mange have fulgt i hans Spor.

Blandt Tilhængere af den ældre, mere kirkelige Grundtvigianisme bør nævnes den dygtige Organist og Musiker LUDVIG LINDEMAN, født 1812. Han har udgivet Melodier til Landstads Salmebog i den lysere, med Visen mere overensstemmende Karakter, som i det Hele udmerker den grundtvigske Salmesang, og derved fremkaldt en livligere og friere Kirkesang, end den slæbende, tunge og mørke, som tidligere var kjendt. — Skjønt ikke netop Grundtvigianer bør i denne Sammenhæng vistnok den dygtige Salmedigter MAGNUS BROSTRUP LANDSTAD, født 1802, død 1880, sidst Sogneprest til Sandherred, nævnes. Ikke blot var han selv en udmerket Salmedigter, der har megen Lighed med Grundtvig, men tillige har han samlet ældre og yngre Salmer, der autoriseredes 1869 og ere blevne kaldte «Landstads Salmebog». Den er vistnok den mest udbredte i Landet. Paa Grund af det grundtvigianske Præg i dette Salmeverk kunde det ikke vinde Udbredelse i pietistiske Kredse, hvorfor

Haugianerne fik en egen Salmebog istand, hvilken gamle Hauges Søn, Pastor ANDREAS HAUGE i Skien, udgav. Denne «Hauges Salmebog» er ogsaa autoriseret til Brug i 1873 og har vundet adskillig Udbredelse.

I Perioden fra 1834 til henved 1860 udkom ogsaa, som et Vidnesbyrd om vaagnende theologisk Interesse, de første Tidsskrifter. Wexels udgav: «Tids-Skrift for Kirke-Krønike og kristelig Theologi», der udkom fra 1834 til 1839 og udgjør 3 Bind. Senere fra 1846 til 1857: «Theologisk Tidsskrift for den norske Kirke, udgivet af det norske Studentersamfund ved en valgt Redaktion» og udgjør 7 Bind. Det første af disse er grundtvigiansk; det andet er af mere blandet Farve. — Paa samme Tid, som disse Tidsskrifter udkom, dannede der sig ogsaa omkring i Landet geistlige Foreninger, hvis Forhandlinger for en Del bleve optagne i Tidsskrifterne. Interessen for theologisk Diskussion var i kjendeligt Tiltagende, hvilket ogsaa begunstigedes ved et voksende Liv i Dissentermenighederne. Den katholske Kirke udfoldede en livligere Virksomhed, og flere af dens her boende Prester udgav mindre Skrifter til dens Forsvar. En større Udbredelse fik dog Methodismen, især blandt den lavere Befolkning. Disse og lignende Sektretninger, saasom Baptister, Mormonere og andre, nødte den lutherske Geistlighed til mere Studium og mere anstrengt Virksomhed for at holde Lutherdommen oppe.

III. Religiøs Vækkelse; Gjenoptagelse af gammel Orthodoksi, fra omtrent 1850.

Det hele Tidsrum i vor Theologis Historie fra 1814, hvilket vi hidindtil have betragtet, havde ikke sikker, konfessionel Holdning. Hverken den ældste Tids Prester med deres i Almindelighed tarvelige Kundskaber i Theologien og heller ikke Grundtvigianerne med deres «kirkelige Anskuelse» fremholdt, at der kunde være Nødvendighed i at samles om de lutherske Konfessionsskrifter. Fra Begyndelsen af Femtiaarene indtraadte der imidlertid en sterk og meget udbredt religiøs Opvækkelse, ikke blot i Landsbygden, hvor Haugianerne tidligere havde havt størst Indflydelse, men ogsaa i Byerne, ja netop mest der, og heller ikke blot blandt de mindre Dannede, men ogsaa blandt de høiere Klasser. Denne religiøse Vækkelse lignede vistnok i Meget den haugianske. Ligesom Haugianismen var denne nye Vækkelse trods manglende Klarhed af overordentlig Betydning og til uberegneligt Gavn for vort Kristenliv. Mere end den gamle Tids

Geistlighed og tillige mere end Grundtvigianerne betonede disse den nyere Tids Vakte Omvendelsens Nødvendighed og fremholdt tillige med Styrke, at der maatte ske en Sondring mellem Guds Børns og Verdens Børns Væsen og Virkemaade. Heri lignede de altsaa de gamle Haugianere. Men der var ogsaa en Forskjel. Medens Hauges Venner i Regelen havde et tungsindigt og indesluttet, mørkt Præg, idet de helst hengav sig i Sukke over Synden, fik den nyere Tids Vækkelse mere og mere en, som de ialfald selv mente, evangelisk Retning. Det kunde endog hyppigt hænde, at de fordømte Haugianismen som Lovtrældom, medens de betegnede sig selv som frigjorte ved Kristus. I Dommen om Middeltingene stode vistnok i Regelen den nyere Tids Vakte omtrent paa samme Trin som Haugianerne, og de ventede gjerne af enhver Nyvakt, at han til Vidnesbyrd om sit nye Liv og sin Glæde i Kristo skulde afholde sig fra saadan Verdslighed som Dands, Skuespil o. L. En sand Kristen mentes at have tabt Lysten til Saadant. Men dette hindrede ikke, at den Vakte kunde være glad og lægge denne sin Glæde for Dagen i et lyst og frimodigt Væsen. De betonede ogsaa meget sterkt det aandelige Broder- og Søsterskab og lode sig meget ofte forlyde med, at troende, omvendte Mennesker vidste god Besked om hverandre, hvorfor der meget snart i Vækkelsens Spor dannede sig Smaakredse, der mente om sig paa det Nærmeste at udgjøre hvert Steds eneste sande Kristne. Da disse ikke saa let kunde fraternisere med den store, uomvendte Hob udenfor, der nok om Søndagene af og til kunde gaa i Kirke, byggede de for sig selv rundt omkring i By og Bygd, ofte med store Pengeofre, de saakaldte Bedehuse, hvor de havde sine Sammenkomster som *ecclesiolæ in ecclesia*. Det lyse, evangeliske Præg, som blev disse Vaktes Kjendemerke, gjorde paa Mange Indtrykket af, at man her havde for sig en renere Strømning i ægte luthersk Aand. Medens Haugianerne tildels ikke vare fri for en vis falsk Gjerningshellighed og Trældomsfrygt, bleve disse nyere Vakte betragtede som dem, der netop fastholdt det ægte lutherske Princip, Retfærdiggjørelsen af Troen uden Lovens Gjerninger. Derfor vandt Bevægelsen en Tidlang stor Tilslutning ikke blot blandt mere dannede Folk i det Hele, men lige op til vort Lands geistlige Ledere, Prester, Biskopper, Professorer, der vistnok ikke i Et og Alt kunde billige de Vaktes Theorier, men dog i det Hele taget ansaa Bevægelsen som ægte luthersk og derfor støttede den. Disse ledende Mænd vare ikke blinde for, at en Retning som denne bar ukirkelige, separatistiske Spirer i sig, og da tillige, som anført, Dissenterbevægelsen ved de Tider fik sterkere Fart, stod det for dem som en Nødvendighed at regulere Vækkelsen og give den kirkelig Holdning og Fasthed

ved i Lære og Prædiken at gjenopfriske den gamle, konfessionelle Lutherdom. Fornemmelig skeede denne Tilbagevenden til den gamle Lutherdom ved det theologiske Fakultet og fra den saaledes paavirkede yngre Skole af Theologer mere og mere udover Landet. Paa mange Maader droges der Omsorg for, at Forkyndelsen og Ungdommens Undervisning fik dette, som man mente, ægte lutherske Præg. Konkordiebogen, indeholdende den lutherske Kirkes Bekjendelsesskrifter i Oversættelse, udkom paa Foranstaltning af Professorerne Caspari og Johnson. En Mængde polemiske Skrifter mod sekteriske Retninger, saasom mod Methodister, Baptister, ja selv Grundtvigianerne, der jo ikke i alle Dele holdt ægte luthersk Maal, udkom. Navnlig bebreidedes Grundtvigianerne, at de ikke lærte Gudsbilledets fuldstændige Tab ved Syndefaldet, en Mangel, der mentes at medføre en Slaphed i Kravet til Omvendelse og Gjenfødelse. Visse Spirer til en mere moderne Theologi, der havde forekommet hos Professorerne Hersleb og Stenersen, bortdøde i denne Periode af sig selv.

«Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge», udgivet af Professorerne Caspari, Johnson og Nissen, udkom i denne Tid fra 1858 og fortsattes i mange Aar. Det havde mere end de tidligere et decideret konfessionelt Præg og var tydeligvis anlagt paa at gjenoplive den gamle Lutherdom paa samme Tid som ved fortsatte theologiske Grandskninger at give den Vækst og Fremgang. Det udmerkede sig ogsaa i det Hele ved større Lærdom og videnskabelig Grundighed end de tidligere. Blandt Forfattere, der her have ydet Bidrag, kunne nævnes JUL. BRUUN, P. C. ESSENDROP, D. C. FRICH, A. GRIMELUND, E. F. B. HORN, M. J. MONRAD, I. SKAAR, FR. W. BUGGE, FR. PETERSEN, KROGH-TONNING, foruden hvad Udgiverne selv have bidraget. Opsatserne ere dels af ethisk-dogmatisk, dels kirkehistorisk, dels eksegetisk Indhold. Meget af det Leverede tør have lidet blivende Værd, men Adskilligt vil have varig Betydning, hvilket fornemmelig gjælder Prof. Casparis gjennem den hele Aarrække gaaende: «Kritiske Studier over det apostoliske Symbols Historie». Under den nys omtalte Bestræbelse for at hævde Orthodoksien i Modsætning til alle divergerende Retninger blev det ogsaa opfattet som en Nødvendighed at paavise «den kirkelige Anskuelses» historiske Uholdbarhed. Caspari har i disse med overordentlig Lærdom, Grundighed, Skarpsindighed og Upartiskhed forfattede Afhandlinger om Symbolet i dets ældste Historie vistnok paavist, at den grundtvigske Theori om Symbolets Udspring ikke kan forsvares, men han har tillige ydet den kristelige Apologetik et væsentligt Bidrag, der er skattet ogsaa blandt udenlandske Theologer.

CARL PAUL CASPARI er født i 1814 i Anhalt-Dessau af jødiske Forældre, studerede først østerlandske Sprog ved Universitetet i Leipzig. Som ivrig Jøde stillede han sig en Tidlang fiendtlig til Kristendommen og mente at kunne modbevise den. Men under dette Arbeide blev han mere og mere overbevist af Evangeliets mægtige Aand og gik i 1838 over til Kristendommen. I Berlin studerede han Theologi under Hengstenberg, hvis Virksomhed udøvede stor Indflydelse paa ham. I 1845

Carl Paul Caspari.

blev han kaldet til Professor i Theologi i Kønigsberg, men afslog dette Tilbud og foretrak i 1847 den ham tilbudte Lærerpost i Theologi i Kristiania, hvor han uafbrudt har virket til sin Død 1892. Han var ikke blot vort Fakultets mest eminente Videnskabsmand, men havde Anseelse som en af de største Theologer i vor Tid. Hans Standpunkt var i decideret Grad orthodoks-luthersk, og medens mange endog af hans bedste Venner i Tydskland troede at maatte give noget efter for Tidens Strømninger, fastholdt han til det Sidste sin Tro paa Skriftens Integritet og Ægthed. Hans sterke Overbevisning havde noget Betagende

og Smittende ved sig, hvilket i høi Grad virkede paa hans Tilhørere, som ogsaa paa den Læsekreds, hvem han meddelte Resultaterne af sine Studier. Hans Produktivitet har været meget stor navnlig paa den gammeltestamentlige Kritiks og Eksegeses og paa det patristiske Omraade. Mange af hans Skrifter ere forfattede paa Tydsk, men i Regelen udkomne i Kristiania og da dels som Universitetsprogrammer, dels optagne i det nævnte Tidsskrift eller i «Luthersk Kirketidende», dels trykte i Videnskabsselskabets Aarshefter. Vi nævne: «Ueber den Syrisch-ephraimitischen Krieg unter Jothan und Ahas», «Ueber Micha und seine prophetische Schrift», «Kommentar til de første Kapitler af Propheten Jesaja», «Den Augsburgske Konfessions og Luthers lille Katechismes Stilling til den hellige Skrift». Hans patristiske Undersøgelser ere for det Meste foranledigede ved hans Studier om Daabssymbolet; og han har havt Anledning til at gjøre Kildestudier paa tilgrændsende Felter, der have vakt megen Opmerksomhed.

Foruden det nævnte «Theologisk Tidsskrift» udkom i disse Tider Tidender af mere populær Art. Saaledes udgav Presterne B. MUUS og TH. C. BERNHOFT fra 1856 af «Norsk Kirketidende». I de sidste Aar var Bernhoft Eneredaktør. Det varede til 1863. Efter dette udgav Prof. G. Johnson «Luthersk Kirketidende» fra 1863 af. Disse «Kirketidender», der udkom i Kristiania, redigeredes i gammel-orthodoks Aand. I Modsætning til dem optraadte Grundtvigianerne med sine «Folkeblade». Først «Kirkeligt Folkeblad», udgivet af Presterne F. WEXELSEN og O. A. T. KROGNESS i Throndhjem fra 1857 til 1862. En ny Række fra 1863 til 1867, udgivet af O. ARVESEN, udkom i Kristiania. Grundtvigianismen som theologisk Doktrin var vistnok knækket ved Casparis Grandskninger, men den havde paa det opbyggelige Omraade, især i dens ældre af Wexels' Aand prægede Tid, ikke liden Livskraft og dannede i flere Henseender en gavnlig Modvægt mod det pietistiske Drag i Tidens Orthodoksi.

Prof. GISLE JOHNSON stod i en lang Række af Aar ved Casparis Side som Støtte for den gjenoplivede gamle Lutherdom. Han er født 1822, tog sine Universitetseksamener med Udmerkelse, og efter en Studiereise i Udlandet ansattes han i 1849 til Lærer i Theologien ved vort Universitet. I Begyndelsen heldede han noget til den Schleiermacherske Retning, men forlod dog mere og mere denne, især fra Femtiaarene af, da den store Vækkelse udbredte sig over Landet. Han blev selv mægtigt grebet af dette nye Aandepust og ansaaes i den følgende Tid som denne Vækkelses theologiske Autoritet og Leder. Da Vækkelsen mangesteds tog en altfor subjektivistisk, ukirke-

lig Retning, hvilket bevirkede ikke faa Udtrædelser af Kirken, navnlig ved den meget veltalende og virksomme Pastor G. A. LAMMERS i Skien (født 1802, død 1878), skyldes det vistnok for en ikke ringe Del Prof. Johnsons sikre Holdning og kirkelige Sands, at disse Udtrædelser begrændsedes til et forholdsvis lidet Tal. Større Betænkelighed har paa flere Hold Johnsons Forhold til Lægmandsprædikenen vakt. Det intime Bekjendtskab, han havde til mange af de mest virksomme Lægprædikanter og deres Vennekredse, bragte ham til at give den offentlige Lægmandsforkyndelse en Opmuntring og Støtte, der for Mange syntes lidet overensstemmende med den Augsburgske Konfession Art. 14. Dette skeede fornemmelig ved den saakaldte Lutherstiftelse (1866), hvis Autoritet og besjælende Element Johnson i lang Tid var. Stiftelsens Opgave var dels den at udbrede gode kristelige Bøger Landet rundt, dels at forsyne de mere anseede og renlærende Lægprædikanter med et Slags Fuldmagt og tillige Pengehjælp til deres Reiser. Dette Skridt vandt vistnok Bifald hos Mange, men Modstand hos Andre. Og da Johnson forsvarede disse sine Anskuelser i sin «Kirketidende», kom der fra modsat Kant adskillig Protest. Navnlig optraadte Pastor, senere Biskop J. C. HEUCH i sit af ham og Prof. FR. BUGGE redigerede «Luthersk Ugeskrift» imod Johnson. Da «Kirketidende» senere gjenoptoges under en ny Redaktion, Presterne G. BLOM, G. JENSEN og A. HANSEN, bleve disse Ugetidender en Tidlang hver for sig et Udtryk for en modsat Anskuelse i dette Spørgsmaal. — Prof. Johnsons Forfatterskab er iøvrigt ikke betydeligt. Han har i Anledning den Lammerske Bevægelse udgivet: «Nogle Ord om Barnedaaben». I det ældre og det yngre «Theologisk Tidsskrift», hvor han har været en af Redaktørerne, har han leveret endel mindre Arbeider. I «Grundrids af den systematiske Theologi», et væsentligt i gammel-orthodoks Aand holdt Kompendium til Brug for de Studerende, har han udtalt sit theologiske Standpunkt. — Han har været meget benyttet i forskjellige Foreninger af kristelig Tendens og der en Tidlang nydt stor Anseelse. Johnson døde 1894.

Gisle Johnson.

Den religiøse Vækkelse, som begyndte i Femtiaarene, belivede i høi Grad Sandsen for Hedningemissionen. Den af HANS SCHREUDER i 1843 paabegyndte Missionsvirksomhed i Zululandet i Sydafrika havde i Begyndelsen liden Fremgang, og Interessen for samme var her hjemme ikke særdeles stor. Men det sterkere religiøse Liv Landet rundt vakte stor Interesse for Missionen. En Missionsskole dannedes i Stavanger. Det kom imidlertid til et Brud mellem Schreuder og Hovedbestyrelsen i Stavanger, hvilket voldte en Deling i to Missionsselskaber. Senere udvidedes Missionen til Madagaskar; og endnu noget senere opstod under SKREFSRUD en Missionsvirksomhed i Santalistan i Indien. De Meddelelser, som stadigt indløb fra de forskjellige Missionsmarker, virkede i ikke ringe Grad befrugtende paa Kristendommen her hjemme. De hyppige Missionsmøder Landet rundt fremkaldte ogsaa livligere Forbindelser mellem kristeligt Sindede fra alle Landets Egne. — I samme Periode stiftedes ogsaa Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for Sømænd i fremmede Havne, almindeligt kaldet Sømandsmissionen.

Den større Aandsvækkelse, som fandt Sted i denne Periode, fremkaldte ogsaa en rigere Literatur af opbyggelig Art, navnlig flere Prædikensamlinger, der alle bære Præget af et dybere Aandsliv, sammenlignet med, hvad der havdes af Prædikener i den ældste Periode. Man har Prædikensamlinger af Pastor OLE BERG, Provst SØREN BUGGE, Biskop C. P. ESSENDROP, Pastor, senere Biskop HEUCH, Pastor Dr. E. F. B. HORN, Pastor BLESSING, Pastor MUNCH. Denne Literatur vokser dagligen. Aar efter Aar udkomme nye Samlinger, navnlig saadanne, hvor Prester have bidraget enkeltvis af Prædikener til en enkelt Samling. Disse Prædikener vidne i det Hele om et opblomstrende Kristenliv inden vore Menigheder.

Idet vi her dvæle ved, hvad der i Perioden fremkom af Theologi paa Systematikens eller Askesens Omraader, bør det ikke forbigaaes, at tvende indbyrdes modsatte filosofiske Retninger have havt ikke ringe Indflydelse paa Aandslivet i nævnte Tid. En sterk Impuls udgik fra den danske Filosof Søren Kierkegaard, der netop i nævnte Periode udfoldede en høist karakteristisk literær Produktion og gav tilbedste en Opfatning, der ved at betone det Subjektive i Aandslivet slog sterkt an hos en Mængde af Tidens religiøst Grebne. Den overordentlig intense Fremholdelse af Kristendommens Krav til den Enkelte med Foragt for Massen og Mængden bevirkede hos Adskillige tillige en voksende Ligegyldighed for Statskirken, navnlig fra den Tid, da «Øieblikkene» udkom i 1855, og bidrog maaske ikke lidet til, at Sandsen

for de statskirkelige Institutioner sløvedes. — I bestemteste Modsætning til denne Retning traadte den Hegelske Filosofi, hos os fornemmelig fremstillet af Professor M. J. MONRAD ved vort Universitet. I forskjellige Skrifter, saasom: «En Episode under Forhandlingerne mellem Tro og Viden» (1869), fremkaldt ved endel Forelæsninger af Prof. Rasmus Nielsen under et Gjæsteophold hos os, ligeledes: »Tankeretninger i den nyere Tid, et Rundskue» (1874) og nu senest ved en Religionsphilosophi «Religionen, Religionerne, Kristendommen», ligesom ogsaa ved en Række anonyme Opsatser i «Morgenbladet» har han foruden at forfølge andre Øiemed traadt i Skandsen for en Kristendom og Theologi, der meget bestemt haandhæver Objektivitetens, Institutionernes og Sædvanernes Ret ligeoverfor den Enkelte. I Modsætning til Kierkegaards Fremholdelse af Individet med dets Særegenheder og dets indadvendte Selvbeskuen har han sterkt betonet, at den rette Fromhed og Ydmyghed netop bestaar i, at Individet opgiver sin Egenvillie og lader Almenvillien raade. Han har derfor været en stadig Talsmand for Statskirken og tillige stillet sig konservativ og afvisende ligeoverfor mange moderne Reformbestræbelser. — Disse Bestræbelser for Reform, der omfatte forskjellige Felter, saasom Ægteskabslovgivningen, den kristelige Undervisning, Konfirmationen, Menighedsadministrationen, den kirkelige Stemmeret, Liturgien m. m., have fremkaldt megen Literatur især i mindre Brochurer og Dagbladsartikler og tillige en Mængde Møder og Forhandlinger Landet rundt. Det synes i det Hele at vise sig, at Strømningen mere og mere gaar i individualistisk, antistatskirkelig Retning, hvilket ikke lidet begunstiges af vor demokratiske Politik, af Hensynet til de forskjellige Dissentere og af Tidens hele Drag mod Frihed paa alle Felter. En af Støtterne for denne Reform har været Prest JAKOB SVERDRUP, en kort Tid Statsraad. Han udgav i nogle Aar «Ny Luthersk Kirketidende».

Hvad Videnskabeligheden i det Hele i denne Periode angaar, har den endnu den tidligere Tids Præg: at lægge Hovedvægten paa det Dogmatiske. Karakteristisk er det f. Eks., at endnu til langt ind i Nutiden har det vedligeholdt sig som en Praksis blandt de theologiske Studerende omtrent ikke at læse «Apostlernes Gjerninger» til Embedseksamen, men at lægge en ganske overordentlig Flid paa Studiet af Romerbrevet. I den sidste Tid har derimod den Opfatning faaet mere og mere Indgang, at de historiske Stykker i Skriften ere vel saa instruktive, da de føre os ind i en fuld, levende Virkelighed. — Imidlertid fik dog i denne tredie Periode den theologiske Forskning i det Hele større Fart, saavel i den systematiske Theologi som i Bibelfortolkning og

i Kirkehistorie. Vi nævne kun de vigtigste Arbeider. Her maa da omtales Dr. theol. KROGH-TONNINGS Lærebøger i Dogmatik, der under forskjellige Titler og i forskjellige Udgaver, dels mere populære til Skolebrug, dels lærdere for Theologerne, i Aarenes Løb have seet Dagens Lys. Blandt disse kan merkes: «Den kristelige Dogmatik» i flere Bind, der nu er afsluttet, det største dogmatiske Skrift i vor Literatur. Han har ogsaa udgivet en mindre Fremstilling af den kristelige Troslære i mere populær Form, der har været adskillig benyttet ved forskjellige Læreanstalter.

I Bibelfortolkning maa nævnes en Række halvpopulære, men paa selvstændig videnskabelig Forskning grundede Kommentarer over forskjellige nytestamentlige Skriftstykker, der samtidigt ledsage en revideret Oversættelse af Stykkerne, af Prof. Dr. FR. W. BUGGE, senere Biskop. Han har i Tidernes Løb forfattet: «Apostelen Paulus Breve» i to Bind. Andet Oplag er udkommet. «Apostlernes Gjerninger», «Lukas' Evangelium», «Johannes' Evangelium» ligeledes paa samme Maade. Han opfatter, maaske nærmest i Tilslutning til von Hofman, de nytestamentlige Skrifter som planlagte Arbeider, hvori en klar Tendens formodes og tillige er forsøgt paavist. — En noget forskjellig theologisk Retning kommer tilsyne i Prof. Dr. SIGURD ODLANDS Kommentar over Jakobs Brev, et mere videnskabeligt Arbeide.

I Kirkehistorie maa først nævnes Prof. I. R. KEYSERS (død 1864) Verk: «Den norske Kirkes Historie under Katholicismen», 2 Bind, 1856 til 1858. De tilhøre altsaa et tidligere Trin af denne Periode. Fremdeles Dr. theol. Prof., senere Statsraad A. C. BANG, foruden mindre Arbeider: «Udsigt over den norske Kirkes Historie under Katholicismen», samt «Udsigt over den norske Kirkes Historie efter Reformationen». Pastor CHRISTEN BRUN, fortiden tilforordnet Docent i Kirkehistorie, har forfattet Monografier over Pietismen, ligesaa over Oplysningens Tidsalder.

Mindre kirkehistoriske Arbeider ere ogsaa udkomne af Prof. R. Nissen, død 1882, Prof. LUDVIG DAAE, Pastor DANIEL THRAP og Andre. Til saadanne maa henføres Levnetsbeskrivelser af forskjellige mere merkelige Prester eller Biskopper i vor Historie, hvilket det dog vilde blive for vidtløftigt at gaa nærmere ind paa.

Skrifter mod Vantroen udkom ogsaa i denne Tid bl. A. af Pastor, senere Biskop J. C. HEUCH, hvoriblandt: «Vantroens Væsen, Populære polemiske Foredrag», 1883.

Paa den anden Side blev i hele denne Periode Studiet af Bibelens historiske Ramme temmelig forsømt. Dette var som antydet be-

grundet i, at man fornemmelig betragtede Skriften fra dens dogmatiske, mindre fra dens historiske Side. I den efterfølgende Periode kom med forskjellige Strømninger fra Udlandet denne og andre Opfatninger mere og mere til sin Ret. Dog maa nævnes Professorerne C. A. HOLMBOE og BLIX, der ved arkæologiske eller lingvistiske Arbeider har støttet denne Del af Theologien. — Nævnes bør ogsaa VOLRATH VOGT: «Det hellige Land» (1878).

IV. Nyere Retninger fra omtrent 1875.

Den religiøse Vækkelse, som indtraadte i Femtiaarene og udbredte sig Landet rundt til Læg og Lærd, fremkaldte, som vi saa, en Gjenoplivelse af den gammel-lutherske Orthodoksi. Dette havde sin naturlige Begrundelse deri, at den kristeligt vakte Del af Folket traditionelt hang ved denne Orthodoksi, kjendte den fra Børneundervisningen og Prædikenen af. Her kunde derfor Prest og Menighed bedst mødes og komme til fælles Forstaaelse og Samvirken. Fra dette Grundlag af kunde der udgaa en missionerende Virksomhed saavel inden Landet, «den indre Mission», som udad til Hedningeverdenen. Da imidlertid Vækkelsen efter adskillige Aars Forløb enten begyndte at slappes og afløses af en kjøligere Luftning eller ved Gjentagelsen tabte mere og mere af sin Friskhed, mistede ogsaa den gamle Orthodoksi ikke lidet af sin Tiltrækning og tillige af sin Autoritet. Kritiken vendte sig prøvende og tvivlende mod det hele Dogmestillads. Mange Udartninger paa Vækkelsens Omraade* bidroge til at gjøre Gemytterne mere og mere skeptiske. Det ene Kjendetegn indtraadte efter det andet paa, at en ny Luftning var i Anmarsch. Saaledes maatte det siden 1858 stiftede tidligere omtalte theologiske Tidsskrift efter en lang Hensygnen tilsidst gaa ind. En i Kristiania bestaaende paa lignende orthodokse Principer grundet theologisk Forening hendøde ligeledes af Mangel paa Interesse. «Luthersk Ugeskrift», der i lang Tid havde forfægtet gammel-orthodokse Anskuelser, gled efterhaanden under en ny Redaktion, hvoriblandt Pastor FÆRDEN, over i et nyt, mere tidsmæssigt Spor. Det Samme kan siges om «Luthersk Kirketidende». Istedetfor «Luthersk Ugeskrift» er i den sidste Tid, fra 1894, kommet et Tidsskrift, «For Kirke og Kultur», redigeret af Pastorerne KLAVENESS og CHRISTOFER BRUUN.

* Navnlig tør vel en bekjendt Præsts dybe Fald, derpaa følgende offentlige Syndsbekjendelse og senere Selvforherligelse som «benaadet Synder» have vist sig som et Vrængebillede af gammel Lutherdom, hvorved Manges Øine ere blevne aabnede for Nødvendigheden af en grundig Reform i det hele Lærebegreb.

Allerede Titelen viser, at Kravet nuomstunder gaar i en anden Retning. Luften er bleven mere og mere svanger med nye Ideer. Fritænkeriet har faaet mere og mere Indpas, støttet af vore store Digtere og tildels af Pressen. Vækkelsens mere og mere synlige Brøst og Skjævheder ere stillede i grel Belysning af mange Forfattere. Dette har bevirket dels Frafald fra Kristendommen, dels en Trang til at faa Kristendommen mere tidsmæssig fremstillet. Mange nyere Forfattere have saaledes gaaet skarpt i Rette med Logiken i det gammel-lutherske System. En hel Mængde Dogmer ere blevne underkastede nye Bearbeidelser, saaledes Inspirationsdogmet, idet den gamle mekaniske Inspirationstheori umuligt længere kan tilfredsstille, Forsoningsdogmet, hvor man heller ikke længere kan tilfredsstilles ved det juridiske Ræsonnement, som bar den gamle Læreform. Over hele Linien merkes der i sterkere eller svagere Grad Opløsning, hvorved Stivheden i den gamle Lære søges afløst af en mere organisk, flydende og med Virkeligheden mere overensstemmende Fremstilling. Man har ogsaa kommet til en Erkjendelse af, at Overensstemmelsen mellem det gammel-orthodokse System og det Ny Testamente paa mange Punkter kun var en Fiktion.

Samtidigt med en Indstrømning af nye Ideer fra forskjellige tydske Skoler, saasom WELLHAUSENS, RITSCHLS, har der ogsaa fundet Sted en sterk Paavirkning fra engelske Forfattere, der have brudt med deres Hjemlands gamle Orthodoksi, saasom HENRY DRUMMOND, hvis Skrifter ere oversatte og sterkt udbredte, CARLYLE, FARRAR og Andre. — Endog en Tilnærmelse til den katholske Kirke i Forbindelse med en Tvivl om den ublandede Storhed i Luthers Verk har gjort sig gjældende i enkelte Skrifter af Pastor Dr. Krogh-Tonning, specielt hans sidste: «Die Gnadenlehre und die stille Reformation», 1894. Af Forfattere, der synes i det Hele eller ialfald tildels at maatte henføres til den nyere Strømning i vor Theologi, kan merkes Prof. FR. PETERSEN, der bl. A. har udgivet: «Om Skabelsen, Opholdelsen og Styrelsen», 1883, og endel Afhandlinger om Fritænkeri og Vantro, Pastor Dr. E. F. B. HORN, der bl. A. har udgivet: «Forsoning og Retfærdiggjørelse», 1875, Pastor BUGGE-ASPERHEIM: «Brændende Spørgsmaal», 1890, Pastor BROCHMANN: «Lov og Naade», 1894, Pastor OLAF HOLM: «Hvad er Aabenbaring?, 1894», Pastor CHR. BUGGE: «Paradoxerne i Jesu Christi Læreform, 1894». Disse og lignende Skrifter ere tydeligvis fremkomne af en Trang til at se Kristendommen i et nyt Lys. Moderne Synsmaader, men ligeledes paa Orthodoksiens Grund, gjøre sig gjældende i Skrifter som S. MICHELETS om Profeten Amos, 1893. Samtidigt er ogsaa den kristelige

Forkyndelse fra Prædikestolen tildels kommet ind i et nyt Spor. Den tidligere Tids doktrinære Prædikeform har vist sig mere og mere blottet for Virkelighedsgehalt, ligesom Tankeindholdet ofte har været for abstrakt. Adskillige Prædikener ere udkomne, der vække Opmerksomhed ved deres mere praktiske og tidsmæssige Karakter, saaledes flere af Pastor J. JANSEN.

En Kjendsgjerning bør man vistnok ikke lukke Øinene for, nemlig den sterke politiske Strømning i Venstreretning, som især støttes af Seminarister, Kirkesangere o. L. Landet rundt. Man kan ikke være blind for, at der i denne politiske Radikalisme gjør sig gjældende en ubændig Bjørnson'sk Reaktion* mod den i forrige Periode gjenoptagne gamle Orthodoksi, der fra Universitetet har været forplantet til Seminarierne og der paavirket Sindene temmelig abstrakt og ufrit. Det Princip, at Religionen strider mod al Fornuft og al Natur, har virket som en Tvangstrøie paa flere af disse Bondegutter. Medens det kristelige Læresystem saaledes tildels traadte dem imøde i en for dem usympathisk, afbleget Skikkelse, næredes Kraftpatriotismen ved Læsningen af de gamle Sagaer, hvorfra der stod en Damp af frisk Virkelighed lige i Ansigtet paa dem, en Virkelighed, der greb deres Sind med uimodstaaelig Magt. — Og det kunde da heller ikke undgaaes, at i Theologien saavelsom i Politiken det saakaldte «Høire» kom til i Manges Øine at repræsentere Stagnation, død Konservatisme, medens «Venstre» repræsenterer Fremskridt, Liv, Udvikling, — en Opfatning af Forholdet, der volder overmaade megen Forvirring. Den nærværende Periode maa saaledes i flere Henseender betragtes som en Gjæringens.

* Et decideret Brud med Orthodoksien foregik i et lidet Skrift af ham i «Nyt Tidsskrift», udk. i Særtryk (1887): «Om retfærdiggørelsen. Efter professor Gisle Johnsons systematiske theologi».

Historie.

Af universitetsstipendiat **A. Taranger.**

Allerede i forrige aarhundrede gav vort folks voksende nationalbevidsthed sig udslag i en stedse stigende interesse for vor fortid. Vore digtere sang om sagaens helte, og nordlændingen GERHARD SCHØNING stillede sig den eminente opgave at skrive «Norges Riges Historie» fra oldtiden til sin egen samtid. Det trondhjemske videnskabernes selskab af 1760 satte den historiske forsknings fremme paa sit program, og det samme gjorde — ialfald til en vis grad — det topografiske selskab af 1791. I endnu høiere grad var dette tilfældet med «Selskabet for Norges Vel» af 1810, hvis historisk-filosofiske klasse lededes af overlærer LUDVIG STOUD PLATOU og presterne CLAUS PAVELS og JOHAN STORM MUNCH. Det opstillede historiske prisopgaver, anlagde en diplomsamling og omgikkes med planer til oversættelse af Snorre og udgivelse af utrykte sagaer. Angaaende udførelsen af disse arbeider havde man forhandlet med de danske historikere N. F. S. GRUNDTVIG og P. E. MÜLLER.

Begivenheden i 1814 afbrød disse forhandlinger, og dette mærkeaar i vor politiske historie betegner overhovedet ikke noget heldigt vendepunkt for studiet af den norske historie. Selvfølgelig gav den politiske frigjørelse oldtidsbegeistringen ny næring. Men foreløbig blev det med begeistringen. Adskillelsen fra Danmark tilstoppede — ialfald for en tid — flere af de kilder, hvoraf den norske historiker maatte øse. Det unge norske universitet med dets smaa hjælpemidler kunde ingenlunde erstatte det rigt udstyrede danske lærdomssæde. Dets første professor i historie LUDVIG STOUD PLATOU (1778—1833, udnævnt 1813) var en

mand med solide historiske kundskaber og en dygtig docent; han omfattede derhos vor historie med interesse og havde et par gange forsøgt sig som forfatter i dette emne. Men han vandrede i de gamle spor og var mest optaget af administrative gjøremaal, for hvilke han synes at have havt et betydeligt talent. Han afløstes allerede i 1816 af trønderen ENEVOLD CORNELIUS STEENBLOCH (1773—1836), der ogsaa omtales som en interessant og vækkende lærer, men hvis virksomhed ikke betegner noget videnskabeligt fremskridt. Større fortjenester af fædrelandets historie havde professoren i «økonomi» GREGERS FOUGNER LUNDH (1786—1836), der var bestyrer af diplomsamlingen og holdt forelæsninger over diplomlære. Han planlagde i 1824 et norsk diplomatarium, udgav og oversatte Bergens gamle bylov, udvirkede i 1830 en stortingsbevilgning til udgivelse af Norges gamle love, hentede hjem fra München Kristian II.s og erkebiskop Olaf Engelbrektssøns der havnede arkiver («Münchenersamlingen» i det norske rigsarkiv) og var den egentlige stifter af et «Samfund» til udgivelse af «Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie» (6 bind 1833—39).

Saadan var indtil 1828 universitetets historiske lærerkræfter. Om de studerende skriver Platou i 1817 følgende: «De saakaldte Brødstudier: Theologien, Jurisprudentsen og de medicinske Videnskaber ere de, som for Øieblikket finde de fleste Dyrkere, dá disse efter tilbagelagt Embedsexamen nu ere de eneste, der aabne den Studerende Adgang til Befordring; og hidtil er det norske Universitet besøgt af saare Faa, der, uden at tage Hensyn til eller arbeide for en fremtidig Ansættelse i Statens Tjeneste, ubetinget have helliget deres Ophold ved samme og deres Flid til alene at dyrke Videnskaberne for deres egen Skyld. — Hvad Historie og Geographie angaaer, da tør man ei antage, at hidtil Nogen blandt Universitetets Studerende have bestemt sig for disse Studier, omendskjønt Enkelte synes at ytre saavel Anlæg som Tilbøielighed for enkelte Greene af samme, fornemmelig for Fædrelandets Historie («Budstikken» 1817, sp. 595 og 600).

Udenfor universitetets lærerkreds levede der i hin periode i Kristiania en historiker af rang. Det var justitiarius i Kristiania stiftsoverret JENS CHRISTIAN BERG (1775—1852). Han blev student fra Kristiania katedralskole 1792 og studerede ivrig historie og filologi indtil 1798, da hans fader døde. Efterat hans haab om at blive lærer i historie ved Kristiania katedralskole var bleven skuffet, begyndte han i 1800 at studere jura, tog allerede i 1803 sin embedsexamen og blev samme aar sorenskriver i Søndre Jarlsberg, fra hvilket embede han i 1814 befordredes til justitiarius i overretten. Et benbrud paa islagt

gade gjorde ham i 1844 til krøbling og nødte ham til at søge afsked. Denne blev ham tilstaaet med bevidnelse af kongens tilfredshed med hans lange og nidkjære tjeneste og med hans fulde gage i pension.

Berg var opdraget i traditionerne fra LANGEBEK's, SCHØNING's og SUHM's dage. Han var en elev af den danske historiker RASMUS NYERUP og en ungdomsven af ERICH CHRISTIAN WERLAUFF, der har fortjeneste ogsaa af den norske historie. Nyerup har et sted kaldet Berg «Norges Langebek», hvad der er ganske træffende. Thi Berg var væsentlig samler. Hans kjendskab til norske personer og forhold efter reformationer var enormt. Men han nedlagde sjelden sin rige kundskabsskat i udførlige afhandlinger eller overhovedet i egne skrifter; den er kommen for lyset i form af indledninger og anmærkninger til andres arbeider eller til aktstykker, som han selv publicerede. Man træffer hyppig hans kjendte mærke (J. Chr. B.) i «Budstikken» (1821—26) og i «Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie», og naar disse verker rangerer blandt vore ypperste kildesamlinger, da skyldes det ikke mindst justitiarius Bergs bidrag. Høist fortjenstfulde er ogsaa hans personalhistoriske notitser i JENS KRAFT's «Topographisk-Statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge» og hans lovhistoriske noter til sønnen F. A. WESSEL-BERG's norske reskriptsamling. Blandt hans egne skrifter kan fremhæves «Historisk Underretning om Landeværnet» (1830).

Justitiarius Berg var en glødende, ja fanatisk patriot. Det træder frem baade i hans svulmende glæde over fædrelandets frigjørelse og i hans bitre had til det danske regimente, om hvilket ord som «nidingsverk» og lignende kraftpatriotiske gloser ikke synes ham for stærke. Dette træk hos ham har en roligere efterslægt dømt strengt. Men Berg stod ikke ensom med denne bitre stemning mod den danske styrelse. Den er oldtidsbegeistringens dybe understrøm, olje til dens varmende flamme. Danskeveældet er den golde forgrund, ved hvilken det patriotiske blik i hine dage ikke gjerne stanser, men søger videre hen til sagatidens glansfulde periode, som det blir en livssag for mange fædrelandssindede mænd at mane frem af glemselen, forat det gjenreiste Norges sønner kan se sig stærke og varme paa de store fædres glimrende skikkelser.

Til disse patriotiske historikere hører jernverkseier JACOB AALL (1773—1844) og CHRISTIAN MAGNUS FALSEN (1782—1830). Den første lærte i en alder af 37 aar oldnorsk for at kunne studere sagaerne i grundsproget. Han bekostede Werlauffs udgave af «Vatnsdølasaga» (1812) og BJØRN HALLDORSSON's islandske lexikon (1814). Selv oversatte han i J. St. Munchs «Saga» (1816—20) «Laxdølasaga» og brudstykker af «Njáls

saga». Størst betydning har paa dette omraade hans oversættelse af de norske kongesagaer (1838—39), og det ikke mindst ved de af kaptein GERHARD MUNTHE (1795—1876) udarbeidede «geografiske Anmærkninger», der «brød en aldeles ny Bane i den geografiske Oldforskning». Jacob Aalls vigtigste verk er hans «Erindringer som Bidrag til Norges Historie» 1800—1815 (I—III 1844—45; 2den udgave i ét bind 1859 ved C. C. A. Lange). C. M. Falsen skrev en «Norges Historie» fra Halfdan Svarte til Haakon Magnussøns død 1319 (4 bind 1823—24); den betegner vistnok intet videnskabeligt fremskridt, men blev hilset med glæde af samtiden og overgik «fra Formens og Fremstillingsmaadens Side» langt alle sine forgjængere (Keyser).

Jacob Aall.

Disse patriotiske historikere kom en dyb trang hos den norske nation imøde og har derfor krav paa vor taknemmelighed. Men baade de selv og andre havde følelsen af, at der trængtes dybere gaaende studier, før fædrelandets historie kunde skrives. Der trængtes friske, unge arbeidere i historieforskningens af ugræs og vilde skud overgrode vingaard. De meldte sig ogsaa, næsten før man kunde vente det. Det var ingen ringere end R. KEYSER og P. A. MUNCH.

JAKOB RUDOLF KEYSER er født i Kristiania 1803 og blev student 1820. Han tænkte først paa teologien, men lagde snart alt arbeide paa sit yndlingsfag; historien. Med understøttelse af «Selskabet for Norges Vel» reiste han i 1825 til Island for at studere vort gamle sprog og dets literatur. Efter sin hjemkomst i 1827 blev han først konstitueret som docent (1828), derpaa udnævnt til lektor (1829) og endelig (1837) til professor i historie og statistik. Hans aandfulde og formfuldendte forelæsninger samlede snart en interesseret tilhørerkreds om hans kateder og gav det historisk-filologiske studium en ny retning. Hans forskning koncentrerede sig om de nordiske folks oldtid og middelalder. Han gik ud fra, at den nordiske middelalders literatur havde havt sit hoved-

sæde i Norge og paa Island. Derfor var det falskt og misvisende at betegne denne literatur og det sprog, hvori den var skreven, som «nordisk». Hverken sproget eller literaturen var fælles-skandinavisk, men «norrøn», det er: norsk-islandsk. Herved kom Keyser i konflikt med den herskende lære i Danmark og Sverige. Men konflikten indskrænkede sig ikke blot til dette punkt. I en afhandling «Om Nordmændenes Herkomst og Folke-Slægtskab», offentliggjort i «Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie» VI bind (1839), drog han tilfelts mod den fra Snorre stammende, men navnlig af Suhm udtværede teori om den historiske Odin, der en menneskealder før Kristus fra egnene ved Don havde indvandret til Sverige, hvor han og hans sønner blev konger og prester og indstiftede Odinsdyrkelsen. I denne mytologiske indvandringsteoris høisæde satte Keyser en ny. Ved kombinationer af græske og romerske forfatteres beretninger om norden og de oplysninger, som den ny arkæologiske videnskab afgav, samt de nationale traditioner søgte han at bevise, at svear og nordmænd omtrent 300 aar før Kristus havde trængt ind paa den skandinaviske halvø fra nordøst: svearne fra Finland over Ålandshavet til Nord-Sverige; nordmændene gjennem Lapland til Nordland og Trøndelagen. Helgeland var saaledes den først bebyggede del af Norge. Det var nordmændenes «hellige land», som Keyser falskelig udlagde de gamles «Hálogaland». Fra disse nordlige distrikter trængte begge folk sydover og stødte sammen med de fra syd indvandrede goter, som de underkuede eller fordrev.

Rudolf Keyser.

Den ny «indvandringsteori», som Keyser ikke gav ud for andet end en hypotese, blev et feltraab for hans tilhængere og et politisk-chauvinistisk agitationsmiddel af høi rang. Dens politiske og nationale konsekventser har hans elev og medkjæmper P. A. Munch 10 aar senere udtalt i følgende kraftpatriotiske sats: «Norge er den nordiske Nationalitets Udgang, Fokus og Centrum» («Morgenbladet» 1849, no. 191). Teoriens modstandere, til hvilke Ludvig Kr. Daa fra første stund hørte, blev anseede for slette nordmænd. Den blev af de fleste

anseet som historisk sandhed, og som saadan lært i skolerne. Men som teorien snarere var en frugt af exklusiv patriotisme end af videnskabelig forskning, saaledes fik den ogsaa større betydning for nationalitetsfølelsen end for historien. Og æggede dens modstandere end P. A. Munch til overdrivelser, som den ovenciterede, saa fik den paa den anden side i hans skrifter en begrundelse, der skulde være overbevisende, men som i virkeligheden har ført alle Munchs elever over i modstandernes leir. Blandt de mere populære skrifter, der har undergravet troen paa

Peter Andreas Munch.

«indvandringsteorien», skal anføres Ludvig Kristensen Daas opsats i «Christiania-Posten» 1849: «Om Professor Munchs antiskandinaviske Historik» og hans skrift: «Have Germanerne indvandret til Skandinavien fra nord eller syd?» samt Eilert Sundt's: «Helgeland den ældste norske Bygd» (1864).

Keyser havde ved sin virksomhed som docent og forfatter skabt «den norske historiske skole». Men i polemiken om «indvandringsteorien» var denne rolige stuelærde traadt i skyggen for sin ildfulde elev Peter Andreas Munch. Denne af naturen saa ødselt udstyrede mand blev født i Kristiania 15de december 1810, hvor hans fader, Edvard Munch, dengang var lærer ved kadetakademiet. Et par aar

senere blev faderen forflyttet til Gjerpens sognekald, og i 1823 satte han sønnen ind i den nye latinskole i Skien, hvis første rektor, Ørn, skal have været en sjelden pædagog og lærer. Samme aar, som Keyser begyndte sin docentvirksomhed ved universitetet, blev P. A. Munch student. Keyser blev snart opmærksom paa hans usedvanlige historiske kundskaber og glødende interesse for studiet af fædrelandets historie. Han gav ham derfor privat undervisning i oldnorsk. Saaledes begyndte allerede i Munchs første studenteraar det for vor historiske literatur saa epokegjørende samarbeide mellem ham og hans 7 aar ældre lærer.

I 1834 blev Munch juridisk kandidat og tænkte at gaa departementsveien. Heraf blev der heldigvis intet, da han blev Keysers medarbeider ved udgivelsen af Norges gamle love, hvortil som nævnt stortinget i 1830 havde bevilget penge. For at forberede dette verk laa han og Keyser fra vaaren 1835 til vaaren 1837 i Kjøbenhavn, hvorfra de over Lund reiste til Stockholm i samme øiemed. 7de mai 1837 blev imidlertid Munch udnævnt til lektor i historie efter Steenbloch og rykkede i 1841 op til professor i samme fag.

Munchs Kjøbenhavner-ophold blev epokegjørende for hans videnskab. Han studerede her ikke blot de utrykte lovhaandskrifter, men overhovedet alle der bevarede utrykte kilder til vor middelalders historie. Udgivelsen af disse blev nu hans første opgave, og han gik til verket med en energi og enthousiasme, der snart smittede selve Keyser. Først udgav han «Bergens Kalvskind» (1843); derefter fulgte «Munkelivs Brevbog» (1845). Paa samme tid studerede han historisk geografi og udgav «Historisk-geografisk Beskrivelse over Kongeriget Norge (Noregsveldi) i Middelalderen» (1849). Samtidig udviklede han paa sine forelæsninger sansen for den germanske filologi, der ved Jacob Grimm's arbeider var traadt ind i en ny fase, udgav grammatiker over de nordiske oldsprog og gotisk, bearbeidede runesproget og den gamle gudelære. To af Keysers mest fremragende elever, historikeren Christian Christoph Andreas Lange (1810—61, 1846 rigsarkivar) og sprogmanden Carl R. Unger (f. 1817) blev deres medarbeidere. Nu fulgte slag i slag: «Fagrskinna, kortfattet norsk Kongesaga», udgivet af Munch og Unger (1847), «Den ældre Edda» ved Munch (1847), «Speculum regale, Kongespeilet. Tilligemed et samtidigt Skrift om den norske Kirkes Stilling i Staten», ved Keyser, Munch og Unger (1848), «Alexandersaga» med glossar ved Unger, «Norges gamle Love til 1387» ved Keyser og Munch (1846—49), «Olafs saga hins helga» ved Keyser og Unger (1849), «Saga Olafs konungs Trygvasunar» ved Munch (1851), «Saga Olafs konungs ens helga» ved Munch og Unger (1853), «Strengleikar eða

Ljoðabók» ved Keyser og Unger (1850), «Saga Didriks konungs af Bern» ved Unger (1853), «Aslak Bolts Jordebog» ved Munch (1852). I 1849 begyndte Lange og Unger med statsunderstøttelse at udgive «Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen». Af dette fortrinlige kildeverk udkom indtil Langes dødsaar (1861) 5 samlinger, hver omfattende ca. 1150 breve og dokumenter fra det 12te til midten af det 16de aarhundrede. Endelig stiftedes efter Langes initiativ af statsmidler i 1857 «Det norske historiske Kildeskriftfond», der fortsatte udgivelsen af Langes «Norske Samlinger» (2 bind 1849—60) og begyndte at publicere kilder til vor nyere historie.

Disse publikationer indleder en ny periode i den norske historieskrivning. Kildernes udgivelse fulgtes af deres kritiske bearbeidelse, der afsatte de herligste literære frugter. Ogsaa her indtager P. A. Munchs arbeider den første plads, ikke blot ved deres mangeartethed og kolossale omfang, men fornemmelig ved deres videnskabelige og literære karakter. Han optræder i literaturen som historiker, som sprogforsker, som ethnograf, arkæolog, geograf og publicist. Og overalt som den selvstændige geniale forsker. Hans produktivitet, hans kombinationskunst og hans enestaaende lærdom vækker forbauselse ikke alene her hjemme, men ogsaa i udlandet. «Professor Munch er mig især et uforklarligt Phænomen, jeg kjender ingen hos os, som jeg i eet og alt vil sætte ved Siden af ham,» skriver Werlauff i 1857. Den engelske lærde P. Charlton ytrer om den engelske text til det af Munch og Schirmer udgivne verk «Trondhjems Domkirke»: «Det er sandelig vanskelig at opdage, at den engelske oversættelse ikke er en englænders verk. Som et exempel paa engelsk, korrekt skrevet af en udlænding, er den formentlig uden sidestykke. Som runekyndig havde Munch ikke, efter vor formening, sin lige i Europa. Hans literære virksomhed var enorm; faa mænd har, selv i disse produktive tider, skrevet saa meget, og endda færre har skrevet saa godt. Sjelden har saa megen begavelse og saa megen energi og omhyggelighed været forenede hos den samme person.» Den berømte tyske historiker Gregorovius, der lærte Munch at kjende i Rom, skriver i sine «Rømische Tagebücher»: «Hans Hukommelse er utrolig stærk; hans Viden ualmindelig.» At opregne Munchs arbeider er her selvfølgelig en umulighed. Fortegnelsen over dem optager 16 sider i Halvorsen's «Norsk Forfatter-Lexikon». De vigtigste af hans afhandlinger er paa statens bekostning udgivne af Gustav Storm (1873—76). De fylder 4 store oktavbind. Hans hovedverk er «Det norske Folks Historie» fra de ældste tider til Kalmarunionen (1397).

Det udgjør 8 store bind og udkom i aarene 1851—63. Hans død hindrede ham i at fuldføre dette stort anlagte og genialt udførte arbeide. Men det vil altid blive et uforgjængeligt vidnesbyrd om Munchs vidunderlige begavelse og arbeidskraft.

Munchs betydning ligger ikke alene i hans kritiske bearbeidelse af det hjemlige kildestof. For hans vidtskuende øie stod det klart, at fædrelandets historie maatte kunne belyses af dokumenter, der endnu laa gjemte i fremmede arkiver og fornemmelig i Vatikanet. At have fremdraget disse er maaske hans største fortjeneste. Han besøgte 1849 Skotland, Orknøerne og Hebriderne; 1858 drog han over Wien til Rom, hvor han forblev til 1861. Aldrig havde en fremmed protestant faaet den adgang til pavesædets arkiv, som Munch ved arkivarens, pater THEINER's, gunst opnaaede. Og dette skyldtes visselig ikke blot hans ry som historiker. Det var Munchs smukke, enthousiastiske og sympatetiske personlighed, der fængslede hans omgivelser og aabnede for ham de døre, som for andre forblev lukkede. «Det var en statelig og smuk Mand, livlig, næsten urolig, altid opspillet. — Hans Naturel harmløst, næsten til Barnslighed,» skriver Gregorovius. Efter et kortere ophold i Norge, hvor han var bleven konstitueret som rigsarkivar, og hvor det saa ud til, at han skulde gaa en lysere økonomisk fremtid imøde, reiste han paaskeaften 1863 tilbage til Rom for at hente sin familie. Den 25de mai rammedes han af hjerneslag og døde ved skrivebordet med pennen i haanden. «Han kunde ikke dø vakrere end her i Rom, paa Høiden af sin Berømmelse, elsket af sit Hjemland, som han saa nylig havde forladt» (Gregorovius). Paa den protestantiske kirkegaard ved Cestius's pyramide blev han begravet, og 2 aar senere reiste venner og landsmænd en marmorstøtte paa hans grav.

I begyndelsen af 60-aarene træder ogsaa de øvrige af den norske historiske skoles mænd bort fra skuepladsen. Rigsarkivar Lange døde 1861. Professor Keyser tog afsked 1862 og døde 1865. Langes navn er knyttet til «Norske Samlinger», til «Diplomatarium Norvegicum», til «Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur» (1847—53), som han redigerede, og hvori han skrev flere ypperlige ting, men fremfor alt til hans: «De norske Klostres Historie i Middelalderen» (1847, 2den udgave 1856). Han efterlod sig samlinger til vor nyere historie; de eies nu af rigsarkivet, hvor der ogsaa findes flere spor af hans flittige og nøiagtige samlerhaand. Nævnes skal her hans historiske embedskalender fra middelalderen til vore dage.

Keyser udgav — foruden den ovenfor nævnte afhandling om «Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab» — kun «Den norske

Kirkes Historie under Katholicismen» (2 bind 1856—58), et baade fra formens og indholdets side lige fremragende arbeide. Men begrænsede han end sin literære virksomhed, saa opfyldte han saa meget samvittighedsfuldere sin pligt til «at foredrage Fædrelandets Historie, dets Oldsprog og Antikviteter». Hans forelæsninger, der ved hans død for det meste forelaa fuldt udarbeidede, er udgivne af professor O. RYGH. De omfatter: «Norges Historie» fra de ældste tider til 1387, udgivne af «Selskabet for Folkeoplysningens Fremme» (2 bind 1866—70); «Efterladte Skrifter» (2 bind 1866—67) og «Samlede Afhandlinger» (1868). «Efterladte Skrifter» 1ste bind indeholder forelæsninger over «Nordmændenes Videnskabelighed og Literatur i Middelalderen»; 2det bind: «Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen» og «Nordmændenes private Liv i Oldtiden». I «Afhandlingerne» er optaget den historiske skoles før omhandlede programskrift samt: «Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen», «Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen» og «Historisk-heraldisk Undersøgelse angaaende Norges Rigsvaaben og Flag». «Skrifterne» indeholder Keysers bedste arbeider. Saavel hans literaturhistorie som hans rets- og kulturhistorie er grundlæggende arbeider og formedelst formens nitide og elegante udarbeidelse den behageligste lekture.

«Den norske historiske skoles» mænd indtog ikke blot et eiendommeligt videnskabeligt standpunkt. Ogsaa deres politiske anskuelser havde en særfarve, der hører med til deres karakteristik. Den opblussende skandinavisme, der i slutten af 40-aarene begyndte at fængsle saa mange politisk interesserede sind, fandt hos dem en afgjort modstand. Baade Munch, Keyser og Lange delte — om end paa noget andre præmisser — justitiarius Bergs uvilje mod danskevældet. For saa vidt er det ganske træffende, naar Werlauff skriver, at «alle kunne de ansees som udgangne af den Bergske skole», om end Werlauff ved disse ord ikke sigter til deres politiske, men til deres videnskabelige standpunkt. Denne antidanske position kunde imidlertid den norske historieforskning ikke i længden indtage. Man maatte blive opmærksom paa, at slægten fra 1814 ikke havde sine historiske rødder i sagatiden, men i den saa dybt foragtede «dansketid». Og i samme øieblik, som den historiske indsigt tog dette betydningsfulde skridt fremad, maatte forskningen vende sit blik mod foreningstidens sidste aarhundreder for at opdage de udviklingsveie, der førte til 1814 og længere frem. Det skede ogsaa. En ny slægt af norske historikere afløste «den norske historiske skole» og fortsatte dens verk. Disse mænds gjerning er endnu ikke afsluttet og tilhører forsaavidt ikke historien. Vi indskrænker

os derfor til et kortfattet overblik over den sidste menneskealders historiske forskningsarbeide i vort land.

Kildeudgivelsen, der er det historiske studiums nødvendige forudsætning, er uden stans bleven fortsat. «Diplomatarium Norvegicum» omfatter nu 14 samlinger, der er udgivne af Unger og H. J. Huitfeldt-Kaas. For kildeskriftfondets regning er 29 tildels meget omfattende samlinger og skrifter publicerede. De vigtigste er: «Norske Magasin. Skrifter og optegnelser, angaaende Norge og forfattede efter reformationen», samlede og udgivne af N. Nicolaysen (3 bind 1858—70), «Flateyjarbok» ved Gudbrandr Vigfusson og Unger (3 bind 1859—68), «Norske Rigsregistranter», det er kongebreve fra 1523—1660 (12 bind 1861—91) ved forskjellige udgivere, «Meddelelser fra det norske Rigsarkiv, indeholdende Bidrag til Norges Historie af utrykte Kilder» ved rigsarkivar M. Birkeland, «Codex Frisianus. En Samling af Norske Konge-Sagaer» ved Unger og A. C. Drolsum (1871), «Biskop Eysteins Jordebog» ved H. J. Huitfeldt-Kaas (1873—80), «Monumenta historica Norvegiæ. Latinske Kildeskrifter til Norges Historie i Middelalderen» ved dr. Gustav Storm (1880), «Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og Reiseoptegnelser 1574—97» ved dr. Yngvar Nielsen (1880—85), «Forarbeiderne til Kong Christian den femtes norske Lov» ved N. Prebensen og Hj. Smith (1887), «Islandske Annaler indtil 1578» ved dr. Gustav Storm (1888), «Norges Indskrifter med de ældre Runer» ved dr. Sophus Bugge (1891—95), «Norske Herredagsdombøger. 1ste Række (1578—1604)», hidtil 3 bind (1892—94) ved E. A. Thomle, «Historisk-topografiske Skrifter om Norge i det 16de Aarhundrede» ved dr. Gustav Storm (1895), «Biskop Nils Glostrups Visitatser i Oslo og Hamar Stifter 1617—37» ved dr. L. Daae og H. J. Huitfeldt-Kaas (1895). Udgivelsen af «Norges gamle Love» er fortsat og afsluttet af dr. Gustav Storm og Ebbe Hertzberg (bind IV 1885 og V 1895). «Det norske Oldskriftsselskab» begyndte i 1862 publikationen af en række vigtige skrifter som: «Gammel norsk Homiliebog» (1864), «Heimskringla» (1868), «Mariusaga» (1871), «Konunga søgur» (1873), alle ved Unger, der som universitetsprogram tillige har udgivet «Postola søgur» (1874) og «Heilagra manna søgur» (1877).

Den i 50-aarene vaagnende trang til en dybere granskning af vor nyere historie kaldte to unge historikere frem paa den literære arena. Johan Ernst Welhaven Sars (f. 1835, extraordinær professor 1874) debuterede i 1856 med en prisafhandling om «Udvikling af de Forholde og Omstændigheder, som fremkaldte Calmarunionen, og navnligen af Norges Stilling før og efter Indtrædelsen i Samme». Dette lovende arbeide fulgtes snart af hans grundlæggende verk «Norge under Fore-

ningen med Danmark 1537—1814» (1858—64). Allerede her tager han ordet for den eiendommelige opfatning af aarsagerne til vort folks vekslende historiske skjebne, som han i sin «Udsigt over den norske Historie» (4 bind 1873—91) har givet en ligesaa aandfuld som indgaaende begrundelse. Omtrent samtidig med Sars optraadte LUDVIG DAAE (f. 1834, 1869 universitetsbibliothekar, 1876 professor i historie), der i talrige fra formens og indholdets side lige fortrinlige monografier har belyst vor ældre og nyere kultur-, kirke-, personal- og politiske historie. Blandt disse kan fremhæves «Throndhjems Stifts geistlige Historie efter Reformationen» (1863), «Det gamle Christiania 1624—1814» (1870, ny illustreret og forøget udgave 1891), «Norske Bygdesagn» (1870—72 og 1881), «Norges Helgener» (1879) og «Kong Christian den førstes norske Historie 1448—1458» (1879). De fleste af dr. Daaes afhandlinger har seet lyset i «Historisk Tidsskrift» (12 bind 1871—92), der udgives af «Den norske Historiske Forening», hvis egentlige stifter er rigsarkivar MICHAEL BIRKELAND (f. 1830, 1863 rigsarkivar). Ogsaa denne lærde historiker udgav i 60-aarene nogle historisk-politiske skrifter, «Skandinavismen fra norsk Synspunkt» (1864), «Den gode gamle Bondepolitik» (1867), «Vore Fædre» (1866), der varsler den nye tid, og har som flereaarig bestyrer af kildeskriftfondet store fortjenester af den historiske forskning. Vor nyeste historie har han behandlet i sit grundige lille skrift om «Selskabet for Norges Vel 1809—29» (1861) og «Norge i 1814—15» («Morgenbladet» 1868). Paa dette omraade er imidlertid det banebrydende arbeide udført af YNGVAR NIELSEN (f. 1843, 1891 professor i geografi), der ogsaa har været en meget virksom medarbeider i «Historisk Tidsskrift». Hans vigtigste verker er: «Det norske Rigsraad» (1880), «Bidrag til Norge og Sveriges Historie 1812—16» (1869), «Gustav III.s norske Politik» (1877), «Bidrag til Norges Historie i 1814. Afhandlinger og Akstykker» (2 bind 1882—86, udgivne af «Den norske historiske Forening»), «Norges Historie efter 1814» (3 bind 1882—88), der er udgivet af «Selskabet til Folkeoplysningens Fremme», samt «Grev Herman Wedel-Jarlsberg og hans Samtid», 1ste bind (1888).

Ernst Sars.

Heller ikke paa old- og middelalderhistoriens gebet er man bleven

staaende ved de af Munch og Keyser indvundne resultater. Først og fremst har saavel den forhistoriske som historiske arkæologi gjort storartede fremskridt. For denne videnskab har den allerede i 1844 stiftede «Forening til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring» havt stor betydning. Den har ikke blot reddet fra undergang en række middelalderlige bygninger rundt om i landet, men har ogsaa foranstaltet arkæologiske undersøgelser og udgravninger i alle dets egne og ved sine aarsberetninger og øvrige publikationer lagt det indvundne materiale til rette for videnskabelig bearbeidelse. Foreningens leder har siden 1851 været den fra 1860 af staten lønnede antikvar NICOLAY NICOLAYSEN, der har fremragende fortjeneste navnlig af vor historiske arkæologi. Hans «Mindesmærker af Middelalderens Kunst i Norge» (1853—55), «Norske Bygninger fra Fortiden» (1860—80), «Kunst og Haandværk fra Norges Fortid» (1880 ff.), men fremfor alt hans «Norske Fornlevninger» (1862—66) er grundlæggende arbeider. Vor kirkelige og borgerlige bygningskunst, vore byers ældre bebyggelse og sociale indretninger har han i «Historisk Tidsskrift» behandlet i flere afhandlinger. Om «De norske Stavkirker» har professor i kunsthistorie LORENTZ DIETRICHSON udgivet en rigt illustreret monografi (1892).

Ludvig Daae.

Den forhistoriske arkæologi har ligeledes fundet fremragende dyrkere. Universitetets oldsamling, der til 1862 bestyredes og bearbeidedes af Keyser, overtoges i dette aar af OLUF RYGH (f. 1833), der i 1859 var konstitueret som P. A. Munchs stedfortræder og i 1863 blev hans efterfølger paa den historiske lærestol. Oldsamlingen fængslede mere og mere denne grundige forskers interesse, og i 1875 blev et eget professorat i arkæologi oprettet for ham. Som bestyrer af oldsamlingen har han ikke blot gjennemført dennes systematiske ordning og katalogisering, men ogsaa behandlet arkæologiske emner i literaturen. Hans afhandlinger er hverken af stort omfang eller mange i antal, men til gjengjæld saa meget grundigere. Han har for alle tider tilintetgjort «indvandringsteorien» ved sin paavisning af kulturens sukcessive fremrykning fra syd

mod nord og fra kysterne mod de indre landsdele («Om den ældre Jernalder i Norge» (1869), «Om den yngre Jernalder i Norge» (1877)). Ligeledes har han i en afhandling «Om en egen Gruppe af Levninger fra Stenalderen» (1871) paavist, at det skandinaviske urfolk ikke, som tidligere antaget, kan have været lapper. Hans hovedverk er «Norske Oldsager, ordnede og forklarede» (1885). Ryghs for tidlig afdøde elev INGVALD MARTIN UNDSET (1853—1893) har vundet europæisk berømmelse som forhistorisk arkæolog. Hans hovedverk er: «Jernalderens Begyndelse i Nordeuropa» (1881). Det under et fleraarigt studieophold i Syd- og Mellemeuropa indsamlede materiale har han bearbeidet i talrige monografier, for det meste publicerede i udenlandske tidsskrifter. En populær skildring af sine reiser og studier i udlandet har han givet i sin «Fra Akershus til Akropolis» (1892).

Jens Christian Berg.
(Se side 23.)

Vor oldtids og middelalders historie er i alle retninger optagen til fornyet undersøgelse og bearbeidelse af den fremragende kritiske forsker GUSTAV STORM (f. 1845, 1877 professor i historie og politisk geografi). Han vakte i 1873 opsigt med sin bog om »Snorre Sturlassøns Historieskrivning», der belønnedes med det danske videnskabsselskabs guldmedalje. Senere har han i talrige monografier behandlet sagnhistorien, vikingetogene, Vinlandsreiserne, retshistoriske emner o. s. v. Store fortjenester har han indlagt sig som kritisk kildeudgiver. Som saadan er hans navn oftere nævnt ovenfor; her kan tilføies hans udgave af «Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis» (1887). Hans afhandlinger er for det meste publicerede i «Historisk Tidsskrift», i «Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger», i «Aarbøger for nordisk Oldkyndighed» og i »Arkiv for nordisk Filologi», hvoraf han i flere aar var hovedredaktør. Særskilt udgivne er «Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern hos de nordiske Folk» (1874), «Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie» (1878), «Maria Stuart» (1891) og «Christofer Columbus og Amerikas Opdagelse» (1893).

Personalhistorien har fundet mange flittige og enkelte fremragende dyrkere. Allerede i forrige periode optraadte BERNT MOE (1814—50), der var assistent i rigsarkivet, og udgav «Tidsskrift for den norske Personalhistorie» (1840—50), samt «Biographiske Efterretninger om Eidsvolds-Repræsentanter og Storthingsmænd i Tidsrummet 1814—45» (1845). WILHELM LASSEN (f. 1815, 1856 bureauchef i postdepartementet, fra hvilket embede han i 1881 tog sin afsked) har udgivet »Norske Stamtavler I» (1868) og besidder store personalhistoriske samlinger. Arkivembedsmændene HENRIK JØRGEN HUITFELDT-KAAS (f. 1834) og ERIK ANDREAS THOMLE (f. 1849) har leveret talrige bidrag til «Personalhistorisk Tidsskrift», der fra 1880 udgives af den dansk-norske personalhistoriske forening.

M. Birkeland.

Gustav Storm.

O. Rygh.

Ingvald Undset.

Kirke- og retshistorien er omhandlet i andre afsnit.

Dette flygtige overblik viser tilfulde, at den historiske forskning siden Munchs og Keysers dage har gaaet ustanselig fremad, og at flere af vore første aandelige kræfter har stillet sig i dens tjeneste. Og allerede har den yngste generation af historikere begyndt sin gjerning. Blandt disse maa her nævnes OLE ANDREAS ØVERLAND (f. 1855), der ved sin «Illustreret Norges Historie» (8 bind, 1884—95) har erhvervet sig et godt navn.

Filologi.*

Af dr. philos. **Hjalmar Falk.**

I. De norrøne sprog.

Norges andel i udviklingen af den skandinaviske filologi begyndte senere end dets nabolandes, men blev til gjengjæld hurtig saa meget mere betydningsfuld. «Da nordmændenes nationale selvstændighedsaand efter 1814 vaagnede til fornyet liv, vendte den sit blik mod den glansfulde oldtid, medens den kastede et slør over den nærmest forudgaaende tidsalder». Denne gjenreisning af det nationale ved tilbagevenden til den folkelige oldtidskultur fik snart en kraftig allieret i denne kulturs direkte affødning, som man opdagede endnu levede rundt omkring i vore dale. Denne kombinerede bevægelse danner udgangspunktet for vor glimrende skjønlitteratur. Grundlagt blev det videnskabelige studium af den nationale oldtid i Norge ved RUDOLF KEYSER (1803—64), bekjendt som historiker, navnlig kirke-, kultur- og litteraturhistoriker («Nordmændenes private Liv i Oldtiden», «Nordmændenes Videnskabelighed og Literatur i Middelalderen») samt som udgiver af gamle norrøne skrifter. Saavel ved sin produktions alsidighed som ved sit fremragende geni overstraalede imidlertid historikeren PETER ANDREAS MUNCH (1810—63) snart sin lærer; i modsætning til Keysers omfattede hans forfatter-

* De, der ønsker mere detaljerede oplysninger end denne korte — altfor korte — oversigt kan give, henvises til J. B. HALVORSEN's «Norsk Forfatter-Lexikon», hvilket verk ogsaa forfatteren af denne artikel skylder meget. For de forfatteres vedkommende, som endnu ikke er behandlede i leksikonnet, har hr. Halvorsen med sedvanlig elskværdighed meddelt allehaande oplysninger.

skab ogsaa den norrøne linguistik. En rig virksomhed som udgiver har CARL RICHARD UNGER (f. 1817) udfoldet. Den kritisk-filologiske side af forskningen fandt en glimrende repræsentant i SOPHUS BUGGE (f. 1833), hvis studier berører næsten alle grene af den indo-germanske sprogforskning. Bugge har taget en levende del i 70-aarenes bestræbelser for at skaffe sprogvidenskaben en fastere metode og har som viseforsker arbeidet i S. Grundtvigs eksakte maner. Paa sagnforskningens omraade har GUSTAV STORM (f. 1845) leveret indgaaende arbeider («Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern», «Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie»).

Tidligst fandt interessen for Norges oldtid sit udslag i oversættelser af gamle skrifter. PEDER CLAUSSØN (d. 1614) oversatte kongesagaerne, hvilket arbeide udgaves i 1633 af dansken OLE WORM. I det 19de aarhundrede har JACOB AALL (1773—1844) gjort sig fortjent ved sine oversættelser af Snorres kongesagaer og dele af ættesagaer. Senere har mange andre fulgt i deres spor: Munch, FR. BRANDT, O. RYGH, A. GJESSING, SOMMERFELT; STEINAR SCHJØTT har oversat «Heimskringla» paa landsmaalet.

Sophus Bugge.

Det næste skridt i oldtidsstudiets udvikling var udgivelsen af tekster paa grundsproget. I 1847 udkom P. A. Munchs udgave af den ældre Edda; men denne som alle tidligere var med et slag forældet, da Bugge i 1867 udgav sin. 1846 udkom første bind af Norges gamle love, udgivet af Keyser og Munch; fjerde bind, udgivet af G. Storm, udkom i 1885; et femte, indeholdende et af E. HERTZBERG udarbeidet glossar til lovene, udkom 1895. Siden 1849 udkommer «Diplomatarium norvegicum», planlagt af LANGE og besørget af denne og Unger, efter Langes død (1861) af HUITFELDT-KAAS, som nu forestaar udgivelsen. Andre vigtige udgaver er «Kongespeilet», ved Keyser, Munch og Unger (1848); «Flatøbogen», ved Unger og Vigfusson (1860—68); en ny udgave af «Heimskringla», ved Unger (1868). Fra sidstnævntes utrættelige haand stammer idethele en lang række af udgaver, dels i normaliseret (tildels moderniseret) tekst, dels (t. eks. Morkinskinna) i mere haandskrifttro gjengivelse. Et udmerket arbeide er Bugges «Norrøne Skrifter af sagnhistorisk Indhold», der ligesom «Heimskringla» er udgivet af det i 1861 stiftede norske Oldskriftsselskab.

Som ordbogsforfatter udmerkede sig prost JOHAN FRITZNER (1812—93), hvis «Ordbog over det gamle norske Sprog» udkom 1867. Siden 1886 foregaar udgivelsen af anden udgave, af det tredobbelte omfang og rig paa kulturhistoriske oplysninger. Udarbeidelsen af de sidste hefter er efter Fritzners død overtaget af Unger.

Behandlingen af oldsprogets grammatik, der begyndte med Munch, («Det oldnorske Sprogs Grammatik» af Munch og Unger, 1847; «Fornsvenskans och Fornnorskans Språkbygnad», 1849), har i rektor M. NYGAARD (f. 1838) fundet en ivrig dyrker. Fra hans haand haves, foruden en til skolebrug bestemt grammatik, en udførligere fremstilling af Edda-sprogets syntaks, samt flere enkeltafhandlinger til syntaksen (i «Aarbøger for nordisk Oldkyndighed» og «Arkiv for nordisk, Filologi»). Oldnorskens lydlære, orddannelse og etymologi er behandlet af Bugge og H. FALK. Af norske stedsnavnes tolkning har G. MUNTHE, Munch, O. og K. RYGH indlagt sig store fortjenester. Norske personnavne er behandlede af Munch og Aasen («Norsk Navnebog»).

En kortfattet fremstilling af den ældste nordiske runeskrift gav Munch i 1848. Men først ved Bugges og dansken L. Wimmers samtidige forskninger lagdes ogsaa for denne gren af oldtidsstudiet en fast videnskabelig basis. Navnlig kaster disse mænds arbeide et nyt lys over den urnordiske sprogform saavelsom over runeskriftens oprindelse; det er nu godtgjort, at alfabetet paa 24 tegn er ældre i Norden end det paa 16, og at det sidste er en forkortelse af det første. Et hovedverk er «Norges Indskrifter med de ældre Runer», hvoraf de tre første, af Bugge forfattede hefter er udkomne.

Systematiske fremstillinger af den gamle mytologi er Keysers «Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen» (1847) og Munchs «Nordmændenes Gudelære i Hedenold» (1847; ny udgave bearbeidet af A. KJÆR, 1880). Af detaljbehandlinger kan nævnes THAASEN: «Er Yggdrasilsmythen af kristelig Oprindelse?» (1857—8) og J. AARS: «Lærer vore Forfædres Mythologi evige Straffe?» I modsætning til J. GRIMMS enhedlige opfatning af den germanske mytologi optraadte før Bugge i Danmark M. HAMMERICH med sin paavisning af ragnarøkmytens nordiske karakter og oprindelse fra vikingetiden, og HENRY PETERSEN med sin hævdelse af Tor som nordmændenes nationalgud og Oden som en sydfra til Norden indvandret guddom. Endnu langt videre i negativ kritik gik Bugge i sine «Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse» (1881 ff.), karakteristiske ved talrige etymologiske forklaringer. Efter Bugge er størstedelen af Edda-myterne nordiske omformninger af middelalderlig-kristelige legender eller af klassisk-hedenske

sagn, en mytologisk kunstdigtning fra hedenskabets forfaldsperiode og den første kristne tid, en digtning, hvis forudsætninger er vikingetidens berøringer med Vestens kultur. Bugges arbeide fremkaldte, ligesom Bangs i samme retning gaaende foredrag over «Vøluspaa og de Sibyllinske Orakler», en levende diskussion, der endnu langtfra er stilnet af, om man end tør sige, at de fleste egentlige myteforskere nu er enige om at anse MÜLLENHOFF's forsvar for den nordiske gudelæres ublandede karakter (i «Altertumskunde» V, I) for at skyde langt over maalet. — En udløber af denne diskussion er Bugges sidste større arbeide «Bidrag til den ældre Skaldedigtnings Historie»; dette er rettet mod islændingen F. JÓNSSON, som hævder, at en digtning som Brages, der viser hele den gamle mytologi fuldt udviklet, ikke kan have dannet sig paa saa kort en tid; i modsætning til den gjængse opfatning søger Bugge at godtgjøre den islandske traditions upaalidelighed med hensyn til de ældste skaldes kronologi.

II. Nynorske dialekter.

Blandt de tidligste prøver paa folkesprogets litteraære anvendelse hører EDVARD STORM's sange i gudbrandsdalsk dialekt fra sidste halvdel af forrige aarhundrede. Talrige digtere af forskjelligt verd har fulgt hans eksempel. Af større betydning for os her er optegnelserne af den traditionelle folkelitteratur i dialekt. JØRGEN MOE udgav i 1840 en «Samling af Sange, Folkeviser og Stev i norske Almuedialekter» — dels virkelige folkeviser, dels digte af bekjendte forfattere i dialekt (nye udgaver af Munch og Hans Ross). Folkeviser, stev, lege, barnerim og gaader fra øvre Telemarken er samlet af presten M. B. LANDSTAD: «Norske Folkeviser» 1853. I sproglig henseende paalideligere er S. Bugges samling fra samme egn: «Gamle norske Folkeviser» 1858 og i Tidsskriftet «Folke» I (separat Kjøbenhavn 1859). Prosafortællinger i dialekt er udgivne af I. Aasen: «Prøver af Landsmaalet i Norge» (1853); A. E. VANG: «Gamla Reglo o Rispo ifraa Valdris» (1850), «Gamla Segner fraa Valdres» (1871); J. E. NIELSEN: «Søgnir fraa Hallingdal» (1868); (H. Ross:) «Ein Soge-Bundel» (1869); MOLTKE MOE og IVAR MORTENSEN: «Norske Fornkvæde og Folkevisur» (1877); K. JANSON: «Folke-æventyr, uppskrivne i Sandeherad» (1878; med oplysninger af M. Moe); flere samlinger er udgivne af «Det norske Samlag» under titlen: «Segner fraa Bygdom» (fra 1871 af). Norske ordsprog er optegnede af I. Aasen (1856, anden udgave 1881), gaader af W. F. K. CHRISTIE («Norske Gaator», udgivne af K. Janson 1868).

I 50-aarene dannede I. AASEN paa grundlag af de alderdommeligste dialekter en sproglig normalform, «landsmaalet», en slags fællesnævner for bygdemaalene. Paa dette sprog har der udviklet sig en rig litteratur, hvis bedst kjendte navne er AASEN, A. O. VINJE, H. KROHN, K. JANSON og A. GARBORG, til hvilke i den seneste tid har sluttet sig en række yngre forfattere. En række skrifter paa landsmaal, hvoriblandt oversættelse af det nye Testament samt en autoriseret samling salmer («Nokre Salmar», af BLIX), er udgivne af det i 1868 stiftede selskab, «Det norske Samlag». Hertil slutter sig talrige skolebøger paa «maalet», som i det hele har erholdt en med det dansk-norske skriftsprog temmelig sideordnet stilling. Bevægelsen har ogsaa i pressen havt flere organer («Dølen», «Ferdamannen», «Svein Urædd», «Andvake», «Fedraheimen», «Fraa By og Bygd», «Fram», «Syn og Segn», «Den 17de Mai»).

Bearbeidelsen af de norske dialekter begynder med presten CHR. JENSENS norske glosebog fra 1646. Hundrede aar senere (1749) udgav biskop PONTOPPIDAN en liden ordsamling for det vestlige Norge, betitlet «Glossarium norvagicum». Mindre glossarer udgav bl. a. ogsaa H. STRØM (1762), WILSE (1780), HJORTHØY (1785). En dybere indtrængen i sproget viser presten M. SCHNABEL's afhandling om det hardangerske bondemaal (trykt 1784). Mere omfattende er L. HALLAGER's «Norsk Ordsamling» (1802), egentlig en kompilation af ældre glossarer forøget med presten WILLE's og udgiverens egne samlinger. Banebrydende paa dialektforskningens omraade blev I. AASEN's (f. 1813) geniale arbeide. 1848 udkom «Det norske Folkesprogs Grammatik», en systematisk fremstilling af dialekternes lydlære, formlære, orddannelse og syntaks. To aar senere udkom «Ordbog over det norske Folkesprog». Omkring 1858 begyndte den store sprogstrid, maalstræverstriden (bladet «Dølen», udgivet af Vinje). Andet oplag af grammatiken («Norsk Grammatik», 1864) er præget af den nye tendens, idet den ideale enhed træder sterkere frem. I anden udgave af ordbogen («Norsk Ordbog med dansk Forklaring», 1873) opføres alle ord i den nykonstruerede normalform. Til disse hovedverker slutter sig en monografi: «Søndmørsk Grammatik» (1851). Aasens arbeide fortsættes af H. Ross, hvis supplement til Aasens ordbog («Norsk Ordbog», 1890—5) har fremdraget en mængde nye ord. Medens den videnskabelige betydning af Aasens landsmaalsform aldrig er blevet bestridt, har dens praktiske verd fremkaldt en livlig polemik. Fra modstandernes leir kan — foruden K. KNUDSEN — fremhæves J. STORM, der i sin bog om «Det nynorske Landsmaal» (1888) lægger særlig vegt paa afstanden mellem den Aasenske

sprogform og de østnorske dialekter. Fra samme haand stammer en overordentlig klar og indgaaende behandling af dialekternes lydforhold, hvoraf begyndelsen foreligger i det første og hidtil eneste hefte af tidsskriftet «Norvegia», udgivet af «Foreningen for norske Dialekter og Folketraditioner» (1884). Enkeltafhandlinger til lydlæren er leveret af adjunkt A. B. LARSEN: «Oplysninger om Dialekter i Selbu og Guldalen» (1881), «Oversigt over de trondhjemske dialekters slægtskabsforhold» (1885), «Lydlæren i den solørske dialekt» (1894). Materialsamlinger over vestnorske dialekter er leverede af lægen CHR. VIDSTEEN: over søndhordlandsk (1882), Vossemaalet (1884) og bygdemaalene i Hardanger (1885).

III. Dansk-norsken.

Forholdsvis mindre har interessen været for landets litterære sprog, byernes dannede talesprog. Dog fortjener det at bemerkes, at «Selskabet for Norges Vel» i 1810 nedsatte en ordbogskommission for at faa indført en mere bestemt retskrivning med sigte paa sprogrenskning, hvilket forsøg alene resulterede i en polemik. En udførlig «Modersmaalets Formlære» udgav JAKOB LØKKE i 1855; to interessante grammatiske afhandlinger skyldes THAASEN. Som ivrig forkjæmper for skriftsprogets hjemliggjørelse ved lempning efter det dannede talesprog og modstander af det norske maalstræv udmerkede sig overlærer K. KNUDSEN (1812—95), hvis hovedverker er: «Haandbog i dansk-norsk sproglære»; «Unorsk og norsk eller fremmedords avløsning». En frugt af den Knudsenske virksomhed er stiftelsen af «Norsk retskrivningssamlag», der «virker for en enklere og mere lydtro skrivemaade i tilslutning til den stigende norskhed i skrift og tale». Populære arbeider over det norske sprog er udgivne af H. FALK.

Knud Knudsen.

IV. Skøiersproget.

Medens mestertyven Gjest Baardsen sad paa Akershus fæstning, skrev han en ordfortegnelse over skøiersproget, som benyttedes af E.

SUNDT til hans «Glossar over det norske Fantesprog» (trykt i «Beretning om Fantefolket», 1850, og anmeldt af POTT i «Zs. der deutschen morgenl. Ges.» VII). Zigeunersproget er ogsaa behandlet af Bugge.

V. De moderne kultursprog

har i J. STORM fundet en indflydelsesrig repræsentant. Stor udbredelse vandt hans «Engelsk Filologi» (1879), hvis fonetiske del er udkommet paa tysk i sterkt udvidet skikkelse. En af Storms hovedfortjenester er det at have fremhævet fonetikens store praktiske betydning for tilegnelsen af de moderne omgangssprog og for den videnskabelige fremstilling af deres dialekter. Hans «Dialogues français» er oversat paa en række fremmede sprog. Blandt Storms elever har K. BREKKE («Étude sur la Flexion dans le Voyage de S. Brandan»), A. WESTERN («De engelske bisætninger») og E. LØSETH («Le Roman de Tristan») leveret arbeider paa den franske og engelske filologis omraade. Et fortræffeligt arbeide er J. BRYNILDSEN's engelske ordbog. Afhandlinger over romansk etymologi er leverede af Bugge.

Johan Storm.

VI. Finsk og lappisk.

De finske og lappiske sprogforhold blev først gjorte til gjenstand for behandling af KNUT LEEM i forrige aarhundredes sidste halvdel. Efter ham fulgte missionæren N. J. C. V. STOCKFLETH (1787—1866), som foruden artikler over etnografiske forhold og oversættelser har leveret en grammatik i det lappiske sprog (1840) og en norsk-lappisk ordbog (1852). Stockfleths elev prof. J. A. FRIIS (1821—96), bekjendt i videre kredse som populær forfatter inden sit emne, fortsatte sin lærers virksomhed ved arbeider som: «Ordbog over det lappiske Sprog med latinsk og norsk Forklaring» samt en «Oversigt over det lappiske Sprogs Grammatik» (1885—86); «Lappisk Mythologi, Eventyr og Folke-Sagn»; Ethnografisk kart over Finmarkens amt (1888) og over Tromsø amt (1890). Som kjender af det lappiske sprog er ogsaa at nævne J. FRITZNER (Kritik

af Stockfleths Grammatik, 1846; «Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst», 1876). En grundig forsker er J. K. QVIGSTAD, seminarbestyrer i Tromsø (f. 1853): «Beiträge zur Vergleichung des verwandten Wortvorrathes der lappischen und der finnischen Sprache» (1881); (Qvigstad og Sandberg:) «Lappiske eventyr og folkesagn» (1887; med en lærd og interessant indledning af M. Moe); «Nordische Lehnwörter im Lappischen» (1893).

VII. Russisk sprog

og kultur har i Norge været meget lidet dyrket. En russisk sproglære udgaves i 1876 af rektor HANS BLOM, som ogsaa har leveret oversættelser og artikler om russiske forhold. En yngre forsker, OLAF BROCH, har debuteret med en afhandling «Zum Kleinrussischen in Ungarn».

VIII. Afrikansk sprogvidenskab.

Paa den afrikanske sprogvidenskabs omraade har flere af vore missionærer været virksomme. Inden bantusprogene den bekjendte zulumissionær H. P. S. SCHREUDER (1817—82), som i 1848 i Kap udgav en zulu-abc med læseøvelser; 1850 udkom i Kristiania, gjennem prof. HOLMBOE's formidling og med anmerkninger af ham, Schreuders zulugrammatik. H. C. KNUDSEN (1816—63) har leveret en abc og forskjellige oversættelser paa hottentot-sproget. L. N. DAHLE (f. 1843), en af de ledende mænd i den internationale kommission for oversættelse af bibelen paa madagassisk, har udgivet grammatiske afhandlinger over madagassisk, ligesom en samling folkeeventyr, sagn og viser paa samme sprog («Specimens of Malagasy Folk-Lore», Antananarivo 1877). S. E. JØRGENSEN (f. 1846) har skrevet en liden madagassisk grammatik samt artikler om sprog og sæder. Den ogsaa som populær forfatter bekjendte ægyptolog prof. J. LIEBLEIN (f. 1827) har især behandlet spørsmaal af kronologisk og genealogisk art, ligesom han har udgivet og bearbeidet ægyptiske tekster. Blandt hans arbeider kan nævnes: «Dictionnaire de noms hiéroglyphiques» (b. 1—3, 1871—91); «Gammelægyptisk religion», i tre bind (1883—85); «Handel und Schifffahrt auf dem rothen Meere in alten Zeiten» (1886).

IX. Asiatisk sprogforskning.

I asiatisk sprogforskning har vort land flere berømte navne at opvise. Den geniale videnskabsmand CHRISTIAN LASSEN (f. i Bergen 1800,

d. 1876) forlod allerede i 19-aars alderen sit fædreland for stedse, og blev — sammen med sin lærer A. W. v. SCHLEGEL — grundlægger af sanskritfilologien i Tyskland. Mest bekjendt blev Lassen ved sine epokegjørende tydninger af oldpersiske indskrifter. Hans hovedverk er: «Indische Alterthumskunde», i fire bind. Den tyskfødte lærde, theologen C. P. CASPARI (1814—92) hører hid ved sine arbeider over arabisk grammatik og gammeltestamentlig eksegese. J. P. BROCH (1819—86) arbeidede i semitisk filologi; hans udgave af «Zamachschario» ansees for et mønsterverk. En yngre forsker paa dette gebet er J. A. KNUDTZON: «Om det saakaldte perfektum og imperfektum i hebraisk» (1889), «Assyrische Gebete an den Sonnengott» (1893). Den bekjendte Santal-missionær L. O. SKREFSRUD (f. 1840) helliger sig stadig mere til filologiske arbeider: «A Grammar of the Santhal Language» (Benares 1873); «Mecherne i Assam og deres Sprog» (meddelt i «Nordisk Tidsskrift for Filologi», 1889); en ordbog over Santalsproget er under trykning.

X. Polynesiske sprog.

OSKAR MICHELSEN (f. 1845), der virker som missionær paa øen Tongoa (Ny Hebriderne), har skrevet salmer i flere polynesiske sprog og oversat Matthæus' evangelium paa Tasikosproget, som ved ham er blevet til skriftsprog.

XI. Den klassiske filologi.

Forholdsvis mindre betydelig er den virksomhed, som er udfoldet paa den klassiske filologis omraade. Ved aarhundredets begyndelse besørgede «Selskabet for Norges Vel» skoleudgaver af klassiske forfattere. Som smagfuld oversætter fra græsk kan nævnes rektor F. L. VIBE (1803—81). Som dygtig grammatiker og tekstkritiker øvede L. C. M. AUBERT (1807—87) en fortjenstfuld docentvirksomhed; hans arbeider over latinsk grammatik («Beiträge zur lateinischen Grammatik», I, 1856; «Den latinske Verbalflexion», 1875) var dygtige for sin tid. En større latinsk grammatik stammer fra J. P. WEISSE; J. JOHANSSEN har skrevet grammatiske studier, B. DAHL en større bog om «Die Partikel ut». Som Auberts elev og til hans ære udgav Bugge Plautus' «Mostellaria», med mange originale konjekturer. Af andre udgaver kan nævnes C. MÜLLERS af Sallusts Catilina og Jugurtha, B. Dahl og P. HOLMSENS elegante udgave og oversættelse af Horats. Oversættelser af latinske og græske digtere er desuden

leverede bl. a. af F. W. BUGGE, FR. GJERTSEN, A. TORP og P. ØSTBYE. Den klassiske litteratur- og kunsthistorie er behandlet af Weisse: «Romerske Cæsarer» I og II; STENERSEN: «Phidias», «Om Catulls Digtning», «Den romerske Satire»; P. Østbye: «Thukydids græske historie»; B. Dahl: «Latinsk litteraturhistorie». Over den græske statsforfatning har P. O. SCHJØTT, Østbye og A. RÆDER ydet enkeltbehandlinger. A. Torp har skrevet om «Hellenernes førhistoriske vandringer». J. Aars har skrevet en bog om Sokrates. Det klassiske versemaal er behandlet af SCHREINER: «Rhythmus og Metrum» (1866). Over numismatik har Holmboe, Aubert og Stenersen leveret afhandlinger.

XII. Den sammenlignende sprogforskning

fandt i C. A. HOLMBOE (1796—1882) en alsidig interesseret, men umetodisk dyrker. I et forsøg til en norsk etymologisk ordbog søgte han at belyse oldnorsk ved hjelp af sanskrit. Ikke uden interesse er Holmboes henvisning til den gjensidige paavirkning mellem nordisk og keltisk. Paa toppen af tidens videnskab staar derimod S. BUGGE's talrige, rundt omkring i fagskrifter spredte afhandlinger, hvor de fleste indogermanske sprog er dragne ind. Foruden de germanske dialekter har Bugge navnlig ofret de gammelitaliske sprog og armenisk en særlig opmerksomhed; et sidste udslag af disse studier er hans paavisning af en række armeniske laanord i den gotiske bibeloversættelse. Den seneste tid tilhører A. TORP: «Beiträge zur Lehre von den geschlechtlosen Pronomen in den indogermanischen Sprachen» og «Den græske Nominalflexion».

Retsvidenskab.

Af Bureauchef F. **Beichmann.**

Uagtet Norge ogsaa under Foreningen med Danmark havde beholdt sin særskilte Retsforfatning, havde dog det store Fællesskab i Retsregler, som navnlig ved Christian den femtes Norske Lov og de mange senere fælles Lovbud var indtraadt, i Forbindelse med Mangelen af et eget norsk Universitet bevirket, at der før Rigernes politiske Adskillelse ikke havde udviklet sig nogen særskilt norsk Retsvidenskab. Den norske Ret behandledes i de ved Kjøbenhavns Universitet holdte Forelæsninger underet med den danske, og det samme var i det Væsentlige Tilfældet i de videnskabelige Skrifter. Det Udviklingstrin, den fælles dansk-norske Retsvidenskab havde naaet, var heller ikke synderlig høit. A. S. ØRSTED's epokegjørende Rydningsarbeide var endnu kun i sin Begyndelse, og omend den gamle naturretlige Skole holdt paa at uddø, var dog den nye, paa klarere og rigtigere Forestillinger om Rettens Væsen byggede Bearbeidelse af Retsstoffet, som Ørsted efterhaanden foretog for Retssystemets væsentligste Dele, endnu kun for en mindre Del udført, da Adskillelsen fra Danmark fandt Sted.

Efter den i 1812 vedtagne Plan for det nye Universitet skulde der i det juridiske Fakultet ansættes 3 Lærere. Det viste sig imidlertid meget vanskeligt at faa disse Poster besatte. Flere, til hvilke man henvendte sig, bl. A. Ørsted og CHR. KROHG (f. 1777 † 1828), der i Aarene 1800—4 havde været Adjunkt og extraordinær Professor ved Kjøbenhavns juridiske Fakultet og nu var Overretsassessór i Trondhjem, var uvillige, og en dansk Mand (NIC. FALCK), der i 1813 blev udnævnt

til Professor og havde faaet Reisestipendium for at uddanne sig for Stillingen, kom efter Begivenhederne i 1814 ikke til at tiltræde Embedet, men blev i Stedet Professor i Kiel. Vistnok blev derpaa Krohg og Byfoged C. A. DIRIKS (f. 1775 † 1837) i Juni 1814 udnævnte til Professorer, men Krohg var fremdeles uvillig til at overtage Stillingen, og da de begge i November samme Aar blev udnævnte til Statsraader, stod Fakultetet meget snart igjen uden Lærere. I 1815 blev dog juri-

Christian Krohg.

diske Forelæsninger holdt af den senere som Politiker bekjendte Høiesteretsadvokat J. A. HIELM (f. 1782 † 1848) som konstitueret Docent, men først i 1816 lykkedes det at faa to juridiske Universitetsposter fast besatte, den ene med Overretsassessor og Lagthingspræsident L. LANGE (f. 1783 † 1860), den anden med Overretsprokurator H. N. STEENBUCH (f. 1774 † 1839), hvilken sidste i 1815 havde udgivet nogle ikke synderlig betydelige «Bemærkninger over Kongeriget Norges Grundlov». Begge tilhørte i videnskabelig Henseende vistnok nærmest Perioden før Ørsted, og ingen af dem kom til at udgive noget større juridisk Arbeide.

Lange var Medudgiver af Norges første juridiske Tidsskrift «Juridisk Repertorium», men bidrog til dette ikke andet end Meddelelser om juridisk Examen og et Fakultetsresponsum. Steenbuch deltog derimod med Brochurer og Bladartikler adskillig i Diskussionen om de statsretslige Spørgsmaal, som var oppe i Tiden.

Bortseet fra de Leilighedsskrifter paa Statsrettens Felt, som de politiske Begivenheder i vore første Selvstændighedsaar fremkaldte, var de juridiske Skrifter, der i det første Decennium saa Lyset hos os, kun faa. Nævnes kan dog et i 1815 udkommet ganske fortjenstfuldt mindre Skrift om Procesmaaden ved Høiesteret af daværende Høiesteretsadvokat B. H. v. MUNTHE af MORGENSTIERNE (f. 1774 † 1830 som Sorenskriver), som i sin Tid bl. A. sammen med Ørsted havde været Medudgiver af «Juridisk Maanedstidende». Det nævnte Skrift fik en anerkjendende Bedømmelse af Ørsted, men fremkaldte herhjemme en meget hidsig literær Strid med en anonym Forfatter (efter, hvad der har været antaget, C. M. FALSEN), der tilsidst endog gav sin Polemik den kuriøse Form af et ikke meget vittigt, men desto mere grovt Lystspil.

Endvidere kan nævnes et af Falsen (f. 1782 † 1830 som Justitiarius i Høiesteret) i 1815 udgivet Skrift om Odelsretten samt en Afhandling i «Juridisk Repertorium» om samme Emne fra 1818 af daværende Expeditionssekretær, senere Statsraad J. H. VOGT (f. 1784 † 1862).

Derimod frembragte denne Periode det eneste betydelige Arbeide paa Retsfilosofiens Felt, som vor Litteratur hidtil har at opvise, i Statsraad N. TRESCHOW's (f. 1751 † 1833) i 1821—23 udkomne «Lovgivningsprinciper» i 2 Bind, hvilket Værk paa en Vis suppleres ved et i 1834 efter Forfatterens Død udgivet Skrift «Om Norges Grundlov».

Sit første juridiske Tidsskrift fik Norge i 1818 i det allerede nævnte «Juridisk Repertorium», der udgaves af Morgenstierne, Lange, Vogt og Hielm. Dette Tidsskrift, hvoraf blot udkom 4 smaa Hefter —, et i hvert af Aarene 1818—20 og et i 1823, da det af Mangel paa Tilslutning (og vistnok ogsaa paa Mangel af Bidrag) gik ind, — indeholder, foruden Meddelelser om Retssager, enkelte mindre Afhandlinger, af hvilke Vogts ovennævnte Afhandling om Odelslovgivningen turde være den betydeligste.

Lovgivningsarbeidet og Deltagelsen i det nye Statsliv lagde i disse Aar ligesom ogsaa senere Beslag paa mange af Landets bedste juridiske Kræfter. Som bekjendt bestemmes det i Grundlovens § 94, at en ny almindelig civil og kriminel Lovbog skulde foranstaltes udgivet paa første eller, om dette ikke var muligt, paa andet ordentlige Storthing,

og af Rigsforsamlingen blev i dette Øiemed udvalgt en Lovkommitte. Det viste sig imidlertid snart, at Tiden ikke var inde til at løse denne Opgave, uagtet Lovkommitteen blev besat med de dygtigste juridiske Kræfter, hvorover man dengang raadede. Til at saa lidet udrettedes, bidrog, foruden Medlemmernes hyppige Vexlen og de Afbrydelser, som bevirkedes ved flere Medlemmers Deltagelse i Storthingene, ogsaa den Omstændighed, at det i stor Udstrækning viste sig nødvendigt at ty til Lovkommitteen ogsaa for at faa udarbeidet Udkast til de forskjellige Love om specielle Emner, som det fandtes paakrævet at faa istand, og det, selv om disse Love efter sin Gjenstand ingen Sammenhæng havde med Lovbogsarbeidet. Det er bekjendt, hvorledes Chr. Krohgs mangeaarige Arbeide med Kriminalloven ikke bragte noget Resultat, idet denne dygtige, men af overdreven Ængstelighed plagede Mand vistnok i Mismod har tilintetgjort sine Udarbeidelser før sin i 1828 indtrufne Død, og Kriminallovarbeidet fik først Fart, da der dertil i det nævnte Aar blev nedsat en ny Kommission. «Lovkommitteen» blev derefter i 1830 besluttet opløst.

Imidlertid var i den sidste Halvdel af Tyveaarene en ny Tid begyndt at gry. Universitetet fik nye unge Lærerkræfter, først C. Winther Hjelm (f. 1797 † 1871 som Høiesteretsassessor), der i 1826 efterfulgte Lange, og noget senere U. A. Motzfeldt (f. 1807 † 1865 som Høiesteretsassessor) og F. Stang (f. 1808 † 1884). Samtidig gjenoplivedes i 1826, under Redaktion af Hjelm, hans Svigerfader Morgenstierne og en anden Svigersøn af denne, P. C. Lasson (f. 1798 † 1873 som Justitiarius i Høiesteret) det indgangne «Juridiske Repertorium» under den noget ændrede Titel «Juridiske Samlinger». I dette Tidsskrift offentliggjorde Hjelm en Række opsigtvækkende Afhandlinger, hvori han, som Ørsted i en Recension udtaler, «søgte at nedbryde Meninger, som de Retslærde hidtil have henregnet til de mest afgjorte Sandheder», — noget, som da heller ikke lykkedes ham, da Ørsted med megen Energi tog til Gjenmæle. Hjelms Afhandlinger har derfor væsentlig kun Betydning som et Vidnesbyrd om hans Originalitet, Skarpsindighed og fine Dialektik, men samtidig ogsaa om den Mangel paa praktisk Blik og Tilbøielighed til Særmeninger, som var ham egen, og som ogsaa bevirkede, at hans senere lange Virksomhed som Lovkommissær (hvorom nedenfor) ledede til saa ringe praktiske Resultater.

Ogsaa Lasson bidrog til «Juridiske Samlinger» flere mindre Afhandlinger, Førstegrøden af den omfattende og flittige Forfattervirksomhed, som denne anseede Jurist i sit lange og virksomme Liv udfoldede. Tidsskriftet gik imidlertid ind allerede i 1830 efterat have

bestaaet i 4 Aar, og først i 1836 fik Norge atter et juridisk Tidsskrift i den endnu bestaaende «Norsk Retstidende», oprindelig udgivet af Høiesterets Advokater, siden 1870 af den norske Sagførerforening, men som i den første Tid saagodtsom udelukkende indskrænkede sig til Meddelelser om Retssager.

Det første større Arbeide, den norske Retsvidenskab frembragte, var Stangs i 1833 udgivne «Systematisk Fremstilling af Norges konsti-

U. A. Motzfeldt.

tutionelle eller grundlovsbestemte Ret», et ved Skarpsindighed og Indtrængen i Stoffet ikke mindre end ved en klar og tiltrækkende Fremstilling lige udmærket Arbeide, som ogsaa vakte fortjent Opmærksomhed udenfor Rigets Grændser. Som en Mangel ved Værket maa det dog betegnes, at Behandlingen af Stoffet væsentlig er exegetisk, og at den konstitutionelle Praxis ikke omhandles. I sit Forord oplyser Forfatteren imidlertid, at det var hans Agt senere at supplere sit Værk med en Oversigt over denne, hvilken Plan han dog aldrig kom til at opfylde, idet han som

bekjendt faa Aar efter af økonomiske Grunde forlod den videnskabelige Bane for at blive Advokat, fra hvilken Stilling han i 1845 gik over i Kongens Raad. Først, efterat han i 1880 var fratraadt som Statsminister, greb han atter Pennen, og man fik i den ufuldendte Afhandling i «Norsk Retstidende» for 1883 «Om den kongelige Sanktionsret efter Norges Grundlov» et nyt Vidnesbyrd om hans sjeldne Evner som exegetisk Forfatter og om det store Tab, den norske Retsvidenskab led ved, at han saa tidlig forlod den videnskabelige Bane.

Fr. Stang.

Hvad Videnskaben tabte i Stang, skulde den imidlertid faa erstattet i hans Jævnaldrende A. M. SCHWEIGAARD (f. 1808 † 1870 som Professor), der i 1835 efterfulgte ham som Universitetslærer. Schweigaards Navn staar maaske endnu for de Fleste som det største, den norske Retsvidenskab har at opvise, og han er i ethvert Fald ubetinget den første Repræsentant for den videnskabelige Retning, han tilhørte, og som lige til de sidste Decennier har givet den norske Retsvidenskab sit Præg. Sit Syn paa Retsvidenskabens Opgave og Methode har han fornemmelig udviklet i en i dansk «Juridisk Tidsskrift» for 1835 indtagen Afhandling om Retsvidenskabens Tilstand i Tyskland. I denne Afhandling, der var Frugten af et længere Studieophold i Udlandet, drager han stærkt tilfelts mod den samtidige tyske Retsvidenskab, saavel mod den under SAVIGNY's og EICHHORN's Førerskab opblomstrende historiske Skole, som mod den filosofiske Retning, der ved Siden deraf fremdeles bredede sig. Uagtet hans Bedømmelse af disse Retninger ikke kan frikjendes for megen Ensidighed, turde det dog vise et rigtigt Blik for de Krav, som først og fremst maatte stilles til Datidens juridiske Videnskab, naar han i Modsætning dertil priste den nøgterne

for Systemtvang og Skolefordomme befriede Retsforskning, som i Samtidens danske og norske juridiske Litteratur navnlig repræsenteredes ved Ørsteds Skrifter og Stangs nysnævnte Værk, og som hovedsagelig saa Opgaven i en indgaaende Udredning af de givne Retssætningers Indhold og Virkninger i Anvendelsen paa de konkrete Retsforhold. Den videnskabelige Retning og Methode, som Schweigaard her hyldede, og som han selv betegnede som den analytisk-descriptive, blev han ogsaa tro i de store Værker, hvormed han senere under sin lange Virksomhed som Universitetslærer berigede Retslitteraturen. Det ældste af disse, hans Commentar over Kriminalloven af 1842, udkom i første Oplag i 1845—46. Senere fulgte Fremstillingen af Processen, af hvilken 1ste Bind udkom i 1849, 2det Bind og Afsnittet om Arrest og Forbud i 1858, medens Afsnittene om Konkurs og om Skifte og Arvebehandling i 1871 udgaves af hans Søn i den ufuldendte Tilstand, hvori de forelaa ved Forfatterens Død. Forfatterens overlegne Skarpsindighed og Dygtighed saavelsom den sunde og nøgterne Hensyntagen til Livets Krav, som udmærkede disse Værker, var ikke langt fra at fremkalde den Opfatning, at Videnskaben i dem havde sagt sit sidste Ord, og gav dem en Autoritet i Praxis som ingen andre — noget, hvortil ogsaa den Glans og det Ry, som omgav Forfatterens sjeldne Personlighed, selvfølgelig ogsaa bidrog ikke lidet. I denne Samtidens og den nærmeste Eftertids Vurdering var der vistnok, som en senere Tids Kritik har paavist, stor Overdrivelse, idet man bl. A. ogsaa var tilbøielig til at overse, i hvor stor Udstrækning andre og navnlig Ørsted havde beredt Veien. Alligevel tør man maaske sige, at Schweigaards nævnte Værker i sin Helhed seet endnu staar uovertrufne i vor

A. M. Schweigaard.

Retslitteratur, og at der i denne neppe kan nævnes mange Skrifter, der kan stilles ved Siden af dem i Henseende til interessant og tankevækkende Fremstilling, Gjennemarbeidelsen af Stoffet og i det Hele Fylden af den Belærelse, de byder.

En Fremstilling af Processen, omend betydelig mere kortfattet end Schweigaards, havde man forøvrigt allerede tidligere faaet fra LASSON's Haand (Haandbog i den norske Processes anden Del, 1835—36, med Supplement, 1841, og i dens første Del, 1843). Større Værdi end dette Arbeide har samme Forfatters systematiske Fremstilling af Strafferetten (udkommet i Aarene 1848—51), hvortil slutter sig et Supplement af 1858 og en Samling Bidrag til Strafferetten (1871), væsentlig indeholdende Oplysninger om den senere Retspraxis. Lasson var en meget lærd Mand og en fremragende Jurist, og hans Skrifter viser hans omfattende Kjendskab saavel til fremmed Retslitteratur som til vor hjemlige Retspraxis. Derimod staar de mindre høit i Henseende til Fremstillingen, der navnlig i hans senere Skrifter (blandt hvilke særlig er at nævne den i 1868 udkomne Fremstilling af Straffeprocessen «af En, der længe har studeret og praktiseret» samt «Om Appel i civile Sager» 1869) ofte var tung og lidet oversigtlig.

Af den processuelle Litteratur fra Tiden omkring Aarhundredets Midte maa ogsaa mærkes de Fremstillinger af Udlandets Straffeproces, som fremkaldtes ved Bestræbelserne for Indførelse af Juryinstitutionen (E. AUBERT: «Om mundtlig Rettergang og Edsvorne» 1849, og fornemmelig MUNCH RÆDER: «Om Juryinstitutionen», 3 Bind 1850—52, udførlig anmeldt af Hjelm i 1852) samt den af den kongl. Proceskommission af 1853 (Lasson, Hallager og I. C. LOUS) afgivne udførlige Betænkning om Forandringer i Straffeproceslovgivningen, 3 Bind, 1856—59.

For Privatrettens Vedkommende varede det længere, inden man fik nogen trykt norsk Fremstilling. Dog havde man i Firtiaarene faaet kontratrykte Forelæsninger over de vigtigste herhenhørende Discipliner af P. J. COLLETT (f. 1813 † 1851 som Professor), G. F. HALLAGER (f. 1816 † 1876 som Høiesteretsassessor) og CHR. PLATOU (f. 1811 † 1891 som Overretsjustitiarius). Colletts Forelæsninger over Person- og Familieretten er senere udgivne i Trykken (for Familierettens Vedkommende første Gang i 1859, for Personrettens Vedkommende i 1865). Det samme er Tilfældet med Hallagers Forelæsninger over Obligationsretten, der udkom i Trykken i 1859—60. Saavel disse som Colletts nævnte Forelæsninger er for sin Tid fortjenstfulde og dygtige Arbeider og bruges tildels endnu som Lærebøger for de Studerende. Selvfølgelig hviler de i stor Udstrækning paa det fortrinlige Grundlag, Bearbeidelsen af de

nævnte Discipliner havde faaet i Ørsteds Skrifter, ligesom deres Oprindelse fra adskillig ældre Forelæsninger billigvis maa tages i Betragtning ved deres Bedømmelse og navnlig ved Sammenligningen med de omtrent samtidige danske Skrifter af SCHEEL og GRAM.

Fra Hallagers Haand fik man senere ogsaa Fremstillinger af Arveretten efter Arveloven af 1854 (i 1863) og af Søretten efter Søfartsloven af 1860 (i 1867), hvilke begge ligesom samme Forfatters Obligationsret udmærker sig ved en behagelig og letlæst Fremstilling.

Platous Forelæsninger over Tingsretten blev derimod ikke senere trykte. Indtil F. BRANDT's Tingsret udkom i 1867, havde man paa dette Felt af trykte Arbeider kun enkelte Monographier, af hvilke de vigtigste er U. A. Motzfeldts i 1846 udgivne Skrift om Odels- og Aasædesretten samt Platous Skrift om Besiddelse (1863). Brandts Fremstilling af Tingsretten har hovedsagelig sin Fortjeneste i den Omhyggelighed og Fuldstændighed, hvormed Lovstoffet er sammenstillet, saavelsom i Behandlingen af de Afsnit, for hvilke det retshistoriske er af Betydning. I Bearbeidelsen af de mere theoretisk-dogmatiske Dele staar den derimod ikke høit, ligesom Forfatterens Tilbøielighed til Særmeninger her maa siges at have øvet en lidet heldig Indflydelse. Brandt (f. 1825 † 1891 som fhv. Professor) udgav senere (1876) ogsaa en Fremstilling af Søforsikringsretten, der ikke var behandlet i Hallagers ovennævnte Fremstilling af Søretten. Hans Hovedvirksomhed knyttede sig dog til Retshistorien, til hvis Studium han under hele sin lange Bane væsentlig viede sit Arbeide, hvis Resultater navnlig findes nedlagte i hans i 1880 og 1883 udkomne Forelæsninger over den norske Retshistorie (behandler foruden Retskilderne — den saakaldte ydre Retshistorie — tillige Privatretten, Strafferet og Proces, men kun forsaavidt angaar Tidsrummet indtil Kong Christian den femtes Norske Lov). Flere Afsnit havde iøvrigt tidligere været trykte, dels i «Ugeblad for Lovkyndighed», dels i «Historisk Tidsskrift».

G. F. Hallager.

Skal man i faa Ord karakterisere de senere Aartiers retsvidenskabelige Litteratur i Modsætning til den ældre, kan det maaske bedst ske

ved at henvise dels til den større Interesse, som fra Tiden omkring 1860 vises Retshistorien, og dels til den større Rapport med Udlandets Retsforskning, som omtrent fra samme Tid indtræder, og som især i de sidste Aartier har øvet en særdeles befrugtende Indflydelse, fornemmelig i dogmatisk og systematisk Henseende. Naar vore hjemlige juridiske Forfattere fra Aarhundredets første Halvdel kun i en saa liden Udstrækning fæstede sin Opmærksomhed paa Udlandets Retslitteratur, var dette i stærk Modsætning til det af Ørsted givne Exempel, og selv om man tager billigt Hensyn til den Begrændsning, som Nødvendigheden af først og fremst at tilveiebringe for de Studerendes Behov afpassede Fremstillinger af vor gjældende Ret i saa Henseende paalagde, feiler man dog neppe ved at antage, at ogsaa den nedsættende Dom, som Schweigaard havde fældet over Samtidens tyske Retsvidenskab, paa Grund af den store Indflydelse, han øvede, har bidraget sit til denne Afsondring. Ogsaa den ringe Interesse, som vistes Retshistorien, der iøvrigt heller ikke just var Ørsteds stærke Side, tør vistnok have lignende Aarsager. Paa dette Felt var det Historikerne (P. A. Munch og R. Keyser), som gik i Spidsen, og Juristerne fulgte først senere efter. Foruden Brandt maa for den ældre Retshistories Vedkommende særlig nævnes E. Hertzberg (f. 1847), Forfatter af «Det norske Aristokratis Historie indtil Kong Sverres Tid» (1869) og «Grundtrækkene af den ældste norske Proces» (1874), som, efter senere i nogen Tid at have været Professor i Statsøkonomi, i de sidste Aar atter har gjenoptaget sin retshistoriske Forfattervirksomhed. Den senere Retshistorie har navnlig været behandlet af L. M. B. Aubert (f. 1838 † 1896), af hvis herhenhørende Skrifter særlig kan nævnes en Afhandling om «Kontraktspantets historiske Udvikling især i dansk og norsk Ret» i «Norsk Retstidende» for 1872, «De norske Retskilder og deres Anvendelse» 1ste Bind (1877) og «Grundbøgernes Historie i Norge, Danmark og tildels Tyskland» (1892). For den offentlige Rets Vedkommende maa derhos mærkes den fortrinlige Fremstilling af Norges Statsforfatnings Historie indtil 1814, som indeholdes i det i 1866 udkomne første Bind

T. H. Aschehoug.

af T. H. ASCHEHOUG's (f. 1822) offentlige Ret. I dette store Værk, hvis følgende 3 Bind omhandler Norges nuværende Statsforfatning, har man faaet en Nybearbeidelse af vor konstitutionelle Ret, hvori ikke blot den konstitutionelle Praxis er udførlig behandlet, men ogsaa udenlandske Forfatteres Skrifter i stor Udstrækning er benyttet til Emnets Belysning. Aschehoug har senere ogsaa udgivet kortere Fremstillinger af vor Statsforfatningsret dels i «Nordisk Retsencyklopædi» (omhandler tillige den svenske og danske Statsret), dels i Marquardsens «Handbuch des öffentlichen Rechts» (omhandler ogsaa Sveriges Statsret), samt flere større og mindre Afhandlinger hovedsagelig om statsretslige og statsøkonomiske Emner.

Auberts Forfattervirksomhed har ved Siden af Retshistorien væsentlig været viet Behandlingen af formueretslige Emner. Foruden enkelte mindre Afhandlinger samt en udførlig Fremstilling af «den nordiske Vexelret» (1882) paa Grundlag af de nordiske Vexellove af 1880, i hvis Udarbeidelse han deltog, har han paa dette Felt navnlig leveret dels en omarbeidet og forøget Udgave af Hallagers Obligationsrets almindelige Del (1887), dels en helt ny Fremstilling af Obligationsrettens specielle Del, der dog ikke er fuldendt, idet kun 1ste (1890) og 3die Bind (1894) samt et Hefte af andet Bind (1895) er udkomne. I dette sidste Værk, der overhovedet udmærker sig ved Fylden af de Oplysninger, som meddeles, særlig om Retternes Praxis, er en betydelig Plads ogsaa indrømmet Paavisningen af den historiske Udvikling. Ogsaa paa Statsrettens og Folkerettens Omraade har Aubert optraadt som Forfatter. Han er saaledes Hovedforfatteren af det juridiske Fakultets i 1881 afgivne udførlige Betænkning om den kongelige Sanktionsret.

L. M. B. Aubert.

Medens Aschehoug og Aubert vel nærmest maa siges at tilhøre en historisk Retning i vor Retsforskning, gjør en stærkere Paavirkning af Udlandets Retsvidenskab sig gjældende hos andre af de nyere Forfattere. Blandt dem, der banede Veien for Kjendskabet til og Tilgodegjørelsen af Udlandets Retslitteratur, maa saaledes nævnes O. A. BACHKE (f. 1830 † 1890 som Høiesteretsassessor), der i «Ugeblad for Lovkyndighed» og «Norsk Retstidende» har leveret en Række ved omfattende Lærdom udmærkede Afhandlinger, hvoriblandt «Kriminalistiske Bemærk-

ninger» i «Ugeblad for Lovkyndighed» I—VIII og «Om den saakaldte literære og kunstneriske Eiendomsret» i «Norsk Retstidende» 1871—7: Som udprægede Repræsentanter for denne Retning maa F. HAGERUP og O. PLATOU betegnes, ligesom ogsaa B. GETZ vel nærmest maa siges at tilhøre samme Retning. Sidstnævnte (f. 1850), hvis berømte Debutafhandling «Om den saakaldte Delagtighed i Forbrydelser» (i «Norsk Retstidende for 1876) med et Slag gav hans Navn Plads blandt vor juridiske Videnskabs første, har senere ogsaa ydet særdeles værdifulde Bidrag til Proceslitteraturen, dels i et stort Antal Afhandlinger, dels i større Skrifter (som «Om Paaanke til høiere Ret» (1884), «Om en forandret Rettergangsmaade i Straffesager» (1885) og den i 188 sammen med Hagerup udgivne Kommentar til Straffeprocesloven af 1887). I de senere Aar har han væsentlig været beskjæftiget med Lovarbeider (fornemmelig Udarbeidelsen af en ny Straffelov), ved hvilke han har vundet et europæisk Ry. Endnu mere omfattende er Hagerups (f. 1853) Forfattervirksomhed. Efterat han en Tid lang hovedsagelig havde beskjæftiget sig med Formueret og behandlet denne dels i Afhandlinger, dels i større Skrifter (hvoriblandt «Om Kjøb og Salg» 1883 og «Den norske Panteret» 1887), har han senere med en Universalitet og Produktivitet, som minder om Ørsted, i flere store Værker ogsaa behandlet Strafferet og Proces («Om Formuesindgreb og Dokumentforbrydelser» 1891, «Forelæsninger over den norske Straffeproces» 1893 og «Forelæsninger over den norske Civilproces» (under Udgivelse) samt den ovennævnte sammen med Getz udgivne Kommentar til Straffeprocesloven). Sin videnskabelige Grundopfatning og Methode har han udviklet i en Afhandling «Nogle Ord om den nyere Retsvidenskabs Karakter», der indleder første Bind af «Tidsskrift for Retsvidenskab», hvis Hovedredaktør han er. O. Platou (f. 1845) har derimod i sine Arbeider væsentlig beskjæftiget sig med Handelsretten, særlig Læren om Interessentskab (Afhandlingen «Om det navngivne Handelsselskabs Retsforhold ligeoverfor Trediemand» i «Norsk Retstidende» for 1875 og flere andre Afhandlinger). Ogsaa han har i en længere Aarrække hovedsagelig været beskjæftiget med Lovgivningsarbeider.

B. Getz.

Blandt de mange andre Forfattere, der siden 1860 har ydet større eller mindre Bidrag til vor Retslitteratur, bør ogsaa særlig nævnes nuværende Regjeringsadvokat J. BERGH (f. 1837, Forfatter af en Række forskjellige Afhandlinger «Om den saakaldte Hjemmelspligt i Kontraktsforhold» i «Ugeblad for Lovkyndighed» for 1866, «Om Betingelserne for Gjæsteretsbehandling efter norsk (dansk) Civilproces» i «Tidsskrift for Retsvidenskab» 1889, «Om Gjældsstiftelse af Umyndige efter norsk og dansk Ret», ibid. 1894 foruden flere mindre Afhandlinger), Professor B. v. MUNTHE af MORGENSTIERNE (f. 1851 — Afhandlinger «Om Kompensation efter norsk Ret» i «Norsk Retstidende» for 1879 og «Om Erstatningsansvar for Andres Handlinger» ibid. for 1887 og fl.) samt H. SCHEEL (f. 1859 — Skriftet «Om Ægtefællers Formuesforhold» 1892).

F. Hagerup.

Et vaagnende stærkere videnskabeligt Liv vil regelmæssig være ledsaget af Stiftelsen af nye Tidsskrifter. Som ovenfor nævnt var den i 1836 stiftede «Norsk Retstidende» i mange Aar vor juridiske Videnskabs eneste Fagorgan, og ogsaa den indeholdt kun yderst sjelden andet end Referater af Domme. Et Forsøg, som i 1846 gjordes paa at skabe et ogsaa paa Afhandlinger beregnet Tidsskrift («Norsk juridisk Tidsskrift», udgivet af Advokaterne ROLFSEN og HOMANN), maatte snart opgives, idet der kun udkom en eneste Aargang, der væsentlig indeholder Bedømmelser af Hjelms Lovudkast. Først i det i 1861 stiftede «Ugeblad for Lovkyndighed, Statistik og Statsøkonomi», udgivet af den norske Sagførerforening, lykkedes det at skabe et saadant Tidsskrift, der i de 10 Aar, hvori det bestod, blev Centrum for det nye videnskabelige Liv, som kan dateres fra dette Decennium. I 1870 sammensmeltedes det med «Norsk Retstidende», der dog senere har været fortsat i det Væsentlige i det af «Ugebladet» aabnede Spor. Siden 1888 har imidlertid Afhandlingslitteraturen faaet et fælles Specialorgan for hele Skandinavien i det af den Stang'ske Stiftelse udgivne «Tidsskrift for Retsvidenskab» under Redaktion af 2 norske, 2 danske og 2 svenske Videnskabsmænd.

Som en særlig betydningsfuld Begivenhed i vor Retsvidenskabs Historie maa ogsaa betegnes de fra 1872 til 1890 hvert tredie Aar af-

holdte nordiske Juristmøder, ved hvilke en Række videnskabelige og Lovgivningsspørgsmaal har været optagne til fælles Drøftelse af de 3 Landes første juridiske Kræfter. Foruden det rent videnskabelige Udbytte, som disse Møder har bragt, har de ogsaa givet Stødet til det Fællesarbeide til Tilveiebringelse af ensartede Love for de 3 Lande, hvis Frugter foreligger i Vexellovene af 1880, Lovene om Varemærker og om Handelsregistre, Firma og Prokura samt de nye Søfartslove. Som en Frugt af de nævnte Møder maa ogsaa betegnes den af norske, danske og svenske Forfattere (for Norges Vedkommende: Aschehoug, Hertzberg, G. Gram og H. Vogt) istandbragte Fremstilling af de 3 Landes offentlige og private Ret, som indeholdes i den nu paa det nærmeste afsluttede «Nordisk Retsencyklopædi».

En Fremstilling af Retsvidenskabens litterære Historie vil kun give et meget ufuldkomment Billede, hvis den ikke tillige omhandler Lovgivningen. Ikke alene giver denne Retsvidenskaben det Stof, som den skal behandle, men der vil i Forarbeiderne til de vigtigere Love ofte være indeholdt betydningsfulde Bidrag til Emnets videnskabelige Behandling. Hertil kommer, at i et lidet Samfund som vort vil det i stor Udstrækning være nødvendigt til Lovarbeiderne at anvende de Mænd, som ved sin Stilling som Universitetslærere er særlig kaldede til at være Bærere af den rent videnskabelige Produktion. Der fremkommer herved den Synderlighed, at denne ofte vil være forholdsvis ringe i de Perioder, hvor Lovgivningsarbeiderne drives med størst Kraft. Skjønt Pladsen ikke tillader med nogen Nøiagtighed her at fremstille vor Lovgivnings Historie siden 1814, bør den dog ikke ganske forbigaaes i Taushed.

Ovenfor er allerede nævnt, hvorledes den i 1814 til Opfyldelse af Budet i Grundlovens § 94 om Udarbeidelse af en ny civil og kriminel Lovbog nedsatte Kommitte ikke magtede at fuldføre sit Hverv, saa at den i 1830 blev opløst, efterat en ny Kommission («Lovkommissionen») var nedsat for at udarbeide Udkast til en Kriminallov. Omtrent samtidig blev Hjelm antaget til at udarbeide Udkast til en Civillovbog, ligesom det senere overdroges ham sammen med Lovkommissionen tillige at udarbeide Udkast til Proceslov. Medens Lovkommissionen i Løbet af faa Aar fik i Stand det Udkast til en Kriminallov, som, efterat være bleven revideret, ligger til Grund for Kriminalloven af 1842, gik det mindre heldigt med de øvrige Arbeider. Hertil bidrog bl. A. ogsaa, at man snart atter begyndte at bebyrde Hjelm og Kommissionen med Udarbeidelsen af særskilte Lovforslag, tildels endog om ganske uvedkom-

mende Materier. Og da saa Storthinget i 1842 ytrede sin Misnøie med Lovarbeidets langsomme Fremgang ved at sætte korte Frister for Udkastenes Afgivelse, bevirkede dette, at Arbeidet i 1843 paa det nærmeste standsede, idet Kommissærerne søgte sig over i andre Stillinger, omend med Løfte om efter Leilighed at fortsætte. Imidlertid leverede dog Hjelm et vistnok ikke ganske fuldstændigt «Udkast til almindelig borgerlig Lovbog», hvoraf de 2 første Afdelinger blev trykte (i 1845—46), medens en tredie Afdeling (om Tingsretten) ikke er trykt. Hverken dette Udkast eller det Udkast til en Lov om «Kreditvæsenet» (væsentlig om Gjældsinddrivelse og Konkurs), som Hjelm sammen med Lovkommissionen efter Opdrag havde afgivet i 1841, er senere kommet til nogen nævneværdig Nytte. Og samme Skjæbne har ogsaa faaet et Udkast til Rettergangslov (saavel i kriminelle som i civile Sager), som Hjelm senere afgav i 1854. Med Ophøret af Hjelms og Lovkommissionens Arbeide blev Bestræbelserne for Istandbringelse af en Civillovbog foreløbig opgivne, og de er heller ikke senere gjenoptagne. Derimod fik Arbeidet for en stykkevis Udbedring af Lovgivningen i den nærmeste Fremtid forøget Fart. En kongelig Kommission (Lasson, Hallager og Collett) nedsattes for at udarbeide Lovudkast om Arv og Skifte. Paa Grundlag af dennes Arbeider fik man da i 1854 en ny Arvelov, hvortil slutter sig Loven om forsvundne og fraværende Personer af 1857 og Lov om Adgang til at hensidde i uskiftet Bo af 1851, hvorimod nogen fuldstændig Lov om Skifte af Dødsboer, hvortil Kommissionen ogsaa havde afgivet Udkast, ikke er kommen istand. En Kommission (Motzfeldt, THOMLE og DUNKER) nedsattes samtidig til Udarbeidelse af nyt Udkast til Lov om Kreditvæsenet. Paa Grundlag af dennes Arbeider har man bl. A. faaet den vigtige Lov om Pant og Thinglysning af 1857, ligesom Konkursloven af 1863, hvis nærmeste Kilde er et senere Udkast af Dunker, ogsaa maa ansees for en Del at være bygget paa denne Kommissions Arbeide, der ogsaa iøvrigt er benyttet i enkelte senere Love. Videre blev et Udkast til en Søfartslov udarbeidet af J. C. AALL, hvilket, efterat være revideret af en Kommission,' ligger til Grund for Søfartsloven af 1860, der dog nu, som allerede nævnt, er afløst af den af en skandinavisk Kommission udarbeidede nye Søfartslov af 1893. Derimod lykkedes det paa Grund af Striden om Juryinstitutionens Indførelse foreløbig ikke at istandbringe nogen ny Proceslov for kriminelle Sager, og man blev staaende ved i en Lov af 1866 at rette paa enkelte af de mere fremtrædende Mangler ved den gjældende Rettergang. De vigtigste af de herhen hørende Arbeider er ovenfor omtalte; dog bør ogsaa nævnes det Udkast til en Straffeproceslov grundet paa Jury, som paa Grundlag

af en ikke sanktioneret Storthingsbeslutning af 1857 udarbeidedes af en i 1860 nedsat Kommission. Først i Ottiaarene blev Arbeidet gjenoptaget og den nugjældende Straffeproceslov af 1887 (Juryloven) istandbragt, ved hvis Udarbeidelse det nævnte Udkast har været endel benyttet. Det Proceskommissionen af 1853 (jfr. ovenfor) givne Opdrag omfattede ogsaa den civile Proces. Et Udkast hertil, omfattende Rettergangsmaaden i 1ste Instans, blev trykt i 1868, men er ikke senere bleven videre fremmet. Det er dog ligesom nogle af Kommissionen afgivne foreløbige Udkast bleven noget benyttet i senere specielle Love, fornemmelig en Lov af 1892. En ny Kommission til Udarbeidelse af en Civilproceslov under Forsæde af Getz er bleven nedsat i 1891. Den militære Straffe- og Proceslovgivning hørte til de Emner, hvormed allerede Lovkommissionen og Hjelm var beskjæftigede. En militær Straffelov fik man ogsaa i 1866. Derimod er en militær Proceslov, hvormed atter siden Begyndelsen af Syttiaarene en Række Kommissioner og Kommitteer har været beskjæftigede, endnu ikke istandbragt. Kriminalloven af 1842 undergik, navnlig med Hensyn til Straffesatserne, en gjennemgribende Revision i 1874, og de vigtigste af dens specielle Kapitler er senere, som Følge af den nye Straffeproceslovs Indførelse, i 1889 og 1890 blevne ganske omarbeidede paa Grundlag af Udkast afgivet af en i 1885 nedsat Kommission, hvis Formand er Getz. Denne har senere været beskjæftiget med Udarbeidelse af en helt ny Straffelov, hvortil endeligt Udkast snart kan ventes at ville foreligge.

Af andre vigtigere Love fra den nyere Tid er de i Fællesskab med Sverige og Danmark udarbeidede skandinaviske Love ovenfor omtalte. Videre kan nævnes Loven af 1888 om Formuesforholdet mellem Ægtefæller, hvis Grundlag er et Udkast, udarbeidet af en i Begyndelsen af Syttiaarene nedsat Kommission (Aschehoug, LAMBRECHTS og RICHTER) samt Vasdragsloven af 1887, der ligeledes er udarbeidet af en i Syttiaarene nedsat Kommission (Formand: Brandt). Fra Begyndelsen af Ottiaarene foreligger ogsaa Udkast til en Lov om Jordleie, udarbeidet af en Kommission, men dette er ikke hidtil bleven fremmet. Videre er af en i Ottiaarene til Udarbeidelse af Lovregler om uansvarlige Selskaber nedsat Kommission (hvoriblandt O. Platou) i 1894 afgivet et Udkast til Lov om Aktieselskaber.

De her omtalte Love og Kommissionsudkast udgjør dog kun en mindre Del af det hele stedfundne Lovgivningsarbeide, i hvilket den kommunale og administrative Lovgivning, Næringslovgivningen og i de senere Aar ogsaa Arbeiderlovgivningen maa siges at have indtaget den fornemste Plads. Men til nærmere at redegjøre for denne Del af Lovgivningsarbeidet vil der i denne korte Oversigt ikke være Rum.

Filosofi.

Af Garnisonsprest Dr. philos. **E. F. B. Horn.**

Om Filosofien hos os gjælder det samme, som er sagt om Theologien, at vi mangle en eiendommelig norsk Skole. I denne Henseende staa vi tilbage for Nabolandene, Sverige og Danmark. Sverige har havt sin BOSTRÖM og Danmark sin SØREN KIERKEGAARD, der hver for sig have foraarsaget en stor og langtrækkende Bevægelse, ligesom hver af dem har havt sin nationale Farve. I Norge har saadan af Folkeeiendommeligheden sterkt præget filosofisk Produktion vistnok til Dato manglet. Derfor har heller ikke den filosofiske Videnskab hos os været omfattet med nogen synderlig Begeistring, og ihvorvel her har været en til Chauvinisme grændsende folkelig Vækkelse, saa har denne endnu ikke været knyttet til nogen for os eiendommelig filosofisk Livsanskuelse. Hvad vi i det Hele have havt af Filosofi, har været Bearbeidelser af fremmede Ideer, fornemmelig tydske og i den senere Tid tillige franske og engelske.

Den ældste filosofiske Forfatter siden Universitetets Grundlæggelse i 1811 var NILS TRESCHOW, f. 1851, d. 1833. Først Professor ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han erhvervede sig adskillig Anseelse, ansattes han i 1811 ved det nyoprettede Universitet i Christiania. Han har skrevet meget, hvoraf endel ogsaa nu kan læses med Interesse. Han er især paavirket af Kant og Schelling. Under sin Virksomhed i Norge har han bl. a. forfattet: «Elementer til Historiens Filosofi» (1811);*

---

* Paa Grund af Rummets Knaphed kan Opregningen af producerede Arbeider i Filosofi saavelsom Theologi ikke paa langt nær blive udtømmende. Det siger sig ogsaa selv, at der med hvad der her nævnes, ikke vil blive udtalt nogen Dom om det præsteredes Værd.

«Almindelig Logik» (1813); «Om Gud, Idé- og Sandseverdenen» (1832); «Christendommens Aand» (1828), hvilket sidste Skrift bragte ham i literær Feide med den unge Pastor Wexels (se «Theologien»). Hans Anskuelser staa vistnok temmelig fjernt fra, hvad man ialfald dengang mente at være Christendom. Man finder snarere i ham Tendentser, hvori den i vor Tid saa sterkt raadende Darwinisme og Positivisme synes dominerende. Imidlertid vilde det være en Uretfærdighed at beskylde ham for Materialisme. Dertil er han for sterkt paavirket af Kant.

Fra 1826 til 1831 var den senere anseede danske Digter POUL MARTIN MØLLER en kort Tid Lærer i Filosofi.

Nils Treschow.

Efter ham kom GEORG SVERDRUP, f. 1772, d. 1850. Han var den meget omtalte, anseede Politiker, om hvis Virksomhed som Rigsdagsmand, Storthingsmand og kraftig Patriot der berettes saameget fra Aarene 1814 og senere hen. Da han foruden at være Politiker tillige var Professor i Græsk, vil det forstaaes, at hans Befatning med Filosofien ikke kunde blive synderlig intens. Han vides heller ikke at have forfattet noget i det Fag.

Som hans Eftermand udnævntes Aar 1840 Digteren WELHAVEN. Heller ikke han har efterladt sig filosofiske Skrifter, og af letforstaaelige Grunde har hans Betydning som Videnskabsmand været forholdsvis liden, ihvorvel hans geniale Digterbegavelse glimtvis kunde bringe ham til at udtale meget træffende Domme over visse Foreteelser paa Filosofiens Omraade.

Da fra 1845 istedetfor tidligere kun 1 nu skulde oprettes 2 Lærerposter i Filosofi ved vort Universitet, udnævntes MARCUS JACOB MONRAD til Welhavens Kollega. Monrad er født 1816 og har i sin mere end femtiaarige Virksomhed som Universitetslærer forfattet en overmaade stor Mængde større eller mindre Skrifter af filosofisk Indhold. Det vil være for vidtløftigt her endog tilnærmelsesvis at opregne disse, om hvilke man jo ellers saa let kan skaffe sig Underretning. Det maa kun i det Hele bemerkes, at han, allerede tidligt tiltrukken af den Hegelske

Filosofi, gjennem de mange Aar trofast har sluttet sig til dette System og ikke blot forsvaret det mod Angreb, men ogsaa søgt mere og mere at indarbeide dets Principer og Methode i hele det store Felt af Viden, hvoraf han viste sig at være i Besiddelse og som han Aar for Aar har kunnet udvide. Foruden at henvise til det under «Theologien» om ham anførte, skal jeg kun nævne som Arbeider fra hans Haand, der maaske bedst angive hans Eiendommelighed: «Udsigt over den høiere Logik» (1881), en fri Bearbeidelse af Grundtankerne i Hegels Logik, ligeledes «Æstethik» (1889), et Hovedverk, der danner Frugten af en lang Tids Studier og Forarbeider paa den æsthetiske Filosofis Omraade.

Den af Prof. Monrad hos os indførte Hegelske Filosofi og spekulative Methode har fundet endel, om just ikke mange Dyrkere. Saaledes var Professor Dr. G. V. Lyng, f. 1827, d. 1884, Welhavens Efterfølger og Monrads Kollega, Hegelianer. Han har bl. a. efterladt sig et stort Verk i 3 Bind, «Grundtankernes System» (sidste Bind 1887), der i Lighed med Monrads «Høiere Logik» giver en fri Bearbeidelse af den Hegelske Logik, langt udførligere end Monrads, der mere maa betragtes som en Oversigt. Lyng stiller sig ogsaa tildels polemisk til Monrad, hvilket vistnok hænger sammen med hans religiøs-politiske Anskuelser, idet Lyng var Grundtvigianer og Venstremand. En anden Hegelianer har vi havt i Pastor Dr. Kent (d. 1892), der bl. a. har forfattet: «Det absolute Gudsbegreb» (1886).

Marcus Jacob Monrad.

Ved Siden af den spekulative, aprioriske Retning har der i Tidernes Løb traadt en anden mere empirisk Retning i Filosofien. Eftersom Fagvidenskaberne have faaet Fremgang, har man fra flere Hold protesteret mod Spekulationens Ret inden de forskjellige Videnskaber. Saaledes har i Retsvidenskaben Schweigaard optraadt meget bestemt mod en især af tydske Filosofer haandhævet Bestræbelse for at konstruere Retsbegreberne og Retsinstitutionerne *a priori*. Noget Lignende gjælder Theologien under Caspari og Johnson. End mere er denne Haandhævelse af Empirien bleven et Løsen paa Historiens, Sprogforskningens og Naturvidenskabernes Omraade; og det store Opsving, som disse Fag have gjort i vort Aarhundrede Verden rundt, har været samtidig med en Fornegtelse af den aprioriske Methodes Ret.

Positivismen, som man har seet den grundlagt af Comte og fortsat af hans Efterfølgere, har ogsaa hos os fundet mange direkte eller indirekte Tilhængere.

Samtidigt med denne positivistiske Retning i Filosofien har ogsaa gjort sig gjældende en mere idealistisk, der søger tilbage til Spinoza, Berkeley og fornemmelig Kant. Uagtet Dyrkerne af den videnskabelige Filosofi hos os ere meget faa, saa er der alligevel at spore en lignende Tilbagevenden til Kant som den, der nu næsten overalt giver sig tilkjende ved udenlandske Universiteter, medens rigtignok paa den anden Side ogsaa den spekulative Filosofi fremdeles finder sine Dyrkere.

Efter Lyng var PONTUS WIKNER (d. 1888), svensk Filosof, Professor, men har intet forfattet af norsk Literatur, medens han har et anseet Navn i Sverige.

Blandt Forfattere hos os, der have beskjæftiget sig med filosofiske Problemers Løsning, og som tilhøre en mere antispekulativ Retning, kan nævnes Prof. Dr. J. MOURLY VOLD, der paavirket af Kant maa siges nærmest at have sluttet sig til Berkeley. Han har bl. a. forfattet: «Krause's Darstellung der Kantischen Raumtheori» (1885), samt «Spinozas Erkjendelsestheori» (1888); ligeledes Dr. A. LØCHEN, der har forfattet: «Om Stuart Mills Logik» (1885); Dr. CHR. A. BUGGE, Forf. af «Udviklingslærens Moral» (1890); A. WILDHAGEN: «Vor Tids Determinisme» (1887); Dr. G. HALVORSON: «Grundtræk af Metafysik, Naturfilosofi og Aandsfilosofi, Identitetsfilosofi paa Fagvidenskabernes Grundlag, 1ste Del, Metafysik», et Skrift, der slutter sig nøie til WUNDT. Pastor Dr. E. F. B. HORN har i Videnskabsselskabets Skrifter leveret endel mindre Afhandlinger, hvoriblandt: «Om Muligheden af en systematisk Ethik paa positivistisk Grundlag», hvori han søger at vise, hvorledes en ideel Ethik ligger i Forlængelseslinien af den Bevægelse, som er skeet fra den oprindelige Positivisme til Herbert Spencer med sin Haandhævelse af Rhythmerne eller Periodiciteten i Naturens Husholdning. Rektor FEILBERG har forfattet endel filosofiske Skrifter, hvoriblandt: «Kulturbevidsthed og Gudsbevidsthed» (1893); Overlærer ELLEFSEN: «Om moralens oprindelse» (1893). Hid bør vel ogsaa regnes endel Arbeider af Gaardbruger BERNH. KJEKSTAD under Titelen «Bekjendelser» fra 1890 til 1895.

Foruden denne strengt videnskabelige Forfattervirksomhed burde der maaske gives Rum for Omtale af populære eller halvpopulære Skrifter inden vor Literatur. Men disse ere nu igjen saa uoverskueligt mange, derhos gjerne hver af dem saa ringe i Omfang, at de for det meste ere gaaede omtrent i Forglemmelse. De have desuden gjerne en

eller anden praktisk Tendents og maa for en stor Del betragtes som Leilighedsarbeider, der med Tiden selvfølgelig maatte tabe sin Aktualitet. En hel Gren af denne filosofiske Produktion bestaar af Opsatser i Aviser eller Tidsskrifter, af hvilke sidste i Tidernes Løb mange ere komne og forsvundne som Meteorer. — For det meste tør det vel siges, at denne halvpopulære Filosofi bevæger sig paa den psykologiske Gransknings Omraade; og hvad der finder Sted i vort Land maa da betragtes som Aflægger af en lignende større Bevægelse i den store Verden.

Mathematatik.

Af overlærer dr. **Elling Holst**.

Kulturen er for menneskeheden, hvad varmen er for den fysiske verden. Den virker smeltende og fremskyndende og sætter livets kræfter i bevægelse. Under dens gradvise fremskridt er de ældre tiders stive, faste forhold, som vi f. ex. kjender dem fra middelalderen, efterhaanden blit flydende. Kulturstrømningerne glider nu med en før uanet lethed fra samfund til samfund og inden det enkelte samfund fra lag til lag. Tanker og ideer gaar jorden rundt med dens egen omdreinings hastighed eller mer, og i en tid, kortere end det for hundrede aar siden tog at gjennemføre en enkelt reform inden en forvaltningsgren, skifter nu hele den dannede verden tankegang. En epokegjørende opdagelse, ja et bevinget ord gir et stød, som føles straks af enhver, og øver kjendelig indflydelse paa os alle, tiltrækkende nogle, frastødende andre, ganske efter lovene for de kræfter, som raader i de fysiske fluider.

Intetsteds føles forskjellen mellem fortidens tungt smeltelige menneskeaand og den letflydende bevægelighed, som raader i nutiden, som naar man følger den historiske udvikling tiderne igjennem inden naturvidenskaberne og mathematiken. Og dette næsten allermest, naar man tar denne udvikling for sig for det enkelte folks vedkommende, det vi her skal gjøre, hvad mathematiken angaar hos os.

Det første store fremskridt paa det mathematiske gebet, som i løbet af middelalderen blev Vesteuropa tildel, er indførelsen fra Araberne af vort nu brugelige ciffersystem, der som bekjendt gaar tilbage til Inderne. Men først et par hele aarhundreder efter, at kampen havde staaet mellem

den nye retning Algorithmikerne og det gamle regnebrets tilhængere Abacisterne, viser der sig sikre spor hos os til en begyndende brug af de arabiske tal. Dog maa vi naturligvis medgive, at en saadan begyndende brug maa kunne forudsættes at være indtraadt noget tidligere, end vi strengt taget kan paavise. Hvorledes nu end dette er, saa er det ialfald sikkert, at vor ellers saa righoldige og ret forskjelligartede gamle norrøne bogskat kun opviser ét eneste arbeide af mathematisk indhold, lagmanden HAUK ERLENDSØN's († 1334) «Algorismus», en endda for sin tid noksaa snau og kortfattet regnebog i de «indiske» tal, ifølge ENESTRÖM og CANTOR væsentlig en oversættelse af et lignende arbeide af Pariserscholastikeren, den engelskfødte JOHANNES de SACROBOSCO (John Holywood).

Efter foreningen med Danmark og fornemmelig efter reformationens indførelse samledes efterhaanden alle aandelige nervetraade i Kjøbenhavn. De faa og enkeltstaaende exempler paa selvstændig lærd forskning, som man fra nu af af og til støder paa i Norge, indskrænker sig gjennem lange aarhundreder væsentlig til, hvad en eller anden i sin fjeld- eller fjordbygd halv begravet nidkjær præstemand kan søge at vinde ud af sine fristunder, ved at bruge sine øine eller for at holde sine universitetskundskaber vedlige.

Antageligvis har de færreste af disse hjemmestudier naaet frem til literaturen. Endnu mindre af det, som er naaet frem, berører naturvidenskaberne, saaledes som eksempelvis de naturhistoriske optegnelser, vi skylder PEDER CLAUSEN FRIIS. I hvert fald gives der intet efterladt arbeide, som kan berette, at mathematiken nogensinde har været nogen ensom landspræst til trøst eller tidsfordriv.

Det er heller ikke let at se om der paa nogen norsk latinskole helt til Christian IV.s tid har været givet nogen slags mathematisk undervisning. I det under PEDER PLADE's auspicier udgaaede synodaldekret af 1546 sees ingen andre fag at være paalagt latinskolerne end latin, religion samt sang og musik. Imidlertid forekommer inden aarhundredets udgang arithmetica, geometria, ja endog astronomia udtrykkelig nævnt som fag ved flere danske skoler, saa der er jo en mulighed for, at noget lignende kan have været tilfældet ogsaa for enkelte norskes vedkommende. Meget sandsynligt er det ikke; de faa oplysninger, som for tiden er tilgjængelige, røber for det meste alene de norske skolers yderst fattige og elendige kaar. De evige krige og landets afsides beliggenhed i det hele og navnlig dets fjernhed fra hovedstaden og dens indflydelse forklarer ogsaa dette tilfulde.

Under Christian IV gjøres der et kortvarigt forsøg paa at indføre

noget mere realfagsundervisning i skolerne, ved oprettelsen af gymnasier, hvoraf det nyanlagte Christiania ogsaa fik et. De skulde blandt sine tre professorer ogsaa have en professor matheseos & physices, som samtidig skulde være «en god-medicus». Imidlertid havde denne institution som antydet ingen lang varighed nogensteds. I Christiania bestod den kun i 25 aar.

Under de forhold, som her er skisseret, er det ikke at vente, at det mathematiske talent, som vort folk har aabenbaret saa mærkelig i dette aarhundrede, skulde kunne spire frem inden vort eget lands grænser. Saa meget interessantere er det da, inden den langt snevrere kreds, som efter at have naaet en høiere dannelse expatrierede sig for livet, at støde paa et par mere repræsentative mathematikere af norsk afstamning. De mærkeligste af disse er indtil 1750 den kjøbenhavnske professor JOACHIM FREDR. RAMUS (1686—1769) og Soraneren JENS KRAFT (1720—65). Ramus var Trønder, blev student 1707 og kom snart i praktisk virksomhed i Danmark, blev 1718 stadskonduktør i Kjøbenhavn, 1720 direktør ved navigationsskolen paa Møen, og 1722 professor i lavere mathematik ved universitetet. Hans mathematiske skrifter er ikke af megen betydning, men det offentlige lagde meget beslag paa hans kundskaber, hans arbeidskraft og dygtighed. Af langt større betydning var Kraft, som i virkeligheden er en af de mest fremragende mathematikere i fællesliteraturen og fuldt ud stod paa sin tids høide.

Kraft er født i Fredrikshald, hvor faderen Anders Kraft var kaptein; men denne døde tidlig, og sønnen kom allerede som barn til Danmark til en farbroder. Allerede som toaarsstudent udgav han mathematiske disputatser, som hævede sig betydelig over det vanlige niveau, og 26 aar gammel blev han ved Sorø Akademis grundlæggelse professor i mathematik og filosofi. Han var en flittig forfatter. Hans hovedværk er hans «Forelæsninger over Mekanik» i to bind, som er det bedste værk i sit slags i den dansk-norske fællesliteratur og nød berettiget anseelse ogsaa udenfor Danmark, hvor det oversattes paa tysk og latin.

Først ved midten af forrige aarhundrede erholder vort land et par fastere videnskabelige institutioner, hvortil ogsaa mere selvstændigt og videregaaende mathematisk studium kunde knyttes. I 1750 oprettede Fredrik V «Den frie mathematiske Skole» i Christiania «til Vores Militair-Etats og deres, der allerede have taget eller herefter maatte tage Tjeneste ved samme, Nytte, og de derved fornødne Videnskabers Forfremmelse». Det var den første begyndelse til den nuværende krigsskole.

Samme aar stiftedes det mærkelige, paa realfag og nyere sprog grundede «Seminarium Fredericianum» i Bergen, hvis ophavsmand ingen anden er end Dr. ERICH PONTOPPIDAN. Desværre havde denne hans smukke ide mindre levedygtighed end hans anden gave til den norske skole, forklaringen.

Endelig oprettedes 1757 Bergseminariet paa Kongsberg, efter planen sandsynligvis omtrent at sidestille med den mathematiske skole i Kristiania, hvad dybden og rækkevidden af de mathematiske studier angaar. Men det er klart og sees ogsaa bekræftet af de forskjellige bestræbelser henimod aarhundredets slutning for at reformere seminariet, at det kun kunde blive lidet besøgt og derfor heller ikke blive af nogen synderlig betydning.

Foruden disse høiere skoler fik vi ogsaa et lærd selskab. I aaret 1760 stiftede naturforskeren biskop GUNNERUS og de to lærde historikere etatsraad FR. SUHM og rektor GERHARD SCHØNING «Det Throndhjemske Selskab», fra 1767 «Det kgl. norske Videnskabernes Selskab», hvorved først egentlig de spredte videnskabelige sysler i vort land fik et naturligt midtpunkt inden landet selv.

Omtrent samtidig giver de bekjendte ANGELL'ske testamenter et nyt vidnesbyrd om, at sansen for mathematisk undervisning er i tiltagende, idet testamentet af 3/10 1763 i en af sine kodiciller opretter en fast lærerpost i mathematik og fysik, knyttet til Throndhjems vaisenhus. Den første lærer her fortjener at nævnes. Det var den ret mærkelige danske autodidakt D. CHR. FESTER, kartograf, mathematiker, navigationslærer m. m., født i nærheden af Slagelse 1732, fra 1768—94 bosat i Throndhjem først som lærer ved vaisenhuset, senere tillige som navigationslærer og lærer ved kathedralskolen; † i Sorø 1811. Han har bl. a. udført de vidløftige kartarbeider i Pontoppidans «Danske Atlas» og var ellers en yderst produktiv forfatter i en hel række brancher fra ren mathematik til ren skjønliteratur. I «Det Throndhjemske Videnskabernes Selskabs» skrifter finder vi en række arbeider fra hans haand, deriblandt ogsaa af rent mathematisk indhold.

Af større betydning blev imidlertid hans samtidige, rektor i Bergen FREDRIK CRISTIAN HOLBERG ARENTZ, den første mere fremragende norskfødte repræsentant for det mathematiske studium inden vort eget land.

Født 1736 i Askevold, hvor hans fader, den senere biskop i Bergen Friderich Arentz da var prest, fik han en bedre opdragelse, end man dengang var vant til, idet hans formuende fader ikke alene kunde holde en dygtig informator til ham hjemme, men efter hans studietid i Kjøbenhavn endog kostede en udenlandsreise paa ham, hvorunder han

blandt andet studerede fysik og mathematik fornemmelig i Leyden. Øiemedet med denne reise var egentlig at uddanne sig til som officiel fysiker at deltage i det lærde forskerselskab, som Fredrik V tænkte at sende til Arabien; imidlertid maatte han af helbredshensyn trække sig tilbage og var, da reisen 1762 gik for sig med NIEBUHR som fysiker, allerede i anden fast stilling, idet han 1760, uden ansøgning, var bleven konstitueret som lektor ved det før omtalte «Seminarium Fredricianum». Her steg han efterhaanden til konrektor. I 1781 udnævntes han til rektor ved Bergens latinskole, i hvilket embede han stod til 1825; † (31 dec.) samme aar.

Arentz var en lærd mand i det attende aarhundredes stil; han docerede theologi, latin, græsk, hebraisk, filosofi, mathematik og fysik med samme iver og grundighed, og har skrevet arbeider i omtrent alle de nævnte fag. Han nød hele sin levetid stor anseelse for denne sin alsidige lærdom, og desuden for sin nidkjærhed og dygtighed som skolemand. Hans mathematiske og andre arbeider er trykt dels i det danske, dels i det throndhjemske videnskabsselskabs skrifter. Af begge selskaber var han medlem. Hans arbeider har sin interesse først som et vidnesbyrd om, at ogsaa Norge efterhaanden begyndte at tælle repræsentanter for den exakte videnskab, men desuden ogsaa ved eget værd, særlig et af dem, en temmelig tidlig undersøgelse af den art størrelsekombinationer, som nu kaldes determinanter.

Endnu saa sent som 1824 til 25 indeholder Throndhjemsselskabets skrifter en afhandling af Arentz, og ved et interessant træf mødes derved i dette bind det gammeldags lærde 18de aarhundrede med en ægte moderne aand fra det nye, dansketidens sidste aldrende repræsentant med en straalende ungdomsskikkelse, som det frie Norges videnskabelighed netop havde frembragt. Bindet ender nemlig med et arbeide af ABEL. Intet kan bedre illustrere den rivende fart i udviklingen, nu vi nærmer os nutiden, end den himmelvide forskjel mellem disse to arbeider. Men der var ogsaa i løbet af en mærkelig kort aarrække opstaaet en hel ny tid. En ny tid ude i mathematiken og en ny tid hjemme i vore egne forhold, begge dele fremskudt, som saa meget andet, af det vældige knudeled, den franske revolution havde sat i kulturudviklingen.

Medens mathematiken før mer havde været de store ensomme lærdes fornemme syssel, og havde taarnet sine theorier op paa hinanden, som om de heller vilde storme himlen end direkte gavne det daglige jordliv, var den af revolutionens geniale ledere bleven lagt som det naturlige grundlag for praktisk uddannelse, og den polytekniske skoles unge elever havde med slig begeistring kastet sig over dens

studium, at der i kort tid opstod en hel ny skole, grundvolden for den moderne geometri. Og samtidig som mathematiken paa denne maade reiste nye tankebygninger, gjorde den et endnu betydningsfuldere fremskridt ved at faa sig lagt en hel ny grundvold under sine gamle ræsonnementer. Jævnsides med den nye geometriske skole opstod en ny kritisk skole, begge dele tilsammen udgjørende, hvad vi kan kalde mathematikens «franske revolution»; dens virkninger lever vi i og under fremdeles.

Vort fædreland, som saa sent blev grebet af kulturstrømmen, synes til gjengjeld at have afgivet en saameget friskere og i forhold frugtbarere jordbund. Ikke alene yder vi, som vi straks skal se, i Abel en af selve de store foregangsmænd i «revolutionen», men de allersidste dage har netop fra aarhundredeskiftets gamle papirer fremdraget navnet paa en hidtil rent forglemt Nordmand, som vi med stolthed kan tegne ind i vor literaturhistorie som en af den nye tids mærkeligste foregangsmænd, og hvis plads i rækken derfor blir netop her, hvor den nye tid skal til at gry, uagtet hans hovedværk falder inden udgangen af det forrige aarhundrede. Det er landmaaler og karttegner for den danske generalstab CASPAR WESSEL (f. i Vestby 1745, † i Kjøbenhavn som landmaalingsinspektør 1818), broder af digteren JOHAN HERMAN WESSEL. Om hans uddannelse er der lidet bekjendt. Han var student, da han omkring 20 aars alderen begyndte at tegne karter. Han har kartlagt store dele af Danmark samt hertugdømmet Oldenburg og har i det hele ikke liden fortjeneste af den danske opmaaling. Det synes ogsaa, som den praktiske landmaaling og de dertil hørende beregninger har bragt ham ind paa de mærkelige geometriske ideer, han har nedlagt i sit eneste offentliggjorte videnskabelige arbeide. Dette, hvorpaa man først nylig er bleven opmærksom, foreligger trykt i Kgl. Danske Videnskabsselskabs Skrifter, Ny Samling, 5te del (1799) og indeholder en række ideer, som, om de ved sin fremkomst var blevet kjendt udenfor Norge-Danmark, vilde have gjort Wessels navn berømt til alle tider, som sandsynligvis den første opdager af et af de vigtigste fremskridt i vort aarhundredes mathematik, det princip, hvorpaa navnlig imaginærernes geometriske afbildning hviler. Wessels afhandling, som det danske videnskabsselskab efter denne nyopdagelse staar i begreb med at hædre efter dens værd ved at lade den udkomme i en ny udgave paa fransk,* vil ikke undlade at vække den største opsigt. Den indeholder i bevidst gjennemført theori med elegante anvendelser en række sætninger, hvis gjenopdagelse i løbet af det sidste aarhundrede har givet en række senere mathematikere af

* Er for tiden ogsaa under trykning i «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab».

rang sin berømthed. Og den har ligget ukjendt, upaaagtet, i næsten et helt aarhundrede.

Men om saaledes Norges navn gik glip af at være knyttet til netop disse fremskridts historiske udvikling, saa gik der ingen lang aarrække hen, før vor videnskabelighed greb saa kraftig ind, som vi blot kunde ønske os.

Den nye kritiske skoles hovednavne er GAUSS, CAUCHY og ABEL. De to første mænd, som havde nærmet sig eller overskredet livets middagspunkt og nød den høieste anseelse over hele den videnskabelige verden, den tredie en ung student fra et land saa fjernt ude i horisonten, at det knapt kjendtes af navn inden den samme verden.

Betingelserne for at kunne gribes af den nye tid og dens aand var nemlig i mellemtiden ogsaa naaet til Norge. I 1811 havde landet faaet sit eget universitet, og i 1814 løsnede pludselig den forbindelse med Danmark, som ellers, trods vort universitet, sandsynligvis vilde ført til, at den sidste og høieste uddannelse alligevel var vedblevet at søges dernede. Mathematiken var den videnskab, hvor vort unge universitet først afsatte frugt ogsaa for det store europæiske kultursamfund, allerede 15 aar efter dets stiftelse og paa en maade, som er vor ære og stolthed endnu den dag idag.

Den allerførste begyndelse var naturligvis liden. Den første professor i mathematik, SØREN RASMUSSEN (f. 1768, † 1850), tidligere overlærer ved Kristiania kathedralskole, var en praktisk forretningsmand og en yndet selskabelig skjønaand, og dette sandsynligvis mer end egentlig selvstændig mathematisk videnskabsmand, men som en af dem, som ogsaa økonomisk har hjulpet Abel frem i hans første trange tid, skal han leve i taknemlig erindring. Af større betydning blev hans elev og eftermand, Abels egentlige lærer, BERNT HOLMBOE (f. 1795, † 1850), som ligeledes ombyttede overlærerstillingen ved kathedralskolen med lærestolen ved universitetet. Han har fortjenester af vore lærebøger, som gjennem ham lagdes paa et forholdsvis moderne niveau, geometrien i det væsentlige efter LEGENDRE. Men hans hovedfortjeneste er den sandt videnskabelige opdragelse, han, selv ikke stort mere end en yngling, forstod at give sin geniale elev, og den pietet, hvormed han efter Abels død hegnede om hans værk og hans minde. Den ypperste af universitetets første lærere i de hid tilgrænsende fag var uden sammenligning CHR. HANSTEEN, som imidlertid paa sin side var mere astronom og fornemmelig fysiker end mathematiker, men hvis livlige og energiske aand, som har sat sig saa mange mærker paa forskjellige omraader, ogsaa mere middelbart kom mathematiken tilgode ved den iver og

interesse, hvormed han tog sig af Abel. Den væsentlige fortjeneste ved vort universitets første virken er overhovedet at have frembragt Abel.

NIELS HENRIK ABEL, et af de oprindeligste mathematiske genier, som har levet, er født 5te august 1802 i nærheden af Stavanger, paa Findø, hvor faderen SØREN GEORG ABEL var præst. Ifølge en tradition, som saa vidt vides hidtil ikke er kommen paa tryk, kom han 3 maaneder fortidlig til verden og maatte lægges i bomuld og behandles med største forsigtighed for at leve.* Familien havde det knapt, og Abel lærte tidlig livets gjenvordigheder at kjende. Sin undervisning fik han af faderen, til han var 13 aar gammel; da blev han sat ind i Kristiania kathedralskole, hvis rigdom paa stipendier og legater da som nu var en velkommen hjælp for fattige embedsmandssønner. Hans mathematiske anlæg røbede sig tidlig, men tog fornemmelig vækst, fra Holmboe 1818 blev hans lærer. Som før nævnt tog Holmboe sin gjerning overfor Abel med et alvor og en dygtighed, som ikke nok kan paaskjønnes. Lærer- og elevforholdet gik snart over til et trofast venskab, og gjennem Holmboe kom Abels ry tidlig ud inden det daværende lille Kristianias kredse, og universitetets lærere stiftede bekjendtskab med hans første arbeider længe før hans skolegang var endt. Et af disse var det bekjendte forsøg paa at løse den almindelige femtegradsligning, som Hansteen sendte prof. DEGEN i Kjøbenhavn til bedømmelse. Abel fandt selv feilen i sit ræsonnement, og imod Degens raad ikke at fordybe sig mere i dette «sterile emne» anvendte han tvertimod fra nu af al sin skarpsindighed paa det med det energiske forsæt «enten at finde løsningen eller at bevise dens umulighed». Degen, som selv var en eiendommelig mathematisk tænker og havde fundet stort behag i Abels forsøg, henledede hans opmærksomhed paa de elliptiske funktioner, som hidtil næsten

Niels Henrik Abel.

* Mundtlig meddelt forf. af afdøde prof. L. C. M. AUBERT.

kun havde fundet én dyrker, Legendre. De «Magellanske gjennemfarter» til et uhyre analytisk ocean, som Degen her med genialt fremsyn bebudede Abel, skulde ved siden netop af «femtegradsligningen» og dermed i forbindelse staaende theorier blive de to hovedemner, Abel i sit korte livsløb fik stunder til at gjennemarbeide. Men dermed aabnede han ogsaa vei for efterverdenen paa to af de allervanskeligst tilgjængelige punkter i mathematiken, hvor efter hans død den moderne funktionslære og den moderne ligningstheori har fundet sine «gjennemfarter».

I 1820 mistede Abel sin far og var fra nu af udelukkende henvist til den understøttelse, han kunde erholde gjennem stipendier eller privathjælp. Moderen sad igjen med flere børn i meget smaa kaar. I 1821 blev han student og fortsatte med øget iver sine studier. Flere af universitetets professorer, deriblandt Hansteen, i hvis hus han vankede, og Rasmussen, skjød sammen til hans underholdning, og den sidste gav ham endog hjælp til en liden udenlandstur, nemlig til Kjøbenhavn (1823). Denne reise er mærkelig derigjennem, at det af et af Abels breve derfra fremgaar, at han allerede da beskjæftigede sig med en af sine smukkeste ideer, den saakaldte «omvending» i de elliptiske funktioners theori. Han havde søgt at faa drøftet et vanskeligt punkt heri med Degen, men uden nytte. «Gud ved, hvorledes jeg skal komme ud deraf!» udbryder han i brevet. Paa denne reise lærte han en ung dansk dame CHRISTINE KEMP at kjende, som siden kom til Norge, hvor bekjendtskabet fornyedes. Hun blev hans forlovede, og efter Abels død professor Keihaus hustru.

Ogsaa kollegiet tog sig af ham og søgte regjeringen om et reisestipendium til ham samt et maanedligt bidrag, indtil reisen kunde tiltrædes. Reisestipendiet opnaaede han ikke, men derimod fik han (1824) et hjemmestipendium paa 200 spd. aarlig i to aar. Dette skeede omtrent samtidig, som han vandt sin første rigtig store seir, idet han holdt sit løfte til sig selv at bevise umuligheden af at løse den almindelige femtegradsligning ved rodtegn. Abel var da ukjendt med RUFINIS arbeide over samme emne fra begyndelsen af aarhundredet, men vil, uagtet han saaledes egentlig kom som nummer to, alligevel kunne hævde alle en prioritets rettigheder. Hans betragtning er saa ny og fundamental, at han i den bragte sig selv og videnskaben ind paa det for eftertiden yderst frugtbare spørgsmaal om kriteriet paa de ligninger, som kan løses ved rodtegn. Eftertiden har vist sin taknemlighed ved for alle tider at knytte den vigtige art af ligninger, som

han i de dermed beslægtede afhandlinger særlig udskilte og betragtede, til hans navn. De heder nu «Abelske ligninger».

Foruden dette arbeide, som han fik trykt i et lidet kvarthefte, beskjæftigede han sig i disse to aar fornemmelig med elliptiske funktioner, hvor han ifølge BJERKNES maa antages paa denne tid baade at have mestret omvendingen, gjenstanden for sine ivrige henvendelser til Degen i Kjøbenhavn, den dobbelte periodicitet samt endelig endog det langt videre gaaende additionstheorem. SYLOW og LIE henlægger dette til et senere tidspunkt.

Fulde to aar ud kom ikke Abels ventetid til at vare. Med et reisestipendium paa 600 spd. aarlig i to aar kunde han drage sydover i september 1825. Han havde reisefølge bl. a. med KEILHAU og CHR. BOECK. Det var Norges unge haab, vordende spidser i vort nye samfund. Reisen gik over Kjøbenhavn og Hamburg til Berlin. Degen var død, men prof. v. SCHMIDTEN gav Abel anbefaling til geheimeraad A. CRELLE i Berlin, en for tidens nyere studier begeistret mathematiker, hvis bekjendtskab ikke blot blev af største betydning for Abel, men hvis levende ønske om at kunne udrette noget væsentlig for mathematikens opkomst i Tyskland netop i ham fandt den rette mand.

Med bekjendtskabet med Crelle begynder der et nyt og vigtigt afsnit i Abels liv. Hans Berlinerophold var sikkerlig den lykkeligste tid, han levede. Allerede deres første møde var mærkeligt. Abel beskriver det selv saaledes:

«Da jeg kom til Berlin, begav jeg mig saa hastigt som muligt til ham. Det varede længe, førend jeg kunde gjøre ham forstaaeligt, hvad egentlig Hensigten af mit Besøg var, og det saa ud til at ville faa en bedrøvelig Ende, da jeg fik Mod, idet han spurgte, hvad jeg allerede havde læst i Mathematiken. Da jeg havde nævnt ham et Par af de fortrinligste Mathematikeres Skrifter, blev han meget forekommende, og som det lod til, virkelig glad. Han indlod sig i en vidløftig Samtale med mig om mange forskjellige vanskelige Sager, som endnu ikke var afgjorte, og da jeg, idet vi kom til at tale om de høiere Ligninger, sagde ham, at jeg havde beviist Umuligheden af at opløse dem af 5te Grad almindeligen, vilde han ikke troe det og sagde, han vilde opponere derimod. Jeg overleverede ham derfor et Exemplar . . .» Samtalen dreiede sig siden om mathematikens slette tilstand i Tyskland for øieblikket. «Da jeg yttrede min Forundring over, at der ikke her existerede en Journal for Mathematiken som i Frankrig, sagde han, at han længe havde havt i Sinde at ville paatage sig Redaktionen af en saadan og vilde ogsaa med det første sætte det i Udøvelse . . .» Her

havde to mænd truffet hinanden, af hvis sympathi og fælles bestræbelser de betydeligste resultater skulde fremgaa. Crelle blev den bedste aandelige støtte, Abel kom til at eie; han vurderede fra første stund det umiddelbare geni i ham, og gjorde endog alt for at knytte ham fast til Berlin, tilbød ham saaledes selve redaktionen af sin journal.

Dermed var egentlig den lykke gjort, Abel overhovedet opnaaede. Længer end til tilbud, han ikke turde modtage, kom han aldrig. Hans pietet for hjemmet, hans pligtfølelse overfor fædrelandet, som kostede hans reise, hans ængstelse for sin fattige familie gjorde, at han aldrig vovede at tænke paa at modtage noget af disse ærefulde hverv, som kanske, naar alt var kommen til alt, kunde være blevet hans lands stolthed og hans fattige families bedste støtte.

Han udfoldede nu en rastløs virksomhed. Paa et fjerdingaar havde han seks arbeider færdige. To af dem var banebrydende, hans noget omarbeidede afhandling om femtegradsligningen og hans fundamentalundersøgelse om den binomiske række. Han skrev paa fransk, og Crelle oversatte. Sine hvilestunder nød han blandt sine norske reisekamerater og svang saaledes med færre sorger end nogen tid ellers i sit liv mellem sine to tilværelser, den trods sin ungdom ansete og store mathematiker og den trods sin abstrakte lærdom barnslige, livsglade student.

Dette liv varede 5 maaneder. I mars 1826 brød den lille norske koloni op fra Berlin og tog mod syden. Abel gik over Dresden, Wien, Tyrol og Norditalien til Paris, hvor han ankom i juli og blev til aarets udgang. Pariseropholdet var ikke paa langt nær saa behageligt, som Berlineropholdet havde været. De store franske mathematikere var lidet tilgjængelige. Der var ingen erstatning hverken for Crelle eller for den trofaste norske vennekreds, han havde forladt. Maleren GÖRBITZ var den eneste, han noget jævnere omgikkes med af landsmænd. Derfra skriver sig det smukke, milde, venlig vemodige portræt i tusch, som ligger til grund for alle billeder af ham. Men han arbeidede utrættelig. Det gjaldt fornemmelig redaktionen af en stor afhandling, hvori han vilde nedlægge frugterne af sit studium over de elliptiske funktioner. I oktober maaned var afhandlingen færdig, og blev tilstillet Akademiet. Abel knyttede selv de største forventninger til den. Han anede ikke, at han ved overleverelsen til Akademiet begrov den, saa den ikke skulde se dagens lys før lange tider efter hans egen død. LEGENDRE og CAUCHY fik i opdrag at bedømme. Den første havde vist Abel en flygtig velvilje, den anden havde neppe værdiget ham et blik paa arbeidet, da han havde forsøgt at vise ham det. Cauchy, lederen af den

franske mathematiske videnskab, legitimitetens fornemme stordignitær, var langt fra at ane, hvor nær han i mathematikens historie skulde staa knyttet til denne forlegne, fattige unge fremmede. Bjerknes antager, at ogsaa Abels anden store afhandling over elliptiske funktioner, «*Recherches sur les fonctions elliptiques*» er paabegyndt i Paris.

Henimod slutningen af Abels ophold i Paris begyndte bekymringerne at taarne sig op om ham. Hans reisekasse var paa heldingen, saa han maatte skrive til Holmboe om laan, men fremtiden i hjemmet saa mørkere ud. Med reisekassen var faktisk hans offentlige understøttelse overhovedet forbi, og det var ikke sagt, at hjemmet havde raad til eller brug for ham. Hjemveien lagdes i en naturlig længsel efter Crelle og hans sympathi over Berlin, hvor denne gjorde de sidste, men forgjæves anstrengelser for at holde ham tilbage. Udpaa vaaren var han igjen hjemme, for at ta kampen op med fattigdommen og samtidig se at holde skridt med udviklingen og faa trykt sine arbeider saa godt det lod sig gjøre. Foreløbig var han nærmest henvist til at give manuduktioner og gjøre gjæld.

Det aar, som begynder med hans hjemkomst, er uden sammenligning det tungeste i hans liv. Næringssorger og nedspændthed ved at ombytte udenverdenen, hvor han i Berlin i det mindste havde fundet en anerkjendelse og tillokkende tilbud, som langt overtraf hans egne beskedne forventninger, med det lille tarvelige Ravnekrog, Kristiania dengang var, og vore smaa og fattige nybyggerforhold i det hele, som ikke stillede ham noget i udsigt. Dertil spændingen over aldrig at høre noget fra sin store til det franske Akademi indleverede prisafhandling, og endelig den nervøsitet, hvori efterretningen pludselig satte ham om, at han havde en medbeiler, JACOBI, som ogsaa holdt paa at trænge ind paa de samme enemærker, de elliptiske funktioner, hvor han havde saameget uudgivet, hvis prioritet han maatte sikre sig. Den sidste omstændighed var forsaavidt heldig, som den nødte ham til en forceret redaktion og trykning af sine nye ting. Der opstod en høist mærkelig kappestrid mellem de to rivaler, som førtes dels i «Crelles Journal», dels i «Astronomische Nachrichten».

De prioritetsspørgsmaal, som i anledning heraf har reist sig for mathematikens litteraturhistorikere, har oftere været drøftet, saaledes af LEJEUNE-DIRICHLET, KÖNIGSBERGER og senest og grundigst af Bjerknes; De har altid og mere og mere afgjort tilkjendt Abel førsteopdagerens ret paa alle omtvistede punkter. Det eiendommelige ved de vekslende offentliggjørelser fra Jacobi og Abel kan kort betegnes saa, at Abel gang

paa gang viste sig i besiddelse ikke alene af beviserne for de af hans rival udtalte sætninger, men ogsaa af andre, som langt omfattede disse.

Ved begyndelsen af 1828 saa det ud, som om det skulde begynde at dages for Abel. Samtidig som Hansteens Sibiriereise skaffede ham en liden fast indtægt i et docentur ved universitetet — den var ment som noget midlertidig, men blev for ham hans kortvarige endelige livsstilling — havde rygtet om hans fattigdom og gjenvordigheder ogsaa naaet udenfor landet og ned til hans beundrende og formaaende venner i Tyskland. Af dem havde han flere, end han selv vidste om. HUMBOLDT og GAUSS støttede Crelle i hans bestræbelser for at skaffe ham en kaldelse til Berlins universitet. Men glæden herover blev foreløbig af kort varighed. Om høsten kunde Crelle, som udover sommeren havde havt temmelig godt haab, kun sende daarlige efterretninger. Uagtet Abel endnu havde ondt ved at blive fortrolig med tanken om at skifte fædreland, var dog denne vending en bitter skuffelse for ham. Til alle disse sorger og bekymringer kom endelig en svag helbred. Abel havde aldrig været stærk. Sangvinsk og sensibel, som han fremtræder i sine breve, gav han let efter for sine følelser, var glad med de glade, men led til gjengjeld stærkt under tidernes tryk og pinagtighed. Brevene er fulde af de umiddelbareste udtryk for disse stemninger. Det er heller ikke sikkert, at han altid har været forsigtig med sin helbred. Han var som sagt glad med de glade, og datidens studenterliv var vildt. Abel har deltaget i mangt et lystigt kalas, og kortpartierne varede ofte natten igjennem til den lyse morgen.

Overanstrengelsen ved hans ivrige produktion og de mangeslags spænding og skuffelser udigjennem det mørke tidsrum efter hans hjemkomst blev tilsidst formeget for ham. Høsten 1828 blev han syg. Han kom sig vistnok, men julereisen ned til Froland, hvor han i den senere tid hos værkseier SMITH's familie, hvor hans forlovede var guvernante, havde fundet erstatning for det fraflyttede Hansteenske hjem, gav ham den afgjørende knæk. Han var daarlig forsynet med ydertøi og forkjølede sig underveis. Julebesøget blev til et sygeleie. Der udviklede sig en haardnakket lungebetændelse, som trods den kjærligste pleie gik over til tæring.

Endnu paa dødsleiet stansede ikke hans pen. Det var især uvisheden om Pariserafhandlingens skjæbne, som pinte ham. Og som for i sidste øieblik at redde en rygende brand af ilden, nedskrev han paany det deri indeholdte additionstheorem, som han med rette holdt for en af sine ypperste opdagelser, og sendte det til Crelle. Det er det sidste fra hans haand, hans testamente til videnskaben. 6te april 1829 var

hans dødsdag. Hans grav med en simpel støbejernsstøtte er paa Frolands kirkegaard. Noget andet offentligt mindesmærke er til denne dag ikke reist over Norges første videnskabsmand.

«Fortidlig og forsent» er det triste motto over Abels liv. Selv var han, som WERGELAND's første sommerfugl, fortidlig ude med sit fine og ædle geni i vor første, endnu for fattige og barske selvstændighedstid, da landet hverken havde brug for eller raad til genier af hans abstrakte natur. Og forsent kom han til at kunne erholde den eneste stilling, hjemmet havde, som med rette passede for ham, det professorat, hans ældre ven og lærer Bernt Holmboe fik 1826, mens Abel var i Berlin. Og altfor sent kom ogsaa den endelige anerkjendelse, kaldelserne og det franske Akademis lovprisning. Alt dette naaede frem, noget til dødsleiet, noget først endda senere.

Kontrasten mellem, hvad han var og udrettede, og den lod, han høstede, mellem den manddomsgjerning, han virkelig havde fuldført, og den unge alder, 26 aar, da byrden knækkede ham, gjør ham til en af de mest sympathiske, men ogsaa en af de vemodigste skikkelser i videnskabens historie. Dødsbudskabet kom aldeles uventet baade for hans landsmænd og hans mange udenlandske venner, og deltagelsen var stor og almindelig. Til Berlin kom budskabet umiddelbart efter, at den endelige beslutning om hans kaldelse var fattet. Ogsaa i det franske Akademi gjorde meddelelsen dybt indtryk. Den store pris, 3000 frcs., som tilkjendtes ham og Jacobi, sendtes denne og Abels arvinger til lige deling. Disse sjeldne æresbevisninger fra udlandet bragte først egentlig hans landsmænd til at forstaa, hvilket tab vi havde lidt.

Det var ogsaa det franske Akademi, som gav stødet til den offentlige udgivelse af hans samlede værker (1831). Holmboe fik dette i opdrag, og i 1839 forelaa udgaven færdig i to kvartbind. Herunder havde Holmboe ikke sparet nogen møie for at faa rede paa den glemte Pariserafhandling og dens skjæbne. Denne er for mærkelig til at kunne forbigaaes.

Som ovenfor nævnt havde akademiet opnævnt Legendre og Cauchy til dens bedømmelse; Cauchy havde den hos sig, og der laa den glemt eller overseet. Det er uvist, hvorlænge dette skulde varet, hvis ikke et citat af additionstheoremet i en af Abels artikler i «Crelles Journal» var ledsaget af en note paa foden, hvori han nævner denne sætning som omtalt i sin til Akademiet indleverede afhandling. Under Jacobi's korrespondance med Legendre hænder nu den mærkelighed, at den sidste gjør Jacobi opmærksom paa det i Abels artikel omtalte additions-

theorem, som denne synes at have overseet. I sit svar (14de mars 1829) udbryder Jacobi i de stærkeste beundringudsraab over denne opdagelse; «men,» fortsætter han, «hvorledes kan denne kanske den vigtigste mathematiske opdagelse, som er skeet i vort aarhundrede, være meddelt Akademiet og have undgaaet Deres og Deres kollegers opmærksomhed!» Spørgsmaalet var delikat, og Legendre maa i sit svar tilstaa, at afhandlingen fremdeles beror ulæst hos Cauchy. Til sin undskyldning anfører han, at afhandlingen paa grund af blækket og skriften var saa vanskelig læselig, at man i sin tid havde forlangt en kopi af forfatteren, som denne hidtil ikke havde sendt. Men Legendre tilføier, at han allerede har sørget for at faa manuskriptet oversendt fra Cauchy. Hvad forlangendet af en kopi angaar, kan dette ingensteds sees at være kommen til Abels kundskab.

Denne overførelse af manuskriptet fra Cauchy til Legendre har muligens i den ellevte time forhindret dets tilintetgjørelse, da Cauchy aaret efter ved Julirevolutionen fulgte det legitime kongedømme i landflygtigheden, men hverken manuskriptet selv eller budskabet om Abels død virkede yderligere paa den gamle Legendre til at paaskynde dets bedømmelse eller trykning. Legendre døde 1833, og først Holmboes forord i udgaven af de samlede skrifter synes for alvor at have mindet Akademiet om dets pligt. To aar efter var manuskriptet gjenfundet og tryktes i «*Mémoires publiées de divers savants*». En besynderlig skjæbne hvilede alligevel over den gamle afhandling. Før korrekturen var læst, forsvandt manuskriptet paany og er senere ikke kommen tilrette.

Skal vi kort sammenfatte i hovedpunkter de tjenester, Abel har ydet videnskaben, da blir det følgende:

Fundamentalarbeider i ligningstheorien, med afslutning af spørgsmaalet om femtegradsligningen og aabningen af det nye spørgsmaal, om formen i det hele for de ligninger, som lar sig løse ved rodtegn;

Hans lære om de omvendte funktioner i elliptiske funktioners theori; i det hele hans ganske nye klare og grundlæggende arbeider over disse, men fornemmelig:

Den nye bane, han brød for endnu videregaaende studier, nemlig af de høiere efter ham opkaldte Abelske funktioner, de hvorom han udtalte sit store additionstheorem, efter Legendre hans «*monumentum ære perennius*»;

Deltagelsen i at fundamentere paany den høiere mathematik, fornemmelig gjennem sine mønsterværdige arbeider om rækkers konvergens — hans andel i, hvad jeg ovenfor kaldte «den kritiske skole» i begyndelsen af aarhundredet;

hvortil endelig kommer:

Hans virksomme andel i stiftelsen og oparbeidelsen af «Crelles Journal» og dens anseelse.

Den under næst sidste hovedpunkt nævnte virksomhed er nedlagt dels i hans ovennævnte arbeider over den binomiske række, et af hans bedste arbeider i «Crelles Journal», dels og fornemmelig i hans breve, hvor han i en række aandfulde og lærerige udtalelser angriber og bedømmer den freidighed, hvormed de store mathematikere fra de foregaaende aarhundreder ræsonnerede. Af brevene har mulig det meste været trykt dels særskilt hist og her, dels uddragsvis fornemmelig i hans samlede skrifter (oversat), dels hos Bjerknes. En samlet udgave bør ikke lade forlænge vente paa sig. De afgiver tilsammen et tro og livfuldt billede af hans egen person, hans barnslige naivetet, hans begeistring for sin videnskab og hans kamp for tilværelsen. Men de indeholder tillige værdifulde bidrag til tidens og dens personers karakteristik.

Af Abels skrifter foranstaltedes der i løbet af syttiaarene en ny betydelig forøget og forbedret offentlig udgave, besørget ved L. SYLOW og SOPHUS LIE (udkom 1881). Under gjennemgaaelsen af hans gamle protokoller til bedste for den nye udgave, gjordes der forskjellige fund, hvoraf et viste, at hans deltagelse i kritiken over brugen af divergente rækker havde ført ham videre, end man før havde anet, idet han der saaes at være kommen i besiddelse af hele den fuldstændige theori om konvergente rækker, som BERTRAND senere i trediveaarene havde fremlagt, men som Holmboe enten ikke har fundet eller ikke kjendt tilstrækkelig til at forstaa, hvad derom vat nedtegnet hos Abel.

Det var ikke Abel forundt at docere sine egne sager ved universitetet, ikke engang strengt taget sit eget fag, og han læste alt i alt et par semestre. Han staar saaledes isoleret ogsaa i den forstand, at han ingen skole fik stifte, ingen elever efterlod sig herhjemme. Snarest var hans eneste elev hans egen lærer Holmboe. Oprindelig var der heller ingen faggruppe lagt indunder universitetsexamina, hvortil der hørte nogen synderlig videregaaende mathematisk undervisning. Mathematik var, som endnu, et examen-philosophicums-fag samt et af fagene til bergexamen, men begge dele efter en meget snau maalestok. Ligetil 1851, da reallærerexamen besluttedes oprettet, var de, som ønskede nogen undervisning udenfor andenexamens-mathematik, henvist til bergexamen eller udlandet, og vi har derfor det særsyn før den første realexamen (1855), at folk, som havde ganske andre planer for sig, mathematikeren Bjerknes, astronomen Fearnley, fysikeren Christie og flere, tog bergexamen og tildels endog for kortere eller længere tid fik ansættelse ved

Kongsberg gruber, og til nævnte aar havde ingen norsk mathematiklærer underkastet sig nogen virkelig examen i sine undervisningsfag. Undervisningen var i hænderne paa filologer, theologer og officerer. Intet under da, at den tid, som fulgte efter Abel, var fattig paa rent mathematisk produktion. Og i grunden har den rene mathematik overhovedet havt faa dyrkere her tillands. Af universitetets professorer har Broch, Bjerknes og Guldberg alle nærmest dyrket mathematikens anvendelser. Først i L. Sylow og Sophus Lie har vi igjen tænkere, hvis spekulationer udelukkende er rettet paa den rent exakte videnskab.

Ole Jacob Broch (f. 1818, † 1889), et administrativt og organisatorisk talent af første rang, mathematiker, fysiker, statsmand samt saavel praktisk som theoretisk statsøkonom og statistiker, tilhører en familie, af hvilken flere repræsentanter var fremragende begavelser i de samme retninger. Han er født i Fredriksstad, hvor faderen, senere krigskommissær Johan Jørgen Broch, var bosat som kompagnichef. Sin barndom tilbragte han dels i Kristiansand, hvorhen faderen blev forflyttet, dels i Kristiania. Alt da kom hans mathematiske begavelse for dagen, og onkelen, senere generalmajor Theodor Broch, begyndte at læse høiere mathematik med ham. Men som man kan slutte af hans alsidighed senere i livet, blev han jævnt flink i alle fag. Allerede 17 aar gammel var han student og kastede sig med liv baade ind i sine studier og i de kampe, som dengang raadede i studentersamfundet, en forskole for det store samfund, hvor saa mangen af vore offentlige mænd har faaet sin indvielse. Broch sluttede sig nærmest til den Wergelandske side. Hans nærmeste lærer ved universitetet var Holmboe, og hans undervisning faldt netop i den tid, Holmboe forberedte udgivelsen af Abels samlede skrifter. Det er derfor udenfor al tvil, at disse afgav et væsentligt emne for den mathematiske underholdning mellem lærer og elev. Allerede høsten 1840 drog Broch med offentligt stipendium til Paris og Berlin, hvor han dels fortsatte sine mathematiske studier over elliptiske funktioner, dels af Cauchy, som igjen var vendt tilbage fra sin landflygtighed, blev ført ind paa den mathematiske fysik, fornemmelig lyslæren. Paa denne tid falder de eneste rent mathematiske arbeider, Broch har udgivet udenfor lærebøger i egentlig forstand, nemlig en række afhandlinger over elliptiske funktioner, som fremlagdes i Akademiet i 1841 og nød den ære med mange lovord at indrykkes i «*Journal des savants étrangers*». I de følgende aar var hans opmærksomhed ganske væsentlig rettet paa optiken, hvori han efter sin hjemkomst tog doktorgraden (1847). Efter en kort virksomhed dels som universitetsstipendiat, dels som medstifter og medbestyrer af Nissens skole knyttedes han 1848 for alvor til univer-

sitetet først som extraordinær og efter Holmboes død som ordinær lektor i den rene mathematik.*

Med BROCH's ansættelse ved universitetet begynder en række reformer i vor mathematikundervisning, som ganske særlig er knyttet til hans navn. Dels ved sine lærebøger, men fornemmelig ved en betydelig skjærpet examination til artium søgte han at virke opstivende paa det gammeldagse kuld af mathematiklærere rundt om i landet. Der stod snart skræk af ham som examinator. «Ole Jacobs» berømte noget nasale «Nok far, sjeks far!» gjorde de to mathematiske fag til artium til et sandt Scylla og Charybdis, hvis farer for de skrøbelige kandidater bragte baade lærere og forældre til at bæve. Utallige er de anekdoter, som opbevarer de drastiske former for uvidenheden paa hans fyndige examination som baggrund, og mange nok var ogsaa de aarlige ofre for hans nidkjære arbeide for sit fag. Men botemidlet for al denne afslørede uvidenhed, en direkte for sin gjerning uddannet lærerstand, som selv havde lært mathematik, fremgik ogsaa efter Brochs initiativ (lov af 1851). Som universitetslærer udviklede Broch en sjelden alsidighed. En overordentlig energi og arbeidskraft, den han medbragte til alt, hvad hans rastløse aand og haand satte sig som opgave, bragte ham ogsaa til i sine forelæsninger, som det synes efter en opgjort plan, efterhaanden at behandle saagodtsom alle mathematiske brancher. Sektionskatalogerne viser, at han gjennemførte dette i et tidsrum af 5—6 aar. Fulde to gange skulde ikke dette lykkes ham. Hans administrative og statsmandsbegavelse blev beslaglagt af stat og kommune i en maalestok, som hos ingen anden, det maatte da været Schweigaard. Allerede i 1846 var han opnævnt til medlem af en kommission til revision af Enkekassens tariffer, derpaa fulgte slag i slag offentlige opdrag vedrørende forsikringsvæsenet, statslaanene, hypothekbanken, jernbanen, telegrafanlæggene, det offentlige ingeniørvæsen, den kgl. skattekommission, kommissioner angaaende maal og vægt, penge-, mynt- og banklovgivning, det tekniske undervisning, ja til og med rent militære spørgsmaal, og i disse kommissioner sad han hyppig som formand. Kommunen lagde beslag paa ham fra 1857 som medlem af formand- eller repræsentantskabet, og fra 1862, da han indtraadte i storthinget, blev han et af dettes virksomste medlemmer og gik derfra 1869 ind i regjeringen, idet han gav det først senere oftere fulgte exempel paa en civil chef i spidsen for en militær administration. Det var et af de første tegn til

* Netop i tiden for sit extraordinære lektorat nødtes han til et toaarigt ophold i syden, navnlig paa Madeira, for at gjenvinde sin svækkede helbred.

en begyndende parlamentarisme, som bragte Broch ind i regjeringen, og sine principper tro traadte han igjen ud, da statsraadssagen 1872 nægtedes sanktion. Han vendte tilbage til universitetet som extraordinær professor. Men dennegang fik universitetet ikke længe nytten af hans virksomhed. Den vedblev staten paa den forskjelligste maade at udnytte i saagodtsom alle de grene af vor økonomi, som nævnes kan. Snart lagde desuden en international institution beslag paa ham paa den ærefuldeste maade, der for hans sidste leveaar flyttede hans opholdssted til Frankrig. Broch havde hyppig repræsenteret vort land ved kongresser af forskjellig teknisk og økonomisk art, og navnlig havde han deltaget i de gjentagne kongresser for enhed i mynt, maal og vægt paa en maade, som havde henledet udlandets særlige opmærksomhed paa hans mærkelige kundskaber og dygtighed. I 1879 fik han et hædrende vidnesbyrd herom ved at kaldes til bestyrer for det internationale bureau for maal og vægt i Sevres. I denne betroede stilling, fra hvilken der foreligger en række nye værker, dels fra hans egen haand, dels under hans auspicier, stod han desuden gjentagne gange som Norges repræsentant ved internationale dels diplomatiske, dels teknisk-økonomiske kongresser. Her levede han de sidste ti aar, til sin død i begyndelsen af 1889.

Som vi har seet, er det af Brochs talrige og voluminøse bidrag til vor videnskabelige og fagliteratur en forholdsvis mindre del, som direkte vedrører mathematiken. Men hans betydning for dette fag er ikke mindre for det. Det meste af hvad der efter hans tid kan nævnes af mathematisk lærdom i dette land skriver sig fra hans elever og elevers elever. Særkjendet for hans mathematiske forfatterskab er energi. I sine forelæsninger som i sine skrifter borer han sig gjennem de voldsomste kalkyler paa en ligesaa bestemt som tversikker maade. Derimod er han ikke, hvad mathematikerne kalder elegant. Hans sans for den kunstneriske udformning, som i virkeligheden er af megen betydning i mathematiken, hvis klarhed og logik ogsaa kræver en klar og gjennemsigtig form for at være fuldt klassisk, synes ikke at have staaet i forhold til den uimodstaaelige kraft, hvormed han gjennemførte sine undersøgelser. Heller ikke hans sprog er tiltalende; hans bøger er derfor ofte tungvindte og ikke populære i nogen af dette ords betydninger.

Foruden Abel og Broch har Holmboe direkte uddannet endnu en betydelig elev, Bjerknes.

Professor Carl Anton Bjerknes (f. i Kristiania 1825) er en stille lærd, en ren modsætning til den af alle praktiske gjøremaal optagne

Broch, men staar i sine studier ligesaa afgjort oppe i mathematikens anvendelser som denne, om end disse anvendelser endnu har et rent abstrakt og theoretisk præg. Efter en barndom, hvis minder svinger mellem Vaterlands trange gader og de eventyrlige elvefarter med «Røierterne»» op og ned over Drammenselven mellem Drammen og Hoksund, hvor han paa Eker og Sandsvær havde sin slægt, blev han student i 1844. Han er alt nævnt som et af exemplerne paa dem, der for at følge sin lyst til de exakte videnskaber maatte gjøre omveien om bergexamen og Kongsberg. Deroppe var han «natstiger» ɔ: paasaa, at arbeiderne ikke beholdt ulovligt sølv, men blev efter et par aars forløb adjunkt ved Kongsberg latinskole og kunde fra nu af mere udelt følge sin tilbøielighed. I 1852 vandt han Kronprinsens guldmedalje for et arbeide over de trigonometriske funktioner, hvori det gjaldt at udlede disses egenskaber ved rækkeudvikling. I 1854 blev han universitetsstipendiat i ren mathematik og gjorde det følgende aar med offentligt stipendium en reise til Paris, hvor han hørte Cauchy og Lamé, samt til Göttingen hvor han hørte den jævngamle geniale RIEMANN, men hvor navnlig DIRICHLET blev bestemmende for hans hele følgende studieretning.

Det var ikke blot Dirichlets overlegne lærerbegavelse, som her blev afgjørende. En ved et mærkeligt tilfælde forberedt ideassociation bragte Bjerknes til at fortsætte et arbeide af Dirichlet i en for denne selv og hele den videnskabelige samtid uventet retning.

I en tidlig alder, om det var som student eller skolegut husker han ikke selv, var han kommen over en gammel bog paa faderens loft, en dansk oversættelse af EULER's bekjendte breve til en tysk prinsesse. Her polemiserer denne store mathematiker og tænker stærkt, om end ligeoverfor sin samtid fuldstændig forgjæves, mod en naturopfatning, som gjennem de sidste par aarhundreder havde kjæmpet sig frem til et dogmes hele uangribelighed. En den naive menneskehed næsten medfødt opfatning, som f. ex. Aristoteles havde formuleret i den enkle sats, at ethvert bevæget legeme maa staa i umiddelbar forbindelse med et bevægende legeme — som naar hesten trækker vognen eller hjul griber i hjul paa en maskine —, var efter Newtons opdagelse af tyngdeloven og dens anvendelse paa himmellegemernes bevægelse pludselig bleven rokket. Mellem planeten og solen var der ingen forbindelse at opdage, og da forsøgene med at konstruere et hypothetisk mellemled for at forsone tyngdeloven med den ældre opfatning mislykkedes, saa valgte man tilslut at forkaste Aristoteles's lov, for at erstatte den ved den stik modsatte: ethvert legeme har evne til at virke paa afstand paa et

andet og sætte det i bevægelse uden hjælp af noget mellemled. Denne fjernvirkningslov blev nu efterhaanden forskernes ledende tanke, den satte fra første haand af sit præg paa de nye grene af fysiken, som i slutningen af forrige og begyndelsen af dette aarhundrede skjød frem (elektrostatik, magnetisme, elektrodynamik, elasticitetslære) og stod ved det tidspunkt, vi betragter, som en gjennem generationer prøvet og af alle antagen sandhed.

Det var, da Dirichlet i sine forelæsninger, som exempel paa anvendelsen af sine mathematiske theorier, gav løsningen af problemet om en uforanderlig kugles bevægelse i et uendeligt fluidum af uforanderlig tæthed, at de halvglemte Eulerske ideer i hele deres uforsonlige modsætningsforhold til tidens tænkesæt dukkede frem i Bjerknes's erindring. Han fandt, at Dirichlets resultat i al sin enkelhed pegte i en for disse Eulerske eller om man vil Aristoteliske ideer gunstig retning, og han fattede ideen til at gjenoptage den kamp, som Euler havde kjæmpet forgjæves, og at gjenoptage den ikke ved at polemisere, men ved at fremlægge nye fakta, som han ante skulde være at finde ved løsningen af et almindeligere problem end det Dirichlet'ske, idet han satte kuglernes antal til hvilketsomhelt og lod dem faa foranderligt volum. Bearbeidelsen af dette og af dermed nær beslægtede problemer blev derfor fra nu af hans livsopgave.

C. A. Bjerknes.

Medens derfor andre af Dirichlets elever, Schering og Clebsch, fortsatte Dirichlets arbeide i den af mesteren selv anviste retning, idet de erstattede kuglen ved et ellipsoid, varierede Bjerknes problemet ved til en begyndelse at lade kuglen faa foranderligt volum. Det første skridt var herved gjort, om end det indvundne resultat endnu var altfor spinkelt til at give ham noget svar paa, om hans anelser skulde gaa i opfyldelse eller ikke. Dette svar skulde endnu i mange aar udeblive.

Efter sin hjemkomst fra udenlandsreisen i 1857 kombinerede han en tid ifølge sin forskjelligartede uddannelse de to stillinger som den netop nyansatte professor Kjerulfs amanuensis ved den mineralogiske samling og som lærer i mathematik ved den militære høiskole (efter Broch). I 1861 blev han konstitueret og i 1863 virkelig lektor i anvendt mathematik som Hansteens efterfølger i dette fag. Tre aar senere ombyttedes lektortitlen for samtlige lektorposter med professortitel.

En væsentligere forandring i hans stilling indtraadte, da Broch i 1869 gik ind i det Stang'ske ministerium. Det var endelig lykkedes Bjerknes aaret i forveien, trods skrivekrampe og en paa mange maader nedbrudt helbred, at kjæmpe sig frem til sin første afgjørende seir i sine hydrodynamiske studier, idet han havde fundet løsningen af Dirichlets problem for et vilkaarligt antal kugler og faaet sin anelse bekræftet, at der mellem kuglerne opstod vekselvirkninger, der havde fjernvirkningskræfters karakter. Men disse lærde studier var ikke i den da raadende «praktiske» retnings smag, og idet han modstræbende gav efter for tryk af enkelte af sine kolleger, forlod han sit egentlige fag, mekaniken, og lod sig udnævne til Brochs eftermand i den rene mathematik. Sine hydrodynamiske studier fortsatte han imidlertid, trods vedvarende legemlig skrøbelighed, og under nye skuffelser, idet det viste sig vanskeligere, end han havde ventet, at forfølge sin seir. Blandt det virvar af vekselvirkninger, hvis existence han havde paavist mellem sine kugler, søgte han stadig forgjæves at udskille specielle klasser, som kunde sidestilles fuldstændig med naturens fjernvirkninger. Ligefuldt lykkedes det ham dog at bringe den rent mathematiske bearbeidelse af problemet til et foreløbigt afsluttende resultat i 1871.

I 1875 kom endelig det definitive gjennembrud, idet det lykkedes ham ved nærmere diskussion af de analytiske resultater, som han forlængst var i besiddelse af, at udskille de efter ham opkaldte kraftfænomener, som fremkommer mellem kuglerne, naar de oscillerer eller pulserer i vædsken, og erkjende den til et vist punkt gjennemførbare analogi mellem disse og de elektriske og magnetiske kraftvirkninger.

Disse opdagelser, som betydelig udvidedes i aarene 1879 og 1881, vakte den største opmærksomhed, dels ved de smukke og uventede fænomeners simpelhed og nyhed, dels ved de elegante experimenter, hvormed han fremlagde det for den store europæiske offentlighed ved den elektriske udstilling i Paris i 1881 og efter indbydelse aaret efter i London og flere steder, men fremfor alt ved det mægtige indlæg, de leverede for muligheden af en tilbagevenden fra fjernvirkningsfysiken til de ældre tiders mere oprindelige og enkle forestillinger. Bjerknes's

medarbeider i de første endnu mere ufuldkomne forsøg var Prof. O. E. SCHIØTZ samt cand. real S. SVENDSEN; senere fandt han en fortrinlig hjælper i sin søn, da student, nu professor i mekanik og fysik ved Stockholms høiskole VILHELM BJERKNES, hvis skarpsindighed og experimentelle talent her feirede sine første smukke seire.

Professor Bjerknes, hvis hydrodynamiske arbeider gjennem disse rent fysiske forsøg fjernede sig noget fra sin oprindelige rent deduktive karakter, har i de senere aar igjen vendt tilbage til den mathematiske behandling af problemerne. Deraf er dog endnu intet nyt offentliggjort.

Ved siden af dette hovedarbeide har Bjerknes en stor fortjeneste af sine grundige studier over Abels liv og udviklingshistorie, nedlagt i forskjellige afhandlinger, hvoraf «Niels Henrik Abel. En skildring af hans liv og videnskabelige virksomhed» (Stockholm 1880) med sin betydelig forøgede franske oversættelse (Paris 1885) er den vigtigste og overhovedet en af de vigtigste personlige monografier i vor literatur.

Ogsaa Bjerknes's akademiske foredrag og deres methode stiller ham i modsætning til hans robuste forgjænger Broch. Han viser sig heri som en fin efterfølger af Cauchy og Dirichlet, hvis forsigtige ræsonnementer han overalt gjennemfører i sine udviklinger og beviser. Derimod har han for sit vedkommende indskrænket noget omfanget af de mathematiske discipliner ved universitetet.

Den første, som efter Abels tid afgjort, med liv og sjel og med stort held kastede sig over den rene mathematik, var PETER LUDVIG MEYDELL SYLOW, født i Kristiania (1832), søn af daværende ritmester, senere statsraad TH. v. W. SYLOW. Som de fleste Kristianiagutter af god familie paa sin tid gjennemgik han først borgerskolen og kom derfra ind paa kathedralskolen. Læreren i mathematik, adjunkt ODÉN, var kundskabsrig, men gammel og upraktisk som pædagog. Sylow lærte forresten godt af ham, men var af de faa udvalgte, som dette hændte med. Et tilfælde bragte ham til at gaa videre paa egen haand og lægge sig efter høiere mathematik. Hans søstre fik lov til at læse privat fysik. Det fag havde man som bekjendt ikke paa latinskolerne dengang. Vakt gjennem dette søstrenes overtag begyndte Sylow at rette spørgsmaal til sin far. Men denne, som holdt paa selvhjulpenhed i det længste, henviste sønnen til MARBACH's tyske fysikalske lexikon, og hvad ikke det forklarede ham, maatte han søge sig besked om i VEGA's bindstærke mathematiske haandbog. Dennes gammeldagse, lidet korrekte ræsonnementer rettede han selv, saa godt han kunde, naar de ikke tilfredsstillede hans kritiske sans. Paa denne maade erhvervede han i en ung alder en sjelden evne til selvstudium af vanskelige mathematiske emner.

Sylow blev student 1850, samme aar som Broch første gang examinerede til artium. Trods sine fortræffelige kundskaber fik han ikke bedre end 2 for geometri, nærmest et offer for uligheden mellem Odéns læremethode og Brochs examinationsmaade. Sylow blev dog snart godvenner med Broch, da han begyndte sit studium. Havde han været blandt de første, som fik den nye examinator at føle, saa blev han ogsaa af de første, som nød godt af Brochs energi som lærer. Han fik rigtig det nye kursus i dets første fulde friske kraft. Broch sparte ikke paa stoffet. Hansteen lo og ironiserede over, at han læste elliptiske funktioner efter «Jacobis store bog» (*«Fundamenta nova»*). Til gjengjeld var den fra Hansteen hidrørende prisopgave (af gnomoniken), som Sylow tog kronprinsens guldmedalje for (1853), ikke synderlig hverken betydelig eller instruktiv. Men det var da ikke Sylows skyld.

Overlærer Sylow.

Efter de da gjældende strenge regler tog man den tredelte embedsexamen i tre paa hinanden følgende semestre. Sylow var færdig 1855. I sin mathematiske afdeling gjorde han furore. Broch examinerede ham i de allervanskeligste ting, i Jacobis overgang fra θ-funktioner til elliptiske integraler o. l., men han klarte alt med glans.

Mod alles forventning fik Sylow ikke indstilling. Her som saa ofte i livets lotteri trak han en nite. Prof. LANGBERG, som i P. A. Munchs fravær examinerede i fysisk geografi, holdt haardnakket paa 3.*

Efter fuldendt examen modtog Sylow en lærerpost ved Nissens skole. Hans første forsøg paa at opnaa udenlandsstipendium strandede, idet RYGH blev foretrukket. Imidlertid lagde han herhjemme grunden til sine studier i det vanskelige fag, hvor han efterhaanden, og det temmelig tidlig, opnaaaede at blive en af nutidens første forskere, ligningstheori i Abels og Galois' fodspor. Det var egentlig hans hensigt yderligere at fordybe sig i elliptiske funktioner, og i den anledning fuldendte han efter Brochs raad læsningen af Jacobis *«Fundamenta nova»* og var meget optaget af dens storartede indhold. Bjerknes

* En lignende skjæbne rammede senere prof. Christie, som gik glip af indstilling paa grund af en treer for fysik (Langbergs eget fag). Ved skjæbnens ironi blev Christie som bekjendt Langbergs egen eftermand ved universitetet.

spaaede ham imidlertid, at han vilde blive endnu mere betaget af fremstillingen hos Abel, som han derfor gav sig ikast med. Bjerknes's spaadom gik i opfyldelse, men hos Abel begyndte ligningstheorien at fængsle ham endnu mere end de elliptiske funktioner, og derunder gav han sig til at forsøge at tyde en ufuldført og tildels kun i brudstykker foreliggende afhandling. Her viste sig nytten af den strenge skole hjemme og hos Broch. Den havde skjærpet hans evne til selvstændigt arbeide, saa han klarede den hele meget vanskelige afhandling paa et kort afsnit nær paa fire linier, en bedrift, som indtil da høist en eneste, nemlig KRONECKER, havde udført. Under en samtale med Bjerknes, hvem han meddelte sine studier, fik han besked om GALOIS' efterladte theori, men ogsaa om dens afskrækkende vanskelighed. Vanskelighed skræmmede imidlertid ikke længer Sylow, «men jeg maa jo indrømme, den var usmagelig i begyndelsen,» har han siden fortalt. Men det gik. Nogen tid efter faldt en udgave af SERRET's «*Cours d'algèbre*» i hans haand, og han læste der Kroneckers behandling af samme emne som Abels «brudstykkeafhandling». Den indeholdt for ham tillige nøglen til de fire linier, han ikke havde tydet før. Det stod klart for ham: Abel havde her givet en i det væsentlige fuldstændig løsning af sit problem længe før Kronecker, hvis fremstilling imidlertid ikke syntes at ville erkjende dette.

Under disse studier var imidlertid Sylow (1858) overflyttet til Fredrikshald som overlærer. Det var tilsyneladende en stor lykke, han gjorde, men den plads blev for ham som troldstolen i fjeldet: den, som sidder der, blir siddende. I ydre kaar er han nu efter snart 40 aar ikke kommen videre. Imidlertid har dette ikke forhindret ham i baade at følge med og fra at gjøre sig gjeldende, saa det endog ikke er usandsynligt, at han i en vis tid af sit liv samtidig hjemme var en af de mindst og udenfor Norge en af de mest skattede af vore mathematikere.

Sin opfatning af Abels brudstykkeafhandling fremlagde Sylow paa naturforskermødet i Kjøbenhavn 1860 og sendte sin afhandling paa fransk til optagelse i «Crelles Journal». Kronecker sad selv i redaktionen og har høist sandsynlig havt artikelen til gjennemsyn. Hvad enten han nu har følt sig «hugget for nær», eller grunden var en anden: Sylow fik, overensstemmende med et for tilfældet udtalt ønske, sin afhandling tilbagesendt. Nu kan den i det væsentlige læses som udførlig anmærkning til brudstykkeafhandlingen i den Lie-Sylowske udgave af Abel. Første gang Sylow efter Abeludgavens trykning traf sammen med Kronecker, tog denne bladet fra munden. Der havde visselig siddet braad i gammelt saar.

Endelig 1861 fik Sylow permission og reisestipendium. Det gjaldt Berlin og Paris, ligningsstudier, personal- og literaturkjendskab. Efter sin hjemkomst modtog han Brochs tilbud om at læse for ham ved universitetet, medens han var paa storthinget. Sylow læste da bl. a. over Gallois og havde Sophus Lie til tilhører. Her har denne sandsynligvis for første gang staaet ansigt til ansigt med det «gruppe»begreb, som skulde gjøre ham saa navnkundig.

I de første aar offentliggjorde Sylow faa ting. Et par afhandlinger om de dele af læren om elliptiske funktioner, som grænser ind paa ligningstheorier, og som netop tjente ham til prøve paa hans theoriers rigtighed. Men han sad allerede inde med mere om dette emne end næsten nogen anden samtidig forsker. Då derfor CAMILLE JORDANS store «*théorie des substitutions*» kom ud (1870), var forholdsvis lidet deri nyt for Sylow, som derimod paa sit knippe havde nøglen til endnu en vigtig uafsløret hemmelighed. Denne fremlagde han 1872 i en afhandling paa nogle faa blade, som han sendte til CLEBSCH's «Mathematische Annalen», og var dermed berømt.

Det saakaldte «Sylowske theorem» tager sit udgangspunkt i en indtil da næsten upaaagtet og ubrugt sætning af Cauchy og indeholder en udredning af de for ligningslæren yderst vigtige saakaldte «Substitutionsgruppers» bygning. Sylows theorem er nu den alfare vei for alle, som befatter sig med disse spørgsmaal.

Jordan besøgte tilfældigvis Kristiania i 1872. Lie førte de to ligningstheoretikere sammen, og paa hjemreisen fra Frognersæteren meddelte Sylow Jordan sin sætning, som da endda ikke var trykt. Allerede fra en svensk kanaldampbaad fik Sylow fra Jordans haand anvendelser af sin sats, og Jordan, som efter PASTEUR's exempel efter krigen 1870 havde sendt sit diplom som medlem af det tyske videnskabsselskab tilbage, aabnede igjen forbindelsen med Tyskland for i brev til Clebsch at paaskynde trykningen af Sylows afhandling.

Paa denne tid begyndte et nyt vigtigt gjøremaal at beskjæftige Sylow, den nye officielle Abeludgave (1873—81), et vidnesbyrd om, at hans ensomme arbeide dog heller ikke var undgaaet opmærksomheden her hjemme. Herunder nød han 4 aars permission fra skolen, men fra 1871 maatte han skjøtte begge gjøremaal.

Som ligningstheoretiker og medudgiver af Abels skrifter har Sylow sine to store hovedfortjenester. Hans arbeide er forhaabentlig endnu langtfra endt; med sine 63 aar ser han ud som en mand paa mellem 40 og 50. Hans studier gaar ogsaa stadig videre. Sine to omfangsrigeste arbeider har han publiceret efter udgivelsen af Abel. «Men,»

siger han selv, «afhandlingen i «Mathematische Annalen» var jo noget andet, saa kort den var.» I 1894 blev Sylow creeret til æresdoktor ved Kjøbenhavns universitet.

To gange aabnede der sig et kort øieblik udsigt for Sylow til at komme til universitetet, uden at det dog blev af: Ved Langbergs død 1861, da Christie og Adam Arndtsen konkurrerede om professorposten i fysik, var han reconvalescent efter en alvorlig sygdom og desuden saameget mere forhindret fra at deltage i konkurrencen, som de to medbeilere havde hver sit store reisestipendium, og i 1869, da Broch blev statsraad, blev det, som før fortalt, ikke posten i den rene, men i den anvendte mathematik, som blev ledig, og til den følte Sylow sig paa den tid ikke skikket.

Med reallæreruddannelsen fulgte nødvendigvis en mulighed for et videnskabeligt liv inden mathematiken og naturvidenskaberne, som ikke før var tænkeligt, og antallet af fornemmelig vore naturforskere, men ogsaa af vore mathematikere er derfor vokset efter en ganske ny maalestok. Naar antallet af de sidste alligevel ikke har været større, kommer dette af de faa officielle anvendelser, vort land hidtil har kunnet give den rene mathematiks videnskabelige dyrkere. Navnlig i de første tyve aar var mathematiske lærerposter, som ogsaa omfattede høiere mathematik, indskrænket til universitetet, krigsskolen, søofficersskolen og den militære høiskole. Senere er hertil kommet de tekniske skoler. Men i anden brug af faguddannede mathematikere, f. ex. i assurancevæsenet og lignende, staar vi endnu meget tilbage endog for vore nabolande, og til oprettelse af den i saamange aar omdebatterede tekniske høiskole har man endnu ikke kunnet ene de mange stridende interesser. En af de første forkjæmpere for dette sidstnævnte nødvendige og afsluttende led i vor mathematisk-tekniske undervisning, er professor Cato Maximilian Guldberg (f. 1836), en mathematiker af Brochs skole og med dennes sans for det praktiske forretningsliv, men betydelig mindre beslaglagt af heterogene gjøremaal, saa til gjengjæld hans videnskabelige arbeider er af saameget større betydning.

C. M. Guldberg er den ældste i en flok brødre, hvoraf de fleste i udpræget grad har helliget naturvidenskaberne eller mathematiken sine kræfter. Faderen var den mærkelig alsidige begavelse, C. A. Guldberg, der, svensk af fødsel, men norsk af skolegang og universitetsdannelse, som theologisk kandidat grundede den bekjendte ved sin udstrakte forlagsvirksomhed fortjente «Guldberg & Dzwonkowskis boghandel», hvor han tillige fulgte sin trang til literært arbeide, idet han bl. a. stiftede og i en aarrække redigerede «Skilling-Magazinet», men

siden forlod dette mangeartede travle arbeide og blev prest. Sønnen har tydelig arvet den samme virksomhedstrang, praktiske sans og alsidighed.

Efter nogle aars skolegang i Fredriksstad, hvor hans interesse og evner for mathematik tidlig brød frem, saa han benyttede den anledning, garnisonsbyen gav, til at søge videre uddannelse hos stedets officerer, kom han til Kristiania og blev student 1854 samt realkandidat 1859. Samme aar vandt han kronprinsens guldmedalje for sin afhandhandling: «Om Cirklers Berøring», senere udgivet som universitetsprogram. Geometrien blev dog ikke hans fag, heller ikke den rene mathematik overhovedet. Da han, samtidig som Sylow, fik reisestipendium, lagde han sit hovedarbeide paa mekanik og maskinlære for efter sin hjemkomst at overtage lærerposten i sidstnævnte fag ved den militære høiskole. Samtidig var han (til 1867) lærer ved krigsskolen og fik senere tillige mekaniken ved høiskolen. Den rationelle mekanik var saaledes hans lærefag, men sine egne videnskabelige forskninger rettede han heller ikke umiddelbart paa dette felt, men derimod ind paa de til da af mathematikerne saagodtsom ubetraadte gebeter, hvor det gjælder de kemiske kræfters mekanik. Og her kom han — i forening med daværende lektor P. Waage — til resultater, som har gjort epoke. Disse, hvoraf de første allerede offentliggjordes i videnskabsselskabet i 1864, nedlagdes i et universitetsprogram «*Sur les affinetés chimiques*», (1867). Samme aar blev Guldberg universitetsstipendiat og to aar efter Bjerknes's eftermand som professor i anvendt mathematik.

Guldberg har maattet gjøre samme erfaring som de fleste af vore lærde: Selv paa fremmed sprog nytter det lidet at publicere noget herhjemme. Et kort uddrag af de hovedsaglige resultater, indtaget i det franske instituts «*Comptes rendus*», reddede de vigtige opdagelser fra at oversees. Den nu sædvanlig efter opdagerne (med tysk udtale af Waages navn) benævnte kemiske massevirkningslov var et resultat dels af talrige experimenter, dels af et heldigt og korrekt angrebspunkt for den mekaniske theori. Temmelig snart skulde lovens rigtighed bekræfte sig; 1869 falder Julius Thomsen's thermokemiske forsøg i Kjøbenhavn. Flere forskere var efterhaanden dels fra experimentets, dels fra rationel vei begyndt at komme ind paa lignende tankegang. Men de norske forskeres prioritet er fuldt anerkjendt, og i den mekanisk-fysiske opfatning af kemien, som nu er trængt helt ned til lærebøger, helliges herefter et vigtigt kapitel i disse til den Guldberg-Waage'ske lov.

Paa grænsen mellem kemi og fysik er det overhovedet, Guldberg bevæger sig ogsaa i sine uden medarbeiderskab offentliggjorte studier.

Disse, som er lidet voluminøse, men til gjengjeld ikke faa i tal, beskjæftiger sig samtlige med molekularlove og har givet vigtige bidrag til orientering paa disse dunkle og vanskelige punkter i naturlæren. I de lange tabeller over de forskjellige stoffers fysikalske talstørrelser vil man ved at slaa efter i de store haandbøger finde Guldbergs navn hyppigere næsten end noget andet, og de af ham beregnede passer fortræffelig ind i de af andre forskere ved direkte forsøg fundne.

Udenfor disse molekularstudier maa tillige nævnes Guldbergs arbeider (i forening med H. MOHN) om bevægelserne i atmosfæren, udgivne paa fransk i to universitetsprogrammer, hvori hvirvelcentrernes mekaniske theori udvikles.

C. M. Guldberg.

Foruden disse rent videnskabelige arbeider har Guldberg udfoldet en betydelig virksomhed dels i mathematisk-tekniske afhandlinger, tildels efter opdrag af det offentlige, saaledes i det vidtløftige arbeide om strømningerne i vore fjorde, som havde hensyn paa opførelsen af Drøbaksjeteen, dels i lærebøger, endelig ogsaa udenfor literaturen i offentlig administration, navnlig vedrørende det tekniske og specielt jernbanevæsenet.

Han har i en aarrække været alternerende præses i Kristiania videnskabsselskab.

I kredsen af de realstuderende indtraadte i 1860 eller 1861 en ung student, som fra først af ikke vakte nogen særlig opsigt just som mathematiker, men som nu efter sin examen tog sin mon saameget rigeligere igjen. Det var SOPHUS LIE. Lie er født (1842) paa Nordfjordeidet, hvor faderen var prest, men hvorfra han kort efter blev forflyttet til Moss. Her faldt Lies opvækst. I modsætning til de fleste afgjorte mathematikere viste han fra først af ikke nogen særlig udpræget eller idetmindste fænomenal evne for mathematik, men var jævnt flink i alle fag. Ikke engang valget af embedsstudium, som skeede efter nogen vakling mellem realfagene og filologi, havde nogen kjendelig indflydelse paa ham i saa henseende. Derimod vakte hans foredragsmæssige undervisning i astronomi i studentersamfundet megen opmærksomhed ved sin orginalitet. Endnu efter sin embedsexamen (1865) følte han sig en tidlang usikker

om sit egentlige kald og led under dette, da han under sit noget spredte studium pludselig vaktes til bevidsthed om sin selvstændige skaberkraft ved at komme i berøring med værker af moderne geometri (ca. 1867).

Det omslag, som herved skeede, og den pludselige aabenbaring for ham selv og verden af et mægtigt vaagnende geni hører til de eiendommeligste tildragelser i videnskabens historie. Neppe et aar efter er Lie allerede en stor kraft i sin videnskab, en af dem, man begynder at følge med stor opmærksomhed. Hans udvikling gjennemløber ogsaa med en rivende fart de mærkeligste faser. Efter at have debuteret med en høist original imaginærtheori, som allerede bærer det tydelige præg af hans gjennemtrængende blik for det væsentlige og grundtankerne i de mathematiske love, og som indbragte ham et reisestipendium (1868) og efter hans hjemkomst (1871) stillingen som universitetsstipendiat, fulgte slag i slag en produktion, som i mængde og rigdom paa nye og originale ideer uvilkaarlig fører tanken tilbage paa Abel. Udgangspunktet var den moderne geometri, og hans greb ned i denne var saa dybt og bestemmende for ham, at hans senere rent analytiske og algebraiske nysyn gjennem aarrækker egentlig fra først af er geometrisk anskuet.

Sophus Lie.

I medfør af en udvikling parallel med den, tiden iøvrigt har gjennemgaaet, har han i sin senere produktion mer og mer afstreifet den geometriske form og iklædning og ladet det være sig magtpaaliggende at lade de rent algebraiske sandheder springe ud af rent algebraisk grundbetragtning. Den moderne geometri var i Norge dengang neppe kjendt af navn. Saavidt jeg har kunnet opspore, findes der før Lies tid kun et lidet skrift, som kan henføres til den nemlig: Otto G. D. Aubert (1809—38): *Echantillon d'une analyse sphérique.* (1833.) Til alle Lies store fortjenester af videnskaben ellers maa derfor ogsaa føies den at bringe sit land à jour paa dette vigtige punkt.

Under sin udenlandsreise modtog og gav Lie kraftige impulser. I

Paris, hvor forresten hans ophold fik en brat afslutning ved udbruddet af den tysk-franske krig, havde han stiftet et meget betydningsfuldt og nært bekjendtskab med to ligeledes unge geometere, som lovede betydeligt, hvad de ogsaa har holdt, tyskeren F. KLEIN og franskmanden DARBOUX.

Den nærmeste frugt af Lies udenlandsreise var hans mærkværdige doktordissertation med den deri indeholdte kuglegeometri, hvis første ideer forresten dæmrer allerede i hans imaginærtheori, og som med rette ansees for en af de smukkeste geometriske opdagelser i nutiden. Hans studier havde derhos mere og mere ført ham ind paa differentialligningernes yderst vigtige omraade, med dets mangfoldige uløste problemer, og allerede hans ældre arbeider her betegner en række vigtige fremskridt. Navnlig har hans eiendommelige geometriske fortolkning af problemerne indflydelse paa opgavens formulering og opfatning hos samtiden. Allerede da havde hans forskjellige fremskridt flere steder ved universiteterne tilsvarende forandringer i fremstillingen tilfølge. Størst opsigt vakte i dette første afsnit af hans videnskabelige liv hans integrationsmethode for partielle differentialligninger af 1ste orden, hvori han giver dette problem den sidste og afsluttende løsning.

Den opsigt, hans fremstrømmende geniale produktion havde vakt i udlandet, undgik heller ikke opmærksomheden herhjemme, og da han i begyndelsen af 1872 meldte sig til et ledigt professorat i Lund, sattes paa en gang en række af hinanden uafhængige bevægelser i gang for at knytte ham fast til vort universitet. Det rent usædvanlige i det hele forhold, det pludselig at vide en begavelse af store dimensioner iblandt os, skabte ogsaa en usædvanlig form for hans ansættelse, idet storthinget selv tog initiativet og bevilgede ham et extraordinært professorat samme aar.

Imidlertid havde han allerede fra 1873 af begyndt at udforme en ny stor ide, hvis fremkomst betegner den anden store forfatterperiode i Lies liv. I 1876 stiftede han sammen med OSSIAN SARS og JAK. WORM-MÜLLER for at skaffe et endeligt gjennembrud i vore snævre og efter manges mening da ensidige videnskabelige forhold her hjemme «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab», og Lie begyndte straks i dette i en lang række udførlige afhandlinger at udvikle en ny idérække, sin saakaldte transformationsgruppernes theori. Dette er intet mindre end et helt nyt mathematisk fag, en overføring paa en gang paa en hel række mathematiske omraader, navnlig paa geometri og differentialligninger, af den af Galois for ligningslæren udtænkte gruppetheori. I førstningen blev den nye lære, offentliggjort som den

var i et nyt og ukjendt tidsskrift, langt mindre paaagtet, end Lies store navn kunde havt krav paa, og der hengik en aarrække, før han fik medarbeidere. Dette betog ham dog hverken lysten eller modet, gav ham snarere fordoblet anledning til fuldt og helt med egne kræfter ganske alene at udforme sin store theori, som han snart ogsaa fremførte for den store almenhed i sit meget bekvemmere tyske organ «Mathematische Annalen». Fra nu af vakte transformationsgruppernes theori en stedse stigende opmærksomhed baade hos tyske og ikke mindst hos franske mathematikere.

I 1883 henledede PICARD, medlem af det franske institut, sine landsmænds opmærksomhed paa den nye lære og dens utallige anvendelser, og det følgende aar fik en ung tysk mathematiker, FR. ENGEL, i opdrag at reise til Norge og hos Lie selv sætte sig ind i faget, for senere at docere det i Leipzig. Han har siden ikke ringe fortjeneste af, som Lies medarbeider, at bringe det store 3 bind stærke hovedværk over theorien frem («Theorie der Transformationsgruppen». I—III. Leipzig 1888—93).

Men den betydeligste anerkjendelse mødte Lie, da han 1886 modtog den ærefulde kaldelse til ordinær professor i mathematik og chef for det mathematiske institut i Leipzig, en begivenhed, som igjen uvilkaarlig leder tanken tilbage paa Abel. Til dette ophold, som nu har varet ni aar, er fremfor alt knyttet offentliggjørelsen af de store bindstærke værker om «transformationsgruppernes theori», om «kontinuerlige grupper» og om «differentialligninger med bekjendte infinitesimale transformationer» (1888—93), en serie, som endnu holder paa at øges med tilsvarende behandlinger af andre felter af hans kolossale omraade, og hvis helhed i det mindste maa betegnes med Picards udtryk: et storværk.

Under Lies ophold i Leipzig har han nydt ikke mindre offentlig anerkjendelse fra Frankrig end fra Tyskland. Hvert aar er hans auditorium søgt af officielle franske elever, og kredsen af dem, som i den franske literatur betræder hans bane, vokser aarlig. I 1892 blev han korresponderende medlem af institutet efter Kronecker, en ære, som er saa meget større, som Tyskland derved blev repræsenteret af en fremmed.

Lies produktion har været overordentlig. I samlet mængde maaler disse talrige afhandlinger og svære bind sig fuldt med, hvad vore produktiveste forfattere i andre genrer har præsteret, og saa er dette — mathematik, en spekulativ videnskab, som indsnævrer sine resultater i den knappeste form. I begyndelsen var hans form næsten altfor knap. Den mængde stof, en eller anden af hans tidligere mindre afhandlinger i

virkeligheden rummer, er næsten utrolig. En liden indskudt sætning kan rumme frøet til en afhandling.

Senere formede han fremstillingen mere ud, og flere af hans afhandlinger har den smukkeste eleganse; saaledes er hans bekjendte arbeide om minimalflader fuldt klassisk. Hans akademiske foredrag er helt igjennem klart, særdeles originalt og livfuldt.

Ifjor (1894) stillede storthinget 4 000 kroner til disposition som personligt tillæg til høieste professorgage, for det tilfælde Lie skulde ville komme tilbage. Han svar herpaa var en glad tak. Vi kan saaledes haabe, at Kristiania igjen for fremtiden blir det sted, hvorfra denne mathematikens Napoleon fører sine seierrige theorier i marken.

Lie har uddannet talrige elever, hvoraf dog de færreste tilhører vor literatur. Som en af de ældste af disse regner sig forfatteren af disse linier ELLING BOLT HOLST (f. i Drammen 1849). Efter allerede i skolen at have vist anlæg og interesse for mathematik, blev han student 1868 og realkandidat 1874. Lies forelæsninger som universitetsstipendiat gjorde den moderne geometri til hans yndlingsfag. Privat understøttet af den varmhjertede rigmand JAKOB BORCH i Drammen, kunde han (1874—75) følge sin tilbøielighed under et studieophold hos Lies nære ven F. KLEIN i Erlangen og München. Efter sin hjemkomst var han nogen tid ansat ved det meteorologiske institut og derefter (1876) i en længere aarrække universitetsstipendiat i ren mathematik samt ved siden heraf lærer ved Aars og Voss's skole. I 1878 vandt han kronprinsens guldmedalje for sin afhandling «Om Poncelets betydning for geometrien» og studerede i vinterhalvaaret 1879—80 med offentligt stipendium i Paris, hvor han forberedte sin doktordissertation: «Et par synthetiske methoder især til brug ved studiet af metriske egenskaber». Han gjør heri en ny brug for geometrien af visse funktionstheoretiske methoder og viste frugtbarheden af denne fremgangsmaade i en række nye satser. Ved Sophus Lies overgang til Leipzig blev det ham overdraget at besørge de geometriske forelæsninger ved universitetet, men den derfor fastsatte gage var saa knap, at han overbyrdet med extraarbeide maatte lægge sine egne studier tilside. Siden 1891 er han overlærer ved Kristiania tekniske skole og forener dermed en for ham (1894) oprettet docentpost ved universitetet, med forpligtelse til for de vordende lærere at foredrage den almindelige skolemathematik videnskabelig behandlet. Dette arrangement foranledigedes ved ansøgning fra hans ældre og yngre elever, som ønskede en fastere ordning af denne slags undervisning, der ikke var gjenoptaget siden Brochs død før af

ham, og som desuden frygtede, at Lies forventede hjemkomst kunde true hans stilling ved universitetet.

Hans arbeide er i de senere aar fornemmelig rettet paa at vække sansen hos almenheden for mathematikens betydning i skolen og livet. Hertil hører forskjellig virksomhed i tale og skrift, derunder hans forelæsninger i Kristiania arbeiderakademi. I samme retning gaar hans arbeide i det af ham 1886 oprettede mathematiske seminar for de studerende. Holst blev i 1889 norsk medlem af den af «*Société de mathématique de France*» nedsatte internationale komite til redaktion af en almindelig mathematisk bibliografi, hvor han fremdeles staar.

Den nødvendige rekreation under sit temmelig anstrengende fagarbeide har han fundet i arbeider i vor barnebogs- og abc-literatur.

Af det yngre slægtled, Bjerknes's, Lies, Guldbergs og Holsts elever, har flere gjort en smuk begyndelse i vor mathematiske literatur. Af disse, som altsaa afgiver fremtidshaabet for vor exakte videnskabs fortsatte fremgang, fortjener at nævnes de mere fysiske mathematikere DANIEL ISAACHSEN (f. 1859), VILHELM BJERKNES (f. 1862) og KRISTIAN BIRKELAND (f. 1867) (se om disse nedenfor under «Fysik»), samt de rene mathematikere overlærer i Trondhjem AXEL THUE (f. 1863), som nærmest er axiomatiker, ALF GULDBERG (f. 1866), elev af Sophus Lie, samt den unge lovende CARL STØRMER (f. 1874).

Botanik.

Ved dr. philos. **Olav Johan-Olsen***.

I begyndelsen af aarhundredet har vi ingen anden nævneværdig botanisk forfatter end provst SOMMERFELDT (1794—1892) til Saltdalen, der har leveret bidrag ikke alene til kundskaben om de høiere planter, men ogsaa til sop og lavarter i sin «*Flora Lapponica*» (1826).

Ikke faa prester drev i den første del af aarhundredet meget med studiet af botanik. Af disse arbeidsomme videnskabelige prester kan blandt plantekjendere især nævnes DEINBOLL.

Ved universitetet var som bekjendt botaniken slaaet sammen med andre fag.

Den første egentlige botaniker var professor MATTHIAS NUMSEN BLYTT (1789—1862), mest kjendt ved sin «Norges Flora». Han var en utrættelig samler og gjorde overordentlig talrige reiser gjennem hele landet for at studere forekomsten og udbredelsen af Norges plantearter.

Paa disse sine reiser samlede han et overordentlig stort materiale til «Norges Flora» og en betydelig samling saavel af karplanter som kryptogamer og sop. Hans samlinger blev efter hans død erhvervede af universitetet. Af hans hovedværk «Norges Flora» udkom i hans levetid kun 1ste bind i 1861. Resten blev 13 aar senere udgivet af hans søn AXEL BLYTT, væsentlig efter faderens manuskripter.

Blytt blev lektor 1828, ordinær professor 1837.

---

* Dette afsnit var oprindelig tænkt som oplysninger til redaktøren af værket, indhentede ved mig hos forskjellige botaniske forfattere. Idet planen er ændret, blir en del altsaa en autobiografi.

Gamle Blytt var den, der egentlig har grundlagt det botaniske studium i vort land. Hans eftermand som professor var FREDRIK CHRISTIAN SCHÜBELER (1815—92).

Schübeler er med hensyn paa produktionens mængde rimeligvis den betydeligste botaniske forfatter i vort land. Han studerede som brødstudium medicin. Han interesserede sig vistnok saare lidet for dette fag og gjorde ingen rar examen. Ikke destomindre blev han for levebrødets skyld praktiserende læge og militærlæge. Dette blev ikke af lang varighed. Hans hovedinteresse var havestel og praktisk botanik, og selv i hans militære tjenestetid var vistnok disse studier hans hovedbeskjæftigelse. Det siger sig selv, at havestudier og militærvæsen passer slet sammen. Disciplin laa ikke for Schübeler. Det berettes om ham, at han engang søgte permission for at reise til en havebrugsudstilling i udlandet etsteds. Permissionen blev ham nægtet. Saa blev Schübeler sint, indsendte sin afskedsansøgning — og drog til sin havebrugsudstilling. Men den, som ikke fik sin afskedsansøgning indvilget straks, det var Schübeler. Han fik fæstningsarrest først og saa afsked. Men netop dette uheld bragte ham did, hvor han vilde: en sikret økonomisk stilling, hvor han kunde ofre sig helt ud for sine praktisk-botaniske studier. Der blev ham ikke længe efter (1848) af stortinget bevilget en pension, stor nok til, at han i ro kunde studere sine æbler og andre havevækster. Ved den ældre Blytts død blev han som nævnt lærer i botanik ved universitetet, nemlig 1864 lektor og 1866 professor.

Matthias Numsen Blytt.

Schübeler var væsentlig plante-geograf og havemand. Hans fortjenester af vort havestel og vort landbrug er overordentlig store, og talrige er de afhandlinger og brochurer, han har skrevet for at vække interessen for havestellet. Schübeler var fremfor alt en mand, hvem den praktiske nytte af videnskaben laa paa hjerte. Selv som plante-

geograf havde han især kulturplanternes trivsel og udbredelse i Norge for øie.

Næsten alle hans skrifter dreier sig om de to hovedemner: «kjøkkenhaven» og «Norges kulturplanter».

Af hans bøger om kjøkkenhaven udkom «Haandbog i Havedyrkning» (1850). I 1856 udkom «Kjøkkenhaven», der er trykt i talrige oplag. 1889 udgav han «Frøavl i Norge», 1892: «Om levende Gjærder».

I 1862 udkom hans «Die Culturpflanzen Norwegens», hvoraf flere udgaver udkom. «*Viridarium norwegicum*» (Norges planteverden) 1889—91 var ogsaa bare en ny forøget udgave heraf.

Fredrik Christian Schübeler.

Foruden det ihærdige arbeide for at vække sans og interesse for havestel arbeidede Schübeler paa at faa indført frøavl i større skala. Han mente, at vi i vore nordlige egne maatte kunne skaffe haardførere og bedre frø og bedre saakorn end i sydligere egne. De ved dyrkning her nordpaa erhvervede gode egenskaber vilde, mente Schübeler, holde sig nogle aar ogsaa i sydligere egne. De burde bytte. Det gjaldt bare at gjøre dette kjendt. Og i den hensigt har han udført talrige experimenter over hele Norge samt skrevet mange smaa brochurer.

Saa taknemmelige vi bør være for Schübelers virksomhed i praktisk-botanisk henseende, saa lidet passede han som universitetslærer. Som forelæser var han ikke betydelig. Han talte altid med en vis høitidelig pathos om de almindeligste ting. Hans foredrag virkede derfor nærmest komisk. Dertil kom, at han læste opigjen og opigjen de samme forelæsninger aar ud og aar ind lige fra 60-aarene til sin død i 90-aarene; han forandrede intet trods de mange videnskabelige opdagelser, der i mellemtiden havde ændret alle andres synspunkter paa mange fænomener.

For de studerende interesserede han sig ikke; de af dem, som havde botaniske interesser, hadede han oprigtig som prætendenter. Tøienhaven lod han i den senere tid mer og mer forfalde.

For en stor del skyldtes det Schübelers virksomhed, at interessen blandt de studerende for botaniken i 70-aarene var saa ringe.

Dette blev dog afhjulpet, da stortinget i 1880 bevilgede et extraordinært professorat til den før nævnte Blytt den yngre.

AXEL GUDBRAND BLYTT er født i 1843 og fulgte allerede som ung gut med paa sin faders exkursioner. Han har indsuget kjærlighed til planterne rent ud sagt med morsmelken. Ikke længe efter, at han (17 aar gl.) var bleven student, døde hans far. Han blev da (1863) ansat som konservator. I 1873 blev han universitetsstipendiat. Ved faderens død var som nævnt dennes «Norges Flora» ufuldendt. Axel Blytt tog nu fat paa dette store arbeide. Ved hjælp af faderens manuskripter og talrige egne undersøgelser udgav han nu i 1874 2det bind og i 1876 3dje bind af dette fundamentale værk. Senere har han udgivet flere supplementer, bl. a. ogsaa en række fortegnelser over fundne soparter, især rustsoppe, brandsoppe og slimsoppe.

Hans andet hovedværk er «Forsøg til en Theori om Indvandringen af Norges Flora under vexlende regnfulde og tørre Tider» først trykt i «Nyt Magazin for Naturvidenskaberne» 1876 og lidt senere paa engelsk som særskilt bog. Denne bog, som ved sin fremkomst vakte en stor og berettiget opsigt baade her og end mere i udlandet, er egentlig kun indledningen til en lang serie afhandlinger, som Blytt efterhaanden har udgivet om samme emne. Herunder har han imidlertid lidt efter lidt forladt botanikens grund og begivet sig ind paa geologisk, palæontologisk omraade, hvor vi rene botanikere har vanskelig for at træffe nogen dom. Hans theorier har vakt baade opsigt og modstand.

I sin «Indvandring af Norges Flora» paaviser Blytt, at vi her i landet har flere grupper planter, som maa være indvandrede til forskjellige tider. Først den arktiske, som er den ældste, paa fjeldene langt nordpaa. Saa er der to grupper af indenlandsplanter, som altsaa liker tørt, varmt veir (de boreale og subboreale), dernæst er der to grupper, der liker fugtigt klima, kystplanter (atlantiske og subatlantiske), og tilslut en, som ikke er bundet til noget bestemt veirlag.

Blytt mener, at disse grupper er indvandrede til forskjellige tider, i perioder med forskjelligt veirlag, fugtigere og tørrere. Forskjellen behøver ikke at have været saa betydelig, men dog saa stor, at der har været forskjel i nedbørmængden.

At der har været slige afvekslende perioder, mener Blytt kan paavises af mange grunde, først og fremst dog ved studiet af torvmyrerne.

Graver man igjennem de store torvmyrer, finder man, at de bestaar af afvekslende lag mose (*sfagnum*) og stubbelag af trærødder, med andre ord, at der afvekslende har været myr og skogbund, at altsaa myren afvekslende har været fugtig nok til, at mosen har overgrod

skoven, og derefter tør nok til, at skoven har kunnet vokse og sætte fast rod. Dette skyldes efter Blytt klimatændringer og ikke lokale aarsager.

Efter myrerne at dømme har der været to tørrere og tre fugtigere perioder, hver med sine særegne planter, altsaa svarende til de ovennævnte seks plantegrupper, hvoraf to forlanger fugtighed, de tre tørrere klima, mens den ene (subarktiske) ikke foretrækker nogen af delene.

Sine theorier om disse afvekslende perioder (ca. 10 000 aar paa hver) har han ført videre, idet han mener, at mange formationer (f. eks. strandlinjer, terrasser o. l.) skyldes disse afvekslende fugtighedsperioder. Aarsagerne til perioderne søger han i astronomiske love (jordaksens vekslende stilling bl. a.).

Han gaar som sagt her saa langt tilbage — flere millioner aar —, at det for botanikere uden specialkundskaber er lidt vanskeligt at følge ham i hans senere afhandlinger. Mange synes, at hans slutninger er vel dristige; men hvorom alt er, hans synspunkter er baade originale og har givet anledning til nyttig strid.

Som universitetslærer har Blytt havt stor indflydelse baade ved sine exkursioner som ved sine udmærkede forelæsninger. I modsætning til Schübeler har han ivrig fulgt med i tiden, og som leder af exkursioner er han uovertræffelig. De fleste nulevende botanikere er hans elever, og alle skylder væsentlig hans lærerige exkursioner og forelæsninger interessen for sit fag.

JOHANNES MUSÆUS NORMAN (født 1824) har ogsaa i en længere aarrække studeret botanik med et større aarligt stortingsstipendium. Hans hovedværk er «Norges arktiske Flora», hvoraf to store bind er udkommet. Han har skrevet flere plante-anatomiske arbeider (*«Quelques observations de Morphologi végétale»*, 1857) og en del om sop samt en række om lavarter.

Af de yngste botanikere har Wille, Johan-Olsen og Brunchorst været de mest produktive forfattere.

JOHAN NORDAL FISCHER WILLE er født i 1858, blev student 1875. Allerede i barnealderen nærede han stærk forkjærlighed for naturfagene, især for botaniken. Faderen var læge og gaardbruger, saa Wille havde allerede som smaagut god leilighed til at tilfredsstille sin lyst. Efter eget opgivende har Darwins værker vistnok i høi grad bidraget til at vække hans naturvidenskabelige sans. Før han tog artium, fik han anledning til at deltage i professor (daværende universitetsstipendiat) Blytts exkursioner med de studerende. Lige efter artium begyndte Wille at studere udelukkende botanik og allerede da særlig algerne. Hans første afhandlinger handler om algerne.

Wille opholdt sig i længere tid i udlandet, fik dernæst plads i Stockholm, hvor han først var amanuensis og dernæst blev professor ved «Högskolan». Men da forholdene der efterhaanden blev mindre behagelige for nordmænd, tog han plads som docent ved Aas høiere landbrugsskole 1889, hvor han virkede til 1893, da han efter Schübelers død blev ansat som professor i botanik og bestyrer af Tøiens botaniske have.

Wille har været en overordentlig produktiv og arbeidsom forsker og har udgivet talrige saavel videnskabelige som populære arbeider. Hans fleste arbeider handler om algerne. Mest bekjendt er hans store værk: «Bidrag til Algernes fysiologiske Anatomi», ved hvilket værk han i 1885 erhvervede den filosofiske doktorgrad her ved universitetet. I dette hovedarbeide paaviste Wille, at man ogsaa hos alger kunde i den anatomiske bygning gjenfinde de samme mekaniske love for cellebygningen, som Schwendener havde paavist for de høiere planter.

Af hans talrige andre arbeider kan mærkes: «Om Blomsterstøvets Udvikling», «Om Cellekjærner hos de blaagrønne Alger», ligesom han har skrevet afsnittet «Algerne» i Warmings bekjendte lærebog i botanik.

Ogsaa fra sin virksomhed paa Aas har Wille efterladt flere værdifulde landbrugsbotaniske arbeider, hvoraf især kan mærkes hans afhandling «Om botaniske Forsøgsstationer og deres Betydning for det norske Landbrug».

Han har i væsentlig mon bidraget til oprettelsen af den biologiske station i Drøbak.

Som bestyrer af Tøiens botaniske have har han faaet den ikke absolut lette opgave at rydde op i den Augias-stald, som Schübeler har efterladt sig.

Som populær forfatter har Willes virksomhed ogsaa været ganske betydelig, saavel i dagspressen som i tidsskrifter som «Naturen» og «Tidsskrift for det norske Landbrug». Wille er kjendt som en usædvanlig klar og grei forelæser. Han ansees som en af specialisterne i det hele taget paa det algologiske omraade.

Lidt yngre end Wille er Olav Johan-Olsen, der er født 1860, student 1879, tog medicinsk embedsexamen 1888 samt doktorgraden ved Kristiania universitet vaaren 1893.

Ligesom Wille valgte algerne til sit specialstudium, valgte Johan-Olsen soppene som sin domæne, hvilket allerede i guttedagene paa skolen indbragte ham klængenavnet «Sop-Olsen», et navn, han har beholdt den dag idag.

Efter eget opgivende begyndte han at interessere sig for soppene allerede som seks aar gammel gut. Det var dengang en sjeldenhed, at

folk kjendte spiselig sop. Han maatte derfor sætte egne navne paa de soppe, han fandt. Allerede som skolegut forfattede han en beskrivelse over nogle spiselige soparter, hvilken han i al hemmelighed fik trykt i en lokalavis. Som tilfældet var med Wille, saa har ogsaa Darwins arbeider allerede i skoledagene i høi grad vækket og næret hans naturvidenskabelige interesser.

For levebrødets skyld studerede han medicin, blev i 1879 kjendt med Blytt, hørte hans forelæsninger og blev hans elev og stadige ledsager paa alle hans talrige exkursioner lige til 1885. De samlede paa sine reiser baade paa Østlandet og Vestlandet materiale til en vordende «Norges sopflora», hvoraf dog til dato meget lidet er udgivet. Fra 1882 arbeidede han stadig paa professor Hjalmar Heibergs laboratorium, hvor netop bakteriologien holdt sit indtog. Sammen med laboratoriets chef var Johan-Olsen den første, der her i landet arbeidede med disse usynlige væsener og deres livsvilkaar.

Fra laboratoriet her udgav han flere smaaarbeider over desinfektionsmidlernes indflydelse. Han optraadte mod den stærke brug af antiseptiske midler.

Han var den første, der i 1884 paaviste, at jodoform ikke var et antiseptisk middel, om det end var et gromiddel (i «Nyt Magazin for Lægevidenskaben»). Ligeledes førte hans kamp mod antiseptiske midler til det første forsøg med aseptik, ɔ: brugen af sterile forbindssager, sterilt vand uden tilsætning af gifte, idet han 1884 sammen med daværende reservelæge Schiøtz fik forsøgsvis indført brugen af aseptik paa kirurgisk afdeling B i løbet af flere maaneder. Først flere aar efter blev aseptiken indført ved udenlandske hospitaler, hvor den nu indehar hæderspladsen ligeoverfor antiseptiken.

Sammen med dr. G. Gade udgav han 1885 et i udlandet noksaa kjendt arbeide over pathogene mugsoppe («Om aspergillus subfuscus som pathogen mugsop»).

I 1885 blev han om vaaren ansat som assistent hos den tyske botaniker, den moderne mykologis fader professor Brefeld, hvor han var indtil vaaren 1887. Her deltog han i Brefelds store arbeide «Untersuchungen aus der Gesammtgebiete der Mycologi», hvoraf 7de og 8de bind udgaves med «understøttelse af G. Istvanffy og Johan-Olsen». Disse to store bind er grundlæggende for soppenes stilling, saavel indbyrdes som i forhold til de øvrige levende væsener.

I 1887 blev han ansat som bestyrer ved et privat gjærings-fysiologisk laboratorium i Kristiania (Ringnes & Co., efter mønster af Carlsberg-laboratoriet). I 1888 og 1889 fik han statsunderstøttelse for at undersøge

ostegjæringen. I 1889 opholdt han sig nogen tid hos Ducleaux og Pasteur. Fra 1891 blev han bestyrer af en nyoprettet melkekondenseringsfabrik ved Kap paa Toten. Denne fabrik havde erhvervet en methode — den første paalidelige, som var opfundet — til fremstilling af kondenseret melk uden tilsætning af sukker eller andre stoffe, opfunden af ham selv, hvorfor forholdene tvang ham til selv at overtage ledelsen af produktionen.

1895 fik han paany statsunderstøttelse til sit laboratorium ved Kap, hvor han væsentlig arbeider med at fremstille rendyrket gjær for forskjellige oste til praktisk meieribrug. Han har for to sorters vedkommende naaet til et i praxis brugbart resultat.

Foruden ovennævnte arbeider kan nævnes «Om sop paa klipfisk» samt «Om gjæring og gjæringsorganismer» samt hans store hovedværk: «Om sop paa levende jordbund», ved hvilket arbeide han erhvervede doktorgraden. Her fremsætter han en hel del nye, efter manges mening altfor dristige og mindre velbegrundede hypotheser. Han søger her at bevise, at soppene danner et rige for sig selv, «det tredje rige», det ukjønnede rige, der danner en levende verden for sig selv, forskjellig fra baade grønne planter og dyr, med egne love og egen udvikling. Endvidere søger han at bevise, at pleomorfismen: forskjellighed i form, og kjønsløsheden er det mest eiendommelige for dem. De fleste soppe har ikke én, men flere former under de forskjellige forhold, og et individ eller en del af et individ er nok til at formere slægten.

Bakterierne er efter hans mening ikke undtagne fra denne regel, end ikke de, der optræder som snyltere i mennesker, smittestoffene (f. eks. tæring, miltbrand). Efter forfatterens mening har mange af disse sit egentlige opholdssted udenfor organismen under én form, mens de optræder som snyltere under en anden — den os bekjendte form indi legemet. Naar det ikke er lykkedes os at finde de andre former, de ikke snyltende, beror det kun paa vore methoders ufuldkommenhed og vor manglende kundskab om soppenes natur. Han mener, at mykologien nu er bleven en videnskab for sig og kun kan studeres i sin helhed af specialister, at den er bleven et fag for sig som zoologi, kemi, botanik og som saadan bør repræsenteres ved universitetet.

Johan-Olsen har udgivet en række populære skrifter og udfoldet en stor journalistisk virksomhed i de forskjelligste blade og tidsskrifter, væsentlig om udviklingslære; om soppene og deres benyttelse; smaasoppenes bekjæmpelse og heldigste anvendelse. Allerede i 1883 udgav han «Spiselig sop»; 2den udgave af den samme med plancher udkom 1885. I 1887 udkom «Udviklingslærens nuværende standpunkt», 1893 «Lærebog i naturfag for folkeskolen».

JØRGEN BRUNCHORST er født 1862 og blev student 1880. Ogsaa han er fra først af Blytts elev. Han besøgte hans forelæsninger og deltog i hans exkursioner et par aar, men reiste saa til Tyskland, hvor han opholdt sig i flere aar hos mere fremtrædende tyske botanikere. Han erhvervede sig under sit ophold den tyske doktorgrad og blev assistent hos den bekjendte professor Pfeffer. Da der blev ledig en konservatorpost ved Bergens museum ved Nansens bortgang, blev Brunchorst ansat i denne 1889 og har siden indehavt denne stilling.

Brunchorst har især studeret plantefysiologi og planteparasiter. Hans første betydeligere arbeide var «Über Wurzelausschwellungen bei Alnus und Eleagnus», hvorpaa han tog doktorgraden.

I Tyskland har han udgivet en række mindre arbeider, hvoraf flere af betydeligt værd. Herhjemme er hans væsentligste arbeide hans lærebog i «Plantesygdomme» 1887. Her giver han en udmærket grei oversigt over de fleste almindelige plantesygdomme, deres væsen, aarsag og bekjæmpelse.

Da Bergens museum fra nytaar 1887 overtog «Naturen», blev Brunchorst dets redaktør. Under hans styrelse har «Naturen» svunget sig op til at blive et populær-videnskabeligt tidsskrift, der fuldstændig staar paa høide med mange af de udenlandske af samme navn og indhold. Sammen med adjunkt Gerhard Gran grundlagde han tidsskriftet «Samtiden» og redigerede dette med ham et par aars tid. Idetheletaget har Brunchorst mere og mere gaaet op i sin konservator- og redaktørvirksomhed, som har krævet saa megen tid og arbeide, at der efter hans eget opgivende kun har været æslet ham saare liden tid til egne videnskabelige arbeider. Naar undtages et par arbeider over nye «planteparasiter» og over «mug paa klipfisk» har han ikke offentliggjort meget, siden han forlod Tyskland, undtagen i «Naturen». Derimod har han i praktisk-videnskabelig henseende udrettet ikke saa lidet. Han har havt den største del i oprettelsen og ledelsen af den biologiske station i Bergen. Desuden har han i flere aar samlet en masse materialer til studiet af norske plantesygdomme. Det var at haabe, at han faar tid og helse til at bearbeide dette materiale.

Brunchorst blev i 1894 valgt til stortingsmand fra Bergen.

Af andre botaniske forfattere kan mærkes FR. KIÆR, mosekjender, der vil blive omtalt under medicinske forfattere, læge N. BRYHN, cand. real. KAALAAS, der har udgivet nogle arbeider over lavarter, samt B. HANSTEEN, lærer ved Aas, der har skrevet et arbeide over alger. CARL HOLTERMANN, fortiden paa undersøgelsesreise paa Java, har skrevet et plante-anatomisk arbeide.

Zoologi.

Af **Kristine Bonnevie**.

Før Norge havde sit eget universitet, manglede endnu den vigtigste betingelse for en selvstændig norsk videnskab; og da RATHKE i 1813 kom herop som vor første professor i naturhistorie, havde han intet grundlag at bygge videre paa. De første 20—30 aar af vort aarhundrede medgik derfor til en forberedende orientering, og de har ikke mange navne at stille op i zoologernes rækker; foruden Rathke kan nævnes RASCH og ESMARK, hvis virksomhed begyndte i denne tid, og som begge senere knyttedes til universitetet. Disse vore ældste zoologers stræben gik meget ud paa at anvende videnskabens resultater i praksis, og deres øine faldt da naturlig først paa de store fiskerier ved vore kyster; men der var her, som paa andre feldter, fuldstændig mangel paa videnskabelige forudsætninger, og deres arbeide maatte derfor hovedsagelig bestaa i at samle de første iagttagelser til brug for deres eftermænd.

JENS RATHKE (1769—1855) tog theologisk embedseksamen i Kjøbenhavn, men forlod snart theologien og lagde sig efter studiet af naturvidenskab. Han gjorde flere reiser til Nordland for at undersøge forholdene ved fiskerierne, og samtidig benyttede han anledningen til at studere Norges havfauna. Resultaterne af disse reiser har han fremlagt i indberetninger samt i «Beiträge zur Fauna Norwegens», som udkom i 1843, og flere afhandlinger. Han blev i 1810 professor i Kjøbenhavn, men da vort universitet var stiftet, overtog han i 1813 posten som professor i naturhistorie herhjemme. Ved sin død testamenterede han sin formue, 60 000 kroner, til universitetet.

Halvor Heyerdahl Rasch (1805—83) blev student i 1821 og snart efter udnævnt til konservator ved det zoologiske museum. Han foretog med offentlig understøttelse flere reiser i Norge og i udlandet, og han har fortjenesten af at have grundlagt vor jagtlovgivning, ligesom han i flere af sine skrifter behandler østersavl, biavl og kunstig formerelse af ferskvandsfisk. Han skrev desuden «Indledning til zoologien» i 1845. I 1847 blev han udnævnt til lektor, og i aarene 1852—74 var han professor i zoologi.

Laurits Martin Esmark (1806—84) har betydning som samler, medens hans literære produktioner ikke er videre store. Han laa stadig paa reiser, dels med understøttelse af universitetet, og havde som udbytte med hjem store samlinger af insekter, pattedyr, fugle og fiske. I 1870—71 gjorde han en rundreise i Amerika, besøgte museer og samlinger og bragte med sig en stor mængde skind af fremmede dyrearter. Han var professor i zoologi fra 1863, efter først i en række af aar at have staaet som stipendiat og lektor. Af hans skrifter kan nævnes: «Om norske Cephalopoda», 1844, og «Carcinologiske bidrag til den skandinaviske fauna», 1865.

Peter Stuwitz (1806—42) undersøgte specielt lävere sødyr. Han foretog paa offentlig bekostning en reise til Newfoundland for at gjøre iagttagelser ved fisket, men døde derover. Han efterlod sig flere afhandlinger med beskrivelser over nye dyreformer.

Omkring 1830 begynder en mere frugtbringende periode for zoologien i vort land. Da optræder paa skuepladsen mænd som M. Sars, hvis navn har vundet europæisk berømmelse, og som har gjort epokegjørende opdagelser inden de lavere dyrs verden, og Koren og Danielssen, der sammen har udvist en stor produktivitet. Disse efterfølges af en række yngre, hvoriblandt først og fremst maa nævnes G. O. Sars og Collett, der i hver sin branche har bevirket et stort opsving i den zoologiske videnskab. De fleste af denne periodes zoologer har været og er knyttede enten til universitetet i Kristiania eller til Bergens museum. Fra «Den norske Nordhavsexpedition», som foretoges i tre paa hinanden følgende somre, 1876—78, medbragtes en mængde arktisk materiale af alle forskjellige grupper af sødyr, og den videnskabelige bearbeidelse af dette har beskjæftiget og beskjæftiger endnu en hel del af vore yngre zoologer.

Michael Sars, født i Bergen i 1805, blev student i 1823 og tog derefter theologisk embedseksamen. Allerede som gut interesserede han sig for naturvidenskaben, og medens han laa ved universitetet, drev han med stor iver paa egen haand zoologiske studier. I 1830 udnævntes

han til sogneprest i Kinn, hvorfra han i 1840 forflyttedes til Manger ved Bergen. Som prest fortsatte han sine studier og gjorde i denne tid flere opsigtsvækkende opdagelser, og i 1854 oprettedes for ham en extraordinær professorpost i zoologi ved Kristiania universitet. Dette embede beklædte han til sin død i 1869.

Det var især de lavere sødyr, som var gjenstand for hans undersøgelser, og han gjorde paa dette gebet opdagelser, som meget snart skaffede ham et berømt navn, og som har været grundlæggende for hele den senere forskning.

Endnu før han blev prest, udgav han: «Bidrag til sødyrenes naturhistorie», og allerede dette hans første arbeide vakte opmerksomhed blandt udlandets naturforskere. I sit andet arbeide «Beskrivelser og iagttagelser over nogle merkelige eller nye i havet ved den Bergenske kyst levende dyr», som udkom i 1835, nedlagde han resultaterne af en række undersøgelser over hidtil ukjendte sødyrs udseende, levevis og udvikling, og dette skrift blev i uddrag gjengivet i mange udenlandske tidsskrifter. Europæisk berømmelse skaffede han sig ved sit omfangsrige arbeide: «Fauna littoralis Norvegiae, bd. 1», som udkom i 1846, og hvori han paa samme maade har samlet sine grundlæggende undersøgelser over de forskjelligste lavere sødyr. Andet bind af samme værk, skrevet af Sars i forening med Koren og Danielssen, udkom i 1856.

Michael Sars.

Foruden de her nævnte større arbeider har han skrevet en mængde afhandlinger i forskjellige videnskabelige tidsskrifter, dels her i landet og dels i Tyskland, hvoraf enkelte indeholder epokegjørende opdagelser. Af saadanne kan nævnes:

«Über die Entwickelung der Medusa aurita und Cyanea capillata», 1841, hvori han fremsætter theorien om medusernes generationsveksel.

«Om de i Norge forekommende fossile dyrelevninger fra quartærperioden», 1865, hvori er nedlagt resultaterne af flere aars undersøgelser af glaciale skjælbanker.

«Mémoires pour servir à la connaissance des Crinoïdes

vivantes», 1863, som indeholder den interessante opdagelse, at enkelte lavere dyreformer fra tidligere jordperioder endnu findes levende paa større dybder.

«Om arktiske dyreformer i Kristianiafjorden», 1865, og «Fortsatte bemerkninger over det dyriske livs udbredning i havets dybder», 1868, som har givet stødet til den senere tids saa interessante dybvandsundersøgelser, idet man tidligere troede, at alt dyreliv ophørte ved ca. 100 favnes dyb.

JOHAN KOREN (1809—85), født i Bergen og senere bosat som læge samme sted, stod i over 40 aar som konservator ved Bergens museum og har indlagt sig store fortjenester ved ordningen af dette. Han var kundskabsrig og begavet og har udført en stor mængde zoologiske arbeider; men hans for beskedne naturel hindrede ham i at optræde som selvstændig forfatter. Naar enkelte mindre afhandlinger undtages, hvor hans navn staar alene paa titelbladet, sees det altid i forbindelse med et andet og da som oftest med Danielssens; han har ogsaa skrevet sammen med en svensk zoolog, v. Düben.

DANIEL CORNELIUS DANIELSSEN (1815—94) var født i Bergen og var senere bosat samme sted som læge. Hans personlighed gjorde ham skikket til at repræsentere, og hans navn er knyttet til de forskjelligste grene af Bergens kommunale liv. Som storthingsmand deltog han i en række af aar i det politiske liv, og ved mange leiligheder fungerede han som vor nations repræsentant i udlandet. Ved siden af alle sine andre gjøremaal dyrkede han ogsaa zoologien, og fra 1852 var han knyttet til Bergens museum, først som medlem af direktionen og siden som museets præses. Han var, som formand for den videnskabelige afdeling, en af deltagerne i «Den norske Nordhavsexpedition», og han har, dels sammen med Koren, dels alene, bearbeidet en stor del af materialet fra denne. Ved sin død testamenterede han hele sin formue, 90 000 kroner, til Bergens museum.

Koren og Danielssen udgav sammen med M. Sars andet bind af «Fauna littoralis Norvegiae», Koren og Danielssen alene tredie bind.

Af Nordhavsexpeditionens materiale udgav de sammen følgende bind: «Gephyrea», «Asteroidea», «Pennatulida», «Coelenterata» og «Echinodermata», medens Danielssen alene udgav: «Alcyonida», «Actinida», «Crinoidea» og «Echinidea».

P. CHR. ASBJØRNSEN har efterladt sig ikke faa zoologiske afhandlinger, dels som populære skrifter, f. eks. «Naturhistorie for ungdommen», 1838, dels ogsaa ganske rent videnskabelige, saasom: «Bidrag til Kristianiafjordens litoralfauna», 1853.

JOHAN HEINRICH SIEBKE (1816—75), født i Kristiania og efter 1849 ansat som konservator ved det zoologiske museum der, var entomolog. Hans hovedværk er: «Enumeratio insectorum Norvegicorum», fuldendt efter hans død af konservator Sparre-Schneider. Han har ogsaa skrevet lærebøger i zoologi og botanik til skolebrug.

Norges fuglefauna var gjenstand for undersøgelser af adjunkt H. BAHR (født 1821), direktør ved Stavanger museum, som skrev «Stavanger omegns fugle», 1866, og af forstmester J. BARTH (1822—92), der som ivrig jæger benyttede anledningen til at studere fuglelivet.

Paa det offentliges foranstaltning fik i 1862 JONAS AXEL BOECK (1833—73) i opdrag at anstille praktisk-videnskabelige undersøgelser over sildefiskerierne. Han var søn af professor Christian Boeck, som havde grundlagt det zootomiske museum, og tog i 1863 medicinsk embedseksamen. Han fik kronprinsens guldmedalje for besvarelsen af universitetets prisopgave: «At give en beskrivelse af de indenlandske Amphipoder og deres naturhistorie», og senere fortsatte han sine studier over krebsdyr; i 1872 udgav han et voluminøst værk over «Skandinaviske og arktiske Amphipoder». I indberetninger til departementet og i en afhandling «Silden og sildefiskerierne», 1871, har han nedlagt resultaterne af sine fiskeriundersøgelser. I 1864 blev han udnævt til stipendiat i zoologi.

GEORG OSSIAN SARS er født 1837 paa Florø. Hans fader var den ovenfor omtalte professor M. Sars, og hans moder er en søster af digteren Welhaven. Han blev student i 1857 og begyndte efter andeneksamen at studere medicin; men efter to aars forløb forlod han dette studium for at følge i sin faders fodspor som zoolog. I 1864 fik han offentligt stipendium for at foretage en videnskabelig undersøgelse af forholdene ved torskefiskerierne, og i 1874 blev han udnævnt til stipendiat og snart efter til professor i zoologi.

At han har arvet sin faders utrættelige iver og arbeidskraft, faar man et levende indtryk af ved at betragte en fortegnelse over hans afhandlinger, hvis antal betydelig har oversteget 100; i sine tidligere aar behandlede han ogsaa, ligesom faderen, de forskjelligste grupper af sødyr. Han har saaledes, for at nævne nogle eksempler, skrevet flere afhandlinger om hvaler, et voluminøst værk over bløddyr, «Mollusca regionis arcticae Norvegiae», og har desuden ogsaa behandlet alle de lavere dyregrupper. I 1876 foretog han med stipendium en reise til Middelhavslandene, hvor han fandt en mængde nye dyreformer, som han har beskrevet i «Nye bidrag til Middelhavets Invertebrat-fauna», et værk i 4 bind. Dette og de fleste af sine øvrige arbeider har han

ledsaget med talrige smukke og instruktive afbildninger, som han selv har udført.

To sider af hans virksomhed, som træder mere i forgrunden, er fiskeriundersøgelserne, og fremfor alt de undersøgelser, som i den senere tid udelukkende har beskjæftiget ham, nemlig over Crustaceerne.

Fra 1864 af beskjæftigede han sig i en lang række af aar med at gjøre iagttagelser angaaende torskens, senere ogsaa sildens, biologi, og det lykkedes ham her at gjøre opdagelser, som har dannet grundlaget for en nærmere forstaaelse af fiskens periodiske vandringer. I et stort antal indberetninger har han offentliggjort sine resultater, og i en afhandling, «Om vintertorskens forplantning og udvikling», har han givet nøglen til en kunstig udklækning ogsaa af saltvandsfisk.

Georg Ossian Sars.

Crustaceerne er dog, som ovenfor nævnt, hans specialitet; han begyndte i 1862 med at faa guldmedalje for en prisopgave om «Norges ferskvandskrebsdyr» og har senere stadig været beskjæftiget med undersøgelser over denne store og indviklede dyreklasse. Vort eget lands Crustace-fauna har han undersøgt i detaljer; han har iagttaget de forskjellige former levende under mikroskopet, har fulgt deres udvikling fra æg af, gjennem larvestadier og frem til det voksne dyr, og han har saaledes kunnet bringe orden i krebsenes vidtløftige system, hvor tidligere ofte larven var beskreven som en art og det voksne dyr som en anden. Resultaterne af disse undersøgelser har han offentliggjort i talrige afhandlinger, og han har nu under arbeide et stort værk, hvoraf endnu blot første bind er udkommet, som skal give en samlende oversigt over hele Norges Crustace-fauna. I dette værk, «An Account Of The Crustacea Of Norway», giver han beskrivelse og afbildning af hver enkelt art.

Af Nordhavsexpeditionens materiale — han var selv en af deltagerne og er, sammen med professor H. Mohn, medlem af redaktionskomiteen — har han bearbeidet Crustaceer og Pycnogonider; han har ogsaa havt det ærefulde hverv at undersøge Crustaceerne fra Challenger-expeditionen.

Ved forbindelser i alle verdensdele sættes han istand til at udstrække sine undersøgelser til de mest fjerntliggende steder. Han er f. eks. for tiden beskjæftiget med en række undersøgelser over Crustaceer fra det Kaspiske hav, som han faar tilsendt fra Petersburger-museet; og tør mudder fra de øvrige verdensdeles søer indeholder forskjellige æg og spirer, som i akvarier paa hans arbeidsværelse udvikles og giver ham levende billeder af dyrelivet paa den anden side af jordkloden.

I 1876 grundlagde han, sammen med Sophus Lie og Worm-Müller, «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab» og har senere staaet som medlem af redaktionen for samme.

Vilhelm Johan Storm (født 1835) har siden 1856 forestaaet det zoologiske museum i Trondhjem. Han har skrevet flere opsatser om «Trondhjemsfjordens fauna» (1878—83) og har ogsaa i et par afhandlinger behandlet ornithologien.

Deltager i Nordhavsexpeditionen var ogsaa Herman Friele, født i Bergen 1838, hvis specialgren er Molluskerne. Foruden flere mindre afhandlinger om disse, har han udgivet et bind, «Mollusca», af Nordhavsexpeditionens indberetning. Han staar som medlem af direktionen for Bergens museum.

Robert Collett.

Den første, som har underkastet vort lands Vertebrater en indgaaende undersøgelse, er professor Robert Collett, søn af professor juris P. J. Collett og den bekjendte forfatterinde Camilla Collett. Han blev født i Kristiania i 1842, student i 1861 og tog juridisk embedseksamen i 1868. Dette studium havde dog aldrig interesseret ham, og straks efter eksamen kastede han sig for alvor over zoologien, som helt fra hans guttedage havde lagt beslag paa ferier og fritid. Med offentligt stipendium foretog han flere reiser i videnskabeligt øiemed, i 1875 vandt han kronprinsens guldmedalje for besvarelsen af en prisopgave om Norges edderkoppe, og fra 1874 har han været fast knyttet til universitetet, først som konservator, senere som stipendiat og endelig efter 1885 som professor i zoologi.

Blandt Vertebraterne er det især fugle og fiske, han har ofret sit arbeide, og han har beriget vor videnskabelige literatur med et stort

antal arbeider over disse grupper. Det materiale af iagttagelser, som forelaa fra ældre zoologer, var meget lidet, saa Collett maatte begynde næsten fra grunden af med sine undersøgelser. Allerede som gut gjorde han stadig streiftog i omegnen af Lillehammer, hvor han dengang var bosat, for at iagttage dyrelivet paa nært hold og for at samle æg og planter, og disse streiftog har han fortsat og fortsætter han endnu i stor maalestok. Han har besøgt de fleste egne af vort land, har saaledes gjort mange reiser i Finmarken, hvis dyreliv før var meget lidet kjendt, og han har besøgt og gjennemgaaet flere udenlandske museers samlinger. Først som konservator og senere som professor har han bestyret den zoologiske samling herhjemme, og han har store fortjenester af museets ordning og udvidelse.

Resultaterne af sine forskjellige undersøgelser har han, foruden i rene fagskrifter, ogsaa tildels offentliggjort i populære artikler og afhandlinger, og han har derigjennem bidraget meget til at vække almenhedens interesse for dyrelivet og givet mange praktiske vink med hensyn til behandlingen af dyrene.

Af de 95 forskjellige afhandlinger, vedrørende hovedsagelig Norges Vertebrater, som indtil udgangen af 1895 var offentliggjorte af ham, kan nævnes: «Oversigt af Christiania omegns ornithologiske Fauna», 1864, hans første arbeide, skrevet, medens han endnu var student; «Norges fiske, med bemerkninger om deres udbredelse», 1874, med flere rækker senere meddelelser om de norske fiskes levemaade og udbredelse; «Mindre meddelelser vedrørende Norges fuglefauna i aarene 1873—92», 3 rækker, 1874—94, som danner hovedkilden til vor kundskab om fuglenes forekomst og biologi i Norge; den slutter sig egentlig som supplement til nogle tidligere udgivne afhandlinger om fuglenes udbredelse i landet.

Af Nordhavsexpeditionens indberetning udgav han første bind, «Fiske», i 1880.

Et stort antal af hans arbeider har været offentliggjorte i udlandet, især i engelske tidsskrifter, en del ogsaa i franske og tyske. Flere har været oversatte til fremmede sprog.

Frøken Birgitte Esmark (født 1841, niece af ovenfor omtalte L. M. Esmark) har i flere afhandlinger behandlet Norges land- og ferskvandsmollusker. En af disse: «Land- und Süszwassermollusken des Norwegens», 1886, har hun udgivet sammen med konservator Høyer.

Gerhard Henrik Armauer Hansen (født 1841 i Bergen) er bosat i Bergen som overlæge og er medlem af direktionen for Bergens museum.

Som zoolog har han beskjæftiget sig meget med Annelider, men han har ogsaa behandlet enkelte andre Vertebrat-grupper. Af Nordhavsexpeditionens materiale har han bearbeidet «Annelider», 1882, og «Spongier», 1885. Sammen med H. Friele har han skrevet «Bidrag til kundskaben om de norske Nudibranchier», 1875.

OLAF SCHEWELAND JENSEN (1847—87) var fra 1880 en tid beskjæftiget med at anstille praktisk-videnskabelige undersøgelser over vaarsildefisket, men maatte snart af helbredshensyn frasige sig dette hverv. Han havde tidligere behandlet forskjellige lavere sødyr og fik i 1878 Frieles guldmedalje for sin afhandling: «Turbellaria ad litora Norvegia occidentalia»; men senere lagde han sig specielt efter embryologi, og lige før sin død indleverede han sin doktorafhandling «Undersøgelser over sædlegemernes struktur hos pattedyr, fugle og amphibier». Dagen før denne udkom, døde han. Han havde da ogsaa paabegyndt et arbeide over æggets udvikling.

Hvaldyrenes biologi har dr. GUSTAV ADOLF GULDBERG (født 1854), professor i anatomi ved Kristiania universitet, behandlet i flere afhandlinger. Med stipendium har han gjort flere reiser til Finmarken for at studere disse dyr, og i 1884 fik han guldmedalje for universitetets prisopgave om «Bardehvalernes nervesystem». Leilighedsvis har han ogsaa behandlet andre pattedyr, saaledes f. eks. i «Undersøgelser over en subfossil flodhest fra Madagaskar», 1883, og «Beitrag zur Kenntnisz der Eierstockeier bei Echidna», 1885. Sammen med den bekjendte polarforsker dr. FRIDTJOF NANSEN har han udgivet: «On the Development and Structure of the Whale», 1894.

Dr. NANSEN har, foruden det nævnte arbeide, ogsaa skrevet flere afhandlinger angaaende nervesystemets histologi, deriblandt «Nerveelementerne, deres struktur og sammenhæng i centralnervesystemet», 1887.

WILHELM MARIBOE SCHØYEN (født 1844), tidligere konservator ved der zoologiske museum, har siden 1894 været ansat som statsentomolog og studerer som saadan specielt skadeinsekter og sopsygdomme. Han har skrevet en stor mængde artikler og afhandlinger i forskjellige norske og udenlandske tidsskrifter, hovedsagelig af entomologisk indhold, og desuden flere særskilt udgivne arbeider, af hvilke kun skal nævnes: «De for ager, eng og have skadelige insekter», 1875, «De i husene skadeligste insekter og midder», 1876, «Menneskenes vigtigste indvoldsorme og deres udviklingshistorie», 1890,

samt «Myrerne og deres samfundsliv», 1890. Mange af hans artikler er fremsat i populær form.

Entomologer er ogsaa et par andre af vore yngre zoologer, nemlig TOR AMBROSIUS HELLIESEN (født 1855, fra 1882 ansat som konservator ved Stavanger museum), som, foruden forskjellige fortegnelser over Coleoptera i Stavanger amt, har skrevet «Bidrag til kundskaben om Norges Coleopter-fauna» i 5 afhandlinger, 1890—94, og

JAKOB SPARRE-SCHNEIDER (født 1853), der siden 1877 har været ansat som konservator ved Tromsø museum. Han har, som ovenfor nævnt, fuldført Siebkes «Enumeratio insectorum Norvegicorum», 1875—79, tildels i selvstændig bearbeidelse. Desuden har han skrevet en række større og mindre afhandlinger i forskjellige tidsskrifter, de fleste af entomologisk indhold, men ogsaa en del, som behandler de lavere sødyr, specielt Mollusker og Amphipoder. Af hans arbeider maa nævnes: «Bidrag til en nøiere karakteristik af de ved Norges kyster forekommende Dedicerider», 1883, «Om forplantningstiden og livsvarigheden hos Amphipoderne», 1891, «Sydvarangers entomologiske fauna», 1893—95, alle trykte i Tromsø museums aarsberetninger.

Cephalopoderne er i den senere tid undersøgte af dr. ADOLF APPELLÖF (født paa Gottland 1857, konservator ved Bergens museum), som har offentliggjort sine resultater i to større arbeider «Japanske Cephalopoder», 1886, og «Die Schalen von Sepia, Spirula und Nautilus. Studien über den Bau und das Wachstum», 1893.

JAMES GRIEG (født 1861, konservator ved Bergens museum) har bearbeidet Ophiuriderne fra Nordhavsexpeditionen.

De videnskabelige undersøgelser over saltvandsfiskerierne ledes for tiden af dr. JOHAN HJORT (født 1869, konservator ved det zootomiske museum), som specielt undersøger, hvorledes fiskens vandringer, og dermed ogsaa de store fiskerier ved vore kyster, afhænger af de forskjellige strømninger i havet. Resultaterne af saadanne undersøgelser har han offentliggjort i «Hydrografisk-biologiske studier over norske fiskerier», 1895. Som zoolog har han mest beskjæftiget sig med Tunicaternes udviklingshistorie, som han har belyst gjennem flere afhandlinger i tyske tidsskrifter.

Samtidig er vort lands Tunicat-fauna underkastet systematisk behandling af JOHAN KIÆR (født 1869, palæontolog), som har givet en «Oversigt over Norges Ascidiae simplices», 1893, og af HARTWIG HUITFELDT-KAAS (født 1867, siden 1895 stipendiat for at undersøge ferskvandsfiskerierne), som har skrevet «Norske Synascidier», 1896.

Nordhavsexpeditionens materiale af Ascidier er bearbeidet af KRISTINE BONNEVIE (født 1872).

En «Systematisk oversigt over Norges Annulata Polychaeta» blev i 1894 givet af OLAF BIDENKAP (født 1873, konservator ved det zoologiske museum), der tidligere ogsaa har skrevet mindre afhandlinger af entomologisk indhold.

Mineralogi og geologi.

Af professor **I. H. L. Vogt.**

I slutten af forrige og begyndelsen af indeværende aarhundrede existerede der — før universitetets oprettelse (1811) — et lidet saakaldet bergseminarium ved Kongsberg sølvverk; dette skulde være vort lands moderskole saavel for de theoretiske som for de praktiske grene af bergvidenskaberne, men det har neppe udøvet nogen større indflydelse paa den hjemlige udvikling af disse fag; og overhovedet var vort lands dengang temmelig talrige og vel situerede bergverk — i modsætning til, hvad der samtidig var tilfælde i vort naboland — ikke arnestederne for noget mere pulserende videnskabeligt liv. En følge heraf er ogsaa, at de bidrag, som vort land i slutten af forrige og i den allerførste del af indeværende aarhundrede leverede til de theoretiske discipliner mineralogi og geologi, omtrent kan sættes ud af betragtning. Kun skal vi nævne et af videnskabsselskabet i Trondhjem priskronet skrift «Forsøg til Mineralogie for Norge» (1777) af den danskfødte, senere overberghauptmand (paa Kongsberg) Morten Thrane Brünnich (1737—1827), der oprindelig havde været professor i naturfag ved Kjøbenhavns universitet; videre en beskrivelse af samme over nogle trilobiter, udgiven i det danske videnskabsselskabs skrifter (1781), — vistnok det ældste fra vort land stammende palæonthologiske arbeide. Fra Brünnichs haand foreligger ogsaa flere meget omfattende historiske arbeider over vort lands ældste bergverk, nemlig om den norske bergsverksdrift, 1516—1623, før opdagelsen af Kongsberg sølvverk samt et udførligt arbeide om Kongsberg. Om en flerhed af landets øvrige bergverk vil man ogsaa

finde dels historiske og dels tekniske oplysninger i den ved aarhundredets begyndelse udgivne «Topographisk Journal for Norge».

De ældste mere værdifulde arbeider over vort lands mineralogi og geologi skriver sig fra fremmede, tyske forskere, som i de første decennier af dette aarhundrede foretog meget omfattende og langvarige studiereiser til vort land. Særlig kan vi saaledes nævne den senere saa bekjendte geolog LEOPOLD von BUCH's «Reise durch Norwegen und Lappland» (selve reisen 1806—1808 og arbeidet, to bind, publiceret i 1810); videre Göttinger-professoren HAUSMANN's «Reise durch Skandinavien 1806—1807» (fem bind, publiceret 1811—1818) og Leipziger-professoren NAUMANN's «Beiträge zur Kenntniss Norwegens» (to bind; reisen i 1821 og 1822, arbeidet publiceret 1824). Alle disse arbeider, af tre af Tyskland mest fremstaaende forskere, var af gedigen natur, og særlig udøvede L. v. Buchs beskrivelse af det i geologisk henseende saa interessante Kristianiafelt en vigtig indflydelse paa den rette forstaaelse af forholdet mellem eruptivbergarten granit og de forsteningsførende, i vand afsatte skifere og kalkstene. Ogsaa Hausmanns arbeide, der baade var af mineralogisk og geologisk samt af metallurgisk indhold, frembyder en høi interesse, og af Naumanns arbeide vil vi særlig fremhæve hans ypperlige geologiske kart over Bergenshalvøen.

Af mere underordnet betydning var derimod en meget voluminøs geologisk reiseberetning «Reise nach dem hohen Norden, durch Schweden, Norwegen und Lappland» (1810, 11, 12 og 14) af den tyske grev VARGAS BEDEMAR; og dette arbeide medtages her nærmest kun, fordi dets forfatter stod paa meget fortrolig fod med prins Kristian Frederik; saaledes ledsagede han prinsen paa dennes bekjendte reise til Trondhjem i februar 1814, var en stund prinsens gjæst under rigsforsamlingen paa Eidsvold og var tilslut en af de faa nærmeste, som fulgte prinsen ombord, da denne høsten 1814 indskibede sig fra Bygdø for at forlade landet.

Af øvrige arbeider af fremmede geologer kan nævnes den svenske geolog W. HISINGER's «Anteckningar i Physik och Geognosi under resor uti Sverige og Norge» (fem hefter, 1819—1831), videre en reiseberetning af R. EVEREST «A journey through Norway, Lappland and part of Sweden» (1829).

Med aaret 1814 indlededes hos os et nyt stadium i adgangen til videnskabeligt studium af mineralogi og geologi, idet i dette aar — den 19de juli, saaledes allerede under Kristian Frederiks kortvarige regjeringsperiode — udnævntes den første professor i «bergvidenskaberne» ved

det nys oprettede universitet. Posten blev besat med Jens Esmark (1763—1839), som tidligere havde været lektor i mineralogi, fysik og chemi ved det ovenfor omtalte bergseminarium paa Kongsberg, og som havde erhvervet sig et vist videnskabeligt ry, navnlig ved en paa tysk offentliggjort beretning om en mineralogisk reise gjennem Ungarn, Siebenbürgen og Banatet (1795); videre havde han ogsaa gjort sig fortjent ved opdagelsen af det nye mineral datolith, ligesom han ogsaa var den første, som paaviste kromjernsten i vort land. Af Esmarks øvrige arbeider kan nævnes hans studier over «noritformationen» (1825), omhandlende de paa mange steder i vort land saa udbredte gabbrobergarter; det af Esmark foreslaaede navn «norit» — efter Norge — har senere faaet fast borgerret inden den videnskabelige nomenclatur, om end med nogen anden begrænsning end oprindelig af Esmark tilsigtet. Ogsaa kan paapeges, at Esmark allerede i begyndelsen af 1820-aarene udtalte den opfatning, at vort land maatte have havt en istid, hvilken Esmark vistnok troede at kunne henlægge til urtiden, medens den i virkeligheden fandt sted i det sidst foregaaende geologiske tidsrum.

Esmarks første elev og overhovedet den første, som tog bergexamen ved Kristiania universitet, var den senere saa bekjendte Baltazar Mathias Keilhau (1797—1858), der allerede under sin studietid, sammen med Chr. Boeck (senere professor i fysiologi), havde «opdaget» Jotunheimen, der tidligere, udenfor de nærmestboendes kreds, havde været et fuldstændigt *terra incognita* i vort land. Efter et par aars studieophold i udlandet blev Keilhau, som var en af vor verdensbekjendte mathematiker Abels nærmeste omgangsvenner, og som efter Abels tidlige død giftede sig med dennes efterladte forlovede, allerede i 1826, endnu ikke 30 aar gammel, ansat som lektor i «bergvidenskaberne», med forpligtelse til «at foretage videnskabelige reiser i fædrelandets mindre undersøgte egne, saalænge dette maatte ansees nyttigt og nødvendigt»; senere rykkede han op til professor og stod i denne stilling til kun nogle faa dage før sin død. Keilhau var en meget produktiv forsker, som inden sin samtid nød en meget høi anseelse, og som maa siges at have lagt det første mere indgaaende grundlag for det geologiske studium af vort hele land. Foruden hans mange geologiske beskrivelser over de forskjellige dele af landet, fra Finmarken til Kristiania, skal vi her nævne hans studier over landets stigning og over jordskjælv i vort land. Videre indlagde han sig betydelig fortjeneste ved sin deltagelse i den bekjendte kommission af 1833 for Kongsberg sølvverk; denne kommissions for en væsentlig del af Keilhau forfattede indstilling ansees endnu at være en rettesnor for driften af det gamle

verk. Ogsaa havde Keilhau en væsentlig andel i den nye berglov, af 1842, der for de ved midten af aarhundredet existerende forholde maa siges at have været et mesterverk.

Keilhaus hovedverk var det store, paa tysk skrevne «Gæa norvegica», som — med bidrag af nogle af hans medarbeidere — udkom i tre hefter (1838—50), paa over 500 sider stort folioformat. Dette arbeide indeholder bl. a. ogsaa de første forsøg til geologiske oversigtskarter for det hele land; desuden et med beundringsværdig dygtighed udført specialkart over det hele Kristianiafelt (Mjøsen—Kristiania—Langesund).

Keilhau var en ypperlig stilist og en udpræget logiker, videre ogsaa en ganske dygtig iagttager, — men han manglede det for en mineralog og geolog fornødne chemiske fundament, og derfor blev han oftere i sine hypothetiske geologiske betragtninger ført fuldstændig paa vildspor; navnlig gjælder denne bemærkning hans bekjendte hypothese, at der skulde finde sted en slags overgang (transmutation) mellem Kristianiafeltets skifere, kalkstene og sandstene paa den ene side og de sammesteds optrædende (eruptive) graniter, porfyrer osv. paa den anden.

Sammen med Keilhau maa vi omtale hans nære ven og medarbeider K. F. Bøbert (1804—69), oprindelig en tysk bergmand, som i ung alder kom op til vort land som bestyrer af Modums blaafarveverk, og som senere blev direktør for Kongsberg sølvverk. Bøbert, som blev gift med mathematikeren Abels søster, og som strax blev nøie indforlivet i de nye forholde — saaledes valgtes han, endskjønt født udlænding, i en session til storthingsmand for Kongsberg —, skylder vi flere meget gode fremstillinger af de geologiske forholde paa Modum og Kongsberg, navnlig om de saakaldte «falbaand», hvilken oprindelig i Norge opstaaede benævnelse forlængst er gaaet over i den internationale nomenclatur.

Til Modums blaafarveverk, som i 1830- og 1840-aarene blev drevet i meget stor stil, kom der noget senere end Bøbert ogsaa op en anden ung tysk bergmand, Th. Scheerer (født 1808), som strax tiltrak sig opmærksomhed ved forskjellige chemisk-mineralogiske studier, og som et par aar efter Esmarks død blev dennes eftermand som lektor i metallurgi ved universitetet (1841). Scheerer, som var en meget alsidig og kundskabsrig mand og ved siden deraf en genial forsker, leverede under sin ansættelse ved Kristiania universitet en hel række fortrinlige arbeider, navnlig af chemisk og mineralogisk, tildels ogsaa af geologisk og metallurgisk indhold. Ved disse sine mange og tildels opsigtsvækkende studier erhvervede han sig i sit hjemland en saa høi

anseelse, at han blev kaldet (1847) til professor ved bergakademiet i Freiberg, Sachsen.

Vort land, hvis interessante geologi allerede ved L. v. Buchs og Hausmanns reiseskildringer fra aarhundredets begyndelse havde tiltrukket sig udlandets opmærksomhed, frembyder ogsaa i mineralogisk henseende en meget betydelig interesse; særlig paa grund af de bekjendte, tildels endog aldeles enestaaende mineralforekomster ved Fredriksværn, Langesund og Brevik, hvor der optræder en hel del mineraler, som overhovedet paa den ganske jord ikke er paaviste paa andre steder; videre kan vi ogsaa nævne de mange mineralforekomster ved Kragerø- og Arendalskysten. Enkelte af disse mineraler, særlig enkelte af «Langesundsmineralerne», blev opdagede og beskrevne af den nys omtalte Th. Scheerer (nemlig de yderst sjeldne mineraler wøhlerit, eukolit, melinophan og astrophyllit). Andre opdagedes af den nærmest som mineralog bekjendte præst H. M. T. Esmark (1801—82), som var søn af den oven omtalte professor J. Esmark, og som tidlig under faderens veiledning begyndte at lægge sig efter mineralogi; hans brødstudium blev imidlertid theologien, og allerede i 25-aarsalderen blev han ansat (1826) som residerende kapellan i Eidanger og Brevik, lige ved en af verdens mest eiendommelige og ogsaa i theoretisk henseende mest interessante mineralfindesteder, som han følgelig fik god anledning til at beskjæftige sig med. Han berigede videnskaben med fundet af en hel del nye mineraler (radiolith i 1827, ægirin, thorit, leukophan, sodalith, erdmannit og endelig freyalith, i 1878), af hvilke han selv kun beskrev et enkelt (thorit, — opkaldt efter guden Thor); de øvrige overlod han udlandets mets bekjendte mineraloger og chemikere til nærmere undersøgelse; bl. a. stod han i nær forbindelse med den verdensbekjendte svenske chemiker Berzelius, som selv allerede i 1826 havde besøgt Fredriksværn- og Langesundstrakten. Her kan ogsaa paapeges, at det sjeldne mineral akmit, fra Eker, ogsaa blev opdaget (1784) af en præst, nemlig den bekjendte præst H. Strøm (1762—97) paa Eker (tidligere i Volden, Søndmøre); først bergmester P. Strøm forstod dog (1821), at mineralet var et nyt, tidligere for videnskaben ukjendt species.

Af øvrige mineraloger fra den første halvdel af aarhundredet kan nævnes en tidligere bergstuderende P. C. Weibye, som i mange aar henlevede en temmelig kummerlig tilværelse i Kragerø, men som alligevel fik anledning til at indlægge sig adskillige fortjenester af vort lands mineralogi; videre bergmester og sølvverksdirektør N. B. Møller (1802—60) samt bergmester H. C. Strøm (1784—1836); den sidstnævnte, — der i sit «Forsøg til Mineraliernes Climatologie» har nedlagt nogle høist

eiendommelige, men aldeles misvisende forestillinger om, at mineralriget skulde kunne deles i klimatiske zoner, saaledes som tilfældet er med dyre- og planterigerne, — var forøvrigt nærmest kjendt som en af vort lands dygtigste bergmænd og overhovedet som en fremstaaende personlighed; ved hans død satte Welhaven ham et smukt eftermæle ved mindedigtet «Ved bergmester Strøms baare».

Af øvrige bergmænd kan nævnes den hovedsagelig som metallurg bekjendte bergmester M. W. Sinding (1811—60), videre bergkandidaterne, myntmester C. H. Langberg (1811—88) og den senere bergmester C. H. N. Mejdell (født 1822), som i 1850-aarene leverede forskjellige geologiske afhandlinger om Kongsbergtrakten.

Af ganske betydelig interesse var nogle studier over isbevægelsen under den store nordiske istid, som blev fremlagte i slutten af 1850-aarene af Keilhaus mangeaarige amanuensis, senere forstmester I. C. Hørbye (født 1815); videre kan vi ogsaa nævne et par palæonthologiske arbeider, over trilobiter og graptolither, af den allerede ovenfor omtalte, meget alsidige Chr. Boeck, som var professor i fysiologi og veterinærvidenskab, men som blandt meget andet ogsaa syslede noget med palæonthologi; det førstnævnte af disse arbeider blev offentliggjort i Keilhaus «Gæa», det sidstnævnte som universitetsprogram.

Af udenlandske geologer, som i denne periode leverede vigtige bidrag til Norges geologi, kan særlig omtales den engelske geolog R. Murchison, som var tilstede ved det bekjendte naturforskermøde — hvor ogsaa L. v. Buch, Berzelius og dansken Forchhammer fremmødte — i Kristiania 1844, og som var den første, der gav en inddeling af Kristianiafeltets silur (med devon); videre kan vi ogsaa henlede opmærksomheden paa nogle ganske indgaaende beskrivelser af de norske ertsforekomster, af de franske forskere Daubrée, Delesse og Durocher og den tyske mineralchemiker Rammelsberg; ogsaa kan nævnes en udførlig reiseberetning af P. Gaimard og forskjellige specialarbeider, særlig over de nu saa bekjendte strandlinjer i Alten, af A. Bravais, hvilke to franske forskere deltog i et fleraarigt togt (1838—40) i de nordlige farvande af den franske korvet «*La Recherche*».

Her kan vi ogsaa omtale den engelske geolog og bergmand D. Forbes, der oprindelig kom til landet som bestyrer af Espedalens nikkelverk, og som dels alene og dels i fællesskab med den nedenfor nævnte Tellef Dahll offentliggjorde flere mineralogiske og geologiske studier angaaende norske forholde.

Keilhaus eftermand som professor blev den baade som geolog og digter bekjendte THEODOR KJERULF (født 1825, udnævnt til lektor 1858, død 1888), om hvis virksomhed som skjønliterær forfatter der tidligere i dette verk er givet en udførlig fremstilling (2den del, side 487—492). Sammesteds vil man ogsaa finde et — forøvrigt ikke særdeles vellykket — fotografi, fra Kjerulfs noget ældre periode. I dette afsnit skal kun omtales hans gjerning som geolog.

Kjerulf, som blev student 1843 og bergkandidat 1847, og som i de nærmest følgende aar erhvervede sig grundige chemiske og geologiske kundskaber ved studier i udlandet, begyndte allerede meget tidlig med geologiske studier, navnlig vedrørende Kristianiafeltet. Særlig opmærksomhed tiltrak sig hans arbeide «Das Christiania Silurbecken» (1855), hvor han bl. a. paaviste forskjellige theoretiske feiltagelser, som Keilhau havde gjort sig skyldig i, specielt angaaende forholdet mellem eruptiverne og de forsteningsførende lag.

Efter initiativ af Kjerulf, der allerede i sine første arbeider indførte de europæiske arbeidsmethoder paa det hjemlige studium af geologien, bevilgede storthinget i 1857 de fornødne midler til en systematisk «geologisk undersøgelse» af landet, og Kjerulf blev strax lederen af denne nye institution, til hvilken hans navn er nøie knyttet. Hans vigtigste videnskabelige fortjeneste bestaar i de talrige geologiske oversigtsarbeider og geologiske karter, som han — i de tidligere aar sammen med sin ven og medarbeider, den senere bergmester TELLEF DAHLL — leverede over hele det sydlige Norge; specielt kan vi saaledes nævne Kjerulfs og Dahlls geologiske kartverk (1866) over Kristiania, Hamar og Kristianssands stifter, videre Kjerulfs efterfølgende geologiske oversigtskarter over det trondhjemske, og de forskjellige rektangelkarter, videre hans talrige geologiske publikationer, omhandlende grundfjeldet, Kristianiafeltet, de Arendal'ske og Kongsberg'ske ertsforekomster (disse to arbeider i fællesskab med Dahll), en række af landets øvrige ertsforekomster, desuden studier omhandlende istiden med dens moræner, landets hævning, skjælbankerne osv. osv. Alle disse arbeider er af fremtrædende betydning for den efterfølgende, mere indgaaende geologiske undersøgelse af vort land, og derfor kan det, som det blev udtrykt i en adresse fra den svenske geologiske forening, da Kjerulf — «den vældige banebryder i Nordens geologi» — feirede sit 25-aars jubilæum som universitetslærer, med rette siges: «Mange arbeidere er der paa geologiens felt; men kun faa er de, hvis hammerslag mærkes af efterslægten. Til disse faa hørte han.»

Kjerulf havde sin styrke som iagttager, i at samle og sammenstille

det videnskabelige materiale; han leverede saaledes, næsten paa alle omraader, forarbeiderne til vort lands geologi; derimod er der forholdsvis faa videnskabelige theorier, der er knyttede til hans navn.

Paa sine ældre dage sammenfattede Kjerulf en oversigt over de ved hans tidligere studier vundne resultater i sin store «Udsigt over det sydlige Norges Geologi» (1879), der ledsagedes af et geologisk oversigtskart over det sydlige Norge (til grænsen mod Tromsø stift). I dette arbeide forsøger Kjerulf paa flere omraader at opretholde den ældre skoles katastrofistiske opfatning, — en betragtningsmaade, som nu har maattet vige for læren om den gradvise udvikling, hvis rigtighed med stadig sikrere og mere udtømmende argumenter er bleven hævdet ved hele den moderne forskning.

Sammen med sin kollega M. Sars, professor i zoologi, udgav Kjerulf en meget interessant studie over den glaciale og postglaciale formation i det sydlige Norge, særlig over de i samme opbevarede dyrerester (skjælbankerne og muslingleret); videre publicerede M. Sars ogsaa et særskilt arbeide om dette thema. Ved disse studier blev det bl. a. godtgjort, at havets temperatur i den sydlige del af Norge ved slutten af istiden, da landet laa omkring 200 m. lavere end nu, var omtrent som nu ved Spitsbergen, og at temperaturen senere skridtvis voxede, efterhvert som landet hævede sig.

Kjerulfs nærmeste medarbeider var den senere bergmester Tellef Dahll (1825—93), som dels sammen med Kjerulf og dels alene offentliggjorde forskjellige geologiske studier, sammen med Kjerulf saaledes det store geologiske kart over de tre sydligste stifter samt beskrivelserne over Arendal- og Kongsberger-felterne. Af de arbeider, han offentliggjorde alene, kan nævnes hans «Thelemarkens Geologi» og en beskrivelse, der udkom som tillæg til Kjerulfs «Ueber die Geologie des südlichen Norwegen», over det interessante silur- og eruptivfelt ved Skiensfjorden; her leveredes det første detaillerede studium over den norske silurs inddeling. Senere, nemlig fra slutten af 1860- til slutten af 1870-aarene, forestod Dahll den geologiske undersøgelse af det nordlige Norge.

Særlige fortjenester af sine forskninger paa dette sidstnævnte omraade indlagde sig Tromsø-geologen Karl Pettersen (1826—90); denne ihærdige og meget produktive forsker — bergkandidat og først adjunkt, senere toldkasserer — har saaledes geologisk kartlagt hele Tromsø amt med tilstødende dele af Finmarkens amt i nord og Nordlands amt i syd, ialt en strækning som fra Kristiania til lidt forbi Trondhjem. Hans arbeide maa nærmest betragtes som det første rydningsarbeide i et tidligere geologisk talt næsten ukjendt land.

Lidt ældre af aar end Kjerulf var hans senere kollega SJUR AASMUNDSEN SEXE (1808—88), søn af en fattig bonde i Hardanger og overhovedet en af de første bondesønner, som tog artium og senere, udenfor den geistlige bane, arbeidede sig frem til mere fremskudt samfundsstilling. Sexe blev i ung alder bergmester ved Kongsberg sølvverk, fra hvilken stilling han dog fik afsked paa grund af dissens om verkets drift; senere blev han statsrevisor og derpaa, 1860—76, overordentlig professor i bergbygningslære og fysisk geografi. I denne tid offentliggjorde han flere geologiske studier, særlig over strandlinjer, landets hævning og over Folgefonnen, hans hjemsteds store is.

I forbindelse hermed kan ogsaa nævnes daværende assistent ved det meteorologiske institut CHR. de SEUE's samt senere oberstløjtnant (daværende kartograf) K. T. LORANGE's studier over Justedalsbræen, i hvilket sidste arbeide særlig fremholdtes bræernes eroderende evne. Videre kan vi ogsaa medtage en række forskjellige geologiske studier af direktør C. F. ANDRESEN (Kongsberg), professorerne A. BLYTT, TH. HIORTDAHL, H. MOHN og O. E. SCHIØTZ, videre af K. M. HAUAN, M. F. IRGENS, bergkandidaterne O. A. CORNELIUSSEN, T. LASSEN, L. MEINICH med flere; de fleste af disse var Kjerulfs elever, og de videnskabelige interesser for geologien, som han vakte hos sine tilhørere, vidner paa en meget smuk maade om Kjerulfs dygtighed som lærer.

Endskjønt det ligger temmelig periferisk, kan ogsaa berøres et par metallurgiske arbeider, af professor E. B. MÜNSTER (1816—88), om hytteproduktet sten, og af senere hyttemester R. F. STALSBERG, om de mange fremskridt inden jernets metallurgi ved midten af aarhundredet.

Med hensyn til det mineralogiske og geologiske studium i vort land kan man dele udviklingen i forskjellige perioder, som i mange henseender har staaet skarpt mod hinanden, baade med hensyn til theoretiske anskuelser og til arbeidsmethode.

Den første periode betegnes ved de fremmede, tyske forskere L. v. Buch, Hausmann og Naumann, som kun gav gjæsteroller i vort land;

i den anden periode var Keilhau den mest fremskudte personlighed, og ved siden af ham kan vi særlig nævne de indflyttede tyskere Scheerer og Bøbert;

i den tredie periode udøvede Kjerulf den dominerende indflydelse, og sammen med ham stod hans ven og medarbeider Tellef Dahll samt flere af Kjerulfs elever, som deltog i hans studier og hovedsagelig gik i mesterens fodspor;

som den fjerde periode følger den nulevende generation.

Nærværende fremstilling, som efter hele sit anlæg er et historisk tilbageblik, afslutter vi med udgangen af den tredie periode, altsaa i korthed med Kjerulfs tid. For den efterfølgende periode skal vi indskrænke os til at indflette nogle korte, hovedsagelig kun rent biografiske notitser.

A. Helland (født 1846) blev student 1864, bergkandidat 1868, universitetsstipendiat 1874 og professor i bergbygning og geologi 1885. Hans studium har for den væsentligste del omfattet istiden og hvad dermed staar i forbindelse, navnlig isens eroderende evne; videre har han arbeidet med ertsforekomster, bergret, islandske vulkaner og forøvrigt ogsaa i sin almindelighed med Islands, Færøernes og Grønlands geologi, desuden i ganske stor udstrækning med jordbundsgeologi.

W. C. Brøgger (født 1851), student 1869, fast assistent ved den geologiske undersøgelse 1875, amanuensis ved universitetets mineralkabinet 1876, universitetsstipendiat 1878, professor 1881 i mineralogi og geologi ved den nyoprettede høiskole i Stockholm, fra hvilken stilling han gik over som professor i mineralogi og geologi ved vort universitet, som Kjerulfs eftermand, i 1890. Af hans meget omfattende — mineralogiske, petrografiske, geologiske og palæonthologiske — studier skal vi ved denne anledning, der for den nuværende generations vedkommende kun er en rent kursorisk sammenstilling, indskrænke os til at nævne hans store monografi over Langesundsmineralerne, udgjørende hele 16de bind af Groths «Zeitschrift für Krystallographie und Mineralogie» og i sit slags den vigtigste monografi, som overhovedet er publiceret i den hele verden. Videre skal omtales hans mange øvrige arbeider over Kristianiafeltet, særlig over de siluriske etager 2 og 3, over spalteforkastninger og hermed i forbindelse staaende dannelse af Kristiania- og Langesundsfjorden, desuden hans nys paabegyndte række petrografiske fremstilling af Kristianiafeltets eruptiver. Disse hans mange arbeider har i meget væsentlig grad bidraget til den generelle løsning af mange mineralogiske, petrografiske og geologiske problemer; vi skal dog her ikke gaa nærmere ind paa de forskjellige enkeltheder.

H. H. Reusch (født 1852), student 1869, realkandidat 1875, fast assistent ved den geologiske undersøgelse 1875 og senere, efter Kjerulfs død, bestyrer af denne institution. Hans vigtigste arbeider omhandler Bergenshalvøen og Bømmeløen med Karmøen, hvor specielt hans fund af fossiler i krystallinske skifere har leveret et vigtigt bidrag til forstaaelsen af den geologiske trykmetamorfose.

Mine egne studier agter jeg ved denne anledning ikke at omtale,

og heller ikke berøres arbeider af den øvrige yngre og yngste generation.

Som vi gjentagende ovenfor har fremholdt, frembyder vort land en meget betydelig interesse baade for mineralogien og geologien, og det indgaaende studium af vort land har vist sig at være befrugtende for den generelle udvikling af disse fag.

De arbeidskræfter, som hos os har beskjæftiget sig med hidhørende studier, har — navnlig naar man tager i betragtning landets betydelige udstrækning — været meget faatallige, og de midler, som har staaet til disposition, meget sparsomt tildelte. Alligevel har vort land paa dette omraade fra den første halvdel af aarhundredet hævdet sin plads, og den norske forskning har her stadig og i høi grad tiltrukket sig udlandets opmærksomhed.

Vort land bør, paa grund af sin naturlige beskaffenhed, inden mineralogien og geologien altid indtage en fremskudt stilling, og vi vil ende med det haab, at de krav, man i saa henseende kan stille til vort lands forskere, ogsaa i fremtiden maa blive fyldestgjorte.

Kemi.

Af kemiker **Arnold Backke.**

Den kemiske videnskab har ikke mange repræsentanter i vort land. Den første professor i kemi ved vort universitet var JENS JACOB KEYSER, der tillige var professor i fysik. Han var professor 1814—44. Hans efterfølger blev MORITZ CHRISTIAN JULIUS THAULOW (født 1812). Han var tidligere, fra 1839 af, lektor ved universitetet. Han har skrevet flere kemiske afhandlinger (hvoraf kan merkes en om sukkersyren), udgivet en veiledning i kvalitativ kemisk analyse og leveret mange populære avisopsatser om kemiske emner. Han døde 1850, blev efterfulgt af en indkaldt tysker, dr. philos. ADOLF STRECKER (født 1822), der før havde været assistent ved Liebigs laboratorium i Giessen. Ved vort universitet virkede han til 1860, da han blev professor i Tübingen, senere i Würzburg. Han har under sit ophold her udført en række organisk-kemiske arbeider, der findes offentliggjort dels i Videnskabsselskabets skrifter, dels er udgivet som universitetsprogram for 1854.

Streckers efterfølger blev daværende universitetsstipendiat PETER WAAGE (født 1833, stipendiat 1858). Det, der har gjort professor Waages navn mest bekjendt, er hans theoretisk-kemiske arbeider. Allerede i 1859 offentliggjorde han i «Nyt Magazin for Naturvidenskaberne» en afhandling om «De surstofholdige syreradikalers theori», for hvilken han erholdt kronprinsens guldmedalje. Hans betydningsfuldeste arbeide er imidlertid hans, sammen med professor C. M. Guldberg udgivne, studier over den kemiske affinitet («*Études sur les affinités chimiques*», universitetsprogram 1867). Dette emne var ikke videre behandlet siden aarhundredets begyndelse, da den franske kemiker Berthollet opstillede sin

theori om den kemiske affinitet. Berthollet havde allerede opstillet en regel for den saakaldte kemiske massevirkning. Waages og Guldbergs store fortjeneste laa i at drage frem igjen dette vigtige emne, berigtige den Bertholletske regel og give den en mathematisk form. De fandt loven for den kemiske massevirkning. De har støttet sin theori ved talrige forsøg. Den Waage-Guldbergske theori har havt en fundamental betydning for udviklingen af den theoretiske kemi. Af Waages øvrige arbeider kan merkes en oversættelse af Roscoes kemi og en veiledning i kvalitativ kemisk analyse. Han har i det hele udmerket sig ved en mangesidig virksomhed. Man skylder ham stor tak for hans ihærdige arbeide for vor kemiske industris opkomst. Af væsentlig betydning er hans arbeide for indføring af alkoholbeskatning paa øl. I forbindelse med dette hans arbeide for alkoholbeskatning maa da ogsaa nævnes hans bestræbelser for at finde en paalidelig og praktisk methode til at bestemme alkoholmængden i øl. Som et apparat skikket til dette brug har han foreslaaet ebullioskopet, med hvilket han har foretaget mange forsøg («Ebullioskopet og dets anvendelse ved beskatning af øl efter dets alkoholgehalt» 1884). Waage var en tid redaktør af «Polyteknisk Tidsskrift». Han har skrevet talrige avisopsatser om kemiske emner og i det hele altid været med, hvor kemiske spørgsmaal har været oppe hos os.

Peter Waage.

Apotheker Hans Henrik Hvoslef har udgivet flere kemiske arbeider, væsentlig organisk-kemiske. Han bestyrede professoratet i kemi ved vort universitet 1860—61 og holdt ogsaa senere som assistent ved universitetslaboratoriet forelæsninger over kemi. Han var fra 1860—68 lærer i kemi ved den militære høiskole.

I 1872 blev der oprettet et nyt professorat i kemi; dette blev besat med universitetsstipendiat Thorstein Hallager Hiortdahl (født 1839, stipendiat 1866). Han havde før faaet kronprinsens guldmedalje for en kemisk afhandling. Denne er ikke offentliggjort i sin helhed, men en del af arbeidet og fortsættelse af det findes i en del tidsskrifter (*«Sur l'action de la zircone sur les carbonates alcalins»*). Professor Hiortdahls væsentligste arbeider er krystallografisk-kemiske. De findes dels i Videnskabsselska-

bets skrifter, dels er de udkommet som universitetsprogram for 1881. Samtlige findes de i «Physikalische Chemie der Krystalle von Andréas Arsuné». I denne bog er de ogsaa kritisk behandlet. Hiortdahl har endvidere udgivet lærebøger i organisk og uorganisk kemi samt en veiledning i kemisk kvalitativ analyse. Han har siden 1868 været lærer ved den militære høiskole.

Professor i fysiologi Jakob Worm-Müller (1834—89) har sammen med sin assistent I. Hagen udført endel kemiske arbeider over druesukkers og andre reducerende organiske stoffes forhold overfor kobberoxyd og anvendt resultaterne ved de analytiske metoder. Disse arbeider findes dels i «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab», dels i Videnskabsselskabets skrifter. I de samme tidsskrifter findes ogsaa en del organisk-kemiske arbeider af Jacob Otto, ogsaa assistent hos Worm-Müller. De sidste tre herrers hovedarbeider tilhører fysiologien.

I vor landbrugskemiske literatur træffer vi først paa arbeider af Hans Anton Rosing, lærer i agrikulturkemi ved Aas høiere landbrugsskole 1861—67. Foruden en del organisk-kemiske arbeider har han i forskjellige tidsskrifter skrevet en hel del populære afhandlinger, hvoraf kan nævnes arbeide over fremstilling af kondenseret melk og over fiskemel. Af hans efterfølger Vilhelm Dircks findes der ligeledes en række afhandlinger, væsentlig i «Tidsskrift for Landmænd». Af disse kan især merkes en del undersøgelser over melk. Han har ogsaa udgivet en veiledning i kvalitativ kemisk analyse. Af andre landbrugskemiske forfattere maa endvidere nævnes Fredrik Werenskiold, bestyrer af statens landbrugskemiske kontrolstation siden 1878. Hans arbeider findes væsentlig i «Norsk Landmandsblad» og i «Tidsskrift for norske Landmænd». Ogsaa i tyske tidsskrifter har han offentliggjort undersøgelser.

John Sebelien, lærer i kemi ved Aas høiere landbrugsskole, har leveret arbeider, der dels er af landbrugskemisk, dels af fysiologisk-kemisk art. Hans væsentligste arbeider herfra findes dels i «Landmandsbladet», dels i «Zeitschrift für Physiologische Chemie». Hans øvrige arbeider skriver sig fra hans ophold i hjemlandet Danmark og Sverige, hvor han har været lærer ved Ultuna meieriskole.

Hercules Tornøe, universitetsstipendiat og amanuensis ved det fysiske kabinet, er baade fysiker og kemiker. Af hans kemiske arbeider maa først nævnes hans arbeide ved *Bureau international des Poids et Mesures*, hvor han udførte kemiske undersøgelser over de der benyttede metallegeringer og normalthermometerglas (*Travaux et Mémoires du Bureau International des Poids et Mesures, V et VII*). Videre er at nævne

hans arbeide ved den norske Nordhavsexpedition, hvor han udførte undersøgelser over «luften i søvandet», «kulsyren i søvandet» og «saltholdigheden af vandet i det norske hav». I den senere tid har han væsentlig holdt paa med undersøgelser over øl, idet han under disse arbeider har taget sigte paa at finde bekvemme og paalidelige analysemetoder. I ølets lysbrydningsforhold sammen med dets egenvegt har han fundet egenskaber, der egner sig til benyttelse ved ølanalysen.

LUDVIG SCHMELCK, stadskemiker i Kristiania, indtager en fremtrædende plads blandt vore yngre kemikere. Af hans videnskabelige arbeider maa nævnes hans undersøgelser ved den norske Nordhavsexpedition, «om søvandets faste bestanddele» og «om havbundens afleiringer». I den senere tid har Schmelcks navn væsentlig været knyttet til den praktiske kemi. Han har skrevet talrige avisopsatser om emner fra alle grene af kemien, i den sidste tid væsentlig hygienisk kemi. Specielt kan nævnes hans vandundersøgelser og hans arbeider over forfalskning af næringsmidler.

AXEL KREFTING, kemiker og ingeniør, har væsentlig befattet sig med teknisk-kemiske spørgsmaal. Som redaktør af «Tidsskrift for Haandværk og Industri» har han især behandlet toldspørgsmaal vedkommende kemiske produkter. Han har arbeidet ihærdig for oprettelse af et norsk industrilaboratorium. Af hans videnskabelige arbeider kan nævnes: «Om nogle metallers oxydation ved nøitrale saltes medvirken», hvilket berører spørsmaal af betydelig rækkevidde.

KNUT STRØM har leveret endel organisk-kemiske arbeider samt skrevet en lærebog i uorganisk kemi.

Af andre kemiske forfattere kan merkes CARL NICOLAYSEN og EINAR SIMONSEN, hvoraf den førstnævnte har udgivet en teknisk-organisk kemi, populært anlagt. Simonsen har vundet «Polyteknisk Forenings» guldmedalje for en afhandling om «Spiritus af træ».

Fysik.

Af universitetsstipendiat **Kr. Birkeland.**

Det er ingen lang række fysikere, vort land kan opvise; men til gjengjæld har et par af dem givet impulser, der har trukket store fremskridt i fysiken og tilgrændsende videnskaber efter sig.

Det norske arbeide har imidlertid været spredt; den enkelte forsker har arbeidet paa sit undertiden af ham selv opdagede gebet, saaledes at aldrig nogen norsk fysiker har været nogen anden norsk fysikers elev, paa samme maade som man ellers ofte ser elevforholdet udviklet — ingen af vore fysikere har formaaet at danne skole.

Med hensyn til den fysiske videnskabs alder i vort land kan det ikke vække forundring, at en videnskab som denne ikke har været dyrket i nogen særlig grad, før vi fik vort eget universitet med laboratorium, instrumenter og midler forøvrigt til experimentelle undersøgelser. Thi uden alt dette var den nødvendige forudsætning for en arbeidende fysiker, at han selv var rig — men vore rigmænd har ikke saa ofte udmerket sig ved interesse for og lyst til videnskabeligt arbeide, som det andensteds har været tilfældet, f. ex. i England og Schweitz, hvilket imidlertid vel nærmest hænger sammen med den omstændighed, at formuer sjelden hos os har gaaet gjennem mange slægtsled.

De mænd, der før 1814 syslede med studier, som muligens kunde komme ind under benævnelsen fysik, var næsten alle prester. Deres arbeider indskrænker sig omtrent udelukkende til fysiske landbeskrivelser eller til forfærdigelsen af et eller andet instrument, en eller anden maskine.

Vi nævner her kun i forbigaaende den bekjendte biskop Gunnerus

(1718—73), den lærde prest STRØM paa Søndmør og presten WILSE (titulær professor) i Spydeberg.

Provsten PIHL paa Hedemarken (1756—1821) eiede en merkelig samling astronomiske instrumenter. Hans kikkerter var kjendte ogsaa udenfor Norge — hans hus var hans fabrik. Han arbeidede nøiagtige og vakre thermometre, som han anvendte til sine mangeaarige meteorologiske iagttagelser. Han lavede ogsaa elektricermaskiner, og et af de stadig benyttede uhre paa vort astronomiske observatorium er hans verk.

Ogsaa provst N. HERTZBERG i Ullensvang (1759—1841) drev merkelige fysiske og meteorologiske studier. Ligesom Pihl forfærdigede han selv flere slags instrumenter, og hans 15-aars meteorologiske iagttagelser affattede i tabeller var vistnok de første i sit slags her i landet.

Endnu et navn, der tilhører det forrige aarhundrede, skal her mindes; det fortjener at opbevares som tilhørende en eiendommelig personlighed, hvis liv blev et offer for hans uegennyttige virkelyst. ULRIK GREEN, f. i Skien 1720, har indlagt sig fortjeneste af fysiken ikke ved nogen videnskabelig produktion, men ved den vækkende indflydelse i naturvidenskabelig retning, han havde paa sin samtid.

Efter forgjæves at have søgt et virkefelt overensstemmende med sin uddannelse ved Sorø akademi studerede han i England med stor energi og opofrelse for at kunne realisere sin idé at holde «fysiske diskurser» for haandverksmænd i Kjøbenhavn. Det var et formeligt arbeiderakademi, han derved med en liden kongelig understøttelse et par aar holdt i gang; han havde ofte optil 400 tilhørere. Imidlertid formaaede ikke Green at skabe nogen fast institution deraf; han stred altid med uheldet og døde som en ulykkelig i 1773, efter at hans bolig under et folkeopløb aaret i forveien var blevet fuldstændig ødelagt.

Den første fysiker af fag hos os var professor ved universitetet JENS JACOB KEYSER (1780—1847), søn af en kjøbmand i Drammen og fætter til historikeren RUDOLF KEYSER. Han var student fra Kristiania kathedralskole og blev efter at have fuldendt sine videre examina udnævnt til adjunkt ved metropolitanskolen i Kjøbenhavn, hvor han underviste i fysik og mathematik. Senere, i 1811, blev han paa den bekjendte fysiker H. C. ØRSTED's anbefaling midlertidig beskikket som dennes stedfortræder ved Kjøbenhavns universitet for et tidsrum af to aar. I 1814 udnævntes han af CHRISTIAN FREDRIK til professor ved det norske universitet i fysik og kemi, og ved den militære høiskoles oprettelse i 1817 blev han ogsaa her lærer i de samme fag.

Han har skrevet et par mindre lærebøger, endel artikler i samtidens blade og tidsskrifter og forresten nogle mindre opsæt i forhandlingerne ved de naturforskermøder, hvori han deltog. Nogen betydelig videnskabelig produktion kan saaledes ikke Keyser opvise.

Han var hyppig af administrationen benyttet til offentlige hverv.

Langt betydeligere som fysiker end ovennævnte var imidlertid hans samtidige Christopher Hansteen, der ogsaa ansattes ved universitetet af kong Christian Fredrik. i 1814, men som lektor i anvendt mathematik. Hansteen er født i 1784 i Kristiania, hvor han voksede op, og fra hvis kathedralskole han blev student i 1802. Samme aar reiste han til Kjøbenhavn for at studere og valgte først lovkyndighed som brødstudium. Hermed gik det imidlertid daarlig, de juridiske studier huede ham ikke og døde bort af sig selv. Efter nogen tid tog han saa ansættelse som hovmester hos en ung adelsmand, og senere i 1806 blev han lærer i mathematik ved latinskolen i Fredriksborg. Her var det, Hansteen ved et tilfælde kom ind paa de studier over jordmagnetismen, som skulde blive begyndelsen til hans vigtige livsverk. Anledningen gav en stor jordglobus, paa hvilken der i nærheden af sydpolen var afmerket særlig to magnetiske regioner, mod hvilke kompasnaalen angaves at rette sig ind. Dette forbausede og interesserede Hansteen i den grad, at han først maatte forsikre sig om rigtigheden af globusens angivelse ved at studere kilderne, som i dette tilfælde var beretningerne om Cooks anden opdagelsesreise, da han seilede omkring sydpolen. Hansteen optegnede nu et kart efter de ved denne expedition gjorte iagttagelser over kompasnaalens forskjellige stilling og kom til et resultat, som stemte med globusen med hensyn til de nævnte magnetiske regioner. Hansteen gik nu videre; han vilde forsøge, om han af de kjendte observationer over kompasnaalens forhold paa den nordlige halvkugle ogsaa kunde udfinde lignende regioner i nærheden

Christopher Hansteen.

af nordpolen; hans idé var, at der muligens kunde være noget i lighed med to magneter, som strakte sig gjennem jorden, og at det saaledes blot gjaldt at konstatere disses 4 poler. En spore til at redigere sine foreløbige resultater fik Hansteen i 1811 derved, at «Det Kongelige Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn» fremsatte følgende prisopgave: «Kan man forklare alle jordens magnetiske særsyn af en enkelt magnetaxe, eller nødes man til at antage flere?»

I forbigaaende bemerkes her, at ordlyden i denne opgave viser, hvorledes spørgsmaalet om flere jordmagnetiske axer allerede paa denne tid beskjæftigede naturforskerne, ja i virkeligheden havde den berømte englænder HALLEY allerede saa langt tilbage som i 1683 fremsat en hypothese om to saadanne.

Hansteen indleverede nu i 1812 en besvarelse af den oven citerede opgave og vandt prisen. Alligevel fik han ikke sin afhandling trykt paa grund af «landets forstyrrede pengevæsen»; først i 1819 blev skriftet i udvidet form og oversat paa tysk udgivet med understøttelse af kong CARL JOHAN. Imidlertid ledede jo Hansteens første seier umiddelbart til, at han i 1814 som nævnt blev lektor i Kristiania og senere i 1816 professor. Fra nu af kunde han drive sine studier med mere eftertryk, idet han blev istand til at foretage de nødvendige reiser for selv at samle experimentelle holdepunkter for en theori over jordmagnetismen. Den vigtigste af disse, reisen i Sibirien 1828—30, foretog Hansteen, ledsaget af marineløitnant DUE, efterat storthinget i 1827 med stor liberalitet havde bevilget de nødvendige midler overensstemmende med den fremsatte kongelige proposition, som var kommen istand ifølge kongens varme interesse for Hansteens planer.

Beretningen om denne reise og om dens videnskabelige resultater forelaa først samlet i hans livlige og interessante «Reiseerindringer» (1859) og i en stor videnskabelig afhandling paa tysk (1863).

Efter tilbagekomsten fra Sibirien, hvor vigtige resultater var vundne, søgte Hansteen med rastløs iver at sammenkjæde og udvide sine observationsrækker, stadig med den tanke for øie at fastslaa hypothesen om de to magnetaxer og at give theorien en saadan form, at den magnetiske tilstand paa hvert bestemt sted af jorden kunde beregnes. Herunder stødte han imidlertid paa svære vanskeligheder, som han aldrig kom over; det lader til, at han selv har havt en forudfølelse heraf, og at han haabede paa en anden, «som var udrustet med større styrke i analysen og et skarpere blik».

Og den anden med det skarpere blik lod ikke længe vente paa sig, han var alt paa denne tid tiltrukken til de samme problemer som

Hansteen ved dennes energiske forskninger, og denne anden var den berømte mathematiker GAUSS i Göttingen.

Vi kan ikke her omtale de nye veie, som denne sidste slog ind paa; vi maa blot for Hansteens vedkommende tilføie, at theorien med de to magnetaxer nu er forladt som uforenlig med kjendsgjerningerne. Men om end Hansteens theori saaledes er glemt, vil dog aldrig hans experimentelle opdagelser og ihærdige undersøgelser paa jordmagnetismens omraade faa samme skjæbne.

Hansteen har i det foregaaende kun været omtalt som fysiker; han var imidlertid ogsaa astronom og meteorolog, men har dog som saadan udrettet mindre, bl. a. af den grund, at han blev næsten 50 aar, før det nye observatorium kunde tages i brug — det gamle var bare et skur nede paa fæstningen. Blandt de mest kjendte af hans astronomiske arbeider er hans enkle methode til tidsbestemmelser og hans angivelse af dagen for slaget ved Stiklestad ved hjælp af den da stedfundne solformørkelse (se nærmere under «Astronomi»).

Forøvrigt gav Hansteen hyppige bidrag til norske ugeskrifter og dagblade; hans stil var sjelden klar og let, fuld af humor og satire.

Ved siden af sin stilling som lærer ved universitetet og som bestyrer af observatoriet var Hansteen optaget af flere andre vigtige gjøremaal. Han var saaledes fra den militære høiskoles oprettelse dennes lærer i mathematik og astronomi, han var videre direktør ved den geografiske opmaaling, medlem af tilsynskommissionen for rigets maal og vegt m. m. I 1823 stiftede han i forening med et par andre «Magazin for Naturvidenskaberne».

Under sin fortjenstfulde virken modtog Hansteen talrige beviser paa samtidens erkjendtlighed i form af udmerkelser saavel fra statsmagternes side, som fra udlandets videnskabelige verden.

Han døde paa observatoriet 15de april 1873, og hans jordfæstelse fandt sted paa universitetets bekostning fra dets aula den 21de samme maaned.

Keysers eftermand som professor i fysik var LORENTS CHRISTIAN LANGBERG, født i Kristianssand i 1810, student fra sammes kathedralskole i 1828. Ligesom Hansteen havde Langberg tænkt at blive jurist, han tog sogar juridisk embedsexamen med laud i 1835; imidlertid drev snart hans interesser for fysik og mathematik ham tilbage til studiet af disse fag, hvormed han oprindelig havde begyndt. I 1841 blev han universitetsstipendiat og fik to aar senere reisestipendium for at studere fysik ved franske og tyske universiteter. I Berlin kom han herved til at blive experimentalfysikeren MAGNUS's medarbeider ved nogle af dennes

undersøgelser over varmelæren. Han blev i 1847 lektor i fysik og senere i 1853 professor.

Langbergs literære virksomhed er for en væsentlig del knyttet til «Nyt Magazin for Naturvidenskaberne», hvis redaktør han var fra 1847 til 1857. Han har her leveret flere afhandlinger, der for de betydeligstes vedkommende ogsaa er trykt paa fremmede sprog i udlandets første tidsskrifter. Hans vigtigste arbeide omhandler nogle meget dygtige undersøgelser over lysets gang gjennem enaxede krystaller. Langberg døde i Kristiania 1857.

Skjønt først og fremst mathematiker og som saadan udførlig omtalt under afsnittet om mathematik i nærværende værk maa professor OLE JACOB BROCH som fysiker ogsaa nævnes her. Han har nemlig bl. a. indlagt sig betydelige fortjenester ved i de for sin doktordisputats foretagne experimentelle undersøgelser over bjergkrystallens rotationsevne for lysets svingeplan at have opfundet en aldeles ny methode, som bærer navn efter ham, og som har været benyttet ved en hel del af andre bekjendte fysikere foretagne undersøgelser.

Ogsaa professorerne C. A. BJERKNES og C. M. GULDBERG er allerede behandlet tidligere under «Mathematik», og dog maa disse forskere sammen med Hansteen siges at danne spidsen af, hvad Norge har havt af fysikere. For deres vedkommende som for Broch's kan imidlertid kun henvises til det foregaaende.

Endnu én af vore første videnskabsmænd, meteorologen professor HENRIK MOHN, har beskjæftiget sig med fysik; hans arbeider paa dette felt vil man finde omtalt under afsnittet om meteorologi.

I rækken af mænd, der har beklædt lærerstillingen i fysik ved universitetet, følger nu HARTVIG CASPAR CHRISTIE. Christie er født i Throndhjem 1826, blev student fra sammes kathedralskole i 1844 og tog i 1855 reallærerexamen, første gang denne afholdtes. I 1858 opholdt han sig med offentlig understøttelse i udlandet for at studere fysik og udnævntes i 1859 til lektor i dette fag, senere i 1866 til professor. Han var fra 1860 tillige lærer ved den militære høiskole. Christie var en mand af hurtig opfatning, gode kundskaber og energisk virkelyst; som foredragsholder var han dertil livfuld og tiltrækkende, saa han formaaede at gjøre fysiken til et populært fag blandt de yngre studenter. Nogen fremragende videnskabelig fysiker var han dog ikke; hans fortjenester som saadan er væsentlig knyttede, dels til den tid, han som REGNAULT's elev arbeidede paa dennes laboratorium, dels til nogle senere undersøgelser over diamagnetisme.

Som forfatter, særlig lærebogsforfatter, har Christie erhvervet sig adskillig anseelse. Han har saaledes skrevet en lærebog i fysik i to bind, der endnu benyttes, og desuden leveret mange interessante artikler i «Polyteknisk Tidsskrift», af hvilket han en tid var medudgiver. Han døde i 1873.

Samtidig med Christie paabegyndte ogsaa nuværende justerdirektør Arndtsen sine studier i fysik. Adam Frederik Oluf Arndtsen er født paa Alstenøen i Helgeland 1829. Efter først at have været i malerlære tog han fat paa studeringerne og blev student i 1847. Han fuldendte derefter i 1854 medicinsk embedsexamen, skjønt han i mellemtiden et aar var ansat som demonstrator i histologi og desuden havde arbeidet for og vundet den Skjelderup'ske guldmedalje ved en medicinsk afhandling.

Fra 1854 til 1860 var han amanuensis paa universitetets fysiske institut, og fra 1856—67 var han tillige universitetsstipendiat i fysik. Han har to gange under indtruffen vakance i kortere tidsrum bestyret lærerposten i fysik ved universitetet. I 1873 blev han ansat som lærer ved den militære høiskole i samme fag. Siden 1875 har han været justerdirektør. Som forfatter har Arndtsen optraadt i flere retninger. Han har skrevet et par mindre lærebøger i fysik, leveret betydelige afhandlinger over emner af den medicinske fysik, over magnetiske undersøgelser og optiske og elektriske forsøg. Som direktør ved justervæsenet har han udgivet en hel række beretninger og instruxer.

Den nuværende lærer i fysik ved universitetet Oskar Emil Schiøtz er født i 1846 i Stavanger, fra hvis lærde skole han blev dimitteret til examen artium 1864. Følgende sin tilbøielighed for de exakte videnskaber studerede han derefter realfag og tog i 1871 reallærerexamen med laudabilis præ ceteris.

Somrene 1870, 1871 og 1872 foretog han med stipendium geologiske undersøgelser dels i Østerdalen, dels i Merakerfjeldene. I 1872 reiste han med stipendium til Tyskland for at studere fysik hos Helmholtz og Kirchhoff. Efter sin hjemkomst blev han derpaa professor i 1875.

Schiøtz's videnskabelige produktion omfatter fysik, geologi og kemi.

Af fysiske afhandlinger er især af betydning hans undersøgelser over tyngdekraftens forhold her i landet; disse har han foretaget som medlem af en kommission «til ledelse af de Norges deltagelse i den europæiske gradmaaling vedkommende arbeider». Videre er at merke af vigtige arbeider hans beskrivelse af en ny form for en influensmaskine, nogle undersøgelser i bølgetheorien og hans lærebog i fysik, der nu benyttes overalt i realgymnasierne.

Som geolog har Schiøtz leveret en hel række afhandlinger vedrørende undersøgelser af vort land; til disse knytter sig ogsaa hans kemiske arbeider, der væsentlig bestaar i analyser af fundne bjergarter.

Schiøtz var fra 1884 i ti aar medlem af undervisningsinspektionen og har som saadan afgivet flere trykte erklæringer om mathematiske lærebøger.

Megen fortjeneste som experimentalfysiker har Sophus Septimus Henrichsen, født i Kragerø 1845. Efter i 1871 at have taget reallærerexamen var han fra 1873—92 ansat som amanuensis ved universitetets fysiske institut og blev i 1890 overlærer i fysik ved Kristiania tekniske skole.

Hans vigtigste videnskabelige arbeide er nedlagt i 3 afhandlinger over organiske forbindelsers magnetisme; disse hans undersøgelser indbragte ham i 1887 kronprindsens guldmedalje. Forøvrigt har Henrichsen leveret populære opsæt i «Naturen» og udgivet et par meget anvendte lærebøger.

Af vore yngre fysikere skal i det følgende kort omtales H. Tornøe, D. Isaachsen og V. Bjerknes.

Hercules Tornøe, født 1856, har arbeidet paa et grænsefelt mellem kemi og fysik; dog er han nærmest kemiker, hvorfor han udførligere behandles under afsnittet om kemi.

Daniel Isaachsen, født 1859, blev student i 1877 og tog reallærerexamen i 1883. Samme aar blev han derpaa assistent ved meterbureauet i Paris, hvor han, med en afbrydelse af et par aar, som han benyttede til et studieophold i Berlin, ialt har arbeidet i fire aar. Fra 1889—91 var han universitetsstipendiat i fysik, og siden 1893 er han docent ved søkrigsskolen paa Horten.

Af hans videnskabelige arbeider kan nævnes nogle undersøgelser over grunden til enkelte saltopløsningers farveforandring ved opvarmning. Af halvt populære afhandlinger har han leveret flere vedrørende fremskridt paa elektricitetens omraade.

Vilhelm Friman Koren Bjerknes, søn af professor C. A. Bjerknes, født i 1862, student 1880, tog mathematisk-naturvidenskabelig lærerexamen i 1888. Han foretog i aarene 1889—91 med offentligt stipendium en udenlandsreise og studerede herunder mekanik og mathematisk fysik i Paris under Poincaré, experimentalfysik i Bonn under Hertz. Ved sin hjemkomst blev han amanuensis ved universitetets fysiske institut og tog i 1892 doktorgraden. Han ansattes i 1893 som tilforordnet lærer i mekanik ved Stockholms høiskole og udnævntes i 1895 til professor samme sted i mekanik og mathematisk fysik.

Bjerknes har dels bistaaet sin fader ved dennes hydrodynamiske undersøgelser, dels udført en hel række betydelige theoretiske og experimentelle arbeider paa det af Hertz opdagede nye gebet af elektricitetslæren. Hans vigtigste resultat paa dette omraade tør vel være de elegante methoder, som det er lykkedes ham at udarbeide for bestemmelsen af en for de elektriske svingningers theori vigtig størrelse, nemlig disse svingningers «logarithmiske dekrement» under forskjellige forhold.

Til slutning et par oplysninger om meddeleren af disse biografiske notiser.

Kristian Birkeland er født i 1867, blev student i 1885 og tog reallærerexamen i 1890. Han har med stipendium i to aar studeret i Paris, Genf, Bonn og Leipzig. Siden 1893 har han været universitetsstipendiat i fysik.

Astronomi.

Af observator J. Fr. Schroeter.

I astronomien er dens dyrkere kanske mere end i nogen af de øvrige naturvidenskaber afhængig af de ydre forhold, hvorunder de virker; thi skal det astronomiske studium kunne blive frugtbart og virke opdragende på samfundet, må adgangen til at kunne benytte de instrumenter, astronomien forlanger i sin tjeneste, være tilstede. Og da nu disse apparater er så kostbare, at det sjelden vil kunne blive den enkeltes sag at skaffe tilveje selv de allernødvendigste, vil man ikke kunne vente, at der hertillands er bleven drevet et indgående og frugtbart studium af astronomien, før der ved universitetets stiftelse blev oprettet en astronomisk lærerstol og et til denne hørende observatorium. Det viser sig også, at alle de, der før denne tid har syslet med det astronomiske studium og efterladt sig enkelte astronomiske afhandlinger, ikke har kunnet give sin videnskab noget stød fremover, og derfor er det meste af, hvad der, før det begyndte at gry af dagen her i Norge er blevet præsteret, meget snart bleven glemt ikke alene af efterslægten, men også af samtiden. En undtagelse herfra danner de to mænd Abraham Pihl og Christian Bohr, og disse er de første, man træffer på, der havde den rette forståelse af, hvad der forlangtes af den samvittighedsfulde astronom.

Før vi omtaler disse to foregangsmænd, vil det kanske ikke være af vejen i al korthed at nævne nogle af de mænd, som ved sine literære produktioner har vist at de på det astronomiske felt ragede over mængden. Men det være langtfra os at ville til disse henregne biskop Jens Nilssøn i Oslo (omkring 1570), fordi man blandt hans

efterladenskaber har fundet et eksemplar af Jo. Bapt. Carelli Placentini Ephemerides ab anno 1558 ad annum 1577 (Venitiis 1558), hvori han fra 1559 til 1576 har noteret ned iagttagelser af enkelte sol- eller måneformørkelser, ligesålidt som den i Kemberg fødte AMBROSIUS RHODIUS, der 1637 blev indkaldt for at være lærer i mathematik og fysik ved det af Kristian IV i Kristiania stiftede gymnasium, fordi han efter datidens smag drev astrologiske sysler, som bidrog til at skaffe ham et 5-års ufrivilligt ophold på Vardøhus fæstning, hvorpå han vendte landet ryggen og drog tilbage til sin fødeby, hvor han døde 1696 i 91-årsalderen. Med langt større ret fortjener CORT AXELSEN (Conradus Aslacus) at nævnes, der i årene 1590—93 opholdt sig hos Tycho Brahe på Hveen, ikke så meget, fordi han har skrevet «*De ortu et occasu siderum poetico*» (Kjøbenhavn 1603), men snarere fordi han har udgivet T. Brahes åbningstale 23 september 1574 ved de astronomiske forelæsninger, denne holdt vinteren 1574—75, «*De disciplinis mathematicis oratio*» (Kjøbenhavn 1610). (C. Axelsen var født i Bergen 28 juni 1564 og døde 1624 som teologisk professor ved Kjøbenhavns universitet.) Mindre betydning har JOHAN HEITMANN havt (født 1664 i Trondhjem, fór i sin ungdom som styrmand fra Bergen, blev siden kongelig commiskaptein og døde i Kjøbenhavn 1740), der har skrevet «Fysiske Betænkninger over Solens Varme, Luftens skarpe Kulde og Nordlyset» (Kjøbenhavn 1741), som roses af Holberg i hans 165 og 454 epistel — og «Betænkninger over den julianske og gregorianske Kalender» (Kjøbenhavn 1742); — det samme kan siges om ARNOLD NICOLAI AASHEIM (født 17 juni 1749 i Bergen, 1770 landmåler og 1796 professor i experimentalfysik ved Kjøbenhavns universitet, død 1800), der skrev «*De systemate Copernico*» (Kjøbenhavn 1767) og «*De latitudine et longitudine loci*» (sammesteds 1769).

En større rolle har derimod JØRGEN KIEDING (født 5 januar 1733 i Bergen, hvor han døde 1790 som stadskaptein, kompas-, flag- og seilmager) spillet ved sin «Nøglen for Jord- og Himmelkuglernes Brug» (Bergen 1788), der i lange tider var den eneste veiledning i de mest elementære dele af, hvad man almindelig nu noget affekteret kalder «globuslære».

I denne sammenstilling bør ikke forbigåes den allerede under mathematiken nævnte DIDERICH CHRISTIAN FESTER, der i Trondhjems videnskabsselskabs skrifter har offentliggjort enkelte afhandlinger af mere astronomisk indhold, t. eks. «Om Middagslinjen og Jordens Figur, (II),» hvori han ved siden af at beskrive meget udførlig, hvorledes man ved korresponderende solobservationer skal trække op en middagslinje, gjør rede for, hvad der er udrettet i Frankrige for at bestemme jordens

størrelse og form. Af andre astronomiske arbeider af ham kan nævnes: «Mathematiske og fysiske Betænkninger over Kometer» (Kjøbenhavn 1759) og «Anvisning til Solskivers Beskrivelse» (Kjøbenhavn 1763); det var navnlig i konstruktion af solskiver, såvel horizontale som vertikale, at Fester var meget virksom. Foruden dette udarbeidede han karter over Bergen, Hamburg og Hveen, observerede 1786 Merkurpassagen og havde 1769 præpareret sig på at observere Venuspassagen.

Her har vi nævnt de vigtigste af dem, der til slutten af forrige århundrede har skrevet om et eller andet astronomisk emne. Som man ser, er tallet ikke stort, og de afhandlinger, de har efterladt, ikke videre værd at lægge merke til, hverken ved sit indhold eller ved sit omfang; de er kun taget med for at dokumentere, at der også før universitetets stiftelse har været enkelte, der havde et videre syn, men som på sin side ikke formåede at se så langt som de to allerede nævnte: Pihl og Bohr.

Abraham Pihl er født i Gausdal 3 oktober 1756 og blev efter at have taget teologisk embedseksamen sognepræst til Lund og Flekkefjord, hvorfra han 1789 forflyttedes til Vang (Hedemarken); her blev han provst i 1803, og i dette kald døde han 20 mai 1821. Fra 1785 havde Pihl ansættelse som astronomisk observator i Norge og udførte som sådan efter offentligt pålæg adskillige stedsbestemmelser, såvel inde i landet som ude ved kysten. De hertil nødvendige astronomiske instrumenter forfærdigede Pihl selv, og at han i det stykke har drevet en storslagen virksomhed på sin præstegård, fremgår blandt andet af den omtale, Leopold von Buch gjør i sin «Reise durch Norwegen» af, hvad han så hos Pihl under et besøg i 1807: «Pihl eier en samling af astronomiske instrumenter, som mangt et astronomisk observatorium ikke har,» og nævner blandt disse «et Herschels teleskop, en meget skjøn Troughtons sekstant (hvormed Pihl efter Hansteen «Sfærisk Astronomi» side 113 har bestemt blandt andet polhøiden af Vangs kirke) og endog to kronometre af Arnold. Med sin iver for den praktiske astronomi forener Pihl beundringsværdige mekaniske færdigheder, hvilke hæver ham til det mest udmerkede i dette fag. Hans kikkerter er ogsaa kjendte udenfor Norge. — Hans hus er som en fabrik.» At denne virksomhed måtte influere på hans embedsgjerning er vel ikke at undres på. Således finder Pavels, der 1787 besøgte Pihl på Lund, det passende at omtale ham som en «tusindkunstner og polyhistor, der var geometer, mekaniker, optiker, astronom til temmelig grad af fuldkommenhed». «Han dreiede,» fortsætter han, «malte, gjorde smed- og snedkerarbejde, var urmager, glaspuster, medikus, destillatør, kort alt hvad nævnes kan — undtagen

theolog. Som prædikant var han kold og kraftløs.» Af Pihls astronomiske arbeider kan nævnes en afhandling i «Dansk Videnskabsselskabs Skrifter» (IV 1805—06): «Om Chronometrets Anvendelse til at finde den geographiske Længde paa det faste Land». Forøvrigt har han skrevet om mange forskjellige ting samt efterladt sig et større arbeide om urmagerkunsten.

Abraham Pihl.

Christian Fredrik Gottfried Bohr var født i Helsingør 20 oktober 1773 og reiste, da han var bleven student i 1789, til Norge, hvor han, der tidligere havde lagt sig efter musik, blev ansat som organist i Fredrikstad efter først på Fredrikshald at have undervist en tid i musik og almindelige skolefag. 1797 forflyttedes Bohr til Bergen som organist ved Korskirken, og her drev han mathematiske og astro-

nomiske studier ved siden af sine andre gjøremål. Bohr døde i Bergen 10 september 1832. I 1816 fik Bohr kommunal ansættelse som astronomisk observator og havde sit første observatorium på Sverresborg, til det 1818 blev flyttet til Fredriksberg, hvor Hansteen 1821 besøgte Bohr og fandt, at observatoriet besad «et middelmådigt passageinstrument af Ahl i Kjøbenhavn og et pendelur af Jahnson sammesteds. Dette tilligemed en liden refraktor, en sekstant og en geografisk cirkel (astrolabium) udgjør det hele instrumentforråd. Med disse instrumenter har Bohr i flere år troligen arbeidet på en nøiere bestemmelse af Bergens geografiske beliggenhed. Hvad apparaterne mangler i fuldkommenhed, må en observator søge at erstatte ved en mangefold forøget anvendelse af tid, skarpsindighed og kræfter. Med gode apparater kan man gjøre slette iagttagelser og omvendt. Den sidste sætnings sandhed har Bohr bevist.» Sådan er det skudsmål, Bohr fik af Hansteen, og resultaterne af hans observationer viser, at Hansteen har havt den rette opfattelse af, hvad Bohr havde udrettet. Sit observatoriums polhøide bestemte Bohr ved circummeridianhøider af solen, og længden til Paris har han søgt at udlede af sine observerede stjernebedækninger og solformørkelser. Sine obervationer og beregninger har Bohr meddelt dels i breve til Hansteen, dels i mindre afhandlinger i «Magazin for Naturvidenskaberne». Men foruden disse arbeider skal Bohr* være forfatter af den norske «almanak for 1814, der er beregnet og sammenskrevet til Bergens (og Christianias) polhøide efter hans høihed prins Christian Frederiks nådigste befaling og trykt i Christiania». Grunden til, at denne almanak, der såvidt vides er den eneste, der er beregnet til Bergens polhøide og den første selvstændige almanak, før Hansteen overtog redaktionen, der er udgivet hertillands, blev udarbeidet, siges i fortalen at være den, at «Vanskeligheden i Samfærslen med Danmark har og hindret Tilførsel af de for Norge fornødne Almanaker. Til Afhjælpning har hans Høihed Statholderen naadigst befalet nærværende Almanak at udgives».

I tidligere år benyttede man hertillands den danske almanak, der fra 1804—14 også blev beregnet (af Thomas Bugge) til Kristianias og Trondhjems polhøider; disse blev trykte i Kjøbenhavn og forsendte til Norge. Foruden den netop nævnte Bergens almanak ved man kun om to tidligere almanaker, der blev optrykte i Kristiania efter den danske udgave. Den første er den tidligst trykte bog hertillands (1643) og har følgende fuldstændige titel:

---

* Meddelt af hr. bibliothekar J. B. Halvorsen.

«En ny Allmanack paa det Aar effter Jesu Christi Fødsel 1644 Aff Tyge Nielszøn.»

Bogen er paa 47 sider i 16mo format, og som anhang er tilføiet med særskilt titelblad og fortsat paginering:

«Et lidet Prognosticon eller Practica. Paa det Aar efter vor Frelseris oc Saliggiøreris JESu Christi Naaderige Fødsel 1644 Med fljd paa Danske vdsat oc Tryckt udi Christiania Aff Tyge Nielszøn.»

Dette anhang er sat til, fordi der i de ældre danske almanaker sædvanlig ved månedens slutning fandtes korte historiske efterretninger, medicinske og økonomiske råd. (De øvrige spådomme om krig, uår, pest, oprør, mord, høie potentaters fald, ildebrand, kiv mellem lærde o. s. v. anførtes ved de dage, hvor spådommen skulde gå i opfyldelse. På grund af den misbrug, der blev drevet hermed, blev de sidste slags spådomme forbudt efter kgl. forordning af 24 oktober 1633, og efter forordning af 16 april 1636 blev det bestemt, at universitetet for eftertiden skulde sørge for almanakens udgivelse ved en dertil duelig person.) Prognostikonet i denne almanak indeholder veirspådomme, og tilsidst anmerkes 2 solformørkelser, hvoraf den første skulde indtræffe den 27. februar «gandske fuldkommen oc skreckeligt at se», og den anden den 22. august, men til beroligelse for ængstelige sjæle tilføies det, at ingen af disse formørkelser vil komme tilsyne over vor horizont.*

Om denne almanak fra 1644 er udarbeidet af Pet. Johannis R., der har forfattet almanakerne 1637—42, eller af Thomas Erasmus Walgestenius, der har redigeret årgangene 1651—82, kan ikke sikkert siges.

Den anden af de ovenfor nævnte almanaker, som det kgl. bibliothek i Kjøbenhavn besidder et defekt eksemplar af, er i 8vo format og har følgende titel:

«Almanack Paa det Aar effter vor Frelseris JESu Christi Naaderige Fødsel MDCLXXVIII. Beregnet effter Planeternis Løb til Poli Høyde 55 gr. 43 m. Aff Thoma Walgestenio. Tryckt i Christiania.»

Efter denne lille digression vender vi tilbage til vort egentlige emne og begynder da med Norges første videnskabelige astronom, den allerede under fysiken nævnte Christopher Hansteen, der 1814 udnævntes til lektor i astronomi og anvendt mathematik ved det 3 år tidligere stiftede universitet i Kristiania, og som i mere end 50 år var direktør for den geografiske opmåling, medlem af tilsynskommissionen for rigets mål og vegt o. s. v. Straks Hansteen kom til Kristiania, søgte han med de tarvelige midler, som stod til hans rådighed, at skaffe byen en ordentlig

* I «Illustreret Nyhedsblad» for 8 mai 1859 er der et kort resumé af dette unicum, der findes på universitetsbiblioteket.

tid og fik sig derfor overladt efter kgl. resolution af 23 februar 1815 et stykke udenfor Akershus fæstnings sydlige mur, og lod her på Vippetangen opføre et lidet ottekantet træskur, som interimistisk observatorium, der blev taget i brug mai samme år og var forsynet med et middelmådigt passageinstrument af Ahl i Kjøbenhavn, hvilket senere blev erstattet med et bedre af Sisson. Foruden dette instrument havde Norges første observatorium et pendelur, forfærdiget af ovennævnte A. Pihl, en sekstant og en liden refraktor fra Troughton samt et kronometer af Arnold (nr. 132) — alle disse instrumenter havde Hansteen fået udlånt af prof. Esmark (kronometret blev senere kjøbt af universitetet og er nu på observatoriet) — og desuden som udlånt fra universitetets fysikalske kabinet et speilteleskop, der var forsynet med et objektivmikrometer af Short (engang havde det tilhørt prof. Bugge i Kjøbenhavn). I 1819 indkjøbte Hansteen en sekstant fra Troughton og anskaffede et kviksølvpendelur fra Urban Jürgensen i Kjøbenhavn. (En tid før dette ur kom — Hansteen beklager sig i «Astron. Nachr.» nr. 9 over, at det efter 5 års forløb endnu ikke var kommen —, måtte han nøie sig med et ur med træpendel af Jahnson i Kjøbenhavn.) På Hovedøen havde Hansteen opstillet et meridianmerke. Med disse instrumenter gik Hansteen straks igang med at bestemme Kristianias polhøide dels ved circummeridian-observationer af solen, dels ved at måle høiden af polarstjernen, og opnåede værdier, der fuldt ud hævder sin plads ved siden af de senere fundne; thi hvad Hansteen udtalte om Bohr som observator kan med endnu større styrke anvendes på ham. Men da Hansteen efter datidens forhold boede temmelig langt fra observatoriet (madam Niemanns gård i Rakkergaden, senere kaldet Pilestrædet. Huset, der nu går under navnet Peckelgården, står endnu på hjørnet af Pilestrædet og Keysersgade, men haven med sit havehus er væk), bestemte han også polhøiden af sin bolig, der lå nøiagtig i observatoriets meridian, for at kunne tage sine observationer hjemme, når det faldt ubeleiligt at gå helt ned til Vippetangen. Længden, der tidligere var bestemt af prof. Holm ved observation af formørkelsen af 2 Jupiter-drabanter i 1761 og 1769 og af løitnant Rieck ved 6 andre observationer af samme art i 1780 (prof. Holm havde også bestemt Kristianias bredde i 1761, og dette var senere gjentaget af Pater Hell under dennes gjennemreise i anledning af Venuspassagen 1769), men da disse sidste afveg mere end 37' fra de af Holm fundne værdier, fandt Hansteen det nødvendigt, at Kristianias længde i forhold til Paris eller en anden første-meridian blev nærmere bestemt. På sine reiser til Kjøbenhavn i 1817, 1822 og 1827 førte han derfor kronometer Arnold med sig, og ved at observere stjerne-

bedækninger, solformørkelser og Jupiter-drabanternes formørkelse — observationerne blev meddelt i «Astr. Nachr.» og beregnet af Wurm — fik han længden af Kristiania i forhold til Rundetårn i Kjøbenhavn bestemt med en usikkerhed af ca. 1 s. Men det var ikke blot beliggenheden af Kristiania, Hansteen fandt sig forpligtet til at bestemme. Altid når han var ude på reise, hvad enten han besøgte Pihl på Vang (1816) eller gjennem Telemarken drog til Bergen (1821), benyttede han, så ofte leilighed gaves, sin sekstant og sit medbragte kronometer til at kontrolere de gamle karter, der som oftest viste sig at være mindre rigtige.

Hansteen har i denne tid leveret flere astronomiske bidrag til «Astr. Nachr.». Af disse bør især fremhæves hans i bd. 6 foreslåede methode til ved hjælp af polarstjernen og en stjerne i dens vertikalplan at bestemme tiden, en methode, der senere er bearbeidet videre af Bohnenberger, og som i den senere tid ved Døllen har vundet en vis navnkundighed. Fra denne tid er også hans to lærebøger i astronomi. Den første, der omhandler en del af den sfæriske astronomi, er uden titelblad og uden slutning (bogen stanser med side 208), og den anden, der er kontratrykt og indeholder den teoriske astronomi, danner vel tilsammen det pensum, Hansteen gjennemgik til andeneksamen; nogen embedseksamen, hvortil astronomi hørte som fag, eksisterede da ikke, og det var først i Hansteens sidste tid, at der blev knyttet astronomi til den i slutten af 50-årene indførte reallærereksamen.

Foruden disse arbeider var Hansteen stadig optaget af sine magnetiske studier, der bragte ham til på statens bekostning 1828—30 at foretage sin berømte reise til Sibirien. Da han kom tilbage herfra, fik han udvirket, at der blev bygget et tidsmæssigt observatorium på det nogle år i forvejen fra Sollie indkjøbte grundstykke — høidedraget langs Drammensvejen blev indvundet fra bymarken, og i 1833 var bygningen såvidt færdig, at Hansteen den 23 september kunde flytte ind på observatoriet, men først i det følgende år kunde han gå igang med at opstille instrumenterne. Observatoriets nuværende instrumentforråd er bleven anskaffet dels ved dets anlæg, dels senere ud gjennem årene. Det består af en meridiancirkel fra Ertel i München, objektivet er fra Fraunhofer og Utzschneider og har en åbning af 108 mm. Cirkelen er delt fra 3′ til 3′ og kan ved hjælp af 4 nonier aflæses på 2″; dette instrument er anbragt i observatoriets østre fløi. Meridianmerket er opsat på Lindøen. I observatoriets tårn har det i 1840 anskaffede ækvatorial fra Repsold i Hamburg (med et objektiv af 118 mm. åbning) sin plads. På høidedraget ved Drammensvejen i øst for det magnetiske

observatorium blev der i 1857 opstillet en refraktor fra Merz i München (objektivets åbning er 188 mm.) og i 1884 i øst for observatoriets hovedbygning en mindre refraktor også fra Merz (objektivets åbning er 132 mm.). Foruden disse fast opstillede instrumenter besidder observatoriet et transportabelt passageinstrument fra Pistor og Martins i Berlin med et objektiv af 70 mm., der står ret i syd for meridiancirklen, en kometsøger, flere transportable akromater, to sekstanter fra Troughton, et spektroskop à vision directe fra Merz samt enkelte mindre instrumenter. (Observatoriets magnetiske instrumenter hører ind under fysiken.) Af pendelure findes der 3 med kviksølvpendel, et reguleret efter stjernetid fra Kessels (1365), ophængt på en isoleret stenpille i meridiansalen, og 2 reguleret efter middeltid, det ene fra Urban Jürgensen i Kjøbenhavn i den vestre fløi (dette var, før Kessels blev anskaffet, observatoriets hovedur og var da reguleret efter stjernetid), det andet af Landtwerk i Kristiania, ophængt i det magnetiske observatorium. Desuden har observatoriet et ur med ristpendel, forarbeidet af Abraham Pihl. Af kronometre findes flere bokskronometre og et par lommekronometre.

Straks Hansteen havde fået opstillet meridiancirklen, gik han igang med at bestemme observatoriets polhøide ved observation af bekjendte stjerner af «Berliner Jahrbuch» med benyttelse af Bessels refraktionstabel. Men da Hansteen dels ved sine forelæsninger, dels, og det kanske ikke mindst, ved, at hans magnetiske studier lagde mere og mere beslag på hans tid, ikke fik den nødvendige ro til at bringe disse observationer til en definitiv afslutning, overlod han dette til sin assistent og efterfølger C. Fearnley. Længden i forhold til Rundetårn i Kjøbenhavn, der på sin side ved flere kronometerekspeditioner var knyttet til Altona og gjennem denne til Greenwich, Berlin og Pulkova, blev også bestemt af Fearnley. Senere har Hansteen, når undtages de nødvendige tidsobservationer under Fearnleys udenlandsreise 1850—52 og nogle meridianobservationer af Saturn, Uranus og Neptun fra den samme tid, ikke videre benyttet observatoriets astronomiske instrumenter. Men fordi Hansteen indstillede sine astronomiske observationer, vedblev han dog lige til sin høie alder gjennem populære meddelelser at arbeide for at vække interessen for astronomi. Således har han i «Norsk Folkekalender» hvert år fra 1847 til 1856 skrevet over forskjellige astronomiske emner, og i «Magazin for Naturvidenskaberne», i hvis grundlæggelse han deltog i 1822, har han behandlet aktuelle astronomiske spørgsmål som Enckes Komet, Merkurs gang over solens skive, den totale solformørkelse 28 juli 1851 o. s. v. Og ved siden af disse mere populære opsatser har kanske ikke mindst hans redaktion af almanaken fra

1815—62 såvel til Kristianias som Trondhjems polhøide bidraget til at bringe hans navn ud til alle lag i samfundet.

Blandt Hansteens mange forskjellige astronomiske afhandlinger er den mest bekjendte hans beregning af, når Stiklestadslaget havde stået. Hansteen fandt i uoverensstemmelse med traditionen, at den formørkelse, som sagaen ved at berette om indtraf, da Olaf faldt, havde fundet sted 31 august 1030 og ikke 29 juli. Dette arbeide, som blev udført efter opfordring fra historikerne, og som først er trykt i «Samling til det norske Folks Sprog og Historie» I og II og senere optrykt på tysk i «Astr. Nachr.-Erg.heft. 1849, har havt ikke liden betydning for historien og astronomien. Thi gjennem dette arbeide blev opmerksomheden henledet på de i de historiske annaler optegnede meddelelser om tidligere under historiske begivenheder stedfundne formørkelser. Hvis disse var indtrufne samtidig med de opskrevne historiske tildragelser, vilde man derigjennem få de sikreste bestemmelser for, til hvilket år disse var at henlægge. Og for astronomien vilde man derigjennem, at stedet, hvor formørkelsen var seet, også var angivet, få værdifulde bidrag til nærmere og skarpere bestemmelse af månebanens elementer og da især den ujevnhed, som benævnes: månens sekulære acceleration. Hvad nu Stiklestad-formørkelsen angår, har den vundet en vis navnkundighed derved, at det gjennem de senere historiske undersøgelser er bleven godtgjort, at traditionen, som henlagde Olafs fald til 29 juli, var korrekt, sagaen derimod ikke; thi denne, der er skrevet omtrent 100 år efter Olafs død, har henlagt begge begivenheder, slaget ved Stiklestad, der stod den 29 juli, og den totale solformørkelse, der gik over Værdalen 31 august, til samme dag, muligens for at få istand et analogon til, hvad der berettes fra Kristus' korsfæstelse. En historisk formørkelse i ordets egentlige forstand har denne ikke været.

Hansteen, der døde på observatoriet 15 april 1873, blev i 1857, efterat han året i forvejen havde feiret sit 50-års embedsjubilæum, fritaget for at holde forelæsninger og tog i 1861 sin afsked. Hans arvtager i stillingen var hans mangeårige medhjælper på observatoriet, C. Fearnley, der i 1857 blev udnævnt til lektor, efterat han samme år havde afslået kaldelse til Kjøbenhavn, og overdraget at holde de ordinære forelæsninger over astronomi ved universitetet.

Carl Fredrik Fearnley (født 19 december 1818 på Fredrikshald) blev efter at have afsluttet sine universitetsstudier i 1844 samme år ansat som Hansteens assistent ved det astronomiske og magnetiske observatorium og udfoldede herunder en betydelig virksomhed, hvorom de forskjellige bind af «Astr. Nachr.» vidner. I den første tid var han mest optaget

af at observere stjernebedækninger, mikrometrisk bestemme positionen af kometer og med meridiancirklen iagttage planeten Neptun. Men snart blev hans tid og kræfter beslaglagt for et større arbeide, nemlig den endelige bestemmelse af det nye observatoriums geografiske beliggenhed. Som nævnt fik Hansteen ikke tid til at afslutte sine påbegyndte observationer til bestemmelse af observatoriets polhøide, men overlod det til Fearnley, hvis kritik og flid han ikke kan finde sterke nok ord for. I det af Hansteen og Fearnley i forening udgivne universitetsprogram for 1849 med titlen: «Beschreibung und Lage der Universitätssternwarte in Christiania» er der meddelt resultaterne såvel af Hansteens foreløbige bestemmelse som en detailleret beretning om Fearnleys arbeide 1844—48 med på grundlag af Berliner Jahrbuch at bestemme bredden, der blev fundet til 59°54′ 43″.7 (en i 1887 udført ny bestemmelse gav 44″.0). Længden blev som nævnt bestemt i forhold til Rundetårn i Kjøbenhavn. Der blev benyttet 21 kronometre, som i tiden fra 30 juni til 24 august 1847 gjorde 7 reiser frem og tilbage mellem Kristiania og Kjøbenhavn. De nødvendige tidsbestemmelser i Kristiania i denne tid var overdraget Fearnley, medens de tilsvarende i Kjøbenhavn blev udført af observator Sievers. Den af denne kronometer-ekspedition udledede længdeforskjel mellem Kristiania og Kjøbenhavn: $7^m 25^s.0$ afviger kun $0^s.15$ fra den ad telegrafisk vej i 1865 bestemte.

Carl Fredrik Fearnley.

Efterat Fearnley havde udført dette arbeide, reiste han våren 1850 for sin videre uddannelse til Argelander i Bonn, hvor han forblev til 1851, da han over München drog til Königsberg; her var han væsentlig beskjæftiget med teoretiske studier. Under Fearnleys ophold i Königsberg indtraf den totale solformørkelse 28 juli 1851, som også var total i Kristiania, hvor Hansteen observerede den; Fearnley blev sendt med flere astronomer i Königsberg til Rixhøft ved Østersøen og har i «Astr. Nachr.» bd. 33 givet en detailleret beskrivelse af, hvad han så. I 1852 vendte Fearnley hjem efter at have aflagt et kort besøg i Pulkova og gjenoptog sin intense virksomhed med at observere kometer, små planeter og solflekker (i 1857 gjorde han en hel del iagttagelser af en stor solflek, som han forfulgte i mai juni og juli, og hvoraf han udledede

beliggenheden af solens ækvator), hvortil kom i 1870 og 1871 en række observationer af solprotuberanser. Den totale solformørkelse i 1860 observerede Fearnley i Spanien som deltager i den engelske Himalaya-ekspedition, og et ganske kort uddrag af hans beretning er meddelt i ekspeditionens generalberetning, «Eclipse Volume», udgivet af det engelske astronomiske selskab i dets memoirs vol. 41.

Fearnleys betydeligste arbeide er hans deltagelse i det internationale foretagende, der er sat igang af «Astronomische Gesellschaft» og går ud på en nøiagtig positions bestemmelse med meridiancirkel af alle den nordlige himmels stjerner ligetil 9 størrelse undtagen de, der er fjernet 10° eller mindre fra polen. Kristiania observatorium fik sig tildelt strøget 65°—70° deklination; observationerne tog sin begyndelse i 1870 og blev ikke afsluttet fuldstændig før i 1881, da alle de i programmet opførte stjerner var observeret mindst 2 gange. Alle observationer er udførte af Fearnley, medens hans assistent og successor H. Geelmuyden havde at udfærdige observationslisterne for hver aften, indstille kikkerten efter de tilnærmede positioner og aflæse meridiancirklen, efterat Fearnley havde foretaget den endelige indstilling samtidig med, at han observerede stjernens passage over filamenterne, stjernens størrelse og hvad ellers kunde være at bemerke. Observationerne er udgivet i 1888 med statsunderstøttelse: «Zonenbeobachtungen der Sterne zwischen 64° 50′ und 70° 10′ nördlicher Declination». Den af dette arbeide sammenstillede stjernekatalog opnåede Fearnley ikke at se fuldt færdig; thi ved hans død, 22 august 1890, var kun halvparten af katalogen trykt. Denne tæller 3949 stjerner.

Foruden disse her nævnte arbeider har Fearnley publiceret i «Videnskabsselskabets Forhandlinger» enkelte mindre afhandlinger af teoretisk indhold. Således har han i 1859 meddelt en methode til at bestemme nordlysets høide ved observation på et punkt, idet han gjør den forudsætning, at nordlysbuen har «samme flugt som en magnetisk parallel», og i 1884 har han fremlagt en afhandling: «Zur Theorie der terrestrischen Refraktion». I denne sidste påpeger Fearnley den feil, man begår under deduktion af formlen til beregning af refraktionsfaktoren ved ikke at tage hensyn til temperaturens aftagen med høiden. Han udleder selv et udtryk for refraktionsfaktoren, hvor han lader temperaturen som funktion af høiden komme til sin fulde ret.

Fearnley beskjæftigede sig en tid meget med studiet over stjerneskud og deres sammenhæng med kometer, men det lille, han har publiceret om disse ting, er kommen frem, efterat Schiaparelli havde offentliggjort sin opdagelse.

Foruden de her nævnte arbeider deltog Fearnley ligetil det sidste i mere aktuelle observationer t. eks. af kometer, stjernebedækninger under de totale måneformørkelser 4 oktober 1884 og 28 januar 1888. Venus' indtrædelse på solskiven 6 december 1882 observerede Fearnley fra Kompasfjeld ved Egersund. Hans deltagelse i den europæiske gradmåling skal omtales nedenfor. Her skal kun tilslut nævnes, at han efter Hansteen overtog redaktionen af almanaken, som han udgav i 2 udgaver (den søndenfjeldske til Kristianias polhøide og den nordenfjeldske til Trondhjems polhøide) fra 1863 til 1891 foruden en nautisk almanak fra 1864 til 1892.

Fearnleys sidste observation var i anledning af den påtænkte bestemmelse af længdeforskjellen mellem Fuglenes ved Hammerfest og Kristiania, men Fearnley kunde kun en dag, den 8 august 1890, udføre sine observationer, der, som han selv har noteret, blev foretagne «under forøvrigt lidet opmuntrende forhold». Men trods den lidende tilstand, hvori han befandt sig, og som den næste dag kastede ham på dødsleiet, hvorfra han ikke mere skulde reise sig, viste den senere beregning, at den skarphed, som altid udmerkede Fearnleys observationer, heller ikke denne gang udeblev.

I nær sammenhæng med Fearnleys studier over forbindelsen mellem kometer og stjerneskud står den af ham i 1859 foreslåede prisopgave: om kometernes gjennemsnitlige bevægelsesretning er forskjellig fra solens egen bevægelse, når det forudsættes, at de ikke oprindelig har tilhørt solsystemet, inden de når solens attraktionssfære. Opgaven blev løst af daværende cand. min. Henrik Mohn, der fandt ved benyttelse af 173 godt bestemte kometbaner fra 1092 til 1859, idet han udelod alle de kometer, hvis ekscentricitet er mindre end 0,967, at middelretningen af disse 173 kometbaners skjæringslinjer grupperer sig om længden 2° 18' og bredden + 10° 16', at denne danner næsten en ret vinkel med solens bevægelsesretning, samt at dens årlige tilbageskriden er 6 gange større end jevndøgnpunkternes. Mohn fik universitetets guldmedalje for dette arbeide og ansattes 1861 som observator. 1860 var han bleven universitetsstipendiat i astronomi og holdt som sådan forelæsningerne over astronomi til andeneksamen, til han 1866 udnævntes til professor i meteorologi. På observatoriet udførte Mohn de nødvendige tidsbestemmelser, observerede kometer, beregnede den magnetiske deklination i Kristiania for 1842—62 og deltog i 1864—66 som trigonometrist i gradmålingens arbeider. Mohns meteorologiske arbeider i denne tid og end mere senere vil blive omtalt under meteorologien.

Fearnleys efterfølger som direktør for observatoriet og professor i

astronomi er hans mangeårige medhjælper, HANS GEELMUYDEN, der er født 10 januar 1844 i Fredriksværn og 1867 ansattes som observator ved det astronomiske og magnetiske observatorium. Geelmuydens hovedarbeide som observator har været bearbeidelsen og beregningen af de ovenfor omtalte zoneobservationer, hvortil Geelmuyden i 1891 har udgivet et supplementbind, indeholdende de ved beregningen benyttede konstanter. Ved siden af dette arbeide har han i «Astr. Nachr.» offentliggjort observationer af kometer og meddelt resultaterne af sin parallaksebestemmelse af en ved zoneobservationerne funden stjerne med merkbar egenbevægelse. (En detailleret fremstilling er givet i «Videnskabsselskabets Forhandlinger» for 1885.) Desuden har han i 1887 taget en række observationer i første vertikal til nærmere undersøgelse af polhøidens forandring og for den europæiske gradmåling udført astronomiske og trigonometriske observationer.

Af Geelmuydens teoretiske arbeider nævnes her hans undersøgelser over indflydelsen af banens ekscentricitet på den varmemængde, som himmellegemet modtager af solen, hvilket han specielt har anvendt på jorden for at finde den varmeformindskelse, som frembringes ved, at jordbanens ekscentricitet aftager — samt hans afhandling over zodiakallyset. I denne forsvarer han en tidligere antagelse om, at zodiakallyset er at betragte som forbunden med solen i modsætning til en af italieneren Serpieri, på grundlag af de af Jones 1853—55 i det tropiske hav gjorte iagttagelser, forfægtet mening, at det skulde være et terrestrisk fænomen. Geelmuyden hævder, at det er fremkaldt af meteoriter, der lyser med reflekteret lys, og som bevæger sig i korte baner med liden inklination om solen. Han beregner den lysmængde, de udsender, under den forudsætning, at perihelerne er jevnt fordelt fra solens overflade til afstande, hvor de ophører at være perihel. Dette arbeide fremkaldte et angreb af hollænderen Groneman, hvorfor Geelmuyden i en senere på fransk skreven artikel kommer tilbage til den af ham hævdede anskuelse («Archiv for Mathematik og Naturvidenskab» bd. I, III og VII). Af andre arbeider fortjener at omtales hans «Stedbestemmelser på høiere Bredder» («Videnskabsselskabets Forhandlinger» for 1892), hvori han viser, hvorledes man på et kart i den stereografiske polarprojektion ved hjælp af de af to målte høider opkonstruerede stedlinjer kan bestemme sit påværende sted. I den sidste tid har Geelmuyden været optaget med beregning af de af Fearnley og ham selv for gradmålingen udførte astronomiske observationer; dette arbeide udkom i 1895 under titlen: «Astronomische Beobachtungen» i serien: «Publication der Norwegischen Commission der Europäischen Gradmessung».

Siden 1874 har Geelmuyden holdt de astronomiske forelæsninger til andeneksamen og har offentliggjort disse i den af ham og Mohn udarbeidede «Elementær Lærebog i Astronomien», Kristiania 1876. (De første totredjedele af bogen er væsentlig Mohns forelæsninger til andeneksamen.) Desuden har Geelmuyden dels i Kristiania, dels udenbys holdt populære foredrag over astronomiske emner og til «Naturen» leveret forskjellige bidrag af mere populær art. Efter Fearnley har han overtaget redaktionen af almanaken.

Omtrent samtidig med Fearnley har gasværksdirektør Oluf Andreas Løwold Pihl (født i Stavanger 5 december 1822, død i Kristiania 1 juli 1895) arbeidet i sit privatobservatorium i Kristiania med en refraktor af 81 mm. åbning; hans observationer har væsentlig været rettet mod en mikrometrisk bestemmelse af to stjernehobe i Perseus. Resultaterne har han nedlagt i «*Micrometric examination of Stellar Cluster in Perseus*» (1869) og «*The stellar Cluster* χ *Persei micrometrically surveyed*» (1891). Ved at sammenligne sine målinger med de af andre tidligere udførte fandt Pihl en afvigelse, som viste sig ved nøiere undersøgelse at være af fysiologisk art. Herom har han skrevet i sin afhandling: «*On occulting micrometers and their value as applied to exact astronomical measurements*» (1893).

Før vi går over til at omtale den astronomiske virksomhed udenfor universitetet, vil vi ikke forbigå Hans Jürgen Kiær (født 5 februar 1862 i Drammen, død 2 april 1896), der i sin doktorafhandling: «Studier over Aarsagerne til Kometernes Haledannelse» (Kria. 1890) har opstillet en «termodynamisk teori» for dannelsen af komethaler, idet han går ud fra, at de kommer istand derved, at molekylerne er i besiddelse af en stor initialhastighed, samt at denne er rettet fra solen på grund af det tryk, som han mener er i kometernes atmosfære. I «Videnskabsselskabets Forhandlinger» for 1892 har han leveret et forsøg til en mekanisk teori for den almindelige gravitation og kommer herunder til et udtryk for en kugles tiltrækning, hvoraf det første led er Newtons lov.

Udenfor Kristiania er der observatorier i Bergen, Trondhjem og Horten (tidligere i Fredriksværn).

Bergens observatorium var opført 1855 på Nordnes vestenfor det nuværende og udstyret med et transportabelt passageinstrument fra Repsold i Hamburg, forsynet med et objektiv af 53 mm. åbning samt et pendelur fra Høeg i Bergen. Som bestyrer ansattes samme år Johan Julius Åstrand, der er født 22 september 1819 ved Göteborg. I 1859 blev det foreslået at få det erstattet med en ny og mere tidsmæssigt indrettet bygning, men først i 1866 blev der bevilget af stor-

thinget de nødvendige midler til dets opførelse, mod at Bergens kommune afgav tomt på Nordnes og sørgede for dets vedligeholdelse. I 1869 var bygningen færdig; observatoriet blev udrustet også med en fast opstillet refraktor af 108 mm. åbning, anbragt i et lidet tårn på bygningen. Bestyreren af observatoriet, der fornemlig er oprettet i skibsfartens interesse, til regulering af kronometre og undersøgelse af nautiske instrumenter, foruden at det giver et optisk tidssignal hver onsdag og lørdag, har væsentlig været optaget af disse gjøremål. Observatoriets længde i forhold til Kristiania blev telegrafisk bestemt i 1880, og en foreløbig bestemmelse af bredden blev udført af Åstrand i 1861 ved hjælp af et den geografiske opmåling tilhørende Repsolds universalinstrument, idet han målte zenitdistancer af α i Lyren og Polarstjernen. I «Videnskabsselskabets Forhandlinger» for 1874 har Åstrand meddelt en geodætisk bestemmelse af observatoriets bredde. Ved siden af disse arbeider og sine observationer for gradmålingen på vestkysten og i det Trondhjemske i årene 1862—66 har Åstrand leveret enkelte mindre afhandlinger dels henhørende under den nautiske astronomi, dels vedrørende den magnetiske deklination i Bergen. I 1890 udgav han: «Hülfstafeln zur leichten und genauen Auflösung des Keplerschen Problems» (Leipzig).

Trondhjems observatorium er oprettet ved kommunal beslutning af 17 august 1854 og trådte i virksomhed 1856. Det er forsynet med et passageinstrument af Cary i London — objektivet har en åbning af 60 mm. — og har et ur med kviksølvpendel fra Paulsen i Kristiania. Observatoriet er beliggende på Ilen og har tidligere hørt under navigationsskolen, hvis bestyrer havde ansvaret for tidssignalet, der blev givet hver lørdag. Fra 1 juli 1889 er M. K. HÅKONSON-HANSEN dets bestyrer.

Marinens observatorium var først i Fredriksværn, hvor det blev bygget i 1842 væsentlig af hensyn til marinens kronometre og bestyret af daværende løitnant Geelmuyden. I 1854 blev observatoriets passageinstrument fra Cary i London, med et objektiv af 68 mm. åbning, overflyttet til Horten og dets to pendelure fra Høeg og Paulsen taget med. Bygningen blev derimod stående og er endnu at se i Fredriksværn. Til Hortens observatorium er der senere anskaffet et universalinstrument fra Repsold med et objektiv af 66 mm. åbning. Her kontroleres marinens kronometre i tilslutning til de fra Kristiania givne telegrafiske tidssignaler. Fra november 1855 til høsten 1868 blev disse signaler afsendt fra Horten, i begyndelsen hver søndag, senere (fra 1858) tillige hver onsdag, men overflyttedes 1869 til Kristiania observatorium, hvorfra de nu gives hver søndag kl. 10 og onsdag kl. 9 (mellemeuropæisk tid).

Det er ovenfor nævnt, at Hansteen i mer end 50 år var direktør for den geografiske opmåling, uden at det er bleven gjort nærmere rede for, hvorledes denne stilling var betinget af, at Hansteen var landets eneste astronom, eller nærmere omtalt, hvilken betydning for landet denne Hansteens stilling har havt.

Under foreningen med Danmark blev der gjort lidet eller intet for at lære de indre og nordlige dele af landet at kjende, og det var nærmest som en følge af grænsetvistighederne med Sverige, at man fandt det var nødvendigt, at ialfald disse egne blev opmålt. Af den grund grundlagdes 1773 den geografiske opmåling med general v. Huth som første direktør, og dens første opgave var at konstruere et skeletkart af trakterne langs den svenske grænse med benyttelse af de foreliggende oplysninger, uden nogen trigonometrering og uden astronomisk bestemmelse af enkelte punkter; derfor var instrumenterne af simpleste sort. Men allerede i 1779 indså man nødvendigheden af, at opmålingen støttede sig til astronomisk bestemte punkter; to løitnanter blev derfor sendt til prof. Bugge for at oplæres under ham. Bugge udarbeidede i dette øiemed en lærebog i landmåling, og han vedblev at stå som astronomisk konsulent til 1786. Man begyndte fra Kongsvinger og gik nordover til Værdalen, derpå tog man kysten fra det Trondhjemske til Iddefjorden. Hermed var man beskjæftiget til efter adskillelsen fra Danmark, da Hansteen 1817 ved siden af d'Aubert blev direktør med den specielle forpligtelse at gjennemgå og kontrolere de trigonometriske arbeider. Hansteen udarbeidede da en instruks for trigonometristerne, fik anskaffet teodolitter, hvis brug han udarbeidede regler for, og fik afskaffet den gamle methode at måle vinklerne i trianglets plan; han udvirkede, at man også opmålte den nordlige del af landet, hvilket påbegyndtes i 1828 og først blev færdig i 1844, samt at den gamle sydlige række blev kontroleret ved nye målinger med en grundlinje på isen i Kristianiafjorden, og han fik også sat igjennem, at Norge deltog i den russisk-svenske gradmåling, så den kom til at strække sig fra Ismail ved Donau til Fuglenes ved Hammerfest, hvor der i 1850 udførtes bredde- og azimuthobservationer af den svenske astronom Lindhagen, medens en basis blev målt i Alten 1850 mellem Elvebakken og Bossekop. Hansteen blev stående som enedirektør til 1861 med major Vibe som kontorchef (allerede i 1858 vilde Hansteen på grund af sin fremrykkende alder søge afsked, men blev afholdt derfra af Vibe, som isåfald også vilde træde tilbage). Efter dennes død blev Hansteen stående som 1ste direktør, til han 1872 søgte sin afsked, fordi det da blev bestemt, at den geografiske opmåling skulde høre ind under generalstaben, noget,

som var foreslået allerede i 1846, men da blev opgivet, efterat Hansteen havde frarådet det.

I nær forbindelse med «den geografiske opmaaling» og henhørende under den til 1875 stod Norges deltagelse i den mellemeuropæiske, senere med udvidet program kaldet den europæiske gradmåling, der skulde gå til 64° nordlig bredde. Hovedarbeidet med denne faldt på Fearnley, der 1863 sammen med Næser maalte en grundlinje på Ekeberg og 1864 en anden ved Levanger; diskussion af disse målinger er behandlet med Fearnleys vanlige indgående kritik. I 1865 deltog han i en telegrafisk længdebestemmelse af Kristiania, Stockholm og Kjøbenhavn, og i årene 1868—81 har dels han, dels Geelmuyden udført trigonometriske og astronomiske observationer i det sydlige Norge fra svenskegrænsen ved 59° bredde til så langt nord, man skulde gå. Ialt er 48 punkter således bleven bestemt; deraf er der på 11 udført azimuthobservationer og på 9 polhøideobservationer. De astronomiske iagttagelser er som nævnt efter Fearnleys død bleven bearbeidet og udgivet af Geelmuyden i 1895.

I de senere år har opmålingen fortsat arbeidet nordover og vestover; den har i 1882 (gjentaget i 1883) målt en grundlinje ved Bodø, azimuth- og polhøideobservationerne af det ene endepunkt udførte Geelmuyden i 1885, og en på Jæderen, hvor Geelmuyden i 1884 og 1888 udførte de astronomiske observationer. Ved måling af en basis ved Vadsø i 1886 blev det Jäderinske apparat for første gang benyttet; tidligere var altid det Struveske basisapparat bleven anvendt; i 1894 har Geelmuyden bestemt polhøiden af denne basis' ene endepunkt og sammen med observator SCHROETER telegrafisk bestemt dens længde i forhold til Kristiania. Tilslut bør ikke lades uomtalt, at opmålingen i 1893 har opmålt en basis på øen Vigra ved Ålesund. De nødvendige astronomiske observationer har opmålingen selv udført.

Meteorologi.

Af assistent **N. J. Nielsen.**

Tiltrods for at atmosfærens tilstande og bevægelser paa den mest iøinefaldende maade griber ind i hele vor tilværelse, i al vor gjøren og laden, er det dog først i de sidste aarhundreder, at man har gjort dem til gjenstand for videnskabelige undersøgelser.

Denne vexlen af varme og kulde, af regn og solskin, af storm og stille det er alt saa hverdagsligt, at det i fordums tider ei kunde tiltrække sig de alvorlige forskeres tanker.

Indtraf der noget extraordinært, saaledes som langvarig tørke, ualmindelig varme eller kulde o. s. v., blev det tilskrevet de andre himmellegemers indflydelse, og al ens stræben gik saameget mere ud paa at udforske disse.

Meteorologien har ikke flere aarhundreder end astronomien har aartusinder at se tilbage paa.

Først i det syttende aarhundrede fik man de vigtigste hjælpemidler til at bestemme luftens tilstand, termometeret og barometeret.

Man finder dog allerede før den tid en begyndelse til den meteorologiske litteratur i dagbøger, som enkelte har ført over veiret, altsaa angivelse af vinden, himmelens udseende og nedbøren. Hyppigere støder man derimod paa beskrivelse af usædvanlige atmosfæriske fænomener, forsynet med udtydninger, der vanligvis gik i retning af død eller anden ulykke.

Da norditalienske lærde, Galileis elever og efterfølgere, havde konstrueret termometeret og barometeret, hvortil tanken muligens skyldes den store mester selv, gav disse stødet til regelmæssige veirnoteringer

i Florents, og i løbet af de følgende femti aar blev disse instrumenter ogsaa indført i de andre store kulturlande.

De første overleverede veirnoteringer i Norge findes i skibsjournaler fra slutningen af det syttende aarhundrede. Det er ganske naturligt, at det var vore sjømænd, som her kom til at gjøre begyndelsen. Beskrivelser af enkelte naturmærkværdigheder med tilhørende udtydninger, skikkede til at sætte den overtroiske masses fantasi i bevægelse, har vistnok existeret ogsaa hos os paa den tid, ialfald finder man adskilligt af den slags i Danmark, hvorimod man først i det attende aarhundrede støder paa, at videnskabelige nordmænd har beskjæftiget sig med saadant, der falder ind under meteorologiens omraade.

I 1724 finder vi en afhandling, trykt i Halle, af J. C. SPIDBERG, «Om nordlysets egenskaber og aarsager». Spidberg var født i 1684 og var fra 1710 kapellan hos sin fader, prest i Spydeberg. Efter dennes død blev han feltprest, men opgav kort derefter sin prestelige virksomhed for en tid og begav sig til udlandet for at forøge sine kundskaber. Her synes han at have gjort naturvidenskaberne til gjenstand for sit studium, deriblandt, hvad vi nu vil kalde meteorologi. Han skal i Holland have udgivet en afhandling «*De causa et origine ventorum*» og, som nævnt, en afhandling i Halle om nordlyset. Den sidste blev dog ikke trykt før, efterat han var vendt tilbage til Norge, hvor han i 1721 blev prest og senere biskop i Christiansand. Under sin virksomhed her vides han ikke at have fortsat sine meteorologiske studier, hvorimod han har arbeidet paa det geografiske omraade; han har saaledes udarbeidet karter over 3 af rigets stifter og et grænsekart. Ligeledes har han leveret beskrivelse af et par jordskjælv i Norge. Han døde i 1762.

En anden nordmand, der ligeledes under sit ophold i udlandet synes at have beskjæftiget sig med meteorologiske sager, var MATTHIAS GRØN. Født i Christiania 1709 reiste han 1731 til udlandet for at studere medicin og opholdt sig i Rinteln (Hessen) hos professor J. H. Fürstenau. Denne mand, der selv var meteorologisk interesseret, synes ogsaa at have bibragt sin elev interesse for dette fag. Der findes fra den tid to afhandlinger af Grøn, begge paa latin, om meteorologiske emner. Den ene har den lovende titel: «*Novum circa aeroscopiam tentamen, quo ex gravitate et elasticitate aeris omnes ejus motus derivantur*». Efter sin tilbagekomst virkede Grøn som praktiserende læge i Christiania, uden at det kan sees, at han mere har beskjæftiget sig med meteorologiske ting.

Fra midten af aarhundredet synes barometeret og termometeret at være bleven mere almindelig kjendt i Norge, og fra sextiaarene finder vi regelmæssige observationer anstillede paa flere steder.

I Trondhjem har vi JOHAN DANIEL BERLIN's observationer. Berlin, der var født i Memel 1711, levede fra 1737 som stadsmusikus og organist i Trondhjem; senere blev han overbranddirektør sammesteds. Hans observationer, der blev foretagne om formiddagen i vinterhalvaaret og om eftermiddagen i sommerhalvaaret, uden at dog noget bestemt klokkeslet er opgivet, er publicerede i de «Kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter» for hver dag i aarene 1762—71. De indeholder aflæsninger af barometeret og termometeret samt veiret om middagen og kl. 11—12 om natten. Sammesteds findes ogsaa en tabel for alle ti aar over laveste og høieste stand af lufttryk og temperatur i hvert aar.

Lignende observationer har man paa samme tid fra Søndmøre af den bekjendte prest, HANS STRØM. Blandt de mange naturvidenskabelige interesser, som denne mand dyrkede, var ogsaa meteorologien. Han forskaffede sig barometer og 2 termometre (Fahrenheit) fra Göttingen. Uheldigvis gik hans barometerrør istykker før fremkomsten, saa han maatte skaffe sig et nyt saadant, hvorfor han ikke vil indestaa for barometerobservationernes absolute paalidelighed.

Strøm boede først i Borgund, senere, fra 1764, i Volden. Fordringerne til de meteorologiske observationer var dog dengang ikke større, end at man uden videre betragtede observationerne fra Borgund og Volden som komne fra samme sted. De er offentliggjorte fra 1761 i «Kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter» i form af en oversigt for hver maaned med angivelse af maxima og minima af lufttryk og temperatur. Paa samme maade fortsatte han ogsaa publikationen af de iagttagelser, han gjorde i Eger ved Drammen, efterat han i 1778 var bleven forflyttet did.

Hans meteorologiske virksomhed indskrænkede sig dog ikke til disse observationer; han sees ogsaa at have havt tanken henvendt paa forudsigelse af det kommende veir. Til det udtog af 10 aars iagttagelser, som han offentliggjorde i 1798 i «Kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter», knytter han studier over veirspaadomme, dels begrundede ved, hvad han selv havde bragt i erfaring, og dels ved fremmede forfatteres opgivelser.

Den ovenfor under mathematiken nævnte FESTER* har ogsaa

* Se side 71.

skrevet et par kortere afhandlinger af meteorologisk indhold, nemlig: «Betragtning over Jordluftens Beblandelse med fremmede Materier og det Forhold som Mængden af de fremmede Partikle omtrent maa have til de rene Luftdeles Antal» og «Betragtning over Luftens almindelige Temperatur», begge offentliggjort i «Kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter».

I 1765—70 har FR. CHR. HOLBERG ARENTZ* anstillet nedbørmaalinger i Bergen, vistnok de første her i landet. I «Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter XI» redegjør han for resultatet af disse ligesaavel som for grunden til, at der i Bergen falder saameget mere regn end andre steder i Europa, hvor man paa den tid havde kjendskab til nedbørmængdens størrelse. Arentz er gaaet frem med stor nøiagtighed, og de erholdte resultater stemmer derfor godt med den senere tids nedbørmaalinger dersteds.

Imedens ingen af de foregaaende egentlig kan kaldes meteorolog, idet deres beskjæftigelse med meteorologien kun mere leilighedsvis har fundet sted, maa vi derimod kunne bruge denne benævnelse om den følgende, JOHAN NIKOLAI WILSE.

Født i Lemvig paa Jylland 1736 og med theologisk examen fra 1756 underholdt Wilse sig en 10 aars tid som huslærer og forfattede herunder et par topografiske beskrivelser. Da han i 1768 blev prest i Spydeberg, gav han sig strax ifærd med at indsamle materiale til en nøiagtig beskrivelse af sit sogn, hvortil ogsaa dets klimatiske forhold var at regne. Han foretog derfor daglig meteorologiske observationer, som det lader til i begyndelsen kun kl. 9 formiddag i sommerhalvaaret og kl. 10 i vinterhalvaaret, hvilket er ganske gode observationstider for kun én gangs observation om dagen. Senere har han nok fundet flere ganges observationer nødvendige for at kunne erholde paalidelige middelværdier for døgnet og har foretaget sine aflæsninger og noteringer baade morgen, middag og aften.

Resultatet af de første 10 aars observationer har han paa en udmærket grei og oversigtlig maade offentliggjort i sin «Spydebergs Beskrivelse», der udkom i Christiania 1779. Til sammenligning med sine temperaturmedier anfører han lignende for Søndmøres vedkommende efter Strøms observationer dersteds. Da Strøm selv ingen maanedsmedier har offentliggjort, kan man forstaa, at disse to lærde har staaet i forbindelse med hinanden.

Endvidere anstiller Wilse sammenligninger med temperaturerne i Upsala, Kjøbenhavn, Berlin, Paris og Pondichery i Ostindien.

* Se side 71.

I 1768 havde han udgivet en «*Meteorographia compendiosa*», en anvisning til at nedskrive med tegn de meteorologiske iagttagelser i løbet af dagen, en methode, som han selv i flere aar havde brugt. Det var bleven ham klart, at skulde man finde nogen almindelig lov i veirets mangfoldige omskiftelser, maatte man følge dem med en ganske anden opmærksomhed, end hidtil var skeet, og det gjaldt at kunne nedtegne

Johan Nikolai Wilse.

sine observationer paa en hurtigere og overskueligere maade, end det lod sig gjøre med ord.

En høi grad af fuldkommenhed vandt hans observationer, da han i 1783, sandsynligvis igjennem professor Bugge i Kjøbenhavn, var kommen i forbindelse med det meteorologiske selskab i Mannheim.

Dette selskab, der var stiftet under præsidium af fyrst Karl Theodor af Hessen, men ledet af dennes hofkapellan, den lærde dr. Hemmer,

havde sat sig som opgave at faa sat meteorologiske iagttagelser igang i de forskjellige egne af jordkloden efter ensartet plan og med paalidelige instrumenter. I den hensigt blev instrumenterne forfærdigede i Mannheim og nøie kontrollerede, før de blev udsendte til iagttagerne. Observationerne skulde ske til 3 bestemte dagstider, som regel kl. 7 formiddag, 2 eftermiddag og 9 aften, hvilket er de heldigste tider til beregning af døgnets temperaturmedium. Efter aarets slutning blev observationerne indsendte til Mannheim og der bearbeidede samt offentliggjorte paa en ensartet maade.

Dette selskabs fremgangsmaade var langt forud for sin tid og har kunnet tjene som et mønster for nutidens meteorologiske centralanstalter.

Ogsaa Wilse fik instrumenter fra Mannheim og gaves derved anledning til kontrollerende undersøgelser af dem, han tidligere havde benyttet. De befandtes paalidelige, bemærker han.

Mannheimerselskabet opløstes desværre i de haarde krigens aar, hvormed forrige aarhundrede endte. De sidste observationer, der blev trykte, var fra 1791; men allerede fra 1788 mangler saadanne saavel fra Wilse som fra professor Bugge i Kjøbenhavn.

Wilse forstod helt vel, at skulde noget klækkeligt udrettes i retning af Norges klimatologi, maatte der samarbeide til af mænd i de forskjellige dele af landet. Han har derfor sat sig i forbindelse med H. Strøm og med enkelte andre, der i de sidste aar havde foretaget en del meteorologiske observationer. Paa grundlag af de data, han derved erholdt, havde han udarbeidet «Vort Lands Clima, sammenlignet med andre Landes baade i Fordeele og Mangler»; men denne hans klimatologi blev ikke offentliggjort.

Naar Wilse arbeidede paa Norges klimatologi, var det ikke blot om at gjøre at skaffe talværdier for de meteorologiske elementer; men han havde stedse for øie de meteorologiske forhold som betingelse for plante- og dyreriget. Ganske betegnende i saa henseende er den «Husholdningskalender», som findes i hans «Spydebergs Beskrivelse». Den indeholder gjennemsnitstemperaturen for hver dag i aaret, sammenholdt med iagttagelser fra plante- og dyrelivet samt fra bondens daglige liv.

Klimatologien og beskrivelse af den levende natur skulde ogsaa være hovedindholdet af det kjæmpeverk, som han paa sine sidste aar planlagde, og hvortil han i Berlin udgav en indbydelse under følgende lange titel: «Entwurf eines allgemeinen Europäischen Malerischen Normal- und Vergleichungs Calenders für die Natur, Witterungslehre und Haushaltungskunst unter den verschiedenen Himmelstrichen, wie auch

für die Feste der verschiedenen Völker in Europa, mit den sich darauf beziehenden Anzeigen und Belehrungen. Das Werk auch mit Monatskupfern belebt, welche theils die ländlichen Aussichten von Norwegen und Italien, theils einige merkwürdige Feyerlichkeiten darstellen; wozu noch eine Gallerie von denkwürdigen Menschen der Vorwelt in einigen Reihen von Büsten mit Inschriften eine dritte Verzierung abgiebt.»

Til dette verk havde han allerede adskilligt materiale færdigt, idet han tænkte selv at bearbeide de væsentlige kapitler; men til en del ønskede han ogsaa bistand af andre videnskabsmænd. Det var hans tanke at faa en tysk forlægger og lade det udkomme paa tysk. Wilse havde stolet paa, at der efter freden i Basel i 1795 skulde opstaa roligere politiske forhold. Men hans haab blev skuffet, og hans plan naaede ikke til virkeliggjørelse.

Wilses arbeider havde gjort ham skattet inden den videnskabelige verden, ikke blot her indenlands, hvor han var medlem af videnskabsselskabet i Trondhjem, men ogsaa i udlandet, hvor han var medlem af videnskabsselskabet i Göttingen og det meteorologiske selskab i Mannheim, og desuden stod i forbindelse med videnskabsselskaberne i Berlin og Upsala. Allerede i 1784 havde han faaet titel af extraordinær professor og var i 1785 bleven forflyttet fra Spydeberg til nabosognet Edsberg, hvorfra hans meteorologiske observationer efter den tid skriver sig. Disse, som han vistnok har fortsat til sin død i 1801, er ikke bekjendte efter 1787, da deres publikation i Mannheimerselskabets aarbøger ophørte.

Endnu før Wilses død var der begyndt en længere meteorologisk observationsrække paa en anden kant af landet, nemlig af NILS HERTZBERG, født 1759, fra 1786 prest i Kvindherred i Søndhordland og fra 1803 i Ullensvang i Hardanger.

Hertzberg var en for naturvidenskaberne varmt interesseret mand, der lod det være sig magtpaaliggende at studere naturforholdene i de egne, hvor hans geistlige virksomhed havde anvist ham plads. Barometre og termometre havde han selv forfærdiget sig; thi, mente han, det man hjemkjøber fra udlandet er for allerstørstedelen noget upaalideligt kram, saa man giver sine penge ud til ingen nytte.

Hans observationer begyndte i 1797 og blev foretagne én gang om dagen; klokkeslettet har han ikke angivet; men han maa vistnok have anstillet undersøgelser over den heldigste tid til temperaturobservationer, da den normaltemperatur, som han efter 25 aars observationer har beregnet for aaret, ganske stemmer med den, som de sidste 25 aars observationer for det meteorologiske institut har givet.

I «Historisk-philosophiske Samlinger», udgivne af «Selskabet for Norges Vel» samt i «Magazin for Naturvidenskaberne» har han meddelt en del resultater af sine iagttagelser, ligesom han i sidstnævnte skrift ogsaa har behandlet meteorologiske emner. Den almindelige opfatning, at maanen skulde spille en væsentlig rolle ved veirligets forandringer, fandt i Hertzberg en ivrig talsmand; men han blev her imødegaaet af professor Hansteen, der efter sine egne og andres beregninger godtgjorde, at der ingen mærkbar overensstemmelse bestod imellem veirliget og maanens forskjellige stillinger.

Hertzberg har ogsaa observeret dybvandstemperaturer, vistnok de første, som er tagne her i landet. Ved at indballe termometerkuglen i uld og udenpaa lægge tildannede træstykker til beskyttelse skaffede han sig ganske brugbare træge termometre til dybvandsundersøgelser og gjorde hermed nogle temperaturiagttagelser i dybet af Hardangerfjorden.

I det hele taget var vistnok Hertzberg mere anlagt for aktive undersøgelser end for egentlige studier. Ganske betegnende i saa henseende er det, hvad der fremgaar af en af hans afhandlinger, at han hverken havde gjort sig bekjendt med Wilses eller Strøms meteorologiske arbeider tiltrods for, at den førstnævnte næsten var hans samtidige, og at den anden har offentliggjort sine meteorologiske afhandlinger i det selskabs skrifter, hvoraf Hertzberg selv var medlem. Men visende hans interesse for meteorologien er det forslag, han fremsatte, at studenterne skulde oplæres i meteorologiske observationer, forat de senere som embedsmænd rundt om i landet kunde foretage saadanne paa en rigtig og ensartet maade. Endvidere foreslog han, at der til nytte for sjømændene skulde anbringes barometre i rigets sjøhavne.

Hertzbergs observationsrække fortsættes, selv efterat han i 1835 var bleven næsten blind, og slutter først i 1839, medens han døde i 1841.

Efterat det norske universitet var bleven oprettet, blev der i Christiania anstillet meteorologiske observationer af professor Esmark og samtidig i Bergen af overlærer Bohr; men snart blev hos os, ligesom tilfældet var andetsteds, den astronomiske professor midtpunktet for den meteorologiske videnskab. Det var dengang vor store landsmand Hansteen. Tildels samtidig med Esmark foretog han i Christiania meteorologiske observationer og fik ved kommandant Wedel Jarlsbergs hjælp sat igang paa Akershus fæstning timevise barometer- og termometeriagttagelser, der strakte sig igjennem aarene 1827 og 1828. Barometeraflæsningerne var dog saa daarlige, at de maatte opgives. Fra hele aaret 1829 haves timevise temperaturiagttagelser fra Trondhjems fæstning, og fra 1ste juni 1829 til 31te mai 1831 skeede lignende paa Vardøhus.

Hansteen omgikkes i tyveaarene med den tanke at faa sat igang regelmæssige observationer i de forskjellige dele af landet, — en plan, som vistnok vilde have lykkes ham, da interessen for saadanne i den tid var bleven meget udbredt — hvis ikke hans store Sibiriereise og hans senere berømte arbeider paa det jordmagnetiske felt var kommen hindrende iveien.

Først efterat det astronomiske observatorium var bleven bygget, og man der havde faaet et heldigt sted for meteorologiske undersøgelser, begyndte Hansteen at optage sine meteorologiske arbeider. Fra 1837 satte han igang ved observatoriet en lige til den dag idag fortsat række iagttagelser af luftens tryk og temperatur, vindens retning og styrke samt skydækket og himmelens udseende, hvortil senere ogsaa kom maaling af nedbøren. Observationerne foretoges først fire, men fra 1838 fem gange daglig.

De timevise iagttagelser fra Akershus blev af Hansteen underkastet en udførlig bearbeidelse og resultaterne publiceret i «Nyt Magazin for Naturvidenskaberne» 1842 under titel «Bidrag til Bestemmelse af forskjellige Constanter for Christiania». Observationerne havde dog ikke været saa gode, som ønskeligt kunde være, hvorfor Hansteen fandt det fornødent ved observatoriet at sætte igang en ny række timevise observationer fra november 1841 til juni 1843 og fra 15de august 1846 til samme dag 1847. Paa grundlag heraf blev der foretaget en endelig beregning af temperaturens og lufttrykkets daglige periode i Christiania, hvilket Hansteen offentliggjorde i en afhandling: «Meteorologiske Constanter for Christiania» i «Stockholms Kgl. Vetenskabsakademiens Handlingar» 1850.

Den interesse for meteorologiske iagttagelser, som i tyveaarene var bleven udbredt her i landet, havde givet stødet til hyppigere anskaffelser af barometre og termometre; men de iagttagelser, som blev anstillede paa forskjellige steder, var dels udførte med saa ufuldkomne instrumenter og dels foretagne ganske planløse, saa de blev uden nogen værdi. De eneste, som fortjener at nævnes, er de temperaturrækker, der blev tagne af de russiske konsuler i Hammerfest og Vardø samt af kommandanten paa det sidstnævnte sted. Denne foretog i tidsrummet 1840 til 1852 fire gange daglig iagttagelser af temperaturen og vindens retning og styrke.

I femtiaarene synes interessen for meteorologien hos os at have tabt sig; men netop paa denne tid var den i Vesteuropa kommen ind i et nyt stadium. Efter Le Verriers forslag havde meteorologien taget telegrafen i sin tjeneste og kom derved til at spille en ganske anden rolle i det praktiske liv end tidligere. Da Norge i slutningen af femti-

aarene havde skaffet sig et telegrafnet, var det ganske naturligt, at et land med saa stor kyststrækning og saa mange interesser knyttede til sjølivet kom til at henvende sin opmærksomhed paa den betydning, der laa i meteorologiske meddelelsers kundgjørelse ved telegrafens hjælp. Ifølge en kongelig resolution blev fra 1861 regelmæssige iagttagelser af lufttryk, temperatur, fugtighed, vind, veir og sjøgang anstillede ved kysttelegrafstationerne: Sandøsund, Mandal, Skudesnæs, Aalesund og Christiansund. Morgenobservationerne fra disse steder blev daglig telegraferede til de kystbyer, som abonnerede paa dem. Dertil kom ogsaa telegrammer fra Sverige.

Den videnskabelige side af meteorologien repræsenteredes fremdeles af det astronomiske observatoriums mænd. Hansteen udgav i 1861 en afhandling: «Lufttrykket ved Havets Overflade» i «Nyt Magazin for Naturvidenskaberne», og hans eftermand professor FEARNLEY offentliggjorde i 1865 observatoriets lange observationsrække 1837—63 samt det følgende aar: «Meteorologiske Iagttagelser paa fem Telegrafstationer ved Norges Kyst 1861—62».

Den raske udvikling, som meteorologien fik i de større kulturlande, aabenbarede almenheden her i landet det utilfredsstillende i den nuværende ordning med meteorologiske observationer uden videnskabelig ledelse og kontrol. Det astronomiske observatorium havde hverken tid eller arbeidskraft at afse i den udstrækning, som meteorologien fordrede, og tanken paa et eget meteorologisk institut laa derfor nær. Der blev nedsat en komite af tre universitetslærere samt telegrafdirektør Nielsen og havnedirektør Roll for at tage denne sag under behandling, og efter denne komites, af det akademiske kollegium optagne forslag blev der af storthinget i 1866 besluttet oprettelse af et meteorologisk institut og en professorpost i meteorologi, hvis indehaver skulde være leder af institutet. Den 28de juli 1866 faldt der kongelig resolution for institutets oprettelse, og samtidig blev observator Mohn udnævnt til professor og direktør for institutet. Hermed tager et nyt afsnit i Norges meteorologi sin begyndelse.

Den mand, som nu i en menneskealder paa en saa hæderfuld maade har staaet i spidsen for det meteorologiske institut og den meteorologiske videnskab i Norge, HENRIK MOHN, er født i Bergen 1835. I 1852 tog han artium og i 1858 bergexamen. Hans virksomhed som bergmand blev dog kun af kort varighed, da hans interesser væsentlig gik i retning af fysik og astronomi. I 1860 vandt han

«Kongens Guldmedallie» for en afhandling om «Kometbanernes indbyrdes Beliggenhed». Samme aar blev han ansat som universitetsstipendiat i astronomi og næste aar tillige som observator.

I denne stilling debuterede han i 1863 som meteorologisk forfatter med en artikel i «Polyteknisk Tidsskrift» om «Stormene i Kristiania fra 1837—63» og næste aar med en afhandling i «Poggendorffs Annalen» om «Skydækket i Kristiania og dets periodiske Forandringer».

I sin nye stilling som leder af den meteorologiske videnskab her i landet var Mohn den rette mand paa det rette sted. Fuld af initiativ, med en alsidig begavelse og en overordentlig arbeidskraft havde han her et vidt felt, hvor alle hans evner kunde udfolde sig.

Henrik Mohn.

Efter en reise til udlandet for at sætte sig ind i de derværende instituters organisation begyndte Mohn sin virksomhed med at inspicere de allerede igangværende stationer,* hvis gamle instrumenter kontrolleredes og tildels erstattedes af nye, hvorefter det meteorologiske institut aabnedes i Christiania 1ste december 1866.

Det nye instituts første arbeide gjaldt bearbeidelsen og publikationen af det allerede forhaandenværende observationsmateriale, og i 1867 udgav det «Meteorologiske Iagttagelser i det sydlige Norge 1863—66». Nye meteorologiske stationer blev oprettede, saa at inden faa aar var stationsnettet udstrakt over det hele land. Observationerne blev for hvert aar publicerede i det meteorologiske instituts aarbog, der fra 1874 erholdt en fast, ved internationale overenskomster bestemt form, idet den indeholder de fuldstændige observationer fra 12 stationer, fordelt jevnt over hele landet, og forresten maaneds- og aarsresultaterne fra alle stationer.

For at faa kundskaben om de meteorologiske elementers daglige periode udvidet havde Mohn ved velvillig imødekommenhed af kommandanterne i Bergen og Christiansand sat regelmæssige iagttagelser

* Foruden de før nævnte fem kyststationer havde telegrafdirektøren fra 1864 ogsaa sat regelmæssige observationer igang paa Domaas, ligesom dr. Danielssen i Bergen allerede fra 1861 havde paabegyndt saadanne ved Lungegaardshospitalet dersteds.

igang ved fæstningerne dersteds hver anden time døgnet rundt i to aar. Disse tjente til supplering af de allerede forhaandenværende fra Christiania, Trondhjem og Vardø, som Hansteen havde forskaffet. De beregnede resultater findes i institutets aarbøger for 1868 og 1869.

En af de hovedopgaver, som var sat det nye institut, var studier af stormene, fornemmelig i Nordeuropa, for i kommende tilfælder at kunne varsle saadanne. En frugt af arbeiderne i denne retning var «Det meteorologiske Instituts Storm-Atlas», der udkom i 1870 og gav betydningsfulde bidrag til forstaaelsen af hvirvelcentrerne og deres baner.

Et endnu mere betydningsfuldt arbeide var tvende afhandlinger, som professor Mohn sammen med professor C. M. GULDBERG i aarene 1876 og 1880 udgav som universitetsprogrammer under titel: «*Etudes sur les mouvements de l'atmosphère*». Forfatterne udvikler her de mathematiske formler for de enklere tilfælder af atmosfærens store bevægelser, og dette deres arbeide er blevet grundlæggende for den dynamiske meteorologi.

Allerede før disse afhandlinger havde Mohn skrevet et verk, der har gjort hans navn bekjendt ikke blot for de videnskabelige meteorologer, men overhovedet for alle, som i nogen grad beskjæftiger sig med meteorologi. Det var hans bog «Om Vind og Veir», der i 1872 udkom som tillægshefte til «Folkevennen» og i 1874 i en forbedret og rigeligere udstyret form som tysk originaludgave under titel «Grundzüge der Meteorologie». Denne bog, der paa en hidtil useet grei og letfattelig maade fremstillede de moderne meteorologiske anskuelser, vandt en ualmindelig anklang og er paa tysk udkommen i flere udgaver; men desuden er den bleven oversat paa fransk, spansk, italiensk, russisk, polsk og finsk. Det er tildels fremragende meteorologer, som har besørget disse oversættelser paa sine landsmænds sprog, saaledes som professor Ragona i Modena, kaptein Pujazon i Cadiz og direktør for det meteorologiske institut Biese i Helsingfors.

Vi har allerede nævnt de observationer, som sattes igang for at lære de meteorologiske elementers daglige periode at kjende, og hvoraf man temmelig snart kunde uddrage resultater, medens der maatte gaa flere aar, før man kunde udlede paalidelige gjennemsnitsværdier af maaneds- og aarsresultaterne, samt øvrige data, nødvendige for en fyldestgjørende klimatologi. Der herskede nu ganske andre fordringer i den retning, end da Wilse i forrige aarhundrede gjorde de første forsøg, som ingen efter ham havde vovet at gjenoptage. Men eftersom observationsrækkerne nu blev længere og stationsnettet tættere,

udkom der fra Mohns haand stadig bedre og fuldstændigere bearbeidelser af Norges klimatologi. Den første foreløbige oversigt meddeltes i 1870 i professor O. J. Brochs: «Statistisk Aarbog for Kongeriget Norge». Kort tid efter, i 1872, da de første stationer havde fungeret i 10 aar, udarbeidede han en fuldstændigere for professor Schübelers bog: «Die Pflanzenwelt Norwegens» og atter en forbedret udgave i 1879 for Schübelers «Væxtlivet i Norge». Fuldstændige klimatologiske tabeller blev i 1884 givet i det østerrigske «Zeitschrift der Meteorologie», og dermed var de store grundtræk i vort lands klimatologi fastslaaede.

Da Norge frembyder saa mange klimatologiske eiendommeligheder paa grund af dets udstrækning igjennem 13 breddegrader, dets bergrige beskaffenhed og dets indskjæren af lange fjorde, vil dog mange specialundersøgelser være nødvendige. En saadan har Mohn lige fra institutets begyndelse sat igang for tordenveirenes vedkommende, idet han fra en hel del iagttagere landet rundt har indsamlet materiale, paa grundlag af hvilket han foruden adskillige mindre afhandlinger skrev en længere, «Om tordenveirenes hyppighed i Norge», i «Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger» 1887 og sammen med professor Hildebransson i Upsala et verk, betitlet: «*Les Orages dans la Peninsule Scandinave*», der blev trykt i Upsala videnskabsakademis skrifter i 1888.

En lignende specialundersøgelse, hvortil storthinget har bevilget de nødvendige midler, er fra 1895 begyndt for nedbørens vedkommende, idet der i dette aar er bleven oprettet næsten 300 nye nedbørstationer, fordelt over hele landet og særlig anbragt paa høitliggende gaarde for, saavidt muligt, at lære nedbørmængderne at kjende paa de fjeldvidder, hvorfra vore elve faar sin væsentlige vandtilførsel.

Før vi afslutter redegjørelsen for det meteorologiske instituts klimatologiske virksomhed, maa vi nævne, at det efter i 1891 at have feiret sin 25-aarige bestaaen har begyndt en ny beregning af klimatabeller, der for nedbørens og temperaturens vedkommende allerede foreligger færdige, den første i «Teknisk Tidsskrift» for 1893 og den sidste i «Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger» for 1895, ligesom ogsaa lufttryksværdierne er indleverede til trykning paa sidstnævnte sted.

En anden af de opgaver, som blev institutet foreskrevet ved dets oprettelse, var indsamling af observationer tilsjøs til studiet af de os omgivende haves klimatologi. Meteorologiske skibsjournaler blev derfor uddelte til de skibskapteiner, som var villig til at foretage observationer, og der indkom i institutets første tid et meget righoldigt materiale; men da den aller væsentligste del heraf blev liggende ubenyttet, idet institutets arbeidskraft har været altfor ringe til nogen mere indgaaende

bearbeidelse af vore haves maritime meteorologi, er antallet af de indkommende skibsjournaler i de senere aar betydelig aftaget. Professor Mohn har skrevet nogle mindre afhandlinger, fornemmelig i «Petermanns Mittheilungen», om de fysisk-geografiske forhold i havet udenfor vore nord- og nordvestkyster. Hans væsentligste arbeider i denne retning knytter sig dog til hans deltagelse i den norske nordhavsexpedition, hvortil han var en af forslagsstillerne, og hvis fysisk-geografiske undersøgelser han ledede i alle de tre sommere 1876—78, den varede. I «Den norske Nordhavsexpeditions Beretning: Meteorologi» samt hovedsagelig i «Nordhavets Dybder, Temperatur og Strømninger», der udkom i 1887, nedlagde han resultaterne af disse undersøgelser. Dette verk har inden geografernes kreds vundet særdeles anerkjendelse, og de anstillede undersøgelser ligesom bearbeidelsen har tjent til mønster for andre stater ved deres maritime undersøgelser.

Henhørende til den maritime meteorologi maa man ogsaa regne de studier over taagesignaler, som professor Mohn har foretaget i de senere aar og offentliggjort i «Annalen der Hydrographie und maritimen Meteorologie», Hamburg.

Endnu en gren af det meteorologiske instituts virksomhed maa omtales. Som tidligere nævnt, havde allerede telegrafdirektør Nielsen begyndt med meteorologiske telegrammer indenlands og fra Sverige. Disse telegrafisk indkomne observationer bliver af det meteorologiske institut afsat paa kart, og da telegrammer fra Danmark, England og Frankrige var kommen til, begyndte man at give daglige veirvarsler for Christiania, der sammen med veirkartet for foregaaende aften og indeværende dags morgen bliver opslaaede paa et for publikum let tilgjængeligt sted samt desuden publicerede i dagsaviserne. Hvis veirsituationen er saadan, at storm kan befrygtes, bliver de truede punkter af kysten strax varslede pr. telegraf.

Fra 1882 begyndte institutet i tiden fra 1ste juli til 30te september at udsende de daglige varsler i kortfattet form til distrikterne omkring Christianiafjorden samt opover Oplandene indtil Hamar. Dette sker dels pr. telefon og dels pr. jernbanens telegraf, ligesom ogsaa jernbanetogene fører et tegn, der angiver spaadommen. I 1891 blev det daglige veirkart udvidet, idet der fra dette aar ogsaa indløber telegrammer fra Tyskland og Rusland. Desuden gjøres der ved institutet forarbeider dels til varslernes udstrækning over hele det østenfjeldske Norge og dels til oprettelse af veirvarselsstationer i Bergen og Trondhjem, der paa lignende maade skulde afgive veirvarsler til de omgivende landsdele.

Efter denne gjennemgaaelse af professor Mohns og det meteorologiske instituts virksomhed er der kun lidet at tilføie til dette andet afsnit af meteorologiens historie. De, som har beskjæftiget sig med dette fag, har været knyttede til institutet, og deres væsentligste arbeide er skeet i dettes tjeneste.

Af CHRISTEN de SEUE (født i 1843, død i 1892 som brugseier), der fra 1869 til 1875 var første assistent ved institutet, har vi et arbeide betitlet: «Windrosen des südlichen Norwegens», der i 1876 udkom som universitetsprogram. Desuden har han skrevet en del mindre afhandlinger i «Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger».

Det betydeligste arbeide af hans eftermand, AKSEL SEVERIN STEEN, (født i 1849) er: «Die Beobachtungs-Ergebnisse der norwegischen Polarstation Bossekop in Alten». Denne station var sat igang som et led af de internationale undersøgelser af polaregnenes fysiske og klimatologiske forhold, som de fleste stater deltog i. Steen var bestyrer af denne station og overtog derefter bearbeidelsen og publikationen af resultaterne, der udkom i 1888. I 1891 skrev Steen i «Annalen der Hydrographie und maritimen Meteorologie», Hamburg, en afhandling om: «Die Aenderungen des Luftdruckes während einer totalen Sonnenfinsterniss». Desuden har Steen øvet en udstrakt virksomhed som foredragsholder i meteorologi saavel ved arbeiderakademiet i Christiania som i andre byer.

Til de norske meteorologer maa ogsaa henregnes den danskfødte SOPHUS TROMHOLT, der i sytti- og ottiaarene var bosat her i landet og udøvede en betydelig virksomhed med indsamling og bearbeidelse af nordlysiagttagelser. Han har i «Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger» for 1880 og i «Dansk meteorologisk Aarbog» samt enkelte andre steder offentliggjort sine resultater.

Medicin.

Af professor, dr. med. **E. Schønberg.**

At der ikke før i dette aarhundredes begyndelse kan være tale om norsk medicinsk literatur har, særlig for denne del af den videnskabelige fagliteratur, sin naturlige grund deri, at der manglede den allerførste betingelse derfor, nemlig medicinsk videnskabs dyrkere, læger.

Det var først ved frihedsbevægelsens første frugt paa aandslivets omraade, universitetets oprettelse, og den kort efter opnaaede nationale selvstændighed, at der, sammen med den fremskridende kulturelle udvikling i det hele, opstod en videnskabelig dannet norsk lægestand med literær interesse og med betingelser, hvorunder medicinsk literær produktion kunde trives.

Den lærde lægekunst var i ældre tider ikke høit skattet i Norge. Eller, om man end har holdt den i agt og ære, og, navnlig i de høiere klasser af befolkningen har følt savn deraf, saa har landets tynde befolkning med sine tarvelige livsvilkaar ikke kunnet byde en lærd doktor i medicin de kaar, hvormed han kunde finde sig tilfredsstillet. Man hjalp sig i sine sygdomme og skader med lægekyndige personer af lavere rang, bartskjærere, hvoraf ikke saa faa fandtes, ialfald fra det 16de og især det 17de aarhundrede, i byerne, tildels ogsaa i de tættere befolkede og mere velhavende landsbygder.

Man hjalp sig ogsaa med kloge koner, eller man søgte raad i lægebøger, trykte eller skrevne, som i ikke saa ringe tal var spredt udover landet, og hvori blandt egentlige lægemidler ofte fandtes opskrift paa trylleformularer og andre overtroiske midler. Syge, der havde raad dertil, reiste ud til fremmede lande for at søge helbredelse for sin syg-

dom, naar denne tillod en reise; dels reiste de ned til Kjøbenhavn, dels til andre steder udenlands, som stod i ry for sin lægekunst. Herpaa haves ikke saa faa exempler. De fleste reiste til Holland, nogle til Hamburg, enkelte, senere, ogsaa til Edinburg eller endog saa langt som til Montpellier.

Medens der i Danmark var videnskabeligt dannede læger samtidig med Kjøbenhavns universitets første oprettelse i anden halvdel af det 15de aarhundrede, fandtes i Norge ingen doktor i medicin før i det 17de, naar undtages den første Lutherske biskop i Bergen JENS PEDERSEN SKJELDERUP, som ogsaa var dr. medicinæ, men ikke udøvede lægekunst, samt en «Medicus» PEDER JAKOBSEN FLEMLØSE, som dog ikke var dr. med., men omtrent ved samme tid i nogle aar læge hos statholderen paa Akershus Axel Gyldenstjerne. Han var dog nærmest astronom og astrolog og var elev af ligesom han senere blev assistent hos Tyge Brahe paa Hveen.

Den første norske doktor i medicin var PEDER ALFSEN, som først, fra 1616, var læge i Bergen, senere lærer ved kathedralskolen i Kristiania, og tilslut (han var ogsaa doctor juris) lagmand i Trondhjem, men han befattede sig i det hele ogsaa lidet med lægepraxis siden han forlod Bergen.

Ved midten af det 17de aarhundrede var antallet af landets doktorer i medicin 5, nemlig en i hver af stiftsstæderne og en bergmedicus paa Kongsberg. Og ved midten af det 18de aarhundrede var hele lægepersonalet ikke synderlig større; dog var der nu ogsaa enkelte chirurger med høiere uddannelse.

Omtrent ved denne tid indtraadte en ganske rask udvikling af lægevæsenet i den dansk-norske stat i det hele, en udvikling, som væsentlig betegnedes ved og igjen befordredes ved stiftelsen i Kjøbenhavn af et anatomisk institut og oprettelsen af et collegium medicum, hvoraf det første fik betydning for det medicinsk-chirurgiske studium og det sidste for medicinalvæsenet i Danmark og Norge idethele. Hermed fulgte en forøgelse ogsaa af Norges lægeetat, som ved begyndelsen af indeværende aarhundrede omtrent var bragt op til det samme tal, som den havde, da det norske universitet begyndte sin virksomhed. Tallet var dog ikke større, end at den i landet under krigstilstanden dobbelt følte mangel paa læger gjorde sit til, at det medicinske fakultets lærerstole hørte til dem, som det var styrelsen magtpaaliggende at have nogenlunde fuldstændig og godt besat, naar fagstudierne ved det nye universitet skulde begynde.

De bidrag, som hidtil var leveret af norske læger til den dansk-norske medicinske fællesliteratur, var selvfølgelig temmelig ringe, og de

nærmest følgende aar før adskillelsen bragte ingen stor forandring heri. Tiden var ikke gunstig for medicinsk forfattervirksomhed, og hvad der da fremkom, som kan regnes Norge tilgode, udgjøres for den største del kun af de paa latin affattede afhandlinger for doktorgraden i medicin ved Kjøbenhavns universitet af læger, som siden dels kom til at indtage lærerstillinger ved det norske universitet (M. Skjelderup og N. B. Sørenssen), dels anseede lægeembeder i Norge. Den øvrige literærvidenskabelige produktion bestod, foruden enkelte til fællesliteraturen hørende selvstændige arbeider, af endel bidrag fra norsk- eller danskfødte læger i Norge til de da i Kjøbenhavn udkommende periodiske medicinske og andre lærde tidsskrifter.

Fællestiden med Danmark 1800—1814.

Af norske dissertationer, som i denne tid udkom, var den første af THOR PECKEL (født paa Kongsberg 1772, † sammesteds 1813); han var 1801, allerede før han blev medicinsk kandidat, udnævnt til lektor i chemi ved bergseminariet paa Kongsberg, blev aaret efter bergmedicus og senere ogsaa landfysikus i Numedal og Sandsvær. Hans afhandling for doctorgraden havde titelen «*De variolis et optimo contra eas remedio prophylactico*», Hafniæ 1802, og den har interesse, forsaavidt som det var, om ikke det første videnskabelige skrift i den dansk-norske literatur, i hvilket vaccinationen er omtalt, saa dog det første, i hvilket kokoppeindpodningens beskyttende virkning omtales som en fastslaaet kjendsgjerning. Vaccinationen var nemlig omtalt, om end med tvivl om dens beskyttende evne, i det nedennævnte skrift af R. Frankenau. Vaccinationen var datidens store nyhed paa lægevidenskabens omraade; den var først indført i England af Jenner i slutningen af nitiaarene og første gang udført i Kjøbenhavn 1800.

Det følgende aar var det, at MICHAEL SKJELDERUP (født 1769, † 1852), som ved en ihærdig kamp under fra først af ugunstige forhold havde gjort sig vei gjennem den akademiske bane, tog den medicinske doctorgrad med sin «*Dissertatio inaug. medico-practica, sistens vim frigoris incitantem*», Hafniæ 1803. Skjelderup havde allerede da grundfæstet ry som anatom og blev 1805 ansat som extraordinær professor ved Kjøbenhavns universitet. Som saadan holdt han fra 1805 i en række af vintre udenfor sin egentlige lærergjerning stærkt, og ikke blot af studerende, besøgte mere populære forelæsninger (som han fortsatte med i den første tid af sin lærervirksomhed ved Kristiania universitet). Som en trykt anvisning til hjelp for tilhørerne af disse foredrag udgav han «Anatomisk-physiologiske Forelæsninger for Anthropologer»

I og II, Kjøbenhavn 1807—08, med dedikation til sin landsmand, professor i filosofi i Kjøbenhavn, senere hans kollega ved Kristiania universitet, som hvis senior Skjelderup efterfulgte ham, Niels Treschow. Som professor i Kjøbenhavn skrev Skjelderup til universitetets reformationsfest til det i denne anledning udkomne festprogram «*Historia studii anatomici in universitate regia Hafniensi*», et vidnesbyrd om hans grundige kildestudier i sin videnskabs historie. I samme tidsrum, 1809—13, publicerede han i «Skandinavisk Literatur-Selskabs Skrifter» og i «Bibliothek for Læger» flere afhandlinger over fysiologiske emner, en del af hans videnskab, som han i denne tid saavel som senere synes at have dyrket med særlig forkjærlighed, ligesom han ogsaa som universitetslærer i Kristiania tillige foredrog fysiologi, indtil der i dette fag, i 1840, oprettedes en egen lærestol.

Skjelderups samtidige var HANS MUNK (født 1770, † 1848), som imidlertid allerede havde taget doctorgraden i 1793, og som, efter at have indtaget forskjellige andre lægestillinger i Norge, i 1817 blev landfysikus i Skien, i hvilket embede han døde 1848, efter at han 4 aar forud, en type paa en praktisk og embedslæge af den gamle skole, under anerkjendende deltagelse af kolleger og medborgere havde feiret sit femtiaarige embedsjubilæum. I 1796 var han sammen med dr. med. Walther bleven sendt til det vestlige Norge for at studere radesygen, som da synes at have været gjenstand for styrelsens særlige opmærksomhed, og han blev i 1799 ansat som landfysikus i Stavanger og læge ved radesygehuset, paa samme tid som Walther i samme egenskab i Flekkefjord og dr. Frankenau i Arendal. I Kjøbenhavn 1804 udgav Munk: «Love for Medicinalvæsenet, eller Forordninger etc., som vedkomme Medici, Chirurgi, Apothekere og Gjordemødre i Danmark og Norge», som i lang tid var en nyttig haandbog for enhver læge i Danmark og Norge, indtil den for Norges vedkommende i 1857 afløstes af L. THURMANNS «Samling af Love og Forordninger etc. vedk. Læger, Apothekere, Dyrlæger og Gjordemødre» etc. med de senere fortsættelser. Frugterne af sit studium over radesygen i Stavanger nedlagde han i en afhandling, skrevet eller fuldendt i 1814, men som kun foreligger paa tryk i svensk oversættelse: «Om den Norska Radesygen» i «Kgl. Sv. Vetenskaps-Acad.s Handl.» for 1815. Af denne afhandling fremgaar, at Munk havde rede paa, hvad der længe senere var gjenstand for kontrovers i Norge, men antaget af svenske læger, at radesyge skyldtes syphilitisk infektion. Om navnet radesyge, siger Munk, at det er et navn, optaget fra almuesproget, for tre forskjellige ting: spedalskhed, syphilis og andre ulcera. I Todes «Medicinisch-chirurgischer Journal», Leipzig og Kjø-

benhavn, 5te bind 1815, er en afhandling af Munk: «Om Radesygen i Stavanger Sygehus i 1799».

Som landfysikus i Stavanger afløstes Munk i 1804 af den danskfødte JOHAN BOETIUS FANGEL (født 1780, † 1805), som samme aar havde taget doctorgraden: «*Dissertatio inaugur. physiologiæ Hippocraticæ breve specimen continens*», Hafniæ 1804. Han døde i Stavanger allerede aaret efter.

RASMUS FRANKENAU (født 1767, † 1814), der paa samme tid som Munk var bleven ansat som landfysikus og radesygelæge, med bolig i Arendal, benyttede sit derværende otium til at forfatte sit skrift: «Den offentlige Sundhedspleie under en oplyst Regjering, især med Hensyn paa de danske Stater og deres Hovedstad. En Haandbog for Øvrighed og Borgere», Kjøbenhavn 1801. Han forefandt nemlig i sit distrikt lidet af radesyge, men saa den dog, siger han, i alle dens grader; om dens natur mener han, at den er lignende den syphilitiske, uden at han dog anser begge sygdomme for at komme fra samme kilde. Bogen udkom ogsaa paa tysk, oversat af den ovennævnte Fangel. Den har interesse for Norge, ogsaa fordi den meddeler paa forskjellige steder betegnende træk af lægevæsenets og sundhedsvæsenets forhold i Norge paa den tid. Forøvrigt publicerede Frankenau, der er ligesaa bekjendt af sit poetiske forfatterskab, forskjellige afhandlinger af hygiænisk og epidemiologisk indhold i «Iris» og «Hebe» samt i «Nyt Bibliothek for Physik, Medicin og Oeconomi» i aarene 1800—1803. Han forlod Norge allerede 1801, fik afsked som landfysikus i 1803 og døde som hospitalslæge i Slagelse i 1814.

Den næste nordmand, som tog den medicinske doctorgrad i Kjøbenhavn efter Skjelderup, var dennes senere kollega ved Kristiania universitet

NILS BERNER SØRENSSEN (født 1774, † 1857): «*Dissertatio inaugur. sistens neurologiam narium internarum*», Hafniæ 1804, et arbeide, som i «Nordisches Archiv für Naturk.», 4de bind 1805 roses som «et fortræffeligt prøveskrift, et skjønt bevis paa forfatterens møisommelige flid, gode iagttagelsesevne og grundige lærdom». Sørenssen havde allerede da et anseet navn i Kjøbenhavnske lægekredse. Som landfysikus i Skien blev han i 1814 udnævnt til professor ved Kristiania universitet, hvor han senere i 25 aar som overlæge først paa de til klinisk undervisning benyttede sygehuse i Kristiania, siden paa Rigshospitalet indtog en anseet stilling som klinisk lærer i intern medicin, idet han overplantede traditionerne fra den Kjøbenhavnske skole i Frederiks hospital under F. L. Bang og fl. Sørenssens undervisningsmethode var efter hans elevers og samtidens

vidnesbyrd præget af grundighed i undersøgelsen og nøiagtighed i diagnosen, og han ledede den medicinsk-kliniske undervisning ind i og grundfæstede den i et spor, hvori han, med de fremskridt, som den nyere tids diagnostiske hjelpemidler betegnede, blev fulgt af sin elev og eftermand Conradi. Derimod udgik der, paa et nedenfor nævnt universitetsprogram nær, ingen literær produktion senere fra Sørenssens haand. Han tog paa grund af sygdom afsked fra sit embede i 1840 og levede siden i 17 aar et stille og tilbagetrukket liv i Kristiania til sin død.

Den næste efter Sørenssen var Bergenseren LAURENTS HALLAGER (født 1777, † 1825): «*Dissertatio inaugur. sistens nonnulla anatomica & physiologica circa placentam uterinam*», Hafniæ 1805. Hallager er mest bekjendt som forfatter paa det sproglige omraade, navnlig ved sin «Norsk Ordsamling eller Prøve af norske Ord og Talemaader. Tilligemed et Anhang, indeholdende endel Viser i det norske Bondesprog», Kjøbenhavn 1802, som var en slags forløber for Ivar Aasens «Norsk Ordbog».

BENJAMIN WILKEN HEIBERG (født 1782, † 1816) af den norske familie Heiberg, født i Danmark, skrev for sin medicinske Doctorgrad: «*Dissertatio inaugur. sistens nonnulla de usu encephali*», Hafniæ 1806, i hvilken han illustrerer frenologen dr. Galls lære, som da stod paa dagsordenen. Han var fra 1809 regimentschirurg i Norge og boede i Drammen, hvor han indtog en agtet lægestilling og navnlig havde anseelse som chirurg. I «Nyt Bibliothek for Læger», I 1814, gav han en beskrivelse af to af ham heldigt udførte betydelige operationer. Adskillig opsigt gjorde en af ham i bladet «Tiden» skreven afhandling, dateret 29de juni 1810, under titelen: «Udkast til en Bedømmelse af den paa Hs. Kongl. Høihed Kronprinds Christian August foretagne Obductionsforretning samt det Stockholmske Collegii medici Erklæring herover». Han kritiserede heri den mangel paa nøiagtighed, som efter hans mening vistes ved obduktionen i dette celebre tilfælde, og han paastaar, at de fundne tegn i liget vistnok ikke tydede paa forgiftning, men at rigtigheden af de derom cirkulerende rygter ikke blev tilstrækkelig modbevist ved obduktionen. Heiberg døde som sindssyg i London 1816.

Heibergs samtidige var Dansken CHRISTIAN RABEN (født 1782, † 1817). Hans doctordissertation behandlede: «*De diabete mellito*», Hafniæ 1806. Raben drog ogsaa strax efter til Norge, hvor han i 1815 afløste professor Sørenssen som landfysikus i Skien. Han døde allerede i 1817 og efterfulgtes som landfysikus af H. Munk.

Henrik Rosted (født 1761, † 1816), ogsaa dansk af fødsel, en slægtning af den bekjendte rektor ved Kristiania kathedralskole Jakob Rosted, blev som medicinsk kandidat i januar 1789 sendt som lazaretlæge til Frederiksstad, hvor en dræbende farsot siden felttoget i 1788 herskede blandt det derværende militær, og hvor den forrige feltlæge, Kästner, netop var død af sygdommen. Rosteds iagttagelser her var gjenstand for hans aaret efter skrevne doctorafhandling: «*Dissertatio inauguralis sistens adnotata circa morbos inter copias Norvegicas anno 1789 grassatos*», Hafniæ 1790. Han tog tilbage til Norge og var fra 1792 til 1802 bergmedicus paa Kongsberg, hvorefter han bosatte sig i Kjøbenhavn, hvor han levede af sine midler og døde i 1816. Frugten af hans virksomhed paa Kongsberg var et af «Det Classenske Literatur-Selskab» belønnet prisskrift: «Forsøg til en medicinsk Topographie over Bergstaden Kongsberg, saaledes som samme befandtes i Slutningen af det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarhundrede», med motto, under hentydning til bergværkets nedlæggelse paa hin tid, «*sic transit gloria mundi*». Afhandlingen er trykt i «Nyt Bibliothek for Læger», I 1814.

Af medicinsk literatur i denne periode er endnu at nævne en liden brochure af Peter Arbo (født 1769, † 1809), dr. med. i Jena 1792: «Hvad der er at iagttage ved Blodgang», Bragernæs 1808. Blodgang og tyføse febre var dengang stærkt udbredt over næsten hele det sønden- og vestenfjeldske Norge, indført gjennem tropperne ved grændsen og ved felttoget i 1808. Han blev selv offer for epidemien i 1809. P. Arbo var søn af dr. med. Nicolaus Arbo, forfatter af en bekjendt afhandling om radesygen, Kjøbenhavn 1792.

Fra 1814 til aarhundredets midte.

Nogen synderlig videre literær produktion udfoldedes ikke af den før omtalte første generation af repræsentanter for norsk lægevidenskab. Der levedes fremdeles paa traditionerne fra dansketiden, og løsningen af den hidtidige umiddelbare videnskabelige forbindelse med Danmark kunde ikke fuldbyrdes med den politiske adskillelse.

Det første af norsk medicinsk literatur efter 1814 var fremdeles akademiske dissertationer, den første af F. Holst, som først fuldendte sit studium ved Kjøbenhavns universitet i 1815, og den anden af J. G. Døderlein, som allerede havde medicinsk examen ved Kjøbenhavns universitet i 1812, men derefter havde indehavt offentlige lægestillinger i Kjøbenhavn, indtil han i 1815 vendte tilbage til Norge.

FREDERIK HOLST (født 1791, † 1871) disputerede den 16de januar 1816 for den medicinske licentiatgrad med afhandlingen: «*De acidi nitrici usu medico*», Kristiania 1816, det samme emne, for hvilket han i 1814 havde erholdt det Kjøbenhavnske universitets guldmedaille for en udsat prisopgave.

JENS GRØNBECH DØDERLEIN (født 1787, † 1867) fulgte høsten samme aar efter med sin dissertation for licentiatgraden: «*De theoria catarrhi*», Kristiania 1816, det samme emne, for hvilket, som prisopgave, Kjøbenhavns universitet i 1814 ogsaa havde tilkjendt ham guldmedaillen. Døderlein var fra 1824 til 1858 stadsfysikus i Kristiania og leverede senere, 1824 til 1845, kun endel opsatser i datidens lægevidenskabelige tidsskrifter af forskjelligt indhold, mest over emner, der stod i forbindelse med hans embedsvirksomhed. Mest opsigt vakte i sin tid hans anvendelse af Mesmerismen som kurmethode, hvorom han meddelte en beretning i «Magazin for Naturvidenskaberne», 5te bind 1825: «Udtog af Dagbog over en magnetisk Kur, foretagen i Christiania fra 29de December 1817 til 12te Mai 1818». Efter den siden omkring 1860 nyvakte og senere voxende interesse for den saakaldte dyriske magnetisme under den nye benævnelse Hypnotismen mindede prof. dr. A. Johannesen herom i en afhandling: «Magnetiske Kure i Christiania 1817—1821», trykt i «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger», 1886 no. 16, ligesom der her ogsaa omtales den omtrent samtidige anvendelse af Mesmerismen i therapeutisk øiemed af F. Holst, efterat denne paa en udenlandsreise i 1819—1821 havde gjort sig bekjendt med Mesmers elev Wolfarts magnetiseringsinstitut i Berlin. Som et tidsbillede, betegnende for den videnskabelige retning i datidens lægekunst, har beretningen om denne episode i vor lægeverdens historie sin interesse. (I 1823 skrev Chr. Boeck, der da endnu var medicinsk studerende, i «Hermoder» en afhandling om «Vitalmagnetismen, Somnambulisme, Animalsk ɔ: dyrisk Magnetisme, Mesmerisme, Tellurisme, Siderisme».) Aaret efter tog F. Holst doctorgraden med dissertationen: «*Radesyge, qvinam sit morbus, qvanamqve ratione e Scandinavia tollendus?*», Kristiania 1817, en afhandling over et da paa dagsordenen staaende thema, hvori han ikke holder radesygen ud fra spedalskheden; han anser den ikke for at være syphilis, men en af klima, levemaade, konstitution etc. modificeret form af lepra. I anledning af denne begivenhed, den første doctorpromotion ved vort universitet, udgav prof. Sørenssen som programskrift: «*De affectione qvadam fancium ulceribus syphiliticis simillima*», Kristiania 1807, der var en noget omarbeidet

gjengivelse af en afhandling, som han i 1805, som daværende reservemedicus paa Frederiks hospital, havde oplæst i det kgl. medicinske selskab i Kjøbenhavn, betitlet: «*De specie anginæ tonsillitidi syphiliticæ non absimili, ab ea tamen bene distingvenda*». Hermed var Sørenssens literære produktion færdig. Hans navn forekommer i vort medicinalvæsens historie senere kun medundertegnet den 31te december 1838 under forestillingen fra den i 1837 nedsatte kongelige kommission i anledning af oprettelse af helbredelses- og pleieanstalter for spedalske, hvis lægekyndige medlemmer foruden Sørenssen var Chr. Heiberg og J. Hjort. Denne forestilling er trykt i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 2det bind, pag. 97 og fgg. At radesygen er en fra spedalskhed aldeles forskjellig sygdom udtales her med bestemthed.

Idethele satte to af de tre første medicinske professorer mindre mærker efter sig som forfattere end som lærere, i hvilken egenskab de alle har efterladt sig et godt og pietetsfyldt navn hos efterslægten. Det var som i et trangt og stræbsomt hjem, hvor aand og hænder var mere optaget af at skaffe det nødvendige og af at lægge grundvold færdig for elever og efterfølgere end at efterlade sig navne i sin videnskabs literatur. Skjelderup danner en undtagelse, idet han, ligesom han tidligere havde været en ret produktiv forfatter over fysiologiske emner i de Kjøbenhavnske tidsskrifter, leverede enkelte afhandlinger over lignende emner i «Magazin for Naturvidenskaberne» og «Eyr». Mest bekjendt er han af en afhandling i «*Acta reg. societ. medicæ Hafniensis*», 1818: «*De trepanatione ossis sterni et apertura pericardii*», hvori han foreslaar en ny methode for parancentese ved hydrops pericardii, som blev optaget i datidens lærebøger i chirurgi (Boyer, Malgaigne, Vidal de Cassis og Chelius). Som lærer i retsmedicin, der ved siden af anatomi og fysiologi var tildelt ham som lærefag, udgav han: «Forelæsninger over den legale Medicin», Kristiania 1838, som i mere end en menneskealder senere var den ledetraad, der benyttedes ved undervisningen og den praktiske udøvelse af retslægevidenskaben hos os.

Den tredie medicinske professor, som blev udnævnt kort efter universitetets stiftelse og samtidig med Sørenssen, var MAGNUS ANDREAS THULSTRUP (født 1769, † 1844). Han var dansk chirurgisk kandidat 1791, havde været reservechirurg paa Frederiks hospital og ved chirurgisk akademi, i hvilken sidste egenskab han i flere semestre havde holdt forelæsninger over anatomi, chirurgi og fødselsvidenskab, hvor Skjelderup først var hans tilhører, siden hans kollega. I 1797 blev han regimentschirurg ved den norske armé, senere stabslæge ved samme. Han docerede chirurgi og obstetrik og var tillige overlæge ved den i 1818

grundlagte fødselsstiftelse og ved det i 1826 begyndte Rigshospital, fra hvilken sidste stilling han fratraadte i 1836 for at give plads for C. Heiberg. Udenfor sin lærer- og lægegjerning var Thulstrup meget optaget af offentlige betroede gjøremaal, ligesom han ogsaa spillede en ikke ubetydelig rolle i Kristianias høiere selskabsliv og som kongelig livmedicus. Som reservechirurg i Kjøbenhavn havde han skrevet flere chirurgiske opsatser i «Physisk, oeconomisk og medico-chirurgisk Bibliothek», i hvilket tidsskrift han var medarbeider, i 1ste og 3die bind 1794. — Af videnskabelige publikationer under hans virksomhed her foreligger kun en afhandling i «Magazin for Naturvidenskaberne», 5te bind 1825: «Moderens Bristning under Fødselen». Her fremsætter Thulstrup en meget senere som ny angivet ide, som gaar ud paa ved fødsel i skjævt for trangt bækken ved vending at dirigere hovedet i den gunstigste bækkenvidde. Han nævnes i denne anledning af Stadfeldt og Ingerslev i «Læren om Fødselens og Barselsengens Patologi», Kjøbenhavn 1889, pag. 87. Desuden gav Thulstrup gjennem en række af aar korte beretninger om Kristiania fødselsstiftelse i «Eyr». I de sidste af disse er meddelt maalinger af nyfødte børns hoveder, hvorfor man undertiden ser Thulstrup citeret i spørgsmaalet om dimensionerne af drengebørns i sammenligning med pigebørns hoveder. Thulstrup var en fint og alsidig dannet mand; i 1822 examinerede han i levende sprog (tysk og fransk) ved examen artium. Den 18de november 1826 ved universitetets reformationsfest holdt han en tale (som ikke kan sees at være trykt): *«De Luthero medico»* (Thulstrup var paa mødrene side en descendent af Luther).

Der maatte gaa endel aar hen efter universitetets oprettelse, før det medicinske fakultet, der, ligesom de øvrige, men i høiere grad end disse — fordi der paa medicinalvæsenets felter var større tomhed at fylde — maatte grundlægge saa meget fra nyt, kunde skabe en ny generation til at optage og fortsætte det videnskabelige arbeide. Literære arbeider kommer derfor i de nærmest følgende aar sparsomt tilsyne; beskjæftigelse hermed fordrer kostbar tid, og deres udgivelse behøver læsere og kjøbere. Økonomiske hensyn lægger ogsaa i vore dage et hemmende tryk paa videnskabeligt arbeide.

I 1823 udkom i Kristiania en «Lægevidenskabens Historie» af GUSTAV LUDVIG BADEN. Baden var en dansk juridisk embedsmand, som paa grund af mislig embedsførsel havde maatte flygte og boede i Kristiania i 1822—1823. Denne bog indeholder imidlertid, som ventelig var, lidet originalt; den giver sig i fortalen ud for at følge, men er i virkeligheden for en stor del kun en oversættelse af A. F. Heckers «Die Heilkunst auf ihren Wegen zur Gewissheit» etc.,

Erfurt 1802. Som oversættelse er den endog slet og viser hyppig forfatterens ubekjendtskab med medicinske udtryk og idethele mangel paa fagkundskab. Værket er derfor ingen værdifuld berigelse af vor literatur, og forfatteren opnaaede ikke sit i fortalen udtalte ønske, at «en eller anden af enten Frederiks eller Kjøbenhavns høiskolers lærde docenter vilde vise hans haandbog den opmærksomhed, at de lagde den til grund for deres forelæsninger over medicinens historie».

Under de nævnte forholde maatte det derfor stille sig som et nærliggende krav, at der kunde skaffes organer, hvorved den literær-videnskabelige produktion kunde finde lettere vei, dens udgivelse sikkres, altsaa videnskabelige tidsskrifter, som igjen, paa sin side, virker tilbage, befordrende paa det videnskabelige arbeide.

I fællestiden var der i det siden 1794 udkommende «Physikalsk, oeconomisk og medico-chirurgisk Bibliothek for Danmark og Norge», hvori Thulstrup var medarbeider, som fortsattes som «Bibliothek for Physik, Medicin og Oeconomi», og derefter som «Nyt Bibliothek for Physik, Medicin og Oeconomi», enkelte bidrag af norsk forfatterskab; ligesaa i «Skandinavisk Literatur-Selskabs Skrifter» og i det siden 1809 udkommende «Bibliothek for Læger» og dettes fortsættelse «Nyt Bibliothek for Læger», som senere vedblev at udkomme som særskilt dansk tidsskrift.

I 1823 begynder i Kristiania udgivelsen af «Magazin for Naturvidenskaberne», som fra 4de bind, 1824, udvidedes med en medicinsk afdeling, der fortsættes i de to følgende bind (1825), under M. Skjelderups og F. Holsts redaktion. Dette tidsskrift ophørte med 11te bind, 1832, de tre sidste bind under redaktion af C. Boeck.

I 1828 grundlagdes det første norske særskilt medicinske tidsskrift, «Eyr», med M. Skjelderup og F. Holst som udgivere. Det afsluttedes med 11te bind i 1837 og afløstes i 1840 af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», udgivet af A. Conradi, C. Heiberg, J. Hjort og F. Holst. Ved siden heraf udkom i 1842 til 1845 «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», udgivet af daværende brigadelæge, lic. med. J. Heiberg. «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» har bestaaet under efterhaanden skiftende redaktion lige til nu og vedblevet at være hovedorganet for norsk literær medicinsk produktion, fra 1881 af ved siden af «Tidsskrift for praktisk medicin», der siden 1888 udkom som organ for den nydannede norske lægeforening og siden høsten 1890 under titel af «Tidsskrift for Den norske lægeforening». Hertil kommer, siden 1884, det i Bergen udgivne tids-

skrift, «Medicinsk Revue», og fællesorganet for de tre skandinaviske landes medicinske videnskab, det siden 1869 udkommende «Nordisk medicinsk Arkiv».

Tænker man sig de norske medicinske tidsskrifter opstillede i række ved siden af de særskilt udkomne medicinske skrifter, vil de første udgjøre adskilligt over halvdelen af de sidste.

En virksom impuls til befordring af den praktiske lægevidenskab blev det i 1826 i den kliniske undervisnings tjeneste grundede Rigshospital (fødselsstiftelsen var allerede grundlagt i 1818). Denne anstalt blev et samlingspunkt for iagttagelser og arbeide, som ikke alene kom undervisningen, men ogsaa den medicinske literatur tilgode, hvilken sidste dog for det første næsten udelukkende repræsenteredes i de periodiske tidsskrifter. Først meget senere, i 1884, fik de kliniske anstalter sit eget organ i «Klinisk Aarbog. Meddelelser fra Rigshospitalet og Fødselsstiftelsen i Kristiania», hvoraf udkom 5 bind, det sidste i 1889. Aarbogen kunde ikke bestaa ved siden af de i antal øgede og stærkt voxende medicinske tidsskrifter.

I 1833 stiftedes «Norsk medicinsk Selskab», oprindelig under navn af «Lægeforeningen i Christiania». Den videnskabelige virksomhed i dette selskab har vistnok nærmest kun havt lokal interesse, men har dog ogsaa strakt sin indflydelse ud over hele den norske lægestand paa grund af det i selskabets forhandlinger meddelte stof, dels af kasuistisk, dels af andet videnskabeligt medicinsk indhold, ligesom ogsaa de i selskabet førte diskussioner over theoretiske og praktiske emner, der alle er trykt sammen med «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», udgjør en væsentlig og værdifuld del af dette nu bindstærke tidsskrift. Som i det følgende skal sees, har selskabet ogsaa gjentagende grebet ind ved initiativer i videnskabens og i almenhedens interesse.

I de nærmeste aar efter 1814 maatte det fremdeles staa som en opgave at fylde de savn og afhjælpe de mangler paa medicinalvæsenets omraade, hvoraf vort land i høi grad led, dels fordi der overhovedet intet forud fandtes, dels ogsaa, fordi den ny oprundne tids krav nødvendiggjorde fornyelse og reformer af det bestaaende fra de primitive former, hvori det fandtes. Hermed sigtes fornemmelig til sygehuse, sindssyge-, fængselsvæsen og dets hygiæne, spedalskhed, sundhedsvæsen i det hele og den medicinale administration.

Her var det F. HOLST, som blandt sine kolleger var foregangsmanden paa næsten alle de nævnte felter, og hans frugtbare forfattervirksomhed, fornemmelig af denne art, men ogsaa over andre medicinske emner, udgjør en væsentlig del af datidens medicinske literatur, fordetmeste publiceret i de medicinske og andre tidsskrifter. Han blev i 1818

stadsfysikus i Kristiania (i hvilket embede prof. Sørenssen havde været konstitueret siden 1814) og i 1824 professor i medicin ved universitetet, som han var, indtil han i 1865 tog afsked. Efterat han i 1819 til 1821 havde foretaget en studiereise udenlands, hvorfra haves hans meget interessante «Udtog af en norsk Reisendes Breve til Hjemmet under hans Ophold i Udlandet», «Budstikken» 1820, samt «En kort Oversigt over den praktiske Lægevidenskabs nuværende Tilstand i Paris», «Magazin for Naturvidenskaberne» 1ste bind 1823 (hvori for første gang i vor literatur omtales «Akustikens Anvendelse paa at undersøge de i Brystets Hulhed indesluttede Organers sygelige Tilstande»), debuterede han i 1823 med sit arbeide: «Betragtninger over de nyere Britiske Fængsler, især med Hensyn til Nødvendigheden af en Forbedring i Fangepleien i Norge», Kristiania 1823. I 1822 havde han i «Budstikken» skrevet en afhandling: «Beretning om Opslo Dollhuses nuværende Tilstand, samt Vink til sammes hensigtsmæssigere Indretning og Forslag til Oprettelse af en ny Helbredelsesanstalt for Sindssvage», en afhandling, som kan siges at have givet det første stød til sindssygevæsenets senere ordning i vort land. Videre blev han medlem af den i 1825 nedsatte kommission, hvori af læger ogsaa Thulstrup og Sørenssen havde sæde, for at undersøge tilstanden af rigets samtlige «Dollhuse», at forfatte forslag til de fornødne forandringer og forbedringer ved samme osv. Udgivelsen af kommissionens vidtløftige arbeide blev overdraget Holst og er trykt i Kristiania 1828 under titel: «Beretning, Betænkning og Indstilling fra en til at undersøge de Sindssvages Kaar i Norge og gjøre Forslag til deres Forbedring i Aaret 1825 naadigst nedsat Kgl. Commission», et grundlæggende værk i vort sindssygevæsens historie og udvikling.

Efterat Rigshospitalets drift i 1826 var begyndt og planerne til de til dets fuldstændiggjørelse nødvendige nybygninger færdige, skrev Holst en «Historisk Underretning om Rigshospitalet i Christiania indtil Udgangen af Aaret 1826», Kristiania 1827.

Af betydning for udviklingen af vort fængselsvæsen og særligt for indførelse af cellesystemet ved bygningen af Kristiania bodsfængsel var hans, oprindelig som foredrag paa de skandinaviske naturforskeres møde i Kjøbenhavn i 1840 holdte afhandling: «Om de sanitaire Forhold i Fængsler efter nyere Systemer», Kristiania 1840, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste bind 1840. Et foredrag over samme emne havde han holdt paa det første skandinaviske naturforskermøde i Gøteborg 1839 («Förhandlingar» etc., Göteborg 1840).

Som medlem af en i 1837 nedsat kongelig kommission til at undersøge rigets strafanstalter og udarbeide forslag til reform i fangepleien skrev han: «Om Sygepleien i Strafanstalterne i Norge», Kristiania 1841, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2det bind 1841, hvoraf et uddrag er meddelt i nævnte kommissions «Beretning om Beskaffenheden af Norges Strafanstalter og Fangepleien samt Betænkning og Indstilling» osv., Kristiania 1841.

Som medlem af den i 1834 nedsatte kongelige kommission til udarbeidelse af forslag til en ny og forbedret lovgivning angaaende Norges sundhedsvæsen, hvoraf, foruden Holst, Thulstrup og høiesteretsassessor U. A. Motzfeldt var medlemmer, havde Holst en væsentlig del i kommissionens arbeide, som mundede i «Udkast til Lov angaaende Medicinalvæsenet i Norge, med Motiver», Kristiania 1844, udgivet (efter Thulstrups imidlertid indtrufne sygdom og død) af Holst og Motzfeldt. I 1847 udkom kommissionens endelige «Forslag til Lov angaaende Medicinalvæsenet i Norge, med Motiver», efterat udkastet, som var oversendt de forskjellige autoriteter og sagkyndige til erklæring, havde været gjenstand for en indgaaende kritik i saavel den norske som svenske og danske medicinske presse. Forslaget, som var et dygtigt arbeide, blev aldrig til lov, da udviklingen i den nærmest paafølgende tid i forskjellige retninger medførte andre anskuelser og ledede ind i andre spor, men en del af samme, dets 9de kapitel, «Om Qvarantainevæsenet», blev af storthinget i 1848 vedtaget som lov, dog med en del forandringer. Kommissionens forslag gik ud fra et medicinalkollegium bestaaende af tre ordinære medlemmer som medicinalvæsenets styrelse. Paa nævnte storthing blev foruden loven om karantenevæsenet kun forslagets første, af regjeringen tiltraadte, kapitel om medicinal- eller sundhedskollegiet taget under behandling, men dette forslag blev af storthinget ikke bifaldt. Holst, som ansaa en kollegial lægekyndig styrelse af medicinalvæsenet for den bedste, og som ansaa det for et feilgreb, at det siden Dansketiden bestaaende sundhedskollegium var bleven ophævet i 1815, og som ogsaa i sin tid i «Eyr», 8de bind 1833, havde skrevet en afhandling, «Om Nødvendigheden af et lægekyndigt Sundhedscollegium i Norge», gav sin beklagelse over udfaldet udtryk i en afhandling: «Medicinalcollegiets Skjebne», Kristiania 1848, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2det bind 1848.

Hermed var F. Holsts gjennem mer end 25 aar fortsatte forfatterskab over og hans flittige og kyndige deltagelse i ordningen af vigtige dele af vort medicinalvæsen i det hovedsagelige endt. Han var med-

lem af de i anledning af de første cholerainvasioner i Norge nedsatte central-kommissioner (af 1831 og 1847). Angaaende disse første epidemier leverede han for Kristiania og omegn beskrivelser, som nedenfor omtales. Sin meste arbeidskraft anvendte han senere paa andre, hans universitets-lærergjerning mere nærliggende felter.

Den mere lærde medicinske forfattervirksomhed indskrænkede sig i de første par decennier efter universitetets grundlæggelse hovedsagelig til inauguraldissertationer for licentiat- og doctorgraden. Førstegrøden af denne slags efter studier ved Norges universitet var:

Jens Johan Hjort's (født 1798, † 1873): «*De functione retinæ Commentatio. Particula 1ma*», Kristiania 1826, afhandling for licentiatgraden, «*Particula 2da*», Kristiania 1830, for doctorgraden. En afhandling: «Om Halvblindhed» *(amaurosis dimiata)*, som er trykt i «Eyr», 5te bind 1830, holdt han som den ene af sine prøveforelæsninger.* I 1828 havde han i «Magazin for Naturvidenskaberne», 9de bind, skrevet en afhandling: «Hvorvidt finder en Vexelvirkning Sted mellem begge Nethinder hos Mennesket?» Senere var Hjorts interesser ligesom hans literære virksomhed, efterat han fra 1837 var knyttet til Rigshospitalets hudsyge- eller den saakaldte filialafdeling som reservelæge, fra 1841 som overlæge ved hudsygeafdelingen, i hvilken stilling han vedblev, indtil han i 1871 tog afsked, næsten udelukkende knyttede til hudsygdommene, i hvilke han som overlæge ogsaa var klinisk lærer. Hans deltagelse i spedalskhedskommissionen af 1837 er før nævnt. Han var en skarp modstander af de i 1850-aarene foreslaaede, paa sygdommens arvelighed baserede foranstaltninger mod samme («Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1857). Sidst skrev han: «Om Spedalskheden i Norge og Foranstaltningerne mod samme», Kristiania 1871.

Talrige afhandlinger fra hans haand over syphilis, radesyge og spedalskhed er trykte i «Eyr» og «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», ligesom foredrag over samme emner i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» og i «Forhandlinger i de skandinaviske Naturforskeres Møder» i aarene 1840 til 1856. For radesyge, som han ansaa for at være forskjellig fra, om end beslægtet med syphilis, foreslog han et eget navn: «*Thæria:* Bidrag til Kundskab om de endemiske Hudsygdomme» («Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste bind 1840). Mod den af C. W. Boeck i begyndelsen af 50-aarene

* Efter den dagjældende første universitetsfundats af 1824 paalaa det doctoranden før disputatsen at holde tre forelæsninger over selvvalgte emner,

indførte syphilisation som kurmethode mod syphilis, som han selv en tid prøvede, stillede han sig afvisende. Hjort var siden 1826 brigadelæge i arméen og skrev i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 3die bind 1844, en indgaaende «Betænkning over Lovudkastet om det militære Medicinalvæsen» (det 11te kapitel af Medicinallovkommissionens forslag). Han var en modstander af samme kommissions forslag om en kollegial styrelse af medicinalvæsenet og arbeidede for sammes henlæggelse under en enkelt mand, hvilket skede paa storthinget i 1857, da Th. Kjerulf blev ansat som expeditionschef under indredepartementet for medicinalvæsenet. Kfr. «Norsk medicinsk Selskabs Forhanlinger», «Norsk Magazin for Lægevidenskab», 2den række, 12te bind 1858.

Christen Heiberg.

Den næste dissertation var af CHRISTEN HEIBERG (født 1799, † 1872): *«De Coremorphosi. Particula 1ma»*, Kristiania 1827, for licentiat-, *Particula 2da*, 1829, for doctorgraden, hvortil han promoveredes samme dag som J. Hjort, den 26de februar 1830. C. Heiberg begyndte, efter at have afsluttet sine universitetsstudier og derefter foretaget en længere udenlandsreise, sin lægevirksomhed i Bergen, sit fødested. I 1826 blev han reservelæge ved det nystiftede Rigshospital, 1828 lektor, 1836 professor og samme aar, efter professor Thulstrups fratrædelse, overchirurg paa Rigshospitalet, i hvilket embede han vedblev til sin død som en udmærket klinisk lærer i chirurgi og øiensygdomslære, hvilket sidste fag han indførte i vor medicin. Hans lærervirksomhed bares af en genial og vægtig personlighed og en utrættelig energi og interesse for sit fag og for sine elever, hvorfor han lever i mange nulevende lægers agtelsesfulde erindring. Han var en fremragende operatør. Hans forfattervirksomhed er forresten udelukkende nedlagt i et rigt antal afhandlinger

i vore medicinske tidsskrifter samt i «Norske medicinsk Selskabs» og de skandinaviske naturforskeres møders forhandlinger, i hvilke der findes flere angivelser af nye og originale behandlingsmaader af chirurgiske og øiensygdomme og af nye instrumenter. Han begyndte sin forfattervirksomhed i 1825 («Et nyt Instrument til at afskjære den sygeligen forlængede Drøvel *Prolapsus uvulæ*», («Magazin for Naturvidenskaberne», 5te bind). En af hans prøveforelæsninger for doctorgraden er trykt i «Eyr», 5te bind 1830: «Om Skjævhed i Ryggen», den første orthopædiske afhandling i vor literatur. Mest bekjendt i større kredse er kanske Heiberg bleven ved sin afhandling: «Om Tetanus og Forslag til en ny Behandling af samme» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 15de bind 1861 (cfr. «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1870). Denne afhandling og hans anskuelser om sygdommens væsen fik nemlig meget senere aktualitetsinteresse efter tetanusbacillens opdagelse, idet Heiberg med sit geniale blik bestemt opfattede tetanus som en infektionssygdom. Heiberg var en af de første hertillands, foruden Lochmann, som havde øie for betydningen af klimatisk sygehandling, og et foredrag over «Det Indre af Hardanger som klimatisk Kursted for Brystsyge» holdt han i «Norsk medicinsk Selskab» faa uger før sin død («Forhandlinger» 1872).

Den en god tid iforveien imødeseede cholera viste sig første gang i Norge høsten 1832 med en liden epidemi i Drammen, og med fornyet udbrud sammesteds høsten efter. Denne gang udbredte sygdommen sig som en større epidemi til Kristiania og omegn og en stor del af østlandet og varede til udover vinteren, hvorefter der igjen høsten 1834 udbrød en liden epidemi i Frederiksstad og omegn og i Farsund. Herved sattes lægernes virksomhed selvfølgelig i høi grad i rekvisition; choleraen i Kristiania gav stødet til dannelsen af «Lægeforeningen i Kristiania», det senere «Norsk medicinsk Selskab», og en yderligere følge var en hel liden choleraliteratur, som optager en stor del af «Eyr»s 6te til 10de bind. De originale, af norske læger forfattede afhandlinger var mest beretninger og epidemibeskrivelser, de bedste og fuldstændigste af Jørgen Andreas Münster (født 1773, † 1835), amtsfysikus i Buskeruds amt, «Om Choleraen i og ved Drammen», «Eyr», 8de bind 1883, samt af F. Holst, der var medlem og antagelig sjælen i den i anledning af choleraen nedsatte centralkommission (hvori af læger desuden Thulstrup var medlem): «Om Cholera i Christiania og Agers Præstegjæld», «Eyr», 9de bind 1834. En stor del af disse choleraopsatser var nærmest foranledigede ved opfordring fra cholera-centralkommissionen om at prøve og berette om resultaterne af den Stevenske eller salinske

behandling af cholera* til de i Kristiania og omegn i anledning af epidemien ansatte lazaret- og distriktslæger. De dygtigste og mest indgaaende af disse var de tre afhandlinger: «Om Cholera» af daværende cand. med., læge paa hovedlazarettet i Mangelsgaarden CHR. AUG. EGEBERG, af JOHAN ANDREAS KRAFT, distrikts- og lazaretlæge i første distrikt (Vaterland, Fjerdingen etc.), samt af stud. med. C. T. SCHJØTT og HENRIK STEFFENS, distrikts- og lazaretlæger i tredie distrikt (Piperviken med tilliggelser), alle i «Eyr», 9de bind 1834.

Af disse fire da ved begyndelsen af deres løbebane staaende unge læger blev JOHAN ANDREAS KRAFT (født 1808) allerede 1834 ansat som distriktslæge og læge ved amtssygehuset i Flekkefjord, i hvilket embede han har virket med stor iver og senere er forblevet og i 1884 feirede sit embedsjubilæum; siden 1883 æresmedlem af «Norsk medicinsk Selskab», til hvis stiftere han hørte. Senere er af ham trykt kun endel officielle beretninger fra hans embedsdistrikt.

De tre øvrige blev senere meget bekjendte og anseede Kristianialæger. Steffens og Egeberg vil senere blive omtalt.

Endnu hører til den tids choleraliteratur en «Afhandling om den indiske eller ondartede epidemiske Cholera, et Almueskrift», Drammen 1831, af J. F. Hanstein. Dette skrift blev ifølge Høieste resolution af 2den marts 1832 efter cholera-centralkommissionens anbefaling ved regjeringens foranstaltning omspredt i riget. Cholera betegnes heri som følge af et i de lavere luftlag af ubekjendte aarsager udviklet miasma, som igjen i det menneskelige legeme avler et contagium; der fordres derfor streng isolation. SAMUEL FERDINAND HANSTEIN (født 1785, † 1832) var tysk født, siden 1807 ansat som militærlæge i den norske armé og med chirurgisk examen i Kjøbenhavn 1814. Han blev regimentschirurg og boede som en meget afholdt læge i Drammen. I «Eyr», 1ste og 2det bind 1827, findes enkelte mindre afhandlinger af ham af chirurgisk indhold.

Aaret 1837 bragte tre inauguraldissertationer, alle for licentiatgraden. Den første var:

JOHAN FRITZNER HEIBERG (født 1805, † 1883): «*Dissertatio de testium in foetibus humanis descensu*», Kristiania 1837.

J. F. Heiberg, en broder af professor Christen Heiberg, var fra 1829 prosektor ved det anatomiske institut, i hvilken stilling han blev

* Dr. H. Stevens, læge paa St. Croix, som da opholdt sig i Kjøbenhavn, havde gjennem gesandtskabet indsendt en anvisning til den asiatiske choleras behandling til regjeringen, og denne havde anmodet centralkommissionen om at anstille forsøg dermed.

lige til 1853; i ledigheden efter professor M. Skjelderup og før Voss tiltraadte, docerede han i et semester anatomi. Han var udgiver af «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie» og skrev i alle dets fire aargange forskjellige afhandlinger, de fleste af retsmedicinsk indhold, af hvilke en, «Om Lægernes Beviser for, at et Fruentimmer har født», 1ste aargang 1842, er af megen interesse for fagmænd. Heiberg var tidlig bleven militærlæge, udnævntes i 1853 til generalchirurg for den norske armé, og han var senere hovedsagelig optaget af sin embedsgjerning som saadan. I vort militære lægevæsens historie vil hans navn længe mindes, da han var en foregangsmand i sine bestræbelser for reform i arméens sanitetsvæsen efter et system, som senere er indført i flere store landes arméer (at sanitetspersonalet danner en de øvrige vaabenarter sidestillet etat med særskilt militært kommandoforhold). Hans «Forslag til Plan for en fremtidig Ordning af Arméens Lægevæsen» er med motiver og talrige erklæringer etc. i aarene fra 1855 til 1865 trykt i et som statsdokument udgivet skrift under fællestitelen «Arméens Sundheds- og Sygepleie», som aabnes med Hs. Majestæt Kong Oskars kommandoresolution af 8de januar 1855, der indeholder en ordning af arméens lægevæsen overensstemmende med grundsætningerne i Heibergs plan. Denne naaede først at blive realiseret og fuldstændiggjort under hans efterfølger. En brochure: «Om den militære Styrelse», Kristiania 1868, blad I, udkom anonymt, men Kiær: «Norges Læger i det 19de Aarhundrede» opfører ham i begge udgaver som forfatter, ligesaa Halvorsen i sin «Forfatter-Lexikon». Kfr. Hj. Pettersens «Anonymer og Pseudonymer», Kristiania 1890.

Som generalchirurg udgav Heiberg: «Tabellarisk Oversigt over Lægernes Indberetninger til Generalchirurgen om Sessionerne i 1855», Kristiania 1856, og i 1858 en lignende over sessionerne i 1856. Desuden en afhandling: «Om det syphilitiske Smittestofs Virkning paa det menneskelige Legeme», Kristiania 1868, i anledning af den da paagaaende diskussion om syphilisationen.

Den næste var THOMAS LAURITS CHRISTIAN FREDERIK BLICH (født 1810, † 1879): «*Dissertatio de stenosi ostiorum cordis, Pars prior*», Drafniæ 1837, for licentiatgraden i medicin. (Æresdoctor i medicin blev han ved Upsala universitets jubilæum i 1877.)

I «Eyr», 10de bind 1835 findes af ham en afhandling: «Bidrag til Hjertesygdommenes Pathologi». Desuden skrev han endel afhandlinger i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», de

fleste over obstetrik, for hvilket fag han i den tid saavelsom senere særligt interesserede sig, ligesom i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben». Blich kom tidlig som Læge til Drammen, hvor han forblev, siden 1857 som landfysikus i Buskeruds amt; han var i sine senere aar mest optaget af sin private praxis og sin embedsgjerning og udgav beretninger: «Statistiske Undersøgelser om Dødeligheden i Drammen i Femaaret 1856—60», særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 15de bind 1861, og «Beretning om Sundhedstilstanden etc. i Buskeruds Landphysikat for Aarene 1864, 65 og 66», Drammen 1865, 1866 og 1867. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 24de bind, findes beskrevet en interessant iagttagelse af ham: «Fibrøs Blærepolyp, Trichiuri», 1870.

Blich var en korrekt lægepersonlighed af den gamle skole. Han lagde sig i de senere aar efter studiet af chinesisk og skal ifølge Kiær: «Norges Læger», 2den udgave 1888 have korresponderet paa dette sprog med chinesiske lærde.

Omtrent samtidig med Blichs kom den tredie afhandling for licentiatgraden af:

ANDREAS CHRISTIAN CONRADI (født 1809, † 1868): «*De auscultatione obstetricia. Dissertatio inauguralis*», Kristiania 1837.

Og tre aar efter:

F. C. FAYE: «*De vesiculis seminalibus*», Skien 1840.—41 *Particula 1ma* for licentiat-, *Part. 2da* for doctorgraden i medicin.

De to sidstnævnte forfattere blev kort tid efter universitetslærere, og da den hovedsagelige del af deres lærervirksomhed ligesom ogsaa af deres forfatterskab falder i en senere periode, vil de nærmere blive omtalt i næste afsnit.

Hermed var den første række af medicinske afhandlinger for akademiske værdigheder ved vort universitet afsluttet for et længere tidsrum. Tiden og udviklingen bragte lægevidenskabens dyrkere ind paa en mere reel, af det praktiske livs gjøremaal optaget retning. Traditionen fra Kjøbenhavns universitet med de lærde paa latin forfattede dissertationer var brudt, og akademiske graders værdi faldt i kurs. Enkelte promotioner under det filosofiske fakultet foregik i de følgende aar, men det var først i 1874, efterat der ifølge lov af 1845 var indført et nyt reglement for doctorgraden, og efterat det medicinsk-videnskabelige liv var bleven mere udviklet og større kappestrid vakt paa det videnskabelige omraade, at en ny række af doctordissertationer aabnedes, som i stigende forhold har fortsat sig op til nærværende tid.

Forøvrigt bestod, hvad der i denne tid, i 30- og 40-aarene, udkom

af medicinsk literatur, for en stor del af bøger med mere praktisk formaal for studiet og for lægestanden, som man synes at have følt savn af, nemlig tidsmæssige lærebøger i de forskjellige medicinske fag. M. Skjelderups i 1838 udkomne «Forelæsninger over den legale Medicin» er tidligere nævnt.

I 1844 udkom «Lærebog i Fødselsvidenskab for Jordemødre» af F. C. Faye, Skien, som siden og i følgende udgaver i femti aar blev brugt ved jordemødrenes undervisning, og som et nyttigt kompendium for medicinske studerende og læger i den del af fødselsvidenskaben, som de har fælles med jordemødrene. 2den omarbeidede og forøgede udgave udkom i Kristiania 1857, 3die omarbeidede udgave Kristiania 1872. En 4de udgave, «Lærebog for Jordemødre» efter Fayes 3die udgave, udarbeidet af overlæge ved fødselsstiftelsen i Bergen, dr. H. Vogt, udkom i Kristiania 1886. Den er afløst af «Lærebog for Jordemødre» af H. Vogt, Kristiania 1894.

Forøvrigt søgtes mangelen af lærebøger afhjulpet ved oversættelser af enkelte af datidens meget anseede udenlandske, især tyske, lærebøger.

Forholdene synes dengang ikke at have været som nu, da de medicinske studerende er vant til næsten udelukkende at benytte lærebøger skrevne i fremmede sprog, navnlig tysk, ved sit studium. Datidens studenter var mere fortrolige med latin end med levende sprog; men desuden maa erindres, at i hin tid en ikke ringe del af de studerende tog «norsk medicinsk examen» efter at have underkastet sig den i 1816 indførte og i 1845 igjen ophævede «præliminærexamen». Og ved denne examen krævedes ikke, ialfald ikke obligatorisk, nogen prøve i levende sprog. Saaledes udkom Busch: «Haandbog i Fødselsvidenskaben», oversat fra tysk af C. W. Boeck og T. C. L. F. Blich, Drammen 1833, Blasius: «Lærebog i Chirurgien», oversat af J. A. Lie, stud. med. (senere korpslæge (1799—1882), mangeaarig manuduktør i chirurgi og anatomi), Kristiania 1839. A. Conradi og daværende reservelæge O. N. Lund indførte i vor literatur Laennecs store opdagelse ved en oversættelse af dr. Phillip: «Lunge- og Hjertesygdommenes Diagnostik ved physikalske Tegn med særdeles Hensyn til Auscultation og Percussion», Kristiania 1837. Og fl. a.

Den utrættelige, stadig for sin videnskab interesserede H. Munk, som endnu paa sin gamle alder foretog en studiereise til Paris for at lægge sig efter stethoskopi og hudsygdomme, skrev en «Diagnostisk Oversigt over Hudsygdommene, efter franske Forfattere», Kristiania 1841, særtryk af «Norsk Magazin for Lægeviden-

skaben», 3die bind 1841. I 1834 havde han, som supplement til sine «Love for Medicinalvæsenet», udgivet: «Alphabetisk Register over de for Norges Medicinalvæsen gjeldende Lovbestemmelser».

I denne tid falder ogsaa en væsentlig del af den grundige og alsidige naturforsker, Christian Peter Bianco Boeck's (født 1798, † 1877) virksomhed. Han blev først, efterat han i 1824 var bleven medicinsk kandidat, knyttet til arbeidet for en institution, som man kort efter universitetets oprettelse fandt, at landet trængte, nemlig en veterinærskole. Forslag herom fremkom paa storthinget i 1818, der ogsaa anmodede regjeringen om i Kristiania at lade oprette en veterinærskole og bevilgede hertil foreløbig en sum af 1000 spd. Der blev imidlertid intet herved foretaget, men efter en del yderligere forhandlinger i den følgende tid blev der af storthinget i 1824 bevilget en sum til reisestipendium for en videnskabsmand til udenlands at sætte sig ind i veterinærvæsenet, og hertil blev Boeck udseet. Efter sin hjemkomst blev han i 1828 udnævnt til lektor i veterinærvidenskaben ved den paatænkte veterinærskole. Denne var imidlertid ikke kommen videre, end at der ved en kgl. resolution i 1826 var bestemt en staten tilhørende tomt, hvorpaa bygningen m. m. skulde anlægges (paa en del af det saakaldte Kontraskjær ved Akershus fæstning). Imidlertid gjorde sig vanskeligheder gjeldende, først i form af kritik over den valgte tomt, interessen og statens ydeevne lagdes beslag paa i andre retninger, og en norsk veterinærskole kom ikke og er heller ikke siden kommen istand. Derimod blev Boeck i 1840 udnævnt til professor ved universitetet i fysiologi, komparativ anatomi og veterinærvidenskab, uden at han fik anden anledning til virksomhed i sidstnævnte fag, end at han senere af regjeringen blev overdraget enkelte offentlige hverv i veterinærvæsenets anliggender. Som universitetsprofessor virkede han lige til sin død. Der er neppe nogen del af naturvidenskaben, uden at den var medtaget

Christian Boeck.

i Boecks granskning, og han har efterladt sig vidnesbyrd om utrætteligt arbeide, lige fra han som student paa en naturvidenskabelig feriereise sammen med Keilhau opdagede Jotunheimen, og til han ved sin død efterlod sig arbeider, som han ikke havde faaet tid til at bringe til ende. — I «Eyrs» 1ste og 2den aargang skrev han om veterinærsagen; hans «Forslag til Indretningen af et Veterinairinstitut for Norge» er trykt i budgetpropositionen 1830—1833. Han var som før anført redaktør af de tre sidste bind af «Magazin for Naturvidenskaberne» og skrev afhandlinger i de fleste aargange af dette tidsskrift, fra 2det til 11te bind, mest af naturvidenskabeligt indhold, hvilke han aabnede i 2det bind 1823 med «Iagttagelser af Phænomener, der synes at vise en egen Virksomhed hos nogle Vanddyr», samme aar som han skrev den før nævnte afhandling om den dyriske magnetisme. Hans øvrige publikationer, som omfatter næsten alle grene af naturvidenskab og saavel praktisk som theoretisk lægevidenskab, og som viser, at hans granskninger med en vis forkjærlighed dreiede sig om biologiske problemer, findes foruden i «Eyr» i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie» og i andre tidsskrifter, i de skandinaviske naturforskermøders og i «Christiania Videnskabs-Selskabs», tildels ogsaa i «Kgl. Svenska Vetenskaps-Akademiens» forhandlinger, af hvilket selskab han siden 1849 var medlem. Det tildelte ham i 1855 den Flormanske guldmedaille «för utmärkte anatomiska och physiologiska afhandlingar». Mest bekjendt er Boeck bleven blandt fysiologer og histologer derved, at han var den første, som indførte brugen af polariseret lys ved undersøgelse af organiske væv. Foredrag af ham herover er trykt i de skandinaviske naturforskermøders forhandlinger, 1ste møde, Göteborg 1839: «Bemærkninger, oplyste ved Afbildninger, angaaende Anvendelsen af polariseret Lys ved microscopisk Undersøgelse af organiske Legemer», samt i forhandlinger ved 2det møde, Kjøbenhavn 1840: «Iagttagelser om Texturforholde anstillede ved polariseret Lys». Han havde givet sine første meddelelser herom som «Foreløbige Bemærkninger» i «Lægeforeningen i Christiania» i 1837 (Forhandlinger, «Eyr», 11te bind 1837) og 1838 i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste bind 1840. Mest bekjendt forøvrigt er hans undersøgelser: «Hvorvidt er man istand til at bestemme den Tid, der udfordres for at udføre visse aandelige Funktioner?» («Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres 7de Møde i Christiania 1856», Kristiania 1857), samt hans undersøgelser over muskelkontraktioner med foredrag herover, trykt i de nævnte selskabers forhandlinger. Endvidere hans i «Nordisk Universitets-Tidsskrift», 4de

bind, 3die hefte, Kristiania 1858 trykte afhandling: «Iagttagelser til Oplysning om Aandedrætsbevægelsernes Forhold», ogsaa særskilt udkommen. I en periode af sit liv var Boeck desuden sterkt optaget med udgivelsen af den første norske farmakopoe i 1854, hvorom mere senere.

Slutningen af denne periode betegnes ved et literært arbeide, som ikke alene er et hovedværk i vor medicinske literatur, men ogsaa var et vidnesbyrd om, at den, hovedsagelig fra den franske medicin udgaaede, paa exakt, nøgternt naturstudium grundede lægevidenskab nu ogsaa hos os skulde begynde at afløse den af naturfilosofiske systemer og mer umiddelbar naturbetragtning prægede medicin i de første decennier af aarhundredet.

Dette værk var: «Om Spedalskhed. Af D. C. Danielssen, Overlæge ved Hospitalerne for Spedalske i Bergen, og C. W. Boeck, Lector i Medicin ved Universitetet i Christiania. Udgivet efter Foranstaltning af den Kongelige Norske Regjerings Departement for det Indre. Christiania 1847. Med 1 Atlas og 24 lithographerede Planchér». Det udkom ogsaa paa fransk: «*Traité de la Spédalskhed ou Elephantiasis des Grecs. Traduit du Norwégien sous les yeux de Mr. Danielssen par L. A. Cosson (de Nogaret)*», Paris 1848. Dette var ogsaa et grundlæggende værk for studiet af den epidemiske sygdom, som i den senere tid havde mere og mere tiltrukket sig styrelsens og lægernes opmærksomhed, efterat de ved aarhundredeskiftet og begyndelsen af indeværende aarhundrede mod radesyge rettede foranstaltninger var begyndt at træde mere i baggrunden, hvilken sygdom man forøvrigt til en vis grad havde konfunderet med spedalskheden. Det skeede imidlertid først under modstand og nølen. En af præst ved St. Jørgens hospital i Bergen, JOHAN ERNST WELHAVEN, forfattet og gjennem prof. Thulstrup til «Svenska Läkare-Sällskapet» indsendt og i dets «Handlingar» 3die bind 1816 trykt afhandling: «Beskrifning öfver de Spetälska i St. Jörgens Hospital i Staden Bergen i Norrige», hvormed han søgte at henlede opmærksomheden paa samme i den lægevidenskabelige verden, blev foreløbig uden virkning.

J. J. Hjort havde i 1832 paa offentligt opdrag gjort en reise til Vestlandet for at studere de der forekommende epidemiske hudsygdomme (indberetning herom i «Eyr», 8de bind 1833). Derunder opholdt han sig ogsaa i Bergen, og det var efter konferencer med ham, at en af Bergensrepræsentanterne paa storthinget i 1833 henledede kronprins Oskars opmærksomhed paa spedalskheden. Følgen blev, at der blev nedsat en kommission for at istandbringe forandringer ved

St. Jørgens hospital, men heraf kom der da intet væsentligt ud, og efter regjeringens indstilling blev der besluttet, at intet videre ved sagen var at foretage. Men Bergensrepræsentanterne paa storthinget i 1836 indgav da forslag om oprettelse af helbredelses- og pleieanstalter for spedalske, og derefter blev den før omtalte spedalskhedskommission af 1837 nedsat. Kommissionens medlem Hjort blev sendt til udlandet for at studere hudsygdomme, og kommissionens den 31te september 1838 indgivne forslag mundede ud i oprettelse af flere helbredelses- og pleieanstalter i de af spedalskhed især hjemsøgte egne af landet, fra Bergen til Tromsø. Forslaget kom ikke til storthinget i 1839; derimod blev C. W. Boeck i 1840 sendt ud for at studere spedalskheden i de andre lande i Europa, hvor spedalskhed forekom, paa hvilken reise han bl. a. besøgte Italien, Grækenland og de Joniske øer. Og Danielssen blev det overdraget at fortsætte sine da begyndte studier af spedalskhed paa St. Jørgens hospital i Bergen. C. W. Boeck skrev nu sin første afhandling over sygdommen: «Om den spedalske Sygdom, *Elephantiasis Græcorum*», Kristiania 1842, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de bind. Og Danielssen skrev sine «Iagttagelser om Spedalske i St. Jørgens Hospital i Bergen i 1841» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 5te bind 1842, og «Om Spedalskheden i St. Jørgens Hospital» (i 1842) i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 2det bind 1843, og han fortsatte sine studier over sygdommen saavel hjemme som i udlandet, især i Paris, hvor han i 1847 havde tilsyn med oversættelsen af hans og Boecks store værk.

Spedalskhedskommissionens forslag kom frem paa storthinget i 1842, som bevilgede midler til oprettelse af en helbredelsesanstalt for spedalske i Bergen. Og hermed var den række foranstaltninger mod den spedalske sygdom aabnet, som i den følgende periode blev fortsat med Danielssen som den ledende aand, ligesom han ogsaa efter sit første fundamentale arbeide vedblev sine granskninger over sygdommen, der er fortsat og fuldstændiggjort i den senere tid ved fortjenstfulde arbeider af hans elever. Til ham er væsentlig at føre tilbage det værk, hvoraf vi nu med grund kan haabe som praktisk resultat at se anstalterne mod spedalskhed, hvad der allerede for endel er paa vei til at realiseres, afløste af anstalter mod en anden endemisk svøbe for vort land, tuberkulosen.

Fra 1850 til første halvdel af 1870-aarene.

Ved aarhundredets midte var som før nævnt en ny retning brudt frem i lægevidenskaben idethele. Ogsaa paa dette omraade kan det

siges, at realismen var begyndt at trænge sig frem efter den foregaaende tids romantik. Nye undersøgelsesmethoder var indført. Man fordrede sit kjendskab til sygdommene bygget paa et mere haandgribeligt materielt grundlag, som ydedes af stethoskopet, af den nyere chemi og derigjennem kundskaben om det menneskelige legemes chemismus. Den pathologiske anatomi var grundlagt af Virchows banebrydende arbeider. Indførelsen af chloroformen omtrent ved samme tid ved Simpson gjorde chirurgien fuldkomnere og chirurgens haand mere rolig og dristig; der manglede endnu kun antiseptiken, som i det følgende tidsrum gjorde chirurgien til hersker i den praktiske medicin. For vort lands vedkommende ligger i denne periode ogsaa den videre udvikling af flere vigtige medicinale institutioner, af vort hele sundhedvæsen, vor medicinske administration osv., og det viser sig fremdeles, ligesom forhen, at vor medicinske literatur er nær knyttet til udviklingen af vort medicinalvæsen idethele.

Wilhelm Boeck.

Det var især de to sidstnævnte læger og forfattere, Boeck og Danielssen, som, hver i den stilling, hvori de nu var sat, tildels ogsaa fremdeles i fællesskab, i den første del af denne periode gav datidens medicinske literatur sit præg.

Carl Wilhelm Boeck (født 1808, † 1875), halvbroder af Christian Boeck og søstersøn af den før nævnte dr. med. Thor Peckel, begyndte, efter at have indehavt enkelte midlertidige lægestillinger og efter fuldendelsen af sine universitetsstudier i 1831, og fra 1831—32 at have foretaget en studiereise til udlandet, sin lægevirksomhed i 1833 som konstitueret berglæge og distriktslæge paa Kongsberg, i hvilken stilling han blev staaende, indtil han i 1846 blev lektor og i 1851 professor i medicin ved universitetet, med hudsygdomme og chirurgi som lærefag. I 1850 blev der tildelt ham som overlæge en service ved Rigshospitalets hudsygeafdeling. Han tog afsked som universitetslærer i 1869. Han synes fra først af, og i begyndelsen af sit ophold paa Kongsberg, med forkjærlighed at have beskjæftiget sig med obstetrik, der ogsaa var gjenstand for hans særlige studium paa hans første udenlandsreise. Han

skrev i «Eyr», 8de bind 1833 «Om den tilbageblevne Efterbyrd. Efter D'Outrepont». Han var den første, som her i landet (naar fraregnes to ikke beskrevne tilfælde af hans formand paa Kongsberg, Hasberg) foretog den kunstige fremkaldelse af fortidlig fødsel, som er beskrevet i «Eyr», 11te bind 1837: «*Partus praematurus artificialis* paa Grund af Hydrothorax hos Konen» og det næste: «*Partus praematurus artificialis* paa Grund af for snævert Bækken», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste bind 1840. (Den næste operation foretoges først 23 aar senere paa Kristiania fødselsstiftelse af prof. F. C. Faye.) Men Boecks interesser blev tidligt ledet ind i en anden retning, nemlig paa studiet af spedalskhed, hudsygdomme og syphilis, som siden blev hans livsopgave, og det var som før anført denne klasse sygdomme, navnlig spedalskheden, som var gjenstand for hans anden længere udenlandsreise i 1840—41. Midt under sine første studier over spedalskhed skrev han i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die bind 1841 om «En mærkelig Hudsygdom; med en Tegning» og i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842 om «Ichthyosis».

Efterat Boeck som hospitalslæge havde begyndt sin kliniske virksomhed, angaaende hvilken han i 1853 udgav sin «Klinik over Hudsygdommene og de syphilitiske Sygdomme i 1852», Kristiania 1853, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 7de bind 1853, blev temmelig strax hans hovedinteresse og hans arbeide optaget af en behandlingsmethode af syphilis, som vakte stor sensation og i løbet af et par decennier optog saavel lægestandens som publikums opmærksomhed saavel her som udenlands og vakte vidtløftige diskussioner og tildels temmelig skarp strid, under hvilken Boeck dog urokkelig holdt stand, nemlig syphilisationen.

Efterat syphilisation først var bleven anvendt af Sperino i Turin og Auzias-Turenne i Paris i 1850 og 1851 som profylaktisk og kurativt middel mod syphilis, men, indbragt for «*Académie de médecine*» i Paris af dette sommeren 1852 forkastet, gav Boeck sin første meddelelse herom i en opsats i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 6te bind 1852: «Syphilisationen», som var en oversigt over sagens historie indtil da, hvori han til slutning udtaler, at han ikke anser sagen med denne akademiets dom endt. Man læser mellem linierne hans tilbøielighed til at underkaste sagen en selvstændig prøvelse. Høsten 1852 foretog han ogsaa sine første inokulationer og offentliggjorde efter 8 maaneders forløb sine hidtil hos 5 syphiliserede gjorte iagttagelser: «Syphilisationsforsøg, foretagne af W. Boeck», Kristiania 1853, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 7de bind 1853. Senere

udgav han en række skrifter med beretninger om sine fortsatte syphilisationskure, hvori han hævder og stedse med større styrke søger at konstatere, hvad der var methodens kardinalpunkter, nemlig, at den fremkalder immunitet for det syphilitiske virus, at de syphilitiske symptomer under behandlingen svinder, og at den virker fordelagtigt paa den syges almentilstand. Den næste publikation udkom som universitetsprogram for 2det halvaar 1852: «Syphilisationen studeret ved Sygesengen», Kristiania 1854. En forkortet oversættelse af dette skrift findes i «*Revue médico-chirurgicale de Paris*»: «*Recherches cliniques sur la syphilisation. Par le Dr. W. Boeck*», Paris 1855. Derefter kom «Die Syphilisation bei Kindern», Kristiania 1856, ogsaa paa fransk: «*De la Syphilisation appliquée aux enfants, traduit de l'Allemand par I. A. Hagen*», Paris 1856; «Syphilisationen som Kurmethode», Kristiania 1857, ogsaa oversat paa tysk af dr. Horning; «Fortsatte Observationer om Syphilisationen», Kristiania 1859, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 13de bind 1859; «*De la Syphilisation. État actuel & statistique*», Kristiania 1860. Hermed ophørte Boecks publikationer specielt over syphilisationen. Under den strid, som methoden vakte, opfordrede han i 1856 daværende lektor Voss, C. A. Egeberg og H. Steffens til at træde sammen i en komite for at følge hans syphilisationer og konstatere resultaterne. Dette skeede, og komiteen gav paa det skandinaviske naturforskermøde i 1856, hvor sagen diskuteredes, efterat Boeck havde holdt et foredrag: «Om Syphilisationen», først en foreløbig beretning, senere i «Norsk medicinsk Selskab» 1863 sin endelige beretning, trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 17de bind 1863: «Commitee-Beretning angaaende Syphilisation». Komiteens dom om syphilisationen var forbeholden og forsigtig, men i det hele gunstig. Den sidste diskussion om syphilisationen førtes i «Norsk medicinsk Selskab» i 1868 («Forhandlinger» osv. 1868). Efterat nu syphilisationen, ialfald i sin daværende skikkelse, har udspillet sin rolle, maa man dog indrømme, at Boecks grundsyn paa sagen har faaet sin retfærdiggjørelse og sin støtte i vor tid ved Pasteurs og de nyeres virusbehandling af hydrofobi, cholera, diphtherit og andre infektiøse sygdomme. Men paa den anden side maa Boeck i sin opfatning af merkur som helbredelsesmiddel af syphilis siges at have undervurderet dette middels betydning og overvurderet dets mulige skadelige virkninger, for en væsentlig del vistnok paa grund af datidens mindre skjønsomme behandlingsmethoder.

Syphilisationen blev i 1850-aarene udført af et ikke ringe antal norske læger, hvorom beretninger er offentliggjort: af cand. med. C. L. R. Hørbye: «Syphilisation», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben»,

2den række, 13de bind 1857; cand. med. H. A. Gjør: «Syphilisation» (ibid.); stadslæge F. C. Wildhagen, Drammen: «Bidrag til Syphilisation», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 14de bind 1858; distriktslæge L. Baumann, Lillehammer: «Bidrag til Syphilisationen» (ibid.); fængselslæge A. Tidemand, Kristiania: «Syphilisation», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 15 bind 1860. Ligesaa af Danielssen i et nedenfor nævnt skrift.

I forening med Danielssen udgav Boeck et pragtværk med plancher: «Samling af Iagttagelser om Hudens Sygdomme», Kristiania 1855—62, ogsaa med fransk text: «*Recueil d'Observations sur les Maladies de la Peau*», hvoraf udkom 3 leveringer, hvori af Boeck: «*Scabies & Syphilide tuberculeuse*» og «*La Radesyge*». Denne sidste ogsaa særskilt: «*Traité de la radesyge* (*syphilis tertiaire*)», Kristiania 1860.

I sine senere leveaar beskjæftigede Boeck sig væsentlig kun med syphilisstudier. I 1862 udkom hans voluminøse værk: «*Recherches sur la Syphilis* etc. *Ouvrage publié aux frais du gouvernement*» og dets fortsættelse: «Undersøgelser angaaende Syphilis», Kristiania 1875. Som den røde traad i disse afhandlinger gaar hans overbevisning om, at syphilisationen er det paalideligste middel til at helbrede syphilis. Sine erfaringer resumerer han tilsidst i sit ogsaa i hans sidste leveaar udkomne skrift: «Erfaringer om Syphilis», Kristiania 1875, som han ogsaa udgav paa tysk: «Erfahrungen über Syphilis von dr. W. Boeck, Professor der Dermatologie in Christiania», Stuttgart 1875.

Efter at have taget afsked som professor foretog Boeck en reise til Amerika, hvorunder han besøgte de af landsmænd beboede dele af Vesten, og resultatet heraf var hans i «Nordisk medicinsk Arkiv», 3die bind 1871 trykte afhandling: «Spedalskheden i de forenede Stater i Nordamerika».

Daniel Cornelius Danielssen (født 1815, † 1894) blev i 1846 udnævnt til overlæge for den vordende helbredelsesanstalt ved Bergen, og i 1849, da Lungegaardshospitalet var færdigt, overlæge ved dette og fra 1857 medlem af tilsynskomiteen ved den da paa hans initiativ oprettede pleiestiftelse no. 1 for spedalske. Medens Boeck efter afslutningen af deres fællesarbeide concentrerede sin interesse paa syphilisationen, blev Danielssen spedalskheden tro til det sidste. I de nævnte stillinger vedblev han sine videnskabelige granskninger over spedalskheden, ligesom han ledede og lettede sine yngre kollegers og elevers arbeider, og han var tillige, som anført, en ledende aand i planlæggelsen af de yderligere foranstaltninger, som fra det offentliges side blev truffet mod spedalskheden.

For ved folkets oplysning at modarbeide sygdommen skrev han: «Den spedalske Sygdom, dens Aarsager og dens Forebyggelsesmidler. Et Folkeskrift», Bergen 1854. I den af ham i forening med C. W. Boeck udgivne «Samling af Iagttagelser om Hudens Sygdomme» er af ham: «*Psoriasis*; *Herpes*» i 1ste levering, Kristiania 1855, og i 3die «*Traité de la forme anaisthétique de la Spédalskhed*», Kristiania 1862. Som slutningshefte udgav han i 1892: «De planteparasitiske Hudsygdomme». Boeck fremsatte i et foredrag paa naturforskermødet i Kristiania i 1856: «Om Syphilisationen» den idé, at syphilisationen med den største opmærksomhed burde prøves ogsaa mod andre sygdomme. Danielssen forsøgte den i spedalskhed og offentliggjorde sine forsøg i en afhandling: «Syphilisationen anvendt mod Syphilis og Spedalskhed», Bergen 1858. Fra Lungegaardshospitalet offentliggjorde han lige fra dets begyndelse beretninger om dets virksomhed, der indeholder meddelelser om hans stadig fortsatte studier over spedalskhed, i begyndelsen en- og toaarige, senere lige til den sidste tid treaarige. De er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» 2den, 3die og 4de række. Et foredrag af Danielssen paa det skandinaviske naturforskermøde i 1868: «Spedalskhedens Therapi», gav stødet til et interessamt afsnit af den senere spedalskheds-diskussion, som i det følgende vil blive omtalt. Endnu i sit sidste leveaar fuldendte han et arbeide, som da var under trykning og først udkom efter hans død: «Die Behandlung der Lepra» i Penzoldt und Stinzinger: «Handbuch der speciellen Therapie innerer Krankheiten», 1ste bind, Jena 1894.

Daniel Cornelius Danielssen.

Foruden at være overlæge ved Lungegaardshospitalet var Danielssen siden 1852 medlem af Bergens Museums direktion og siden 1864 dets præses; og dette instituts udvikling til, hvad det nu er bleven, en bergensk centralstation for norsk videnskabelighed, skyldes for en væsentlig del ham. Ved siden af sine arbeider med spedalskheden var han nemlig ligefra begyndelsen af, med sin alsidige interesse og sin sjeldne

arbeidskraft, optaget af zoologisk og biologisk forskning, navnlig af den lavere havfauna. Et betydeligt antal afhandlinger herover er udgaaet fra hans haand, for en stor del i forening med zoologen, konservator ved Bergens Museum JOHAN KOREN (født 1809, † 1885), dels som særskilte værker, dels i naturvidenskabelige samlinger og tidsskrifter.

Samtidige med Danielssen og Boeck var den sidstes tre kolleger i det medicinske fakultet, hvis virksomhed og forfatterskab for største del falder i denne periode, nemlig Faye, Conradi og Voss.

FRANTS CHRISTIAN FAYE (født 1806, † 1887) boede først, fra 1833, som korpslæge i Skien, baade medens han tog doctorgraden og skrev sin omtalte «Lærebog for Jordemødre». I 1846 blev han ansat i den efter professor Thulstrup ledige universitetslærerpost og som overlæge paa Kristiania fødselstiftelse, med fødselsvidenskab, kvinde- og børnesygdomme som lærefag. Fra denne stilling tog han afsked i 1876. Det i 1855 oprettede børnehospital skylder ham sin tilblivelse; ligesaa var det paa hans foranledning, at den i 1861 i Bergen aabnede fødselsstiftelse blev oprettet. Faye var vor mest produktive medicinske forfatter, og hans literære virksomhed ligesom hans interesser strakte sig foruden til de grene af lægevidenskaben, som laa ham nærmest, udover næsten alle dens felter. Og hans forfatterskab findes i rig overflod spredt i alle vore indenlandske tidsskrifter, i «Nordisk medicinsk Arkiv», tildels ogsaa i udenlandske medicinske tidsskrifter. Han fortsatte det ogsaa indtil sin sidste levetid. Der var neppe noget emne, høiere og lavere, paa medicinens gebet oppe hos os, uden at Faye deltog i dets diskussion og leverede bidrag til spørgsmaalets løsning. Herom sees ogsaa vidnesbyrd i de skandinaviske naturforskermøders forhandlinger, i hvilke møder han paa et par undtagelser nær deltog lige fra det første i Göteborg, indtil sygelighed i de senere aar hindrede ham; ligesaa i «Christiania Videnskabsselskabs» forhandlinger, til hvilket selskabs oprettelse Faye ogsaa gav stødet.

Frants Christian Faye.

Fayes første forfatterskab viste endnu ikke med bestemthed, i hvilken retning hans medicinske livsbane skulde gaa. Han debuterede med en afhandling i «Eyr», 8de bind 1833: «Selvmord udført ved et Skudsaar i Brystet», nedskrevet, medens han opholdt sig som ung læge i Finmarken, hvorhen han af regjeringen var sendt i 1831 i anledning af en frygtet cholerainvasion fra Nordrusland. Ligesaa skrev han i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842 om «Tenotomi» og i 2det bind 1843 atter «Om et Skudsaar i Brystet»; endvidere: «Practiske Iagttagelser og Bemærkninger» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2det bind 1840 (1. «Febris intermittens». 2. «Chronisk Diarrhoe». 3. «Hurtig Død efter forudgangen Fødsel»). Efterat han i 1838 havde foretaget sin første stuediereise udenlands, blev han i 1841 sendt udenlands med offentligt stipendium for at studere hudsygdomme. Det var da, som før omtalt, at foranstaltninger mod spedalskhed var under forberedelse, og der stod da ligeledes i udsigt en ordning af universitetsundervisningen, hvorved hudsygdomme kunde blive optaget som lærefag. Frugten af denne sidste reise var, foruden beretningen herom, trykt i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842: «Om et Par endemiske Hudsygdomme i Skotland og Ireland (*Sibbens* og *Morula)*» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 5te bind 1842. Men allerede ved sine prøveforelæsninger for doctorgraden, hvoraf to handlede om obstetriciske emner («Om Moderkagens Tilbageblivelse efter Fødselen» og «Superføkundation»; den tredie var: «Om nogle Abnormiteter ved Muskelsystemet, der undertiden kunne give Anledning til practiske Feiltagelser»), havde han, som det synes, vist, i hvilken retning hans interesser nærmest skulde gaa. Han lagde hermed sin befatning med hudsygdomme paa hylden, og hans senere videnskabelige produktion bevægede sig for det første væsentlig paa obstetrikens omraade. Under sin sidste udenlandsreise havde han ogsaa særlig lagt sig efter praktisk fødselsvidenskab. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 9de bind 1844, skrev han en afhandling: «Om Behandlingen af Metrorrhagier i de sidste Maaneder af Svangerskabet».

At Faye i denne sin første tid heller ikke veg tilbage for, ligesaalidt som senere, at behandle metafysiske emner, derom vidner en længere afhandling i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste bind 1841: «Nogle Bemærkninger om Forbindelsen mellem det mentale og animalsk-organiske Livs Yttringer», som var foranlediget ved en episode ved den da brugelige foreløbige prøve

ved hans doktorpromotion, hvorom en note i afhandlingen giver antydning. Efter tiltrædelsen af sin universitetslærerstilling publicerede han gjennem den hele tid beretninger om fødselsstiftelsens virksomhed, som indledes med en historisk udsigt: «Om Fødselsstiftelsen fra dens Begyndelse i Aaret 1818 til 1846». Disse beretninger, som indeholder mere og mindre indgaaende betragtninger over mange spørgsmaal, især i den praktiske fødselsvidenskab, operativ fødselshjælp og den puerperale pathologi, var i begyndelsen etaarige, saa toaarige, saa en treaarig, en femaarig og tilsidst en samlet for de tolv aar 1864 til 1875, da han aftraadte. Kristiania fødselsstiftelse var i Fayes tid periodevis meget stærkt hjemsøgt af barselfeber, den samme plage, som næsten alle fødselsanstalter led under paa den tid. Fayes stadige bestræbelser, i granskning og i forsøg, gik derfor ud paa at finde midlerne til at forebygge og helbrede denne sygdom. Redegjørelse herfor giver han i sine beretninger, ligesom barselfeberspørgsmaalet er gjenstand for flere af de talrige afhandlinger, der ogsaa behandler de øvrige før nævnte dele af obstetriken. En længere afhandling: «Om Puerperalfeberens Diagnose og Behandling, Foredrag og Bemærkninger i Anledning af en Diskussion i «Det medicinske Selskab» i Christiania angaaende denne Gjenstand» udkom som særtryk i forbindelse med «Forhandlinger i Norsk medicinsk Selskab» i 1858. Forøvrigt er de nævnte beretninger og afhandlinger samtlige trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», hvis fleste aargange lige fra begyndelsen til langt op i 80-aarene indeholder afhandlinger af Faye. Ogsaa de i det følgende nævnte findes der, naar intet andet særskilt er nævnt. Fra børnehospitalet offentliggjorde han to treaarsberetninger fra 1855 til 1862. Over gynækologiske emner skrev han ligeledes en stor del afhandlinger, der mest dreier sig om uterindiviationer og deres behandling. Han var paa dette felt væsentlig paavirket af sin store samtidige Simpson i Edinburgh. Ligesaa over uterussygdomme ellers, fibromer, chronisk metrit. Om det sidste emne skrev han en afhandling i «Monatschrift für Geburtsk. u. Frauenkrankh.», Berlin 1863: «Ueber die Heilbarkeit und Heilmittel der chron. Metritis» nærmest i anledning af v. Scanzonis i samme aar udkomne monografi: «Die chronische Metritis».

I de store spørgsmaal, som var oppe i lægevidenskabelig diskussion, deltog Faye med stor intesesse. Saaledes i syphilisationsspørgsmaalet. Han var en skarp modstander af Boeck heri. Han skrev ligeledes flere afhandlinger med syphilisationsspørgsmaalet som gjenstand, tildels med redegjørelse for egne kontrolforsøg. I anledning af choleras optræden i Kristiania i 1850 skrev han: «Bemærkninger om

Choleras Maade at opstaa og forplante sig paa» 1850, i 1854: «Om Cholera i Norge 1853 udenfor Christiania og Akers Sogn», og han udgav i anledning af cholera i Kristiania i 1866 en brochure: «Betragtninger angaaende Forplantelsen af den ondartede Cholera og de mod samme anvendte Forebyggelsesmidler», Kristiania 1866.

Han forfægtede med hensyn paa cholera dens miasmatiske og paa en bestemt, dog med cholerastof mættet luftkonstitution beroende udbredning og havde den i hin tid, eller i nogen tid indtil da, herskende mening om unytten af spærringsforanstaltninger.

«Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger» indeholder fra 1859 til 1874 en række foredrag af Faye, især over hygiæniske og biologiske, tildels ogsaa psychologiske og psychiatriske emner. Ligesaa de skandinaviske naturforskermøders forhandlinger, over materier, som for tiden var paa dagsordenen eller gjenstand for hans egen specielle interesse. Saaledes i det første møde i 1839: «Nogle Bemærkninger ved det af Professor Sommer fremsatte Forslag til et forandret System i Hudpathologien». Flere gange «Om Puerperalfeberspørgsmaalet»; «Om Choleraspærring»; «Om de nyere Fængselsystemers Virkning i physisk og psychisk Henseende», «Forhandlinger» 1851. (Faye var fra 1850 til 1856 medlem af Kristiania bodsfængsels direktion.)

Et lidet skrift: «Nogle Bemærkninger angaaende den overdrevne Brug af Kaffe og dens Skadelighed i Barnealderen» udgav han i Kristiania 1866, men forøvrigt foruden de før nævnte ingen særskilte skrifter. Hans øvrige forfatterskab, tildels af populær art, er spredt paa mange forskjellige steder.

Faye holdt sig nøie *à jour* med sin videnskabs literatur, og han gjorde i lang tid næsten aarlig studiereiser til udlandet. Resultatet af saadanne reiser var bl. a.: «Om Forholdene ved flere af Udlandets Hospitals-Indretninger, hovedsagelig dem for Kvinder og Børn», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 4de bind 1850, og: «Om de hygieniske Forholde vedkommende Fødsel og Barselseng med særligt Hensyn til Resultaterne i flere af Udlandets Fødselsstiftelser», ibid., 22de bind, 1868. Hans senere reiser gjaldt hvert aar gjerne udenlandske badesteder, om hvilke han da i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» gav beretninger og beskrivelser.

Andreas Christian Conradi (født 1809, † 1868). Som ung læge blev han i 1831 (med den senere amtsfysikus paa Hedemarken A. Blehr) i anledning af den truende cholera sendt til Hamburg for at studere sygdommen. Efter sin tilbagekomst var han i et aar vikarierende

distriktslæge i Bergens stift og skrev efter sin hjemkomst «Bemærkninger over Medicinalvæsenets Tilstand i Sønd- og Nordfjord» etc., Eyr», 9de bind, 1834, en liden medicinsk topografi med interessante oplysninger om folket og sundhedsforholdene i hin tid i denne del af landet. I 1841 blev han lektor i medicin med forpligtelse til at foredrage pathologi og medicinsk therapi, samt overlæge paa Rigshospitalet, og i 1845 professor. Han indførte den fysikalske undersøgelsesmethode i vor medicin. Som overmedicus paa Rigshospitalet efterfulgte han Sørenssen og fortsatte den af ham grundede medicinske klinik, som han hævede ved de fremskridt, som den medicinske diagnostik nu havde gjort, og som han beherskede, hvorved vigtige dele af pathologien kunde studeres paa en mere positiv, naturhistorisk basis. Som klinisk lærer var Conradi meget anseet; hans foredrag udmærkede sig ved klarhed og logisk fremstilling; derimod var han ikke meget produktiv som forfatter.

Andreas Christian Conradi.

I «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842, leverede han kliniske meddelelser: «Medicinsk Klinik ved Rigshospitalet»; ligesaa i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 7de bind 1844: «Oversigt over de ved Rigshospitalets medicinske Afdeling i 1842 behandlede Syge». Med forkjærlighed beskjæftigede han sig senere med de epidemiske sygdomsforholde og hævdede læren om den saakaldte epidemiske sygdomskonstitution som ætiologisk hovedmoment i de herskende sygdommes udbredning, en theori, som i lungebetændelse paa den ene, i tyfus paa den anden side saa typerne for overvægten af de skiftende steniske og asteniske sygdomskonstitutioner. En række afhandlinger herover publicerede han: «Om Sygdomsforholdene og Sygdomskonstitutionerne i Christiania» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben«, 2den række, 14de bind 1860, og «Sygdomsforholdene i Christiania» i samme tidsskrift 15de til 19de bind 1861—1865. Han beskrev: «Cholera i Christiania og dens Omegn i 1853» i samme tidsskrift 2den række, 8de bind

1854. Han sees her at betragte en epidemisk sygdomskonstitution ialfald som en betingende aarsag for choleras udbredning. I samme tidsskrifts 11te bind 1857 skrev han: «Om den spedalske Sygdoms Arvelighed», som han stærkt hævdede.

JOACHIM ANDREAS VOSS (født 1815) var, efter sin medicinske examen i 1842, bl. a. 3 aar assistent ved universitetets zootomiske institut, hvis grundlægger og daværende bestyrer var Christian Boeck. Fra 1846 til 1849 var han reservechirurg paa Rigshospitalet og blev, efter et aars stipendiereise udenlands, i 1850 ansat som lektor i medicin ved universitetet med anatomi og retsmedicin som lærefag og i 1861 professor, fra hvilket embede han tog afsked i 1875. I 1868 æresdoctor ved Lunds universitets jubelfest. Voss var og blev, ved siden af sin grundige lærergjerning som anatom og retsmedicus, i sin praktiske lægevirksomhed, i hvilken han i en sjelden grad har nydt udbredt anseelse og tillid, ligesom ogsaa i en stor del af sit forfatterskab, dog væsentlig chirurg. Som medicinsk studerende skrev han en afhandling: «Brud af Rygraden», trykt i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842, efter et foredrag i «Det medicinske Ovelsesselskab». Som reservelæge skrev han kliniske beretninger: «Rigshospitalets chirurgiske Afdeling i 2det Halvaar 1846» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 1ste bind 1847, i 1ste halvaar 1847 og 2det do. 1847 ibid., 2det bind og 3die bind, 1ste halvaar 1848 ibid. 3die bind, og 2det halvaar 1848 ibid. To af hans prøveforelæsninger for lektoratet i medicin: «Om Bedømmelse af Læsioners Lethalitet fra et medicolegalt Standpunkt og med særligt Hensyn til den gjældende norske Kriminallov» og «Partus serotinus i medicoforensisk Henseende», den første et opgivet, den anden et selvvalgt emne, er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de bind 1850. I 10de bind 1856: «Analyse af 13 Fosterlevere med Hensyn til Forekomsten af Metaller». I 3die række, 1ste bind 1871: «Praktisk Medicina forensis» og i 6te bind 1874: «Praktisk Medicina forensis, anden Række». I «Beretningen om Sundhedstilstanden etc. i Norge» for 1860 og 1863 er indført hans: «Afskrifter af 7 retsmedicinske Forretninger», som sammen med 2 i sidstnævnte aargang af professor E. Winge har været meget benyttet af praktiske læger som mønstre. Som universitetsprogram for 2det halvaar 1856 udkom: «*Inversio vesicæ urinariæ* og *Luxationes femorum congenitæ* hos samme Individ», Kristiania 1857, foredrag ved det skan-

dinaviske naturforskermøde i 1856. Talrige foredrag af Voss er trykt i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger», mest af chirurgisk, af retsmedicinsk og andet indhold. Han var af de første, som hos os, foruden J. Nicolaysen og næst efter den nedenfor omtalte ovariotomi af Egeberg og to af C. Heiberg i 1845, beskrevet af F. Leegaard («Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 4de bind), og 1862 («Indberetning fra Rigshospitalets chirurgiske Afdeling for 1862 af J. Keyser», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 18de bind 1864), udførte ovariotomier: «Beretning om en Ovariotomi med Helbredelse», 1867; ibid. 1868: «Beretning om 4 Ovariotomier» (cfr. «Nordisk medicinsk Arkiv» 1ste bind 1860: «Fire Ovariotomier»). I sidstnævnte tidsskrifts 8de bind 1876: «Hvorledes understøttes Uterus hos den multipare Kvinde». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1870 og atter i 1873 gav han meddelelse om en af ham inventeret «Operation af rumperet Perineum med Sygehistorier», nemlig operationen med lappesnit, som siden er bleven sædvanlig og almindelig gaar under Lawson-Taits navn. I en afhandling af dr. Sänger: «Weitere Mittheilungen über Lappenperineoraphie», foredraget i «Deutsche Gesellschaft für Gynækologie» 1889, hævder han prioriteten for denne methode for Voss.

Voss's seneste publikationer har været vidtløftige «Meddelelser fra min Praxis» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 7de bind 1877 samt i «Tidsskrift for praktisk medicin», 8de og 9de bind 1888 og 1889.

Til denne kreds af ledende læger i denne periode slutter sig ogsaa de før omtalte, Steffens og Egeberg.

Henrich Steffens (født 1809, † 1867), en nevø af den store Henrich Steffens, lagde sig i sin tidligere tid hovedsagelig efter hudsygdomme og var fra 1837 til 1845 knyttet til Rigshospitalets hudsygeafdeling, dels som reservelæge, dels ogsaa i en tid som konstitueret overlæge. I 1842 foretog han med stipendium en reise vest- og nordenfjelds for at studere spedalskheden, hvorom en: «Indberetning» etc. i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 6te bind 1843. I sin praktiske virksomhed havde han senere nærmest anseelse som accouchør, og han vikarierede fra Thulstrups død i 1844 indtil 1846, da Faye tiltraadte, som overlæge paa Kristiania fødselsstiftelse. Om denne stilling opgav Steffens at konkurrere med Faye ligeoverfor dennes antagelige overlegenhed og videnskabelige kvalifikationer. I 1859 blev Steffens stadsfysikus i Kristiania og tog i 1867 afsked fra dette embede.

Endel afhandlinger af ham, især over hudsygdomme og obstetrik, er trykt i «Eyr», i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie» og i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben».

Senere beskjæftigede han sig som stadsfysikus mest med Kristianias offentlige sundhedsvæsen, og endel afhandlinger og foredrag henhørende herunder findes i «Det medicinske Selskabs Forhandlinger», hvor der i hans senere aar førtes temmelig vidtløftige og skarpe diskussioner over emner, henhørende under hans embedsvirksomhed, saasom om choleraforanstaltninger i 1866, om skarlagensfeber, om sundhedsforholdene i Kristiania.

Christian August Egeberg (født 1809, † 1874) var en for sin videnskab meget interesseret læge, som dog mindre udmærkede sig ved praktisk virksomhed og ved literær produktion end ved genialitet og initiativer. Det var ham, som var den første ophavsmand til de skandinaviske naturforskeres møder, som første gang holdtes i Göteborg 1839. Han fremlagde indbydelse dertil for norske læger i lægeforeningen i Kristiania 26de august 1838 (Forhandlinger 1838, «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste bind 1840). I flere retninger paa den praktiske medicins omraade var Egeberg banebryder i vort land. Han var den, som før nogen anden foreslog gastrotomi ved organiske forsnevringer af spiserøret: «Om Behandlingen af impenetrable Stricturer i Madrøret *(Øsophagus)*» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2det bind 1841, oprindelig et foredrag oplæst i «Lægeforeningen i Christiania» i 1837. Ligesaa var han den, som først her udførte en ovariotomi: «Exstirpation af et stort Ovarium med ulykkeligt Udfald, med tabellarisk Oversigt over de hidtil foretagne Ovariotomier» i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 2det bind 1843. Han angav en egen behandlingsmethode ved klump- og platfod: «Om Operation paa Klumpfødder og Platfødder» i «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres 1ste Møde i 1839» (Göteborg 1840, cfr. forhandlinger i 4de møde i 1844, Kristiania 1847). I «Norsk medicinsk Selskab» meddelte han i 1844 et tilfælde af emboli, som han paa en tid, da kundskaben om denne proces endnu var i sin barndom, med skarpsindighed tydede i sin rette sammenhæng: «Om et pludseligt Dødsfald hos en Barselkone», «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1844 i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 9de bind 1845.

I forbindelse med de sidstomtalte maa ogsaa nævnes:

Otto Mathias Numsen Lund (født 1811, † 1888), som i al sin tid var en meget beskjæftiget Kristianialæge, efterat han først havde været overlæge paa Kristianias daværende kommunale sygehus (i den

saakaldte Mangelsgaard) fra 1840 til 1845, da dette sygehus blev nedlagt. Det beskrives af ham i en opsats i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842: «Christiania Byes Sygehus». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 9de bind 1845 giver han «Beretning om de Typhussyge, der behandledes paa Christiania Sygehus i 1842 og 1843» og i samme tidsskrift, 2den række, 1ste bind og 2det bind 1847 og 1848: «Beretning specielt om de paa Sygehuset i 1844 behandlede Typhussyge» og «Oversigt over de i 1842—44 behandlede Pneumonier». Han var en af de første praktiske læger her, som var fortrolig med den fysikalske undersøgelsesmethode. Cfr. hans: «Christiania Byes Sygehus, Pneumonie» i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842.

Der findes ellers et ikke saa lidet antal mindre afhandlinger af ham i de nævnte tidsskrifter, ligesaa i form af foredrag i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger», næsten samtlige over emner henhørende under den interne medicin, som egentlig var hans fag. Mere om hans forfatterskab vil senere blive nævnt.

De hidtil nævnte læger og forfattere i dette tidsrum tog en mer og mindre fremtrædende del i de diskussioner, baade i skrift og tale, som specielt i 1850- og 1860-aarene hos os stod paa dagsordenen om medicinske spørgsmaal saavel paa videnskabens som paa administrationens felter, og hvorom der i vor medicinske literatur er sat mærker. Der var fremdeles ogsaa i vort hele medicinal- og sundhedsvæsen institutioner, som manglede, eller som trængte tidsmæssig forbedring. De nævnte mænd kom ogsaa for en stor del i offentlige stillinger i nær berørelse med de i disse henseender vakte spørgsmaal. Og til denne generation maa ogsaa henregnes E. F. Lochmann, der vistnok var endel yngre og senere kom til, men hvis fremragende del i udviklingen, ligesom det meste og ialfald betydeligste af hans virksomhed og af hans i det hele ikke rige forfatterskab ligger i dette tidsrum.

Ernst Ferdinand Lochmann (født 1820, † 1891) havde tidligt og særligt ved sin medicinske examen, som han i 1843 fik med udmærkelse, henledet opmærksomheden paa sig. I 1844 og 1845 holdt han som universitetsstipendiat forelæsninger over obstetrik under ledigheden efter Thulstrup. Han kom i 1845 som militærlæge til Kristiansand, hvor han boede, den meste tid som medlem af kommunebestyrelsen og sundhedskommissionen, indtil han 1865 blev kaldet til universitetet for efter prof. Holsts afsked at docere dennes fag. I 1866 blev han konstitueret som og i 1867 udnævnt til professor med forpligtelse til at

foredrage farmakologi og hygiæne. Han skrev først en del opsatser i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», som i og for sig ikke var af nogen betydenhed eller originale; men den første «Om Snive og dens Smitsomhed paa Mennesker», 1ste bind 1842, som han skrev som medicinsk student, efter et foredrag i «Det medicinske Øvelsesselskab», viste, at han allerede da var særlig opmærksom paa sygdomme, der skyldtes direkte overførelse. I Kristiansand skrev han en kritik over den nye norske farmakopoe af 1854: «Om *Pharmacopoea Norvegica*», Kristiansand 1855. Ligeledes er der af ham fra den tid i den offentlige «Beretning om Sundhedstilstanden etc. i 1858» indført under titel: «Nogle hygiæniske Bemærkninger» en del af hans medicinalberetning for samme aar; og i beretningen for 1859: «Nogle Bemærkninger om de vestlandske Typhus-epidemiers Aarsagsforholde», hvori han hævder kontagiositetens eneherskende rolle.

Lochmann var en høit begavet, skarpt tænkende og kritisk anlagt aand, som udviklede sig selvstændig i sit isolerede ophold i Kristiansand, upaavirket af Kristianiaskolens opfatning paa den tid. Han fik, især efter at han var kommen til Kristiania som universitetslærer, en indgribende indflydelse i en retning, som omsider afløste de hidtil, om ikke ubestridt saa dog temmelig alment hos lægerne gjældende grundsætninger i opfatningen af de epidemiske sygdommes spontane eller af ubestemte og uklare «sygdomskonstitutioner» betingede opstaaen. Dette standpunkt hævdede han med megen energi, og i begyndelsen tildels under skarp og bitter kamp, men bragte dog tilsidst seiren hjem.

Lochmann var hjemme paa alle aandslivets omraader og havde let for at udtrykke sig baade i skrift og i tale. Tyngdepunktet i hans interesser ligesom ogsaa i hans lærervirksomhed og i hans literære produktion kom ikke til at ligge i det, som hidtil havde været betragtet som hans lærerstols hovedfag, farmakologi, men derimod i hygiænen. Han var medudgiver af «Farmakopoeen» af 1870, men skrev ellers lidet farmakologisk. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 1ste bind 1871 skrev han en afhandling «Om Spedalskheden», hvori han stærkt haandhæver sygdommens arvelighed, men paa den anden side ogsaa sandsynligheden af dens smitsomhed, et standpunkt, han i det hele i spedalskheds-diskussionerne indtog. Sammesteds i samme aar: «Om Helbredelsesanstalter paa Høifjeldet». I 4de bind 1874: «Nye Opgaver», efter et foredrag paa naturforskermødet i Kjøbenhavn 1873, hvori han optræder for at skjærpe opmærksomheden paa en anden chronisk sygdoms, tuberkulosens, specificitet. I 6te bind

1876 offentliggjordes en række «Forelæsninger over Hygiænen». Han optraadte mod en i den nyere tid fremtrædende retning i den tyske experimentelle therapi, en «opfattelse af feberen som en ildsvaade, der snarest mulig maa slukkes», i en afhandling «Om den antipyretiske og experimentelle Therapi», ibid., 13de bind 1883. I 15de bind 1885: «Om Skolens og Undervisningens Hygiæne», giver han nogle brudstykker af sine forelæsninger over hygiæne, ligesom han i et foredrag i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1887: «Om Skolehygiænen», fremhæver hygiænens berettigede krav ogsaa paa det psychiske omraade. I «Norsk medicinsk Selskabs» forhandlinger var han en jevnlig deltager, lige til kort før sin død, næsten i alle større spørgsmaal, og talrige foredrag af ham vil der findes trykt, navnlig over emner, i hvilke, som før anført, hans hovedinteresser laa. Sidste gang, han deltog i en større diskussion, var i anledning af den epidemiske sygdoms konstitution og specielt difterit i slutningen af 1887. Hans foredrag da er interessant ved de ord, hvormed han resumerer kontagionismens historie og sit oprindelige og nu mildnede standpunkt: «dengang blev en kontagionist behandlet som nuomstunder en republikaner eller anarkist». Og med hensyn til den epidemiske konstitution indrømmer han, at der i den findes en skjult kjerne af sandhed, som «ikke staar i nogen modsætning til kontagionismen, men meget vel kan forenes med den».

I «Forhandlinger ved det skandinaviske Naturforskermøde i 1873» (Kjøbenhavn 1874) findes to foredrag af ham: «Om Naturvidenskabens Forhold til Aandsvidenskaben» og «Om Hygiænens Retning og Udvikling særlig med Hensyn paa visse chroniske Sygdomme».

Lochmann var i sine senere aar blind, en skjæbne, som han bar med en stille resigneret ro; hans virksomhed blev selvfølgelig derved for en del lammet, men han besad en mærkelig evne til at følge med i den videnskabelige literatur og deltage i den videnskabelige diskussion. Hvad han i de senere aar offentliggjorde var mest af mere populær art. Saaledes som i tillægsheftet til «Folkevennen» for 1884: «Alkohol»; for 1885: «Om Næringsmidlerne»; for 1888: «Den nyere Naturanskuelse». Efter hans død udkom: «Dr. E. F. Lochmann: Populære Opsatser, Afhandlinger, Erindringer og Anmeldelser. Samlede og udgivne af Dr. A. Chr. Bang», Kristiania 1891.

De gjentagne cholerainvasioner i det her behandlede tidsrum tiltrak sig selvfølgelig i høi grad lægestandens opmærksomhed, paa samme tid som de tildels gav den anstrængt arbeide. De omtales her

i sammenhæng, da de gav anledning til en fortsat række af brydninger, som blev af indgribende betydning for den senere ordning af vort sundhedsvæsen, ligesom der ogsaa af de forskjellige epidemier gaves en række tildels mønsterværdige beskrivelser, hvilket alt, ligesom overhovedet det meste af, hvad der i den tid produceredes, er trykt i hoveddepotet for vor medicinske literatur i hin tid, «Norsk Magazin for Lægevidenskaben».

Efter de før omtalte epidemier i 30-aarene var cholera næste gang i slutningen af 1848 kommen til Bergen og udbredte sig herfra udover vaaren langs kysten sydover til og med Stavanger. Den er beskreven af T. J. LOBERG: «Cholera i Bergen», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 3die bind 1849, og af C. T. KIERULF, som var en af de fra Kristiania udsendte epidemilæger: «Om Cholera i Bergen og nærmeste Omegn» (ibid.). Den næste epidemi var i Kristiania høsten 1850; den var af liden betydning og er beskreven af F. HOLST: «Cholera i Christiania i 1850, dens Gang, Opkomst etc.» og af C. L. R. HØRBYE: «Cholera i Christiania i 1850, dens Symptomer og Behandling», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben,» 2den række, 5te bind 1851. Sommeren 1853 optraadte atter i Kristiania en epidemi, denne gang af større betydning. Sygdommen udbredte sig til en stor del af det søndenfjeldske til og med Bratsberg amt, ligesom til vestlandet, i Lister og Mandals amt. Denne epidemi er beskreven af A. C. CONRADI: «Cholera i Christiania og dens Omegn i Aaret 1853» og af lægerne ved fem i Kristiania oprettede choleralazaretter: E. WINGE, L. FRENG, HØRBYE, A. HOLST og O. BERGFELDT samt af F. C. FAYE: «Om Cholera i Norge udenfor Christiania og Akers Sogn», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 8de bind 1854. Efter at der i 1847 i anledning af choleraens nærmelse udenfra havde været ført en diskussion i «Norsk medicinsk Selskab» om sygdommens opkomst og udbredelsesmaade (epidemisk konstitution, miasma eller contagium), hvorunder meningerne stod noget uklare, gav choleraen i 1850 anledning til en ny diskussion («Forhandlinger» 1851), i hvilken anskuelserne mere bestemt delte sig. Den epidemiske konstitution i og for sig eller med et af sygdommen avlet miasma opretholdtes hovedsagelig af Faye og Conradi. Den første skrev i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 5te bind 1851, en afhandling: «Bemærkninger om Choleras Maade at opstaa og udbrede sig paa med særligt Hensyn til Epidemien i Christiania 1850». Den sidste havde i «Beretning om Rigets Sundhedstilstand etc. i 1848» (som daværende konsulent i medicinalstyrelsen), «Norsk Magazin for Lægevidenskaben,» 2den række, 4de bind 1850, erklæret det for tvivlsomt, om cholera i 1848 var indført i Bergen eller skyldtes

en epidemisk konstitution. Brødrene Boeck forsvarede kontagiositeten. F. Holst antog smitte, men af underordnet betydning. Den i anledning af epidemien 1853 reiste diskussion («Forhandlinger» 1854) var væsentlig en gjentagelse af det samme. Her var det første gang, at Lochmann under et ophold i Kristiania stod ansigt til ansigt med sine modstandere som talsmand for sin overbevisning om kontagiositeten, og hvor den af ham i dette punkt repræsenterede realisme, støttet paa nøgternt iagttagne positive fakta, kom i konflikt med den endnu raadende idealisme, som søgte sygdommens aarsager i en *genus epidemicus*, i ubestemte telluriske, atmosfæriske eller endog kosmiske indflydelser. Praktisk var han allerede kommen i konflikt med de raadende i Kristiania det foregaaende aar (da en til Kristiansand importeret cholera antoges stanset ved de af ham og sundhedskommissionen trufne foranstaltninger), idet en til departementet indkommen ansøgning om at hindre de vestgaaende dampskibe fra at anløbe Kristiansand var afslaaet, paa raad af den daværende medicinalkomite, der bestod af Faye, Conradi og Steffens. Efter enkelte smaa lokale epidemier i de mellemliggende aar dukkede cholera atter op, sidste gang i Kristiania sommeren 1866. Atter var der nu en choleradiskussion i «Norsk medicinsk Selskab» (Forhandlinger» 1866), hvori Lochmann med styrke hævdede sit standpunkt. Stadsfysikus Steffens havde imidlertid i anledning choleraens nærmelse faaet sig adjungeret Lochmann og O. N. Lund til ledning af foranstaltningerne mod sygdommen; der blev sat iværk en række forholdsregler efter den af Lochmann udkastede plan (væsentlig rømning og rensning af angrebne lokaliteter, internering af den syges omgivelser), og det samme system yderligere gjennemført er herefter bleven gjældende i de foranstaltninger, som fremdeles træffes hos os imod smitsomme sygdommes udbredelse. Beskrivelsen af denne sidste epidemi udkom som tillægshefte til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 21de bind 1867: «Cholera i Christiania i 1866. Beretninger til Sundhedskommissionen, af H. Steffens, O. Lund og Lochmann», Kristiania 1867. Faye gav sit sidste ord i sagen i den før nævnte afhandling om cholera i 1866.

En vigtig del af sundhedsvæsenet og den medicinske videnskab, som hos os endnu ved slutningen af det forrige tidsrum stod tilbage, var sindssygevæsenet og psychiatrien.

Efter at Holst i 20-aarene havde henledet opmærksomheden paa vore sindssygeforholdes mangelfulde tilstand, og efter at sindssygekommissionen af 1825 var færdig med sit arbeide, havde man indtil videre ladet dette ligge. Kommissionen foreslog oprettelse af flere særskilte helbredelses- og pleieanstalter, men sagens videre fremme mødte hinder

i statsmidlernes utilstrækkelighed, og fordi følelsen af statens forpligtelse til at overtage omkostningerne hermed ikke var trængt igjennem. I mellemtiden var sagen igjen bleven optaget af en læge, som med levende interesse for psychiatrien og de sindssyge fortsatte paa den lagte grundvold til en reform af vort sindssygevæsen, et arbeide, hvis frugter han dog ikke fik se, nemlig

Hermann Wedel Major (født 1814, † 1854). Strax efter sin medicinske examen reiste han i 1843 til Slesvig for under prof. Jessens ledelse at studere sindssygdomme og fik aaret efter offentligt stipendium til at fortsætte sine studier og udarbeide motiveret forslag til et sindssygeasyl, idet man først ansaa det nødvendigt at oprette et saadant i Akershus stift. Forslaget var færdigt inden aarets udgang og er trykt i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 4de bind 1845: «Forslag til et Sindssygeasyl for Norge, af Cand. med. H. W. Major. Med Tegninger af Schirmer». I 1846 fik han statsstipendium for at fortsætte sit arbeide i sindssygevæsenets tjeneste. I 1846 afgav han, efter sine foretagne reiser og undersøgelser: «Indberetning om Sindssygeforholdene i Norge», Kristiania 1846. Storthinget i 1845 havde bevilget midler til indkjøb af tomt for asylet, hvortil efter Majors anvisning Gaustad blev valgt, og i 1848 blev de første midler til anlægget bevilget. Den paa samme storthing vedtagne lov af 17de august 1848, som regulerede vort sindssygevæsen, skylder for en væsentlig del Major sin tilblivelse. I 1847 blev Major bestyrer af Oslo sindssygeasyl, hvilken stilling han fratraadte i 1854. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 8de bind 1854 er trykt hans «Oversigt over Oslo Sindssygeafdelings Virksomhed 1847—1852», som indeholder en liden afhandling over psychiatrisk pathologi, som er den første af sit slags i vor literatur. Da Gaustad asyl, til hvis direktør Major var designeret, var sin fuldendelse nær, forlod Major, af grunde, som ikke er almenheden bekjendt, landet. Han omkom ved skibbrud paa overreisen til Amerika høsten 1854. 1ste oktober 1855 aabnedes Gaustad asyl, som hvis direktør imidlertid var ansat

Ole Rømer Aagaard Sandberg (født 1811, † 1883). Han havde tidligere været militærlæge og bosat dels i Frederiksværn, dels i Laurvig; siden 1848 i Skien som amtsfysikus i Bratsberg amt. Før sin tiltrædelse som direktør havde han med statsstipendium gjort en reise udenlands for at sætte sig ind i sindssygevæsen.

Tidligere havde han skrevet en del mindre opsatser af praktisk medicinsk indhold i «Eyr», 11te bind, i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste til 4de bind, samt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste og 2den række. Efter hans indtræden i psychiatriens tjeneste var hans

virksomhed næsten udelukkende viet samme og vort sindssygevæsen, hvis leder og repræsentant han for en tid blev. Hans væsentligste literære produktion senere blev hans officielle «Generalberetninger fra Gaustads Sindssygeasyl», som aarlig udkom fra 1856 til 1871. Fra 1872 er uddrag derfra ligesom fra de øvrige sindssygeasyler optagne i de siden da af medicinalstyrelsen udgivne fælles «Oversigter over Sindssygeasylernes Virksomhed». I almindelighed indeholder Sandbergs generalberetninger bidrag til den psychiatriske pathologi, støttede til asylets kasuistik. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 1st bind 1871 er en samlet klinisk femtenaarsberetning fra Gaustad asyl (1ste oktober 1855—70). I forhandlingerne i «Norsk medicinsk Selskab» er trykt talrige foredrag af ham over psychiatriske emner. Navnlig blev et i anledning af et af O. N. Lund meddelt tilfælde holdt foredrag: «Om Sindssygdommes Betydning i medikolegal Henseende» udgangspunkt for en længere diskussion specielt over tilregnelighedsspørgsmaalet. Denne var hovedsagelig grundet paa en meningsforskjel og deraf opstaaet og senere gjentaget konflikt med det medicinske fakultet, som ifølge den daværende rettergangsmaade havde den officielle oversagkyndighed i retsmedicinske spørgsmaal. I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møder» i 1863 og 1868 findes ligeledes enkelte foredrag af Sandberg over psychiatriske emner, i sidste aar over «Den psychiatriske Klinik», hvori han stærkt fremhæver nødvendigheden af psychiatrisk klinisk universitetsundervisning. Sandberg tog afsked i 1882. Det var hans agt efter afslutningen af sin embedsbane at give en samlet 25-aars-beretning over sin virksomhed som sindssygelæge, en hensigt, han ved sin kort efter indtrufne død ikke kom til at opfylde. Cfr. hans «Erklæring til mine Kolleger», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 12te bind 1882.

Samtidig med den ved Majors bestræbelser istandbragte reform af vort sindssygevæsen begyndte en da ung læge at lægge sig efter psychiatri; han blev Sandbergs første reservelæge og fik senere en fremtrædende indflydelse paa vort sindssygevæsen og medicinalvæsen idethele, nemlig

Ludvig Vilhelm Dahl (født 1826, † 1890). Han var i 1853—57 paa studiereise udenlands, hvorunder han væsentlig lagde sig efter sindssygdomme. I 1857 og 1858 bereiste han paa offentligt opdrag det sydlige Norge for at anstille undersøgelser over de sindssyges forhold, og frugten heraf var hans bekjendte og ofte citerede værk: «Bidrag til Kundskab om de Sindssyge i Norge», Kristiania 1859. I 1860 og 1861 besøgte han i samme øiemed den nordlige del af

landet og udgav derefter, som fortsættelse af det før nævnte værk: «Fortsatte Bidrag til Kundskab om de Sindssyge i Norge», Kristiania 1862, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 16de bind 1862. Et resultat heraf og af Dahls forslag var, at det næste sindssygeasyl paa Rotvold ved Trondhjem besluttedes anlagt, og det aabnedes i januar 1872 med Dahl som direktør. «Beskrivelse af Rotvold Sindssygeasyl, dets Anlæg og dets Virksomhed i 1872» udgaves af L. Dahl og L. Dons, asylets kasserer, Kristiania 1873. Dahl begyndte sit forfatterskab med: «Meddelelser fra det chemisk-pathologiske Laboratorium i Wien», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 8de bind 1854 efter studier under Heller. Oversat paa engelsk og særskilt udgivet af dr. Moore. «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den og 3die række, indeholder forskjellige afhandlinger af Dahl af psychiatrisk indhold, ligesaa forhandlingerne ved de skandinaviske naturforskermøder i 1863 og 1868, i «Christiania Videnskabsselskab» i 1869 og i den hygiæniske kongres i Kjøbenhavn i 1858. En udførlig afhandling: «Psychiatriske Meddelelser», i Magazinets 2den række, 9de bind 1855, er en fremstilling af sindssygdommes pathologi efter de paa hans første udenlandsreise gjorte studier. «Nogle Ord om Sindssygdommes Hyppighed og almindelige Aarsager», et foredrag i «Det Kgl. norske Videnskabsselskab» i Trondhjem, udkom i Kristiania 1875. I 1875 traadte Dahl over til det da nyoprettede embede som direktør for det civile medicinalvæsen, og hans senere virksomhed og forfatterskab var væsentlig knyttet til det offentlige sundhedsvæsen. Han udgav de under hans tilsyn i medicinalstyrelsen udarbeidede officielle almindelige «Beretninger om Rigets Medicinalvæsen og Sundhedsforholdene» og de særskilte over sindssygevæsenet og spedalskheden. Endel foredrag og meddelelser herom findes i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» i aarene 1871 til 1886. Han udgav en meget velskreven populær afhandling: «Den offentlige Sundhedspleie med Hensyn til norske Forhold», Kristiania 1879, trykt som tillægshefte til «Folkevennen» for nævnte aar. Ved verdensudstillingen i Paris 1878 fik han sølvmedaille for sine grafiske fremstillinger af sygdoms- og dødsaarsager i Norge, ligesaa *Académie nationale*'s guldmedaille. For lignende af ham udarbeidede grafiske fremstillinger fik den norske medicinalstyrelse medaille af 1ste klasse ved den hygiæniske udstilling i Brüssel 1876. Som medicinaldirektør havde Dahl væsentlig andel i oprettelsen af det 3die statsasyl, Egs sindssygeasyl ved Kristiansand, som aabnedes høsten 1881.

Sindssygeloven af 1848 medførte en reorganisation af de ældre

dollhuse i flere af vore byer. Det i 1829 oprettede dollhus i Mangelsgaarden i Kristiania, hvis læge havde været Døderlein, undergik en betydeligere udvidning, og som bestyrer af samme autoriseredes PETER EMANUEL WINGE (født 1818). Han udgav en «Beretning om Christiania Sindssygeasyls Virksomhed i 1850—1856», trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» 2den række, 11te bind 1857, som indeholder en afhandling over psychiatrisk pathologi. Han har siden 1868 til forskjellige tider holdt foredrag for studerende og offentliggjorde i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» 2den række, 3die bind 1873 en række «Foredrag over Sindssygdomme». Desuden findes i samme tidsskrifts 2den række enkelte afhandlinger af ham, og i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» endel foredrag dels af andet medicinsk, dels af psychiatrisk indhold. Winge har deltaget i udviklingen af vort sindssygevæsen som medlem af en i 1859 nedsat kommission for at udarbeide forslag til et asyl for sindssyge forbrydere og af den i 1865 nedsatte kommission, der udarbeidede forslag til Rotvold sindssygeasyl.

Der var fremdeles i denne periode en mangel i vort medicinalvæsen, som længe havde været følt, nemlig af en tidsmæssig farmakopoe, d. e. en ved lov fastsat codex, som angiver de lægemidler, hvormed apothekeren er pligtig at være forsynet, med angivelse af de fordringer, der stilles til lægemidlernes ægthed og godhed, samt forskrifter for sammensatte lægemidlers tilberedning. Hidtil havde været gjældende den for Danmark og Norge fælles farmakopoe af 1805 samt to andre specielle farmakopoeer, *pauperum* af 1799 og *militaris* af 1812, hvoraf den førstnævnte endog ved sin udgivelse ikke ansaaes for fuldt tilfredsstillende. Der var allerede i 1820 nedsat en kongelig kommission for at udarbeide en norsk farmakopoe. Men dennes arbeide havde ikke ledet til noget resultat, dels fordi det store antal medlemmer sinkede fremgangen (kommissionen bestod af det medicinske fakultets medlemmer samt professorerne Rathke og Keyser og apotheker Maschmann), dels fordi at, eftersom tiden skred frem, blev den færdige del af arbeidet utidsmæssigt. Der blev derfor i 1842, idet den gamle kommission ophævedes, nedsat en ny farmakopoe-kommission, bestaaende af professorerne F. HOLST, CHRISTIAN BOECK og apotheker P. MØLLER. Resultatet af denne kommissions arbeide var: «Pharmacopoea Norvegica. Regia auctoritate edita», Kristiania 1854. Dette var fra videnskabeligt synspunkt seet et godt værk. Der var slaaet ind paa nye veie, idet lægemidlerne var opført med rationelle naturhistoriske benævnelser istedetfor de vante trivialnavne; der var givet enkle, paa videnskabeligt grundlag baserede regler for lægemidlers tilberedning —

for at sikre deres ensartethed og konstants; mange gamle lægemidler var udeladt og nye optagne osv. Farmakopoeen vakte derfor i begyndelsen stærk opposition saavel hos apothekere som læger; der fremkom talrige indsigelser med henstillen om at faa omgjort den kongelige resolution, hvorved farmakopoeen var autoriseret, og i «Norsk medicinsk Selskab» førtes i 1854 og 1855 en længere diskussion i anledning af den der fremkomne kritik. Lochmanns i 1855 udkomne brochure, som før er nævnt, indeholdt dog ingen fundamental misbilligelse. Forsvaret førtes i «Norsk medicinsk Selskab» fornemmelig af Chr. Boeck, ligesaa i skrift og i presse. Og farmakopoeen holdt stand. Som tillægshefte til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 9de bind 1855 udkom paa selskabets foranstaltning: «Aktstykker og Bemærkninger til Pharmacopoea Norvegica», som indeholder en stor del dokumenter vedkommende farmakopoeen, et uddrag af de i selskabet førte forhandlinger, og af Chr. Boeck et forsvarsskrift: «Angaaende de om Pharmacopoea Norvegica fremsatte Bemærkninger».

En ny udgave af farmakopoeen udkom i 1870, udarbeidet af en dertil nedsat kommission, bestaaende af professor LOCHMANN, O. M. N. LUND, apotheker, pr. philos. F. P. MØLLER og apotheker, dr. philos. H. H. HVOSLEF: «Pharmacopoea Norvegica editio altera», Kristiania 1870. I denne udgave blev farmakopoeen, ifølge en derom truffen international overenskomst, bragt i en vis overensstemmelse med den svenske og den danske farmakopoe; lægemidlernes nomenklatur blev adapteret mere efter de almindelig brugte trivialnavne, og metrisk vægt og maal indført. Som en ny, i det væsentlige uforandret udgave udkom: «Pharmacopoea Norvegica. Editio altera iterum typis descripta», Kristiania 1879.

Denne farmakopoe er nu afløst af den ved kongelig resolution af 23de februar 1895 autoriserede «Pharmacopoea Norvegica editio tertia», Kristiania 1895.

Arbeidet mod spedalskheden kaldte i dette tidsrum flere og flere læger i sin tjeneste.

I literaturen var der vistnok, med hensyn til studiet af sygdommens pathologi, endnu intet væsentligt nyt at tilføie til DANIELSSENS og BOECKS værk. Men der førtes en temmelig vidtløftig diskussion om spedalskheden, navnlig dens aarsagsforholde, foranlediget ved de foranstaltninger til sygdommens forebyggelse og begrænsning, som i denne periode iværksattes og foresloges, en bevægelse, som paaskyndedes ved den ved gjentagne tællinger fundne betydelige forøgelse i de spedalskes antal. Spedalskliteraturen fra denne tid bestaar for største

delen af redegjørelse for deraf foranledigede undersøgelser og af beretninger fra de læger, som sattes i spidsen for de anstalter, som oprettedes, og de foranstaltninger, som blev trufne med sygdommens bekjæmpelse for øie.

Efter Lungegaardshospitalets oprettelse i 1849 med Danielssen som chef blev af storthinget i 1851 bevilget til oprettelse af Pleiestiftelsen No. 1 i Bergen, som aabnedes i 1857. I 1854 bevilgedes til oprettelse af Reknæs pleiestiftelse ved Molde, som optog i sig det siden begyndelsen af forrige aarhundrede bestaaende Reknæs hospital, samt til Reitgjerdets pleiestiftelse ved Trondhjem, hvilke begge anstalter aabnedes i 1861.

Paa storthinget i 1854 oprettedes et overlægeembede for spedalskheden til at lede og kontrollere foranstaltningerne mod sygdommen; (der var af regjeringen foreslaaet to overlæger). I 1857 bevilgedes endnu et andet overlægeembede; efter den førstes, O. G. Høeghs død i 1863 er man bleven staaende ved den ene.

Paa storthinget i 1854 var af regjeringen fremsat et af indredepartementets raadgivende medicinalkomité foreslaaet lovforslag mod spedalskes giftermaal, som af storthinget ikke blev vedtaget. Hjort, der, som før nævnt, var en modstander af læren om sygdommens arvelighed (hvad han iøvrigt fra først af ikke havde været), holdt paa det skandinaviske naturforskermøde i 1856 et foredrag: «Om Arvelighed som Aarsag til den spedalske Sygdom», «Forhandlinger etc.», Kristiania 1857; ogsaa trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 10de bind 1856. I «Norsk medicinsk Selskab», hvor der tidligere, i 1848, var ført en af Hjort vakt diskussion, særligt angaaende det af Danielssen og Boeck i deres værk foreslaaede hovedmiddel til udryddelse af sygdommen, isolering af de spedalske («Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 2det bind 1848), bragtes nu specielt arvelighedsspørgsmaalet ind af medicinalkomiteen, og heraf udspandt sig nu den store spedalskhedsdiskussion, «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 11te bind 1857, som ogsaa udkom særskilt: «Diskussion i det norske medicinske Selskab i Christiania angaaende Spedalskheden», Kristiania 1857. Som arvelighedens forsvarere optraadte Conradi, Faye, Steffens (som ansaa spedalskhed for at skyldes et specifikt virus og at kunne overføres baade ved arv og smitte) og begge brødrene Boeck og tildels Høegh, som ogsaa antydede smitte som aarsag; paa Hjorts side fornemmelig F. Holst og C. Heiberg, som søgte hovedmidlet i hygiæniske foranstaltninger, ligesaa daværende batterichirurg F. W. Preus, som i et vægtigt foredrag hævdede nødvendigheden af yderligere undersøgelser

og ligeledes heldede til smitte som aarsag. Under diskussionen var ogsaa paa bane distriktslæge Holmsens theori om spedalskhedens afhængighed af en terrestrisk miasmatisk indflydelse, lig malaria, og dens udbredelse fra visse miasmatisk inficerede arnesteder.

Som den første overlæge for den spedalske sygdom blev i 1854 ansat

OVE GULDBERG HØEGH (født 1814, † 1863). Han havde tidligere været privatlæge i Nordlands og Finmarkens amter og var siden 1845 distriktslæge i Senjen. Som storthingsmand i 1854 havde han deltaget i behandlingen af de der vedtagne foranstaltninger mod spedalskheden. Hans første «Beretning om den spedalske Sygdom for Aaret 1855» er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 10de bind 1856. Særskilt udkom hans «Aarsberetning for 1856 fra Overlægen for den spedalske Sygdom», Kristiania 1857, og ligesaa for 1857, Kristiania 1858. Beretningerne for 1858 og 1859 udkom sammen med den anden overlæges: «Aarsberetning for 1858 fra overlægerne for den spedalske Sygdom, O. G. Høegh og T. J. Løberg», Kristiania 1859, ligesaa for 1859, Kristiania 1860. Hans senere aarsberetninger, til og med 1861, er optagne i de for de tilsvarende aar af indredepartementet udgivne «Tabeller over de Spedalske i Norge». Høegh udgav ligeledes: «Folkets Helse, et Tidsskrift for Menigmand paa Kysten», hvoraf 3 hefter udkom, Trondhjem 1858—60, de to første i to oplag; «Forslag til Forholdsregler for Medlemmer af Sundhedskommissioner», Trondhjem 1859, i anledning af de siden 1855 oprettede sundhedskommissioner i de egne, hvor spedalskhed herskede; «Sundhedspleien i Almueskoler», Kristiania 1862.

TIMANDUS JONAS LØBERG (født 1819, † 1882) blev ansat som den anden overlæge for den spedalske sygdom 1858 og var efter Høeghs død i 1863 eneoverlæge. Han er før nævnt som choleralæge i Bergen i 1848 og 1849. Siden 1847, da Danielssen var udenlands, havde han været læge ved St. Jørgens hospital og udgav klinisk beretning derfra: «St. Jørgens Hospital i 1847», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 3die bind 1849, ligesaa beretning derfra: «St. Jørgens Hospital for 1850», ibid., 6te bind 1852. I 1849 blev han ansat som underlæge ved Lungegaardshospitalet og læge ved St. Jørgens hospital og i 1857 ved Pleiestiftelsen No. 1, i hvilken stilling han i 1858 afløstes af J. A. Holmboe. 1875 traadte Løberg over i stillingen som direktør for Rigshospitalet i Kristiania. I «Aarsberetningen for 1857 fra Overlægen for den spedalske Sygdom» findes af ham en «Beretning fra 1857 angaaende de hygieniske Forholde

i Pleiestiftelse No. 1»; hans beretninger som overlæge for den spedalske sygdom er for 1858 og 1859 i overlægernes fællesberetning, og for de følgende aar til og med 1874 i «Tabeller over de Spedalske i Norge».

JENS ANDREAS HOLMBOE (født 1827, † 1876) efterfulgte Løberg som læge ved Pleiestiftelsen No. 1 og blev tillige læge ved St. Jørgens hospital og underlæge ved Lungegaardshospitalet. Tidligere havde han været distriktslæge, sidst i Ytre Hardanger. I 1863 blev han overlæge ved Bergens kommunale sygehus. I det samme aar foretog han med statsunderstøttelse en reise til Nordamerika for at undersøge spedalskheden i de norske settlementer og skrev en beretning om sin reise i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 19de bind 1865: «Den spedalske Sygdom blandt de Norske i Amerika». Hans beretninger om Pleiestiftelsen No. 1 for aarene 1858—62 findes i «Tabeller over de Spedalske i Norge» for disse aar.

PETER ANDREAS EKROLL (født 1813, † 1867) blev den første læge ved Reitgjerdets pleiestiftelse, efter tidligere at have været distriktslæge, sidst i Stegen. I «Beretning om Sundhedstilstanden etc. i Norge i 1860», Kristiania 1863, er trykt et uddrag af hans medicinalberetning for nævnte aar: «Om Livsforholdene i Stegens Lægedistrikt i Nordlands Amt». Hans aarsberetninger om Reitgjerdet for aarene 1861—66 er trykt i «Tabeller over de Spedalske i Norge». Ekrolls eftermand var

CHRISTIAN HORNEMANN HIRSCH (født 1819). Han fratraadte i 1874. Hans aarsberetninger for 1869—73 findes i «Tabeller over de Spedalske i Norge».

Som læge ved Reknæs pleiestiftelse ansattes FREDERIK CHRISTIAN SAND (født 1813, † 1871), tidligere distriktslæge, sidst i Ranen. I «Beretning om Sundhedstilstanden etc. i Norge 1857», Kristiania 1860, er af ham trykt et uddrag af hans medicinalberetning for nævnte aar: «Fremstilling af de klimatiske Forholde i Ranens Lægedistrikt». Hans aarsberetninger fra Reknæs 1861—70 i «Tabeller over de Spedalske i Norge» for samme aar. Sand efterfulgtes som læge ved Reknæs i 1872 af

SOPHUS MARIUS PETER HØEGH (født 1827, † 1880), før distriktslæge i Vestre Søndmøre. Hans aarsberetninger for 1873—79 i «Tabeller over de Spedalske i Norge». Høegh var en ganske frugtbar forfatter ogsaa paa andre omraader end det medicinske. «Et Indledningsforedrag til Sundhedskommissionerne» udgav han i Eksæt i Volden, Søndmøre 1858. Fra hans distriktslægetid er i beretningerne om sundhedsforholdene i Norge trykt uddrag af hans be-

retninger: «Bemærkninger om Levemaaden og de hygiæniske Forholde i vestre Søndmøres Lægedistrikt» i beretningen for 1859, Kristiania 1861, og «Om Skarlagensfeberepidemien i vestre Søndmøre» i beretningen for 1867, Kristiania 1869—70. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den og 3die række, findes en række afhandlinger af ham over praktisk-medicinske emner, bl. a.: «Iagttagelser under en Epidemi af *diptheritis faucium*», 2den række, 18de bind 1864; «Nogle Accouchementstilfælde fra min Praktik», ibid., 20de bind 1866, som fremkaldte en længere diskussion i «Norsk medicinsk Selskab» («Forhandlinger» 1866); «Om Oestrus-Larvens Forekomst under Menneskets Hud» osv., ibid., 23de bind 1869. Han foretog ovariotomier: «Dobbeltsidig Ovarialsvulst og heldig Ovariotomi», 3die række, 4de bind 1874; «1. Dobbeltsidig Ovarialsvulst. Ovariotomi. 2. Graviditet og Barnefødsel efter dobbeltsidig Ovariotomi», ibid. 8de bind 1878; «Ovariotomi», 9de bind 1879.

Den under spedalskhedsdiskussionen i 1857 nævnte HOLM HOLMSEN (født 1812, † 1888) havde indehavt forskjellige distriktslægestillinger norden- og vestenfjelds og blev i 1869 distriktslæge i Sarpsborg, fra hvilken stilling han i 1887 tog afsked. I «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 3die bind 1844, skrev han en afhandling, betitlet: «Nogle Tilfælde af Spedalskhed, der synes at hentyde paa Sygdommens Smitsomhed»; ibid., 4de bind 1845: «Om Spedalskhed i Fosen». Sin før omtalte theori om spedalskhedens miasmatiske oprindelse fra arnesteder (hvorefter den dog ogsaa kunde overføres ved arv) udviklede han i flere afhandlinger i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», først i 1851 (2den række, 5te bind): «En Indberetning til Departementet for det Indre angaaende Spedalskheden i Fosen» og sidst i samme tidsskrifts 3die række, 7de bind 1877: «Koldfeber, Spedalskhed», et foredrag i «Frederiksstads og Sarpsborgs Lægeforening».

Under diskussionen i «Norsk medicinsk Selskab» i 1857 var det, at C. A. Egeberg, der udtalte sig med tvivl om det foreslaaede radikale middels nødvendighed og tilstrækkelighed, stillede et pengebeløb til selskabets disposition, forat der kunde anstilles nærmere undersøgelser om betingelserne for sygdommens udvikling ved en udsendt læge, som tillige kunde virke som en slags missionær, som almuens veileder i hygiæne. Hertil var udseet

J. L. BIDENKAP, som nu tilbragte et par aar paa reiser omkring i de Bergenhusiske amter. Herfra indgav han en foreløbig: «Indbe-

retning til den af det medicinske Selskab i Anledning af Spedalskheden nedsatte Commitee», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 12te bind 1858, og resultatet af hans undersøgelser er nedlagt i hans afhandling: «Om Spedalskhed som endemisk Sygdom i Norge», særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 14de bind, Kristiania 1860. Bidenkaps øvrige forfatterskab vil nedenfor omtales.

Imidlertid havde Virchow, hvis hensigt det allerede synes at have været at foretage en reise til Norge for at gjøre sig bekjendt med spedalskheden, faaet det opdrag af den norske regjering at bereise de angrebne egne og undersøge sygdommens natur. Hans beskrivelse af sygdommen og anskuelser om dens natur meddeler han i sine «Krankhaften Geschwülste», separataftryk af 20de forelæsning, Berlin 1865. Igjen — og sidste gang, før leprabacillens opdagelse af G. A. Hansen gav gaadens løsning — kom spedalskhedens ætiologi paa bane i 1868, da Danielssen havde holdt sit foredrag paa det skandinaviske naturforskermøde, hvorefter Hjort udgav sin brochure «Om Spedalskheden i 1871» og Lochmann skrev sin afhandling «Om Spedalskheden» i samme aar.

Der var imidlertid i 1857 bleven indført en vigtig reform i vort medicinalvæsens styrelse, nemlig ansættelse af en sagkyndig enestyrer som expeditionschef i indredepartementet. Ligesom denne forandring bragte større enhed og fasthed i varetagelsen af medicinalvæsenets krav, bidrog den ogsaa, baade direkte og ved de reformer, hvis indførelse nu lettedes og paaskyndedes, til at styrke lægestandens solidaritetsfølelse indbyrdes og med samfundet og yderligere at vække lægernes interesse for sundhedsvæsen og offentlig sygepleie, hvilke dele af lægevidenskaben nu fik en større plads i den medicinske literatur. I denne retning virkede navnlig den endnu gjældende lov om sundhedsvæsenet af 16de mai 1860: «Lov om Sundhedskommissioner og om Foranstaltninger i Anledning af epidemiske og smitsomme Sygdomme», en lov, hvortil forarbeider før var gjorte, navnlig af den sidst fungerende raadgivende medicinalkomite, og som var udarbeidet af en i 1858 nedsat kommission, hvoraf den nye expeditionschef, Kierulf, var medlem.

Der er forhen talt om medicinallovkommissionen, hvoraf F. Holst var medlem, og forkastelsen af dens forslag om et medicinalkollegium i 1848. I det regjeringsdepartement, hvorunder medicinalvæsenet var henlagt (siden 1845 det da oprettede indredepartement), var trangen til sagkyndig bistand bleven mere og mere følt, og der var i 1846 bleven ansat en konsulent i lægevæsenets anliggender, nemlig C. W. Boeck. Han fratraadte efter forkastelsen af medicinalkommissionens forslag i

1848 og efterfulgtes af A. C. Conradi. I 1850 var konsulentposten afløst af en medicinalkomite, med Conradi som formand. Storthinget i 1857 besluttede, istedetfor at vedtage den da forlangte forøgede bevilgning til medicinalkomiteen, oprettelsen af et expeditionschefembede i indredepartementet. F. Holst, som i 1848 havde beklaget «medicinalkollegiets skjæbne» og i den trufne foranstaltning saa et yderligere tilbageskridt, holdt i «Norsk medicinsk Selskab» i denne anledning et foredrag over medicinalstyrelsen, som gav anledning til en længere diskussion: «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 12te bind 1858. Den nye expeditionschef blev

CHRISTIAN THORVALD KIERULF (født 1823, † 1874). Siden 1855 havde han været medicinalkomiteens sekretær. Han er tidligere omtalt som choleralæge i Bergen i 1849. For besvarelsen af en i 1850 af universitetet fremsat prisopgave for kronprinsens guldmedaillie: «En krtisk Fremstilling af de forskjellige Meninger om Rygradskrumningers Aarsager og Behandling», blev der i 1852 tilkjendt ham Accessit, idet censurkomiteen ikke fandt opgaven fuldstændigen besvaret. Afhandlingen er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 6te bind 1852. 1851—52 havde han foretaget, med offentligt stipendium, en studiereise til udlandet, hvorunder han i Würtzburg under et 5 maaneders ophold gjorde bekjendtskab med Virchow, under hvem han der studerede. Det var dette, som gav foranledningen til, at Virchow i 1859 kaldtes til undersøgelse af spedalskheden i Norge. Resultatet af Kierulfs studier i udlandet var bl. a. en endnu undertiden citeret afhandling: «Einige Versuche über die Harnsecretion» i «Mittheil. d. naturforsch. Gesellschaft in Zürich 1852», samt «Ueber die norwegische Spedalskhed (*Elephantiasis Græcorum*)» i Virchows «Archiv für pathol. Anatomie», Berlin 1853. Hans forfatterskab, efter at han var bleven expeditionschef, var næsten udelukkende optaget af denne hans virksomhed. De af ham forfattede: «Veiledning for Sundhedskommmissionerne i Byerne» og: «Veiledning for Ordførerne i de ifølge Lov af 16de Mai 1860 oprettede Sundhedskommissioner paa Landet» findes trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 15de bind 1861. «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» indeholder en række meddelelser fra ham angaaende de offentlige sundhedsforholde. I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møde i 1863» er et foredrag af ham trykt: «Om Diphteritepidemien i de senere Aar i Norge». Et i sit slags værdifuldt bidrag til vor medicinske literatur har Kierulf givet ved den særskilte udgivelse af indtil nu stadigt fort-

satte «Beretninger om Rigets Sundhedsvæsen og Medicinalforholde». De begyndte, «udgivne» af indredepartementet, med beretningen for 1853 og er for dette og de to følgende aar forfattede af Kierulf som den daværende medicinalkomités sekretær. De senere, indtil 1871, udarbeidedes under Kierulfs tilsyn og udgjør fra 1859, som C. No. 4, en del af «Norges officielle Statistik». Aargangen af 1872 er udarbeidet under tilsyn af E. Schønberg, som fra Kierulfs død til høsten 1875 fungerede som expeditionschef. Fra aargangen 1873 af er beretningerne udgivne af direktøren for det civile medicinalvæsen, som i 1875 afløste den hidtilværende expeditionschef. De tilsvarende tidligere beretninger er fra 1827 udarbeidede i medicinalstyrelsen og trykt først i «Eyr», siden (fra 1835) i «Departementstidende» og fra 1846 til og med 1852 i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 2det bind. De nævnte ved Kierulf begyndte, særskilt udgivne medicinalberetninger, hvis indhold stadigt blev mere fyldigt og præcist, indeholder et rigt statistisk og sagligt material til belysning af vort medicinal- og sundhedsvæsen, og som saadan er samlingen et værdifuldt kildeskrift. De indeholder gjerne som bilag afhandlinger — uddrag af vedkommende lægers beretninger — af forskjelligt indhold, epidemibeskrivelser, hygiæniske meddelelser, navnlig adskillige interessante bidrag til vort folks ethnologi. Flere af disse afhandlinger er tidligere omtalt. Af Kierulf findes i beretningen for 1857, Kristiania 1860, et, tildels med bistand af rigsarkivar Lange, udarbeidet: «Bidrag til Oplysning om Sundheds- og Medicinalforholdene m. v. i Christiania i ældre Tider».

Som forfattere paa det offentlige sundhedsvæsens omraade i denne periode maa ogsaa nævnes de tre distriktslæger F. L. Horn, Thv. Buchholz og C. Homann.

Frederik Ludvig Horn (født 1803, † 1853) var fra 1830 distriktslæge i Namdalen, senere i Telemarken og siden 1841 amtsfysikus i Smaalenene. Han udgav en populær «Sundhedsbog for den norske Almue», Kristiania 1851, og havde i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste række, 2det bind 1841, skrevet en afhandling: «Om Spedalskheden i Namdalen i Nordre Trondhjems Amt fra 1830—35», som giver en betegnende oplysning om datidens uklarhed i opfatningen af spedalskhed og dens forhold til den saakaldte radesyge og andre hudsygdomme. Afhandlingen er ledsaget af en del korrigerende noter af J. J. Hjort, en af de daværende redaktører af tidsskriftet, hvilket giver anledning til en følgende opsats af Danielssen, som viser, at han var den, som af de tre havde den bedste rede paa spedalskheden.

Thorvald Rasmus Borup Buchholz (født 1813, † 1890) var i 1841 ansat som distriktslæge i Nordmøre og var fra 1845 distriktslæge i Hadeland og Land. I «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie» er af ham, foruden et par andre afhandlinger, i 2det bind 1843: «Kort Belysning af den offentlige Sygepleie i Nordmøre Distrikt», som fornemmelig beskjæftiger sig med spedalskhed og syphilis: i 3die bind 1844: «Betænkning over Medicinallovudkastet af 1844», og i 4de bind 1845: «Medicinalberetning for Nordmøre Lægedistrikt for 1844», en velskreven medicinsk topografi. I «Beretning om Sundhedstilstanden i Norge for 1857», Kristiania 1860: «Medicinsk topografisk Beskrivelse over Grans Præstegjeld», og i samme for 1871. Kristiania 1873—74: uddrag af hans «Medicinalberetning for Hadelands og Lands Distrikt». I anledning af den i begyndelsen af 1850-aarene diskuterede forandring i medicinalstyrelsen skrev han: «Antydninger til Reform i den offentlige og communale Sundhedspleie», Kristiania 1856. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 1ste bind 1871 udkom som tillægshefter 1 og 2: «Om Spedalskheden som Folkesygdom», og i 5te bind 1875: «Mere om Spedalskhedens Væsen». Buchholz ser i spedalskheden en degenerationssygdom, et tegn paa slægternes udartning i legemlig og aandelig henseende. Han har desuden forfattet: «Om Arvesygdomme eller Slægtsudartelse», Drammen 1878, og «Om Folkets og Slægtens Tilbagegang», Kjøbenhavn 1883: 1. Ved Aandssløvhed og Arvelighed, 2. Ved Folkesygdomme. Sidst har han i anledning af den sidste lov om spedalskheden (tvungen indlæggelse i stiftelser) i «Tidsskrift for praktisk medicin», 5te bind 1885, skrevet: «Om tvangslov og stiftelser mod spedalskhed». Desuden har han i talrige opsatser i dagspressen og andre tidsskrifter behandlet de paa dagsordenen staaende spørgsmaal angaaende det offentlige medicinalvæsen.

Christian Horrebow Homann (født 1826, † 1880) tilbragte efter sin examen i 1849 saagodtsom sin hele tid i Kragerø, først som privatlæge og siden 1860 som distriktslæge i Kragerø distrikt. Han var levende interesseret i studiet af de epidemiske og folkesygdommene og aarsagerne til deres udbredelse, særdeles virksom som embedslæge og, ligesom sin samtidige Lochmann, tidlig modstander af læren om *genius epidemicus*. Han gav i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» flere beskrivelser over vel iagttagne epidemier i sit lægedistrikt, saaledes i 2den række, 14de bind 1860: «Om Dysenteri-Epidemien i Kragerø Lægedistrikt i 1859» (med C. Hartwig, hans kollega

og medarbeider i Kragerø), ibid., 19de bind 1865 og 21de bind 1867, (ligeledes med C. Hartwig): «Meddelelser om Nervefeberen i Kragerø Lægedistrikt». Som besvarelse af universitetets prisopgave for kronprinsens guldmedaille i 1866 skrev han: «Om Lungetuberkulosens Arvelighed, støttet til egne Iagttagelser», for hvilken afhandling han af det medicinske fakultet blev anbefalet til at erholde prisen, der imidlertid, da han var embedsmand, ikke kunde tilstaaes ham. Afhandlingen er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 21de bind 1867. I samme bind skrev han: «Oversigt over Udbredningen af Lungetuberkulosen i Norge». Og i 3die række, 2det bind 1872: «Om en i Kragerø Lægedistrikt herskende smitsom Febersygdom». I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møde i 1860» er et foredrag af ham: «Om Oprindelsen til og Udbredelsesmaaden af Dysenteri-Epidemien i 1859 i det sydlige Norge» og i «Forhandlinger for 1868»: «Kan man i Norge af Nervefebrenes Hyppighed drage nogen Slutning om Tilstedeværelsen af en adynamisk Sygdomskonstitution?» og for 1873: «Uddrag af Medicinalberetningerne for Norge (1866—70), forsaavidt Typhus angaar». Et af Homann forfattet forslag til ny kvarantænelov: «Udkast til Lov om Foranstaltninger for at hindre søværts Indbringelse af smitsomme Sygdomme med Motiver», Kristiania 1873, blev trykt efter foranstaltning af indredepartementet.

Blandt læger, som har fortjeneste af studiet af de epidemiske sygdomme og deres aarsagsforhold, og leveret værdifulde bidrag hertil i vor literatur, og hvis virksomhed fornemmelig falder i denne periode, maa ogsaa nævnes:

Niels Windfeld Thoresen (født 1822). Efter sin examen i 1848 nedsatte han sig i 1852 som læge i Eidsvold, efter at han der i 1850 og 1851 havde været badelæge. Der har han senere levet, fra 1878 som distriktslæge i Ullensakers distrikt. Han har først som badelæge i Eidsvold leveret flere beretninger om badet i 50-aarene i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 5te til 12te bind. Senere har hans literære produktion næsten udelukkende bestaaet i meddelelser af hans undersøgelser over smitsomme infektiøse sygdommes overførelse og udbredelse, nemlig: «*Diphtheritis*» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 19de bind 1865; «Bemærkninger om Diphtheritens Væsen og dens vigtigste Eftersygdom, Paralyserne», ibid.; «Erfaringer samt kritiske Bemærkninger om Difterit», ibid. 4de række, 2det bind

1887; «Om Difteritens Forhold til Jordbunden samt nogle Bemærkninger om Immuniteten og Inkubationen ved denne Sygdom», ibid., 4de bind 1889. Om Diphtheritepidemien i Eidsvold i 1862» i «Beretning om Sundhedstilstanden etc. i Norge i 1862», Kristiania 1864; «Om diphtherisk Svælgbetændelse», ibid. for 1880, Kristiania 1881; for 1881, Kristiania 1884. Paa en tid, da denne anskuelse hos os endnu ikke var almindelig gjældende, hævder han sygdommens opstaaen fra et lokalt inficeret sted, «Om Difteritens Forhold til Jordbunden», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind 1889; «Bidrag til Løsningen af Spørgsmaalet om Difteritens Optræden som godartet og ondartet Sygdom», ibid., 4de række, 8de bind 1893; «Skarlagensfeber: *Scarlatina*», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 21de bind 1867; «Om Skarlagensfeber», ibid., 3die række, 2det bind 1872. Om lungebetændelse: «Mine Erfaringer om Lungebetændelsens Aarsager», ibid., 3die række, 1ste bind 1871; «Om Lungebetændelsens Ætiologi og Forekomst i Eidsvold i 1879», i «Beretning om Sundhedstilstanden etc. for 1879», Kristiania 1883. For lungebetændelsen viser han hen til smittens betydning, ialfald for enkelte iagttagne epidemiers vedkommende. (De første iagttagelser af kontagiøs lungebetændelse i vor literatur er af cand. med. OLE BENTZEN i Skien (født 1825, † 1870) i «Beretning om Sundhedstilstanden etc. i Norge i 1867», Kristiania 1870: «Er Pneumoni smitsom?») «Om den akute Ledrheumatisme» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 9de bind 1879; «Om Gigtfeber i Ulensakers Distrikt» i «Beretning om Sundhedstilstanden etc. i 1886», Kristiania 1888. I denne sygdom ser han en miasmatisk infektionssygdom, en malariasygdom. Endvidere: «Beretning om en Epidemi af smitsom Kolerine i Eidsvold og Naboherreder i 2det Halvaar 1872», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 3die bind 1873; «Smittestoffenes Natur og deres Forhold til den menneskelige Organisme», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 23de bind 1869; «Om smaa Læsioner og Saar som Sygdomsaarsag», ibid., 3die række, 10de bind 1880. I «Nordisk medicinsk Arkiv», 2det bind 1870, har han skrevet «Om Kontagiernes Natur og deres Forhold»; ibid., 6te bind 1874: «Om Erysipelas». Thoresen fik i 1873 kronprinsens guldmedaille for den af det medicinske fakultet opstillede prisopgave: «Kan det ved Undersøgelser, hovedsagelig her for Landet, paavises, om Syfilis staar i noget kausalt For-

hold til Phthisis?» Afhandlingen er trykt som tillægshefte til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 5te bind 1875. Han besvarer spørgsmaalet benægtende i modsætning til C. Homann, som i sin før nævnte prisafhandling i tertiær syfilis ser et væsentligt aarsagsmoment til tuberkulose.

Syphilisationen var, som tidligere omtalt, siden 1868 stillet i bero som diskussionsthema. Der fremkom imidlertid fremdeles i dette tidsrum flere arbeider fra elever af W. Boeck, som hver fortrinsvis studerede enkelte da paa dagsordenen staaende sider af syhilidologien.

Johan Lauritz Bidenkap (født 1828, † 1892). Hans reise paa «Norsk medicinsk Selskabs» opdrag for at undersøge spedalskheden paa vestlandet i 1857—59 og hans i 1858 og 1860 udkomne afhandlinger over spedalskheden er før omtalt. Fra 1860 til 1863 var han reservelæge paa Rigshospitalets hudsygeafdeling. Han blev i 1867 stadsfysikus i Kristiania efter Steffens. I 1868 til 1871, i løbet af hvilket tidsrum C. W. Boeck gjorde sin Amerikareise, bestyrede han dennes service paa hudsygeafdelingen; og efter Boecks død blev han i 1876 ansat som overlæge ved den hele afdeling og som universitetsdocent i hudsygdomme, hvilken stilling han til udgangen af 1888 havde ved siden af stadsfysikatet. Han vandt i 1863 kronprinsens guldmedaille for besvarelsen af universitetets prisopgave: «Ere de Sygdomsformer, som vi hidtil have indbefattet under Benævnelsen Syphilis, frembragte ved eet Virus eller ved flere forskjellige?» Hans afhandling er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 17de og 18de bind, og særskilt udkommen, Kristiania 1863, under titelen «Om det syphilitiske Virus» etc. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den og 3die række, er trykt flere afhandlinger af ham, dels over syphilis, dels over hudsygdomme. To af dem: «Inoculationer af syphilitisk Materie», 2den række, 15de bind 1861, og «Fortsatte Inoculationer af syphilitisk Materie», 16de bind 1862, indeholder inokulationsforsøg til fortsat belysning af spørgsmaalet om inokulabiliteten og ensartetheden af de forskjellige syphilitiske affektioner. I «Klinisk Aarbog», 2den Aargang 1885, er af ham to afhandlinger over «*Pityriasis rubra*» og «*Psoriasis*»; 3die aargang 1886: «Om Forebyggelse og Behandling af Syphilis». Spørgsmaalet om uniteten eller dualismen af syphilis behandlede han ligeledes i artikler i flere udenlandske tidsskrifter. Hans «*An extract of lectures on lepra*» udkom i Kristiania og London 1886. Bidenkap var en i flere retninger kunstnerisk begavet mand. Originaltegningerne til den af Boeck forfattede text i Boecks og Daniels-

sens værk: «Iagttagelser om Hudens Sygdomme», er udført af ham.

ADAM JALLES ØWRE (født 1833, † 1884) efterfulgte Bidenkap som reservelæge paa Rigshospitalets hudsygeafdeling (1863—66). Efter derpaa i et aar at have gjort en studiereise udenlands levede han siden som privatlæge i Kristiania. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 19de og 24de bind (1865 og 1869), skrev han et par smaa opsatser af syphilidologisk indhold og, i førstnævnte bind, tillige en «Beretning om Rigshospitalets Hudsygeafdeling 1863—64». Til den internationale medicinske kongres i Paris 1867 sendte han en besvarelse af en af de opsatte forhandlingsgjenstande: «*Est il possible de proposer aux divers gouvernements quelques mesures efficaces pour resterindre la propagation des maladies vénériennes?*» Hans afhandling er trykt i beretningen om kongressens møde. Paa det skandinaviske naturforskermøde i 1868 holdt han et foredrag: «Nogle Meddelelser om Genesen af den hereditære Syphilis» («Forhandlinger», Kristiania 1869). I «Nordisk medicinsk Arkiv», 4de bind 1872 skrev han en opsats: «Fra hvem arves Syphilis?» hvori han forsvarer sin lære om den udelukkende moderlige forplantelse af den hereditære syphilis mod de af prof. Abelin i Stockholm i nævnte tidsskrift, 2det bind 1870, derimod fremsatte tvivl. Ibid., 5te bind 1873: «Nye Bidrag til Løsningen af Spørgsmaalet fra hvem arves Syphilis»; og i 7de bind 1875: «Om Ætiologien af den hereditære Syphilis». Han skrev i «*Medical Times & Gazette*», London 1868, en opsats om «Syphilisation», og i «Archiv für Dermatologie und Syphilis», af hvilket tidsskrift han var medarbeider, i 2det bind 1870: «Ueber die Behandlung der Syphilis ohne Specifica». Øwre var en modstander af syphilisationen og mod nytten af specifica i syphilis.

HERMAN FREDERIK AMBERG GJØR (født 1828) var i en række af aar C. W. Boecks private amanuensis. Han var fra 1861 (da han efterfulgte Boeck, som ulønnet havde indehavt denne stilling) overlæge ved Kristianias kommunale sygehus indtil 1882. Han vandt i 1856 kronprinsens guldmedaille for prisopgaven: «Om Callusdannelsen», trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 11te bind 1857. Hans meddelelse om «Syphilisation» (ibid.) er før nævnt. Medens Bidenkap fornemmelig i syphilidologien beskjæftigede sig med uniteten eller dualismen af virus, og Øwre med overførelsesveien af den hereditære syphilis, har Gjør leveret bidrag til oplysning om den syphilitiske dyskrasis betydning for nervesystemets

pathologi. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 11te bind, er ligeledes trykt en længere afhandling af ham: «Bidrag til Kundskab om de Sygdomme i Nervesystemet, der kunne opstaa som Følge af Syphilis». I «Tidsskrift for praktisk medicin», 5te bind 1885: «Tabes dorsalis og Syphilis». Han har desuden i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 15de og 17de bind (1861 og 1863), ladet trykke aarsberetninger fra Rigshospitalets medicinske afdeling, hvor han i 1858—61 var reservelæge, for aarene 1859 til 1861; ligesaa i 20de bind 1866: «Meddelelser fra Christiania Sygehus om den chroniske Lungetuberkulose», samt i samme tidsskrifts 3die række, 2det og 10de bind 1872 og 1880, beretninger fra samme sygehus for tidsrummet 1865 til 1879.

Alle de tre sidstnævnte deltog i den sidste syphilisationsdiskussion i 1868, Bidenkap og Gjør paa syphilisationens side, Øwre paa den modsatte.

En gren af den medicinske literatur, som tidligere havde været meget sparsomt repræsenteret, skaffede sig i dette tidsrum en større, om end endnu beskeden plads, nemlig balneologien. Det var nemlig fra 40-aarene af, at begyndelsen, og fra 50-aarene af, at en raskere udvikling skriver sig af vore kur- og badesteder, som nu efterhaanden er kommen til at udgjøre en del af vort lands herligheder. Norge hører til de lande, hvor kulturfolkenes badevæsen sidst har faaet nogen plads, skjønt betingelserne derfor ikke ganske har manglet. Og det, medens Sverige havde sine søgte mineralkilder allerede i anden halvdel af 17de aarhundrede. Navnlig skyldes denne tidlige udvikling af svensk badevæsen den bekjendte læge URBAN HJÄRNE, som særligt interesserede sig derfor, og ikke alene for svenske, men tillige for norske sundhedsbrønde, tildels vel ogsaa af den grund, at han regnede sin slægt af norsk afstamning og havde bereist en del af landet. Han udgav i 1707 et skrift: «Kort Anledning til Helsobrunnars og Mineral-Vatns upletande, bepröfvande och brukande, til det berømmelige Konungarikets i Norrige loflige Indbyggiare», dediceret til vicestatholderen i Norge, Frederik Gabel. Bogen udkom samme aar paa latin og senere ogsaa paa tysk. Hans raad blev foreløbig uden nogen praktisk virkning, skjønt der i løbet af forrige aarhundrede ikke manglede forsøg paa at finde, prøve og udnytte norske mineralkilder, hvorom f. ex. kan læses i E. Pontoppidans «Forsøg paa Norges naturlige Historie», Kjøbenhavn 1752, 1ste del; for ikke at tale om den berømmelige feide i 1740-aarene

om kildevandet i Kongshavn ved Kristiania («Kongs Kilde-Vand») mellem stadsfysikus i Kristiania, Johan Christopher Lincke og apothekeren i Frederiksstad, Andreas Thue.

Norske, som havde behov for og raad til at søge badekure, var udelukkende henvist til udlandet. Det første skrift af balneologisk indhold i vor literatur i dette aarhundrede er: P. C. Winther: «Veiledning for Kurgjæster, der ville besøge de bøhmiske Vandkuranstalter», Frederikshald 1852. Med et forord af A. C. Conradi. Dediceret til Peder Anker. PETER CHRISTIAN WINTHER (født 1813, † 1883) var korpslæge og bosat i Frederikshald.

Det første kurmæssig anlagte badested i Norge var det i 1835 aabnede søbad ved Moss («Søbadet ved Moss», «Eyr», 10de bind 1835). En kurberetning fra samme, «Søbadet ved Moss i Sommeren 1836», af den i Moss boende forhenværende distriktslæge J. C. Reimer, er trykt i «Eyr», 11te bind, 2det hefte 1836 (cfr. «Forhandlinger i Lægeforeningen i Christiania 1836» i «Eyr», 11te bind 1836) og en lignende kortere for 1837, ibid. 3die hefte 1837. Moss viste sig snart som badested ikke udviklingsdygtigt og blev sat i skyggen af de andre efterhaanden anlagte badeanstalter af samme art.

Det første kurmæssig anlagte mineralbad i Norge var Eidsvold. Dets begyndelse knytter sig som bekjendt til Henrik Wergelands navn. Han var, hedder det, paa sine botaniske exkursioner bleven opmærksom paa jernkilden og havde i 1834 talt derom bl. a. med sin frænde lektor i chemi J. Thaulow. Professor i bergvidenskab I. Esmark havde samme aar chemisk undersøgt kilden. I «Morgenbladet» for 9de september 1835 staar en opsats, «Sundhedskilden i Eidsvold», som, ifølge H. Lassens fortegnelse over Wergelands forfatterskab i 9de bind af hans samlede skrifter, er af Wergeland. Han paaberaaber sig her Esmarks analyse, hvorved vandet «er befunden at staa ved Siden i Gehalt af de bedste svenske. Da disse jevnligen besøges herfra, tør en saadan Anbefaling antages ikke at sige saa lidet, eller dog omtrent det, at man ikke maa gaa over Bækken for at hente Vand». Kilden begyndte nu at blive søgt. Thaulow gav i «Den Constitutionelle» for 23de mai 1841 en anbefalende beskrivelse: «Om Sundhedsbrønden i Eidsvold», og C. Boeck oplæste i «Lægeforeningen i Christiania» samme aar en «Notits angaaende Mineralbadet i Eidsvoldsbakken», som er indført i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2det bind 1841, og som indeholder en nærmere prøvelse af Esmarks og Thaulows analyser. Den sidste offentliggjorde i 1845 i «Nyt Magazin for Naturvidenskaberne», 4de bind, en gjentagen nøiagtig undersøgelse. «Lægeforeningen i Christiania» havde imidlertid sat sig i bevægelse for at

konstatere kildens medicinske virkning ved henvendelse til den siden 1840 ved badet fungerende læge, cand. med. J. C. DAHM, som indsendte 46 sygejournaler, der ifølge lægeforeningens anordning bleve anmeldte og refererede i en artikel «Om Eidsvoldbadet» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de bind 1842 af Steffens og Schjøtt. Der udviklede sig nu der i 1840- og begyndelsen af 1850-aarene et for vore daværende forholde ret anseligt brøndsæsonliv, med flere af vore mest fremragende læger som badelæger, i 1842 og 1843:

PETER WILHELM KREYDAHL DIETRICHSON (født 1816, † 1895) «Om Eidsvoldsbadets Virksomhed i 1842», «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 2det bind 1843, og «Om Eidsvoldsbadet i 1843», ibid., 3die bind 1844. Senere levede Dietrichson som læge i det Trondhjemske, fra 1866 til 1892 som distriktslæge i Levanger. I denne stilling indlagde han sig megen fortjeneste. I «Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 2det bind 1848, leverede han en værdifuld beskrivelse af «Dipheritis epidemisk i Levanger og Skogn» og i samme tidsskrift 3die række, 3die bind 1873, i form af en indberetning til medicinalstyrelsen, den første beskrivelse af den i 1872 i en større del af det Trondhjemske udbredte, af almuen saakaldte Lemænfeber: «En i det Trondhjemske epidemisk udbredt Feber». Ligeledes findes af ham i «Beretning om Sundhedstilstanden etc. for 1875», Kristiania 1878, en omhyggelig epidemibeskrivelse: «Om epidemisk Cerebrospinalmeningit i Levangers Lægedistrikt».

I 1844 var J. Voss badelæge paa Eidsvold og skrev om «Eidsvoldbrønden 1844» i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 4de bind 1845. I 1845 og 1846 E. F. LOCHMANN: «Eidsvoldbadet i 1845 og 1846», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 1ste bind 1847.

Fra 1850 og indtil den senere tid har J. W. THORESEN været badelæge i Eidsvold, og hans beretninger derfra i 50-aarene er før nævnt. Kilden, som fra begyndelsen af, paa grund af mangler ved anlægget, havde været uregelmæssig i sin vandførelse, standsede ganske i 1856, men blev i det følgende aar igjen bragt iorden. Den sidste beretning om badets virksomhed for aaret 1857 af J. W. Thoresen er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 12te bind 1858. Ved de omtrent paa samme tid nyoprettede badesteder, navnlig Modum og Grefsen, blev Eidsvold efterhaanden stillet i skyggen og tabte sin betydning, indtil det igjen i de senere aar har taget sig paa en lovende maade op som kursted og sanatorium.

Det næste i rækken var Sandefjords bad, hvis første be-

gyndelse ogsaa gaar tilbage til 30-aarene, og hvis oprettelse ligesom Modums bad skyldes den af vort badevæsens udvikling meget fortjente, ogsaa som balneolog og balneologisk forfatter virksomme: HEINRICH ARNOLD THAULOW (født 1808, † 1894). Siden 1833 ansat som kommunelæge i Sandefjord, anlagde han i 1837 søbadet, i begyndelsen med omtrent de samme kurmidler som Moss bad. Men samme aar opdagede Thaulow svovelkilderne, som i det følgende aar, foruden gytjen, blev taget i brug som kurmiddel, hvortil siden ogsaa kom manæter. Sandefjord erhvervede sig efter kort tids forløb, navnlig fra 50-aarene af, plads blandt de første, ikke alene af Norges, men ogsaa Skandinaviens kursteder. Det første om Sandefjord i den lægevidenskabelige literatur er af O. R. A. Sandberg: «Om Sandefjords Svovlbad», «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842; H. Thaulow: «Om Svovlvandet ved Sandefjord», ibid. (et foredrag i Drammens Lægeforening) samt af J. T. Ebbesen: «Correspondance-Efterretning fra Sandefjord», ibid. Ebbesen gav den første fuldstændige beskrivelse af badet: «Om Badet i Sandefjord», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de bind 1842. Et kort foredrag af Thaulow: «Om Brugen af Medusaslim», holdt i Drammens lægeforening, hvori han berettede om indførelse af manæter som kurmiddel, er trykt i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842. Af lektor Strecker udkom en beskrivelse af Sandefjordvandets sammensætning i universitetsprogrammet for 2det halvaar 1854, Kristiania 1854. Thaulow udgav siden om Sandefjord en tysk beskrivelse: «Die eisenhaltigen salinischen Schwefelqvellen und die Seebäder bei Sandefjord etc.», Hamburg 1855, en større monografi med prospekter og karter. I 1876 udgav han i anledning af den hygiæniske udstilling i Brüssel, hvor han fik *Diplôme d'admission* for udstillede badeapparater, «*Bains mineraux en Norwège*», med illustrationer af manæten og dens brændeorganer. Den senere tid af Thaulows virksomhed var mere specielt knyttet til St. Olafs bad paa Modum, hvortil han flyttede efter i 1839 at have forladt Sandefjord. Han efterfulgtes som by- og badelæge der af:

JØRGEN TANDBERG EBBESEN (født 1812, † 1887). Efter hans før nævnte første meddelelser om Sandefjord oplæste han i Laurvigs lægeforening i 1843 en afhandling: «Nogle Ord om Svovlbadets Anvendelse i Sandefjord», «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 2det bind 1843. Den foranledigede en opsats af F. C. Faye: «Om Badet i Sandefjord», ibid. Forøvrigt har han offentliggjort beretninger om badets virksomhed fra 1842 af i «Norsk Magazin

for Lægevidenskaben» for samme aar; for 1843 og 1844 i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie». Den første foranledigede atter bemærkninger af Faye (ibid. 1844). Fra aaret 1845 er beretninger fra Ebbesen trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 1ste bind 1847 til 3die række, 2det bind 1872, først 1-aarige, siden 2-aarige og den sidste: «Kurberetning om Sandefjords Badi det sidste Tiaar», for 1862—71. Desuden har Ebbesen skrevet: «Om Medusa, dens Anvendelse og Virkninger», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 4de bind 1850; «Sandefjords Bad», Kristiania 1855, en monografi med plancher og kart, samt «*The sulphreous Bath of Sandefjord by Dr. Ebbesen and Dr. Hørbye*», Kristiania 1862. Fra 1875, da Thaulow blev badets eier, indtraadte en forandring i dets administration og lægeforholde.

Den anden af forfatterne af sidstnævnte skrift: Christian Lorentz Ragnholdus Hørbye (født 1818, † 1890) var i 1846 samt fra 1853 til 1860 badelæge i Sandefjord. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 14de bind 1860 skrev han: «Sandefjords Bad, Curberetning for 1857—59». Han er tidligere nævnt i forbindelse med syphilisationen og med choleraepidemierne i Kristiania i 1850-aarene. I 1849 var han choleralæge i Bergens stift. Han udgav under pseudonymet Kouli Khan ifra 1840 og ligetil 1870-aarene et i medicinerkredse cirkulerende haandskrevet tidsskrift under forskjellige titler, som behandler en stor del af datidens begivenheder i lægeverdenen i en spøgende form og med iklædning af østerlandske forholde, stil og navne. Han lod det meste tilsidst trykke som manuskript i en brochure, der fortjener at nævnes blandt denne periodes medicinske literatur, under titel: «Mercurius, Et kosmopolitisk Blad af blandet — især kritisk, metafysisk og cholerisk — Indhold, udkommet i tvangfri Numere. Stambul. Aar 1258 efter Hedgira». For dem, der er i besiddelse af nøglen til begivenheder og navne, er indholdet undertiden af uimodstaaelig komisk virkning. Skriftet er dediceret til «Jojakin Effendi min ædle Mæcenas» (prof. Voss) og «Kalifen af Bassora min tro Staldbroder» (brigadelæge J. Vogt). Stambul = Kristiania. Smyrna = Bergen. Badet i Mekka = Sandefjord. Prindsen af Teheran = Th. Kjerulf. Mufti den graahærdede = prof. Holst. Paschaen af Anadoli = Stiftamtmanden i Bergen. Mussuf Bey = byfogden i Sandefjord, etc.

H. Thaulow forlod Sandefjord i 1839 efter at være bleven ansat som læge ved Modums blaafarveværk. Fra 1849 til 1876, da han tog afsked, var han distriktslæge paa Ringerike og Modum. Her opdagede han de jernholdige kilder og besluttede, nærmest foranlediget ved den

i 1856 indtraadte standsning af kilden i Eidsvold, der at forsøge anlægget af en badeanstalt. Høsten 1856 holdt han et foredrag i «Norsk medicinsk Selskab»: «Om St. Olafskilde paa Modum», trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 10de bind 1856, ledsaget af en analyse af vandet af lektor i chemi A. Strecker. En diskussion herover og om et forslag om ved statsunderstøttelse at faa Eidsvolds bad gjenoptaget førtes i «Norsk medicinsk Selskab» vinteren 1856—57 («Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 10de og 11te bind). Sommeren 1857 aabnedes imidlertid St. Olafs bad paa Modum, og dette erhvervede sig, navnlig fra 1860- og 70-aarene af, ved de af Thaulow med kyndighed indførte kurmidler og badeteknik, et senere vedligeholdt renomme som et af Norges mest skattede badesteder. Fra Thaulows haand er udkommet beretninger «Om St. Olafskildens Badeanstalt paa Modum» etc. for 1857 og 1858 i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 13de bind 1859 og for 1859—61, ibid. 16de bind 1862, samt: «Modums Kuranstalt und Sanatorium im südlichen Norwegen», Stockholm 1885; paa engelsk Kristiania 1886. A. LUND, som fra 1870—75 var assistentlæge ved badet, udgav: «St. Olafs Bad paa Modum, kortfattet Veiledning for Kurgjæster og Besøgende», Kristiania 1873, og i forening med H. G. S. DEDICHEN, som fra 1872 blev læge ved Modums bad: «Sygdomsformer ved Modums Bad Sommeren 1873», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 3die bind 1873, en kort statistisk beretning.

Siden den af Priessnitz i 1820-aarene indførte koldtvandskur havde faaet fodfæste i balneologien, og flere koldtvandsbade var oprettede ogsaa i Sverige, havde ønskeligheden af en lignende norsk anstalt længe været følt og udtalt af flere af vore mere fremstaaende læger. C. A. Egeberg havde allerede i 1838 gjort et besøg paa Gräfenberg og givet en beskrivelse af denne anstalt i «Norsk medicinsk Selskab» («Forhandlinger» 1838, «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1ste bind 1840), ligesom han holdt et foredrag over samme emne ved de skandinaviske naturforskeres møde i Kjøbenhavn 1840. O. R. A. Sandberg havde gjort et besøg i Marienberg i 1850 og derefter skrevet en længere afhandling: «Vandkuren» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 5te bind 1851. Efterat ogsaa enkelte indflydelsesrige privatmænd ved ophold paa fremmede koldtvandsbade havde faaet interesse for sagen, bragtes denne høsten 1856 ind for «Norsk medicinsk Selskab» af O. M. Lund. Der blev besluttet nedsat en komité til at virke for oprettelsen af en vandkuranstalt, og til komiteens medlemmer valgtes Egeberg, Sandberg og

F. Grøn. Resultatet blev, at Grefsens vandkuranstalt aabnedes i 1858 med korpslæge C. Smith som læge. Han efterfulgtes i 1860 af

MICHAEL SKJELDERUP (født 1834), dattersøn af professor Skjelderup. Han fratraadte stillingen i 1869 og har baade før og senere været en meget beskjæftiget og anseet privatlæge i Kristiania. Han holdt efter professor Conradis død i 3 semestre forelæsninger over speciel therapi ved universitetet. I 1881—83 (de 3 første aargange) var han med dr. C. Boeck og F. Stabell redaktør af «Tidsskrift for praktisk Medicin». Han har offentliggjort «Kurberetning fra Grefsen Vandkuranstalt i Aaret 1860 med nogle indledende Bemærkninger» (over vandkuren i almindelighed) i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 15de bind 1861, ligesaa i samme tidsskrift for de følgende aar 1862 og 1863. Tilsidst en kurberetning for 3-aaret 1865—67 med kortfattet sammenstilling af de idethele ved denne vandkuranstalt gjorte therapeutiske erfaringer i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 23de bind 1869. «Vandkurens Væsen, Virkemaade og Nytte, en kort populær Fremstilling», Kristiania 1864. Desuden har Skjelderup i Magazinets 2den række, af hvis 21de til 24de bind han var en af de af «Norsk medicinsk Selskab» valgte udgivere, og i 3die række saavelsom i «Tidsskrift for praktisk Medicin» skrevet talrige mindre afhandlinger væsentlig over praktiske medicinske emner (intern medicin, therapi og gynækologi). Skjelderup efterfulgtes som badelæge ved Grefsen i 1870 af

HENRICH STEFFENS (født 1841, † 1884), søn af stadsfysikus Steffens. Af ham er: «Grefsen Vandkuranstalts Virksomhed Sommeren 1879», trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 10de bind 1880.

Det sidst anlagte bad i denne periode var Thorsøkilens søbad i Onsø. Dets anlæg i 1871 skyldes udelukkende

CHRISTIAN JENS KIØNIG (født 1836, † 1893), daværende sygehuslæge i Frederiksstad. «En Beretning om Thorsøkilens Bad og dets Virksomhed fra 1871—74» er indført i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 5te bind 1875; ligesaa en beretning for 1872 i medicinalstyrelsens «Beretning om Sundhedstilstanden etc. i 1872», Kristiania 1874—75. Kiønig flyttede i 1874 til Kristiania, hvor han i 1881 blev læge ved Bodsfængslet. Han har i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 23de bind 1869, og i 3die række skrevet enkelte smaa afhandlinger, mest over chirurgiske emner, bl. a. i 3die række, 7de bind 1877 om «En *Fistula gastrico-abdominalis*». I «Norsk Tidsskrift for Fængselsvæsen», 6te bind 1883 og 8de bind 1889 om bespisningsvæsen i strafanstalter og principerne

derfor. Ligesaa en rapport over samme emne til den internationale straffangekongres i Rom 1881, trykt i «*Bulletin de la Commission pénitentiaire internationale 1883*», no. 5.

Endnu et therapeutisk specialfag af mer almen interesse fik i denne periode fodfæste i vor lægekunst, og det i en ny, original form, nemlig orthopædien. Dette skyldtes udelukkende en eiendommelig begavet læge:

Gunder Nielsen Kjølstad (født 1794, † 1860). Efter at have indehavt forskjellige militære embedsstillinger tog han i 1836 bolig paa Lillehammer, hvor han i 1838 blev distriktslæge. Omtrent ved denne tid var det, at han begyndte ved et af ham oprettet institut at udøve sin ad autodidaktisk vei fundne og efter ham benævnte methode, som væsentlig bestaar i en ved paavirkning gjennem den syges egen villie opnaaet selvretning uden eller ialfald kun ved sekundær hjælp af mekaniske midler. Kjølstad holdt sin methode i begyndelsen hemmelig, men den vakte opmærksomhed, og hans institut begyndte at søges. At methoden frembragte enkelte tildels overraskende resultater, fremgaar af samtidige beretninger. «Lægeforeningen i Christiania» henvendte sig i 1841, i medfør af den tids mer end nu strænge professionel-ethiske opfatning, til Kjølstad med anmodning om en beretning om hans methode («Forhandlinger» 1841, «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die bind 1842). En ny udfordring fremkom i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie» samme aar. Kjølstad, som var personlig overbevist om korrektheden af sin holdning, gav et svar, som er det første offentlige fra ham om sagen: «Nogle Ord fra Distriktslæge Kjølstad», ibid., i et følgende nummer. Senere i samme aar fandt han, ved bekjendtgjørelse i «Morgenbladet», at burde fritage sine patienter for det dem paahvilende taushedsløfte, og i «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind 1842 fremkom den første beskrivelse af den Kjølstadske methode: «Bidrag til Kundskaben om Hr. Kjølstads Behandlingsmaade af Skjævheder i Rygraden af Thv. Schjøtt», oplæst i lægeforeningen 14de november 1842. Kort efter holdt O. Lund i lægeforeningen et foredrag «Om den af Kjølstad anvendte Methode ved Behandling af Curvaturer af Rygraden», indført i samme tidsskrift samme aar. 1844 flyttede Kjølstad sit institut til Kristiania og tog afsked som distriktslæge; i 1857 flyttede han med institutet til Eidsvold. Paa det skandinaviske naturforskermøde i 1844 holdt Kjølstad et foredrag, hvori han fremsatte principerne for sin methode («Forhandlinger», Kristiania 1847). Paa foranledning af Kjølstad havde «Lægeforeningen i Christiania» i 1847 nedsat en komité, som afgav sin foreløbige bedømmelse til det skandi-

naviske naturforskermøde 1847. Storthinget i 1848 bevilgede Kjølstad statsunderstøttelse til sit institut, og aaret efter udgav han sin: «Orthopædiske Ephemerider», Kristiania 1849. Efter at den før nævnte komité havde afgivet sin endelige — idethele gunstige — beretning i «Norsk medicinsk Selskab» 1852 («Forhandlinger», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 6te bind 1852), gav Kjølstad paa det skandinaviske naturforskermøde i 1856 sin sidste detaillerede fremstilling af sit system: «En nærmere Forklaring over Selvretningsmethoden, end hidtil er givet gjennem det skriftlige og trykte Ord», «Forhandlinger», Kristiania 1857. Det maa ansees utvivlsomt, at Kjølstads methode under visse betingelser, nemlig ved kurvaturer uden betydelige deformiteter af bensystemet, er skikket til at give gunstige resultater. Sin svaghed har den deri, at den kræver visse individuelle betingelser hos sin udøver. Efter Kjølstads død søgte «Norsk medicinsk Selskab», i erkjendelse af det berettigede i methoden, at gjøre sit til dens bevarelse, uagtet i mellemtiden en vægtig autoritet, den danske orthopæd A. G. Drachmann, uden dog at nævne Kjølstads navn, havde erklæret den at hvile paa et feilagtigt princip (i en afhandling i «Bibliothek for Læger», 5te række, 1ste bind 1860: «Om medicinsk Gymnastik»). I 1862 androg «Norsk medicinsk Selskab» regjeringen om at bevilge statstilskud til fortsat drift af et institut efter Kjølstads methode, som først fremkom for og bevilgedes af storthinget i 1866. Det tilstodes bodsfængselslæge i Kristiania:

August Tidemand (født 1816, † 1883), som var elev af Kjølstad, og som i 1841 i Stockholm havde studeret medicinsk gymnastik hos Lings elev Branting. Han havde før, fra 1847—50 og fra 1860—61, drevet et Kjølstadsk orthopædisk institut uden subvention. I «Ugeskrift for Medicin og Pharmacie», 1ste bind havde han i 1842 skrevet en afhandling: «Nogle Ord om den gymnastiske Sygebehandling». Før er han nævnt i anledning af syphilisationen. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 15de bind 1861: «Nogle Bemærkninger fremsatte i det medicinske Selskab 5te Juni 1861 under Forevisning af endel fotografiske Afbildninger af Rygradsdeformiteter etc.». Ibid., 17de bind 1863 (nærmest i anledning af den før nævnte afhandling af Drachmann), efter et foredrag i «Norsk medicinsk Selskab»: «Paavisning af, at en Scoliotisk, som har lært Kjølstads Selvretningsmethode, er istand til ved egne Kræfter at formindske Deformiteten». Ibid. 22de bind 1868: «Beretning om det orthopædiske Institut for 1866—67»; i «Nordisk medicinsk Arkiv», 1ste bind: «Beretning for 1867—68». I «Norsk medicinsk

Selskab («Forhandlinger» 1870) er trykt hans beretning for 1868—69 og ibid. for 1871: «Beretning for 1869—70». Ibid., 3die række, 8de bind 1878: «Helbredelse af et Tilfælde af langvarig Chorea med Angivelse af Behandlingsmaaden» (en efter Kjølstadske principer anvendt gymnastisk behandling). Særskilt udgav Tidemand: «Om Distriktslæge Kjølstads Selvretningsmethode tilligemed en Beretning om dens Udøvelse, Kristiania 1876, med beretning om den efter Kjølstads methode indrettede orthopædiske anstalts virksomhed fra dens begyndelse 1ste november 1866 til 31te december 1874. Ogsaa udkommen paa fransk: «*De la Méthode orthopédique de Mr. G. N. Kjølstad*» etc., Kristiania 1876.

En anden elev af Kjølstad, JACOB ASMUS MØLLER SALVESEN (født 1820, † 1882), oprettede i 1847 et orthopædisk institut i Bergen, som dog ikke viste sig levedygtigt og nedlagdes i 1855, da han fraflyttede Bergen. Han gav i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 9de bind 1855 en beretning om sin orthopædiske virksomhed: «Det orthopædiske Institut i Bergen».

Senere, i 1869, oprettedes et orthopædisk institut i Bergen efter Kjølstads methode af CHRISTIAN STOKSTAD, af hvem: «Kort Fremstilling af Rygradskrumningers Behandling efter Kjølstads Methode», foredrag paa det første vestlandske lægemøde i Bergen 1885, «Medicinsk Revue» 2. 1885, og i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 8de bind 1888: «Dr. G. Kjølstads orthopædiske kurmethode. Et 50-aars jubilæum».

Det militære lægevæsen havde hidtil befundet sig væsentlig i samme tilstand som i de første aar efter adskillelsen fra Danmark og militært sanitetsvæsen været meget sparsomt repræsenteret i vor medicinske literatur. En længe imødeseet, ved kgl. resol. af 29de marts 1862 indført, omorganisation af det landmilitære lægevæsen bragte større fasthed og mere liv i den militære lægeetat, som ogsaa senere gav sig udslag i en rigere literær produktion paa dette felt. Blandt militærmedicinske forfattere i dette tidsrum er at nævne først den mest produktive:

JOHAN GERHARD de BESCHE (født 1821, † 1875), militærlæge siden 1846, siden 1863 surnumerær korpslæge i armeen, livmedicus. Han var med de norske tropper i Skåne i 1848 og skrev (i forening med Thv. Schiøtt) i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 3de bind 1849 om: «Den norske Feltbrigades Medicinalvæsen under Opholdet i Skåne». I 1849 deltog han som frivillig i den danske hær i felttoget i Schleswig og var i 1849—50 med de norske tropper sammesteds. Herom i «Militairt Tidsskrift», 14de bind (2den

række, 5te bind) 1850: «Lidt fra Udcommanderingen til Slesvig». I 1851 gjorde han et besøg ved det østerrigske armekorps i Holsten og var i 1852 ved leirsamlingen i Skåne. Med Schiøtt skrev han i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 5te bind 1851: «Et Besøg ved det østerrigske Armecorps i Holsten 1851» og i «Militairt Tidsskrift», 16de bind (2den række, 7de bind) 1853: «Et Besøg ved Leirsamlingen i Skaane 1852». Forøvrigt leverede han i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 5te—12te bind 1851—58, i «Militairt Tidsskrift», 2den række, 5te bind—3die række, 9de bind (14de—27de bind) 1851—64, samt i «Den militære Tilskuer» 1855—56 en række afhandlinger over militær-medicinske emner og navnlig skildringer af militærlægevæsenet i fremmede armeer. Han skrev en brochure: «Om det militaire Medicinalvæsen», Kristiania 1852, og: «En liden Veiledning for yngre og tilgaaende Militairlæger», Kristiania 1864. Ligesaa udgav han en «Tabellarisk Oversigt over Lægernes Indberetninger til Generalchirurgen om Tjenestedygtighedsforholdene ved Sessionerne i 1872», Kristiania 1873. I choleradiskussionen i «Norsk medicinsk Selskab» i 1866 optraadte han skarpt paa sin ven Lochmanns side («Forhandlinger» 1866, «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 20de bind 1866).

Wilhelm Gottlieb Roll (født 1817, † 1862) var militærlæge siden 1840 og fra 1843 som bataillonslæge bosat i Trondhjem. Han skrev i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 2det bind 1848: «Om Reform i vort militære Medicinalvæsen» og i «Militairt Tidsskrift», 22de bind (3die række, 4de bind) 1859: «Hvorledes kan den norske Armee i den nærmeste Fremtid sikkre sig et paalideligt Lægevæsen for Krig og Fred?» I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 2det bind gav han om den i 1845—47 i Trondhjem herskende og derfra til en stor del af landdistriktet udbredte epidemi af difteri en «Beretning om en Epidemi af *Angina diphteritica* i Trondhjem».

Axel Holst (f. 1826, † 1880), søn af professor F. Holst. Han gjorde i 1850 som frivillig underlæge i den danske arme tjeneste paa Gottorp lazareth. Under den fransk-tyske krig 1870—71 reiste han med offentligt stipendium til Tyskland og Frankrig for at studere lægevæsenet i den tyske arme og var i 1874 og 1875 i Schweitz for at studere dette lands militære lægevæsen. Om den førstnævnte reise gav han indberetning, hvoraf er trykt: «Uddrag af Indberetning til Armecommandoen om en Vinteren 1870—71 med offentligt

Stipendium foretagen Reise til Tydskland og Frankrige» som tillæg til «Militairt Tidsskrift», 34te bind 1871, og som tillægshefte til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 6te bind 1876: «Det militære Lægevæsen i Schweitz». I «Norsk medicinsk Selskab» holdt han i 1878 («Forhandlinger», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» af samme aar) et foredrag over «Feltsanitetsvæsenet i Preussen». Han er før nævnt som forfatter af en beretning angaaende cholera i Kristiania i 1853, da han var lazarethlæge. I 1857—1860 var han reservelæge paa Rigshospitalets hudsygeafdeling og optraadte i syphilisationsdiskussionen i «Norsk medicinsk Selskab» i 1868 paa W. Boecks side.

Claus Gustav Myrin Koren (født 1835), militærlæge siden 1861, overstabslæge. Han deltog som frivillig i den danske krig i 1864 og skrev derom i «Militairt Tidsskrift», 28de bind (3die række, 10de bind) 1865: «Indberetning fra den danske Krig». Desuden har han udgivet en brochure: «Om Ordningen af Armeens Sundheds- og Sygepleie (et militært Tidsspørgsmaal)», Kristiania 1865.

Som af det foregaaende fremgaar, var det her behandlede tidsrum for vort medicinalvæsen en udviklingsperiode, som affødte en stigende literær produktion. Denne var dog for en stor del knyttet til og gik haand i haand med det praktiske livs krav, som denne udvikling medførte. Efter Danielssens og Boecks arbeide, som blev betegnet som et fremtrædende led i overgangen fra det foregaaende, har dette tidsrum intet større, mere indgaaende videnskabeligt arbeide at opvise i medicinens hovedfag. Derimod falder i dette tidsrum universitetsstudierne for den lægegeneration, som nu forberedtes til at afløse den ældre, og hvis selvstændige videnskabelige arbeide tildels nu begyndte, men først fra 1870-aarene af bragte ind i vor videnskab og vor literatur de nye retninger, som nu skulde bane lægevidenskaben nye veie og aabne nye synspunkter.

Et anatomisk arbeide er at nævne, som udkom i slutningen af dette tidsrum, nemlig en som universitetsprogram for 1ste semester 1869 trykt afhandling af

Andreas Svane Dick Synnestvedt (født 1844): «En anatomisk Beskrivelse af de paa Over- og Underextremiteterne forekommende *bursæ mucosæ*», Kristiania 1869. Afhandlingen er en prisbelønnet besvarelse af en for Professor Skjelderups guldmedaille udsat prisopgave. S. fik medicinsk examen i 1870 og er siden 1883 distriktslæge, siden 1890 i Inderøen.

Den praktiske medicin berigedes med et nyt fag, nemlig elektrotherapien, hvis indførelse hos os skyldes professor C. Heiberg, som i 1858 bevirkede en egen post som «elektrisør» oprettet paa Rigshospitalet. Som forfattere i dette fag har vi i denne periode:

Adam Arndtsen (født 1829). Han havde i 1851 som medicinsk studerende ansættelse ved universitetet som demonstrator i histologi. Efter medicinsk examen i 1854 blev han amanuensis ved det fysiske institut og lagde nu sine studier udelukkende over paa fysik; docerede ogsaa en tid under en vakance fysik ved universitetet. 1860—1875 var han elektrisør paa Rigshospitalet og docent i elektrotherapi og havde 1866 til 1875 en privatanstalt for elektrotherapi. I det sidstnævnte aar blev han direktør for justervæsenet. Han skrev i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» 2den række, 5te bind 1851: «Om en ny Planteform i Favus», som foresloges kaldt *Puccinia favi*; ibid. 7de bind 1853: «Om Øiespeil» og i 16de til 24de bind 1862—1870, saavelsom i 3die række, 1ste bind 1871 om elektrotherapi, dels studier derover i almindelighed, dels kasuistik, dels beretninger fra hans anstalt. — «Elektrotherapi, kort og praktisk fremstillet» udkom Kristiania 1872 og: «Elleve Forelæsninger over medicinsk Varmelære», Kristiania 1875. I «Nordisk medicinsk Arkiv» 1ste bind 1869 er trykt beretning fra hans elektrotherapeutiske anstalt i 1867. Han oversatte fra engelsk: «Haandbog i Chirurgien af Robert Druitt», Kristiania 1856.

Som forfatter over norsk medicinsk personalhistorie og medicinsk embedsinddeling og topografi i denne periode er at nævne:

Conrad Christian Eger (født 1814, † 1876), død som korpslæge ved Telemarkske korps og sidst bosat i Arendal. Han udgav: «Medicinsk og pharmaceutisk Kalender for Norge med en Oversigt over dets Medicinalinddeling», Kristiania 1850. Ligesaa: «Medicinsk og pharmaceutisk Kalender for Norge med Angivelse af dets Medicinalinddeling», Kristiania 1857 og 3die udgave, Arendal 1864.

Endelig maa som fortsættelse af det forhen omtalte arbeide af F. Holst: «Historisk Underretning om Rigshospitalet», nævnes: «Historisk Beretning om Rigshospitalet og Fødselsstiftelsen i Christiania ved J. N. M. Johansen», Kristiania 1865. Forfatteren var anstaltens daværende inspektør, senere foged i Buskerud (født 1823). Bogen blev udgivet med statsbidrag for at ledsage bevilgningspropositionerne til det da forsamlede storthing.

Oversigt over medicinsk literatur siden første halvdel af 1870-aarene.

Medens medicinen indtil midten af aarhundredet endnu var behersket af naturfilosofiske systemer, var, navnlig i den sidste tid, opfatningen af grundbetingelserne for sundhed og sygdom nærmest humoralpathologisk. Sygdomsstofferne tænktes flydende at cirkulere i blodets og vædskernes strøm, og ifølge den tids «blodblandings»- og «kraselære» var sygdomsprodukterne en afsætning eller et bundfald af de flydende sygelige stoffe. I sammenhæng hermed stod i den praktiske lægekunst aareladningstherapien, hvori der fra 1850-aarene af kom et omslag. Saa kom i det her sidst omhandlede tidsrum den gamle solidarpathologi i en ny form, Virchows cellularpathologi. Det var væsentlig cellernes liv og virksomhed, som stod for organismens funktioner i sund og syg tilstand og, i sidste fald, satte de forandringer i legemets organer, som var direkte gjenstand for iagttagelse, i livet eller efter døden. Det var den pathologiske anatomis periode. Men under det stedse nøiere og med bedre iagttagelsesmidler rustede studium af de organiske processer kunde dette standpunkt som saadant, om end vistnok i hovedsagen rigtigt, dog ikke længere udelukkende opretholdes. Sygdomsaarsagerne lod sig ikke længer føre tilbage til de almindelige saakaldte «irritamenter». Der kom nu til et nyt moment, den nye store sygdomsfører i form af de for organismen fiendtlige — om end undertiden ogsaa gunstige — smaaorganismer: Det var nu bakteriologien, som fra slutningen af 1860-aarene i forening med den med stedse fuldkomnere tekniske midler arbeidende histologi saagodtsom omskabte den største del af natur- og lægevidenskaben og, med den haand i haand dermed gaaende antiseptik, den praktiske chirurgi. Hertil kom ogsaa den samtidig udviklede moderne biologiske forskning og den fysiologiske chemi, som ligeledes ved hjelp af stedse bedre methoder er trængt nærmere ind i de organiske processer.

Vor videnskab har i denne udvikling at hævde en ærefuld plads, og vor medicinske literatur har fra denne periodes begyndelse, særligt paa pathologiens omraade, at opvise fremragende, tildels endog grundlæggende arbeider.

I spidsen for vore medicinske forfattere i denne periode, ikke saameget paa grund af omfangsrig literær produktion som paa grund af værdien af hans arbeide i overgangen mellem den ældre og den nyere tid, kan med grund sættes

Emanuel Frederik Hagbarth Winge (født 1827, † 1894). Efter et aars studiereise udenlands, hvor han bl. a. var elev af Virchow, blev han ved hjemkomsten i 1858 ansat som reservelæge ved Rigs-

hospitalets medicinske afdeling og høsten samme aar prosektor ved det nyoprettede pathologiske laboratorium. I 1866, da der bevilgedes en ny professur i pathologisk anatomi og almindelig pathologi, blev Winge ansat i denne stilling, hvortil han ansaaes selvskreven. Under professor Conradis sidste sygdom vikarierede han i dennes lærerpost og blev i i 1869 hans efterfølger. I «Norsk Magazin for Lægevidenskab», 2den række, 8de bind 1854 debuterede Winge med en før nævnt beretning angaaende cholera i Kristiania 1853, da han var læge paa Grønlands lazareth. Senere indeholder samme tidsskrift indtil 4de række, 1ste bind 1886 en række afhandlinger af ham, mest over emner henhørende under pathologisk anatomi og speciel pathologi. I 3die række, 14de bind 1884 meddelte han (efter et foredrag i «Norsk medicinsk Selskab») et «Tilfælde af *Echinococcus hepatis*», det første her i landet konstaterede tilfælde hos en Norsk. «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» fra 1866 til 1891 indeholder talrige foredrag af ham over tilsvarende emner. Det mest bekjendte af disse, som har skaffet Winge et navn med autoritetsrang i den bakterielle pathologis historie, er et i 1869 meddelt tilfælde af «Ulcerativ Endocardit med Sopdannelse», som er det første konstaterede tilfælde af bakteriel affektion af indvendige organer, og det paa en tid, da den maligne, ulcerøse endokardit vel var kjendt og beskrevet af Virchow, men uden at denne havde fundet affektionens sande natur. I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møde 1863» (Stockholm 1865) meddelte Winge en oversigt: «Om de hos Syfilitiske iagttagne Forandringer i de indvendige Organer». «Klinisk Aarbog», 1ste til 4de bind, Kristiania 1884—1887, indeholder kliniske studier og afhandlinger fra Rigshospitalets medicinske afdeling A. Samtlige disse afhandlinger og foredrag af Winge bærer præget af de egenskaber, som var hans særkjende som forsker og som lærer: nøiagtighed i undersøgelser og omhyggelighed i diagnoser. I «Beretning om Sundhedstilstanden og Medicinalforholdene i Norge for 1863» (Kristiania 1865) er, som før nævnt, trykt to retsmedicinske undersøgelser (sammen med lignende af Voss i beretningerne for 1863 og 1860) som mønstre.

Som forfatter af et for overgangen mellem det foregaaende tidsrum og nærværende repræsentativt arbeide maa dernæst nævnes

Hjalmar Heiberg (født 1837), professor C. Heibergs søn, hvis skrift: «Die puerperalen und pyämischen Processe» udkom i Leipzig 1873. Dette tilhører altsaa egentlig ikke den norske literatur, men det var ogsaa et af de for den moderne bakterielle pathologi i almindelighed grundlæggende arbeider. Ligesaa var dets væsentlige indhold resultatet af studier og iagttagelser fra Rigshospitalets pathologiske instituts materiale, ligesom Heiberg i foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» havde givet

en oversigt over andres og sine egne studier over emnet («Forhandlinger» 1872) og meddelt det væsentlige af, hvad der udgjør skriftets hovedindhold («Forhandlinger» 1873). Det er en præcis paavisning af streptokokinvasionen i de forskjellige organer paa en tid, da kundskaben herom endnu var i sin første begyndelse. I historiske fremstillinger af gangen i den bakteriellc pathologis udvikling maa derfor dette skrift citeres og er det i regelen ogsaa. Heiberg studerede under sin første udenlandsreise 1863—1864 hovedsagelig mikroskopi og øiensygdomme, vandt i 1866 den Skjelderupske guldmedaille for prisopgaven: «Om Ciliarmuskelen i anatomisk, histologisk og physiologisk Henseende» og skrev flere ofthalmologiske afhandlinger i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 19de bind 1865, i «Nordisk medicinsk Arkiv», 1ste bind 1869 og i tyske tidsskrifter. 1866 til 1869 var han assistent hos Winge paa Rigshospitalets pathologiske institut og blev efter en ny studiereise udenlands 1869 til 1870 i sidstnævnte aar Winges efterfølger som professor i pathologisk anatomi og almindelig pathologi, samt efter Voss' afsked i 1875 tillige i retsmedicin. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 24de bind 1870 er trykt hans 3 prøveforelæsninger for professuren: 1. «Om Epitheldannelsernes Forhold under pathologiske Processer med specielt Hensyn til Regeneration og Pusdannelse»; 2. «Om Kræftsvulsternes Strukturforholde og Udviklingshistorie» og 3. «Om Betændelseslærens nuværende Standpunkt». Det samme emne som i førstnævnte prøveforelæsning er delvis ogsaa behandlet i en afhandling i «Med. Jahrbücher der k. k. Gesellsch. der Aerzte in Wien» 1871: «Über die Neubildung des Hornhautepithels», hvor for første gang experimentelt paavistes epithelets degeneration fra det præexisterende. Senere har han i sin granskning og sine literære arbeider væsentlig beskjæftiget sig med: det samme emne, som var gjenstand for hans før nævnte i 1873 udkomne hovedværk om de puerperale og pyæmiske processer: «Ein Fall von Endocarditis ulcerosa puerperalis mit Pilzbildungen im Herze», «Virchows Archiv f. pathol. Anatomie u. Physiologie» 1872. Dette er det andet tilfælde efter det før nævnte af Winge med paavisning af mycosis i ulcerøs endokardit. Tilfældet er meddelt i det nysomtalte foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» («Forhandlinger» 1872); «Ein Fall von Panophthalmitis puerperalis bedingt durch Mikrokokken» i «Centralblatt f. d. medicinischen Wissenschaften», Berlin 1874. I «Klinisk Aarbog», 1ste bind 1884: »Om Septhæmi og Pyæmi». Ibid, 4de bind 1887: «Orienterende Oversigt over Læren om de pathogene Bakterier hos Mennesket».

I «Aarbog for Norsk Forening for Sundhedspleie» 1886: «Om Bakterier og Smittestoffe». «Forhandlinger paa 2det norske lægemøde 1887», Kristiania 1888: «Om patogene soppe». «Forhandlinger paa 3die norske lægemøde 1889», Kristiania 1890: «Om immunitet og præventive vaccinationer».

Tuberkulose, hvorom han har leveret flere værdifulde arbeider, specielt over urogenitaltuberkulosen. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 12te bind 1882: «Om Tuberkulose». Om urogenitaltuberkolosen flere foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» («Forhandlinger» 1876, 1880, 1890 og 1892); andre bidrag til tuberkuloselæren (ibid. «Forhandlinger» 1882, 1883, 1884). «Die Tuberculose in ihrer anatomischen Ausbreitung», Leipzig 1882. «Om Tuberkulose og kunstige Vaccinationer», foredrag, trykt i «Aarbog for Norsk Forening for Sundhedspleie» for 1890, Kristiania 1891. Til festskriftet i anledning af Virchows 70-aarige jubilæum i 1891 har han bidraget med en afhandling: «Om Genitaltuberkulosen». I «Klinisk Aarbog», 5te bind 1889: «Om Urogenitaltuberkulosen hos Kvinden».

Spedalskhed. I «Klinisk Aarbog», 3die bind 1886: «Om *Lepra mutilans* og trofoneurotiske Forandringer ved Spedalskhed». Om samme emne foredrag ved de skandinaviske naturforskeres møde i Kristiania i 1886.

«Om den paa Syphilis beroende Arteriedegeneration», foredrag i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1876, 1877, 1886. I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møde 1892», Kjøbenhavn 1892: «Den luetiske Arteriosklerose og Aneurismadannelsen».

Retsmedicin. I «Klinisk Aarbog», 2det bind 1885: «Lidt om legale Obduktioner». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 14de bind 1882: «Hængning, Mord eller Selvmord?» I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 2det bind 1881: «*Coma diabeticum* i retsmedicinsk Praxis».

Desuden blandt andet i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» talrige foredrag og kasuistiske meddelelser over pathologisk-anatomiske, bakteriologiske og retsmedicinske emner. «Festskrift» i anledning af Heibergs 25-aars jubilæum, med bidrag af hans hidtilværende assistenter, udkom Kristiania 1895.

Det fortjener i forbindelse med nutidens kjendskab til de infektiøse sygdomme at fremdrages, at den skarpsindige og klarttænkende Christian Boeck ved flere anledninger i diskussioner og foredrag allerede i den gamle «Lægeforeningen i Christiania» sees at have fundet sig utilfredsstillet ved

de gjængse pathogenetiske anskuelser og gav antydninger om sygdommenes ætiologiske specificitet. I 1836 meddelte han f. ex. om en infektion af 2 fingre, som han havde paadraget sig ved en obduktion. Ved forsøg og iagttagelser kom han imidlertid ikke og kunde han heller ikke med datidens midler komme sagen nærmere, end at han fandt, at det irriterende i saarsekretet bestod i fri fosforsyre eller et fosforsurt salt!

Den nyere fysiologi fik i den her behandlede tid en fremragende repræsentant ved vort universitet og i den medicinske literatur ved

JACOB WORM-MÜLLER (født 1834, † 1889). Efter en fleraarig travl virksomhed i lægepraxis i Kristiania begav han sig i 1865 udenlands, hvor han næsten uafbrudt i 6 aar drev studier, den meste tid ved de nys aabnede tyske fysiologiske instituter, deraf over et aar i Leipzig hos Ludwig. I 1870 blev han adjunktstipendiat i fysiologi, i 1873 extraordinær professor og bestyrer af det af ham grundlagte fysiologisk-chemiske laboratorium og i 1877 efter C. Boecks død ordinær professor og bestyrer af det af ham ligeledes planlagte og oprettede nu saakaldte fysiologiske institut. Under sit ophold i udlandet udgav han, fra 1868 af, flere fysiologiske afhandlinger, dels særskilt udkomne, dels trykte i tyske fagskrifter. Hans første større arbeide var «Versuche über die Einflüsse der Wärme und chemischer Agentien auf die electromotorischen Kräfte der Muskeln und Nerven», Würtzburg 1868. Paa det tyske naturforskermøde i Dresden 1868 optraadte han med to foredrag: «Die Gesetze der Säure-Alkaliketten» og «Die Methoden der Untersuchung der Flüssigkeitsketten», trykte i mødets «Tageblatt», Dresden 1868. Hans undersøgelser herover var gjort paa det fysiologiske institut i Breslau. Endvidere: «Untersuchungen über Flüssigkeitsketten», 1ste Abtheil., Leipzig 1868; «Fortgesetzte Untersuchungen über Flüssigkeitsketten» i «Poggendorffs Annalen der Physik und Chemie» 1870, o. fl. a. Som bestyrer af universitetets fysiologiske institut udfoldede han en rastløs, energisk og, indtil sygelighed det sidste aar svækkede hans arbeidskraft, uafbrudt virksomhed som gransker, som lærer og som leder af elevers arbeider. Som resultat heraf udkom en lang række af afhandlinger, hvoraf de fleste tilflød «Pflügers Archiv f. die gesammte Physiologie» fra 8de til 40de bind (1874—87). En stor del af disse og en del andre er udkomne ogsaa i det norske «Arkiv for Mathematik og Naturvidenskab», 1ste til 5te bind (1876—80), et tidsskrift, som udgaves af Worm-Müller i forening med professorerne S. Lie og G. O. Sars. «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» 1881—85 indeholder ogsaa afhandlinger af ham over de samme og tilsvarende emner, ligesaa «Nordisk medicinsk Arkiv», 13de til 17de bind 1881—85. Den største del af de

nævnte afhandlinger er udgivne sammen med hans amanuenser ved det fysiologiske institut, I. S. Hagen (fra 1876—79), J. G. Otto (fra 1881—88), enkelte (som: «Om Multiplikatoren ved Roberts's Methode til kvantitiv Bestemmelse af Druesukker i Urinen») med cand. real. J. Fr. Schroeter; flere ogsaa med cand. med. C. P. SANDBORG, nemlig: «Studien ueber den Mekanismus des Herzens» («Pflüger Archiv», 22de bind 1880, ogsaa i «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab», 5te bind 1880). Særskilt: «Studier over Hjertets Mekanik og Klappespil», af C. P. Sandborg og Worm-Müller, Kristiania 1880; «Om Papillarmusklernes Funktion», ibid. Begge disse afhandlinger er udgivet paa fransk: «*Etudes sur le mécanisme du coeur etc. par C. Sandborg & Worm-Müller*», Kristiania 1881. Worm-Müller skrev selv i «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab» samme aar: «Om Manglerne ved de hidtil anvendte Apparater til Studiet af Hjertets Mekanik og Klappespil», og C. Sandborg gav i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 13de bind 1883 en endelig oversigt over sine undersøgelser af hjerteklappernes funktion og hjertelydens oprindelse (cfr. ibid. 4de række, 12te bind 1891: «Hvor dannes Hjertelyden?» af C. Sandborg).

En flerhed af de før nævnte afhandlinger udgav Worm-Müller separat gruppevis som: «Meddelelser fra det fysiologiske Institut i Christiania». Den sidste, Kristiania 1880, tilegnet «Det lægevidenskabelige Fakultet i Kjøbenhavn», hvor han i 1879 ved universitetets 400-aars-jubilæum var kreeret til æresdoctor i medicin. Worm-Müller beskjæftigede sig ligeledes med forkjærlighed med spørgsmaal vedrørende ernæring og næringsmidler. Saaledes skrev han i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 9de bind 1879 en længere, ogsaa særskilt udkommen afhandling: «Om Ernæring og Forpleining», hvis anden del indeholder en undersøgelse af den norske soldats forpleining med særligt hensyn til den militære lægekommissions forslag derom i 1878. Forøvrigt er det meste af hans undersøgelser af næringsmidler meddelt i form af foredrag i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» i aarene 1877—80. «Om Diabetes insipidus» udkom som særtryk af «Forhandlinger» 1878. Ligesaa interesserede han sig paa en tid, da mineralvande og kunstig mineralvandfabrikation var kommen paa dagsordenen hos os, stærkt for denne sag. Et foredrag af ham i «Norsk medicinsk Selskab» («Forhandlinger» 1874) indeholdt en hel afhandling over: «1. Naturlige Mineralvande, 2. Kunstige Mineralvande»; ogsaa udkomne særskilt: «Mineralvandenes Dannelse, Sammensætning og Fabrikation». Som manuskript udgav han: «August Alméns Skrift og

Mineralvandfabrikerne i Christiania», Kristiania 1874 (cfr. «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» samme aar), i anledning af en kontrovers med den svenske generaldirektør Almén angaaende den kunstige mineralvandfabrikation. Almén skrev i denne anledning et «Genmäle» etc., Upsala 1874 og Worm-Müller i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 5te bind 1875: «Om Mineralvandfabrikationen i Christiania». Særskilt har Worm-Müller udgivet, som et af sine hovedarbeider: «Transfusion und Plethora», Kristiania 1875, tilegnet professor C. Ludwig og udkommet som universitetsprogram for 1ste halvaar 1875; med J. G. Otto: «Medicinsk-kemisk Praktikum», Kristiania 1884, aftryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 14de bind 1884; 2det forøgede oplag, Kristiania 1887; ligesaa med J. G. Otto: «Lærebog i Blodets og Lymfens Fysiologi», Kristiania 1886. Af Worm-Müllers amanuenser og elever var den flere gange nævnte

Jacob Gottfried Otto (født 1859, † 1888) en meget lovende fysiolog, der som frugt af sine studier paa det fysiologiske institut har udgivet en anseelig række afhandlinger væsentlig over chemisk-fysiologiske emner; i «Nordisk medicinsk Arkiv», 16de bind 1884: «Om Blodets Gehalt paa Sukker og reducerende Substants under forskjellige Omstændigheder»; de fleste andre offentliggjorte i «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» i 1880-aarene, og i «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab» samt i tyske fagskrifter; deraf i «Pflügers Archiv», 36te bind 1885, en større afhandling: «Untersuchungen über die Blutkörperzahl und den Hæmoglobingehalt des Blutes». I Heibergs «Biologiske Meddelelser 1885» skrev han: «Om de nyere Undersøgelser over Blodfarvestoffene». Som cand. philos tog Otto doctorgraden i filosofi i 1887 med afhandlingen: «Bidrag til Kundskab om Blodets Stofvexel». Hans «Tre Prøveforelæsninger for Doctorgraden» udkom i Kristiania 1886, som særtryk af «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» 1886. «Om Blodet, dets Kredsløb og Funktion, fem populære Forelæsninger», Kristiania 1887.

Hans Jørgen Vetlesen (født 1852) var Worm-Müllers amanuensis fra 1879—80. Som meddelelser fra det fysiologiske institut skrev han i «Nordisk medicinsk Arkiv», 14de bind 1882: «Om en egen reducerende Substans i Urinen under indvendig Brug af Terpentin». Han fik i 1888 den medicinske doctorgrad med afhandlingen «Ætiologiske Studier over Struma», Kristiania 1887. Hans 3 prøveforelæsninger (1. «Om Pneumoniens Aar-

sag», 2. «Om Hjertesygdommes Behandling» og 3. «Om Arvelighedens Betydning») er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 3die bind 1888. Desuden har han skrevet flere afhandlinger i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben»; i 3die række, 12te bind 1882 og 14de bind 1884: «Om diffus persisterende Pneumothorax»; 4de række, 1ste bind 1886: «Om Trichterbrust»; i «Medicinsk Revue», 4de bind 1887: «Endnu et 2det og 3die Tilfælde af tragtformigt Hulbryst»; i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 2det bind 1887: «Malarialignende lokaliseret Optræden af icterus catarrhalis» m. fl.

Et følgerigt videnskabeligt fund i denne periode, som fuldbyrdede et længe imødeseet omslag i læren om den ene af vort folks hidtidige store sygdomsplager, spedalskheden, skyldes:

Gerhard Henrik Armauer Hansen (født 1841), som efter Danielssen tog ledningen i granskningen af spedalskheden og foranstaltningerne derimod. Han blev i 1868 læge ved Pleiestiftelse No. 1 og underlæge hos Danielssen, ved Lungegaardshospitalet. Den sidste stilling fratraadte han i 1875, da han blev Løbergs efterfølger som overlæge for den spedalske sygdom; den første i 1880. I 1869 vandt han den Skjelderupske guldmedaille for prisafhandlingen: «Bidrag til Lymphekjertlernes normale og pathologiske Anatomi», trykt i Kristiania 1871, hvori han bl. a. paaviste den intime proces i lymfeglandler under deres reaktion mod inficerende irritamenter. I «Nordisk medicinsk Arkiv», 1ste og 2det bind 1869 og 1870 gav han: «Bidrag» og «Fortsatte Bidrag til Spedalskhedens Karakteristik». Han fastslog her benævnelsen «Lepra» som sygdommens navn for det før brugte «Elephantiasis». «Norsk medicinsk Selskab» i Kristiania tildelte ham i 1871 (i forening med forstander for Pleiestiftelsen No. 1, Hartwig) restbeløbet af den Egebergske donation til reiser i de spedalske distrikter for at undersøge spedalskhedens aarsager. Frugten heraf var: «Indberetning om Undersøgelser angaaende Spedalskhedens Aarsager, tildels udførte sammen med Forstander Hartwig», trykt som 9de hefte af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 4de bind 1874. Forud havde han i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 2det bind 1872 givet en oversigt: «Om vort Kjendskab til Spedalskhedens Aarsager og om vore Forholdsregler mod Sygdommen». Sammen med dr. O. B. Bull udgav han: «*The leprous diseases of the eye*», Kristiania 1873. I den nævnte indberetning var det, at han første gang omtalte sit fund af bakterier i de spedalske knuder.

Medens han endnu holdt paa med sine undersøgelser herover uden endnu at publicere mere derom, besøgte dr. Neisser fra Breslau sommeren 1879 Bergen. I det ham af Hansen overladte materiale lykkedes det ham efter hjemkomsten ved hjelp af de i mellemtiden af Weigert og Koch fundne nye farvningsmethoder at paavise bacillen, og han publicerede strax sit fund. Imidlertid var det ogsaa lykkedes Hansen at faa farvet sine bakterier, og hans prioritet i opdagelsen maa herefter ansees som ubestridelig (cfr. G. A. Hansen: «Om de seneste Undersøgelser af Baciller ved Spedalskhed», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 13de bind 1883). Sin første beskrivelse af: «*Bacillus lepræ*», tilendebragt i november 1879, gav Hansen i «Nordisk medicinsk Arkiv», 12te bind 1880, senere: «Fortsatte Studier om *bacillus lepræ*», 14de bind 1882, begge med illustrationer. En følge af det syn paa spedalskhedens aarsag, som ved disse undersøgelser maatte gjøre sig mer og mer gjeldende, var loven af 26de mai 1877, som paabød isolation af fattige spedalske eller indlæggelse i pleie- eller helbredelsesanstalter samt desinfektion af døde spedalskes klæder etc. Det fastere holdepunkt, som opdagelsen af leprabacillen gav, medførte den ogsaa efter Hansens initiativ skjærpede lov af 6te juni 1885, som indførte fakultativ isolation af alle spedalske, og eventuelt tvungen indlæggelse i helbredelses- eller pleiestiftelser. Denne lov vakte i begyndelsen megen sensation og stærk kritik i lægekredse. Sagen bragtes ind for «Norsk medicinsk Selskab» af Lochmann, hvor den vakte en meget vidtløftig diskussion, med næsten enstemmig misbilligelse af de talende, paafaldende nok ogsaa af Lochmann. Kun J. K. HALD forsvarede loven; ligesaa F. C. KIÆR i en opsats i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 13de bind 1885; N. C. WULFSBERG underkastede loven i en opsats i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 5te bind 1885: «Tvangslov og Stiftelser mod Spedalskhed» en skarp kritik, som foranledigede et forsvar i «Medicinsk Revue», 2det bind 1885 af Hansen, som yderligere skrev en afhandling: «Den nye Lov om Spedalskhed», ibid. Flere vestlandske læger optraadte til forsvar for loven, saaledes E. KAURIN, H. R. SMITH, ibid., og modstanden forstummede efterhaanden, idet det af Lochmann ved slutningen af den nævnte diskussion udtalte haab om lovens humane gjennemførelse i praxis synes at være gaaet i opfyldelse. Ligesom Hansens afhandling om *bacillus lepræ* i «Nordisk medicinsk Arkiv» er trykt i flere udenlandske fagskrifter, saaledes har han ogsaa deri nedlagt andre resultater af sine forskninger over spedalskheden. Paa den internationale medicinske kongres i Kjøbenhavn i 1884 holdt han et foredrag: «Die Ætiologi und Pathologie der lepra»,

«*Compte-rendu*», Kjøbenhavn 1886. I den af ham sammen med broderen Klaus Hanssen og J. Wiesener grundede og udgivne «Medicinsk Revue» har han leveret forskjellige afhandlinger, bl. a. instruktive oversigter over bakterier og bakteriesygdomme etc. I «Tabeller over de Spedalske i Norge» for 1868 til 1880 findes hans beretninger som læge ved Pleiestiftelsen No. 1, og sammesteds fra 1875 hans aarsberetninger som overlæge for den spedalske sygdom. Hansen har desuden skrevet: «Om Sygdommes Arvelighed», «Medicinsk Revue», 6te bind 1889 (cfr. «Forhandlinger i 4de norske lægemøde 1891»), Kristiania 1891; «Metschnikoffs Fagocyttheori», ibid.; «Om Disposition til Sygdom», ibid.; «Nogle Bemærkninger om Immunitet», ibid., 8de bind 1891; «Om Latens af Sygdomsgifte», ibid., 9de bind 1892; «Tuberkulosespørgsmaalet», ibid., 10de bind 1893 etc. I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møde» i 1892, Kjøbenhavn 1892: «Forholdet mellem Tuberkulose og Lepra».

Ligesom sin lærer og forgjænger Danielssen har Hansen beskjæftiget sig med studier over de lavere dyreformer og biologiske undersøgelser. I beretningen om «Den norske Nordhavs-Expedition 1876 til 1878» er afdelingen zoologi, 7de og 13de bind, Kristiania 1882 og 1885, forfattede af ham, ligesaa adskillige afhandlinger i «Nyt Magazin for Naturvidenskaberne», i «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab» og i udenlandske fagskrifter.

Endnu en med de nærmest foregaaende omtrent samtidig medicinsk forfatter, som bragte ind i vor lægevidenskab nye impulser og til vor literatur en ikke ringe forøgelse, maa her særskilt nævnes, nemlig

JAKOB MUNCH HEIBERG (født 1843, † 1888), søn af J. F. Heiberg. Han drog i 1870 ud med offentligt stipendium paa studiereise til Tyskland og tilbragte henved 3 aar næsten uafbrudt udenlands, i hvilken tid han bl. a. gjorde tjeneste som tysk militærlæge i krigen 1870—71 og senere var assistent ved de chirurgiske universitetskliniker i Rostock og Königsberg. I «Nordisk medicinsk Arkiv», 4de bind 1872, gav han meddelelser «Fra Lazaretterne i Tyskland og Frankrige», og i «Virchows Archiv», 53de bind 1871: «Beobachtungen über Hospitalsbrand». I 1873 konkurrerede han med J. Hjort om den efter prof. C. Heiberg ledige professur i chirurgi og øiensygdomme, hvortil Hjort blev udnævnt. Hans i denne anledning afholdte 4 prøveforelæsninger udkom i Kristiania 1873: 1. «Om Sygdomsprocesser i Hornhinden» (ogsaa trykt i «Nordisk medicinsk Arkiv», 5te bind 1873) og 2. «En Fremstilling af Tegnene, Gangen, Udgangen og Behandlingen af *Fractura cranii*». Disse to udgaves

sammen med hans konkurrents to tilsvarende prøveforelæsninger. Særskilt udkom Heibergs 3dje og 4de prøveforelæsning, a: «En klinisk Øiensygdom» og b: «Resektion i Skulderleddet» med indledende og forklarende foredrag. Han er den første norske chirurg, som har udført denne operation (i krigen i 1870). I 1873 oprettede han en privat øienklinik, den første institution af denne art i Kristiania. Herfra udgav han i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 3die bind 1873 en række ofthalmiatriske smaa afhandlinger: «Fra J. Heibergs Øienklinik». Han var fra 1873 til 1878 universitetsstipendiat i medicin og tog i 1874 den medicinske doctorgrad med en dissertation: «Bidrag til Læren om Saar», Kristiania 1874. En af hans prøveforelæsninger for doctorgraden er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 5te bind 1875: «Om de extrabulbære Svulster i Orbita». «Die Methodik der ophthalmologischen Untersuchung» udkom i Kristiania 1875. I 1877 blev han konstitueret og i det følgende aar ansat som professor i anatomi i den efter Voss ledige lærestol, fra hvilken han i 1887 paa grund af sygdom maatte tage afsked. Retsmedicin var efter prof. Voss's afsked i 1875 henlagt under professuren i pathologisk anatomi, H. Heiberg (i mellemtiden efter Voss's afsked var de anatomiske fag doceret af prosektor L. J. Lie). Som professor havde J. Heiberg megen fortjeneste af den anatomiske undervisning ved universitetet, som han fortrinsvis lagde paa et biologisk grundlag, ligesom han til studiets fremme udgav flere instruktive literære hjelpemidler og besørgede det anatomiske institut forøget med et rigt instruktivt lærematerial. Han udgav: «Tre Tavler over Hjernenervernes Virkning samt Haandens Hudnerver», Kristiania 1883; «Ueber Drehung des Vorderarms», Leipzig 1883 og i «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1883»; «Zur Geschichte der Lehre von der Drehung der Hand», «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» 1883; «Ueber die Drehungen der Hand, historisch und experimentell bearbeitet», Wien und Leipzig 1884. Ogsaa i «*Compte rendu du congrès international Copenhague 1884*», Kjøbenhavn 1886: «*De la rotation de la main*»; «Atlas der Hautnervengebiete, ein Lehrmittel für Aerzte und Studirende», Kristiania 1884, oversat paa engelsk, London 1885, og italiensk, Napoli 1885, og spansk; «Schema der Wirkungsweise der Hirnnerven. Ein Lehrmittel für Aerzte und Studirende, in Farbendruch dargestellt», Wiesbaden 1885. Han udgav «Biologiske Meddelelser», hvoraf 1ste bind i 4 hefter udkom i Kristiania 1884—86, hvori han selv bl. a. skrev «Om Muskellæren»

og «Om Ledlæren». Ligesaa udgav han, Kristiania 1879, en «Lommebog for Læger» med flere afhandlinger over praktisk-medicinske emner af ham selv foruden opsatser af flere andre forfattere. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» skrev han, foruden de før nævnte, flere afhandlinger i 2den række, 24de bind 1870 til 3die række, 14de bind 1884, deriblandt: «Om Overplantning af Hudstykker», 1871; «Om Ledforbindelser hos Nyfødte» og «Om Hvirvelsøilen hos Nyfødte og dens Forhold til *Chorda dorsalis*», 1878. I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» er flere foredrag af ham trykte, hvoriblandt «Tatovering af Cornea» og et af ham inventeret «Haandgreb under Chloroformnarkosen» (fremtrykning af underkjæven ved truende aandedrætsophør ved tag om begge *rami ascendentes maxillæ inf.*) 1873; «Overplantning af Bindehuden fra en Kanin til et Menneske» (det første i Norge med held foretagne forsøg) 1878. Desuden er der i flere tyske medicinske tidsskrifter afhandlinger af ham, dels over de samme emner som enkelte af de før nævnte, dels andre, især af anatomisk og chirurgisk indhold.

Det voxende videnskabelige liv i dette tidsrum af medicinens historie, det øgede antal af medicinske institutioner og det stærkt forøgede antal af læger har havt til følge en betydelig vææxt af den medicinske literatur. Hertil kommer ogsaa den i den senere tid mer og mer udviklede specialiseren i studium og i praxis. En indordning af stoffet inden den for de foregaaende afsnit, i forhold til sin bestemmelse vistnok vel rummelige ramme vilde i høi grad udvide dette arbeides omfang. Den største del af den literære produktion i nærværende periode tilhører ogsaa den nulevende lægegeneration, som endnu er i fuld virksomhed, og hvis arbeider derfor endnu ikke fuldt tilhører historien. I det følgende vil derfor i regelen kun blive givet en kort oversigt, ordnet efter de forskjellige medicinens hovedfag, af de mest fremtrædende læger, hvis forfatterskab er begyndt før 1890, og af deres vigtigste eller for deres retning mest betegnende arbeider.

Anatomi, histologi, biologi og derunder hørende fag.

LARS JOHANNES LIE (født 1831), prosektor 1853—81, fra 1875—77 i ledigheden mellem Voss og J. M. Heiberg tillige fungerende som universitetslærer i anatomi, har foruden en «Lærebog i descriptiv Anatomie, Udarbeidet efter «*Traité d'anatomie description par Cruveilhier*» i to bind Kristiania 1867—69, tillige udgivet: «Om Fascierne» med farvetrykte plancher, Kristiania 1876; «Perinæum,

chirurgisk-anatomisk Afhandling for Læger og Studerende» med farvetrykte plancher, Kristiania 1879; «Chirurgisch-anatomischer Atlas, mit 40 autogr. color. Abbild. in Lebensgrösse» etc., Kristiania 1880—84.

JOSEPH OSKAR HENNUM (født 1847), prosektor 1881—89, dr. med. 1885, dissertation: «Til Belysning af Cellernes Former», Kristiania 1884, særtryk af «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab», 9de bind 1884; «Forelæsninger holdte i Vaarsemestret 1885 for Doctorgraden i Medicin», Kristiania 1885: 1. Om Leveren. 2. Benvævets Udvikling. 3. Ligamenternes Forhold etc. ved Leddenes Mekanik». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 16de bind 1884: «Om Herings Levercellemodel» (resumé i «Biologiske Meddelelser» 1884). Desuden i «Biologiske Meddelelser»: «Om Celleformen» (1884); «Til Belysning af Cellernes Former. Anden Meddelelse» (1885); «Biologiske Problemer» 1886); «Om Sadelled *(Peronarthrosis)*» (1886) (ogsaa i «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab», 11te bind (1886).

OLAV SCHEVELAND JENSEN (født 1847, † 1887), konservator ved Bergens museum 1874—82, 1885 universitetsstipendiat i zoologi. «Die Structur der Samenfäden», Bergen 1879; «*Recherches sur la Spermatogénèse*» i «*Archives de Biologie*», 4de bind 1883 (uddrag i «Biologiske Meddelelser» 1884); «Undersøgelser over Sædlegemer hos Pattedyr, Fugle og Amphibier (I. Pattedyr og Mennesket)» i «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» 1887. Over samme emne ogsaa i «Anatomischer Anzeiger» I. 1886 og «Archiv für mikroskopische Anatomie», 30te bind 1887.

GUSTAV ADOLPH GULDBERG (født 1854), konservator ved det zootomiske museum 1879—87, universitetsstipendiat i 1885—87, siden 1888 professor i anatomi. Dr. med. 1885 med afhandling: «Bidrag til *Insula Reilii's* Morphologi», Kristiania 1887, særtryk af «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» 1887. Han vandt i 1884 kronprinsens guldmedaille for en prisafhandling, trykt særskilt: «Ueber das Centralnervensystem der Bartenwale». Han har med forkjærlighed beskjæftiget sig med hvalernes biologi og leveret talrige afhandlinger derover, tildels ogsaa over andre zoologiske og biologiske emner i inden- og udenlandske fagskrifter. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 13de bind 1883: «Zoologi og Medicin»; ibid., 15de bind 1885: «Om Ægget og dets Befrugtning»; «Lidt om det tangentiale Nervenet i Storhjernens Barksubstants», ibid., 4de række, 4de bind 1889. I «Biologiske Meddelelser fra den naturhistoriske Forening i Christiania», Kristiania 1885: «Træk af den nyere Tids biologiske Forskning». I

«Monatsschrift f. prakt. Dermatologie» 4de bind 1885: «Ueber die Nagelmatrix und die Verhornung des Nagels». «Om det anatomiske Studium», tiltrædelsesforelæsning for professuren, Kristiania 1888. «Om Darwinismen og dens rækkevidde. En almenfattelig fremstilling», Kristiania 1890. «Om de saakaldte endotelier og deres betydning» i «Nordisk medicinsk Arkiv», 25de bind 1892.

Søren Hjalmar Normann Berner (født 1850), f. t. (siden 1891) sundhedsinspektør i Kristiania. «Om Kjønsdannelsens Aarsager. En biologisk Studie». Kristiania 1883.

Carl Oscar Eugen Arbo (født 1837), siden 1884 brigadelæge, har aabnet og bearbeidet et nyt forskningsfelt, nemlig det norske folks anthropologi. Han udgav: «Om sessions-undersøgelsernes og recruterings-statistikens betydning for videnskaben og staten med et udkast til en derpå grundet statistik for de tre nordiske riger», Kristiania 1875. Senere har han som udbytte af sine undersøgelser og sine med offentligt stipendium foretagne reiser, foruden beretninger om disse, udgivet en række ethnologiske afhandlinger: «Nogle bidrag til Nordmændenes fysiske antropologi» i «Heibergs biologiske Meddelelser» 1884. «Fortsatte bidrag til Nordmændenes fysiske antropologi», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 6te bind 1891. «Fortsatte bidrag til Nordmændenes antropologi III» i «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» 1895. «*La carte de l'indice céphalique en Norwège*» i «*Revue d'anthropologie*», *3. Série, T. 2*, Paris 1887. «Bidrag til Kundskab om Færøernes Befolkningsanthropologi», særtryk af «Dansk geografisk Tidsskrift» 1893. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 10de bind 1895: «Iagttagelser over den mandlige norske befolknings høideforhold i 20—30-aarene». I «Forhandlinger i det militærmedicinske Selskab», Kristiania 1889: «Antropologiske Undersøgelser. Haarets og Øinenes Farve».

Carl Frederik Larsen (født 1830), korpslæge, har leveret bidrag i samme retning: «Befolkningens Legemsbeskaffenhed i Sætersdalen og endel af Lister og Mandals Amt» i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1879 og i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 1ste bind 1886: «Bidrag til kundskab om den legemlige udvikling i forskjellige dele af Norge».

Chirurgien,

som var den gren af den praktiske lægevidenskab, som, foruden obstetriken, har havt størst udbytte af de store opdagelser, som betegner

overgangen til indeværende periode, har i denne havt sin første repræsentant i:

Julius Nicolaysen (født 1831), C. Heibergs reservelæge 1863—66, 1867 universitetsstipendiat i chirurgi, indtil han i 1870 blev professor og i 1872, efter C. Heiberg, overlæge paa Rigshospitalets chirurgiske afdeling og i 1873, ved dennes deling i to servicer, paa chirurgisk afdeling A. Han var den, som først bragte ind hos os den moderne, nu ogsaa med antiseptiken væbnede, store chirurgi, som med sit mer og mer udvidede felt og sin til stedse flere af det menneskelige legemes organer indtrængende teknik bringer lægekunsten dens største triumfer. Selv fremstaaende operatør har han været en grundig og vækkende klinisk lærer og tillige en meget frugtbar forfatter, hvis produktion saagodtsom i sin helhed er nedlagt i vore medicinske tids- og fagskrifter. Han var, som før nævnt, den første, som her udførte ovariotomi med den moderne teknik og med heldigt udfald («Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 20de bind 1866). I samme tidsskrifts 19de bind havde han givet en oversigt: «Om Ovariotomi, dens Historie, Berettigelse og Udførelse». Hertil kom i de følgende bind, 1867—70, beretninger om en række lignende operationer. Senere har han som overlæge, dels i særskilte afhandlinger, dels i beretninger fra chirurgisk afdeling og kliniske meddelelser fra chirurgisk afdeling A givet righoldigt bidrag til den chirurgiske pathologi og therapi og den operative chirurgi. De begynder i «Magazinets» 3die række, 3die bind 1873 og gaar gjennem de fleste aargange lige til den sidste tid (1893: «Et Tilfælde af *Tuberculosis genus* helbredet ved Kochs Lymphe»). Samtidig hermed gaar ogsaa afhandlinger over andre chirurgiske emner, saaledes i 3die række, 3die bind 1873: «Om Massage som Helbredelsesmiddel», i anledning af den da i ry komne Metzgerske methode; ibid. 5te bind: «Tvende Tilfælde af *Pseudohypertrophia muscularis*»; 4de række, 3die bind 1888: «To Tilfælde af *Curvatura anterior tibæ*» o. fl. Nicolaysen var den første, som i Norge med heldigt udfald udførte resektion af knæleddet (foredrag i «Norsk medicinsk Selskab», «Forhandlinger» 1874). Ligesaa var han den første, som i 1885 gjorde resektion af tyndtarmen med heldigt resultat: «*Myosarcoma intestini tenuis*. Exstirpation ved Tarmresection, Helbredelse», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 1ste bind 1886. I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» har han ligeledes fra 60-aarene af leveret talrige bidrag til den operative chirurgi (sidst 1894: «Radikaloperation for Lyskebrok. Exstirpation af *Isthmus* og venstre Lap af *Gland. thyroidea*» og i 1895: «Nefrektomi»), lige-

som ogsaa til diskussionen af andre praktiske medicinske spørgsmaal. «Nordisk medicinsk Arkiv» indeholder afhandlinger af Nicolaysen i 1ste, 2det, 6te, 13de, 14de og 23de bind (1869—91) «Om Hofteledsygdommen», «*Aneurisma aortae ascendentis*», «*Haematometra* som Følge af *uterus septus*», «Resektion af *pylorus* ved *Carcinoma*» (13de bind 1881). Dette var den 5te i rækken af de da foretagne resektioner af *pylorus* og den første i Norge. I 14de bind 1882: «Resection af *S. Romanum* ved *Carcinoma*»; i 23de bind 1891: «*Carcinoma S. Romani & Recti.* Exstirpation. Helbredelse med *anus sacralis*». «Klinisk Aarbog» indeholder i samtlige 5 bind 1884—89 meddelelser fra Rigshospitalets chirurgiske afdeling A («*Equino-varus*»; «Irreponible Luxationer, operativt behandlede»; «Urethrotomi»; «*Oesophagotomia externa*»; «Lithotomi»; «Gastroenterostomi»). I «Tidsskrift for praktisk Medicin» 1ste bind 1881 er en beretning af ham om et tilfælde af «*Carcinoma recti et ani.* Exstirpation. Helbredelse» og i 4de bind 1885: «Ovariotomi, senere Svangerskab». I «Forhandlinger ved 1ste nord. chirurg. Foren. Møde 1893», Stockholm 1893: «Forsinket Konsolidation af Brud behandlet med Akupunktur». Særskilt har Nicolaysen sammen med J. F. Thaulow udgivet: «Den første Hjælp ved pludselige Ulykkestilfælde. En Ledetraad ved Undervisningen i Samaritanskolerne», Kristiania 1887. (En noget omarbeidet oversættelse efter professor Esmarch.)

Johan Storm Aubert Hjort (født 1835), søn af J. J. Hjort; 1867—70 Nicolaysens efterfølger som reservelæge paa Rigshospitalets chirurgiske afdeling, siden 1873 professor i chirurgi og ofthalmiatrik samt overlæge paa den ene af de to servicer, hvori chirurgisk afdeling i samme aar blev delt, afdeling B, for chirurgi og øiensygdomme. Udgivelsen af to af hans prøveforelæsninger i hans seirende konkurrence om professuren, om «Hornhindebetændelsernes generelle Karakteristik» og om «*Fractura cranii*», Kristiania 1873, er tidligere omtalt. Forøvrigt om hans ofthalmiatriske forfatterskab nedenfor. Til den chirurgiske literatur har han til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 19de bind 1865, leveret en afhandling om: «Et Tilfælde af circumscript Muskelatrophi» og fra sin klinik flere bidrag til chirurgisk pathologi: i 4de række, 1ste bind 1886: «Tilfælde af tyføs Larynxstenose, Laryngofissio. Helbredelse» og ibid., 3die bind 1888: «*Sarcoma laryngis.* Laryngofissio. Helbredelse». I «Klinisk Aarbog» har han skrevet om «Amputatio mammæ ved Brystkræft», 2det bind 1885, om «Empyem i Næsens øvre Bihuler», 3die bind 1886, og «Om den kirurgiske

Behandling af Hæmorrhoider», 4de bind 1887. I «Nordisk medicinsk Arkiv» har han i 7de bind 1875 beskrevet et tilfælde af «*osteomyelitis acuta spontanea ossis humeri*». I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møde i 1868» er trykt et foredrag af ham: «Om Resection af *cubitus*». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» har han ligeledes leveret adskillige bidrag af interesse til den chirurgiske pathologi, saaledes i 1877: «Pulserende *exophthalmos*. Underbinding af *Carotis communis sinistra*», som da for første gang udførtes i Norge. Han har særligt ogsaa beskjæftiget sig med øsofagusstrikturer, 1874 og 1879 berettet om to tilfælde af gastrostomi og i 1884 om «Gastrostomi med Udvidelse af Øsofagusstrikturen ved Elektrolyse». I «*Compte rendu du Congrès internationai Copenh. 1884*», Kjøbenhavn 1886: «Die Behandlung der Speiseröhre-Verengerungen». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1887 om «Ribbensresektion ved Empyem».

Samtidig med de to foregaaende i alder var CHRISTIAN ANTON KAHRS (født 1833, † 1893), først distriktslæge, senere, fra 1876, overlæge ved Bergens kommunale sygehus, hvor han udfoldede en ikke ringe virksomhed som chirurg. Han beretter allerede som distriktslæge i 1869 om en ovariotomi i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 23de bind: «Tilfælde af Ovarialkræft, forsøgt Ovariotomi med dødeligt Udfald», og ibid., 4de række, 6te bind (1876): Om en Hysterostomatomi: «*Atresia uteri*» (*gravidi*). Et foredrag: «Hvorledes kan den antiseptiske Saarbehandling gjennemføres paa Landet?» paa det første vestlandske lægemøde er trykt i «Medicinsk Revue», 2det bind 1885, extranummer. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 3die bind 1888: «122 Tracheotomier i Diphterit» (hvoraf 117 i Bergens Sygehus). I «Medicinsk Revue», 5te bind 1888: «Læsion af Hjernens forreste Del» og ibid., 7de bind 1890: «Om et irreponibelt *Hernia cruralis*».

Af Nicolaysens og Hjorts elever maa nævnes de tre mere fremstaaende Christiania-chirurger af den yngre generation, alle indehavere af private chirurgiske kliniker: Strøm, Malthe og Jervell.

HAGBART STRØM (født 1854), 1884—1887 reservelæge paa chirurgisk afdeling B, fra 1896 professor. Som reservelæge kliniske meddelelser fra chirurgisk afdeling B i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 15de bind 1885, og 4de række, 1ste bind 1886 («Kliniske og experimentelle Undersøgelser over Elektrolysens Virkemaade og Nytte ved Strikturer», hvorom ogsaa foredrag ved det skandinaviske naturforskermøde 1886, Kristiania 1887), samt i «Klinisk Aarbog», 3die bind 1886: «Om Taxis og Herniotomi». I «Norsk

Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 2det bind 1887: «*Corpus alienum oesophagi. Oesophagotomia externa.* Helbredelse». Foredrag i 2det norske lægemøde i 1887, Kristiania 1888: «Om Behandlingen af komplicerede Frakturer». I 1889 tog Strøm den medicinske doctorgrad med afhandlingen: «Knæledstuberkulose og dens kirurgiske Behandling», Kristiania 1889. I «Tidsskrift for den norske lægeforening», 10de bind 1890: «Om operationer paa galdeblæren ved galdesten» og: «Lidt om den expekterende behandling af den tuberkuløse knæledsbetændelse». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 5te bind 1890: «*Arthrectomia synovialis* af Fodleddet med temporær Exstirpation af Tabes». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» talrige foredrag over operative tilfælde, bl. a. i 1891: «Trepanation ved Epilepsi»; 1894: «*Resectio pylori*» (det tredie norske tilfælde), som foranledigede en længere diskussion i selskabet. I «Nord. kirurg. Forenings 2det Møde 1895», Stockholm 1895: «Bidrag til Galdeveienes Kirurgi» og: «Om Behandlingen af Uterusfibromer med specielt Hensyn paa den abdominelle Totalexstirpation».

Alexander Ludvig Normann Malthe (født 1845), H. Heibergs assistent ved Rigshospitalets pathologiske laboratorium 1877—79; 1881—84 reservelæge paa chirurgisk afdeling A. Som reservelæge meddelelser fra nævnte service i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 14de bind 1884. Ibid., 4de række, 1ste bind 1886: «Resektion af *Maxilla inferior* — Kokain» og: «Et Tilfælde af *Laryngoffissio* ved multiple Papillomer i Larynx». (Han var den første, som her udførte denne operation.) I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møde i Kristiania 1886», Kristiania 1887: «Nyt Kloroformapparat» (cfr. «Forhandlinger i Norsk medicinsk Selskab» 1885). I «Forhandlinger paa 2det norske lægemøde 1887», Kristiania 1888: «Om den moderne Antiseptik»; ibid., 3die møde 1889, Kristiania 1890: «Profylaktisk Exstirpation af *processus vermiformis*». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» talrige foredrag og meddelelser fra abdominal- og tarmchirurgiens omraade. I Howitz's «Gynækologiske og obstetriciske Meddelelser», 7de bind, Kjøbenhavn 1889: «45 Laparotomier for Sygdomme i Ovarier, Tuber og Peritonæum». Ligesaa i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind 1889. I «Festskrift» for professor Hj. Heiberg, Kristiania 1895: «Ovariotomistatistik. 150 (senere) Ovariotomier med Bemærkninger». I «Nordisk kirurg. Forenings 2det Møde 1895, Forhandlinger», Stockholm 1895: «Bandage for Behandling af

Aneurisma paa Extremiteterne. Operation for Ganespalte».

FREDRIK KRISTIAN JERVELL (født 1859), H. Heibergs assistent 1885—87, 1887—90 reservelæge ved chirurgisk afdeling A. I «Klinisk Aarbog», 2det bind 1885: «Om Tuberkulose i Ben, Ledkapsler og Seneskeder». Ibid., 5te bind 1889 (med professor Nicolaysen): «Et tilfælde af *tetanus traumaticus* med Udgang i Helbredelse». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind 1889: «En ny Operationsmethode ved Behandling af Fosfornekrose i Underkjæven». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» foredrag over operativ chirurgi, bl. a. 1891: «Om operativ Behandling af Lungegangræn og Lungesutur», «Om Resektion af *processus vermiformis*», som foranledigede en længere diskussion i «Selskabet», om nefrotomi, senere ogsaa om samme og om nyrechirurgi i det hele; 1893 om operation for fosfornekrose og om en udvidning af hans dertil angivne methode. I «Festskrift» til Heiberg, Kristiania 1895: «Et Tilfælde af Aktinomykose udgaaende fra Mundhulheden».

Af forfattere, som har leveret bidrag til chirurgisk pathologi og kasuistik samt operationslære, maa ogsaa nævnes:

JØRGEN CHRISTIAN AALL SANDBERG (født 1850), reservelæge paa Bergens sygehus 1878—81, Kahrs's efterfølger som overlæge ved Bergens sygehus, dets chirurgiske afdeling. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 10de bind 1880: «Perforation af Trachea» (ved en tuberkuløs bronchialglandel); ibid., 11te bind 1882: «Beretning fra Bergens Sygehus for 1879». I «Medicinsk Revue», 2det bind 1885: «Om nogle Operationsmethoder for Sygdomme i Knæleddet»; 4de bind 1887: «To Tilfælde af *ileus* behandlede med Laparotomi» og «Et Tilfælde af Blæresvulst med Bemærkninger om Diagnosen af Svulster i Blæren». Ibid. 1889: «*Fractura tuberositatis tibiæ*»; 8de bind 1891: «*Fistula vesico-rectalis*»; 9de bind 1892: «*Panaritium*». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 16de bind 1884: «*Vulnus perforans cordis*» (ved et fiskeben fra øsofagus).

JENS ANDREAS LØBERG (født 1849), reservelæge paa chirurgisk afdeling A 1884—87, siden 1891 overlæge ved Trondhjems sygehus, gjorde som reservelæge *resectio pylori* (det andet tilfælde efter Nicolaysens), uden at noget derom er tilflydt literaturen. I «Klinisk Aarbog», 3die bind 1886: «Om Hofteledsbetændelsens Diagnose og Prognose».

FREDERIK GOTTLIEB OLSEN RAMM (født 1855), reservelæge paa

chirurgisk afdeling B 1891—94, siden læge paa sygehuset i Tromsø. I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 5te bind 1885: «*Invaginatio* behandlet med Massage». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1892: «Om Jodoformtraninjektioner ved tuberkuløse Ledbetændelser», ligesaa i 1893; begge med en længere diskussion. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 8de bind 1893: «Om mekanisk Desinfektion af inficerede Saar». I «Norsk medicinsk Selskab» («Forhandlinger» 1893) gav han første gang en redegjørelse for sine undersøgelser og dyreexperimenter i anledning af den af ham angivne operation for *hypertrofia prostatæ* med forevisning af den første opererede patient; atter i 1894 et foredrag med forevisning af den anden opererede, begge gange med en paafølgende diskussion mellem selskabets chirurger og anatomer. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 10de bind 1895: «En kort Meddelelse om flere Tilfælde». Ligesaa: «Om Appendix og Appendicit». I 1896, som tillægshefte til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 11te bind, hans dissertation: «Kastration ved Prostatahypertrofi».

Af yngre chirurgiske forfattere har JOHAN NICOLAYSEN (født 1860) navnlig beskjæftiget sig med abdominalchirurgi, dr. med. 1895: «Studier over Ætiologien og Pathologien af Ileus», Kristiania 1895.

Øiesygdomme.

I dette fag har professor JOH. HJORT, foruden sin før nævnte konkurrenceforelæsning for professuren, Kristiania 1873, leveret til literaturen: i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 4de bind 1874: «Kasuistik. Tilfælde af neuroparalytisk Øienbetændelse. Trochlearislammelse»; ibid., 15de bind 1885: «Extraktion af Jernsplinter i Øiet med Elektromagneten»; ibid. 4de række, 6te bind 1891: «Kataraktoperation uden Iridektomi» (foredrag i «Norsk medicinsk Selskab»). I «Nordisk medicinsk Arkiv», 1ste bind 1869 (med H. Heiberg): «Om Gliomets Malignitet»; 8de bind 1876: «Ciliarprocessernes forhold under akkomodationen. Et tilfælde af traumatisk total irideremi»; ibid., 14de bind 1882: «Afløsning af choroidea, en klinisk iagttagelse» (efter foredrag paa det skandinaviske naturforskermøde i 1880). Enkelte af disse afhandlinger er ogsaa optaget i tyske ofthalmologiske tidsskrifter. I «Klinisk Aarbog», 1ste bind 1884: Den kroniske Konjunktivalhyperæmi og den kroniske follikulære Konjunktivalbetændelse»; ibid., 5te bind 1889: «Om Behandlingen af den infektiøse (supurative) Keratit».

I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» er ogsaa en række foredrag af ham over ofthalmologiske emner. I 1867: «Graefes modificerede linearextraktion af katarakt»; 1872 og 1874 samme emne; 1877: «Om Retinapurpur»; 1881: «Hemianopi» o. a.

Ole Bornemann Bull (født 1835), gjorde i 1871 og 1872 studiereiser til Bergen for at undersøge de spedalskes øiensygdomme; 1873—76 i Minneapolis som læge, fra sidstnævnte aar i Kristiania. I «Nordisk medicinsk Arkiv», 3die bind 1871: «Nogle foreløbige Meddelelser om Retinalaffektioner ved Syphilis» og i 15de bind 1883: «Farvesans». Hans med G. A. Hansen forfattede afhandling: «*The leprous diseases of the eye*», Kristiania 1873, er før nævnt. I Amerika skrev han: «*The Causes of Granular Conjunctivitis in the Northwest*» i et i St. Paul og Minneapolis udkommende medicinsk tidsskrift, 1874, og: «*Granulated Lids* eller Øiensygdommen, dens Aarsag og Behandling», Minneapolis 1875. Doctorgraden i Kristiania 1881 med afhandlingen: «De paa lues beroende pathologiske forandringer af øienbunden», Kristiania 1880. «Chromatoptometriske Tabeller», Kristiania 1882. «*The Ophthalmoscope and Lues*», Kristiania 1884. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 12te bind 1882: «Forekommer *Keratitis neuroparalytica* hos Spedalske?» og 4de række, 6te bind 1891: «Øinenes Bevægelser, Abnormiteter deri og disses diagnostiske Betydning» (foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» i s. a.). I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» desuden 1871: «Ruptur af *Choroidea*»; 1872: «Arvelig Choroideit»; 1877: «Farveblindhed»; 1884: «Om Farvesands og af Bull inventerede Farvesandstabeller»; 1888: «Fremlæggelse af *recti* ved strabismusoperation»; 1889: «Melanotiske Svulster paa Øiet»; 1890: «Stasepapille». Desuden i Graefes «Archiv f. Ophthalmologie», 18de bind 1872 en afhandling: «Eigenthümliche Veränderungen in der Adventitia der Netzhautgefässe»; 27de og 29de bind 1881 og 1883: «Studier og Bemærkninger over Lys og Farvesands». «Perimetri» v. Dr. O. B. Bull er udkommen i Bonn 1895.

Hjalmar August Schiøtz (født 1850) var 1879—1880 *directeur adjoint* under Javal ved det ofthalmologiske laboratorium ved Sorbonnen i Paris, 1881—1884 ved Rigshospitalets chirurgiske afdeling B, derefter til 1890 assistent ved den ofthalmologiske poliklinik. Doctorgraden 1883 med afhandlingen: «Om nogle optiske Egenskaber ved *Cornea*», Kristiania 1882, særaftryk af «Nordisk medicinsk Arkiv», 14de bind 1882. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 13de bind 1883 den første prøveforelæsning (selvvalgt emne) for doctorgraden:

«Om Myopi»; ibid., 15de bind: «Et selvregistrerende Perimeter»; 4de række, 1ste bind 1886: «Om Skrivemaaden for optometriske Undersøgelser». I «Aarbog for Norsk Forening for Sundhedspleie» 1886: «Om nærsynthed og dens forebyggelse, specielt med hensyn til skoleungdommen». I «Nordisk ophthalmologisk Tidsskrift», 1ste bind 1888: Et bidrag til læren om muskelforholdene i øinene» (uddrag af foredrag i «Norsk medicinsk Selskab», «Forhandlinger» 1889). Han har forfattet artikelen «Ophthalmométrie» i «*Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales*», Paris 1886. I «*Annales d'oculistique*» 1881: «*Un ophthalmomètre pratique*», meddelelse fra Iaval og Schiøtz til den internationale medicinske kongres i London i 1881. Ligesaa i «*Annales d'oculistique*» og i «Archiv für Augenheilkunde» i 1880-aarene afhandlinger over lys- og farvesans, astigmatisme, over perimetret og over ophthalmometriske og optometriske undersøgelser. Desuden i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» foredrag i 1882: «Om Iavals og Schiøtz's Ophthalmometer. Iavals Optometer. Schiøtz's Øiespeil»; 1893: «Om *Sarcoma retinæ*»; 1894: «Om Stackes Operation ved suppurative Ørebetændelser. Om Forbehandlingen ved Stæroperationer»; i «Forhandlinger ved den nordiske kirurgiske Forenings 2det Møde 1895», Stockholm 1895: «Trepanation af *processus mastoideus*»; særskilt, Kristiania 1891: Øiets Refraktionstilstande. En Veiledning for de medicinske Studerende».

Lyder Must Borthen (født 1849), siden 1876 bosat i Trondhjem som øienlæge og fra 1886 læge ved Trondhjems blindeinstitut. I 1885 doctorgraden med afhandlingen: «Synsindtrykkene, specielt med hensyn paa farvesandsen, forklarede ved molekularbevægelse», Trondhjem 1885; i Heibergs «Biologiske Meddelelser», Kristiania 1884, en afhandling med samme titel (efter et foredrag paa den internationale kongres i Kjøbenhavn i 1884, *Compte rendu* 1886), hvoraf førnævnte afhandling er en udvidet bearbeidelse. 3die prøveforelæsning for doctorgraden: «Astenopiens Væsen og ætiologiske Momenter» er trykt i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 6te bind 1886; i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 12te bind 1882: «*Amblyopia centralis nicotianica*»; 4de række, 2det bind 1887: «Om Anvendelse af Kompression ved Behandlingen af de flegmonøse Dakryocystiter og Taaresækfistler»; ibid.: «Katarakt-extraktion med tre Instrumenter» og «Om Forberedelserne til Kataraktoperationer og Iridektomier etc.»; ibid., 4de række, 4de bind 1889 og i «Nordisk ophthalmologisk Tidsskrift» 2det bind 1889: «Nyt Refraktionsspeil med to Brændvidder

(forevist i modificeret form af O. B. Bull i «Norsk medicinsk Selskab», «Forhandlinger» 1890); ibid., 6te bind 1891, og i «Nordisk ophthalmologisk Tidsskrift», 3die bind 1890: «En begrænset Orbitalabsces som Komplikation af Influenza»; ibid., 7de bind 1892: «De topisk-diagnostiske Forhold ved ensidig reflektorisk Pupille-Ubevægelighed»; 8de bind 1893: «23 Tilfælde af bulbære — væsentlig melanotiske — Svulster» og «Bidrag til den recidiverende Oculomotoriuslammelses Kasuistik»; i «Medicinsk Revue», 3die bind 1886: «*Empyema sinus frontalis*» og «*Oftalmomalaci*». I «Forhandlinger paa 2det norske lægemøde 1887», Kristiania 1888: «Om den generelle Behandling af Øiensygdomme». Desuden i «Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1882»: «Refraktions- und Farbenblindheitsuntersuchungen von 550 Schulkindern»; 1883: «*Aniridia et Aphakia traumatica*» og: «Einige Bemerkungen über Wahrnehmung und Vorstellung».

EDUARD BØCKMANN (født 1849), 1875—86 underlæge ved Lungegaardshospitalet (efter G. A. Hansen), 1880—81 ogsaa læge ved Pleiestiftelsen No. 1. I 1873 den Skjelderupske guldmedaille for den udsatte prisopgave: «Om Tonsillerne i anatomisk, physiologisk og pathologisk Henseende». Siden 1886 bosat som læge i Nordamerika (St. Paul). Doctorgraden 1882 med afhandlingen: «Om den ved Trigeminusanæsthesi forekommende Hornhindebetændelses Væsen og Aarsager», Bergen 1882. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 6te bind 1876: «Om Brillebestemmelser efter det metriske Dioptrisystem»; 10de bind 1880: «Om Øienlidelser hos de Spedalske» (i Danielssens «Beretning fra Lungegaardshospitalet 1877—79»); 11te bind 1881: «Trachomer. Entropium-Operation. Kombinations-Brillekasse»; i «Medicinsk Revue», 1ste og 2det bind 1884 og 1885 en længere afhandling: «Om den antitoniske Behandling af Sygdomme i Øiet», ligesaa ibid., 2det bind 1885: «Operation for Pterygium» og i samme aargangs extranummer, indeholdende det 1ste vestlandske lægemødes forhandlinger: «Vestlandets almindeligst forekommende Øiensygdomme»; ibid., 3die bind 1886: «Om de Spedalskes Øienlidelser»; «*Periangiectomia Corneæ*». I den senere tid har han særlig beskjæftiget sig med opfindelse af simple og hensigtsmæssige steriliseringsapparater. Paa 4de norske lægemøde i Trondhjem 1891: forevisning af et praktisk steriliseringsapparat; beskrivelse: «Om praktiske Steriliseringsapparater», «Medicinsk Revue», 8de bind 1891; ibid., 9de bind 1892: «Om praktiske Steriliseringsapparater» (et nyt forbedret apparat); ibid., 10de bind 1893: «For

tredie og sidste Gang» (et yderligere forbedret apparat). Sidst: «Nogle Bemærkninger angaaende Asepsis i Militærtjenesten», af E. Bøckmann, oberstløitnant, dr. med., assisterende generalchirurg i Minnesotas nationalgarde, «Medicinsk Revue», 13de bind 1896.

Anders Daae (født 1838): «Farveblindhed og Opdagelse af Farveblinde», Kragerø 1878, paa tysk af Sänger, Berlin 1879.

Som chirurgiske specialfag i studium og praxis udviklede sig i denne periode ogsaa:

Øre- samt hals-, næse- og strubesygdomme.

Over øresygdomme skrev

Christian Maximilian Franklin Schmelck (født 1835, † 1895): «Nogle Bemærkninger om Øret og dets Pleie i sund og syg Tilstand samt om Tunghørighed, populært fremstillede», Kristiania 1867, 2det forøgede oplag, Kristiania 1880, samt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 21de bind 1867: «Om kronisk Ørekatarrh og dens Behandling».

I den nævnte faggruppe oprettedes i 1890 en egen lærerpost ved universitetet, og som docent heri samt bestyrer af en ved Rigshospitalet oprettet poliklinik for disse sygdomme ansattes i 1891

Vilhelm Kristian Uchermann (født 1852), overlæge ved den paa Rigshospitalet oprettede service for disse sygdomme i 1893; i 1895 professor. Han foretog i 1885 og 1887 med offentligt stipendium en reise udenlands for at undersøge eleverne ved døvstuminstituterne, og under titel «Vore Døvstumme» er i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 5te bind 1885 og 6te bind 1886, trykt en forestilling fra ham til kirkedepartementet om vor døvstumstatistik og om nødvendigheden af en regelmæssig undersøgelse af de døvstumme, om døvstumhed og døvstummes undervisning, samt beretning om den 1885 foretagne reise. Denne afhandling blev særskilt trykt som bilag til kirkedepartementets betænkning om ordning af abnormskolevæsenet. Endvidere: «De Døvstumme i Norge», udgivet paa offentlig foranstaltning, Kristiania 1889; i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 14de bind 1884: «Et Tilfælde af *Tuberculosis veli palatini*»; ibid., 4de række, 1ste bind 1886: «Om Svælgdifterit og dens Behandling», foredrag paa det skandinaviske naturforskermøde 1886; ibid., 2det bind 1887: «Adenoide Vegetationer»; 5te bind 1890: «Døvstumhed, især i Norge» (foredrag paa «Internationale medicinske Kongres i Berlin 1890»); 6te bind 1891: «Sektionsfund med patologisk-anatomisk Undersøgelse af Døvstumhed ved Skarlagensfeber»; i «Tidsskrift for praktisk Medicin», for-

uden den førnævnte afhandling om døvstumhed, i 8de bind 1888: «Difterit og Skarlagensfeber» og «Behandling af Otorrhoe med Borsyrepulver»; 9de bind 1889: «3 Tilfælde af Stumhed (Afasi) uden Døvhed»; i «Nordisk medicinsk Arkiv», 26de bind 1894: «Døvstummestatistik og dens Methode» (foredrag paa den hygieniske kongres i Budapest 1894) og 27de bind 1895: «Die Geschlechtwahl der Krankheiten»; i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger», foredrag 1882: Præparater af øresygdomme, hvoraf: «*Otomycosis aspergillina*» (det første i Norge iagttagne tilfælde); 1884: «Slappelse af Trommehinden»; 1889: «Kunstige Trommehinder, Næse-Faryngealsvulster»; 1893: «Intubation af larynx»; i «Forhandlinger paa 3die norske lægemøde 1889», Kristiania 1890: «Om Behandlingen af Strubetæring». Uchermann var en af indbyderne til dannelsen af «Den norske lægeforening» (1885) og har taget en fremragende del i foreningens arbeide, ligesom han har været meget virksom, dels ved at tage initiativer, dels ved at deltage i behandlingen af reformer i vort offentlige sundhedsvæsen, vore lægeforholde og det medicinske undervisningsvæsen. Herom vidner en række afhandlinger og foredrag i vore tidsskrifter og foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» og i lægeforeningens møder. I «Forhandlinger i nordisk kirurgisk forenings 2det møde 1895», Stockholm 1895: «Om Mastoideitens Diagnose og Indikationer for operative Indgreb». Særskilt er udkommet en brochure: «Ligbrænding», Kristiania 1889 (særtryk af «Tidsskrift for praktisk Medicin» samme aar, efter et foredrag i «Norsk medicinsk Selskab»), samt: «Lægebog for Sømænd», Kristiania 1886. (Uchermann var, før han blev universitetsdocent, marinelæge og foretog i 1886 med stipendium en udenlandsreise for at undersøge sundhedsvæsenet i forskjellige landes mariner.)

O. B. BULL: i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 8de bind 1878: «Behandling af Otorrhoe», ibid.: «Ménières Sygdom»; ibid., 4de række, 2det bind 1887: «Tunghørte, Døve og Aandssvage»; 4de bind 1889: «Operative Indgreb i *Meatus auditor.* og *Membrana tympani*» (foredrag i «Norsk medicinsk Selskab»). Desuden i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1877 «Vulneration af *Membrana tympani*».

J. F. THAULOW (om hvem senere): «Lidt om Øresygdommenes Behandling» i J. M. Heibergs «Lommebog for Læger», Kristiania 1878; i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger», 1880: «Behandling af Otorrhoe»; ibid., 1881: «Svag Hørelse forvexlet med Døvstumhed».

GABRIEL G. D. FINNE (født 1844): i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» 3die række, 6te bind 1876: «Katarrh i Mellemøret og dens Behandling»; 4de række, 2det bind 1887: «Nervøse Symptomer paa Grund af Sygdom i Næsen»; særskilt, Kristiania 1884: «Fragmenter af Strubesygdommenes Diagnose og Behandling samt Strubespeilets Brug».

Fødselsvidenskab og kvindesygdomme

PETER HERMAN VOGT (født 1829), 1860—63 reservelæge ved Kristiania fødselsstiftelse, 1863—70 lærer ved Kristiania jordmoderskole; siden 1870 overlæge og bestyrer af fødselsstiftelsen og jordmoderskolen i Bergen. Hans «Lærebog for Jordemødre» (4de udgave af F. C. Fayes «Lærebog i Fødselsvidenskaben»), Kristiania 1886, er før nævnt; hans egen. «Lærebog for Jordemødre» udkom i Kristiania 1894. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 20de bind 1865 (med prof. Faye): «Statistiske Resultater støttede til 3000 paa Fødselsstiftelsen i Christiania undersøgte Svangre og Fødende samt Børn»; ibid., 21de bind 1867: «Normale Menstruationsforholde i Norge»; 22de bind 1868: «Om Fremfald af Navlesnoren»; 3die række, 1ste bind 1871: «Ovariotomi med heldigt Udfald»; ibid.: «Tiaarsberetning om Fødselsstiftelsen og Jordemoderskolen i Bergen» (fra denne anstalts begyndelse i 1861 til 1870); 2det bind 1872: «Dødelighed paa Barselseng i Norge 1859—68, Uterinfibroid, fjernet ved Laparotomi»; 6te bind 1876: «Aareladning i Puerperaleklampsi»; «Sidstkommmende Hoveds Forløsning efter *Diameter trachelobregmatica*» (cfr. «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» samme aar); 9de bind 1879: «Forslag om Oplærelse af Jordemoderelever i Tang»; 11te bind 1881: «Instrumentalhjælp i Jordemoderpraxis»; 13de bind 1883: «*Hæmorrhagia uteri interna.* Ankylose af Fosterets Laar- og Knæled»; ibid., 4de række, 1ste bind 1886: «*Odema glottidis* hos en Nyfødt. Obliteration af Tyndtarmen hos et Foster»; ibid., 3die bind 1888: «Beretning om Bergens Fødselsstiftelse 1871—86»; 4de bind 1889: «Trillingfødsel og Eklampsi»; 9de bind 1894: «Spontan Reinversion ved en akut opstaaet Vrængning af Livmoderen»; 10de bind 1895: «Kunstig fortidlig Fødsel ved trangt Bækken» og «3 kasuistiske Meddelelser om Fostermisdannelse»; i «Tidsskrift for Den norske lægeforening» 13de bind 1893: «Om Undersogelse af Fødende». I «Norsk medicinsk

Selskabs Forhandlinger» i aarene 1859—70 endel foredrag og kasuistiske meddelelser, næsten udelukkende af obstetricisk indhold.

Edvard Schønberg (født 1831), siden 1876 professor i fødselsvidenskab og kvindesygdomme, til 1891 ogsaa i børnesygdomme. Dr. med. 1875: «Om Tverleiets Behandling og Skulderfødselen», Kristiania 1875; 2 prøveforelæsninger for doctorgraden: «Om Puerperaleklampsiens Patogenese og Terapi», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 5te bind 1875, og: «*Hæmatocele retrouterina*», ibid., 6te bind 1876. Desuden i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 20de bind 1866 (med prof. Faye): «Statistiske Undersøgelser angaaende den operative Fødselshjelp i Norge 1853—63»; ibid., 3die række, 6te bind 1876: «Aareladning i Puerperaleklampsi»; 3die række, 7de bind 1877: «Fødselstangens Betydning for og første Indførelse i Fødselshjelpen»; «Et osteomalacisk Bækken»; ibid., 4de række, 2det bind 1887: «Et ankylotisk skjævt Bækken»; «Kristiania Fødselsstiftelse 1818—87, med Beretning 1883—86»; 7de bind 1892: «Symfyseruptur hos Fødende». I Heibergs «Lommebog for Læger», Kristiania 1878: «Obstetricisk Bækkenmaaling». I «Klinisk Aarbog», 1ste bind 1884: «Kristiania Fødselsstiftelse 1876—1883»; 2det bind 1885: «Om Efterbyrdsblødning og dens Behandling»; 3die bind 1886: «Bidrag til Eklampsiens Belysning»; 4de bind 1887: «Et nyt osteomalacisk Bækken»; 5te bind 1889: «Kunstig fortidlig Fødsel ved trangt Bækken». I «Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres Møde 1892», Kjøbenhavn 1892: «Om Issestillingernes Ætiologi». I «Forhandlinger paa 4de nordiske lægemøde 1891», Kristiania 1891: «Fødselshjelpen i Norge i de 4 sidste Tiaar». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» endel foredrag over obstetriciske emner, de fleste over obstetricisk pathologi og operativ fødselshjelp.

Berendt Christian Vedeler (født 1836), dr. med. 1877: «Retroversion og Retroflexion af den usvangre Livmoder», Kristiania 1876. Prøveforelæsning for doctorgraden: «Tang eller Vending ved det forsnevrede Bækken», «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 7de bind 1877. Han har udgivet: «Lærebog om Kvindens Sygdomme», Kristiania 1875, og: «Gynækologisk Diagnostik for Læger og Studerende», Kristiania 1892. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 24de bind 1870: «*Endometritis decidualis tuberosa.* Svangerskab i den tilbageboiede Livmoder»; 3die

række, 5te bind 1875: «Diagnosen af *Cancer uteri*»; 8de bind 1878: «Livmoderens Leie»; 9de bind 1879: «Gynækologiske Studier — *Retroflexio uteri* hos *Nulliparæ*»; 10de bind 1880: «*Retroflexio uteri gravidi*»; 11te bind 1881: «*Endometritis corporis uteri acuta. Retroflexio uteri* hos Diegivende»; 4de række, 4de bind 1889: «Nerver i Torskeovariet»; 5te bind 1890: «Uretrit. Endometrit»; «Nerver i Menneskeovariet»; 6te bind 1891: «Et Kræftdyr»; 7de bind 1892: «Et andet Kræftdyr»; 9de bind 1894: «Dysmenorrhoe»; «*Impotentia feminarum*»; 10de bind 1895: «Primær Sterilitet». I «Lommebog for Læger», Kristiania 1879: «Den metodiske Undersøgelse af Kvindens Sygdomme». I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 6te bind 1886: «Om *Retroflexio uteri*». I «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab», 12te bind 1887—88: «Nerver i Faareovariet»; ibid., 14de bind 1890: «Nerver i Hummerovariet». I «Forhandlinger paa 2det norske lægemøde 1887», Kristiania 1888: «Om Salpingitis». I «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 10de bind 1890: «Renlighed under Reglerne». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» talrige foredrag over obstetriciske og gynækologiske emner. Desuden i «Archiv für Gynækologie» i 1880-aarene flere afhandlinger af gynækologisk indhold.

Olaf Christie (født 1850), medindehaver af privatkliniken i Bergen. I «Medicinsk Revue», 2det bind 1885: «Om den generelle Diagnose af Sygdomme i det kvindelige Bækken»; ibid., 3die bind 1886: «Om 35 større gynækologiske Operationer udførte i de sidste 2 Aar»; 4de bind 1887: «Et Tilfælde af primære multipleretroperitoneale Sarkomer»; 5te bind 1888: «Hydronefrose Nefrektomi. Pyonefrose Nefrektomi»; 6te bind 1889: Bemærkninger om Abdominalmassage. *Fibromyoma uteri.* Resorption *post partum. Tumor pelvis Sectio, Cæsarea*»; 8de bind 1891: «Bemærkninger om Peritonealtuberkulose. Bemærkninger om den operative Behandling af *Retroflexio uteri*». I «Forhandlinger paa 5te norske lægemøde 1895», Kristiania 1896: «Om Kontraindikationer mod Lokalbehandling af gynækologiske Lidelser».

Emil Ferdinand Rode (født 1852). I 1886 kronprinsens guldmedaille for besvarelsen af universitetets prisopgave: «De Forandringer, som Genitalia undergaar efter en Fødsel, og Betydningen af samme ved retsmedicinsk Undersøgelse». I omarbeidet stand trykt i «Nordisk medicinsk Arkiv», 20de bind 1888 under titel: «De endnu efter involutionsperiodens slutning

mærkbare tegn paa en forudgaaet fødsel og betydningen af samme ved retsmedicinske undersøgelser». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 3die bind 1888: «Syphilis paa *Portio vaginalis uteri*». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1888: «foredrag over «*Hypertrophia colli uteri* og Svangerskab»; 1893: «Cystøse ovarier»; 1894: «Keisersnit med heldigt udfald»; 1895: «*Exstirpatio uteri* ved *forcipressur*». I «Nord. kirurg. Forenings 2det Møde 1895», Stockholm 1895 («Medicinsk Arkiv»): «Abortens Behandling».

Kristian Kornelius Hagemann Brandt (født 1859), dr. med. 1893: «Det ektopiske Svangerskab», Kristiania 1893, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 8de bind. 2 prøveforelæsninger for doctorgraden er trykt ibid., 9de bind 1894: «Uterinmyomernes Behandling» og «Bækkenabscesser hos Kvinden»; desuden ibid., 4de række, 3die bind 1888: «Udskrabning af Uterus»; 6te bind 1890: «De godartede Mammasvulster med specielt Hensyn paa deres Overgang til ondartede Former».

Nils Andreas Qvisling (født 1854). I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 1ste bind 1881: «Tvende Tilfælde af krupøs Pneumoni hos *Gravidæ*». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 7de bind 1892: «Om Behandling af *Placenta prævia*» og «Symfyseruptur hos Fødende». Han er udgiver af det siden 1895 udkommende «Tidsskrift for jordmødre» og har heri skrevet endel opsatser om praktisk fødselshjelp.

Af yngre gynækologer begyndte O. Semb (født 1862) sit forfatterskab som stud. med. i 1886 i «Klinisk Aarbog», 3die bind, med en afhandling fra det pathologisk-anatomiske institut om urogenitaltuberkulose. Han har i «Archiv f. Gynækologie», 43de bind, Leipzig 1892, skrevet om «Uterinslimhindens forhold ved myomer» og i det Heibergske «Festskrift», Kristiania 1895: «Om *Missed abortion*» og i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 8de bind 1893: «Om et Tilfælde af Extrauterinsvangerskab».

Pædiatri.

Anton Ludvig Faye (født 1845) fik i 1875 doctorgraden med afhandlingen: «Nogle Undersøgelser angaaende nyfødte Børns Ernæringsforhold», Kristiania 1874. Dette var den første medicinske doctorpromotion siden hans faders, professor F. C. Faye's, i 1842. To af hans prøveforelæsninger for doctorgraden: «Hysteriforme og dermed nærstaaende nervøse Fænomener, med særligt Hensyn til deres Optræden i Barnealderen» og

«De essentielle Lamheder i Barnealderen» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 5te bind 1875. I «Nordisk medicinsk Arkiv», 8de bind 1876: «Melkeafsondringen hos nyfødte Børn».

E. SCHØNBERG: «Fra Børnekliniken i det gamle Rigshospital»: i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 2det bind 1887: 1. Tetani. 2. Rakit; ibid., 3die bind 1889: 3. *Genu valgum* hos Smaabørn; 5te bind 1891: 4. Nikkekrampe hos børn; ibid., 6te bind 1892: «Svek».

N. A. QVISLING: «Studier over Rakitens Væsen og Aarsagsforholde», Kristiania 1886. Prisbelønnet afhandling for en af universitetet udsat prisopgave for kronprinsens guldmedaille. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind 1889: «*Prolapsus uteri completa* hos et nyfødt Barn»; ibid., 8de bind 1893: «Kliniske Studier over *Icterus neonatorum*».

AXEL THEODOR JOHANNESSEN (født 1849), 1891 docent, 1895 professor i pædiatrik, overlæge paa den i 1893 paa Rigshospitalet oprettede klinik for børnesygdomme, 1882 kronprinsens guldmedaille for den af universitetet udsatte prisopgave: «Skarlagensfeberens epidemiske Udbredning i Norge». Afhandlingen udkom paa tysk under titel: «Die epidemische Verbreitung des Scharlachfiebers in Norwegen», Kristiania 1884. 1888 doctorgraden med afhandlingen: «Difteriens Forekomst i Norge», Kristiania 1888, særtryk af «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» 1888. Hans 3 prøveforelæsninger: «Studier over Mavens Fysiologi og Pathologi», «Tuberkulose» og «Strumaets Ætiologi» udkom særskilt, Kristiania 1889. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 14de bind 1884: «*Morbus maculosus Werlhofi* hos et 3-aargammelt Barn efter Mæslinger»; ibid., 15de bind 1885: «Akut *Polyuri* hos et Barn efter Stik af *Ixodes ricinus*»; 4de række, 1ste bind 1886: «Skarlagensfeberens Forekomst i Norge 1803—1824»; ibid., 4de række, 10de bind 1895: «Studier over Kvindemelkens Sekretionsfysiologi»; «Om Immunisering ved Difteri». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 12te bind 1880: «Observationer under en godt afgrændset Skarlagensfeberepidemi».

HANS JACOB ARNOLD JENSEN KREYBERG (født 1856) i Bergen har skrevet endel pædiatriske opsatser i «Medicinsk Revue»: 2det bind 1885: «Kokumys i Børnepraxis»; 3die bind 1886: «Ernæringsspørgsmaalet i Dieperioden»; 4de bind 1887: «Difterit hos Fjærkræet» (og derfra smitte af difterit til børn); 6te bind 1889: «Husdyrene som smittebærere»; 8de bind

1891: «Kjertelfeber»; 9de bind 1892: «Dentitionen som sygdomsaarsag».

Den saakaldte interne medicin, almindelig og speciel pathologi

med de derunder hørende specialfag har, i udviklingens medfør, været rigelig repræsenteret af E. Winges elever i denne periodes literatur.

EDVARD ISAK HAMBRO BULL (født 1845), reservelæge ved Rigshospitalets medicinske afdeling 1873—76; 1880—87 overlæge ved afdeling A og klinisk lærer i speciel pathologi. Doctorgraden 1875 med afhandlingen: «Kliniske Studier over *morbus Brightii*», Kristiania 1875. Prøveforelæsning med selvvalgt emne: «Om Indikationerne for operativ Behandling af Effusioner i Pleurahulerne» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 5te bind 1875. «En fremstilling af hovedtrækkene i Brightske sygdommes behandling», Kristiania 1883. (Oprindelig paa tysk i «Centralblatt für die gesammte Therapie», 1. 1883.) «Om kunstige ernæringsmidlers anvendelse i terapien», Kristiania 1885; 2det oplag Kristiania 1885 (ogsaa samtidig i nævnte tidsskrift). «Om Kvindens Helbred», foredrag i «Norsk Kvindesagsforening», Kristiania 1886. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» i aargangene 1872 til 1892 har han skrevet talrige opsatser og afhandlinger, dels meddelelser fra Rigshospitalets medicinske afdeling B, dels andre bidrag til pathologisk kasuistik og indlæg i diskussion om aktuelle spørgsmaal, saaledes i 3die række, 7de bind 1877: «Om nyere mekaniske Behandlingsmethoder af Sygdomme i Maven og Tarmkanalen», to foredrag i «Norsk medicinsk Selskab», ogsaa særskilt udkommen; 3die række, 11te bind 1881: «Medicinsk Tænkning, Lære og Forfattervirksomhed» (ianledning af endel opsatser af M. Skjelderup i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 1ste bind 1881, hvori ogsaa Bull skrev «Nogle Bemærkninger», specielt om behandlingen af chronisk Brightsygdom), samt i 13de bind 1883: «Ogsaa om den antipyretiske og experimentelle Therapi» (ianledning af Lochmanns føromtalte kritik af datidens terapeutiske retning). I «Klinisk Aarbog», 1ste til 3die bind 1884—86: «Kasuistiske meddelelser fra medicinsk afdeling B», deraf i 3die bind et foredrag paa det skandinaviske naturforskermøde i 1886: «Om Mavehoste», desuden: «To Tilfælde af intermitterende *albuminuri.* Farynxtuberkulose». I «Aarbog for Foreningen for Sundhedspleie», Kristiania 1885: «Om vore Fødemidler og vor Levemaade og deres Forhold til Ernærings- og Fordøielsesforstyrrelser». Det væsentligste af

Bulls videnskabelige præstation og af hans literære arbeider har gjældt nyrernes pathologi samt sygdomme i pleura og lungen og deres operative behandling, og det hovedsagelige af hans forfatterskab over begge disse emner er nedlagt i «Nordisk medicinsk Arkiv», 8de til 17de bind 1876—85. Om det sidstnævnte emne skrev han sidst i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 6te bind 1891 et «Bidrag til Lungeoperationernes Kasuistik». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» har han i 1870- og 1880-aarene i foredrag givet adskillige bidrag til den specielle pathologi. E. Bull var 1875 til 1883 redaktør af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben».

Klaus Hanssen (født 1844), siden 1894 overlæge paa Bergens sygehus' medicinske afdeling. Han var 1872—76 underlæge paa Bergens fødselsstiftelse, og fra denne tid er der en liden afhandling af ham i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 8de bind 1878: «Undersøgelse af Temperatur og Puls hos Barselskvinder». Ligesaa skrev han sammesteds sammen med J. Wiesener, 3die række, 4de bind 1874: «Om Choleraepidemien i Bergen Høsten 1873», og i 9de bind 1879: «Yder vor Vaccination os Sikkerhed mod Koppeepidemier?» Forøvrigt har han nedlagt den betydeligste del af sit medicinske forfatterskab i «Medicinsk Revue», af hvilket tidsskrift han var en af grundlæggerne og fremdeles er medudgiver. Af ham findes her af afhandlinger paa den medicinske pathologis gebet: I. 1884: «Hypertrofisk interstitiel Hepatit. Aktinomykose hos Mennesker og Dyr» (en oversigt); II. 1885 (extranummeret indeholdende det 1ste vestlandske lægemødes forhandlinger): «Om de profylaktiske Forholdsregler mod Tuberkulose»; IV. 1887: «Afsvækket Tuberkulose. *Carcinoma tracheæ*»; V. 1888: «Et sjeldent Tilfælde af Amyloiddegeneration»; «Fibrøs Hypertrofi af Thymus»; «De nyere Metoder for Ventrikelundersøgelse»; VI. 1889: «Ligtuberkel-Inokulations-Tuberkulose»; VII. 1890: «Kochs Tuberkulosebehandling og dens Anvendelse i Norge»; «Om Influenza»; VIII. 1891: «Ftisis-Hospitaler» (foredrag paa det 4de norske lægemøde i 1891); XI. 1892: «*Appendicitis*». En væsentlig del af sin virksomhed har Hanssen nedlagt i «Den norske lægeforening» og dens forhandlinger. Han var foreningens 1ste vicepræsident (1886) og 1889—91 præsident, hvortil han igjen blev valgt i 1895. Navnlig er det tuberkulosespørgsmaalet, hvori han har taget initiativ, til hvis løsning, i retning af administrative foranstaltninger mod sygdommen, han i væsentlig grad har bidraget. I «Den norske lægeforenings» forhandlinger paa 1ste møde 1887, Kristiania

1888, er trykt hans foredrag: «Hvorvidt bør man søge udarbeidet Lovbestemmelser sigtende til at modarbeide Ftisens Udbredelse?» Paa 4de møde 1891 holdt han det ovennævnte foredrag om ftisishospitaler og i 6te møde 1895, Kristiania 1896: «Om offentlige Foranstaltninger angaaende Tuberkulosens Profylaxe», indledende foredrag til diskussion herom paa mødet. Cfr. ogsaa: «St. Jørgens Hospital», «Medicinsk Revue», 9de bind 1892.

JOACHIM GEORG WIESENER (født 1843, † 1887) tilbragte som foregaaende næsten hele sin tid som læge i Bergen, først i forskjellige kommunale lægestillinger, i de senere aar som privatlæge med stor medborgerlig anseelse. Han var medudgiver af «Medicinsk Revue» fra 1884 til sin død. (Dette tidsskrifts første redaktører var E. Bøckmann, G. A. Hansen og K. Hanssen. Fra mai 1884 traadte Wiesener ind i Bøckmanns sted og efter Wieseners død O. Christie.) Han var en af de 4 læger, der i 1884 oprettede Bergens privatklinik (de øvrige 3 var K. Hanssen, O. Christie og J. Sandberg). I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» er af Wiesener i 3die række, 4de bind 1874, som nys nævnt, en af ham sammen med K. Hanssen forfattet beskrivelse over choleraepidemien i Bergen 1873; i 9de bind 1879: «Undersøgelser over Koppesygdommen i Norge i 10-Aaret 1865—74»; i «Tidsskrift for praktisk Medicin», fra 1ste til 4de bind 1881—85, endel kasuistiske meddelelser under fællestitelen: «Fra min Praxis»; den første er: «Ole Bulls Sygehistorie med Obduktionsresultat tilligemed nogle Bemærkninger om *Cancer ventriculi*». I «Medicinsk Revues» første 5 aargange en række opsatser af forskjelligt indhold og kasuistiske meddelelser samt i 2det bind 1885 en længere afhandling: «Om nogle Aarsagsforhold ved de kroniske Ventrikelsygdomme paa Vestlandet». I samme aargangs extranummer et foredrag paa 1ste vestlandske lægemøde: «Om kroniske Ventrikelsygdomme paa Vestlandet», som paafulgtes af en længere diskussion; i 5te aargang 1887: «Et Tilfælde af muskulær Pseudohypertrofi», samt en ved hans død ufuldendt efterladt, af redaktionen udgiven afhandling: «En ftisisk Familie». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 13de bind 1881: «De adenoide Vegetationer i *cavum nasopharyngeale* og Betændelsesprocesser i dem».

SØREN BLOCH LAACHE (født 1854), 1881—83 H. Heibergs assistent paa det pathologiske institut, reservelæge paa Rigshospitalets medicinske afdeling A 1883—86, overlæge paa medicinsk afdeling B siden 1887, 1891 docent i pathologi, 1895 professor. Redaktør af «Norsk Magazin

for Lægevidenskaben», 3die række, 14de bind 1884 til 4de række, 7de bind 1892. I 1881 professor Skjelderups guldmedaille for den udsatte prisopgave: «Om Blodets, navnlig de røde Blodlegemers Forhold ved anæmiske Tilstande». Første del af denne afhandling udkom paa tysk under titel: «Die Anæmie», Kristiania 1883, som universitetsprogram, udgivet af professor Worm-Müller. «Urinanalyse for Læger», Kristiania 1883, paa tysk, Leipzig 1885, ogsaa oversat paa fransk, Liège 1885, paa italiensk, Milano 1887, og paa græsk, Athen 1888. 2det rèviderede og forøgede oplag: «Klinisk Urinanalyse» udkom Kristiania 1892. For den medicinske doctorgrad, som han fik i 1890, skrev han afhandlingen: «Om *Empyema pleuræ*», Kristiania 1889, særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind. De 3 prøveforelæsninger for doctorgraden: «Om den idiopatiske Hjerteforstørrelse»; «Om *diabetes mellitus*» og «Om Hjernesyphilis», er trykt ibid., 5te bind 1890; i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» desuden: 3die række, 11te bind 1881: «Om Tælling af Blodlegemer», ogsaa særskilt udkommen Kristiania 1881; ibid., 14de bind 1884: «Om *Anthracosis pulmonum* og dens Følger». I samme tidsskrift, 3die række, 15de bind 1885 til 4de række, 2det bind 1887 udgav han som reservelæge kliniske meddelelser fra Rigshospitalets medicinske afdeling A, og som overlæge har han fra 4de række, 5te bind 1890 op til den nærværende tid givet en række kliniske meddelelser fra medicinsk afdeling B (1—9), hvilke samtlige indeholder værdifulde bidrag til pathologisk kasuistik. Desuden har han i samme tidsskrift ladet trykke enkelte andre afhandlinger, saaledes i 4de række, 5te bind 1890: «Om musikalske Hjertelyd og Ruptur af *Chordæ tendineæ*» (i det væsentlige efter et foredrag paa 3die norske lægemøde i 1889). I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 2det bind 1885: «Om et Tilfælde af *Tumor cerebri* (Gliom)»; i «Nordisk medicinsk Arkiv», 14de bind 1882: «*Molluscum contagiosum giganteum*»; i «Klinisk Aarbog», 2det bind 1885: «Om *Tetanus rheumaticus*»; i 5te bind 1889: «Om 3 Tilfælde af Cystoiddegeneration af Leveren og begge Nyrer hos en og samme Person» (bearbeidet efter et foredrag paa det skandinaviske naturforskermøde 1886). I «Den norske lægeforenings» møder, foruden det førnævnte om musikalske hjertelyd, i 2det møde 1887, Kristiania 1888: «Om nogle nyere Lægemidler» og i 5te møde 1893: «Strømninger og Fremskridt i Nutidens Medicin», trykt i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 13de bind 1893. I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» er der flere foredrag af ham, gjerne ogsaa bidrag til pathologisk kasuistik, bl. a. i 1885:

«Om pludselig Død efter Indsprøitning af Vandstofsuperoxyd i en Empyemfistel»; 1880: «*Hæmatoma duræ matris*»; i 1893: «Om Substitutionsmetoden og Myxoedem». I «Festskriftet» i anledning af Heiberg-jubilæet, Kristiania 1895: «Om Perkussion af Hjertet». I skrifter udgivne i 1895 af «Christiania Videnskabs-Selskab»: «*Recherches cliniques sur quelques affections cardiaques non valvulaires*», foredrag paa den internationale lægekongres i Rom 1894.

JOHAN KARL UNGER VETLESEN (født 1851), H. Heibergs assistent 1879—81, reservelæge paa medicinsk afdeling B 1882—85, fra 1888 overlæge paa Kristiania diakonissehus. Doctorgraden 1887, doctordissertation: «*Dilatatio ventriculi*, dens historiske Udvikling og kliniske Betydning», Kristiania 1887; tillægshefte til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 2det bind; i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 14de og 15de bind 1884 og 1885: meddelelser «Fra Rigshospitalets medicinske Afdeling B»; ibid., 4de række, 1ste bind 1886: «Nervøs Dyspepsi»; i «Klinisk Aarbog» 1ste bind 1884: «Om Behandlingen af Mavesaar»; 2det bind 1885: «Om Mavekræft»; i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1883: «Den mekaniske Behandlingsmaade af Fordøielseskanalens Sygdomme»; i det Heibergske festskrift, Kristiania 1895: «Subkutane Saltvandsinjektioner».

KRISTIAN THUE (født 1859), assistent ved det pathologisk-anatomiske institut 1887—89, 1889—92 reservelæge ved Rigshospitalets medicinske afdeling A, doctorgraden 1895; dissertation: «Bidrag til Pleuritens Ætiologi», Kristiania 1895, tillægshefte til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 10de bind. «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind 1889: «Undersøgelser over Pneumokokker» (foredrag i «Norsk medicinsk Selskab», «Forhandlinger» 1889); ibid.: «Meddelelser fra Rigshospitalets patologisk-anatomiske Institut (Colotyphus, Bakteriel Diagnose; Blandingsinfektion ved Ftisis)»; ibid., 5te til 8de bind 1890—94: «Meddelelser fra Medicinsk Afdeling A», hvoraf i 1891: «Om Operation for Lungegangræn». Efterat vedkommende tilfælde var refereret i «Norsk medicinsk Selskab» («Forhandlinger» 1890), paafulgte herom en længere diskussion i 1891. 1892: «*Febris intermittens* med Paavisning af Malariaplasmodier». I «Klinisk Aarbog» 4de bind 1887: «Om Bakterier ved Pneumoni»; ibid., 5te bind 1889: «Om Pleurit og Perikardit ved den krupose Pneumoni» og i Heibergs jubilæumsskrift,

Kristiania 1895: «Medfødt Mangel af Galdeblære og Udførselsgange for Galden».

Hans Christian Geelmuyden (født 1861), amanuensis ved det fysiologiske institut siden 1888, for tiden universitetsstipendiat, har paa institutet udført et med prof. Skjelderups guldmedaille belønnet arbeide: «Rygmarvens forhold i sygdomme og dens fysiologiske funktion», separataftryk af «Archiv for Mathematik og Naturvidenskab», Kristiania 1886. Ligesaa: «Von einigen Folgen übergrosser Blutfülle», separataftryk af «Archiv für Anatomie und Physiologie» 1892, aus dem physiolog. Institut zu Leipzig.

Neurologi. Nervesygdomme. Elektrotherapi.

Christopher Blom Leegaard (født 1851), reservelæge paa medicinsk afdeling A 1880—83, blev 1885 bestyrer af Rigshospitalets afdeling for elektrotherapi, 1893 docent i nervesygdomme, 1895 overlæge for den samme aar oprettede klinik for nervesygdomme, 1895 professor. Dr. med. 1884 med afhandlingen: «Studier i Hjernens almindelige Pathologi», Kristiania 1884. Tre forelæsninger for doctorgraden i medicin udkom særskilt, Kristiania 1884: 1. «Om Hudlidelser af neuropathisk Oprindelse»; 2. «Feberlærens nuværende Standpunkt»; 3. «Om Hysteri som Sygdomsbegreb». — «Elektrotherapi», en kort fremstilling for læger og studerende, Kristiania 1887. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 12te bind 1882: «Brudstykker af de perifere Lamheders almindelige Pathologi»; ibid., 13de bind 1883: «Nogle Ord om Spedalskhed» (ianledning den af Rosenthal i 1881 fremsatte mening, at spedalskhed skulde være at tyde som en dissemineret *poliomyelitis posterior*); ibid., 15de bind 1885: «Bidrag til Lokalisationslæren. Om elektro-diagnostisk Synsfeltundersøgelse»; i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 3die bind 1888 til 6te bind 1892, samt i 8de bind 1894, ligesaa i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 12te bind 1892 har han under fællestitelen: «Neurologiske Meddelelser» offentliggjort en række afhandlinger, som dels indeholder bidrag til nervepathologien, dels til belysning af andre, hans specialitet vedkommende spørgsmaal. Saaledes i Magazinets 4de række, 3die bind 1888: «Om Oprettelse af en neurologisk Klinik paa Rigshospitalet»; 4de bind 1889: «Æstesiografprøven», efter et foredrag i «Norsk medicinsk Selskab», 1889, som der paafulgtes af en længere diskussion; 6te bind 1891: «Elektrotherapiens Historie i Norge»; i «Klinisk Aarbog», 2det bind 1885: «Om Behandlingen af Tetanus».

I «Nordisk medicinsk Arkiv», 13de bind 1881: «Kasuistiske bidrag til læren om lokalisationen i hjernens kortikalsubstants» og 15de bind 1883: «Nogle ord om den glatte form af spedalskhed fra et neuropathologisk standpunkt». I «Forhandlinger paa 3die norske lægemøde 1889», Kristiania 1890: «Om Poliomyelit». De ovennævnte neurologiske meddelelser i «Tidsskrift for Den norske lægeforening» 1896 er et foredrag om «Pathologiske gangarter» paa det 4de norske lægemøde s. a. I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» er der flere kasuistiske meddelelser og i 1885: «Elektromedicinsk metodik»; 1890: «Om forvexling af hysteri og organisk hjernelidelse». I «Deutsches Archiv für klin. Medicin», 26. 1880: «Über die Entartungsreaction».

Christian August Engelskjøn (født 1836) vandt som student professor Skjelderups guldmedaille for opgaven: «Beskrivelse af Mellemkjødets Muskler, grundet paa egne Undersøgelser». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 16de bind 1882: «Om Urinblærens mekaniske Forhold»; 3die række, 13de bind 1883: «Perifer Behandling af Tabes»; 15de bind 1865: «Elektrotherapeutiske Demonstrationer»; 4de række, 1ste bind 1886: «Om refrigeratorisk Ansigtslamheds elektriske Behandling»; 2det bind 1887: «Til Besvarelse af Sympathicusspørgsmaalet»; 3die bind 1888: «Lokale Børstningers terapeutiske Nytte i Nerve- og Sindssygdomme». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 16de bind 1884: «De elektriske Strømarters uligeartede terapeutiske Virkemaade og den elektrodiagnostiske Synsfeltprøve». I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 7de bind 1887: «H. v. Ziemssen, W. Erb, det medicinske Fakultet og min Elektroterapi». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» foredrag 1881 om «Synsnerveatrofi»; 1882: «Elektrokaustik»; «Ménières Sygdom»; 1884: «Den medicinske elektroterapi»; 1885: «Galvanisk elektrisering af forarmene som helbredelsesmiddel ved primær sindssygdom».

Bakteriologi og bakteriologisk pathologi.

Fredrik Georg Gade (født 1855), assistent ved det pathologiske laboratorium 1883—85, reservelæge ved Rigshospitalets medicinske afdeling A 1886—89, 1889 demonstrator i mikroskopiske øvelser ved universitetets anatomiske institut, 1891 prosektor ved samme i histologi; redaktør af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» siden 1893. «Om Bakterierne», Kristiania 1886 (aftryk af en række artikler i «Nyt Tidsskrift»). I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række,

13de bind 1883: «Om Tuberkelbacillen. En Oversigt»; 14de bind 1884: «Et Tilfælde af *Tuberculosis lingvæ*»; 15de bind 1885: «Lidt om Cellen og den indirekte Kjernedeling (Kariokinese)»; 4de række, 6te bind 1891: «Den histologiske Farvnings Maal og Veie»; i 7de—9de bind 1892—94: «Pathologisk anatomisk Kasuistik». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 16de bind 1884: «Bidrag til Kundskaben om Klorom»; 18de bind 1886: «O. Johan-Olsen og Gade: Undersøgelser over *aspergillus subfuscus* som patogen mugsop» (foredraget af Gade paa det skandinaviske naturforskermøde i 1886). I «Klinisk Aarbog», 5te bind 1889: «Flere tilfælde af *Gastroenteritis infectiosa*». I «Forhandlinger paa 3die norske lægemøde 1889», Kristiania 1890: «Ved hvilke midler bør tuberkulosen søges forebygget i vort land?» Et foredrag paa 4de møde i 1891 er trykt i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 11te bind 1891: «Praktiske vink angaaende de vigtigste klinisk-mikroskopiske undersøgelser». Desuden i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de og 5te bind 1889 og 1890: «Fra Rigshospitalets medicinske afdeling A. Et tilfælde af *Morb. Adisoni* og: Et tilfælde af *Sclerodermi*», og i det Heibergske «Festskrift», Kristiania 1895: «Primært *carcinoma giganteo-cellulare caudæ pancreatis*».

Ole Olsen Malm (født 1854), direktør for det civile veterinærvæsen siden 1894, dr. med. 1894; doctordissertation: «Om Tuberkulin», Kristiania 1894. 1ste prøveforelæsning for doctorgraden: «Om Veterinærmedicinens og Menneskemedicinens indbyrdes Forhold», trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 9de bind 1894; 2den do.: «Om antitoxisk Blodserum» i «Medicinsk Revue», 11te bind 1894; 3die do.: «Om Snive» i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 14de bind 1894. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 1ste bind 1886: «Er Overførelse af Difteri ved friske Mellemled betydningsløs?»; ibid.: «Bidrag til Tonsillechankerens Historie»; ibid., 4de række, 5te bind 1890: «Om Miltbrandbacillens Virulents hos uimodtagelige Dyr»; ibid., 7de bind 1890: «Om den bakterielle Diagnose af Cholera»; 10de bind 1895: «Om Difteriserumets antitoxiske Styrke». I «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 11te bind 1891: «Hvormange Slags Kopper gives der?» og ibid. 1892: «Animal Vaccine».

Axel Holst (født 1860), 1ste assistent ved det pathologisk-anatomiske institut 1887—89, universitetsstipendiat i medicin 1887—93, professor i hygiene 1893, bestyrer af det hygieniske institut. I 1887

kronprinsens guldmedaille for besvarelsen af universitetets prisopgave: «Om Mikroorganismernes Forhold til suppurative Processer». Uddrag af denne afhandling: «Undersøgelser om Bakteriernes Forhold til suppurative Processer, særlig om *Streptococcus pyogenes*», er trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 3die bind 1888. Doctorgraden i medicin i 1892 med afhandlingen: «Nye Forsøg med Kjædekokker fra menneskelige Affektioner», særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 5te bind 1891. Hans 2den prøveforelæsning for doctorgraden: «Om Immunitet», i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 12te bind 1892, er af bakteriologisk indhold. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» desuden 1888: «Et Tilfælde af *actinomycosis hominis*»; ibid., 4de række, 6te bind 1891: «Indberetning (til det medicinske fakultet) om den Kochske Behandling mod Tuberkulose»; i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 5te bind 1885: «Et Tilfælde af sandsynlig Tuberkelinokulation hos et Menneske»; i «Klinisk Aarbog» 2det bind 1886: «Spredte Iagttagelser om de skrofuløse Processer og Tuberkelbacillens Forekomst ved samme»; 3die bind 1886: «Om Bakterier ved de almindelige akute Saarsygdomme hos Mennesket»; 4de bind 1887: «Om Tyfusbacillen»; «Forhandlinger paa 3die norske lægemøde» 1889, Kristiania 1890: «Om Immunitet»; i «Festskriftet» til H. Heibergs jubilæum, Kristiania 1895, har Holst skrevet: «Om Kjædekokker og Yverbetændelse hos Kjør som Aarsag til akut Mavekatarrh hos Mennesker». Hans literære arbeider paa hygienens omraade nævnes senere.

OLAV JOHAN-OLSEN (født 1860) fik i 1893 den filosofiske doctorgrad med afhandlingen «Om Sop paa levende Jordbund», Kristiania 1893. Et foredrag af ham over samme emne (hvori forfægtes en slags vexelgeneration af de pathogene bakterier udenfor den levende organisme), holdt i «Norsk medicinsk Selskab» i 1893, gav anledning til en længere diskussion blandt Selskabets bakteriologer, som fortsattes ind i det følgende aar. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 1ste bind 1886: «Hudsygdom frembragt ved Mugsop voxende i en Listersk Bandage»; i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1892 er et foredrag af ham: «Om smittefri usukret kondenseret melk»; og i 1893: «Om smittefrygt og smittefare», nærmest om tuberkulosens smitsomhed og foranstaltningerne derimod, som ligeledes paafulgtes af en længere diskussion i Selskabet. I «Christiania Videnskabs-Selskabs For-

handlinger» 1886: «Nogle aspergillusarter, udviklingshistorisk studerede». Hans sammen med F. G. Gade udførte «Undersøgelser over *aspergillus subfuscus* som patogen mugsop» og afhandlingen derom i «Nordisk medicinsk Arkiv», 18de bind 1886, er før nævnt.

Bidrag til bakteriologisk pathologi haves ogsaa fra PETER HANSEN AASER (født 1848), overlæge ved Ulevolds lazarether siden 1891 og som saadan tillige klinisk lærer i epidemiske sygdomme. I «Tidsskrift for Den norske lægeforening» 14de bind 1894: «Om den bakterielle Diagnose af Cholera», foredrag paa 5te norske lægemøde 1893; i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1892: «Bakteriologisk undersøgelse hos difterisyge», foruden flere bidrag til bakteriologi i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger». Aaser har desuden som bylæge og lazarethlæge givet beretninger om epidemilazaretherne paa Sandaker for 1884 og 1885, trykt i «Beretningen om Rigets Sundhedstilstand» i de tilsvarende aar, samt meddelelser fra Ulevolds sygehuse i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 7de bind og 9de bind 1892 og 1894; ogsaa i sidstnævnte bind: «Om Smitte ved Skarlagensfeber»; paa 2det nordiske chirurgmøde, Kristiania 1895: «Intubation contra Tracheotomi», trykt i «Nordisk medicinsk Arkiv», 27de bind 1895.

Dygtige bakteriologiske arbeider er i de sidste aar leveret af PETER FREDRIK HOLST (født 1861), 1892—95 reservelæge ved Rigshospitalets medicinske afdeling A, 1895 i ledigheden efter Winge kst. overlæge paa samme afdeling og klinisk lærer, fik i 1895 doctorgraden med afhandlingen: «Bakteriologiske Undersøgelser foretagne i Anledning af Masseforgiftningen paa Gaustad Sindssygeasyl i 1891», særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 9de bind 1894; foreløbig meddelelse herom i «Nordisk medicinsk Arkiv», 24de bind 1892.

Psychiatri.

Antallet af sindssygeasyler øgedes i 1881 med et tredie statsasyl, Eg. «Beskrivelse af Eg Sindssygeasyl og dets Anlæg» er givet af direktør A. LINDBOE i «Oversigt over Sindssygeasylernes Virksomhed i 1881», Kristiania 1884. Den psychiatriske literatur var i begyndelsen af nærværende tidsrum, ligesom tidligere, sparsom; den bestod hovedsagelig kun af den af medicinalstyrelsen aarlig udgivne: «Oversigt over Sindssygeasylernes Virksomhed», hvori ogsaa er trykt uddrag af direktørernes og de øvrige asyllægers beretninger. Senere er psychiatrien skudt mere i for-

grunden blandt de medicinske fag, og en kraftig impuls hertil blev den nye lov af 1887 om rettergangsmaaden i straffesager med sin mundtlige retsforhandling og sine stærkere krav til sagkyndig veiledning særligt i tilregnelighedsspørgsmaal. Fagets fornødne repræsentation ved universitetet i en fast lærerpost er dog endnu ikke naaet. Først i 1895 bevilgede storthinget en sum til afholdelse af forelæsninger i psychiatri, et hverv, som overdroges:

Harald Holm (født 1852), assistentlæge ved Kristiania kommunale sindssygeasyl siden 1880, dr. med. 1893 med afhandlingen: «Den dorsale Vaguskjernes Anatomi og Pathologi, et Bidrag til Læren om Respirations- og Hostereflexcentrerne, deres Udvikling og Degeneration», Kristiania 1893. Prøveforelæsninger: 1. «Om Epilepsiens pathologiske Anatomi og Patogenese» i «Nordisk medicinsk Arkiv», 25de bind 1893; 2. «Om Paranoia, særlig fra retsmedicinsk Standpunkt» og 3. «*Paralysis generalis*» i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 13de bind 1893. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 3die bind 1880: «Nogle Bemærkninger i Anledning af dr. Leegaards neurologiske Meddelelser»; med svar fra Leegaard, ibid. (angaaende den psychiatriske undervisning); 4de række, 6te bind 1891: «Et helbredet Tilfælde af *Delirium acutum*»; 7de bind 1892: «Den dorsale Vaguskjernes Anatomi og Pathologi», hvoraf ovennævnte doctorafhandling var en udvidet bearbeidelse; 9de bind 1894: «Pathologisk-anatomiske Forandringer af Ganglierne i Centralnervesystemet» og: «Lidt om Hallucinationer»; i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 14de bind 1894: «Nye Undersøgelser om Epilepsi med Demonstration af Experimenter paa Dyr» (et foredrag paa 5te norske lægemøde 1893); i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1891: «Foredrag om Øienbevægelsernes nervøse Centra». — «Den specielle Psychiatri for Læger og Studerende. Forelæsninger holdte ved Kristiania Universitet 1895», Kristiania 1895—96.

Michael Holmboe (født 1852), reservelæge paa Rotvold asyl 1880 il 1893, da han konstitueredes som direktør for det civile medicinalvæsen. I «Oversigt over Sindssygeasylernes Virksomhed 1881», Kristiania 1884, er trykt et uddrag af hans beretning fra Rotvold, hvor han en tid var fungerende direktør. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 6te bind 1891: «Et Tilfælde af Hysteri i Barnealderen»; ibid., 8de bind 1893: «Psychiatriske Meddelelser: 1. Simulation, 2. Tvangsforestil-

linger og Tvangshandlinger»; i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 10de bind 1891: «Om Behandling af vore chroniske Sindssyge»; 11te bind 1892: «Sindssygeloven af 27de Juni 1891 og dens Anvendelse». (Nævnte lov er en forandring af og tillæg til loven af 1848, om sindssyges behandling og forpleining.)

S. H. N. BERNER, assistentlæge paa Kristiania asyl 1878—80, gav i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 11te bind 1881: «Statistiske Meddelelser fra Kristiania Sindssygeasyl i Trediveaaret 1850—1879»; ibid., 12te bind 1882: «Sindssygdom hos et Barn».

PAUL EMANUEL WINGE (født 1857), 1885—86 assistentlæge paa Gaustad asyl. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind 1889: «Om Skindød»; ibid., 5te bind 1892: «Om infantile Neuroser». Paa «Den norske Kriminalistforenings» 1ste møde, Kristiania 1892, foredrag med bemærkninger til nedennævnte foredrag af H. Dedichen: «Om den moderne Kriminalantropologis nuværende Stilling». I samme forenings 2det møde 1893, Kristiania 1894: «Om Behandlingen af sindssyge Forbrydere». Indledende foredrag med bilag; foreløbigt udkast med: «Anmærkninger til Forandring etc. i Regler for Sagkyndiges Tjenestgjøring under strafferetslige Undersøgelser»; i det 6te norske lægemødes «Forhandlinger» i 1895, Kristiania 1896: «Foredrag om Sagkyndighedsspørgsmaalets Ordning i vort Land». I 1896 har Winge erholdt doctorgraden med afhandlingen: «Den retsmedicinske Undersøgelse af den sindssyge Lovovertræder», Kristiania 1896.

HENRIK ARNOLD THAULOW DEDICHEN (født 1863), reservelæge paa Rotvold asyl siden 1894. «Akut primær puerperal Demens», Kristiania 1889 (særtryk af «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 5te bind 1890). I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 11te bind 1895: «Psychiatriske Meddelelser. Fra Rotvold Asyl. Omstridte Fundamentalspørgsmaal»; i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 12te bind 1892: «Om norske Læger og Psychiatrien»; ibid., 13de bind 1893: «Degenerationsantropologiens Betydning for den praktiserende Læge» (foredrag paa 5te norske lægemøde 1893); ibid., 15de bind 1895: «Forbrydelse og den sindssyge Forbryder fra et psychiatrisk Synspunkt, kasuistisk belyst», foredrag paa 5te norske kriminalistmøde, Kristiania 1894; i «Forhandlinger paa den norske Kriminalistforenings 1ste Møde», Kristiania 1892: «Den moderne Kriminalantropologis nuværende Stilling».

CHR. LEEGAARD: «Forelæsninger over sindssygdomme, afholdte for distriktslæger høsten 1894», Kristiania 1895. I «Forhandlinger paa 6te norske lægemøde 1895», Kristiania 1896: «Om sindssyges retsstridige handlinger».

Hudsygdomme og syphilis. Spedalskhed.

CÆSAR PETER MØLLER BOECK (født 1845), nevø af C. og W. Boeck. Reservelæge 1875—78, siden 1889 overlæge paa Rigshospitalets hudsygeafdeling, i hvilken stilling han efterfulgte Bidenkap, 1895 professor. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 2det bind 1872: «Et Tilfælde af *Molluscum contagiosum*»; ibid., 10de bind 1880: «Tvende eiendommelige Tilfælde af *Lupus erythematodes disseminatus*»; 4de række, 3die bind 1888: «Iagttagelser over enkelte sjeldnere Hudsygdomme i Norge» (ogsaa udkommet særskilt, Kristiania 1888); i 7de og 8de bind 1892 og 1893: «Fortsatte Iagttagelser over enkelte sjeldnere Hudsygdomme i Norge»; ibid., 6te bind: «Et Tilfælde af *polymyositis acuta* med Udgang i Helbredelse». I «Tidsskrift for praktisk Medicin», som han sammen med M. Skjelderup og F. Stabell i 1881 grundlagde, og af hvis første 7 aargange han var medredaktør, en række artikler i 1ste til 5te samt i 7de bind, de fleste kasuistiske meddelelser, dels over hudsygdomme og syphilis, dels andre praktisk medicinske emner; bl. a. i 2det bind 1882: «*Rheumatismus acutus* og *Erythema nodosum* som Eftersygdomme efter Svælgbetændelse»; 4de bind 1884: «Fortsatte Iagttagelser» over samme; 3die bind 1883: «4 Tilfælde af syphilitisk Infektion gjennem Tonsillen»; 5te bind 1885: «Fremdeles 3 Tilfælde» af samme. I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» er trykt flere foredrag af ham af lignende indhold; i 1881: «Om Mallassez's Sporer og *Microsporon minutissimum* med Angivelse af en egen Farvemetode»; i 1888: «*Eczema circiné*»; 1889: «Hutchinsons Tænder og Syphilis i 3die Generation», et foredrag, som fremkaldte en efterdønning af syphilisations-diskussionerne, hvori bl. a. Lochmann og Bidenkap deltog; i 1894: «Om farvning af snyltende hyfesoppe i huden»; i 1895: «Syfilitisk initialsklerose paa *pars capillata capitis*».

Over spedalskhed har, under det aftagende antal af spedalske, de af medicinaldirektøren siden 1880 udgivne beretninger været femaarige (1881—85 og 1886—90), med uddrag af spedalskhedsanstalternes

overlægers og forstanderes aarsberetninger. Bidrag til spedalskhedens literatur har i nærværende tidsrum desuden — foruden af Danielssen og G. A. Hansen — fornemmelig været leveret af:

EDVARD KAURIN (født 1839), siden 1881 læge og forstander for Reknæs pleiestiftelse, i hvilken stilling han efterfulgte den før omtalte S. M. P. Høegh; præsident i «Den norske lægeforening» 1893—95. Han har udgivet: «Reknæs Hospital og Reknæs Pleiestiftelse for Spedalske» (med beretning om anstaltens virksomhed 1861—85), Kristiania 1888. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind 1889: «Bemærkninger og Iagttagelser over Spedalskhedens Aarsagsforhold»; ibid, 8de bind 1893: «Om Loven af 6/6 1885 angaaende Spedalskes Afsondring»; 10de bind 1895: «Spredte Bemærkninger om Lepra». I «Medicinsk Revue», 7de bind 1890: «Arvelig Disposition til Spedalskhed». I «Forhandlinger paa 3die norske lægemøde 1889», Kristiania 1890: «Trofoneurotiske Affektioner af Bensystemet i Lepra». I «Medicinsk Revue», 5te bind 1888: «Et Tilfælde af Farynxtuberkulose» og i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 13de bind 1893: «Om Ftisishospitaler». Kaurin, som har udgivet: «Sygepleiersken, kortfattet Veiledning i Sygepleien», Kristiania 1879, har stærkt interesseret sig for indførelse og organisation af kyndig sygepleie paa landet og har herom i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 5te bind 1890 skrevet: «Om Sygepleiens Ordning paa Landet». Paa 4de norske lægemøde 1891 holdt han et foredrag: «Om Sygepleiens Ordning paa Landet», trykt i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 11te bind 1891, og atter skrev han ibid., 14de bind 1894: «Om Sygepleiesagen».

Over syfilidologi har, foruden af de under forrige tidsrum nævnte forfattere, i de sidste aar af indeværende tidsrum navnlig været leveret værdifulde bidrag af RUDOLF KREFTING (født 1860). Sit fund af det bløde syfilitiske saars mikrobe har han beskrevet i «Nordisk medicinsk Arkiv», 23de bind 1891: «Om den for *ulcus molle* specifike Mikrobe. Af R. Krefting, Reservelæge ved Rigshospitalets Hudsygeafdeling».

AUGUST LAURENTIUS KOREN (født 1833), sanitetskaptein (hvorom mere nedenfor) har i J. Heibergs «Biologiske Meddelelser», Kristiania 1885, meddelt: «Undersøgelser om *glandula cubitalis* (Sigmunds Kertel)». (Om dens betydning som symptom paa syfilitisk infektion.) Et foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» 1894.

Epidemiologi. Folkesygdomme. Hygiene og offentligt sundhedsvæsen.

Siden de under forrige tidsrum omtalte choleraepidemier har der kun været en liden epidemi i 1873 i Bergen, der som før nævnt er beskreven af Kl. Hanssen og Wiesener.

Professor A. Johannessen's epidemibeskrivelser af skarlagensfeber og difteri er før omtalt.

Carl Frederik Larsen (født 1830), 1864—67 reservelæge paa Rigshospitalets medicinske afdeling, 1870—80 overlæge og klinisk lærer paa medicinsk afdeling B; sanitetskaptein. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 24de bind 1870: «Om Udbredningen af Svindsot i Norge»; ibid., 3die række, 9de bind 1879, tillægshefte: «Om Forekomst af Typhoidfeber i Norge indtil 1876»; 11te bind 1881: «Statistiske Undersøgelser vedkommende Udbredningen af Pneumoni, Ledrheumatisme og katarrhalske Sygdomme»; 14de bind 1884: «Exanthematisk Typhus. (En klinisk Studie fra Epidemien i Christiania 1865.)»; 4de række, 2det bind 1887: «Tiltager Udbredningen af Svindsot i Norge?»; 3die bind 1888: «Om Vintersanatorier og Tuberkulose»; 4de bind 1889: «Hvorfor tiltager Udbredningen af Lungetuberkulose i Norge?» Larsen er idethele, ved siden af Kl. Hanssen, den norske læge, som mest indtrængende har taget sig af tuberkulosespørgsmaalet, studiet af lungesvindsotens aarsagsforhold og foranstaltninger til dens forebyggelse og begrændsning. Ved siden af de nævnte publikationer af ham i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» er der ogsaa beretninger og kliniske meddelelser fra Rigshospitalets medicinske afdeling samt enkelte andre afhandlinger, bl. a. i 3die række, 3die bind 1873: «Ondartet Endokardit. Brudstykke af Forelæsninger over Sygdomme i Cirkulationssystemet, holdte i 1ste Halvaar 1873». I «Aarbog for Norsk Forening for Sundhedspleie» 1887: «Om nogle af de mest udbredte Sygdomme og deres Aarsagsforhold». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 2det bind 1870: «Fremstilling af Sygdomsforholdene i Christiania i Decenniet 1860—1869». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» findes talrige foredrag af ham, lige fra 1869 til den senere tid, hvoraf de fleste angaar den nys nævnte gjenstand for hans særlige interesse. Et foredrag i 1889 angaaende nødvendigheden af forholdsregler mod tuberkulose gav anledning til en vidtløftig og indgaaende diskussion. Sidst i 1893 fremlagde han i et foredrag karter, som viser udbredningen af lungesvindsot i Norge i to tidsperioder.

A. L. KOREN, som i 1870- og 1880-aarene var læge ved flere af lazaretherne for epidemiske sygdomme i Kristiania, udgav Kristiania 1884: «Meddelelser om Skarlagensfeber, klinisk-anatomiske Studier». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» har han skrevet: i 3die række, 1ste bind 1871: «Lidt om Typhussmittens Afhængighed af ydre Forholde»; ibid., 9de—12te bind 1879—82: «Meddelelser fra Lazaretterne for Skarlagensfeber 1875—1879»; 4de række, 9de bind: «Om Smitte ved Skarlagensfeber». (I samme tidsskrift ogsaa enkelte andre afhandlinger.) Paa de skandinaviske naturforskeres møde i Kjøbenhavn 1873: «Om Tyfussmitten», ogsaa udkommen i særtryk, Kjøbenhavn 1874. I «Hygiea» («Svenska Läkare-Sellskapets Förhandlingar») 1873: «Om Tyfusepidemier og Behandling af Tyfus paa Sygehuse». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» et længere foredrag over prostitutionssagen i anledning af A. Holst's nedennævnte anmeldelse af Getz's lovforslag (cfr. diskussionen herom i 1892 og 1893).

Af CATO HOLMSEN (født 1843), marinelæge, er i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 12te bind 1882 en afhandling: «Om Lungebetændelsens Ætiologi og dens Udbredelse i Norge 1869—1878».

GOTTFRED EUGEN BENTZEN (født 1852), stadsfysikus i Kristiania siden 1893; fik i 1875 den Skjelderupske guldmedaille for sin prisafhandling, som delvis er trykt i «Nordisk medicinsk Arkiv», 7de bind 1875: «Bidrag til Ledhulernes Udviklingshistorie». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 1ste bind 1886: «Om Desinfektionsovne»; ibid., 5te bind 1890: «Et Par Bemærkninger om Undersøgelse af Mund- og Svælghulen» (med specielt hensyn paa difteritbelæg). I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 4de bind 1884: «Dødeligheden af Lungesvindsot i de forskjellige Aldre». I «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 10de bind 1890: «Kysthospitaler for kjertelsyge Børn og Sanatorier for Brystsvage»; «Nogle Bemærkninger om Trøske»; «Et Par Iagttagelser over Inkubationsstadiets Varighed ved Smaakopper»; «Difteriens Behandling i Kjøbenhavn, Hamburg og Berlin»; ibid., 11te bind 1891: «Cheyne-Stokes Respiration ved Nervefeber og Difteri». I «Nordisk medicinsk Arkiv», 16de bind 1884: «Lysgasforgiftning af samtlige Beboere af et treetages Hus uden Gasledning». Det var paa Bentzens initiativ, at «Norsk Forening for Sund-

hedspleie» i 1885 blev stiftet. I «Teknisk Ugeblad», 2det bind 1884 er et foredrag af ham trykt: «Om vore sanitære forhold og dannelsen af en forening for sundhedspleie». I foreningens aarbog for 1885 og 1886 er trykt en afhandling: «Om badeindretninger i private huse og for arbeiderbefolkningen». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1895: «Om Influenza».

S. H. N. Berner, siden 1891 sundhedsinspektør i Kristiania, har i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 7de bind 1892 skrevet om «Indflydelse af Livsstilling paa Dødsaarsagernes Hyppighed», samt «Exanthematisk Tyfus i Kristiania». I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 8de bind 1888: «Om Kirkegaarde og Ligbrænding»; ibid., 14de bind 1894: «Om Kristianias Vandforsyning» (et foredrag paa 5te norske lægemøde i 1893). I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» er et foredrag af ham: «Om Influenza», som paafulgtes af en længere diskussion; ibid. 1892: «Om den sig nærmende Cholera», som ligeledes gav anledning til en længere choleradiskussion i Selskabet; ibid. et foredrag over prostitutionsspørgsmaalet i diskussionen over Getz's lovforslag.

Frantz Casper Kiær (født 1835, † 1893) har i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 24de bind 1870, givet en «Oversigt over Udbredningen af de kræftagtige Sygdomme i Norge». Hans bidrag til diskussionen om spedalskhedsloven af 1885, ibid., 3die række, 15de bind 1886, er før nævnt. Ibid., 4de række, 1ste bind 1886: «Nogle Aarsagsforhold ved Lungesvindsot». I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 9de bind 1889: «Bændelorm hos Mennesket i Norge». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1886: «Om Skarlagensfeberepidemien i Kristiania 1885»; ibid., 1887: «Uddrag af en Oversigt over Difteritepidemien i Kristiania 1884—1887». Kiær har som embedsmand i medicinalstyrelsen taget væsentlig del i udarbeidelsen af «Beretningen om Rigets Sundhedstilstand fra Midten af 60- til Slutningen af 80-Aarene». I beretningen for 1867, Kristiania 1869—70, er som bilag trykt et af ham udarbeidet «Sammendrag af Listerne over Dødsaarsager i Norge 1853—1867» og i beretningen for 1881, Kristiania 1884: «Tabeller over Dødsfald af epidemiske Sygdomme i Norge 1868—1881». Kiær var en lærd bryolog og har publiceret afhandlinger over moser, dels i «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger», dels i andre tidsskrifter. Han har udgivet «Professor

Christen Smiths Dagbog paa Reisen til de Canariske Øer i 1815», trykt i «Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger» 1889.

Professor Dr. A. HOLST har i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 5te bind 1890, skrevet om «Et Tilfælde af tyfoid eller tyfoidlignende Feber»; ibid.: «En Husepidemi af Tyfoidfeber»; ibid., 10de bind 1895: «Om Arbeiderstandens Boliger i Kristiania» (foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» 1894). I «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 11te bind 1891: «Om Desinfektion for smitsomme Sygdomme i Berlin»; ibid.: «Lidt Arbeiderhygiene»; ibid., 12te bind 1892 er trykt den første af hans prøveforelæsninger for doctorgraden: «Om Arbeiderhygiene i England»; ibid., 13de bind 1893: «Om Rigsadvokat Getz's Forslag til Lov til Modarbeidelse af Usædelighed og venerisk Smitte» (et i «Norsk medicinsk Selskab» holdt indledningsforedrag til den føromtalte diskussion i Selskabet om «prostitutionssagen» i 1892 og 1893); ibid.: hans tiltrædelsesforelæsning til professuren: «Om Hygienen som Studium og Undervisningsfag» og: «Om Melkeudsalgene i Kristiania»; 14de bind 1894: «En havareret Rugladning. Et Bidrag til Læren om Kulsyreforgiftning» (foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» samme aar om samme emne). Endvidere sammesteds: «Om Kjelderboliger», og i samme tidsskrift, 15de bind 1895: «Undersøgelser om Arbeiderstandens Boliger i Kristiania» (uddrag af en beretning efter opdrag af Kristiania kommunestyre til sundhedskommissionen). I «Klinisk Aarbog», 5te bind 1889: «Om Desinfektion».

JOAKIM NIKOLAI KREY LINDHOLM (født 1832), siden 1890 stadsfysikus i Bergen, hvor han tidligere var ansat som militærlæge. Under titel: «Hygieniske Forhold i Bergen» er uddrag af hans medicinalberetning trykt som tillæg til «Medicinaldirektørens Beretning om Sundhedstilstanden for 1890», Kristiania 1892. I «Medicinsk Revue», 8de bind 1891 er trykt uddrag af hans beretning for 1890 samt: «Hygieniske Forhold i Bergen 1886—1890»; i samme tidsskrift 1892 til 1895 er indtaget hans beretninger om sundhedstilstanden etc. i Bergen i aarene 1891—94.

KRISTIAN FEYER ANDVORD (født 1855), 1887—1895 læge ved Tonsaasens sanatorium (hvorom nedenfor), har i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 10de bind 1895 offentliggjort sine «Studier over Tuberkulosens Forekomst i Norge».

ANTON MARTIN MAGELSSEN (født 1842): «Om Sygdommenes

Afhængighed af Veirliget», Kristiania 1889. I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1889: «Foredrag om Temperatursandsen» og i 1890: «Om Lufttemperaturens Indflydelse paa Dødeligheden», trykt i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 5te bind 1890: «Kort schematisk Fremstilling af Lufttemperaturens Indflydelse paa Dødeligheden». — «Wetter und Krankheit», hvoraf 1. Kristiania 1893, 2. Kristiania 1895.

Af H. C. GEELMUYDEN er i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger 1894» trykt et foredrag over gasbelysningens forhold til sundheden, hvorom en fyldigere afhandling i «Archiv für Hygiene»: «Ueber die Verbrennungsprodukte des Leuchtgasses und deren Einfluss auf die Gesundheit» (aus dem physiologischen Institut der Universität in Christiania).

Direktør O. MALM udgav, Kristiania 1887, en brochure: «Om en ny ordning af det civile lægevæsen» (med væsentligt sigte paa en fastere organisation af det offentlige sundhedsvæsen).

Balneologi og sanatorievæsen.

Det foregaaende tidsrum blev betegnet som en udviklingsperiode for norsk badevæsen, hvormed ogsaa fulgte en begyndelse til en fagvidenskabelig balneologisk literatur. Denne udvikling har fortsat sig i nærværende tidsrum, som desuden karakteriserer sig ved en ny og beslægtet retning, med fremtrædende aktualitetsinteresse baade i lægestand og publikum, nemlig oprettelse af klimatiske kursteder, navnlig høifjeldssanatorier. Hertil knytter sig ogsaa en hel liden literatur, hvoraf noget foran er nævnt (jfr. under C. F. Larsen, G. E. Bentzen). Gausdals sanatorium oprettedes i 1876, Tonsaasen (med sin forløber Gravdal) i 1882, fra 1887 som vintersanatorium, og hertil er endnu kommen flere andre. Af nye badesteder, som er kommen til i dette tidsrum, er det navnlig Laurvig, sø- og mineralbad, fra 1877, samt Hankø søbad, fra samme tid, som har hævet sig til rang blandt norske kursteder.

Det er især INGEBRIGTH CHRISTIAN LUND HOLM (født 1844), som i dette tidsrum har været virksom som balneologisk forfatter og som befordrer af norsk bade- og sanatorievæsen. Laurvigs bad skylder ham sin tilblivelse og opkomst.

En i Laurvig flydende mineralkilde havde i længere tid været kjendt. Den er beskrevet af direktør, daværende korpslæge O. SANDBERG i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 1ste bind 1847: «Linaaebrønden i Laurvig». I 1846 aabnedes der kurmæssig

behandling, som ophørte, da Sandberg i 1848 forlod stedet. Det var paa grundlag af denne og andre af Holm i og ved Laurvig optagne kilder, at Laurvigs bad blev anlagt.

Holm har i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 8de bind, 1878 skrevet om «Mineralkilder i Laurvig»; ibid., 9de bind 1879: «Pneumatisk Behandling»; 12te bind 1882: «Koldtvandsbehandling ved Febersygdomme»; 13de bind 1883: «Balneologiske Studier»; 15de bind 1885: «Norges nyere Mineralkilder og deres geologiske Udspring»; 4de række, 1ste bind 1886: «Faren ved kolde Søbad, navnlig hos Børn»; 2det bind 1887: «Balneologiske Meddelelser»; 6te bind 1891: «Gytjemassagebadet» (foredrag i «Norsk medicinsk Selskab» 1890); 8de bind 1893: «Specielle Badeformer ved Bad Laurvig». I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 3die bind 1883: «Ekers alkalisk-muriatiske Mineralvand»; 5te bind 1885: «Nogle Vink og Meddelelser om Laurvigs Bad etc.»; 8de bind 1888: «Om Folkebad». I «Tidsskrift for Den norske lægeforening» 1890: «Kysthospitaler for kjertelsyge Børn og Sanatorier for Brystsvage» (ianledning af G. E. Bentzens før nævnte afhandling herom). I «Forhandlinger paa 3die norske lægemøde 1889», Kristiania 1890: «Om Folke- og Skolebad». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» forskjellige balneologiske meddelelser, bl. a. i 1883: «Romerske Bad»; 1884: «Tangludbad». Han har udgivet: «Laurvigs Bad. Kort Veiledning for Læger og Kurgjæster», Kristiania 1880; «Laurvigs Svovlkilde og Jodsvovlvand, Jernkilder og Vandkuranstalt», Kristiania 1884; «Veiledning i Brug af Bad ved offentlige Anstalter og Hjemmet», Kristiania 1885; «Die Technik des Badens», Wiesbaden 1887.

Carl August Knutsen (født 1826), læge ved Sandefjords bad 1875—1890. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 11te bind 1881: «Om blandet Kur — Svovlbad og Inunktion — Aachener Kur»; ogsaa særskilt udkommet, Kristiania 1881. «Sandefjords 3 Mineralkilder» udkom som bilag til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» 1886. «Sandefjords Bad — Aachener Kur», Kristiania 1884.

Axel Lund (født 1842), den første læge paa Gausdals sanatorium i 1876 og 1877, har i en liden afhandling i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 7de bind 1877, givet den første beretning om høifjeldsluftens indflydelse i sygdomme og om sanatoriets første aar. Han har desuden udgivet: «Kort Fremstilling af de norske Kursteders Udvikling og Kurmidler», Kristiania 1880.

A. MAGELSSEN, læge ved Hankø bad 1882—90, har i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 5te bind 1885 skrevet «Om nogle nye norske Mineralkilder ved Vestfossen». I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 3die bind 1883: «Hankø Bad og Kystsanatorium» (en beskrivelse af badet; foredrag om det samme i «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1883); ibid., 1884: «Foredrag om Tangpræparater i Balneoterapien».

Dr. UNGER VETLESEN, læge ved Grefsen 1884—90: «Lidt om Terrænkursteder og Oertels Behandling af Forstyrrelser i Kredsløbet» i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 2det bind 1887.

Dr. H. J. VETLESEN, siden 1889 læge ved St. Olafs bad paa Modum: «Fra Modum Bad. Om Moorbad (Myrgytjebad) og deres Anvendelse», Kristiania 1895.

Af Professor dr. E. POULSSON, læge ved Sandefjord bad siden 1891, er i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 8de bind 1893: «Meddelelser fra Sandefjord Bad. 1. Nye Badeformer; 2. Bemærkninger om Podagra; 3. Bidrag til Influenzaeftersygdommenes Kasuistik». «Sandefjords Svovl- og Søbad i 1891—1894», Kristiania 1895.

K. ANDVORD. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 4de bind 1889: «Nogle Bemærkninger og Redegjørelse i Anledning af Korpslæge Larsens: Om Vintersanatorier og Tuberkulose»; ibid., 6te bind 1891: «Lidt medicinsk Klimatologi, specielt hvad Fjeldklimatet angaar»; 8de bind 1893: «Madeira—Kairo. En medicinsk klimatologisk Studie». I «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 14de bind 1894: «Lidt om den latente Tuberkulose og Blodtrykkets Betydning som disponerende Moment» (foredrag paa 5te norske lægemøde 1893).

Forøvrigt bestaar den balneologiske literatur af de nævntes og de andre bade- og sanatorielægers aarsberetninger, dels optagne i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», dels særskilt udkomne.

I de senere aar er af beslægtede indretninger oprettet kysthospitaler for skrofuløse børn: Skraavikens hospital ved Fredriksværn, aabnet i 1889, og Hagevik ved Bergen i 1893. Fra det første er offentliggjort beskrivelse og beretning for 1889—90 fra R. STEENSTRUP i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 10de bind 1890 og af C. SINDING-LARSEN for 1894—95, bilag til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben» 1895; fra det sidste beskrivelse og aarsberetning for 1893 af O. LOTHE i «Medicinsk Revue», 11te bind 1894.

Farmakologi.

IVAR ONSUM (født 1834, † 1881) fik i 1870 kronprinsens guldmedaille for en af universitetet udsat prisopgave: «Undersøgelse af Tobakens Virkninger» og var universitetsstipendiat i farmakologi 1864—65. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 2den række, 18de bind 1864: «Om Kviksølvforbindelsernes physiologisk-chemiske Forholde»; ibid., 19de bind 1865: «Om Nitroglycerin». I «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1864: «Undersøgelser om Morfinsaltenes Indflydelse paa Respirationen» og: «Om Opiums, Morphinets og Atropinets Virkning paa Nerve- og Muskelsystemet»; 1873: «Apomorfin og Amylintrit»; 1874: «Om arsenikholdige Farvestoffe». Desuden i «Virchows Archiv» 1863: «Ueber die toxischen Wirkungen der Baryt- und Oxalsaüreverbindungen» og i «Centralbl. f. d. medic. Wissenschaften» 1864: «Ueber den Einfluss des Atropins auf Opium und Morphinvergiftungen».

JOHAN FREDERIK HOCH (født 1840), farmaceutisk examen i 1872, apotheker i Skien siden 1887, har udgivet «Pharmacologisk Compendium», udarbeidet i henhold til de nordiske pharmacopoeer, Kristiania 1. 1878, 2. 1880. «Nye Lægemidler. Supplement til Pharmacologisk Compendium», Kristiania 1887. I «Tidsskrift for praktisk Medicin», 6te bind 1886: «Kinabark og Kinin. Arsenikprøve».

NIELS GREGERS INGVALD WULFSBERG (født 1847, † 1888) var universitetsstipendiat i farmakologi 1877—82. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 6te bind 1876: «*Secale cornutum Norvegicum*»; ibid., 7de bind 1877: «*Magisterium bismuthi*»; «Infusion af Melk»; 8de bind 1878: «Farmakologiske Strøbemærkninger». Han efterfulgte M. Skjelderup som medudgiver af «Tidsskrift for praktisk Medicin» fra 1884 til 1887, hvorefter tidsskriftet udkom som organ for «Den norske lægeforening» under redaktion af dennes sekretær. I dette tidsskrifts 2det til 6te bind 1882—86 har han leveret en række opsatser, dels af farmakologisk indhold, dels over andre emner. Wulfsberg havde gjort indgaaende studier i botanik og havde erhvervet doctorgraden i filosofi i Göttingen med en afhandling: «*Holarrhena Africana*, eine tropische Apocynacee», Göttingen 1880. Han var i 1879—80 ansat som assistent ved Göttinger-universitetets farmakologiske institut og redigerede en tid «Jahresbericht über die Fortschritte der Pharmacognosie», 14de og 15de aargang, Göttingen 1880 og 1882. Han er endelig forfatter af en afhandling om «Scrophulotuberkulosen, en chronisk Infektionssygdom», som udkom i Kristiania 1882.

POUL EDVARD POULSSON (født 1858), 1890 universitetsstipendiat, 1895 professor i farmakologi. Doctorgraden 1892 med dissertation: «Om det ætheriske filixextrakts toxisk og anthelminthisk virkende bestanddele». Prøveforelæsninger, «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 4de række, 7de bind 1892: 1. «Om relationer mellem legemers chemiske bygning og fysiologiske virkning», 2. «Om jernets resorption, virkning paa og udskillelse af organismen», 3. «Om antagonisme i toxikologisk henseende»; i «Nordisk medicinsk Arkiv», 21de bind 1889: «Om strychnins lammende virkning», ogsaa i «Archiv für experimentelle Pathologie und Pharmakologie», 26de bind; i sidste tidsskrift ogsaa: «Beiträge zur Kenntniss der pharmakologischen Gruppe des Cocains»; i «Tidsskrift for Den norske lægeforening», 10de bind 1890: «Om et nyt diureticum» (*Theobrominum natrio-salicylicum*).

Militærmedicin.

En stor del af, hvad der af militærlæger i deres specielle fagliteratur er produceret i dette tidsrum, er nedlagt i «Norsk militairt Tidsskrift», samt, i form af foredrag, i «Det militærmedicinske Selskabs Forhandlinger», som dels er trykte særskilt, dels som bilag til «Tidsskrift for praktisk Medicin» og til «Norsk militairt Tidsskrift».

CHRISTEN SMITH (født 1819), brigadelæge, har fortrinsvis beskjæftiget sig med at konstruere og angive praktiske og let tilgjængelige befordringsmidler til transport af saarede. Han har udgivet: «Nogle nyere Transportmidler for Saarede», Kristiania 1877; 2den meget forøgede udgave, Kristiania 1889; i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 5te bind 1885: «Jernbanegodsvogn til Transport af Saarede»; 7de bind 1887: «Om Organisationen af den første Hjælp paa Slagmarken»; i «Forhandlinger paa de skandinaviske Naturforskeres Møde» 1886, Kristiania 1887: «Om Hjulbaarens Anvendelse i Krig og Fred».

JOHAN FREDERIK THAULOW (født 1840), sanitetsgeneral, er forfatter af forskjellige arbeider over organisationen af arméens sanitetsvæsen, som er trykt paa de ovennævnte steder. I det skandinaviske naturforskermødes forhandlinger 1886, Kristiania 1887, er et foredrag af ham: «Om det militære Sanitetsvæsens Organisation». Hans i forening med prof. Nicolaysen udgivne: «Den første Hjælp ved pludselige Ulykkestilfælder», Kristiania 1887, er før nævnt.

C. F. LARSEN har som militærlæge navnlig beskjæftiget sig — for-

uden, som før omtalt, med studier over legemsudvikling i almindelighed — med undersøgelse af tjenstdygtighed og derunder hørende forhold, hvorom flere afhandlinger i det nævnte «Norsk militairt Tidsskrift». I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 5te bind 1875: «Om Undersøgelse af Øret med Hensyn til militær Tjenstdygtighed»; i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 7de bind 1887: «Om Fjernelse af Affaldsstoffe fra Leirpladse og deres Forandring i Jorden» (foredrag i «Det militær-medicinske Selskab»).

C. O. E. ARBO, hvis antropometriske undersøgelser forhen er omtalt, har ligeledes i «Norsk militairt Tidsskrift», bl. a. skrevet om tjenstdygtighedsforholde. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 6te bind 1876: «Det norske Gardekompani i Stockholm, en militær-medicinsk Studie».

J. LINDHOLM har udgivet: «Iagttagelser fra Vaabenøvelserne og Sessionerne i 1875», Bergen 1876; i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 5te bind 1885: «Om Maaling af Brystomfanget». Desuden afhandlinger i «Norsk militairt Tidsskrift», i «Det militær-medicinske Selskabs Forhandlinger» og i «Underofficersbladet».

ALFRED MARTENS (født 1844), sanitetskaptein: «Militær-medicinske Studier», foredrag holdte i Bergen 1884—85.

JOHAN ANDREAS IRGENS (født 1842), sanitetskaptein, i Heibergs «Biologiske Meddelelser» 1884: «Maal og Vægt af Liniesoldaten».

A. L. FAYE, sanitetskaptein, i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 4de bind 1884: «Undersøgelser om Rekruters Tjenstdygtighed»; ibid., 5te bind 1885: «Resultaterne af endel Veininger og Maalinger ved Indherreds Bataillon»; 7de bind 1887: «Hygieniske Meddelelser fra Gravrok Exercerplads».

Medicinens historie

fremtræder først i denne periode repræsenteret i vor literatur, nemlig ved:

JONAS GOTTFRIED RASCH (født 1831), sanitetskaptein i Frederikshald: «Udvalg af de ældste medicinske Klassikeres Skrifter i Oversættelse, tilligemed korte Levnetsskildringer af Forfatterne og bibliografiske Oplysninger», Kristiania 1887. I «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 3die række, 10de bind 1880: «Medicinalhistoriske Skitser»; ibid., 4de række, 7de bind 1892: «Om den gammelægyptiske Lægekunst og dens Indflydelse paa den græske Medicin»;

9de bind 1894: «Lægevidenskaben i Alexandrinertiden»; i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 2det bind 1882: «En historisk Oplysning om *Convallaria Majalis*»; ibid., 9de bind 1889: «Desinfektionsregler fra det 17de Aarhundrede».

A. L. FAYE: «Den sorte Død i det 14de Aarhundrede», tillægshefte til «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», 1880. I samme tidsskrift 3die række, 12te bind 1882: «Hospitaler og milde Stiftelser i Norge i Middelalderen»; ibid., 15de bind 1885: «Oplysninger om Forhold og Skikke vedrørende Svangerskab og Fødsel hos de gamle Nordboere»; 4de række, 7de bind 1892: «Den salernitanske Skole i Middelalderen»; i «Tidsskrift for praktisk Medicin», 7de bind 1887: «Historiske Smaanotitser»; i «Nordisk medicinsk Arkiv», 20de bind 1888: «Om Homøopathien, dens Udvikling og nuværende Stilling»; i «Lommebog for Læger», udgivet af J. M. Heiberg 1878: «Rafn Sveinbjørnsons Liv». Desuden i foredrag, «Norsk medicinsk Selskabs Forhandlinger» 1883: «Historiske Oplysninger om Aarsagen til Badstuernes Tilbagegang, særlig i Norden»; 1885: «Skeletter etc. fundne i Trondhjems Domkirke, Mariakirken i Oslo, Vikingeskibet fra Gokstad, med Bemærkninger om Sundhedsforhold hos de gamle Nordboere»; 1886: «Om Kvaksalvervæsenet».

I norsk medicinsk personalhistorie

har vor literatur i denne periode at opvise det monumentale værk af F. C. KIÆR: «Norges Læger i det nittende Aarhundrede», Kristiania 1873; anden betydelig forøgede udgave, Kristiania 1. 1888, 2. 1890, et arbeide, der, som det vil kunne sees, har været til væsentlig nytte ved udarbeidelsen af nærværende oversigt.

Desuden: «Kalender over Norges Læger, Tandlæger og Apothekere», udgiven af T. HANSEN og H. HOFF, fuldmægtige i indredepartementet, Kristiania 1878, og: «Kalender over Norges Læger, Tandlæger, Dyrlæger og Apothekere», af JENS HODNE, kopist i justitsdepartementets medicinalkontor, Kristiania 1886, og af samme forfatter: «Norsk Medicinalkalender etc.», Kristiania 1895.

PERSONREGISTER.

Tallene under I. henviser til 1ste del, literaturen før 1814, tallene under II. til 2den del, literaturen efter 1814, og tallene under T. (ɔ: tillæg) til den videnskabelige literatur. *Kursivtallene* angiver hovedstederne, hvor vedkommende forfatter er omtalt.

